FRANCOISE DE MOTTEVILLE

MEMORII, 1

Ediţia de faţă reproduce prescurtat textul, apărut pentru prima oară în 1723

Frangoise de Motteville
Memoires
tur Anne d'Autriche et sa Cour
Bibliothequc Charpentier
Paris, tom. I

FRANCOISE DE MOTTEVILLE

Memorii Despre Ana de Austria şi Curtea sa

Cu *o prefaţă de Sainte-Bezive*

Volumul I

Traducere, selecţie şi note de
TEODORA POPA-MAZILU

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

1981
Coperta de VAL. MUNTEANU

Să poposim un moment în plin secol al XVII-lea,' împreună cu doamna de Motteville, autoarea unor *Memorii* judicioase, înzestrată cu acel spirit înţelept şl rezonabil care a văzut de aproape lucrurile petrecute în vremea sa, care le-a apreciat şi descris într-o atât de perfecta măsură şi cu o atit de plăcută justeţe. Cînd *Memoriile* doamnei de Motteville au apărut pentru prima oară, în 1723., jurnaliştii Şi criticii din vremea aceea, lăudînd tonul plin de sinceritate, au afirmat că lucrarea abundă în prea multe detalii şi că are prea puţine Lapte. Aceasta n-a fost numai părerea celor de la *Journal de Trevoux* sau de la *Journal des Savants,* ci chiar şi părerea lui Voltaire. Astăzi, noi nu mai gîndim astfel. Acele fapte mărunte, care aparţin unei lumi dispărute şi care ne înfăţişează tot adevărul despre ea, ne plac şi ne pasionează. Da o distanţă mai mică, ele ar putea să pară, supraabundente şi de prisos ; dar la o distanţă atât de mare, ele au redevenit noi şi deosebit de interesante. Dealtfel, dacă doamna de Motteville s-ar fi mărginit doar la rolul ei de femeie^ fără să ne spună ceea ce a văzut cu ochii ei sau **a** aflat din sursă sigură, neîncercînd 6ă pătrundă **în** tainele Cabinetului, ar fi redat doar spiritul general al

situaţiilor şl caracterul moral al personajelor. Aceasta este de fapt latura durabilă a liicrării sale şi care o aşază într-un loc atît de bine determinat şi de distins.

Născută prin 1621, doamna de Motteville era, după numele de fată — Franţoise Bertaut — nepoata episcopului poet, ilustru pe vremea sa şi remarcabil prin eleganţa exprimării, nepoata acelui Bertaut pe care Boileau l-a lăudat pentru „reţinerea lui[11] şi pe care Ronsard l-a socotit „un poet prea înţelept'[1]. Relev chiar de la început acest fond de înţelepciune, care pare să aparţină familiei ; doamna de Motteville avea o soră mai mică decît ea căreia încă din fragedă vîrstă i s-a spus Socratine, din pricina severităţii sale şi care a sfîrşit prin a deveni călugăriţă carmelită. Această severitate, foarte mult atenuată şi învăluită în fraze frumoase, la sora mai mare, merita — şi pe drept cuvînt — să se numească raţiune şi spirit. Dealtfel, tot la fel vorbesc despre această scriitoare toţi cei care n-au cunoscut-o decît din reputaţia de care s-a bucurat. „Melisa poate fi socotită drept una dintre cele mai rezonabile «preţioase» din insula Delos", se spune în *Marele Dicţionar al preţioaselor.*

Domnişoara Bertaut primise o educaţie foarte îngrijită. Tatăl ei, Pierre Bertaut, era un gentilom oarecare, camerier al regelui. Mama sa — care se trăgea dintr-o familie nobilă din Spania, şi care, cînd fusese tînără, trăise în această ţară — fu remarcată de Ana de Austria, chiar din primele zile ale sosirii sale în Franţa. Vorbind spaniola — de fapt limba sa maternă — la început a fost folosită de regină ca să-i scrie corespondenţa de familie, tratind-o ca pe o prietenă. Ea profită de această favoare pentru „a dărui[11] — cum se spunea pe atunci — adică a încredinţa reginei pe fiica sa, în vîrstă de numai şapte ani (1628). Dar cardinalul de Richelieu, căruia

nu-i prea plăcea anturajul din preajma tinerei regine şi care voia să rupă orice posibilitate de comunicare cu Spania, o îndepărtă pe copilă din preajma Anei de Austria, motiv pentru care regina protestă destul de vehement. Dar la toate protestele sale .,i se răspunse — ne spune doamna de Motteville — că mania era pe jumătate spaniolă, că avea o limbă ascuţită, că eu vorbeam foarte bine spaniola şi că s-ar putea să-i semăn[11].

Doamna Bertaut îşi luă deci fata, acum în vîrstă de zece ani şi plecară împreună în Normandia, unde îi tăcu educaţia, cu o grijă deosebită. Fetiţa primise din partea reginei o pensie de şase sute de livre, aşa că, în 1639, datorită frumuseţii şi reputaţiei sale, se mărită cu domnul Langlois de Motteville, primul preşedinte al Camerei Conturilor din Normandia, care se însura pentru a treia oară. „Această căsătorie era cum nu se poate mai nepotrivită — scria careva în *Journal des Savants,* din ianuarie 1724 — preşedintele avea optzeci de ani, iar mireasa optsprezece. Aşa că se plictisea de moarte în jumătatea ei de pat, şi, atunci cînd uncheaşul adormea, ea îşi aşeza în Ioc camerista, fără ca bietul preşedinte să observe ceva“. Dacă acest amănunt, consemnat de unul din cele mai serioase jurnale, este exact, apoi asta a fost cea mai nostimă năzbîtie a doamnei de Motteville. Firea sa potolită şi prea puţin pătimaşă nu părea să sufere din pricina unei asemenea căsătorii. „în anul 1639, măritîndu-mă cu domnul de Motteville, primul preşedinte al Camerei Conturilor din Normandia — scrie ea — care n-avea copii şi care era putred de bogat, m-am trezit ducînd o viaţă extrem de liniştită şi de îmbelşugată. Şi dacă aş fi vrut să profit de sentimentele pe care soţul meu le nutrea faţă de mine şi să primesc toate bunurile pe care voia şi putea să mi le lase după moartea sa, aş fi

fost o femeie bogată". Dar ea nu dădu atenţie unor asemenea lucruri şi, ca mai toţi exilaţii, în acea epocă nu era preocupată decît- de sfîrşitul apropiat al lui Richelieu, după care ştia că avea să fie rechemată la Curte. După moartea cardinalului şi a regelui, una dintre primele griji ale reginei a fost să-şi recheme lingă ea vechile prietene, dizgraţiate din dragoste pentru ea, iar doamna de Moţi teville s-a aflat printre ele. De atunci, a fost nedespărţită de Ana de Austria, nu atît ca una din cameriste (i se conferise acest titlu), cit mai mult ca una dintre persoanele cu care regina discutp cele mai intime lucruri. Deşteaptă, discretă, ordonată, blîndă şi veselă din Ciie, de o curiozitate plină de seriozitate, dar şi de amuzament, fină observatoare care nu ţinea cu tot dinadinsul să fie prea pătrunzătoare, care se mulţumea să privească cu atenţie tot ce se petrecea în jurul ei, ea petrecu astfel douăzeci şi doi de ani la Curte, dintre care unii au fost zguduiţi de cele mai violente furtuni. Fidelă şi devotată, ea ştiu să împace sfioşenia specifică sexului feminin cu îndatoririle şi obligaţiile ce intrau în sarcina sa şi să treacă peste piedicile vizibile sau ascunse, fără să se întoarcă din drum, trăind în limitele bunei-cuviinţe şi ale unei probităţi de o mare delicateţe; femeie pînă în vîrful unghiilor, dar cea mai rezonabilă dintre toate, persoană importantă şi totodată deosebit de plăcută, doamna de Motteville n-a mai vrut să se recăsătorească şi nici să cunoască slăbiciunile dragostei. în acea discuţie plăcută ce o are, prin intermediul scrisorilor,, cu Mademoiselle — fiica cea mare a ducelui de Orleans — ea îi scrie : „N-aveam decît douăzeci de ani, cînd mi-am recăpătat libertatea ; ea mi s-a părut mai de seamă decît orice alte bogăţii pe care lumea le preţuieşte atît şi, după felul cum m-am folosit de ea, se pare că mă pot

număra printre locuitoarele satului Randan", un sat din Auvergne unde văduvele nu se mai recăsătoresc niciodată. Titlul de văduvă, pe care l-a căpătat de timpuriu, n-a speriat-o. Avea numeroşi prieteni, îi plăcea să discute, ştia — la nevoie — „să guste plăcerile solitarilor, adică toate cărţile bune şi reveriile". O evlavie sinceră şi practică ce nu excludea, ci dimpotrivă, o îndemna către profunde reflecţii filozofice, o susţinea şi o întărea în virtutea şi prudenţa ei. Aşa că, pentru acest suflet calm şi echilibrat, viaţa trecu fără evenimente importante, fără tulburări lăuntrice, intr-un fel de maturitate constantă.

Sigur că ne întrebăm, în primul rînd, şi despre doamna de Motteville ca despre oricare altă femeie, dacă era frumoasă : ei bine, se pare că era. „Portretul ei, care se află la Motteville — spune *Journal des Savants — o* înfăţişează ca pe o brunetă foarte frumoasă". Singurul portret gravat pe care l-am văzut şi pe care-1 poate vedea oricine în Cabinetul de stampe, ne-o înfăţişează pieptănată ca şi Ana de Austria, nemaifiind în prima tinereţe, cu chipul plin şi cu bărbie dublă, cu un aer blind şl liniştit. Partea de jos a figurii nu e prea plăcută, iar în ansamblu n-are nimic deosebit care să trezească interesul. Trăsăturile fine şi îneîntătoare trebuiesc, desigur, căutate în spiritul şi nu pe chipul ei. Eroina principală este stăpîna sa, Ana de Austria, în jurul căreia se învîrte întreaga povestire a doamnei de" Motteville. Autoarea n-are ambiţia de a fi nici istoric, nici politician : este o simplă femeie care relatează ceea ce a văzut cu propriii săi ochi sau a aflat de la persoanele cele mai informate. Foarte sigură pe ea şi cu multă judecată, era agreată de oamenii cei mai cinstiţi, cei mai iniţiaţi şi mai abili, cei pe care Retz ii numea „d'Eştrees şi Senneterre". De obicei, stătea în

cabinet, adică în odaia reginei, aceasta constituind punctul său de atracţie şi descriind cu plăcere scenele.la care avea prilejul să asiste. Totuşi n-a lăsat deoparte nici unul dintre lucrurile importante, ca, de pildă, episodul despre revoluţia din Anglia, ale cărei amănunte le-a aflat chiar din gura reginei Angliei, şi din care a făcut o povestire aparte. De asemenea, a preocupat-o şi revoluţia din Neapole, care a avut loc cam în aceeaşi epocă. „Este o fîşie pe care vreau s-o las să cadă, conţi nuîn- du-mi drumul — spune ea despre unul dintre aceste episoade întîlnite în cale — care-şi va găsi locul alături de celelalte de aceeaşi natură ; şi cum ele nu vor fi descrise în ordine, sigur că nu vor avea nici o valoare, nici nu vor preţui prea mult“. Isteţimea doamnei de Motteville care a îndemnat-o să nu consulte, ^n privinţa lucrurilor petrecute cu multă vreme în urmă, decît martori serioşi şi demni de toată încrederea, conferă acestor părţi secundare mult mai mult interes decît pretinde ea.

Autoarea începe cu un scurt rezumat al vieţii reginei, după sosirea ei în Franţa, pînă la moartea lui Ludovic al XIII-lea şi pînă la regenţa acesteia. Dar partea originală a acestor *Memorii e cea* în care autoarea relatează ceea ce s-a petrecut sub ochii săi.

După ce s-a reîntors la Curte, în 1643, doamna de Motteville a început să zugrăvească diverse personaje, diverse intrigi stîrnite de diverse interese, înfăţişîndu-se pe sine ca pe un simplu spectator total dezinteresat şi aşezat în colţul cel mai avantajos al lojel. „Pe atunci nu mă gîndeam decît să mă distrez de tot ceea ce vedeam, ca de o comedie bună ce se juca sub ochii mei şi în care eu n-aveam nici un fel de interese." „Cabinetele regilor — spune ea în altă parte — sînt de fapt nişte teatre unde se joacă tot timpul piese ce preocupă pe toată lumea ; unele sînt

comice ; altele sînt tragice ; de fapt, piese unde cele mai mari evenimente sînt pricinuite de nişte fleacuri". Asistînd la toate aceste lucruri, cu un spirit clarvăzător şi lipsit de patimă, la început scriind doar ca să se amuze, avea totuşi în ea o vînă de scriitoare autentică, moştenită din familie ; în momentele în care toate celelalte doamne nu 6e gîndeau decît la distracţii şi la plimbare, ea se închidea în odaie şi nota tot ceea ce văzuse, tot ceea ce auzise, pentru a-şi putea reaminti, într-o bună zi, totul.

Primele luni ale regenţei Anei de Austria sînt expuse cam alandala de doamna de Motteville, întocmai cum a fost şi perioada respectivă, obligîndu-ne să participăm odată cu ea la această perioadă. Toţi prietenii reginei au fost chemaţi după o mai lungă sau mai scurtă dizgraţiere ; fiecare dintre ei conta pe aceleaşi favoruri ca şi odinioară, dar văzură, chiar de la început, că regina — pe care o lăsaseră oprimată de Richelieu, fără copii şi încă spaniolă cu sufletul — între timp devenise mamă, o mamă ce apăra cu străşnicie Interesele fiilor ei şi că devenise o regină franceză. Nu-şi dădură seama chiar de la început că inima ei îi aparţinea lui Mazarin, că i se dăruise atît din dragoste cît şi din comoditate, ca să aibă pe cineva care s-o elibereze de treburile politice şi s-o ajute să domnească. Doamna de Senece, doamna de Chevreuse, domnişoara de Hautefort, reîntorcîndu-se la Curte, avură deci ce afla şi ce vedea. Mulţi dintre cei exilaţi odinioară, în momentul în care credeau că l-au apucat pe Dumnezeu de un picior, văzură — în dauna lor — că Cel-de-Sus le juca alte renghiuri. „Iată deci Curtea, frumoasă şi mare, dar foarte încîlcită, ne spune doamna de Motteville care nu se poate abţine să nu ia parte 1a acest spectacol. Fiecare se gîndea la ale lui, la interesele şi la intrigile sale. Cardinalul, deşi făcea pe blîndul şi pe

abilul, se trudea din răsputeri să-i cîştige pe cutare şi pe cutare, de partea sa.“ Dar, un mare număr dintre curteni, crezîndu-se pe teren sigur, rezistară în faţa avansurilor cardinalului ; doamna de Motteville ne arată în această lucrare, reversuri ne- . prevăzute din care rezultă pentru înfumuraţi şi pentru cei care o făceau pe importanţii, noi dizgraţieri. Vorbind despre domnişoara de Hautefort care — cu fermitatea ei neîmblînzită, obişnuită să spună lucrurilor pe nume — rezistă cu dîrzenie reginei, doamna de Mot- tevile ne expune, de fapt, întreaga sa morală în privinţa Curţii, o morală temperată, lipsită de exagerare : „Putem să ne spunem părerea atît stăpînilor noştri, cît şi prietenilor ; dar cînd aceştia sînt hotărîţi să nu ţină seama de ea, e cazul ca mai curînd să le facem pe voie decît să ţinem, cu orice preţ, la părerea noastră, cînd nu cunoaştem exact esenţa răului şi cînd lucrurile ne sînt, de fapt, indiferente". Genul de abilitate al cardinalului Mazarin, disimularea, graţia şi fineţea jocului său, acel „spirit dq cabinet", în care excela şi care „punea în mişcare atîtea maşinării uriaşe", ne sînt redate cu fidelitate şi însufleţire de o persoana care — fără să-l laude — are totuşi meritul de a-i.fl apreciat just părţile bune. Mulţi dintre cei dizgraţiaţi de Mazarin erau prieteni buni ai doamnei de Motteville, pe care ea nu i-a părăsit atunci cînd au căzut ; dimpotrivă, i-a vizitat, i-a consolat şi chiar a încercat, în unele cazuri, să le ia apărarea în faţa reginei. Pro- cedînd în felul acesta, s-a pus rău cu Mazarin ; dar regina se pare că avea un suflet destul de elevat ca să-i ierte aceste dovezi de probitate şi, primele semne de răceală odată trecute, să nu-i mai păstreze nici o ranchiună.

Dacă Ana de Austria ni se pare mult mai interesantă decît ne-o înfăţişează istoria, acest lucru se datorează numeroaselor portrete schiţate în lucrarea

de faţă, de către doamna de Motteville, portrete pline de nobleţe şi de măreţie. Camerista — căci, într-adevăr, doamna de Motteville îndeplinea această slujbă pe lîngă regină — ne-o înfăţişează cu simpatie şi cu admiraţie pe stăpîna sa din clipa în care se trezea, dimineaţa, şi i se înmîna cămaşa, pînă la masa de seară şi apoi la culcare : „După ce-şi punea peste jupoane o rochie de casă, asculta plină de evlavie slujba de dimineaţă ; această îndatorire odată terminată, urma toaleta. Simţea o plăcere deosebită să fie îmbrăcată şi pieptănată frumos. Era deosebit de îndemînatică şi mîinile ei frumoase — în timp ce se gătea — puteau fi admirate în toată splendoarea lor. Avea, cred, cel mai frumos păr din lume : foarte lung şi foarte bogat şi pe care şi l-a păstrat ca în tinereţe, fără ca anii să-i poată distruge frumuseţea. Se îmbrăca deosebit de îngrijit şi cu acea distincţie caracteristică persoanelor care vor să fie elegante, fără să bată la ochi ; fără aur, fără argint, fără fard, fără nimic care să iasă din comun. Cu toată modestia veşmintelor sale, era totuşi fericită cînd primea complimente care-i' măguleau amorul- propriu. După moartea regelui, ea încetă să se mai fardeze, ceea ce-i spori albeaţa şi limpezimea tenului."

Doliul îi stătea bine reginei, aşa că nu mai renunţă la el. Avea de-acum peste patruzeci de ani, „acea vîrstă atît de înfricoşătoare pentru sexul nostru", spune doamna de Motteville, dar era în plină glorie atît ca regină, cit şi ca mamă. Intr-o zi, îl duse pe micul rege la Parlament — în septembrie 1645 — prilej cu care „îşi puse în urechi cerceii împodobiţi cu diamante mari şi cu perle şi mai mari, în formă de pară. Pe piept purta o cruce împodobită la fel, de o valoare inestimabilă. Aceste bijuterii, împreună cu

vălul ei negru, o făceau să pară atît de frumoasă, încît plăcu întregii Companii. Mulţi o priveau cu admiraţie ; dar toţi fură de acord că, după seriozitatea şi blîndeţea privirii sale, recunoşteai spiţa aleasă din care se trăgea, precum şi calităţile sale deosebite".

Frumos portret şi făcut parcă pe negîndite. In toiul tulburărilor care au izbucnit foarte curînd, doamna de Mottevile ne-o arată pe regină posedînd unele calităţi pe care ar fi fost nedrept să i le treacă sub tăcere, fiindcă fuseseră acoperite de greşelile pe care le săvîrşise : Ana de Austria era curajoasă şi mîndră ; ..singele lui Carol Quintul, care clocotea în vinele sale, o făcea să fie trufaşă'[1]. Acestui portret — puţin cam subiectiv, dar totuşi deloc fals — ar fi trebuit să-i mai adauge, ca să fie exact, vocea acră pe care o avea ori de cîte ori se înfuria şi al cărei accent Iietz s-a priceput să ni-1 redea atît de bine.

Regina -Angliei, atît de înălţată în slăvi de contemporanii ei, a fost zugrăvită mult mai exact de către doamna de Motteville, care, dealtfel, a şi cunoscut-o foarte bine. „Această prinţesă aproape desfiguratâ, din pricina bolii pe care o avusese şi a nenorocirilor prin care trecuse, nemaipăstrînd nici măcar o urmă din frumuseţea de odinioară. Avea însă ochi frumoşi, tenul alb şi un nas drept. Avea totuşi ceva plăcut pe fata ei,- care o făcea să fie îndrăgită de toată lumea ; păcat că era atît de slabă, şi avea un corp destul de urît ; gura, care nu era urîtă din naştere, acum, din pricina slăbiciunii obrazului, părea foarte mare. I-am văzut cîteva din portretele ce fuseseră făcute pe vremea cînd era frumoasă şi unde se vedea că frumuseţea ei nu ţinuse decît o dimineaţă, părăsind-o înainte de amiază ; avea obiceiul să susţină că femeile nu mai pot fi frumoase,

odată ce-au trecut de douăzeci şi doi de ani. Pentru a o isprăvi de zugrăvit, aşa cum am văzut-o eu, trebuie să mărturisesc că era deosebit de spirituală, avînd unul din acele spirite strălucitoare care plac atît de mult celor ce le ascultă. Era foarte plăcută în societate ; cinstită, blinda, sinceră, trăind alături de cei cu care avea cinstea să se înrudească, fără nici un fel de fasoane. Firea îi era înclinată mai mult către veselie ; dacă i se întîmpla să spună ceva neplăcut, printre lacrimi, se oprea imediat ca să nu-i întristeze pe cei din jur."

Trebuie remarcată observaţia şi maliţia feminină cum că Madame, nefiind frumoasă decît pînă la vîrsta de douăzeci şi doi de ani, fixa tuturor femeilor acest termen la care urmau să-şi piardă farmecele. La doamna de Motteville vom întîlni numeroase notaţii de acest iei, specifice dealtfel sexului feminin.

Cu ocazia sosirii reginei Suediei, doamna de Motte- villle e prima persoană care ne vorbeşte despre ideea pe care şi-o făcuseră francezii despre această regină ; devenind ecoul acelor laude ieşite din comun, ea introduce în ele o uşoară şi plăcută ironie, aşa cum se întîmplă deseori : *„Renumita* — adaugă ea — este o mare vorbăreaţă, căreia îi place adesea să treacă dincolo de graniţele adevărului ; numai că acest adevăr îşi are puterea lui ; el nu îngăduie lumii să fie multă vreme înşelată. La cîtăva vreme după asta, s-a aflat că virtuţile acestei regine gotice erau mediocre ; că n-avea nici un pic de evlavie ; şi că dacă mai practica morala, o făcea mai curînd din fantezie decît din convingere".

Vorbind astfel, doamna de Motteville, care rămîne esenţialmente femeie, îşi răzbuna, într-un fel, semenele un pic ultragiate de manierele cam brutale şi fantastice ale acestei regine bizare, care aducea — prin calităţile sale — mai curînd a bărbat decît a

femeie.

„Renumita, care era o mare vorbăreaţă", îmi aminteşte de însuşirile stilului doamnei de Motteville, stil simplu, unitar, destul de corect în ceea ce priveşte aranjarea frazelor, retuşat poate în unele locuri de editor, dar specific ei, atît în ceea ce priveşte fondul limbii cît şi expresia. Autoarea are unele din acele plăcute metafore care înveselesc trama povestirii. Voind să spună, de pildă, că regii nu văd niciodată răul şi primejdia decît în ultima clipă, pentru că le sînt ascunse de cei din jur, doamna de Motteville spune : „Adevărul, pe care poeţii şi pictorii îl reprezintă gol, este întotdeauna, în faţa regilor, îmbrăcat în mii de feluri ; şi niciodată vreun fluşturatic n-a schimbat atît de des straiele, cum şi le schimbă el, cînd pătrunde în palatele regilor".

In legătură cu pălăria de cardinal, care i se promisese de ani de zile abatelui de la Riviere, favoritul lui Monsieur şi pe care o 'cerea şi prinţul de Conde pentru fratele său, prinţul de Conti, doamna de Motteville spune că „discordia aruncase un măr viermănos în Cabinet". Iată-1 pe Mazarin, gata să tragă foloase pînă şi din excesul de acuzaţii şi de ură, să le neutralizeze şi să le întoarcă în profitul său : „Cardinalul Mazarin — spune autoarea — făcuse din injurii ceea ce făeuse Mitridate cu otrava care, în loc să-1 ucidă, datorită obişnuinţei, devenise hrana sa zilnică. Mazarin, prin dibăcia sa, părea să se folosească de minune de ocările publice, slujindu-se de ele pentru a se bucura, în ochii reginei, de meritul de a îndura totul pentru ea...“ Se simte în stilul doamnei de Motteville — atît în aceste paragrafe cît şi în întreaga povestire — o imaginaţie firească şi poetică, fără nici o urmă de pornire, aşa cum, dealtfel, îi stătea bine nepoatei amabilului poet

Bertaut. In - cîteva locuri vom găsi chiar o adăvărată risipă de imagini : flori, trandafiri şi spini, cîteva urme din prostul-gust al lui Ludovic al XIII-lea ; dar toate astea nu sînt decît nişte mărunte accidente, căci bunul simţ al doamnei de Motteville pune ordine în limbaj, după cum şi-a pus şi în judecată, şi în idei.

Doamna de Motteville e o demnă contemporană a lui Corneille şi oarecum şi a romancierilor acestei epoci, avînd ceva din limbajul lor. Vorbind de Cinq-Mars, ea îl numeşte „acel amabil criminal" ; vorbind despre dizgraţiile celor loviţi de soartă, ea se simte înduioşată de situaţia „atîtor iluştri nenorociţi" ; încă tînără, regretă timpurile de odinioară. Vorbind de bătrînul mareşal de Bassompierre, care-i lua peste picior pe tineri, după ce-i laudă generozitatea, măreţia şi manierele galante, ea spune : „Rămăşiţele mareşalului de Bassompierre preţuiau mai mult decît unii dintre tinerii dei mai politicoşi din vremea noastră (1646)“. Ii plăceau — în piesele lui Corneille — mai ales morala elevată şi sentimentele nobile care dispăruseră din teatru. Cînd, sub auspiciile lui Mazarin, a fost introdusă comedia italiană, n-a fost deloc încîntată de acele piese puse pe muzică : „Cei care le cunoşteau, spune ea, le preţuiau grozav ; în ce mă priveşte, socot că lungimea spectacolelor scade mult din plăcerea de a le auzi şi că versurile repetate, chiar într-un mod naiv, redau mai bine o discuţie şi mişcă mai mult spiritele, decît cîntecele acelea care nu prea ne delectează urechile." Toate' astea dovedesc un suflet drept, o inimă mai mult nobilă decît dispusă la tandreţe Sau pasiune. Acele comedii italiene, reprezentate la cardinal, stîrneau entuziasmul cîtorva curteni, ca de pildă mareşalul de

Gramont sau ducele de Mortemart, ce păreau încântaţi pînă şi de numele celui mai neînsemnat actor ; „şi toţi laolaltă, ca să-i facă plăcere ministrului, exagerau în aşa hal lucrurile, cînd vorbeau despre comedie, încît ea deveni plicticoasă pînă şi în ochii persoanelor celor mai moderate".

Doamna de Motteville făcea şi ea parte dintre acele persoane moderate ; aşa că atunci cînd afirm că — prin, gusturile sale — era, într-un fel, contemporană cu Corneille, se vede în ce sens trebuie înţelese aceste cuvinte, şi anume că nu-i plăceau deloc exagerările. Cu toate că doamnei de Motteville îi plăcea să-şi aducă aminte şi să citeze acele versuri galante ale unchiului său :

Şi să iubeşti tot timpul o frumuseţe rară
E cea mai dulce vină din lumea asta-amară...

ea avea o inimă făcută mai curînd pentru prietenie decît pentru dragoste ; era întrutotul construită pentru sentimente frumoase şi drepte, pentru o viaţă ordonată şi plăcută. Din frumoasa ei Normandie, moştenise dragostea de pămînt şi de natură dar acum nu 6e mai putea bucura de ea. „La ţară, spunea scriitoarea, nu-i frumos decît dacă te bucuri de linişte şi de singurătate, ca să poţi gusta pe îndelete plăcerile nevinovate pe care ţi le oferă frumuseţea naturii în păduri şi pe malul rîurilor.**

Vorbind despre regi, mai spunea : „îl socot fericit pe cel care nu-i cunoaşte decît din respectul pe care-1 datorează numelui lor şi care se poate bucura de viaţa plăcută şi liniştită a oricărui cetăţean de treabă, care are din ce trăi şi pe care nu-1 otrăveşte ambiţia. Iată unde trebuie să caute fericirea orice suflet rezonabil, fericire modestă, e adevărat, dar liniştită şi figură[-1]. Această dorinţă de viaţă paşnică revine

foarte des la doamna de Motteville şi cu un accent de sinceritate care se cunoaşte de la o poştă.

în *Memoriile* sale, îi place să moralizeze, să ne ofere reflecţii serioase, pe care le subliniază prin citate plăcute: îi ’ aminteşte, cu încîntare, pe poeţii spanioli şi italieni, uneori chiar pe Seneca ; unora, aceste citate li s-au părut prea numeroase şi prea lungi — ceea ce poate că e adevărat — mai ales în ultima parte a *Memoriilor.* Numai că ea se pricepe de minune să le amestece cu însăşi circumstanţele care le-au prilejuit. în paginile deosebit de interesante, privind caracterul, şiretlicurile şi talentele cardinalului Mazarin, ea îl înfăţişează în timpul şederii sale la Paris (în 1647), încuindu-se în odaie ca să poată lucra şl lăsîndu-i pe mai-marii regatului să aştepte în anticamera sa, fără ca vreunul din ei să poată pătrunde Ia el. Lumea începea să bombăne, dar cum ieşea Mazarin afară, toţi tăceau mile : „Cînd se urca în trăsură ca să plece, toată curtea Palatului Regal era plină de cordoane albastre, de mari seniori, de oameni de calitate care păreau să se socoată mult prea fericiţi că-1 putuseră vedea, fie şi de departe. Toţi oamenii sînt, fără voia lor, sclavii soartei. Pot afirma că n-am văzut niciodată vreun curtean care să nu fie linguşitor, sigur, unii mai mult, alţii mai puţin, interesul — care ne orbeşte întotdeauna — ne dă de gol în toate ocaziile care ne privesc ; el e cel care ne obligă să acţionăm mai mult cu inima decît cu mintea, şi nu de puţine ori ne e ruşine de slăbiciunea noastră ; numai că nu ne putem da seama de acest lucru decît după o matură analiză, pe care fiecare dintre noi ar trebui să şi-o facă..."

Ea ştie perfect ce semnificaţie au adesea acele aere de independenţă pe care şi le dau toţi cei cărora nu li se fac favoruri, acele orgolii teribile ce se topesc la cele mai mici avansuri, preschimbîndu-se în

josnicie. Doamna de Senece, pe care pînă atunci Mazarin o persecutase, din care pricină o făcea pe trufaşa, e aleasă de el ca să-i păzească nepoatele sosite din Italia ; şi iat-o cum se schimbă dintr-o dată : „Cutare pare pornit împotriva cardinalului dar, la cea mai mică atenţie din partea sa, devine poltron ; de obicei, această trufie se preschimbă într-o adevărată josnicie pe care furia că fusese dispreţuit, îl face pe cel în cauză s-o îmbrace în culorile generozităţii, ale virtuţii şi binelui public."

Mazarili, care nu poate face din doampa de Motteville preasupusa lui slugă, aşa cum ar fi dorit, o şicanează, uneori o năpăstuieşte ; căci acesta este felul lui de a se comporta, cînd nu e sigur de unii oameni : „Cum el nu-mi cunoştea intenţiile şi cum mă judeca şi pe mine după părerea pe care şi-o făcuse despre corupţia universală, nu putea crede că nu mă amestecam în treburile contrare intereselor sale. într-o zi, chiar mi-a spus că era convins de acest lucru, fiindcă nu-i spuneam niciodată nimic despre alţii, fiindcă-i ascultam pe cei nemulţumiţi şi fiindcă eram confidenta lor..."

Intr-adevăr, nemulţumiţii nu se sfiau să aibă încredere în doamna de Motteville, chiar dacă nu-i erau prieteni intimi, vorbindu-i ca unei persoane „care avea reputaţia că ştie să-şi ţină gura". Or tocmai acest lucru îi displăcea lui Mazarin şi-l făcea să se plîngă de ea : „Acest reproş — adaugă scriitoarea — dovedea neîncrederea lui înnăscută, precum şi cît eram noi de nefericiţi că trăiam sub puterea unui om căruia îi plăcea ticăloşia şi în faţa căruia cinstea nu numai că nu avea preţ, ci, dimpotrivă, era chiar socotită o crimă". Prin vorbele bune pe care i le spunea regina, doamna de Motteville încerca să mai atenueze aceste reproşuri ale cardinalului, despre care nu sufla nimănui nimic :

„căci la Curte — remarcă ea — eşti obligat să-ţi uluieşti spectatorii, cărora nu trebuie să le oferi niciodată plăcerea de a şti că nu eşti chiar atît de fericit cum îşi închipuie ei, sau chiar atît de nefericit cum ar dori ei“.

In toate remarcile sale asupra Curţii, asupra „acelor delicioase şi răutăcioase" locuri pe care le urăşti cu mintea, „dar pe care le iubeşti cu inima", mi se pare — auzind-o pe doamna de Motteville — că-1 aud vorbind pe Nicole', dar un Nicole-femeie, mai blind şi mai plăcut. Şi totuşi întîlneşti şi la ea unele expresii pline de vigoare şi de energie morală. ’

[1] *Fierre Niccle* (1625—1695), scriitor francez, unul dintre solitarii de la Port-Royal, autorul unor *Eseuri despre morală.*

La un bal pe care-1 dă Mazarin în 1647, ea ne descrie, una după alta, principalele frumuseţi, pe reginele balului, după care le pune pe figurante să defileze şi care nu sînt nici ele mai puţin pretenţioase şi mai puţin pline de ifose : „Domnişoarele de onoare ale reginei, Pons, Guerchy şi Saint-Megrin încercau să facă şi ele unele cuceriri, dovadă grija cu care se înfrumuseţaseră ; cit de fericite ar fi fost dacă, după atîţia amanţi, ar fi putut pune mina pe vreun sot care să le satisfacă ambiţiile şi plăcerile deşănţate !“ Aici întîl- nim, intr-adevăr, o frază mai tăioasă. Dar imediat, vorbind din nou despre domnişoara de Pons, iubita ducelui de Guise care va cuceri pentru ea Neapolul şi care se arată totuşi nemulţumită şi nesatisfăcută de o astfel de faptă, spune : „Această fiinţă lacomă de plăceri nu era mulţumită de un iubit absent care o adora şi de un erou care, pentru a o merita, voia să devină regele acestei cetăţi. Puse laolaltă, ambiţia şi dragostea chiar atît de puternice încît să-i uhiple inima, avea nevoie, pentru a fi

mulţumită, să se fîţîie la Curte, să fie tămîiată şi adulată[1]''. O fiinţă lacomă de plăceri ! Iată expresia dezgustului pe care-1 simte o femeie cinstită cum era doamna de Motteville şi pe care, prin stilul său, o transmite şi cititorului. Deşi cuvintele sale obişnuite sînt mult mai blînde, căci ea nu-şi înmoaie niciodată pana în fiere.

Dacă, alături de regină, şi ea şi celelalte doamne de onoare sînt oarecum ferite de avariţia cardinalului, totuşi nu se poate abţine să nu rîdă de acest cusur al ministrului. Nu există nimic în aceste *Memorii* ale doamnei de Motteville care să amintească de celelalte *Memorii* atît de distinse, dar atît de amare ale doamnei de Staal de Launay, prima cameristă a ducesei du Mâine ; şi asta, din pricină că situaţia era cu totul diferită. Doamna de Motteville trăia la o Curte mare, alături de o regină care — deşi cu un spirit mediocru — era plăcută şi comodă, avea o inimă nobilă şi generoasă şi care-şi plătea serviciile cu stima şi preţuirea pe care le arăta faţă de slujitoarele sale. Dacă m-aş strădui să găsesc o înrudire istorică a *Memoriilor* doamnei de Motteville, aş afla-o mai curînd în *Memoriile* înţeleptului şambelan Philippe de Comines, pe care ea îl citează cu plăcere, amintind adesea de roadele judicioasei şi sănătoasei sale experienţe.

Memoriile doamnei de Motteville devin tot mai serioase şi capătă un pronunţat caracter istoric, pe măsură ce înaintează în mişcările şi tulburările civile şi în agitaţiile Frondei. Doamna de Motteville le-^i judecat foarte bine ; jucînd rolul unei femei timide, are totuşi unele reflecţii care ar fi fost de dorit să le fi făcut, în acea clipă, mulţi bărbaţi. Lungile discuţii particulare pe care le-a avut cu regina Angliei, au

lămurit-o despre puterea unor astfel de primejdii, care, la început, adesea, stîrnesc rîsul. Marcînd, cu o riguroasă justeţe, iluzia celor din Parlament şi exagerata lor exigenţă care-i făcea să reziste la orice ofertă de pace, ea încheie curajoasă, spunînd că : „corupţia oamenilor era atît de mare, încît, pentru a-i face să trăiască în mod rezonabil, n-ar trebui niciodată trataţi rezonabil, iar pentru a-i obliga să fie drepţi, ar trebui trataţi în mod nedrept". Ea îi arată pe oamenii cinstiţi care protestează împotriva impozitelor, dar şi pe cei care — abuzînd de acest lucru — doresc să semene vrajba şi nebunia, doar ca să-şi satisfacă ambiţiile şi interesele. Există momente în care totul concură la dezordine şi la ruină şi în care răscoala pluteşte în aer. „Steaua — spune doamna de Motteville — era pe atunci cu totul neprielnică regilor".

Primele scene ale Frondei sînt povestite de scriitoare de aşa manieră, încît fac să pălească pînă şi *Memoriile* cardinalului de Retz. Acesta din urmă ne oferă spectacolul străzii Palatului Rega' şi spectacolul interiorului Arhiepiscopiei. Doamna de Motteville ne înfăţişează interiorul cabinetului reginei în care, la început, o vedem singură şi destul de speriată. Prima zi a baricadelor se consumă aproape în întregime în glume deşucheate împotriva ei. „Cum eram cea mai puţin curajoasă dintre toate doamnele de onoare, sigur că toată ruşinea acelei zile s-a revărsat asupra mea". Pentru o persoană cu un astfel de suflet, ea înţelege foarte bine natura revoltei din oraş, acea răzmeriţă atît de bine şi de repede organizată. „Burghezii — spune ea — care luaseră foarte hotărîţi armele, ca să apere oraşul de jaf, nu erau nici ei mai înţelepţi decît norodul, aşa că începură şi ei a-1 cere pe Broussell, cu tot atita furie ca şi hamalii ; căci în afară de faptul că se molipsiseră cu toţii de dragostea pentru binele public

îşi spuneau că tot erau şi ei buni la ceva". In cuvintele : „se molipsiseră de dragostea pentru binele public", deşi au fost adesea citate, nu trebuie să vedem vreo naivitate a doamnei de Motteville ; ea ştie ce spune vorbind astfel, calificînd drept maladie, drept ciumă, falsa dragoste de ţară de care unii dintre răzvrătiţi păreau apucaţi atunci. Doamna de Motteville nu era o regalistă înverşunată ; sigur că în vremea aceea credea în dreptul regilor, dar mai credea şi în dreptate, în dreptatea celor nă- păstuiţi ; mai credea şi în regi drepţi. Idealul ei de rege fusese Carol al V-lea. în ziua în care Parlamentul s-a sprijinit pe nu ştiu ce ordonanţă a lui Ludovic al XII-lea pentru a cere ca „nimeni să nu poată fi întemniţat mai mult de douăzeci şi patru de ceasuri, după care să fie trimis în faţa judecăţii", ea nu s*-a mai putut abţine să nu remarce că acest articol, privind garanţia individuală, cum am spune noi, „a plăcut întregii Franţe. Dragostea de libertate, adaugă ea, este puternic întipărită în sufletul omului. Pînă şi cei mai înţelepţi, care pînă atunci dezaprobaseră hotărîrile Parlamentului, în sinea lor, nu.puteau urî această propunere, chiar dacă, în aparenţă, strimbau din nas, pentru., că le era greu s-o laude în gura mare, dar erau întrutotul de acord cu ea şi nu se puteau abţine să nu stimeze această cutezanţă a Parlamentului şi să nu dorească să fie încununată de succes.** Deci, după cum se vede, doamna de Motteville era o regalistă foarte liberală. Dar această femeie deşteaptă şi cu mult bun-simţ, care asista la scene teribile, pe care le istoriseşte, nu se lasă cîtuşi de puţin înşelată nici de vorbe mari, nici de aparenţe, şi face unele observaţii care onorează pe istoric, şi pe care nici un om politic nu le dezavuează : „Cînd supuşii se revoltă — spune ea — sînt împinşi la acest pas de cauze pe care le ignoră şi, de obicei, ceea ce cer ei, nu e ceea ce le trebuie ca să-i liniştească". Ni-i

arată astfel pe magistral, primii care au îndemnat poporul la revoltă, mirindu-se mai apoi să-l vadă întorcîndu-se împotriva lor şi nemaivrînd să-i respecte, căci „oamenii şi-au dat seama de cauza dezordinei, dar n-au mai putut îndrepta nimic, chiar dacă ar fi vrut ; cînd norodul începe să ordone, nu mai există nici un stăpîn, căci, în sinea lui, fiecare visează să fie el stăpînul**. Să ne reîntoarcem puţin in vremurile noastre şi să ne întrebăm dacă nu e vorba chirii- de propria noastră istorie. Dar bag de seamă că m-ani folosit de doamna de Motteville pentru a ajunge la spectacolul penibil al disensiunilor de azi, aşa că refuz să mă mai slujesc de aluziile pe care ni le furnizează această scriitoare.

în timpul primei Fronde, doamna de Mottevilles-a âflat in mare primejdie, la Paris. N'eputînd s-o urmeze, în primele zile ale anului 1649 pe regină, care a fugit la Saint-Germain şi vrînd, mai tirziu. să se ducă totuşi după ea, a fost asaltată, împreună cu sora ei, **la** Poarta Saint-Honor^, de o mulţime furioasă, aşa că s-au văzut nevoite să se refugieze în altarul bisericii Saint-Roch unde, cîţiva dintre prietenii lor, avertizaţi din vreme, au venit să le salveze. După asta, doamna **de** Motteville a ajuns-o în sfîrşit pe regină, deşi a mai părăsit-o de cîteva ori, căci această persoană distinsă nu era — aşa cum nea mai spus-o de cîteva ori, cu deplină sinceritate — nici amazoană, nici eroină. Dar, prezentă sau absentă, fidelitatea ei nu s-a dezminţit niciodată. După ce s-a făcut pace, doamna de Motteville şi-a reluat paşnicele sale îndeletniciri pe lîngă regină, ducînd o viaţă ordonată, tihnită şi serioasă, care i se potrivea atît de bine. Virtutea, delicata sa probitate, într-o ţară ca a noastră plină de intrigi şi de capcane, au expus-o pînă la urmă unor tracasări din care prudenţa şi calmul, susţinute de stima Anei de

Austria, au ajutat-p să scape. Se pare că evlavia a pus din ce în ce mai mult stăpînire pe acest suflet de elită. Această evlavie — deloc oarbă — i-a dictat cîteva pagini incluse în *Memoriile* sale, care sînt pe cit de încîntătoare pe atît de bine argumentate şi de pline de bun-simţ, privitoare la disputele care au avut loc pe atunci între jansenişti şi molinişti, în care chiar şi femeile s-au grăbit să se amestece: „Ne costă atît de scump — spune ea, amintindu-şi de Eva — de a fi vrut să ştim ce e binele şi ce e răul, încît va trebui să cădem de acord că e mult mai bine să nu ştim, mai ales noi, femeile, care sîntem acuzate de a fi cauza tuturor relelor... Ori de cîte ori bărbaţii vorbesc despre Cel-de-Sus, şi despre tainele sale, sînt întotdeauna uimită de cutezanţa lor şi sînt de-a dreptul încîntată că nu ştiu decît *Tatăl nostru, Crezul* şi *Cele zece porunci".* Doamna de Motteville urmează exact linia pe care a trasat-o Bossuet, în această materie.

Această persoană rară, această femeie cinstită,' înzestrată cu atîta spirit şi judecată, a murit în decembrie 1689, în vîrstă de şaizeci şi opt de ani. Nu poate fi apreciată la deplina ei valoare, decît citin- du-i pînă la capăt *Memoriile,* urmărind-o în desfăşurarea şi continuitatea sa. Citatele şi o analiză succintă nu ne vor putea ajuta să ne facem o idee precisă despre această carte scrisă cu migală, plină de amănunte, potolită şi captivantă.

SA1NTE-BEUVE

1 decembrie 1851

Portretul reginei Ana de Austria
făcut de doamna de Motteville în anul 1638

Regina, prin naştere, n-avea pe nimeni care s-o egaleze ; strămoşii ei fuseseră cu toţii mari monarhi ; printre ei, am văzut unii care năzuiau chiar la monarhia universală. Natura o înzestr ase cu calităţi frumoase ; avea sentimente nobile, un suflet plin de blîndeţe, dar şi de fermitate şi deşi nu mi-am pus în minte să-i exagerez calităţile, pot spune că, în general, avea unele însuşiri care o puteau pune alături de cele mai mari regine ale antichităţii.

Era înaltă şi bine făcută, avea o înfăţişare plăcută şi majestuoasă care inspira întotdeauna celor ce-o vedeau dragoste şi respect. A fost una dintre marile frumuseţi ale secolului său, iar spre bătrîneţe arăta încă atît de bine, încît făcea să pălească pînă şi tinerele cele mai atrăgătoare. Avea nişte ochi minunaţi, blînzi şi gravi totodată ; puterea lor a fost fatală pentru mulţi[I] oameni iluştri şi naţiuni întregi au simţit ce putere aveau aceşti ochi asupra bărbaţilor. Gura, deşi părea atît de nevinovată, a fost şi ea complice la toate dezastrele pe care le-au produs ochii. Era mică, de un roşu strălucitor şi înzestrată cu toate

I Aluzie ia lordul Buckingham care s-a îndrăgostit de ea.

graţiile de care avea nevoie, ca să fie perfectă. Cu unul din acele faimoase surîsuri ale sale, putea cuceri mii de inimi ; nici măcar duşmanii nu puteau rezista la farmecele sale; am văzut adesea multe dintre astfel de persoane a căror ambiţie le lua minţile, mărturisindune că regina se făcea şi mai iubită de ei chiar cînd avea de gînd să nu-şi îndeplinească făgăduielile. Avea un păr minunat, de un castaniu deschis, foarte lung şi foarte des şi nimic nu era mai plăcut decît s-o vezi pieptănîndu-se. Mîinile sale, lăudate de întreaga Europă, păreau făcute anume ca să incinte ochii, să poarte un sceptru şi să fie admirate ; pe lingă faptul că erau deosebit de îndemînatice, mai erau şi de o albeaţă ca de zăpadă. Puteai spune — şi pe drept cuvînt — că spectatorii erau întotdeauna încîntati cînd această mare regină îşi arăta mîinile, fie îmbrăcîndu-se sau pieptănîndu-se, fie la masă, în timp ce mînca. Avea un bust frumos şi bine făcut. Cei cărora le plăcea să admire tot ce era frumos, aveau deseori motive să se plîngă de grija cu care regina îşi ascundea pieptul. Pielea îi era tot la fel de albă ca şî mîinile şi de o delicateţe pe care nu te mai saturai să i-o admiri. Tenul însă nu era tot atît de frumos ; şi neglijenţa de care dădea dovadă în îngrijirea lui, nedîndu-se aproape niciodată cu nici un fel de pomezi, sigur că nu izbutea să i-1 înfrumuseţeze. Nasul nu era nici el prea reuşit : era gros, dar nu-i şedea rău, fiindcă avea ochii mari şi cred că dacă-i scădea oarecum din frumuseţe, în schimb îi dădea chipului un aer mult mai grav. Luată în totul, regina avea de ce să fie lăudată : dacă aş mai da şi alte amănunte, mă tem să nu jignesc atît modestia ei cît şi a mea ; iată de ce nu cutez să mai spun decît că avea picioare foarte frumoase, mici şi foarte frumos modelate.

Deşi nu era sclava modei, se îmbrăca foarte elegant; era foarte curată şi foarte precisă în tot ce

făcea, li plăceau lucrurile frumoase pe care era curioasă să le vadă, dai- fără prea multă afectare. Multe doamne din Paris cheltuiau ■pentru rochii mai mult decît cheltuia ea. Sigur că îi plăceau podoabele, pentru că era firesc să vrea să arate bine atît cînd era singură, cît şi atunci cînd era înconjurată de întreaga Curte.

Cum o regină nu poate să fie stimată decît după virtutea de care dă dovadă, s-ar fi cuvenit să încep prin a vorbi despre calităţile şi mai ales despre cucernicia acestei regine, care vădea un mare respect faţă de legile Domnului şi care dorea să le vadă întipărite în inima tuturor francezilor. încă din fragedă tinereţe dăduse dovadă de cucernicie şi de milă ; căci încă din epoca aceea, toţi cei care avuseseră cinstea s-o slujească, observaseră că era miloasă şi că-i plăcea să-i ajute pe cei sărmani. Cu anii, aceste virtuţi au devenit şi mai puternice, iar noi, cei din jurul ei, am văzut-o mai tot timpul rugîndu-se şi făcînd diverse acte de milostenie. Nu-şi neglija niciodată îndatoririle faţă de cele sfinte ; nici călătoriile, nici bolile, nici veghile, nici necazurile, nici distracţiile, nici afacerile n-au putut-o determina vreodată să renunţe la ceasurile de rugăciune. Ţinea cu stricteţe posturile şi am auzit-o adesea spunînd că regii trebuie să se supună poruncilor Domnului, cu mult mai multă rigurozitate decît oamenii de rînd, pentru că ei sînt obligaţi să servească drept pildă supuşilor lor.

Cei care se ştiau stimaţi, puteau să-i vorbească foarte liber despre tot ce era în legătură cu îndatoririle şi conştiinţa sa. Ea le asculta întotdeauna părerile, cu răbdare şi blîn- deţe ; predicatorii cei mai severi erau cei mai ascultaţi. Oratoriul era locul unde îi plăcea cel mai mult să stea : petrecea acolo multe ceasuri din zi. Şi totuşi — aşa cum am auzit chiar din gura ei — nu era de o evlavie chiar atît de plină de zel,

ca unii sfinţi care trăiesc doar cu dorinţa de a muri numai ca să fie mai aproape de Cel-de-Sus. Avînd în vedere cucernicia ei, dacă n-ar fi fost regină, sigur Că s-ar fi călugărit.

Ana de Austria era o femeie modestă căreia îi plăcea totuşi să fie veselă, dar purtarea ei exemplară putea servi oricînd drept pildă celorlalte femei. Credea în bine şi nu-i plăcea să audă lucruri rele. Clevetitorii şi linguşitorii nu se bucurau de nici o trecere în faţa ei. Cînd apuca să se convingă de cinstea şi de bună-credinţa cuiva, era foarte greu ca cineva să-i mai schimbe părerea. Avea o fire galantă Şi, urmînd pilda mătuşii sale Eugenia îi plăcea acea nevinovată galanterie care — fără să-i păteze virtutea — făcea mai frumoasă viaţa la Curte. Nu era cîtuşi de puţin de acord cu manierele necioplite .şi necivilizate ale epocii noastre; dacă tinerii s-ar fi călăuzit după maximele sale, cu siguranţă că ar fi devenit nişte bărbaţi mai atenţi şi mai şlet'uiţi decît sînt astăzi.

Ana de Austria era o femeie destul de blinda, afabilă şi familiară cu toţi cei din preajma ei, sau cu cei care aveau cinstea s-o slujească. Stătea de vorbă cu plăcere, şi cu cei mărunţi şi cu cei mari. Lipsa asta de discernămînt o făcea să intre uneori în vorbă chiar cu persoane nedemne de o astfel de cinste, lucru care-i căşuna necazuri, fiindcă persoanele de neam mare erau îndreptăţite uneori să creadă că regina nu făcea nici o deosebire între oamenii de merit şi oamenii de rînd ; eu însă sînt convinsă că regina dăruia celor înţelepţi, din stimă şi consideraţie, ceea ce dăruia celorlalţi din milă, fiindcă n-o lăsa inima să le întoarcă spatele, decît atunci cînd cine ştie ce lucru grav o obliga să facă acest lucru. Deşi dreaptă din fire,, i se întîmpla să săvîrşească şi greşeli, adică să nu-i deosebească pe cei care-şi îndeplineau îndatoririle cu conştiinciozitate şi să-i răsplătească' după merit, de

cei care erau lipsiţi de respect, de cunoştinţe sau care ţineau să semene pretutindeni dezordinea.

Pentru o femeie, regina avea o minte destul de ascuţită. Vorbea frumos, discuţia cu ea era agreabilă, îi plăceau glumele, nu se formaliza şi-i plăceau grozav de mult conversaţiile delicate şi spirituale. Cîntărea îndelung, cu judecată şi bun-simţ, lucrurile serioase, fiind întotdeauna de partea echităţii şi a dreptăţii ; în schimb, era leneşă şi nu-i plăcea să citească nimic. Aceste cusururi nu-i ştirbeau însă cu

' *Isabella-Clara-Eugenia,* fiica lui Filip al II-lea, mătuşa Anei de Austria.

nimic strălucirea, pentru că discuţiile pe care le avea cu minţile cele mai strălucite ale vremii, cunoştinţele sale despre lume precum şi îndelunga sa experienţă în treburile politice şi in intrigile de la Curte la care a luat mai întotdeauna parte, au învăţat-o lot ceea ce nu şi-a însuşit din cărţi ; aşa că dacă nu cunoştea istoria lui Pharamond şi a lui Carol cel Mare, o cunoştea în schimb, foarte bine, pe cea' a epocii sale.

În tinereţe, toate distracţiile oneste care puteau fi îngăduite unei regine, aveau un farmec nespus în ochii ei. Spre bătrîneţe, n-o mai încînta aproape nimic. Teatrul nu-i plăcea decît pentru că-i plăcea regelui care — la rîndul lui — îl îndrăgise fiindcă în felul acesta putea sta cît mai mult cu putinţă lîngă mama sa. Mai tîrziu, au început să-i placă jocurile de noroc, îndeletnicindu-se cu ele cîteva ceasuri pe zi. Cei care aveau cinstea să joace cu ea, mi-au spus că juca într-adevăr ca o regină, fără patimă şi fără să-i pese dacă pierdea sau cîştiga. Regina era la fel **de** indiferentă şi în ceea ce privea măreţia şi puterea. Naşterea sa o. aşezase în vîrful piramidei, aşa că nu mai avea ce-şi dori şi niciodată n-am întîlnit la ea vreunul din cusururile Caterinei de Medicis. Ana de Austria avea

cu totul alte concepţii în privinţa prieteniei ; iubea puţine persoane, dar cele cărora le făcea această cinste se puteau lăuda că erau într-adevăr iubite. Sexul’nostru a avut într-adevăr avantajul de a-t fi oferit în tinereţe cîteva prietene pe care le-a iubit cu multă sensibilitate şi ataşament. Moartea soţului ei, punîndu-i — prin intermediul regenţei — sceptrul în mînă, s-a văzut nevoită să-şi ofere prietenia unei persoane a cărei capacitate s-o poată susţine, şi în ale cărei sfaturi să aibă încredere. Prin diferitele alegeri pe care le-a făcut şi mai ales, prin cea din urmă *, ea a arătat lumii întregi că ştie să iubească şi că sentimentele sale sînt statornice odată ce s-a convins că a făcut ceea ce trebuia să facă.

[1] Aluzie la Mazarin.

Dacă ar fi să mă iau • după cele spuse, ar însemna că regina fusese născută ca să-1 facă pe răposatul rege, cel mai fericit bărbat din lume ; adevărul e că dacă el ar fi vrut, ar fi fost ; dar fatalitatea, care desparte aproape întotdeauna inimile capetelor încoronate. îndepărtînd-o pe regină de rege, dragostea pe care ea n-a mai putut s-o dăruie acestuia, a oferit-o copiilor săi, şi în special primului născut pe care l-a iubit cu patimă.

Restul persoanelor -care au mai. avut cinstea de a se apropia de ea, nu s-au prea putut lăuda că ar fi fost grozav de iubite de regină ; astfel de dragoste nu era rezervată decît celor aleşi ; trata însă foarte bine pe mulţi — evident, pe fiecare după meritele sale — pentru a-i obliga s-o slujească cu credinţă şi să-i fie recunoscători. După cum se vede în astfel de ocazii, bunătatea ţinea loc afecţiunii de care nu prea făcea mare risipă faţă de muritorii de rînd. Tot ce venea însă din partea ei, avea un preţ inestimabil. Dacă nu era prea tandră chiar cu toţi cei care se apropiau de

ea, era ţn schimb o prietenă sigură,.care păstra cu străşnicie secretele celor ce aveau deplină încredere în ea... îşi ura duşmanii' tot atît pe cît de mult îşi iubea prietenii. Fiind răzbunătoare din fire, era în stare de orice cînd purta cuiva sîmbetele. Raţiunea şi conştiinţa o obligau însă să-şi înfrîrieze resentimentele şi am auzit-o de multe ori- mărturismdu-mi că izbutise cu greu să-1 ierte pe cutare sau pe cutare. Se înfuria destul de rar, nefiind o fire pătimaşă. N-a rostit niciodată vorbe indecente, oricît de mintoasă ar fi fost, pentru că atunci cînd comanzi un regat, trebuie să ştii să-ţi comanzi mai întîi ţie însuţi. Mînia i se cilea mai mult în ochi şi rareori şi-o manifesta şi prii) vorbe. Din cîte ştiu eu, n-a fost niciodată frămîntată decît de interesele Statului şi ale fiului ei, regele.

Ana de Austria era o femeie darnică, în stare să ofere multe şi din belşug, dovedind dealtfel acest lucru în multe ocazii. Nu s-a simţit niciodată stînjenită de cei care-i cereau ajutorul fiindcă se aflau la ananghie şi ceea ce le dădea, le

dădea din toată‘inima; dar, cum n-o interesau bogăţiile pentru sine, n-o interesau nici pentru alţii. Una dintre cele mai frumoase calităţi ale reginei, mi s-a părut a fi fermi-, ta bea ; nu se speria de primejdii oricît de mari ar fi fost ele j lucrurile cele mai dureroase care i-au tulburat cumplit sufletul, nu i-au răvăşit niciodată chipul şi n-au făcut-o sS renunţe la acea gravitate care stă atît de bine capetelo® încoronate.

Era o fire foarte întreprinzătoare şi nici moartea, **nici** nenorocirile n-au speriat-o niciodată. Cînd socotea că **o** părere era bună, o susţinea pînă la capăt ; cînd, în timpul războiului civil, lumea s-a dezlănţuit împotrivă-i, ea n-a dat atenţie nici invectivelor, nici atacurilor. A fost întotdeauna egală în toate acţiunile vieţii sale ; toţi anii şi toate zilele sale au semănat leit una cu alta. S-a călăuzit întotdeauna după aceleaşi reguli şi am văzut-o făcînd întotdeauna aceleaşi lucruri. A fost o femeie paşnică şi a dus o viaţă liniştită. N-a păstrat din trecut nici o amintire, nici o teamă menită să-i tulbure liniştea. N-a făcut decît să urmeze cele scrise fie în Evanghelie, fie în cărţile filozofilor, adică să-şi petreacă ziua gustînd plăcerea binelui, fără să se plîngă de relele întîlnite în cale. Gîndul morţii n-o înspăimînta ; **o** privea apfopiindu-se, fără să murmure împotriva puterii el fatale ; şi iată că după o viaţă destul de lungă, ea a primit-o pe această neîmpăcată duşmancă a oamenilor, cu cea ma| desâvîrşită linişte.

ţ Prefaţă[II]

II Această prefaţă se află în fruntea manuscrisului de la Biblioteca Arsenalului. O dăm ca prefaţă la ediţia din 1723, care a fost, firește, redactată de primul editor ce-a tipărit cartea (n.ed.fr.).

Regii nu sînt expuşi numai privirilor, ci şi judecăţii întregii lumi ; laptele lor, cel mai adesea, sînt bune sau rele după diferitele sentimente ale celor care le judecă prin «prisma pasiunilor lor. Ei au nefericirea de a fi cenzuraţi cu ‘asprime cînd e vorba de lucruri ce pot fi blamate şi nimeni n-are bunăvoinţa să le ia apărarea cînd e vorba de unele 'lucruri ce pot fi scuzate. Toţi cei care se apropie de ei, îndemnaţi de cele mai laşe interese, îi laudă în faţă, ca să le iacă plăcere ; dar în lipsa lor, îi bîrfesc cît mai aspru cu putinţă. în plus, sentimentele şi intenţiile lor nefiind cunoscute, iar acţiunile lor fiind publice, se întîmplă adesea ca '<— chiar dacă nu le lezează dreptatea — să fie acuzaţi de o sumedenie de greşeli pe care nici măcar n-au avut de gînd să le săvîrşească, dar de care, totuşi se fac vinovaţi fiindcă fie că s-au înşelat ei înşişi, necunoscînd prea bine lucrurile, fie 'că au fost înşelaţi de către miniştrii lor care — sclavi ai ambiţiilor — nu le spun niciodată adevărul.

Iată ce anume m-a obligat ca • în ceasurile mele libere, **să** scriu tot ce ştiu despre viaţa, despre obiceiurile şi despre sentimentele reginei Ana de Austria, plătind în felul acesta,

printr-o simplă povestire, cinstea pe care mi-a făcut-o de a fi una dintre prietenele sale. Căci, deşi n-am pretenţia că am să pot vorbi despre toate lucrurile, dar nici că — aşa: cum mă cunosc — am să ascund ceva, sînt convinsă totuşi- că istoricii — care nu i-au cunoscut nici virtutea, nici bună-! tatea şi care nu vor vorbi despre ea decît citind ironiile publice — nu-i vor face aceeaşi dreptate pe care aş dori; să i-o fac eu, dacă slabele mele puteri şi puţina mea elocinţă'[1] îmi vor oferi mijloacele necesare. ’

Aşa că ceea ce am de gînd să întreprind acum nu în-'- treprind cu gîndul de a îndrepta ignoranţa sau

maliţia' acestora; acest plan ar fi mult prea vast pentru o femeie comodă ca mine şi prea cutezător pentru o persoană care se teme să se afirme în vreun fel şi care n-ar vrea să treacă' drept scriitoare. O fac însă pentru propria mea satisfacţie,' din gratitudine faţă de regină şi pentru a revedea într-o zi— dacă voi mai trăi ! — ca într-un tablou, tot ce-am aflat despre lucrurile petrecute la Curte, tablou care va fi destul de restrîns întrucît nu mi-au plăcut niciodată intrigile. Nu voi adăuga nimic de la mine. Ceea ce am aşternut pe hîrtie am văzut cu ochii mei şi am auzit cu urechile mele, în timpul regenţei (timp pe care l-am petrecut în mod asiduu alături de această regină) ; am scris aşa cum mi-a venit, fără o anume ordine, cînd am simţit nevoia, uneori chiar în fiecare zi, tot ce mi s-a părut că ar fi mai demn de luat în seamă. Am folosit în acest scop timpul pe care femeile şi-1 pierd cu jocul de cărţi sau cu plimbările, mai mult din ura pe care am nutrit-o întotdeauna faţă de viaţa inutilă pe cane o duc oamenii de neam mare.

Nu ştiu dacă am făcut mai bine ca ceilalţi. Ştiu însă în mod sigur că, în ce mă priveşte, aş fi preferat să fac fie şi un lucru rău, decît să nu fac nimic.

Francoise de Motteville

Capitolul I

1641. — Starea înfloritoare a regatului la moartea **Iul** Henric al IV-lea. — Influenţa nefastă a mareşalului d'Ancre. — Planurile reginei Maria de Medicis. **— Intrigile** ducelui de Luynes. — Richelieu, episcop de Lucjon. — **Ca**ruselul din Piaţa Regală. — însurătoarea lui Filip al **IV-lea** al Spaniei cu Elisabeta de Franţa, şi a lui **Ludovic** al XIII-lea cu Ana de Austria. — Toaleta acesteia **din** urmă. — Anturajul său. — Portretul regelui Ludovic **al** XIII-lea. — Moartea eonetabilului de Luynes. — **Intrigile** politice ale reginei-mame, Maria de Medicis. — Influenţa moravurilor şi a galanteriei spaniole asupra **Curţii** Franţei. — Pasiunea pe care o inspiră Ana **de Austria** ducelui de Montmorency, ducelui de Bellegarde şi **ducelui** de Buckingham. — Portretul acestei regine.

Cînd a început să domnească, regele Ludovic al **XIII-lea** n-avea decît nouă ani şi opt zile ; dar regele 'Henric **al** IV-lea îi lăsase un regat atît'de înfloritor şi de liniştit, **trupe** atît de perfect instruite, miniştri atît de destoinici în **Con**siliu, şi atît de mulţi bani în cuierele sale, încît dacă regina Maria de Medicis ar fi binevoit să menţină ordinea **pe** care acest mare rege o instaurase în Stat, regenţa sa **ar fi** fost cum nu se poate mai glorioasă, iar restul vieţii **sale,** cum nu se poate mai fericit. **;Dar,** lăsîndu-1 **pe marchizul** d'Ancre să capete o prea mare

autoritate — marchiz pe care dealtfel îl făcuse mareşal al Franţei — acesta o sfătui să-i îndepărteze pe foştii slujitori ai răposatului rege şi mai ales pe oamenii de seamă care îmbătrîniseră în funcţiile lor şi să facă în aşa fel încît să pună alţii în locul lor, care să-i fie devotaţi cu trup şi suflet. Acest lucru i-a atras ura tuturor prinţilor de sînge şi a marilor seniori pe care începu a-i trata cu atîta trufie încît aceştia se retraseră **de** la Curte ; şi cum tratatele de la Sainte-Menehould şi **de** la Loudun — pe care le încheiase acest mareşal — nu avuseseră nici un efect, numărul nemulţumiţilor, care creştea zilnic, îl determină s-o ia înaintea măsurilor ce se pregăteau împotrivă-i, arestîndu-1 pe prinţul de Conde care — ca prim prinţ de sînge — putea deveni şeful partidului ce începea a se forma. Mareşalul trimise totodată poruncă celor două armate ce trebuiau să acţioneze în afara regatului ca să pună în practică planurile măreţe ale celui care le orînduise, de a fi gata în orice clipă să susţină autoritatea regală ce-i fusese încredinţată, în cazul în care această autoritate i-ar fi fost contestată din pricina întemniţării Prinţului ; totodată, mai ridică şi o a treia armată care să fie gata să mărşăluiască imediat împotriva celor care ar fi cutezat să se declare împotriva lui. O faptă atît **de** îndrăzneaţă ca aceasta şi nişte pregătiri atît de mari, întăriră şi mai mult părerile deosebite pe care regina şi le făcuse despre cel căruia îi urma orbeşte sfaturile şi o determinară să creadă că va deveni în curînd stăpîna Curţii şi **a** întregii Franţe, fără nici o împotrivire ; dar iată că tocmai acest lucru o pierdu, după cum îl pierdu şi pe cel pe care şi-l alesese ca prim-ministru. Fiind convinsă că nimeni nu-i va putea rezista, ea îşi închipui că nu mai era nevoie să menajeze pe nimeni, nici chiar pe rege, fiul ei ; **nu** băgă deci de seamă, că regele avea un favorit care era **tot** atît de ambiţios ca şi ea şi că, insinuîndu-se tot mai mult în sufletul lui Ludovic, se străduia pe cît îi stătea în putere, să-l îndepărteze de dragostea pe care o nutrea pentru mama sa, şi să-1 determine să se despartă de **ea.** Acest

favorit era Luynes care — încă de pe vremea cînd **îi** era paj — găsise mijlocul de a deveni atît de plăcut şi **de** necesar în toate distracţiile, petrecerile şi exerciţiile tînărului prinţ, mai ales în partidele de vînătoare, încît libertatea pe care şi-o luase faţă de el, îl ridicase pînă **la** rangul de conetabil.

Nobilimea franceză, instigată de prinţii de sînge, se înarmă în toate provinciile, îngroşînd zilnic partidul prinţului de Conde, în vreme ce dezordinea domnea în Parisul unde poporul, prădase casa mareşalului d'Ancre, împotriva căruia strigau sus şi tare, ca şi împotriva felului violent de a cîrmui, al reginei, şi mai ales al felului de **a** părădui — prin furt şi risipă — bogăţiile agonisite de Henric al IV-lea. Răzmeriţele deveneau din zi în zi mai dese ; şi, cum nimeni n-avea nici forţa, nici dorinţa de a le potoli, în ziua de 24 aprilie 1617, populaţia îl atacă în sfîrşit pe mareşal, cînd acesta ieşea din Luvru. Curtenii care-1 însoţeau de obicei nedîndu-i nici un ajutor — ca dealtfel şi gărzile ce se aflau la doi paşi — mareşalul fu căsăpit fără milă, sub ochii lor.

Odată cu majoratul, regele dovedise în nenumărate rîn- duri că avea de gînd să cîrmuiască singur ; regina retră- gîndu-se la Blois, el nu pregetă să-l cheme îndărăt pe cancelarul de Sillery şi să-1 pună în libertate pe prinţul de Conde. Sigur că toate astea nu erau suficiente pentru **a** readuce pacea in regatul tulburat de atîtea schimbări. Dar cum eu nu m-am apucat să descriu viaţa acestei nefericite regine, nu voi vorbi cîtuşi de puţin nici despre ea, nici despre cei care i-au luat partea. Aceştia dezlănţuiră un adevărat război, nu atît ca s-o slujească pe regină, cît din gelozie faţă de favorurile fără margini de care se bucura Luynes care, după moartea mareşalului d'Ancre, devenind atotputernic, se însurase cu fata ducelui de Montbazon, fapt care-i adusese funcţia de conetabil. Las în seama celor care voi' scrie istoria acelor vremuri grija de a-i povesti aventurile, pînă la împăcarea sa cu regele, prin pacea de la Pont-de-Ce ; fapt care l-a determinat să se înapoieze la Curte, împreună cu toţi, cei

ce-1 urmaseră, printre care se afla şi cardinalul de Richelieu care pe atunci nu era decît episcop de Lucon. Eu nu urmăresc să arăt decît numai ceea ce este legat de regina Ana de Austria, despre care n-a început să se vorbească decît odată cu negocierile păcii genefale pe care măritişul ei cu Ludovic ' al XIII-lea trebuia s-o întărească. Voi mai spune că marele duce de Toscana dorind, fireşte, să-şi păstreze încrederea pe care şi regina şi fiul ei i-o arătaseră, îl puse pe ambasadorul său, marchizul de Borri, să aducă vorba, în discuţiile pe care le avu la Madrid cu miniştrii spanioli, despre o eventuală căsătorie dintre cei doi prinţi şi cele două prinţese din Spania; şi din Franţa. Aceste alianţe cnnveniră atît de mult tuturor, încît vorbele sale nu căzură pe pă- mint sterp : propunerile făcute fură acceptate de îndată şi de o parte şi de cealaltă, dar mai ales de Franţa, cu atîta entuziasm^ încît parizienii se gîndiră să facă imediat un carusel în Piaţa Regală, pentru a-şi mqnifesta astfel bucur- ria ; oamenii lucrară cu atîta zel, ca şi cum. s-ar fi temut că n-o să isprăvească treaba pînă la oficierea celor două căsătorii. Caruselul cu pricina ţinu trei zile ; ceea ce prilejui locuitorilor de pe multe străzi din Paris — pe unde trebuia să intre şi să iasă un mare număr de actori şi de decoruri necesare diverselor spectacole — să aibă bucuria de a vedea toată frumuseţea şi măreţia, acelui iarmaroc. E demn de remarcat faptul că cele trei zile — conform relatării tipărite în 1612 — au fost sărbătorite în luna aprilie t a anului, menţionat, deşi se ştie sigur că cele două nunţi n-au avut loc decît în lfiliă. Ba erau cit pe- aci. să mi se mai facă, fiindcă hughenoţdi — bănuind ce legătură trainică urma să se închege între Franţa şi Spania. — cerură să fie aminate pînă ce aveau să se adune Statele Generale eare — nădăjduiau ei — aveau să işte atîtea dificultăţi încît erau aproape siguri că cele două alianţe se vor rupe. Numai că Statele Generale se adunară şi se despărţiră atît de repede, cit nici nu ţi-ar fi dat prin gînd, fără să fi fost de vreun folos cuiva, cum se întîmplă în mod obişnuit cu astfel de adunări, aşa că

concluzia lor fu socotită favorabilă. Imediat, ducele du Maine plecă în Spania, iar ducele de Pastrana sosi în Franţa. Căsătoria lui Filip al IV-lea, fiul lui Filip al III-lea, regele Spaniei, cu Elisabeta a Franţei fu oficiată la Burgos, iar cea a lui Ludovic al XIII-lea cu Ana de Austria, Infanta Spaniei, avu loc la Bordeaux. Ducele de Guise, care-o condusese pe Elisabeta pînă la jumătatea rîuleţuiui Bidassoa — ce desparte cele două regate — îşi luă rămas bun de la ea, aceasta urmînd să se ducă la Fontarabie, iar el o prelua pe Infanta Spaniei, conducînd-o pînă la Saint-Jean-de-Luz, unde ducele de Luynes îi înmînă o scrisoare din partea regelui, la care se zice că i-ar fi dus şi răspunsul scris de mîna ei. Toţi şi-au închipuit că oastea hughenoţilor se va opune la aceste căsătorii. E adevărat că această oaste se afla atît de aproape de armata regelui, încît părea că merge alături de ea. Dar nu făcu acest lucru decît in semn de sfidare şi ca să-şi arate puterea.

Cum regele se născuse în 27 septembrie 1601 iar regina în 22 ale aceleiaşi luni, cînd s-a măritat, ea era în vîrstă de paisprezece ani, nefiind deci decît cu cinci zile mai mare decît soţul ei.

Ştiu de la răposata mea mamă care a avut chiar de atunci cinstea de a o sluji pe regină, că Ana de Austria **era** frumoasă şi amabilă. Am auzit-o spunînd că, atunci cînd **a** văzut-o prima oară, era aşezată pe nişte perne, după moda spaniolă, în mijlocul doamnelor sale de onoare — şi avea **o** mulţime — îmbrăcară într-o rochie de satin **verdej cu** broderii de aur şi de argint, cu nişte mineci largi ce atîrnau pînă jos, prinse ici-colo, cu nişte diamante în loc de nasturi ; că avea pe cap o boneţieă de aceeaşi culoare ca şi rochia, boneţieă împodobită cu o pană de bîtlan care-i

"1

sporea, prin culoarea ei neagră, frumuseţea pletelor bălaie, răsucite în bucle lungi şi mătăsoase.

Tînărul rege era şi el la fel de frumos şi frumuseţea lui brună nu displăcu deloc tinerei noastre regine, care la

început îl găsi foarte atrăgător ; deşi era cam bîlbîit, deşi oboseala acumulată în decursul nenumăratelor sale partide de vînătoare, bolile îndelungate şi mohoreala sa firească l-au schimbat mult spre sfîrşitul vieţii, cred totuşi — din felul în care am auzit-o pe regină vorbinţl despre el — că ea l-ar fi iubit foarte mult dacă — spre nenorocirea şi a unuia şi a celuilalt, soarta nu s-ar fi arătat potrivnică. Fiindcă acest rege, lăsîndu-se .dominat de cusururile sale, destul de dezagreabile, n-a iubit-o pe regină atît cît merita. A preferat să alerge toată viaţa, prin păduri, după fiare, şi să se lase dus de nas de favoriţii săi ; aşa că, cei doi soţi, deşi au trăit laolaltă, au avut parte de foarte puţină înţelegere şi fericire. s

La puţină vreme după ce s-a măritat, Ana de Austria, care a fost întîmpinată de multe ovaţii şi de caruselul din Piaţa Regală — făcut cu foarte multă vreme înainte şi despre care s-a vorbit ca despre unul dintre cele mai frumoase lucruri ce s-au văzut vreodată în Franţa — primul favorit al regelui fu numit duce de Luynes după ce, în calitate de conte de Lude şi de paj al regelui, izbutise să-i intre acestuia pe sub piele. La scurtă vreme după căsătorie, fură îndepărtate de lîngă regină toate doamnele spaniole ce veniseră în Franţa odată cu ea, fapt care o îndureră mult. Nu-i fu lăsată decît una singură, dona Este- fania, pe care Ana de Austria o iubea nespus din pricină că fusese crescută de ea şi deci fusese nedespărţită de regină. Răposata mea mamă, care petrecuse mulţi ani în Spania, unde o dusese, cea de a doua soţie a sieurului de Saldagne — strămoşul ei dinspre mamă care n-avea copii — de la vîrsta de şase ani, ca să moştenească o mare parte din averea pe care i-o promisese, i-a fost de un mare ajutor reginei în primii ani ai sosirii sale în Franţa, ani în care n-o bucura nimic decît doar ceea ce era legat de Spania. Căci nutrind încă de la început o mare prietenie pentru această doamnă, ce începuse încă de pe atunci a fi infirmă, regina simţea nevoia să-şi descarce sufletul în faţa unei persoane fidele care nu numai să ştie limba spaniolă, ci să şi scrie şi să

citească în această limbă şi să cunoască bine Curtea de la Madrid ; regina deci, care găsi la mama toate aceste calităţi, căpătă repede încredere în ea, atît ca să aibă'prin cine menţine relaţiile cu regele Spaniei, fratele ei, care, deşi secrete, nu întîrziară s-o incrimineze *, cit şi pentru a fi consolată de necazul pe care nu şi-1 mai putea ascunde, pricinuit de simpatia exagerată pe care i-o arăta regele ducelui de Luynes, despre care se zice că ar fi avut îndrăzneala de a-i propune lui Ludovic să-şi repudieze soţia şi să se însoare cu o rudă a soţiei sale — devenită mai apoi ducesă de Guemene [III] [IV] — şi care era cea mai frumoasă femeie de la Curtea Franţei.

Dar, dacă intr-adevăr i-a trecut prin minte un asemenea gînd, probabil că el n-a dăinuit decît o clipă, fiindcă ducesa de Luynes — care se împăca foarte bine cu soţul ei — deveni în scurtă vreme favorita reginei care, la început, n-a prea simpatizat-o, din pricina aversiunii pe care-o nutrea faţă de bărbatul ei, ducele, şi nu s-a apropiat de ea decît datorită influenţei pe care o avea asupra regelui care *o* simpatiza ; şi asta pentru faptul că lua parte la toate partidele de vînătoare şi la toate plimbările sale. Aşa că tînăra doamnă gustă din plin tot felul de plăceri fără alt necaz decît că rămase însărcinată şi că — tot alergînd după conetabilul de Montmorency — căzu, pierzînd sarcina. De unde puteţi judeca şi domniile voastre că dacă această Curte era lipsită de prudenţă, în schimb nu era lipsită **de** distracţii, căci tinereţea şi frumuseţea erau pe atunci suverane.

Conetabilul de Luynes murind în 1621, acel mic imperiu luă sfîrşit odată cu el. Fiindcă Maria de Medicis, împăcîndu-se cu regele, pacea dintre mamă şi fiu stîrni certuri între soţ şi soţie ; regina-mamă, fiind convinsă că

III Aluzie la acuzaţiile pe care i le-a adus mai tîrziu, Richelieu, în taţii lui Ludovic al XIII-lea.

IV *Anne de Rohan,* ale cărei relaţii cu ducele de Montmorency şi mai ales cu coadjutorul Parisului — mai tîrziu cardinal de Retz — au iscat atîta scandal.

pentru a-şi putea domina fiul, acesta trebuia scos de sub influenţa tinerei sale neveste, se strădui cu atîta osîrdie şi succes să întreţină neînţelegerile dintre ei, încît nora sa nu se mai bucură de nici un fel de încredere sau de înţelegere din partea soţului ei. Singura sa consolare era partea pe care o lua ducesa de Luynes — recăsătorită cu ducele de Chevreuse, prinţ din casa de Lorena — la necazurile ei pe care încerca să i le mai îndulcească prin tot soiul de distracţii, străduindu-se să-i imprime — atît pe cît îi stătea în putere — ceva din firea sa veselă şi aventuroasă, agă- ţîndu-se de lucrurile cele mai importante şi mai serioase, pentru a rîde şi a glumi pe seama lor. *A giovine cuor, tutto e giuoco*

S-au scurs astfel cîţiva ani, dar eu nu pot arăta exact ce anume s-a petrecut, neştiind nimic altceva decît ceea ce a binevoit să-mi relateze însăşi regina. Pot spune totuşi că a fost foarte iubită şi că în ciuda respectului pe care-1 inspira, frumuseţea ei a impresionat profund pe unii bărbaţi care n-au pregetat să-şi manifeste sentimentele. Ducele de Motmorency, [2] fratele doamnei prinţese, remarcîn- du-se prin înfăţişarea, calităţile şi dărnicia sa, s-a numărat şi el printre aceştia, deşi inima sa era în întregime ocupată

[1] Pentru o inimă tînără, totul pare un joc.

[J] *Henric al II-lea de Montmorency* (1535—1632), decapitat la Toulouse în 30 octombrie 1632. Era frate cu prinţesa de Condă, mama marelui Conde căruia i se va spune mai pe scurt, domnul Prinţ.

Se o mare pasiune pentru doamna de Sabie [V], ale cărei calităţi, rar întîlnite, îl determinaseră s-o iubească în continuare, chiar după dovezile de simpatie manifestate faţă de regină. Doamna de Sabie era de o frumuseţe strălucitoare şi avea toate marile calităţi care pot împodobi un

V Era fiica marchizului de Souvre ; s-a măritat cu Philippe^ Emmanuel de Montmorency, marchiz de Sable, în 1602.

suflet frumos. Cunoştinţele sale erau atît de întinse, încît am văzut adevăraţi savanţi care nu ştiau atîtea lucruri cîte ştia ea. Era una dintre acele femei a cărei frumuseţe iscase multă zarvă înainte de sosirea reginei în Franţa. Din păcate, dragostea pe care această doamnă o nutrea pentru sine, o făcea să fie prea puţin sensibilă la dragostea bărbaţilor. Pe vremea aceea, mai exista încă în Franţa o rămăşiţă din politeţea pe care o adusese Caterina de Medicis din Italia. De asemenea, cum noile comedii, precum şi toate celelalte lucrări în versuri şi în proză, care veneau din Madrid, erau îmbibate de sentimente gingaşe şi delicate, doamna de Sabie îşi făcuse o idee mult prea înaltă despre galanteria pe care spaniolii o deprinseseră de la mauri. Era convinsă că bărbaţii puteau nutri sentimente dintre cele mai tandre faţă de femei ; că dorinţa de a le fi pe plac îi îndemna la fapte dintre cele mai mari şi mai frumoase, îi făcea să fie spirituali şi cutezători şi le insufla tot felul de virtuţi ; dai' că — pe de altă parte — femeile, care erau podoaba lumii şi care erau făcute ca să fie slujite şi adorate de bărbaţi, trebuiau să se rezume doar la respectul lor.

După ce am cunoscut-o pe această doamnă, am auzit spunîndu-se că mîndria ei faţă de ducele de Montmorency fusese atît de mare, încît la primele semne ale schimbării sentimentelor sale faţă de ea, nu mai vru să-1 vadă, neputînd. accepta să-i împartă omagiile nici chiar cu una dintre cele mai mari regine. Ana de Austria mi-a făcut cinstea de a-mi spune acest lucru, rîzînd cu hohote de vanitatea rivalei sale, mai ales că ei puţin îi păsa de sentimentele pe care ducele de Montmorency le nutrea faţă de ea, şi că luase tot ceea ce-i spusese el, ca pe un tribut datorat frumuseţii sale, fiind convinsă că această aşa-zisă „pasiune[11] a lui, nu era decît apă de ploaie.

Ducele de Bellegarde, deşi bătrîn, a fost şi el unul dintre cei care s-au îndrăgostit de regină. Acesta fusese favoritul a doi regi. Numele lui se mai bucura încă de atîta faimă, încît regina nu refuză să-i primească

tămîierile al căror fum nu-i putură totuşi înnegri reputaţia, căci se comportă faţă de el după moda secolului în cave trăise, secolul în care domniseră galanteria şi femeile. S-a spus că prinţesa de Conti şi alte favorite ale reginei, vruseseră să pună stavilă nebuniei acelui galant bătrîn, dar că regina —■ cînd ele avură cutezanţa să-i vorbească despre acest lucru — se mîniase grozav. Pînă la urmă, lucrurile luară o întorsătură glumeaţă îneîi pînă şi regele, deşi gelos din fire, se amuză.

Ducele de Buckingham a fost singurul care a ştiut să-i mişte inima Anei do Austria. Venise trimis de regele Angliei, stăpînul său. pentru a mijloci căsătoria acestuia cu sora lui Ludovic al XIII-lea. Era bine făcut, avea un chip minunat, un suflet mare, era plin de măreţie, darnic, şi favoritul unui mare rege. Avea comori întregi de risipit şi toate nestematele ţării pentru a se împodobi cu ele. Aşa că nu trebuie să ne mirăm dacă — avînd atîtea calităţi de sc>i — avea şi nişte dorinţe atît de demne de condamnat ; căci Buckingham a fost singurul care a avut fericirea de a o face pe regină să mărturisească fără jenă, că putuse iubi lin alt bărbat decît pe soţul ei, singurul om din lume care i-a plăcut cu adevărat. Vorbele acestea le-am auzit rostite de însăşi regina. Putem deci presupune, fără nici un dubiu, că omagiie aduse n-au deranjat-o, ci dimpotrivă, gu fost primite chiar cu multă satisfacţie. Regina, nefăcînd din ele un secret, n-a pregetat să mi le povestească (lăşîn- du-se înşelată de acele iluzii primejdioase) căci, fiind foarte tînără, nu-şi dădea seama că o discuţie plăcută — numită în mod obişnuit, galanterie, în care nu-ţi iei nici un fel de angajament — ar putea fi vreodată condamnată. Regina avea în persoana ducesei de Chevreuse o favorită care nu trăia decît pentru astfel de distracţii ; sfătuită de ea, Ana de Austria începuse a se complace într-o astfel de situaţie, unde diversele pasiuni iscate îi făceau plăcere şi-i flatau orgoliul.

S-a vorbit foarte mult de o anumită plimbare pe care regina o făcuse prin grădina Palatului, cînd s-a dus s-o conducă pe regina Angliei, la Amiens. Dar bănuiesc că s-a vorbit pe nedrept ; fiindcă am aflat chiar din gura ei — căci mi-a făcut cinstea de a mi se destăinui fără nici un fel de fasoane — că voise să se plimbe prin grădina cu pricina pentru că regele interzisese intrarea acolo, oricărei persoane ; şi cum această interdicţie o aţîţase, simţise brusc dorinţa de a pătrunde acolo ; că după ce căpătase, cu destulă dificultate, cheile, de la căpitanul gărzilor, se dusese să se plimbe într-o seară prin acea grădină, împreună cu doamna de Chevreuse şi cu toată suita care o însoţea de obicei. Ducele de Buckingham, care se afla şi el acolo, vrînd să-i vorbească reginei, Putange, scutierul acesteia, o părăsi cîteva momente, socotind că respectul îl obliga să nu tragă cu urechea la ceea ce voia să-i spună seniorul englez stăpînei sale. Din întîmplare, ajunseseră chiar atunci la colţul aleei unde o palisadă îi ascundea de ochii celor din jur ; în acea clipă, regina surprinsă de a se vedea singură şi oarecum speriată de sentimentele mult prea pătimaşe ale ducelui de Buckingham, strigă şi chemîndu-şi scutierul, îl certă că o părăsise.

Prin acel strigăt, ea ţinuse să-şi apere virtutea, preferind să-şi respingă iubitul decît să fie blamată că renunţase la cinstea ei ; zvonul despre acel strigăt, ajungînd la urechile regelui, nu-i căşună reginei nici un fel de neplăceri. Dacă, în acea ocazie ea dovedise că inima îi putea, fi sensibilă la unele vorbe tandre pe care i le spunea un bărbat care-o iubea, trebuie să mărturisesc totuşi că dorinţa de a rămîne cinstită fusese mai tare decît dorinţa de a-şi pleca urechea la rugăminţile acelui bărbat şi, orieît de mult l-ar fi iubit pe duce, n-a vrut să dea dovadă de sentimente nedemne de ea.

După ce Buckingham şi-a luat rămas bun de la regina-mamă, care venise s-o conducă pe fiica sa, viitoarea

regină a Angliei, pînă dincolo de oraşul Amiens, regina tînără mi-a făcut cinstea de a-mi spune că ducele îi sărutase poala rochiei cind dădea să se urce in trăsură ; că se ascunsese în dosul draperiei, nu atît ca să-i spună cîteva vorbe, ci ca să-şi şteargă lacrimile. Prinţesa de Conţi — căreia îi plăcea să glumească şi care, aşa cum am auzit spunîndu-se, avea mult spirit. îi spuse reginei în legătură cu acest lucru, că putea răspunde în faţa regelui, de virtutea reginei, dar că ea nu s-ar fi arătat chiar atît de crudă, pentru că, mai mult ca sigur, lacrimile acelui bărbat ar fi înduioşat şi o inimă de piatră. Ceea ce nu văzuse însă prinţesa de Conti fusese mila şi mîhnirea cu care regina îl privise pe acel ilustru îndrăgostit.

Dragostea ducelui de Buckingham l-a împins pe acesta la o altă faptă îndrăzneaţă pe care regina mi-a povestit-o şi pe care, mai apoi, mi-a confirmat-o şi regina Angliei care fusese de faţă. Acel străin celebru, plecînd din Amiens pentru a se reîntoarce în Anglia ca să i-o ducă pe Henriette de Franţa regelui său, deci acel ciudat Buckingham zic, obsedat de patima lui şi zdruncinat de durerea de a nu **o** mai revedea pe regină, voi să o mai vadă măcar o dată, fie chiar şi pentru o clipă. Cînd fu aproape de a ajunge **la** Calais, se prefăcu a fi primit unele veşti de la regele său, care-1 obligau să se reîntoarcă ia Curte. O lăsă deci **pe** viitoarea regină a Angliei la Boulogne, iar el se reîntoarse la regina^mamă pentru a discuta cu ea o afacere oarecare, de fapt un pretext pentru a se întoarce la Curte. După ce "discută despre presupusa sa treabă, se duse la regina tînără pe care o găsi în pat, aproape singură. Ana de Austria ştia din scrisorile trimise de doamna de Chevreuse care -o însoţea pe regina Angliei, că ducele o va vizita. Tocmai vorbea, rîzînd, cu Nogent, aşa că nu se miră deloc cînd îl zări. Rămase însă foarte surprinsă, cînd îl văzu’că- zînd în genunchi în faţa patului ei, sărutînd cu patimă draperia, ca să-i arate cît de violentă îi era dragostea ; regina mi-a

făcut cinstea de a-mi mărturisi cît s-a simţit de încurcată ; şi această încurcătură, amestecată cu o oarecare ciudă, a fost pricina pentru care ea n-a rostit multă vreme, nici un cuvînt. Contesa de Lanois, pe atunci doamna sa de onoare, înţeleaptă, virtuoasă şi vîrstnică. aflată la căpătîiul patului, nemaiputînd suporta să-1 vadă pe duce stînd în acea poziţie, îi spuse cu multă severitate, că în Franţa nu se practicau astfel de obiceiuri şi voi să-l determine să se ridice. El însă o repezi pe bătrîna doamnă spunîndu-i că nu era francez şi că nu era obligat să ţină seama de legile acelui Stat. Apoi, adresîndu-se reginei, îi spuse cu glas tare, cuvintele cele mai tandre dlin lume. Ea însă nu-i răspunse decît c-a să se plîngă de cutezanţa lui şi, fără să fie chiar atît de mîniată pe cît încerca să se arate, li porunci cu severitate, să se ridice şi să iasă din odaie, ceea ce -el şi făcu ; şi, după ce o văzu şi a .doua zi, în prezenţa întregii Curţi, pleoă hotărît să se înapoieze în Franţa cît mai repede cu putinţă.

După ce ambasadorii englezi trecură Marea Mînecii, cele două regine se înapoiară la rege care le aştepta la Fontainebleau. Toate lucrurile privitoare la Buckingham îi fură relatate lui Ludovic al XIII-lea în dezavantajul reginei, în aşa fel îneît cîţiva servitori fură chiar izgoniţi. Putange, scutierul ei, fu exilat. Doamna de Vernel, camerista reginei şi cumnata doamnei de Chevreuse, apucase să plece în Anglia ; La Porte şi doctorul reginei fură închişi. Părintele Scguirent, duhovnicul regelui, venind la regină cu noaptea în cap ca să-i transmită, din partea acestuia că îndepărtase din serviciul ei cîteva persoane care nu-i erau pe plac, dona Estefania, spaniolă, prima cameristă a reginei, care avusese cinstea de a o sluji încă din copilărie, spuse privindu-1 pe preotul iezuit :

— *Teatino, tan de mariana a visitar esta senora, nan*

es bueno senul, por bien ny. [VI]

Regina Angliei mi-a istorisit mai tîrziu că, la începutul căsniciei sale, a simţit o oarecare silă faţă de soţul ei, regele, că Buckingham i-a spus că se va strădui cît va putea să-i facă să nu se înţeleagă, pentru ca regina să plece o vreme în Franţa. Reuşi într-adevăr şi regina, făcînd pe supărata, hotărî să se înapoieze în Franţa, lîngă mama ei ; cum cunoştea dorinţa pătimaşă a ducelui englez de a o revedea pe cumnata ei, îi vorbi despre ce plănuise. Ducele l'u nebun de bucurie şi se făcu luntre şi punte ca să-1 determine pe regele Angliei să-şi lase nevasta să plece. Obţinînd aprobarea, ea îi scrise mamei sale rugînd-o să-i îngăduie să-1 aducă şi pe Buckingham cu ea, fiindcă altfel nu i se îngăduia să facă acea călătorie. Dar fu refuzată şi de regina-mamă, şi de Ludovic al XIII-lea, fratele ei ; aşa că planul dădu greş din pricina favoritului regelui Angiiei. Dealtfel nici nu era de mirare, pentru că zvonul despre sentimentele nutrite de Buckingham faţă de regină, constituia o piedică de netrecut. Cum regele avea o oarecare înclinare către gelozie, cum regina-mamă punea întruna paie peste foc ca să-1 dezguste de nevastă, slu-

VI Cînd un călugăr vine cu noaptea în cap să facă o vizită Doamnei, nu e nici semn bun, nici lucru curat (span.).

jindu-se în acest scop şi de cardinalul de Richelieu pe care-1 vîrîse în treburile Statului, ducele de Buckingham nu mai putu niciodată să pună piciorul în Franţa.

Acest om care — după descrierile făcute — avea pe cîtă vanitate tot pe-atîta ambiţie, se strădui să încaiere cele două regate între ele. numai ca să poată veni în Franţa pentru a negocia pacea. Trimise deci — în acest scop — o flotă puternică în ajutorul cetăţii La Rochelle, asediată de Ludovic al XIII-lea, manifestîndu-şi în mod public pasiunea pentru Ana de Austria din care-şi făcea o adevărată glorie ; dai- această ostentaţie fu pedepsită printr-un insucces şi prin ruşinea de a nu fi izbutit in nici unul din planurile sale.

Doamna de Chevreuse, care-i încuraja sentimentele şi care-1 iubea pe ducele de Holland, prietenul ducelui de Buckingham, abia întoarsă din Anglia, văzu cu plăcere flota lui Buckingham şi pregătirile pc care acesta le făcea pentru a veni în Franţa : aşa că nu încetă să-i vorbească despre toate acesţ^ lucruri, reginei. Si ştăpîna, şi favorita ei, îl urau amîndouă pe cardinalul de Richelieu pentru că era omul de încredere al regelui dar şi al reginei-mame. care îl cocoţase în fruntea Statului. Aşa că nimic nu ii se păru mai plăcut decît să-i facă tot timpul în ciudă, cu atit mai mult cu cît regina era convinsă de proastele oficii pe care cardinalul i le făcea pe lingă rege ; regina primea deci cu plăcere urările pe care i le făcea favorita, privind reuşita englezilor. Mi-a povestit ea însăşi adesea acest lucru, mirîndu-se de greşeala săvîr.şită atunci, datorită uşurinţei şi nebuniei tinereţii, care încă habar n-avea la ce anume o obliga virtutea, raţiunea şi dreptatea.

Sigur că pricina acelei orbiri era ducesa de Chevreuse cjire nu era chiar atît de vinovată pe cît părea, penlru că intenţia şi sentimentele alcătuiesc în noi binele sau răul. Doamna de Chevreuse mi-a spus ea însăşi după aceea, vorbindu-mi despre rătăcirile din tinereţe, că o silise pe regină să se gîndească la Buckingham, vorbindu-i întruna

despre el, înlăturîndu-i scrupulele pe care le avea, numai ca să-i facă în necaz lui Richelieu. Am mai auzit-o de asemenea spunînd — şi Subliniind aceste cuvinte —că regina avea sufletul curat şi inima pură ; şi că — în ciuda climatului unde văzuse lumina zilei şi unde, aşa cum am mai spus, cuvîntul ,,galant“ era la modă — i-a fost cu neputinţă s-o facă să prindă gustul de a fi iubită.

Marchiza de Sabie căreia i-am recunoscut întotdeauna înţelepciunea şi sinceritatea .— mi-a confirmat şi ea acelaşi lucru, spunîndu-mi chiar că regina, în prima ei tinereţe, era foarte aspră cu doamnele galante, care se temeau grozav de ea. Toate doamnele care s-au, bucurat, în acea vreme, de încrederea ei, mi-au mărturisit acelaşi lucru. Marchiza de Senece, care a avut cinstea de a o sluji aproape toată viaţa şi de a fi umbra ei, şi în plus, de a petrece Mături de ea perioade în care nu era. întotdeauna agreată, a fost în toată acea epocă martora virtuţii ireproşabile a reginei. Cînd îmi vorbea despre ea — uneori chiar blamindu-i slăbiciunea de a se lăsa cîrrauită de alţii — o făcea în nişte termeni atît de elocvenţi şi de vehemenţi, încît ar fi fost cu neputinţă să nu-i acorzi reginei toată stima, scuzîndu-i slăbiciunile pe care amorul propriu; îi face pînă şi pe cei mai înţelepţi să le aibă. Dealtfel, regina vorbea ca însăşi despre aceste lucruri, cu atîta libertate şi simplitate, încît era lesne de văzut că nu avea decît prea puţine cusururi. Nenorocirea ei a constat în- faptul că n-a fost iubită îndeajuns de către rege, soţul ei, şi că a fost silită să-şi caute distracţii în altă parte, alături de nişte doamne de onoare care — în primii ani ai domniei sale — în loc s-o ajute să se facă plăcută şi respeetată de rege, s-au străduit din toate puterile s-o îndepărteze de el şi s-o apropie de ele. .

Capitolul II

1626. — Curtea la Nantes. — Chalais acuzat de

conspiraţie. — Ana de Austria bănuită de a fi luat şi ea parte. —■ Manevrele lui Richelieu împotriva ei. — Fermitatea reginei în faţa regelui. — Mărturisirea lui Chalais, înainte de a muri. — Doamna de Chevreuse ‘e îndepărtată de lîngă regină. — Persecuţiile şi dragostea cardinalului de Richelieu faţă de regină. — Teama reginei de a nu fi repudiată. — Politica lui Richelieu. — Doamna de Motteville este îndepărtată de lîngă regină. — Ana de Austria ridică, la 1 iulie 1624, mănăstirea Val-de-Grâce. — Cardinalul percheziţionează chiliile. — Căsătoria doamnei de Motteville. — Portretul Anei de Austria, devenită regentă. — Tabloul Curţii în acea epocă. — Portretele femeilor mai însemnate de la acea Curte.

In afară de aceste mici întîmplări, regina avu un foarte mare necaz în timpul călătoriei sale la Nantes, necaz care i-a fost căşunat de către regina-mamă şi de către cardinalul de Richelieu, ca să aibă motiv de a o trimite înapoi în Spania. Fu bănuită că ar fi ştiut unele lucruri despre complotul lui Chalais, marele maestru al garderobei regelui, acuzat pe nedrept — aşa cum au socotit mul ţi — de ă fi conspirat împotriva Statului. Cei care au apucat acele vremuri, mi-au spus că de fapt, a fost vorba de o intrigă împotriva lui Richelieu, în fruntea căreia se afla Monsieur, fratele regelui. Beringhen — care a fost întotdeauna confidentul lui Ludovic al XIII-lea şi al Anei de Austria, care a asistat la căsătoria lor şi care nu avea obiceiul să mintă — mi-a spus că Louvigni, îndrăgostit de doamna de Chevreuse, ros de gelozie şi de toate acele patimi pe care **le** iscă ambiţia şi amorul, l-a acuzat pe nedrept pe Chalais că ar fi avut de gînd să atenteze la viaţa regelui. Vorbin- du-mi despre toate aceste lucruri pe care le văzuse cu ochii lui, Beringhen m-a asigurat că Chalais nu fusese vinovat şi că singura lui vină a constatat în faptul că a vrut să împiedice căsătoria lui Monsieur cu domnişoara de Montpensier ca şi alţi slujitori ai acestui prinţ care socoteau — evident, în mod

himeric — că ar fi fost mult mai bine ca Monsieur să se însoare cu o prinţesă străină ; că Chalais — iubind-o cu înfocare pe favorita reginei, acest profund ataşament a dat prilej să se creadă că făcea şi el parte din acea intrigă, din moment ce făcea şi cea pe care o iubea ; şi că Richelieu — care se ştia urît de fa- voriţii lui Monsieur, pentru a-1 determina pe rege să-i facă jocul, îl convinse că această cabală, în care era vîrît şi el, urmărea să-i vină de hac regelui.

însăşi regina mi-a făcut cinstea de a-mi mărturisi că într-adevăr făcuse atunci tot ce-i stătuse în putinţă ca să-1 împiedice pe Monsieur să se însoare cu acea prinţesă — cu care totuşi s-a căsătorit în curînd — şi că s-a folosit în acest sccp de mareşalul de Ornano, care era slujitorul ei ; că făcuse acest lucru fiindcă socotea că acea căsătorie atît de dorită de regina-mamă, era împotriva intereselor ei, fiind sigură că acea domnişoară — dacă ar fi avut copii — ea, fiind stearpă, n-avea să mai fie băgată în seamă ; de fapt, ăsta a şi fost motivul pentru care a fost bănuită că a luat parte la acea intrigă. Alţii mi-au spus că unii astrologi, dînd sfoară în ţară că regele nu va mai trăi mult, regina a fost acuzată cum că i-ar fi trecut prin minte să se mărite cu Monsieur după moartea soţului ei, dacă din nenorocire profeţia stelelor s-ar fi adeverit.

Cardinalul de Richelieu, ca s-o piardă pe regină, şi să-1 convingă pe rege s-o scoată vinovată de acea oribilă

[1] Regina se opusese la această căsătorie a lui Monsieur, prin intermediul mareşalului de Ornano care era îndrăgostit nebuneşte de domnişoara de Montpensier şi care — în ciuda calităţii sale de preceptor al lui Monsieur şi în ciuda meritelor sale personale — a încercat să strice relaţiile dintre cei doi. Ştiu toate astea de la regina care mi-a vorbit şi despre dragostea pătimaşă a mareşalului. crimă de care regina habar n-avea, s-a dus în celula lui Chalais şi i-a făgăduit acestuia viaţa, cu condiţia să susţină că regina fusese înţeleasă cu el, în acel atentat. Regele, înşelat de şiretlicul ministrului său, care umflă zdravăn vorbele prizonierului, crezu timp de cîteva zile, că nu se însurase cu o femeie cu frica lui Dumnezeu, ci cu o păgînă. Bănuielile acestea îl tulburară profund şi pe bună drep-

tate. O pofti deci pe regină în faţa Consiliului, unde îi reproşă că se apucase să conspire împotriva lui ca să se mărite cu altul. Regina — căreia nevinovăţia îi dădu curaj, umilită de această dureroasă acuzaţie, îi vorbi cu fermitate şi cutezanţă şi-i spuse — aşa cum am aflat chiar de la ea — că ar fi avut atît de puţin de cîştigat, făcînd un astfel de schimb, încît nu merita să-şi păteze mîinile cu o crimă doar pentru atîta lucru. Apoi îi reproşă soacrei sale toate persecuţiile pe care le îndurase din partea ei şi a cardinalului, cu trufia unei prinţese de neam mare, acuzată pe nedrept. Dar cum vorbele ei n-au reabilitat-o pe deplin nici în faţa regelui, nici în faţa publicului. Chalais, vă- zîndu-se pe eşafod şi deci înşelat de Richelieu, se căi de minciunile pe care le îndrugase în legătură cu regina, şi-1 rugă pe duhovnicul său să-i spună regelui adevărul şi s-o roage pe regină să-1 ierte, mărturisind că numai dorinţa de a trăi şi spaima de moarte îl împinseseră să spună ceea ce spusese, cînd, de fapt, regina era complet nevinovată. în afară de aceste vorbe rostite de buzele unui om ce urma să moară, şi care-i păta memoria, mama lui Chalais veni ea însăşi la regină ca să-i mărturisească adevărul. Această vizită mi-a fost relatată de cîteva persoane ce se aflau de faţă cînd femeia a făcut acea mărturisire care o dezvinovăţea pe regină.

însăşi Ana de Austria mi-a făcut cinstea de a-mi confirma — mult mai tîrziu — aceste întâmplări dureroase, spunîndu-mi de asemenea în ce fel se slujise de mareşalul de Ornano pentru a-1 împiedica pe Monsieur să se însoare cu domnişoara de Montpensier, deşi, după ce acesta s-a căsătorit cu ea, regina a stimat-o, ba chiar am auzit-o spu- nînd — după moartea atît de timpurie a acesteia — cit îi părea de rău că s-a prăpădit.

Cardinalul de Richelieu — care se ştia urît şi de regină, şi de favorita ei — dorise să-i vină de hac lui Chalais, fiindcă avea o slujbă frumoasă la rege şi fiindcă era foarte bun prieten cu toţi favoriţii lui Monsieur şi cu toţi cei care nu-1 puteau suferi pe el. Curtenii din acea vreme spuneau că slujitorii lui Monsieur voiau să-1 facă pe acesta şeful unui nou partid, atît din pricina urii crîncene pe care o nutreau faţă de cardinal, cit şi pentru

a-şi rezolva — în acest mod — afacerile lor. De asta îl şi îndemnau pe Monsieur să se însoare cu o prinţesă străină, ca să aibă — în caz de nevoie — unde să se refugieze. Curtenii aceştia ar fi făcut mult mai bine să-i dea lui Monsieur nişte sfaturi care să-1 facă fericit, rămînînd lingă rege, supunîndu-se acestuia şi trăind în pace alături de cardinalul de Richelieu, fără josnicii şi laşităţi. Acest prinţ ar fi găsit în ţara lui. ceea ce nu putea găsi nicăieri, iar ei ar fi avut satisfacţia că şi-ar fi făcut datoria primind răsplata pe care ar fi meritat-o.

Toate aceste lucruri făcură ca doamna de Chevreuse — pe care regina o iubea nespus de mult — să fie îndepărtată de la Curte, fiindcă de fapt ea fusese pricina tuturor necazurilor sale. Regina nu-şi dădea seama — pe atunci — de primejdiile care te pasc în societatea unor persoane prea pline de patimi şi de vanitate ; îndepărtarea doamnei de Chevreuse de la Curte o supără cumplit, sporindu-i şi mai mult aversiunea faţă de Richelieu a cărui curte asiduă se pare că-i răpise liniştea încă de la începutul domniei. Dar cum tăcerea sa — în pofida intenţiilor nevinovate — nu avea nici un fel de justificare, trebuie să fim de acord că a greşit nemărturisindu-i nimic regelui despre curtea pe care i-o făcea cardinalul, lucru pe care l-ar fi putut face, şi încă cu deplin succes. Fiindcă orice s-ar spune, regele era un om drept ; şi plîngerile reginei ar fi avut răsunet în inima lui şi i-ar fi convins de nevinovăţia ei pe toţi cei care mai aveau o fărîmă de bun-simţ şi de dreptate. Tinereţea — care-i face imprudenţi chiar şi pe oamenii cei mai virtuoşi — îi făcu pe cei din jur să ierte regelui felul în care se purta cu soţia lui ; regina — care se ştia nevinovată şi fără pată — socoti că nu merita să fie tratată aşa cum era. Orgoliul — care stăpîneşte întotdeauna sufletele celor mari — o făcu să vadă în alungarea doamnei de Chevreuse o jignire greu de suportat. Ca să fii fericit, trebuie să-ţi faci întotdeauna datoria şi să ţi-o faci cu plăcere ; regina însă, ignorînd această maximă şi lăsîndu-se minată de ciudă, a fost mulţi ani profund nefericită.

Acest lucru s-a datorat şi cardinalului de Richelieu care — fie din răzbunare, fie pentru a-şi pune în practică planurile sale murdare — n-a pregetat s-o vorbească tot timpul de rău, în faţa regelui. Şi iată cum primele dovezi ale „afecţiunii sale“ faţă de ea, au fost persecuţiile, care, la un moment dat, au izbucnit pe faţă ; acest fel ciudat de a iubi, îl vom vedea durînd pînă la sfîrşitul vieţii cardinalului. E greu de crezut că o astfel de pasiune ar fi putut produce efecte atît de ciudate în sufletul cardinalului. Dar regina mi-a spus într-o zi că el i-a vorbit în nişte termeni mult prea galanţi pentru un duşman, şi că i-ar fi făcut nişte declaraţii foarte pătimaşe ; tocmai se pregătea să-i răspundă aşa cum merita, cu mînie şi dispreţ, cînd în cabinetul în care se aflau, a intrat, pe neaşteptate, regele, iar ea n-a mai cutezat să-i spună nimic cardinalului ; că după aceea, n-a mai vrut să reia discuţia cu Richelieu, ca nu cumva acesta să creadă că dăduse atenţie vorbelor lui. I-a răspuns însă, în mod tacit, prin ura manifestată faţă de el şi prin refuzul permanent de a-i accepta prietenia şi sprijinul pe lîngă rege. Cei care se bucurau de încrederea ei şi care nu puteau să-1 sufere pe cardinal, ca s-o atragă de partea lor, se străduiră să-i sporească această ură. Faptul îi aduse o sumedenie de slujitori, fiindcă Richelieu era foarte urît ; dar, comportîndu-se astfel, regina se puse rău cu regele. Ana de Austria şi alte cîteva persoane, care au simţit pe propria lor piele răzbunarea cruntă a cardinalului, aveau deci motive întemeiate să-1 urască aşa cum îl urau ; dar, în afară de faptul că Richelieu îşi avea şi el prietenii lui la care ţinea foarte mult, numai invidia îi atrăsese ura publică pe care, dacă e să vorbim drept, n-o merita. Căci, în ciuda cusururilor sale şi a urii îndreptăţite a reginei, trebuie să spunem despre el că a fost cel mai de seamă om al epocii noastre şi că în secolele trecute n-a existat nici unul care să-l poată întrece. Richelieu se conducea după maxima tiranilor iluştri : planurile, gîndurile şi hotărîrile lui erau întotdeauna legate de Stat şi de binele public, socotind că atîta vreme cît acest bine public va

spori autoritatea regelui, va spori şi avuţia Statului. Se străduia să-l facă pe rege să domnească asupra poporului său, dar pentru asta era nevoit să domnească el însuşi asupra regelui său. Viaţa şi moartea oamenilor nu-1 impresionau decît în măsura în care acestea erau legate de interesele, de gloria şi de soarta sa, de care socotea că depindeau în întregime interesele şi gloria Statului.

Sub pretextul de a-1 apăra pe unul, prin celălalt, nu se sfia să sacrifice pe oricine în interesul său personal ; şi deşi a scris *Viaţa unui creştin,* era totuşi foarte departe de maximele evanghelice. Cei care nu l-au urmat, au avut multe de pătimit, în schimb Franţa a profitat enorm datorită lui. Nu ţin câtuşi de puţin să-1 laud pe acest om ; dar trebuie să mărturisesc că a mărit hotarele ţării şi că, luînd în stăpînire cetatea La Rochelle, a scăzut mult puterea hughenoţilor care continua să fie destul de mare în mai toate provinciile aţîţate de cei rămaşi din trecutele războaie. Strădania lui de a descoperi comploturile ce se urzeau la Curte şi încercarea de a le înăbuşi încă din faşă, **l-au ajutat** să ţină bine în mină frînele ţării. **A** fost, de asemenea, primul om care a cutezat să înfrîngă puterea prinţilor şi a celor mari, atît de păgubitoare pentru regii noştri, şi care — poate că din dorinţa de a guverna singur — a distrus sistematic ceea ce putea contraveni autorităţii regale, venindu-le de hac tuturor celor care s-au străduit în van să-i ia locul sau să-1 piardă.

Regina era blîndă, regele era pios ; şi dacă ambiţiile acestui ministru nu l-ar fi obligat să se amestece în căsnicia lor, e sigur că regele s-ar fi ataşat mult de soţia lui care avea o fire extrem de plăcută şi care era demnă de el prin calităţile şi prin frumuseţea sa. Unii au spus că regele n-a iubit-o niciodată pe soţia sa şi însăşi regina a crezut acest lucru, din pricina indiferenţei manifestată • faţă de ea ; dar eu ştiu de la unul din favoriţii [VII] acestui

VII Se pare că e vorba de ducele de Saint-Simon (n.ed.fr.).

[1] Manuscrisul dă în acest loc, cîteva date legate de

prinţ — inferior ca putere cardinalului de Richelieu, dar care totuşi s-a bucurat de multă simpatie din partea regelui, din moment ce acesta i-a putut face astfel de mărturisiri — că Ana de Austria era frumoasă, că lui ii plăcea foarte mult, dar că nu cuteza să-i arate că o iubeşte, de frică să nu şi-i pună în cap pe cardinal şi pe regina-mamă, ale căror sfaturi şi ajutor îi erau mult mai necesare decît dragostea soţiei sale.

Duşmanii reginei — pentru a reuşi şi mai bine în pla-

naşterea autoarei, precum şi cîteva amănunte privind familia sa şi Curtea regală în acel moment al domniei lui Ludovic al XIII-lea : „Cred că La Rochele s-a predat regelui în 1628 şi că la puţină vreme după această victorie mama m-a prezentat reginei, eu avînd pe atunci vreo şapte ani. Căsnicia nefericită cu tata, care tocase toată averea, o obligase să mă pună, într-un fel, la adăpost. S-a fră- ftiîntat mult pînă s-a hotărît să mă părăsească, atît de mică, în mijlocul vieţii uşuratice de la Curte. Căci ea fusese crescută. în principiile severe de la Curţile Spaniei şi Italiei, de către bunica mea care era spaniolă şi se trăgea din neamul de Saldagne ; aşa că a suferit mult ducîndu-mă acolo şi lăsîndumă să respir miasmele otrăvite ale acelei lumi pe care ea o cunoştea bine şi pe care o ura datorită virtuţii solide ce sălăşluia în inima ei şi a minţii sale luminate. Dar bunul Dumnezeu îi molcomi această nelinişte. Fiindcă după trei ani, îndepărtînd-o de lîngă regină care se folosea de ea în corespondenţa sa cu Spania, Richelieu îmi porunci şi mie să mă retrag de la Curte. Regina, căreia abia îi fusese luată doamna de Fargis, se plînse că fusese îndepărtată de lîngă ea, pînă şi o copilă de cîţiva ani. Fără să i se clea vreo explicaţie, i se răspunse că mama era. pe jumătate spaniolă, că avea o limbă ascuţită ; că eu vorbeam foarte bine spaniola şi că s-ar putea să-i semăn. Ceea ce-o obligă pe răposata mea mamă să mă ducă în Normandia, unde ntai tîrziu m-am şi măritat. După moartea regelui, regina devenind văduvă (răposatul domn de Motteville n-a trăit decît doi ani, fiindcă era foarte bătrîn cînd m-am măritat cu el), la porunca sa m-am reîntors lingă ea, unde m-am bucurat de deplina sa încredere .şi bunăvoinţă. Plecînd deci de la Curte la o vîrstă foarte fragedă, nu mi-am mai adus aminte de prea multe lucruri din epoca aceea. îmi amintesc doar că regina mi se părea cea mai frumoasă dintre toate doamnele care o înconjurau. Purta pe atunci rochii în culori deschise şi foarte decoltate, care stăteau bine tuturor femeilor. Nu eram încă

nurile pe care şi le făcuseră de a-1 determina pe rege s-o urască şi mai mult — se slujeau împotriva ei de presupusa înţelegere pe care, chipurile, ar fi avut-o cu Spania. Aşa că, cea mai mică dovadă din partea ei că-şi iubea fratele, le era de ajuns acestora ca să facă din ea o adevărată crimă. La un moment dat, regina chiar se temu să nu fie repudiată şi, drept consolare, nădăjduia că după moartea mă- tuşii sale, Infanta Isabella-Clara-Eugenia, se va duce să domnească în Ţările-de-Jos unde, răposata mea mamă, care trăise multă vreme în Spania, sub numele de Louise de Saldagne, era hotărîtă să mă ia şi pe mine [J]. Dar moştenirea doamnei Du *Fai* şi a răposatului meu unchi, episcopul de Seez, nefiirid chiar atît de mare pe cît nădăjduiam, pensia de şase sute de livre pe care regina mi-o dădea începînd din 1628 — cînd n-aveam decît şapte ani — şi brevetul pe care mi l-a dăruit în 1629, prin care mă obliga s-o urmez oriunde se va duce, îl făcură pe Richelieu — care ştia că regina avea mare încredere în răposata mea mamă şi care nu vedea cu ochi buni faptul că regina mă îndrăgise şi că vorbea cu mine numai în limba spaniolă — să-mi poruncească să mă retrag de la Curte. Regina mai primise o lovitură asemănătoare, cînd fusese înde^ părtată de la Curte doamna de Fargis, camerista ei, fapt care totuşi n-o surprinsese chiar atît de tare ; de data asta însă, nu se putu abţine să nu se plîngă că fusese îndepărtată de lîngă ea pînă şi o copilă, fiindcă pe atunci n-aveam decît nouă sau zece ani. Răposata mea mamă mă duse în Normandia, de unde m-am reîntors totuşi într-o bună zi, la

în stare să judec astfel de lucruri, dai- sînt sigură că acele straie — după cîte îmi mai pot eu aduce aminte — erau foarte frumoase şi foarte plăcute. Pe atunci, femeile purtau de asemenea foarte multe pietre preţioase ; aşa încît, Curtea arăta intr-adevăr aşa cum ne-am obişnuit să ne fie zugrăvită, cu toată pompa, de către istorici, care nl-j arată pe regi în toată măreţia şi bogăţia lor.“ (N.a.).

Paris, împreună cu o rudă de-a noastră ; în cele cîteva zile petrecute în capitală, mama a găsit mijlocul de a mă înfăţişa reginei care-mi spuse că era nespus de bucuroasă să mă vadă şi-i plăti mamei, de îndată ce avu posibilitatea, pensia pe care mi-o fixase.

După ce m-am reîntors în Normandia. a izbucnit, în 1635, războiul împotriva Spaniei ; regina îndură un al doilea val de persecuţii de care bineînţeles că avu parte şi biata mea mamă, lucru ce-mi pricinui multă durere în timpul exilului meu, şi pe care nu mă pot abţine să nu-1 trec în aceste *Memorii.* Dar ca să fac acest lucru, trebuie să iau lucrurile mult mai dinainte, adică de la înfiinţarea mănăstirii Val-de-Grâce, la 7 mai 1621. Regina, deşi foarte tînără pe atunci, gîndindu-se la salvarea sufletului ei, voi să-şi facă din această mănăstire un loc de retragere, unde să poată gusta în linişte, pacea de care avea nevoie. Cumpără deci locul unde fu înălţată această mănăstire şi plăti pentru el treizeci şi şase de mii de livre. La 1 iulie 1624, puse piatra de temelie. Maica d'Arbouze, numită stareţă acolo, a făcut unele transformări. Puţin după asta, maica d'Arbouze fu chemată de şefii ei la Charite pentru a face şi acolo unele transformări ; o maică de la Saint-Etienne — Louise de Milly — fu aleasă stareţă la Val-de-Grâce în locul maicii d'Arbouze.

Cardinalul de Richelieu — gata oricînd s-o persecute pe regină, întemeindu-şi învinuirile pe ataşamentul şi dragostea pe care Ana de Austria le avea pentru fratele ei, regele Spaniei, căruia ea îi scria cît de des putea — avînd unele bănuieli, îl sfătui pe rege să facă o percheziţie la Val-de-Grâce, unde socotea că va găsi dovezile criminale ale înţelegerii reginei cu fratele ei. De cum intrară în mănăstire, Richelieu şi cancelarul Seguier le interziseră călugăriţelor să vorbească unele cu altele, ameninţîndu-i! e cu excomunicarea. Cerură toate cheile şi răscoliră prin toate chiliile şi locurile unde presupuneau ei că ar putea găsi unele hîrtii compromiţătoare, neomiţind nici chilia unde uneori dormea regina. Dar nu găsiră nimic decît disciplină, centuri cu ţinte de fier şi cămăşi de pocăinţă, ţe-

sute din păr de capră ; ceea ce îl făcu pe cancelar să spună, plin de respect şi de veneraţie :

— Vai ! Am găsit cu totul altceva decît căutam noi !

O domnişoară de onoare a reginei fu acuzată de a-i fi adus lui Richelieu o casetă pe care o găsise in chilia reginei. Dar caseta era plină cu mănuşi englezeşti, pe care regina Angliei i le trimisese cumnatei sale. Ana de Austria nu-şi putu crede urechilor cînd auzi de o astfel de profanare, simţindu-se cumplit de jignită, multă vreme după asta. Nici eu n-aş fi crezut că lucrurile s-au petrecut astfel, dacă nu le-aş fi găsit consemnate în *Viaţa maicii d'Arbouze,* scrisă de maicile de la Val-de-Grâce.

în anul 1639, măritîndu-mă eu domnul de Motteville, primul preşedinte al Camerii Conturilor din Normandia, care n-avea copii şi care era putred de bogat, m-am trezit ducînd o viaţă extrem de liniştită şi de îmbelşugată. Şi dacă aş fi vrut să profit de sentimentele pe care soţul meu le nutrea faţă de mine şi să primesc toate bunurile pe care voia şi putea să mi le lase, după moartea sa aş fi fost o femeie bogată. Dar eu, nefiind preocupată decît de nădejdea pe care toată lumea o trăgea în acea epocă, a morţii apropiate a lui Richelieu, ceea ce mi-ar fi înlesnit reîntoarcerea la Curte, am fost grozav de fericită să pot face o scurtă călătorie la Paris, socotind că fiind măritată şi stabilită în Normandia, prezenţa mea nu mai putea isca nici o nelinişte cardinalului de Richelieu. Aşa că, fără să-mi fac pixibleme, m-am dus să o salut pe regină, care m-a primit foarte bine şi care mi-a încredinţat nişte scrisori pentru una dintre doamnele sale şi un brevet de două mii de livre pensie pentru mine. Domnul de Motteville, murind — la fel ca şi părinţii mei — aproape odată cu cardinalul de Richelieu, m-am pregătit, îm- preună cu sora mea, să mă stabilesc la Paris, unde fratele meu îşi isprăvea studiile. Ordinul dat de regină, de a mă întoarce, mi-a fost de o mie de ori mai plăcut decît cel pe care-1 primisem cu ani în urmă, de a o părăsi. Ea ne-a primit cu multă bunătate şi i-a spus, chiar în aceeaşi zi, unui prieten al răposatei mele mame că copiii prietenei sale se

reîntorseseră şi că fusese nespus de bucuroasă să-i revadă.

Revenind deci la Curte, de unde plecasem de copilă, am încercat să-mi reamintesc starea în care se afla cînd o părăsisem, ca s-o pot compara cu cea în care o găseam cînd mă reîntorsesem. Nu ştiu dacă regenţa îi conferea reginei un aer mult mai măreţ şi mai majestuos decît cel pe care-1 avusese odinioară, cînd era nefericită ; în orice caz, mi se păru mult mai binevoitoare ca altădată şi la fel de frpmoasă ca şi doamnele care o înconjurau. Pe vremea cînd fusesem alungată, ea îşi făcea — aşa cum era moda pe atunci — o coafură rotundă, cu onduleuri mari şi dată cu multă pudră ; pe urmă, începu să-şi facă bucle. Părul, deşi i se mai închisese puţin la culoare, îi era la fel de bogat ca în tinereţe. Nu mai avea tenul tot atît de

delicat, nasul îi era prea gros şi-şi punea, după moda spaniolă, prea mult roşu pe obraz ; dar pielea îi era totuşi foarte albă şi zău dacă am mai văzut pe cineva care să **mai** aibă o piele tot atît de strălucitoare ca a ei. Ochii îi erau minunaţi ; culoarea lor verde le dădea multă vioiciune şi **o** făcea nespus de plăcută. Gura îi era mică şi roşie, surîsul, admirabil, iar buzele nu păstraseră din neamul casei **de** Austria decît atîta cît trebuia ca să fie — dacă nu perfecte, cum' pretindeau unii — în tot cazul deosebit de atrăgătoare. Ovalul feţei îi era frumos, iar fruntea înaltă. Mîi- nile şi braţele îi erau de o frumuseţe surprinzătoare şi întreaga Europă i le lăuda ; albeaţa lor era — fără nici o exagerare — ca de zăpadă, încît poeţii nu găseau ctivinte s-o laude pe cît ar fi vrut. Avea un bust frumos, dar care nu atingea perfecţiunea. Era înaltă şi avea o înfăţişare trufaşă. Cu toate cusururile ei, avea un chip plin de far-, mec şi frumuseţea sa trezea în inimile celor care o vedeauj sentimente deosebite, însoţite întotdeauna de veneraţie şi de respect. In afară de aceste calităţi, era evlavioasă ca şi mama sa, Margareta de Austria.

Curtea era pe atunci plină de foarte multe doamne frumoase. Prima dintre prinţese [VIII] era deosebit de frumoasă ; şi, deşi nu mai era tînără. isca încă admiraţia celor care o vedeau. împărţea acest har al frumuseţii, cu domnişoara de Bourbon, fiica sa, care începuse — **deşi** foarte tînără — să-şi arate primele farmece ale **acelui** chip angelic, care mai tîrziu a stîrnit atîta vîlvă şi **a cărui** frumuseţe a dat naştere la o mulţime de evenimente **ne**plăcute şi de suferinţe nemeritate. în legătură cu doamna prinţesă de Conde, e mai bine să-1 citiţi pe cardinalul **de** Bentivoglio care a lăudat-o în scrierile sale, descriindu-i aventurile şi pasiunea pe care a făcut-o pentru **ea,** Henrie al IV-lea ; eu aş vrea doar să adaug, în calitate **de** martor, că doamna de Conde era încă nespus de

VIII E vorba de prinţesa de Conde, mama marelui Conde, a frumoasei doamne de Longueville, iubita lui La Rochefoucauld şi a prinţului de Coxiti.

frumoasă pe vremea cînd mă afirm eu la Curte şi că această frumuseţe a durat pfnă la sfîrşitul vieţii sale. îi mai lăudam încă splendoarea, la cincizeci de ani bătuţi pe muche, în timpul regenţei reginei, şi vă rog- să mă credeţi căi laudele noastre erau cît se poate de întemeiate. Era blondă, avea pielea foarte albă şi nişte ochi albaştri, de o frumuseţe fără pereche. înfăţişarea îi era trufaşă şi majestuoasă ; întreaga ei persoană, ale cărei maniere erau deosebit de plăcute, era plină de farmec, cu excepţia zilelor cînd dădea dovadă de un orgoliu exagerat şi de o acreală vădită faţă de cei pe care nu-i putea suferi ; atunci se schimba cu desăvîrşire şi-şi manifesta fără-jenă, aversiunea faţă de cei care-i displăceau. Sigur eă nu ne plac decît cei care ne linguşesc şi nu cei care ne dispreţuiesc sau ne jignesc.

După doamna prinţesă, Curtea era plină de multe alte doamne frumoase. Una 'dintre cele care făcea multă vîlvă era şi doamna de Montbazon. Era nemaipomenit de frumoasă şi ţinea cu tot dinadinsul să placă. Era înaltă şi din întreaga ei fiinţă se degaja un aer de veselie şi de trufie. Din păcate, mintea nu-i era tot atît de frumoasă ca şi trupul. Fruntea îi era atît de înaltă şi de netedă, îneît nu şi-o acoperea niciodată nici cu breton, nici cu bucle. La fel şi ovalul obrazului pe care nu trebuia să şi-1 acopere cu zulufi sau cu buclişoare. Singurul ei cusur erau buzele pe care le avea prea subţiri ; dinţii îi erau minunaţi, iar sînii rivalizau cu cei ai marilor frumuseţi greceşti şi romane. Fiind atît de frumoasă, fireşte că pretindea să fie admirată de toţi ; şi bărbaţii sigur că-i aduceau acest, tribut van, păgubitor şi adesea nefast din pricina urmărilor sale. Fentru a-i contura mai bine caracterul, îmi aduc aminte că într-o zi, în timp ce-o lăudam în faţa ei, pe una dintre prietenele mele, spunîndu-i cît era de virtuoasă, ea mi-a răspuns că toate femeile erau virtuoase ; apoi, bătîndu-şi joc de mine, a adăugat că n-avea nici un fel de stimă pentru o astfel de calitate.

Doamna de Guemene, fiica ei vitregă, era şi ea de **o.** frumuseţe neasemuită ; n-avea mai puţini amanţi decît

maică-sa şi înregistra tot atîtea triumfuri în dragoste **cit.** ţi ea. Avea un chip minunat, cu trăsături perfeete. Odată, in cercul reginei, am auzit vorbindu-se că atunci cînd se-dădeau baluri lg Curte, doamnele se străduiau **îndelung sa** fie cit mai frdrttoase : şi că doamna de Guemene şi **doamna** de Chevreuse, temîndu-se de doamna de **Montbazon, fă**ceau tot ce le stătea in putinţă — născocind diverse **lu**cruri — ca s-p împiedice de a le întrece în frumuseţe ; şi că adesea, efod o vedeau sosind împodobită în aşa **fel** îneît stîrnea gelozia chiar şr celor mai desăvîrşite frumuseţi, cele două doamne, se duceau să-i spună — evident, înţelese între ele — că arăta foarte rău la faţă. **La aare** cucoana, fără **să** se mai uite în oglindă, fugea spe**riata acasă** la **ea** şi **că datorită** acestui şiretlic, cele **două doamne** evitaseră adesea ruşinea de a nu fi ele cele mai frumoase persoane din **bal.**

Din rînduriie celor care erau pe atunci mult mai tinere decît doamnele de Chevreuse, de Montbazon şi de Guemene, n-o putem omite pe doamna Maria[IX] de care Monsieur, fratele regelui, era teribil de îndrăgostit şi pe care Maria de Medicis, de frică să nu se însoare cu ea, a ţinut-o o vreme la Vincennes, apoi a măritat-o cu regele Poloniei. Mai exista de asemenea domnişoara de Rohan, care era şi ea foarte frumoasă şi care părea că vrea să-şi facă o profesie de credinţă din virtute şi din mmdrie. Şi le-a păstrat şi pe una şi pe cealaltă pînă în vremea re-genţei cînd şi-a schimbat mîndria în pasiune ; iar virtutea — aşa cum am mai spus-o şi altă dată — a obligat-o să se mărite cu un gentilom de treabă, dar cu mult sub ceea ce ar fi putut alege.

Mai existau şi alte persoane frumoase, mai ales domnişoara de Guise. Domnişoara de Vendome era şi ea demnă de laudă ; voi stărui însă numai asupra domnişoarei de Hautefort care, de îndată ce-a fost prezentată la Cmle, a iscăţ mult măi multă vilvă decît

IX E vorba de Maria-Luiza de Gonzague.

toate frumuseţile, despre care.v-am vorbit. Ochii ei erau mari, albaştri şi plini de foc. Dinţii, ca nişte perle, tenul alb şi obrajii trandafirii, specifici frumuseţilor bălaie. Majoritatea bărbaţilor se îndrăgostiră nebuneşte de ea, dar lanţurile unei astfel de iubiri nu erau lesne de purtat fiindcă, deşi bună la suflet, fata nu era deloc tandră, ci mai curînd severă şi înclinată .către ironie.

De îndată ce regele o văzu, o şi plăcu. Regina-mamă — care o dăduse ca domnişoară de onoare reginei-tinere — cînd văzu iscîndu-se această mică scînteie în sufletul fiului ei, atît de pornit împotriva femeilor, în loc să i-o stingă; dimpotrivă, încearcă s-o aprindă şi mai tare, pentru a se bucura de favorurile lui. Dar cucernicia regelxfi fl făeu să se ataşeze atît de puţin de ea, încît — mai tîrziu — afn auzit-o chiar eu pe domnişoara de Hautefort spunînd că regele nu-i vorbea decît despre cîini, despre păsări şi despre vînătoare ; şi în timp ce-mi istorisea aceste lucruri, îşi bătea joc de el, fiindcă atunci cînd îi vorbea, nu cuteza niciodată să se apropie de ea. Această pasiune n-a fost deci chiar atît de mare încît să-1 oblige pe rege să-i calce prea des pragul reginei, cum ar fi făcut dacă ar fi fost într-adevăr îndrăgostit de vreuna din domnişoarele sale de onoare. Ba dimpotrivă, în loc să înfrumuseţeze Curtea reginei şi s-o facă mai atractivă, mica aventură cu domnişoara de Hautefort spori şi mai mult puterea reginei- mame şi încrederea fiului ei în ea, aşa încît Maria de Medicis era acum stăpîna absolută a Franţei, iar fericirea ei nu mai părea a fi umbrită de nici o amărăciune. Dar iată că o schimbare bruscă de decor avea să arate întregii lumi că nici o fiinţă nu.e scutită de loviturile soartei şi că nici capetele încoronate, deşi se află deasupra celorlalţi oameni, nu sînt scutite de ele.

Capitolul III

Ura Măriei de Medicis împotriva cardinalului de

Riche- **feeu. —** Ziua păcăliţilor şi urmările sale. — Maria de Me- Gicis fuge tn Flandra, la fel ca şi Gaston, fratele regelui. — Domnişoara de Hautefort ajunge camerista Anei de Austria. — Doamna de Chevreuse, reîntoarsă la Curte, e exilată din nou. — Cavalerul de Jars e întemniţat la Bastilia. — Tăria de care dă dovadă pe eşafod. — Viaţa tristă **a** lui Ludovic al XIII-lea, la Saint Germain. — Intrigile reginei împotriva cardinalului. —, Slăbiciunea regelui pentru domnişoara de La Fayette. — Aceasta se călugăreşte. — Naşterea lui Ludovic al XIV-lea (5 septembrie 1633). — Situaţia neplăcută a Anei de Austria. — Slujitorul ei, La Porte, e închis la Bastilia. — Curajoasa prezenţă de spirit a acestui slujitor. — împăcarea dintre Ludovic al XIII-lea şi Ana de Austria.

După moartea mareşalului d'Ancre, regina-mamă făcîndu-1 pe Richelieu, favoritul ei, prim-dninistru, îl socotea omul său de încredere şi era sigură că datorită ltii, va domni ca o adevărată regină ce era ; dar se înşelă, făcînd o crudă descoperire privind fidelitatea celor dominaţi de ambiţii nemăsurate. Nu ştiu ce motiv o fi avut ea să se plîngă de cardinal ; dealtfel prea puţine persoane ştiu acest lucru. Eu am auzit spunîndu-se că, nefiind mulţumită de el, voia să-i vină de hac, crezînd că lucrul era lesne de înfăptuit şi că nimeni n-ar fi cutezat să se opună faptului că, fiind stăpînă pe actele sale, putea veni de hac oricui voia şi oricînd voia. Numai că tot ceea ce ni se pare că e drept cînd vrem noi să fie drept, nu i se pare şi bunului Dumnezeu care ne pune întotdeauna beţe în roate. Ştiu de la regină — care urîndu-1 pe cardinalul de Richelieu, era foarte bucuroasă să afle tot ce se urzea împotriva lui — că atunci cînd se afla la Lyon unde regele se îmbolnăvi atît de grav încît toţi crezură că moare, pînă şi cardinalul Richelieu, regina-mamă — care începuse a nu-i mai lua apărarea faţă de cei ce-1 vorbeau de rău — urmărind să-i ia locul, îl rugă pe rege să-1 alunge , că regele, după ceâ-a făgăduit că-1 va alunga oricînd va dori

ea, o rugă să-1 mai păsuiască o vreme, din pricina planurilor pe care le avea în legătură cu Italia : că Maria de Medicis, mulţumită de această făgăduială, nu voi să-1 mai sîcîie pe fiul ei să-i îndeplinească dorinţa, de teamă ea nu **cumva** să-i încurce planurile şi se mulţumi doar cu promisiunea pe care i-o făcuse că-1 va alunga oricînd va **voi ea.**

Datorită acestei delăsări, care o priva de fericire pen**tru** tot restul vieţii, regina-mamă îi dădu cardinalului răgazul s-o îndepărteze el pe ea de la Curte, deşi era mama şi soacra unora dintre cei mai mari regi din Europa. Maria de Medicis dăruise o regină Spaniei, una, principatului de Savoia, o regină, Angliei şi un rege, Franţei *. Dar toată măreţia de care era înconjurată, **n-o** putu feri **de** nenorocirea care-o păştea. Curtea reîntorcîndu-se la Paris, ea voi să-1 zorească pe rege să aducă la îndeplinire ceea ce-i făgăduise ; cum socotea această treabă ca şi făcută, se miră să-1 vadă că începe a da înapoi. Căci acesta nu numai că-i ceru timp ca să se mai gîndească, dar începu a o ruga să-1 ierte pe Richelieu.

Regina-mamă, surprinsă şi supărată de o astfel de propunere, izbucni împotriva fiului ei, vărsă şiroaie de lacrimi, îi făcu reproşuri amare şi recurse la toată tactica feminină pentru a obţine succes de cauză. Dar în loc să

[1] Elisabeta, măritată cu Filip al IV-lea, al Spaniei ; Cristina, măritată cu Victor-Amedeu, principe al Piemontului şi mai apoi duce al Savoiei ; Henriette-Marie, măritată cu Carol I, regele Angliei, moartă în Franţa, în 1669 şi Ludovic al XIII-lea, regele Franţei. izbutească, descoperi că Ludovic se înţelesese cu duşma- nul ei şi că trecuse de partea lui, împotriva mamei sale: în vreme ce discuta cu fiul ei, îl văzu intrînd pe cardinal care, înţeles cu regele, venise să-şi pledeze singur cauzat El le spuse foarte rece amîndurora, că intrase fiindcă ştia sigur că cei doi discutau despre eL. Regina-mamă, înlăcrimată şi mîniată pentru că acesta dăduse buzna peste ei, în cabinet, împotriva voinţei sale, îl făcu pe cardinal „trâ- dător“, îi

spuse că într-adevăr vorbea cu regele despre el, şi pe măsură ce-i arunca toate acestea, în faţă, se Hifuria tot mai mult, aşa cum Ii se întîmplă de obicei celor ce se socot jigniţi sau celor care urăsc cumplit pe cineva. Cum spre sfîrşitul discuţiei, intră în cabinet şi ducesa de Aiguillon, nepoata Iul Richelieu, regina îşi revărsă mînia şi asupra ei, tratînd-o cu un dispreţ suveran. Cardinalul, fără să protesteze îh nici un fel, se aruncă la picioarele reginei, îi ceru iertare, în genunchi, şi făcu tot ce-i stătu în putinţă ca să obţină această iertare. Regina-mamă, furioasă pe fiul ei fiindcă nu voise să-i facă pe plac şi plină de mînie împotriva acelui slujitor pe care-1 socotea infidel, nu vru, pentru pimic în lume, să-1 ierte. Nu-1 cruţă nici pe rege, care îngenunchease şi el în faţa ei rugînd-o să-1 ierte pe cardinal. Văzîndu-se refuzat, regele mîhnit de această ceartă, plecă la Versailles ca să se gîndească în tihnă la ce avea de făcut.

Cardinalul de Richelieu, căruia îi pierise pînă şi glasul, neştiind ce să facă, sfătuit de cardinalul de la Valette, plecă după rege şi se sluji cu atîta dibăcie de această ocazie pe care i-o oferea soarta, încît numai în cîteva ceasuri puse pe deplin stăpînire pe firea slabă a lui Ludovic. Mai întîi, hotărîră să-1 aresteze pe Marillac, ministrul justiţiei ; după care, chiar din acea zi. cardinalul începu a ticlui planul care fu pus în practică la Compiegne, împotriva re- ginei-mame, binefăcătoarea sa. Acea zi, cu urmări atît de grave, a rămas de pomină în istorie, fiindcă mulţi oameni-, -care erau de acord eu regina, că Richelieu trebuia alungat, fură consideraţi trădători şi trataţi ca atare [1].

Maria de Medicis, rămînînd la Paris, la reşedinţa ei din palatul Luxembourg, nevrînd să se ducă după rege la Versailles, pierdu partida. Lăsîndu-şi iiul la- discreţia perfidului ei duşman, regina îi pierdu totodată şi pe mulţi dintre mai marii ţării, care fuseseră întrutotul de acord cu **ea,** fiindcă-1 urau cumplit **pe ffichelicu. S-a** spus

după aceea, că toţi aceştia ţinuseră **unfile consfătuiri**[X XI] împotriva cardinalului, unde fiecare îşi **dăduse cu părerea** cum să-1 pedepsească ; că mai apoi, Rjehelieu îi tratase pe toţi exact aşa cum voiseră ei să-1 trateze pe el : că mareşalul de Marillac fusese ucis fiindcă **propusese ca** Richelieu — de îndată ce va fi părăsit de rege — **să fie U£ie ;** că mareşalul de Bassompierre, care propusese **doar să** fie întemniţat, fusese la rîndu-i închis, **răminînd doisprezece** ani între zidurile Bastiliei ; fapt pe care mi W confirmat chiar acest mareşal, pe care am avut prilejul să-1 cunosc în timpul regenţei Anei de Austria.

Iată deci prima cauză a atîter oameni persecutaţi şi proscrişi în acea epocă. Monsieur, fratele lili Ludovic al XlII-leâ, Gaston de Orleans, care se afla întotdeauna în fruntea tuturor intrigilor, se vîrî şi în aceasta, luînd, bineînţeles, partea reginei-mamei.

La cîtva timp după acea „zi a năcăljţilor“, Curtea se mută la Compiegne ; cele două regine se înţelegeau cum nu se poate mai bine, atît din plSeină wâi pe care o nutreau amîndouă faţă de Richelieu, cît $i psStTU fapţpl că destinele lor începuseră să se asemuie. Regele -r-plănuind S-o arssteze pe mama sa — nu-şi găsea locul. Şi deşi mai făcuse o dată acest lucru,, acum, cînd îşi cunoştea mult mai bine datoria, remuşcările începură a-i da ghes, slăbindu-i ho- tărîrea şi făcîndu-1 să ezite. Pe de altă parte, Richelieu, oare ardea de dorinţa de a se răzbuna, de a fi satisfăcut şi de a se menţine, clocea în minte o mulţime de planuri ; regina-mamă, persecutată de fiul ei şi prea puţin sigură că-şi va atinge scopul,

---

X Aceasta a [ost faimoasa „zi a fiăcălffilor". în 10 noiembrie lt>31. în *Memoriile* sale, Richelieâ CoriTlnttScSle spuse de doamna de Motteville.

XI Pe marginea manuscrisului scria : „A™ afla mai tîrziu adevărul, de la unele persoane foarte biae iWfrrnate. că aceste consfătuiri au fost nişte simple soanţeli £ (S mareşalul de Marillac fusese foarte reţinut în ceea de .ÎJfiveŞte dbrrCportarea sa faţă de cardinalul de Richelieu". (N.ed.fr.).

începu a nu-şi mai găsi liniştea.

În sfîrşit, la cîteva zile după sosirea celor două regine la Curte, cel datorită căruia-soarta atîtor persoane ilustre avea să ia alt curs, veni cu noaptea în cap, să bată 'la uşa reginei tinere. Auzind ciocănitul, Ana de Austria se trezi, mirată, şi-şi chemă doamnele de onoare ca să vadă dacă persoana care se hazardase să bată la uşa ei, la acea oră nu era cumva regele. Fiindcă el era singurul care avea dreptul la o astfel de familiaritate. în acea clipă, ridicînd puţin perdeaua patului şi văzînd că afară abia începuse a se lumina de ziuă, regina tînără fu năpădită de o droaie de gînduri dintre cele mai negre. Cum se îndoia — şi pe bună dreptate— de afecţiunea regelui, era sigură că acesta venea să-i aducă cine ştie ce veste funestă, în virtutea căreia să fie nevoită să părăsească ţara. Dîndu-şi seama că poate în acel moment i se hotăra soarta, încercă să-şi adune forţele şi să primească lovitura cu tot curajul de care era în stare. Cum era o fire fermă şi destul de hotărîtă, nu mă îndoiesc nici o clipă de ceea ce mi-a mărturisit mai tîrziu, cum că, primul moment odată trecut, ea se decise", fără prea multă greutate, să primească plină de supunere, ceea ce-i va aduce soarta.

Porunci deci să se deschidă uşa şi prima sa cameristă veni să-i spună că ministrul dorea să vorbească majestăţii sale, din partea regelui ; teama ei se risipi după primele vorbe ale lui Richelieu. Acesta îi spuse doar că regele, avînd în vedere unele raţiuni de Stat, era obligat să-şi lase mama în paza mareşalului d’Estrees ; că o ruga să nu ceară să-1 vadă, ci să se scoale şi să vină la Capucini, unde o aştepta ca să vorbească cu ea. Auzind acest lucru, rogina fu foarte surprinsă, aşa cum ar fi fost ■ orice persoană care iubea adevărul şi dreptatea. Dar se linişti oarecum, dîndu-şi seama că nenorocirea n-o păştea pe ea, ci pe soacră-sa. Răspunse poruncii regelui, printr-o supunene promptă, sculîn- du-se imediat, îmbrăcîndu-se şi grăbindu-se să se ducă să-1 întîlnească. Dar mai înainte de a se îmbrăca, trecu pe la regina dizgraţiată. Socoti că regele îi va ierta această mică abatere pe care numai mila

o determinase s-o săvîrşească. Sfătuită de marchiza de Senece, doamna sa de onoare, Ana de Austria trimise vorbă nefericitei sale soacre că dorea s-o vadă de îndată ca să^i vorbească despre un lucru extrem de important, cu consecinţe grave şi că, din anumite motive, ea nu cuteza să intre în odaia soacrei sale dacă aceasta nu trimitea pe careva s-o cheme la ea.

Eegina-mamă — care nu ştia încă nimic de hotărîrea pe care-o luase fiul ei, dar care, în situaţia sa, se temea de toate necazurile prin care mai trecuse o dată — o trimise imediat pe domnişoara Caterina, prima ei cameristă, s-o chem? pe nora ei. Regina îşi puse o rochie de casă peste cămaşa de noapte şi trecu alături, la soacra ei, pe care o găsi în pat, dar stînd ghemuită, şi ţinîndu-şi genunchii cti mîinî;e ; neştiind ce era cu tot misterul acela/văzînd-o pe noră-sa, strigă :

— Ah, fata mea, m-au condamnat la moarte sau la temniţă ? Regele mă lasă cumva aici ? Ce are oare de gînd cu mine ?

Regina, cuprinsă de milă, se aruncă în braţele sale. Şi cu toate că în epoca în care fusese puternică, îi făcuse destule zile fripte nurorii sale, starea în care se afla acum şterse din mintea Anei de Austria orice amintire neplă-cută ; deplînse deci dizgraţierea soacrei sale, o îmbrăţişa şi-i mărturisi profundul ei regret pentru hotărîrea pe care o luase regele, de a-şi aresta mama. Apoi, cele două regine se despărţiră, foarte mulţumite una de cealaltă, dar amîndouă foarte tulburate de a se vedea victimele cardi- **n.-.iului, duşmanul lor comun. De fapt, se vedeau pentru ultima oară. Căci regina-mamă, speriată de închisoarea din Compiegne, fugi in aceeaşi noapte *, îndreptîndu-se spre l-'landra, unde Infanta Clara-Eugenia, nepoata lui Carol Quintul şi mătuşa reginei, o primi cum- nu se poate mai bine. Ea îl primi la fel de bine şi pe Monsieur, fratele regelui, care, după ce-1 ameninţase pe cardinalul de Richelieu, plecase imediat după mama sa, bucurîndu-se de primirea caldă a Infantei. Aceasta**

cîrmuia Ţările-de-Jos cu tot atîta prudenţă pe cîtă glorie, încît o egala pe Margareta de Parma care îşi cîrmuia în acelaşi fel regatul, alături de minunatul ei fiu. Şi dacă Alessandro Famese a cucerit, datorită curajului său, mai multe oraşe, şi ea a obţinut destule victorii numai prin propriile sale forţe. Infanta trăia ca o sfîntă şi felul ei cu totul deosebit de a se purta şi de a împărţi dreptatea, o făcea să fie foarte iubită de flamanzii ei ; din păcate, moartea Infantei o obligă pe Maria de Me- dicis să treacă în Anglia, unde nu găsi însă liniştea pe care o căuta. La început, a fost bine primită de regele Angliei şi de regină, fiica sa. Dar religia acestora şi tulburările care începuseră a se face simţite în ţară, o determinară să plece. Se duse în Olanda, iar mai apoi la Colonia, unde muri, mîhnită. şi în cea mai neagră mizerie, spre ruşinea cardinalului de Richelieu.

Ana de Austria, după ce-şi făcu datoria, vizitînd-o pe cea care cu puţină vreme mai înainte părea persoana cea mai puternică şi mai influentă, din întreaga Franţă, se îndreptă spre Capucini, unde-o aştepta regele ca s-o ia cu eţ la Paris. Cu acest prilej, i-o prezentă soţiei sale pe domnişoara de Hautefort, despre care am mai vorbit şi pe care

’ Adică în 19 iulie 1-631. Richelieu istoriseşte în *Memoriile sale* (cartea XXII), laborioasele sale negocieri care explică *„lovitura cea mare de la Compiegne“*. La Porte, în *Memoriile* sale, arată pe larg viclenia de care a dat dovadă cardinalul, încercînd s-d sperie cu închisoarea pe regina-mamă, ca s-o determine astfel ■ă fugă din ţară (n.ed.fr). i-o luase mamei sale. Maria de Medicis. şi bunicii fetei, doamna de La Flote, dîndu-i-o reginei în calitate de prima cameristă. După cîtăva vreme, el dărui acestei fete frumoase dreptul de moştenire asupfca acestei slujbe, ca să poată căpăta titlul de doamnă de onoare. Prezentînd-o reginei, o rugă pe aceasta s-o iubească şi să se poarte bine cu ea, dacă ţinea să-i facă soţului ei plăcere. Regina nu mai avea cameristă de cînd fusese dizgraţiată doamna

de Fargis pe care o iubise [XII] şi, din ciudă şi răzbunare, nu mai voise să angajeze pe nimeni in locul ei. Acum însă fu con- strînsă să accepte darul regelui, cu atît mai mult cu cit nu-şi mai putea permite să spună : „Nu vreau !“ O acceptă deci pe domnişoara de Hautefort, făcînd pe bucuroasa. Şi cu toate că nu se prea împăca cu femeile, regina o îndrăgi totuşi pe noua ei cameristă ; la rîndul ei, fata aceasta frumoasă şi inteligentă, preţuind calităţile reginei şi fiind sătulă pînă peste cap de firea morocănoasă a regelui, trecu — cu trup şi suflet — de partea stăpînei sale, fiindu-i extrem de credincioasă, împărţind cu ea şi binele, şi răul. După cîţiva ani, regele, supărat de această fidelitate, începu s-o urască ; îşi schimbă atitudinea faţă de ea, iar cînd observă că fata ţinea mult mai mult la regină decît la el, n-o mai iubi deloc. Ura împotriva ei merse atît de departe, încît pînă la urmă o alungă de la Curte şi-o trimise în provincia ei, unde se şi afla cînd Ludovic al XIII-lea muri.

După lovitura de la Compigne, regele — ca să mai îndulcească într-un fel indignarea poporului pentru că îndrăznise să-şi aresteze mama, precum şi pentru asprimea cu care fuseseră trataţi o serie de slujitori ai acesteia — se purtă ceva mai bine cu regina tînără pe care începu a o vizita mai des ; acest fapt fu pe placul tuturor, pentru că Ana de Austria era iubită de francezi. Ca s-o împace, cardinalul de **Richelieu o rechemă** pe doamna **de Chevreuse** din Lorena, unde **fusese exilată, făgăduindu-i, după obice**iul lui, cîte-n lună **şi în ştele. Deşi se purtase foarte aspru** cu ea, Richelieu n-o urîse niciodată. Frumuseţea ei îl fascinase întotdeauna. Cum era bună prietenă cu regina, şi — pe ascuns — şi cu regina-mamă, ambiţia, care trece peste orice fel de prietenie, îl făcuse pe cardinal s-o plivească cu multă neîncredere. După ce se certă el însuşi cu feeeastă prinţesă care fusese binefăcătoarea sa, ca să se împace cu regina şi să poată lua legătura cu ea, prin intermediul

XII După La Porte, Richelieu o îndepărtase pe doamna de Fargi^ fiindcă le împăcase pe cele două regine, în detrimentul său.

fostei sale favorite, Richelieu îi trimise vorbă să vină acasă.

De asemenea, îl rechemă şi pe cavalerul de Jars, din Anglia, unde petrecuse în chip cît se poate de agreabil perioada de dizgraţie pe care acelaşi cardinal i-o impusese, ca să-1 îndepărteze de regină. Dar toate aceste strădanii ale sale, de a mai îndulci situaţia, nu duseră la nimic, ba, pe deasupra, îl mai făcură să piardă şi prietenia lui Châteauneuf, ministrul justiţiei ; pînă la urmă, se văzu nevoit s-o alunge din nou pe doamna de Chevreuse şi să-1 trimită pe cavalerul de Jars pe eşafod, de unde acesta scăpă în ultima clipă, pTln de glorie şi de onoare. Ia început, doamna de Chevreuse avu cîteva discuţii îndelungi cu Richelieu. Continuînd să fie foarte bună prietenă cu regina, îl atrase de partea ei pe Châteauneuf, care dealtfel era îndrăgostit lulea de această năbădăioasă doamnă. Tcate aceste persoane, care îi erau devotate reginei, îl deranjau foarte tare pe Richelieu, convins că toată lumea complota împotrivă-i. Aşa că-i alungă din nou pe cei pe care abia îi chemase, tratîndu-i în felul în care nu-şi trata decît duşmanii. O exilă deci pentru a doua oară pe doamna de Chevreuse care de da.ta asta se duse în Spania unde, fie din pricina reginei, fie datorită farmecului său personal, fu foarte bine primită, intrînd chiar cu multă solemnitate în Madrid unde i se înmînară o mulţime de daruri. Regele Spaniei păru chiar să aibă o oarecare slăbiciune pentru ea. Şi deşi mi-a mărturisit în timpul regenţei, că acest mare

suveran nu i-a adresat decît o singură dată, cîteva cuvine drăguţe, lumea spunea cu totul altaeva despre această poveste. Toate aceste aventuri erau urmarea Crească a fru- fnuseţii în jurul ei, ca muştele. Châteauneuf fu exilat în Angou- sale, căci peste tot pe unde se ducea, bărbaţii roiau

teme, unde îşi petrecu vremea cum putu mai bine şi unde îndură, vreme de cîţiva ani, amărăciunea pe care soarta o rezervă tuturor celor pe care, după ce i-a răsfăţat o vreme, îi chinuie cu tirania ei.

Cavalerul de Jars o nimeri mai prost ; fiindcă mi-a fost prieten bun şi fiindcă prin tot ceea ce-a pătimit e demn de stima oamenilor cinstiţi, am să mă strădui să arăt ce fel de fire avea, cît era de cinstit, de dîrz, de hotărît şi de curajos. A stat închis unsprezece luni la Bastllia, într-o Celulă mizerabilă. Fusese întemniţat iarna şi haina de catifea neagră, cu care era îmbrăcat cînd l-au închis, i-a fost singurul veşmînt pe care l-a purtat aproape un an în celula aceea mizerabilă. L-au interogat de optzeci de ori, cu toată severitatea posibilă ; el a răspuns întotdeauna cu bun- simţ şi fermitate, fără să se încurce în răspunsuri, fără să se lase intimidat de careva. După unsprezece luni, l-au scos din temniţă ca să-1 ducă la Troyes, procedînd cu el exact ea şi cu un condamnat la moarte. Ieşind din Bastilia, în timp ce străbătea curtea închisorii, i-a văzut pe un peron, pe mareşalul de Bassompierre, pe marchizul de Leuville — rudă cu Châteauneuf — pe Vautier, primul medic al re- gînei-mame şi pe alţi cîţiva, care erau şi ei închişi, dar care fuseseră trataţi mult mai omeneşte decît el : mai ales că bietul comandor nu ştia nici unde-1 duceau, şi nici ce-1 aştepta. Se întoarse deci spre ei şi le strigă :

— Rămîneţi cu bine, nu ştiu unde sînt dus, dar fiţi siguri că orice mi s-ar întîmpla, am fost şi voi rămîne un om

de onoare, că nu-mi voi face de rîs prietenii şi nici pe mine însumi !

La Troyes fu dat pe mîna judecătorului Laffemas, cel care-1 mai chinuise şi la Bastilia, şi care era poreclit

„călăul cardinalului”. Acesta se înconjură de un mare număr de judecători, tot atît de necinstiţi ca şi el, ca să-1 judece pe bietul de Jars. Ba încercă chiar să cumpere şi cîţiva martori mincinoşi ; dar magistratul din File — care-1 însoţise pe comandorul de Jars din Paris şi pînă la Troyes — pe care se străduiau să-1 determine a mărturisi că pe tot parcursul drumului, prizonierul proferase insulte !a adresa Statului, nu voi să accepte o asemenea josnicie, ţmîndu-se tare pe poziţie. Laffemas ştia că Richelieu nu-1 va ucide pe cavaler, fiind sigur de nevinovăţia sa ; ne- avînd nici un motiv să-1 condamne, voia doar să-1 inspăimînte, hărţuindu-1 cu interogatorii şi fluturîndu-i prin faţa ochilor certitudinea morţii, ca să poată smulge de la el ce anume puseseră la cale regina, doamna de Chevreuse şi Châţeauneuf.

Laffemas îi făgăduise cardinalului că nu-1 va lăsa o clipă din mînă pînă ce nu va smulge tot ceea ce dorea să afle eminenţa sa ; în acest scop, Laffemas începu a pregăti procesul comandorului, amenînţîndu-1, interogîndu-1 şi făcînd tot ceea ce e în stare să facă o făptură atît de laşă şi de josnică.

De Ziua tuturor Sfinţilor, acest judecător fără suflet, vrînd să arate nevinovatul său „criminal", că-i era totuşi milă de el, îi îngădui să meargă şi. el la slujbă. însoţit de o gardă puternică, de arcaşi, comandorul fu condus la biserica iacobinilor, din acel oraş. Cavalerul — care era cutezător şi pătimaş din fire — îi văzu pe Laffemas şi pe soţia sa, ducîndu-se spre altar să se împărtăşească ; cum era intendentul acelui oraş, toată lumea se temea de el. Dar cavalerul, care nu se mai temea de nimic, preocupat doar de situaţia sa, văzînd că judecătorul tocmai primise

împărtăşania, dintr-o săritură scăpă din mîinile gărzilor şi, cum se afla aproape de judecător, îl apucă de gît spunîndu-i că, cu împărtăşania în gură, nu va mai putea minţi şi că va trebui să spună în sfîrşit, adevărul despre el, în faţa lumii şi a lui Dumnezeu, să mărturisească tuturor că el, comandorul,' era nevinovat şi că Richelieu îl obligase să-1 persecute ; că degeaba se străduia s-o facă pe credinciosul, că era un scelerat, că mai bine ar renunţa să mai fie judecător şi că venise- vremea să părăsească această slujbă.

Auzind, ce spunea comandorul, norodul din biserică se strînse în jurul lor. Primarul din l'Ile, care se afla şi ei printre spectatori, voi să-i despartă. Dar cavalerul de Jars nu-şi slăbi duşmanul, pînă ca acesta nu-i răspunse cu o răceală de gheaţă :

— Domnule, te plîngi degeaba ! Te asigur că domnul cardinal ţine la dumneata !

Cavalerul, zorindu-1 să spună adevărul în privinţa nevinovăţiei sale, Laffemas începu să îndruge verzi şi uscate despre plecarea sa în Italia, despre faptul că-i va arăta nişte bileţele scrise de mina comandorului, din care acesta îşi va da sesma cît era de vinovat, şi multe altele

De Jars neînţelegînd nimic din bălmăjeala judecătorului, dar pricepînd că i se pusese gînd rău, se şi văzu condamnat la moarte. Se hotărî cel puţin să fie curajos şi să procedeze ca un om de onoare ce era. Intr-adevăr, fu dus pe banca acuzaţilor, unde îl respinse sistematic pe judecătorul Laffemas, învinuindu-1 de laşitate, făcîndu-1 per - tru a doua oară scelerat şi avertizîndu-i pe toţi ceilalţi judecători ce făgăduială făcuse acesta cardinalului, în legătură cu el.

Fu interogat din nou, aproape trei ceasuri. El se apăr? cu atîta curaj, încît îi puse în mare încurcătură pe cei care voiau să-1 piardă şi care urmăreau ca măcar să-1 facă să-şi trădeze prietenii. După ce ieşi din sala de judecată, primarul din l'Ile se apropie de el şi-i spuse : > .

— Curaj, domnule ; nădăjduiesc că vei scăpa cu bine, căci mi s-a spus să vă duc din nou la închisoare ; or, cei

care sînt condamnaţi la moarte sînt duşi, de obicei, in altă parte.

Cavalerul spuse pe tonul cu care era obişnuit sa răspundă atunci cmd nu era de acord cu ceva :

— Amice, potlogarii ăştia mă vor condamna ; văd asta după mutrele lor. Voi răbda totul şi voi muri fără să-mi fie ruşine de mine, Cardinalul va turba de furie cînd va vedea că-mi bat joc de el şi de torturile lui !

De îndată ce comandorul ieşi din sală, Laffemas arătă judecătorilor o scrisoare a cardinalului, sau mai curînd a regelui, în care se spunea «următoarele privitoare la comandor : *„Dacă va* fi *condamnat la cazne, să i se arate scrisoarea şi să nu fie chinuit nici într-un fel; dacă va fi condamnat la moarte, pedeapsa să-i fie suspendată".*

Fiind condamnat la moarte, fu dus pe eşafod ; dar condamnatul părea foarte dîrz şi curajos. Le rîse în nas judecătorilor şi duşmanilor săi, arătîndu-le că primeşte moartea cu bravură. Mai tîrziu, mi-a mărturisit că suferise cumplit în clipele acelea, dar că bunul. Dumnezeu' se milostivise de el, dăruindu-i viaţa. Chiar în clipa. în care urma să i se taie capul, i se aduse graţierea. (I-am auzit pe unii spunînd că după ce fusese graţiat, de Jars a rămas minute în şir fără să poată rosti un cuvînt, văduvit de orice sentiment ; căci simţindu-se ca şi mort, sigur că nu-i venea a crede că se reîntorsese la viaţă.) După moartea cardinalului de Richelieu, cînd Ora lui faţă de el se mai potoli, l-am auzit chiar lăudîndu-1 şi susţinînd că-i datora viaţa, spunînd tuturor că, dacă ar fi vrut — avînd în vedere ticăloşia judecătorilor în mîinile cărora se aflase — sigur că l-ar fi omorît. După această întîmplare, de Jars plecă în Italia, unde fu stimat şi preţuit de către nepoţii săi, care erau cardinali, şi unde petrecu o bună bucată de vreme. Doamna de Chevreuse trecu din Spania în Anglia, unde fu bine primită de către regina Angliei ; apoi, de acolo, o porni spre Flandra, unde rămase pînă la regenţa reginei, regenţă în timpul căreia avea să treacă prin întîmplări şi mai neplăcute decît pe vremea lui Richelieu.

După ce persecută o mulţime de oameni, Ludovic al

XIII-lea, slab din fire, căzu cu totul sub influenţa Iui Richelieu. Şi iată-1 redus la viaţa cea mai tristă şi mai plicticoasă din lume, fără suită, fără Curte, fără putere şi drept urmare, lipsit de distracţii şi de onoare. Aşa şi-a petrecut cîţiva ani din viaţă la Saint-Germain, unde trăia ca un om de rînd ; în vreme ce oştile sale cucereau oraşe şi cîştigau bătălii, el se amuza să prindă păsări. Era nefericit din toate punctele de vedere : n-o iubea pe regină şi o trata cu răceală ; era martirul domnişoarei de Hautefort, pe care o iubea împotriva voinţei sale şi pe care nu se putea hotărî s-o alunge de la Curte, deşi ştia că-şi bătea joc de el, împreună cu regina. Gelos pe puterea lui Richelieu — deşi el i-o dăduse — începu să-1 urască de îndată ce văzu de cîtă autoritate de bucura acesta ; şi neputînd fi fericit nici cu el, nici fără el, nu mai fu fericit deloc.

Regina se obişnui încet, încet, cu singurătatea, ducînd o viaţă cucernică şi retrasă, trăind doar cu veştile pe care i le aduceau slujitorii şi prietenele sale. Mai încercă unele intrigi împotriva cardinalului, sau mai curînd dori să încerce, dar toate se întoarseră împotriva ei. Richelieu îşi bătea joc de ea, pe faţă, iar puterea lui creştea pe măsură ce regele apela tot mai des la sfaturile sale. Franţa îl iubea şi-1 asculta, în frunte chiar cu regele ei, făcînd astfel din stapînul său, sclavul său şi din acest sclav ilustru, unul dintre cei mai mari regi ai lumii.

Dar iată că printre toţi aceşti nori întunecoşi şi atîtea gînduri negre, o frumoasă pasiune îşi croi drum către inima regelui. Nevrînd să mai sufere din pricina domnişoarei de Hautefort, o izgoni de la Curte, şi-şi îndreptă privirea asupra unei frumuseţi brune, poate nu atît de strălucitoare ca prima, dar care avea un chip cu trăsături regulate şi plăcute, era blîndă din fire, dar totodată şi fermă. Cea de care se îndrăgostise regele, se numea

Louise de La Fayette şi era una dintre domnişoarele de onoare ale reginei, o fiinţă amabilă şi mîndră totodată, căreia regele îi mărturisi tot ce-i stătea pe suflet în legătură cu cardinalul şi cu necazurile pe care i le căşuna puterea acestuia

Cum tînăra era o fiinţă inimoasă şi devotată — deşi ştia că încrederea de care se bucura în ochii regelui, avea să-i aducă prăbuşirea — nu lăsă ,să-i scape nici unul dintre secretele pe care i ie încredinţa regele. Nutrind multă simpatie faţă de el, îi întări aversiunea împotriva cardinalului, pe care nici ea nu-1 putea suferi, ară'Jndu i cît de mult îl dezonora faptul de a se lăsa astfel dominat de propriul său ministru. Cardinalul făcu tot ce putu ca s-o cîştige de partea Iui. aşa cum le cîştigase pe toate celelalte persoane care se apropiaseră de rege ; dar tînăra se dovedi mai curajoasă decît toţi bărbaţii de la Curte, care avuseseră laşitatea de a-i raporta ministrului tot ceea ce spusese regele împotriva lui ; acestora le fusese teamă că dacă Vor rămîne fideli regelui, vor fi lipsiţi de binefacerile şi răsplăţile cardinalului. Cu alte cuvinte, interesul lor li se părea mult mai important decît probitatea. Se temeau de asemenea, ca nu cumva regele, din timiditate, să nu-i trădeze, a$a că preferau să-1 trădeze ei primii. Dar iată că o fată se dovedi a avea un suflet mult mai frumos şi mai ferm decît al ior ; se hotărî să nu sufle o vorbă despre cele discutate cu regele, şi să sfideze soarta care-o aştepta, jurîndu-se în sinea ei să se călugărească.

Regele văzînd că se putea bucura nu numai de frumuseţea, ci şi de discreţia şi virtutea ei, o preţui şi o iubi şi mai mult , ştiu, din sursă sigură, că a nutrit faţă de ea sentimente deosebit de puternice. Aceeaşi onestitate care o determinase pe această fată atît de generoasă să refuze orice legătură cu cardinalul de Richelieu, o făcu să fie la fel de rezervată şi faţă de regină. Deşi regina a aflat foarte repede cît de îndatorată trebuia să-i fie acestei feţe, ■**cu un** suflet atît de bun. Intr-adevăr, tînăra 11

iubea pe- rege şi nu se sfiia să mărturisească acest lucru cu glas **tare ; căci prietenia** pură şi cinstită se poate mărturisi / **fără** nici o jenă. Pe de altă parte, virtutea şi înţelepciunea i regelui o obligau şi pe ea să se poarte la fel ; cu alte cu**vinte, era obligată** să răsplătească a ceasta afecţiune curată, printr-o mare fidelitate, păstrînd doai pentru sine tot ceea ce-i spunea regele. Sînt sigură că acesta, văzînd că domnişoara de La Fayette era singura fiinţă care avea pentru el astfel de sentimente, îşi dădu seama că era şi singura care-1 putea face fericit.

Un ataşament atît de deplin şi dc profund nu putea decît să-i placă regelui şi să-i displacă reginei, deşi se obişnuise cu nefericirea de a nu fi iubită de bărbatul ei. Privarea de o bucurie la care rîvnea şi care socotea că i se cuvenea, o făcu să n-o mai poată suferi pe rivala ei şi s-o trateze cu multă asprime. Fata, mărturisind în gura mare, că-1 iubea pe rege, îşi închipuia că-1 face fericit. Dar, din păcate, acest rege nu era sortit să fie fericit, fiindcă nu ştiu să păstreze această comoară. S-a spus că Richelieu s-a slujit de cucernicia fetei pentru a-1 smulge pe rege din mrejele ei[XIII], şi că neputînd-o momi cu daruri, se sluji de duhovnicul ei care îi vîrî în cap ideea că dragostei ei faţă de rege era un păcat, şi care duse la capăt, cu atîta iscusinţă şi fineţe, sarcina încredinţată de Richelieu, încît pînă la urmă dragostea faţă de Dumnezeu triumfă asupra celei lumeşti. Domnişoara de La Fayette se retrase la o mănăstire, iar regele n-avu încotro şi-i aprobă această retragere. Adevărul e că fata, se hotărîse mai demult să facă acest pas. Căci, în ciuda răutăţii şi falselor presupuneri ale celor de la Curte, părintele yCoussin, duhovnicul regelui — aşa cum a scris el însuşi 'în *Memoriile* pe care le-a lăsat, aşa cum mi-a mărturisit mai apoi contele de Maure, căruia părintele Coussin îi împărtăşea gîndurile sale — în loc să-i spună ce-1 rugase

XIII In cartea sa *Povestea Henriettei d'Angieterre,* doamna de

Richelieu, o sfătui dimpotrivă, să nu se călugărească ; fiindcă avea intenţia să se slujească de ea ca an-1 determine pe rege s-o recheme pe regina-mamă şi să-şi cîrn.uianc,' singur regatul. Dar ea, dorind să-şi regăsească liniştea sufletească, nu şovăi prea mult între' cele sfinte şi cele lumeşti. Poate că întrevăzuse, cu oarecare ciudă, intrigile ce începuseră a se ţese în jurul ei, poate că mîndria, amestecată cu virtutea îşi vor fi avut partea lor în această retragere. A fost bănuită chiar ruda ei, doamna de Senece, de a fi vrut s-o dea pe mîna cardinalului. Nu cunosc nici fondul, nici amănuntele acestei acuzaţii ; ştiu doar că fata l-a rugat pe duhovnicul regelui să se ducă la el şi să-i ceară îngăduinţa de a părăsi Curtea şi de a se retrage la mănăstire. Acest preot redă în *Memoriile* sale, dificultăţile pe care le-a avut de întîmpinat cînd l-a sfătuit pe rege să renunţe la domnişoara de La Fayette ; fiindcă Ludovic al XIII-lea fu copleşit de o mîhnire fără seamăn cînd 'află de hotărîrea pe care o luase această fată virtuoasă. Se prăvăli pe pat şi plînse ca un copil, cînd auzi că tînăra voia să-1 părăsească ; că, pînă la urmă, izbutind să-şi mai molcomească durerea, îi spusese preotului :

— E adevărat că mi-e foarte dragă ; dar dacă se simte atrasă mai mult de bunul Dumnezeu decît de mine, eu n-am să fiu împotrivă !

Obţinînd aprobarea, preotul fu văzut plecînd de la Curte, în ciuda lacrimilor regelui şi a bucuriei duşmanilor săi, lucrul cel mai greu de trecut cu vederea, cum mi-a mărturisit el însuşi, mai tîrziu. I-a trebuit, într-adevăr, o mare stăpînire c!e sine pentru a depăşi acest moment ; căci, deşi regele nu era din fire galant, doamnele de la Curte se străduiau care mai de care să-i intre în graţii ; între altele, cea mai bucuroasă de plecarea rivalei sale, a fost domnişoara de Hautefort, care nu era deloc ruşinată, aşa cum crezuse domnişoara de La Fayette ; în concluzie nu exista mironosiţă care să nu aspire la gloria de a fi iubită de rege, aşa cum fusese

domnişoara de La Fayette, toată lumea fiind dealtfel convinsă că dragostea pe care o avusese pentru el, se bătuse cap în cap cu virtutea ei. Cînd fata se despărţise de el, vorbiseră amîndoi vreme îndelungată, în faţa tuturor celor care se aflau la regină. Pe chipul domnişoarei de La Fayette nu se putu citi nimic ; avusese tăria de a nu vărsa nici măcar o singură lacrimă, în vreme ce regele vărsase şiroaie de lacrimi, şi încă în public. După ce-1 părăsi pe rege, domnişoara de La Fayette îşi luă rămas bun de la regină, care n-avea ochi s-o vadă. Nu făcu totuşi aceste lucruri fără să nu sufere cumplit. Am aflat mai tirziu, de la contesa de Flex, fiica marchizei de Senece şi prin urmare ruda domnişoarei de La Fayette, că ieşind din odaia regelui, unde se dusese să-şi ia rămas bun, fata coborî în apartamentul ei, ale cărui ferestre dădeau spre curtea castelului ; că auzind trăsura regelui, cu care acesta tocmai pleca pentru a-şi mai alunga mîhnirea ce pusese stăpînire pe el, ea alergă la fereastră, ca să-1 mai vadă o dată. După ce se urcă în trăsură şi 'plecă, tînără se întoarse către contesa de Flex, care încă nu era măritată şi-i spuse, doborîtă de durere :

— Vai ! Nu-1 voLmai vedea niciodată !

Dar după cîtva timp, regele se duse s-o vadă la mănăstirea Sfînta Maria, din strada Saint-Antoine, pe care ea şi-o alesese ca loc unde urma să-şi petreacă tot restul vieţii. La început, de cîte ori se ducea s-o vadă, regele rămînea ceasuri în şir agăţat de grilajul care-1 despărţea

de cea pe care-o iubea, încît Richelieu începînd din **nou** să aibă temeri îşi reîncepu manevrele ca să-1 rupă cu **totul pe rege,** de această fată. Pînă la urmă, izbuti în sfîrşit, să-şi atingă scopul, smulgînd din sufletul regelui său chipul singurei fiinţe în care avusese încredere ca* să-şi desehidă larg băierile inimii, chipul singurei fiinţe blînde şi plăcute, care-1 iubise cu adevărat. Nici chiar un tîlhar de drumul mare n-ar fi în stare să facă ce făcuse cardinalul, pentru că lucrul cel mai de preţ dintre toate bunurile omului, e să aibă un prieten credincios.

Nu pot totuşi — în legătură cu această prietenie atît **de** pură şi de frumoasă, care a existat vreodată între un **rege** atît de cucernic, şi o fată atît de înţeleaptă — să **trec** sub tăcere un amănunt care dovedeşte că pînă şi în iubirile cele mai frumoase şi mai pure se pot strecura uneori gînduri urîte. Acest amănunt, care se pare că s-a petrecut la Chaillot, mi l-a povestit domnişoara de La Fayette. **Ea** mi-a mărturisit că în ultimele zile cît a mai stat la **Curte,** înainte de a se retrage la mănăstire, Ludovic al XIII-lea, deşi rege, deşi cucernic şi plin de virtute, a avut **totuşi** momente de slăbiciune în care, începînd de a mai **fi** modest, a insistat s-o convingă pe iubita lui să se mute **la** Versailles şi să-i aparţină cu trup şi suflet ; că această propunere speriind-o, a fost de fapt cauza care a determinat-o să se retragă la mănăstire, obligîndu-1 în felul acesta pe rege să nu se mai gîndească la astfel de lucruri. De unde se vede că pînă şi virtutea cea rnai desăvîrşită îşi are momentele ei de slăbiciune. Pînă şi cei mai integri oameni cad adesea pradă simţurilor, încît nu se mai pol

[1] După Monglat *(Memorii),* vizitele regelui la domnişoara de La Fayette durară patru luni. Dar, iată că pe de o parte, vechea lui pasiune pentru domnişoara de Hautefort, se redeşteptă, iar **pe** de alta, domnişoara de La Fayette nemaiavînd nimic ce pierde şi puţind deci vorbi foarte liber eu regele, cardinalul se grăbi să pună capăt acesei legături (n.ed.fr.>.

mîndri eu tăria lor de Caracter. Acest rege, căruia i se «nai spunea şi „cel Drept[-1], fiindcă fusese întotdeauna deosebit de cucernic, iată că de data asta nu mai fusese ; dar ac^st păcat, pe care era cît pe-aci să-1 săvârşească, îl făcu să-si dea seama de josnicia l.ui, şi-l întări atît de mult sufleteşte, încît pe viitor se hotărî să evite asemenea capcane. Refuzul categoric al domnişoarei de La Fayette îi deschisese ochii şi-1 pusese în gardă. Ruşinat, reveni la sentimente mai nobile, iar spaima care-i încercă pe amîndoi, de a nu săvîrşi cumva, fără voia lor, acest păcat, îi făcu să ia hotărîrea de a se despărţi.

Regele, ca să aibă, în sfîrşit linişte, cu Richelieu, pînă la urmă consimţi să renunţe şi la această ultimă bucurie care-i mai rămăsese şi nu se mai duse la mănăstirea Sfînta Maria, mulţumindu-se să trimită de cîteva ori un preot de Ia Saint-Germain, ca să mai afle noutăţi. Dacă totuşi uneori mai călca pe acolo, o făcea ca să-şi mai descarce sufletul, vorbindu-i fostei domnişoare de La Fayette despre planurile sale pe care, dacă le-ar fi pus în practică, ar fi uluit întreaga Europă. Se vede însă că bunul Dumnezeu se mulţumi şi cu intenţiile sale şi, pentru a-i răsplăti sacrificiul pe care-1 făcuse, îl smulse din gîndurile melancolice care-1 împiedicau să trăiască alături **de** regină şi iată că aceasta, spre bucuria sa şi a întregului norod, rămase însărcinată. într-o seară, întîrziind în apartamentul ei, nu mai avu cînd sa se reîntoarcă **la** Saint-Germain, aşa cum plănuise ; rămase deci să împartă masa şi patul cu regina, care venise la Paris pentru unele treburi mărunte. Ei, şi în acea noapte, cei doi soţi **ni-1** dăruiră pe Ludovic al XIV-lea, regele care cîrmuieşte astăzi Franţa.

Cînd regina născu acest copil (în 5 septembrie **1638),** nu ştiu cum să-1 mai binecuvînteze, fiindcă pruncul **regal** o scotea dintr-o încurcătură destul de neplăcută, în care fusese vîrîtă cu puţin mai înainte, de Richelieu, încurcătură despre care n-am avut încă vreme

să vă vorbesc. Vă voi spune doar ceea ce am aflat şi eu mai pe urmă, şi anume că, pentru a putea fi iertată, trebuia să declare în scris că era vinovată de tot ce i se punea în cîrcă, cerîn- du-i regelui, în termeni foarte umili şi plini de supunere, iertarea de care nu se socotea demnă, ceea ce şi făcu, sau mai bine-zis fu obligată să facă, lucru ce scandaliză întreaga Franţă. Fiindcă pe vremea aceea, regina era foarte iubită de-poporul care era ferm convins de nevinovăţia ei.

era într-adevăr nevinovată, cel puţin faţă de rege ; crima ei cea mare — dacă asta se putea numi crimă — consta în faptul că le scrisese regelui Spaniei, care-i era frate, şi doamnei de Chevreuse. La Porte, slujitorul reginei, mi-a istorisit el însuşi această poveste, în toate amănuntele. Fusese arestat pentru că el fusese curierul reginei, ducînd scrisorile acesteia atît lui Filip al Spaniei, cît şi doamnei de Chevreuse. La Bastilia, fu interogat de trei ori de către La Poterie ; dar el negă toate acuzaţiile şi-şi semnă, cu fruntea sus, toate declaraţiile. Cardinalul de Richelieu vru să-1 interogheze el însuşi, în prezenţa Cancelarului ; porunci deci să fie adus în oda>a sa. unde fu chestionat şi răschestionat în legătură cu toate problemele în care voiau s-o amestece pe regină. Dar el rămase ferm pe poziţie şi nu mărturisi nimic, susţinînd că habar n-avea că regina îi scrisese fratelui ei sau doamnei de Chevreuse ; că, la urma urmei, era liberă să scrie oricui voia, pe cale oficială. Cardinalul îi spuse că fusese găsită asupra lui o scrisoare adresată doamnei de Chevreuse, pe care el pretinsese că tocmai se ducea s-o pună la g£ftă ; dar că el, Richelieu, ştia că La Porte minte, perftfu că la Thibaudiere — care trebuia s-o facă să ajungă la destinaţie, pe cale secretă — dezvăluise totul regelui şi ministrului său. La Porte, care nu voise să-1 amestece şi pe la Thibaudiere în toată acea tărăşenie de teamă să nu-i facă vreun rău, se simţi destul de încurcat. Se scuză, pretsxtînd că nu voise să-i

căşuneze vreun necaz Iul La Thibaudiere ; în ce-o privea însă pe regină, rămase ferm, negînd că ştia ceva, refuzînd răsplăţile şi banii care i se făgăduiră şi acceptînd mai curînd moartea decît s-o âtsuze pe stăpîna sa de nişte lucruri despre care el susţinea cu tărie că ar fi nevinovată. Cardinalul — admi- rîndu-i fidelitatea, dar convins că nu spunea adevărul — mărturisi că şi-ar fi dorit şi el, din toată inima, un slujitor atît de credincios ca La Porte.

Cum mai puseseră mîna pe o scrisoare cifrată a reginei, i-o arătară acesteia. Sigur că regina nu mai putea să nege. Trebuia însă să-1 informeze cît mai repede şi pe La Porte, ca nu cumva acesta să spună altceva deeît spusese regina. Cu acest prilej, domnişoara de Hautefort, care se mai afla încă la Curte, dorind să-i facă un serviciu stăpînei sale, se deghiză în subretă şi se duse la Bastilia, încercînd să-i strecoare lui La Porte o scrisorică din partea reginei. Pînă la urmă, izbuti — cu multă dificultate, punîndu-şi viaţa în primejdie — datorită abilităţii comandorului **de** Jars care se afla întemniţat acolo. Cum de Jars era şi el omul reginei şi cum izbutise să atragă o mulţime de înţ temniţaţi de partea lui, scrisorică ajunse, în sfîrşit, în mîinile lui La Porte, care află astfel, cuvînt cu cuvînt, ce anume răspunsese regina la întrebările regelui. Chemat la interogatoriu de către Laffemas, **La** Porte fu ameninţat **şi** răsameninţat de către acesta care, plnă la urmă, îi arătă scrisoarea cifrată a reginei. La Porte se prefăcu înspăi- mîntat şi spuse că dacă vor chema un slujitor de-al reginei, care să fie om de încredere, el va mărturisi tot ce ştia. Laffemas — crezînd că-1 dăduse gata — îi spuse să-1 numească el însuşi pe cel ce urma să fie de faţă la mărturisirile lui ; acesta îl ceru atunci pe un oarecare La Riviere, slujitor al reginei, despre care ştia că era prieten **cu** Laffemas şi pe care nu putea să-1 sufere ; cînd auzi des-; pre cine era vorba, Laffemas acceptă numaidecît şi

încă

ru bucurie. Regele >i cardinalul il chemară deci pe La Riviere, căruia i se porunci să se ducă Ş4.-I vadă pe La Porte, Iară să sufle un cuvînt reginei. Copleşit de făgăduielile tare i se făcură, acesta se angaja să facă toţ ce i se va cere. Fu deţi condus înporunci acestuia să spună tot cè ştia despre treburile reginei. La Porte, prefăcîndu-se a crede că La Riviere fusese trimis de regină, îi mărturisi — după ce făcu unele fasoane — ceea ce-i scrisese regina să spună, jurîndu-se că au ştia mai mult. Cardinalul şi regele fură cum nu Se poate mai încurcaţi ; şi cu toate că nu fusese prea convins de cele auzite, regele se declară totuşi mulţumit.

La Porte — om cinstit şi drept — mi-a mărturisit că văzînd cele două scrisori despre care îi vorbiseră cei ce-1 interogaseră, ştiind precis ce anume conţineau, se mirase foarte tare că ele putuseră constitui capete de acuzare împotriva reginei, fiindcă în ele nu se aflau deck ironii îa adresa cardinalului şi nici un cuvînt împotriva regelui sau a Statului. Această furtună odată trecută, regele şi regina se reîmpăcară ; dar mai înainte de a se reîmpăca, regele îi porunci reginei să scrie cu mîna ei lui La Porte şi să-i poruncească să spună tot ce ştia. Cum acesta bănui că regina fusese silită să-i scrie acele rînduri, rămase ferm pe poziţie şi nu spuse nimic. îi trimise chiar vorbă cardinalului de Richelieu, spunîndu-i că se mira foarte tare că majestatea sa îi poruncea să mărturisească tot ce ştia, după ce asistase la interogatoriile sale, unde putuse vedea că spusese tot. Că dacă trebuia neapărat să îndruge minciuni, le va îndruga, chiar dacă ele îl vor duce la eşafod. Acest răspuns, îi întări regelui părerea pe care începuse a şi-o face, cum că regina nu era chiar atît de vinovată cum

crezuse el ; abilităţatea şi fidelitatea acestui om izbuti să-i apropie pe cei doi soţi în măsura în care răceala regelui şi tratamentul pe care-1 îndurase regina din partea sa, sau mai curînd a ministrului său, putea să-i mai apropie.

Capitolul LV

Naşterea celui-de al doilea fiu al lui Ludovic al XIH-lea, Filip de Franţa (21 septembrie 1640). — Conspiraţia lui Cinq-Mars. — Richelieu o descoperă. — Chavigny vorbeşte cu regele. — Arestarea lui Cinq-Mars şi a lui de Thou. — Richelieu, bolnav în Tarascon. — Regele pleacă din Nar- bonne, ducîndu-se după el şi vrînd să-i încredinţeze copiii.
— Supliciul lui Cinq-Mars şi al lui de Thou (22 septembrie 1642). — Fontrailles fuge în Spania. — Orbirea conjuraţilor. — Regina refuză să intre în această conjuraţie.
— Monsieur, care intrase, se ascunde în munţii din Auvergne. — Abatele de la Riviere îl împacă cu Richelieu şi cu regele. — Richelieu porunceşte arestarea ducelui de-Bouillon, la Casai. — Rolul vicontelui de Turenne în aceăstă afacere. — Couvanges, contele Du Plessis Praslin şi Castellan execută ordinul şi—1 arestează pe ducele de Bouillon. — Ducele de Bouillon cedează regelui, oraşul Sedan. — Moartea lui Richelieu (4 decembrie 1642). — Sfetnicii revin la Curtea Anei de Austria. — Regele deschide porţile închisorilor şi pune capăt exilului prinţilor. — Mazarin, ministru. — Ludovic al XIII-lea, în ultimele sale zile de viaţă. — Declaraţia regelui în Consiliu, privitoare la regenţă. — Ana de Austria jură să-i respecte dorinţele. — Amănunte în legătură cu moartea lui Ludovic al XIII-lea (14 mai 1643). — Portretul acestui rege.

Tot acest scandal.al cărei amintire o îngrozea pe regină, n-avea alt substrat decît dorinţa cardinalului de **a o** trimite îndărăt, în Spania,' pe regină, aşa cum visase el **în**totdeauna ; dar din fericire, aşa cum am mai spus, **regina** rămăsese însărcinată ; la începutul sarcinei,

regele îşi arătă deplina sa satisfacţie, ba chiar şi o oarecare dragoste faţă de soţia sa. Numai că această bunăvoinţa n-a durat prea mult. Cînd regina a născut, a trebuit să fie împins de la spate ca să se apropie de ea şi s-o îmbrăţişeze. Toată Franţa crezu că după ce i-a dăruit un Delfin regelui. Ana de Austria avea să fie privită altfel şi desigur, primită în Consiliu ; cum Richelieu nu era însă de aceeaşi părere, ea rămase în aceeaşi situaţie ca şi mai înainte. Dar, parcă pentru a o răsplăti pentru toate necazurile îndurate, cerul îi mai dărui un fiu (Filip de Franţa) în 21 septembrie 1640, la a cărui naştere — aşa cum am auzit vorbindu-se 'a regină — regele a manifestat mult mai mu'tă bucurie decît la primul copil, fiindcă nu se aştepta la fericirea de a se vedea tatăl a doi băieţi, el, care se temuse tot timpul că nu va avea nici un moştenitor. Dar iată că Delfinul nici nu împlini bine trei ani că şi începu să-i pricinuiască necazuri şi bănuieli. Regina mi-a făcut cinstea de a-mi povesti mai tîrziu, că micul prinţ văzîndu-şi tatăl, abia întors de la **o** vînătoare, cu o bonetă de noapte pe cap, se sperie şi începu să plîngă, fiindcă nu-1 mâi vă/use niciodată astfel. Că regele se supără cumplit, că se plînse reginei reproşîn- du-i că-i insuflase copilului aversiune faţă de el şi că o ameninţase, cu multă asprime, că-i va lua amîndoi copiii.

Cînd răposatul rege plecă la Narbonne, îl luă cu sine şi pe Cinq-Mars, marele său scutier, un bărbat deosebit de frumos, pe care cardinalul de Richelieu i-1 dăruise drept confident, după ce-o pierduse pe domnişoara de **La** Fayette. Fie că o făcu sfătuit de acesta, fie că o făcu din propria sa iniţiativă, la plecare vorbi în cu totul a'ţi termeni cu regina. Luîndu-şi rămas bun, îi spuse — intr-un mod destul de cordial — că o ruga să aibă grijă de copii şi să nu-i scape din ochi ; ceea ce ea făcu, şi încă cu re'.igio- zitate. Căci în afară de interesul legat de aceşti copii, fiind mama lor, îi iubea ca pe ochii din cap, şi toată ziua n-ar fi făcut altceva decît să-i privească şi să-i mîngîie.

Domnul le Grand care pretindea câ binefăcătorul său, gelos pe bunăvoinţa pe care regele o manifesta faţă de el, voise să-1 piardă, vorbind despre el ca despre un om lipsit de inimă şi opunîndu-se să fie făcut duce şi pair şi să fie admis în Consiliu, socoti că era de datoria lui să se revolte împotriva cardinalului. Deschizîndu-şi inima şi ciulind urechile la nemulţumirile pe care regele le manifesta zilnic împotriva ministrului său, îi spori acestuia gelozia, sădin- du-i în suflet dorinţa de a se scăpa de el şi, »lăturîndu-se duşmanilor săi, îl determină — după cum pretind unii — să se rupă de Richelieu. N-am să încerc să justific nici nemulţumirile cardinalului, nici felul cum a procedat marele scutier. Primul era un om care — în ciuda cusururilor sale — merita chiar şi stima duşmanilor săi, aşa că nu ducea lipsă de prieteni. Dorinţa de a-1 scăpa pe rege de Riche'ieu faţă de care el, Cinq-Mars, era atît de îndatorat, nu-i putea scuza ingratitudinea ; iar consimţămîntul pe care a pretins că i l-ar fi.dat regele, nu putea justifica o conjuraţie împotriva Statului, care a fost una dintre cele mai mari şi totodată una dintre cele mai de necrezut ce se pot întî'ni în istoria ţării noastre. Căci dacă regele era în mod tacit, şeful ei, domnul le Grand era sufletul ei ; numele celui de care s-au slujit a fost cel al ducelui de Orleans, singurul frate al regelui ; sfătuitorul, era ducele de Bouillon care s-a vîrît în toată povestea asta, din pricină că, făcînd parte din partidul contelui de Soisson, era foarte prost văzut la Curte. îşi făcuseră cu toţii planuri mari în legătură cu schimbările ce urmau să aibă loc în folosul lor, fiind convinşi că zilele cardinalului erau numărate. Dar lipsa lor de prudenţă îi făcu să-şi piardă capul, tocmai din pricina unor lucruri de care erau foarte siguri. Domnul le Grand, avînd o încredere deplină în prietenia şi în puterea regelui, dori să aibă o oaste cu care să apere Se-

[1] AsVel era numit la Curte, marele scutier, care pe atunci era Cinq-Mars şi care e desemnat sub acest nume în. toate *Memoriile* din epoca respectivă.

•dana:. S, lăsa dm t-onvins sa încheie un tratat cu regele "Spaniei în scopul de ale da ajutpr în caz că Richelieu care avea în mina lui toate oraşele întărite — ar fi pornit eu oastea împotriva lor ; sau poate că încheiaseră acest tratat numai ca să li se împlinească ce le era scris, şi anume că duşmanul lor avea să triumfe spre nenorocirea şi pieirea lor.

Monsieur, fratele regelui, după ce iscase războiul civil din Franţa,wintrînd în partidul reginei-mame, îl dusese de rîpă pe ducele de Montmorency, căruia i se tăiase capul. Şi după ce hălăduise prin Flandra, iar mai apoi prin Lorena unde se însurase împotriva voinţei regelui, se reîntorsese, în sfîrşit, în Franţa. Dar cum Richelieu îl umilea tot timpul, Monsieur dorea cu ardoare moartea acestui ministru care ajunsese să-1 trateze ca de la egal la egal. Aşa că pentru el fu o adevărată minune să întîlnească un tinăr, a cărui inimă înflăcărată nu visa decît să se vorbească despre el şi despre isprăvile sale fără pereche, menite să-i aducă gloria.

Cardinalul de Richelieu era, pe atunci, bolnav şi neglijat de rege, părînd — cum socoteau toţi — că se prăvălise de pe treapta cea mai înaltă unde-1 ridicaseră favorurile regelui şi capacitatea lui ; faptul, era privit.cu bucurie de întreaga Franţă, atît din pricină că francezii sînt, din fire, dornici de schimbări, cît şi pentru faptul că Richelieu fusese crud şi nemilos Tu mulţi oameni din popor, care-1 urau cumplit. Acest om abil, cţ^scoperind secretul acestui complot şi aflînd, prin Chavigny, că domnul le Grand, încheiase un tratat cu regele Spaniei, îl trimise chiar pe Chavigny, pe care-1 iubea ca pe fiul său şi pe care-1 vîrîse în afacerile Statului, să-1 caute pe rege şi să-i vorbească despre acea conjuraţie, nu pentru că ar fi fost vorba de a-şi apăra propria sa persoană (dealtfel ştia că un asemenea argument nu-1 putea impresiona pe Tege), ci pentru a-i arăta planurile nefaste

ale conjuraţilor şi a-1 lămuri că fericirea Statului său era legată de înlăturarea autorilor acelui tratat păgubos.

Cum Chavigny era foarte abil, ştiu, să-1 convingă atît de bine pe rege, arătîndu-i urmările deosebit «te periculoase ale acelei afaceri, incit □ determină pe Ludovic al XIII-lea să-1 abandoneze pe marele scutier nu numai în virtutea legilor, ci mai ales din pricina urii pe care i-o purta cardinalul, care dorea să-1 pedepsească aşa cum merita pentru crima sa împotriva Statului cît şi pentru necredinţa faţă de el. Şi iată că doar în cîteva ceasuri, Curtea ÎŞK schimbă înfăţişarea : cardinalul de Richelieu reintră în graţiile regelui, datorită abilităţii lui Chavigny, iar favoritul lui Ludovic pierdu aceste graţii, cu durerea de a. se vedea abandonat de către cel care-1 aşezase pe buza pră- pastiei şi care dacă ar fi avut o fărîmă de bunăvoinţă, l-ar fi putut deştul de uşor scăpa de acolo.

Părăsindu-1 pe rege, care-1 tratase ca de obicei, cîţiva amici îl sfătuiră pe Cinq-Mars să lase totul baltă şi să fugă Acesta trimise o slugă să vadă dacă porţile oraşului mai erau deschise. Omul se mulţumi să întrebe cîţiva trecători care îi răspunseră la nimereală, că nu. Ceea ce nu era adevărat ; lenea lui l-a împiedicat pe stăpînul său să fugă Atunci Cinq-Mars se ascunse într-o căpiţă de fîn, la o femeie pe care-o cunoştea, unde rămase o vreme, temîn- du-se de nenorocirea care-1 pîndea, nădăjduind totuşi că regele îi va lua apărarea. Acesta nu numai că nu i-o luă. dar chiar el fu cel care trimise gărzile să-1 aresteze. Fu întemniţat şi îndură tot ceea ce îndură de obicei un om cînd se află într-o astfel de situaţie. Domnul de Thou. prietenul lui Cinq-Mars fu şi el arestat, fiindcă ştiuse de tratatul cu Spania — nu fiindcă ar fi luat parte la acest proiect pe care îl dezaprobase din capul locului — şi nu dezvăluise nimănui acest secret, dar mai ales fiindcă nu se număra printre prietenii cardinalului de Richelieu.

Acesta din urmă, care zăcea bolnav la Tarascon, doar la cîteva leghe de regele ce păruse a-1 neglija, văzînd că

triumfase asupra duşmanilor săi, vru să triumfe şi asupra stăpînului său, obligîndu-1 să vină de la Narbonne la Tarascon. Regele, avînd mustrări de conştiinţă că voise să scape de cardinal, deşi era el însuşi bolnav, veni totuşi la Tarascon şi, intrînd în odaia cardinalului, petrecură împreună mai multe ceasuri. Cei doi se împăcară, dar o împăcare mai mult de ochii lumii şi nu pornită din inimă. Căci astfel de ofense nu se uită : iar cel care le adusese trebuia să ştie că cel care le primise n-avea să şi le şteargă din minte niciodată. Dovezile de simpatie ale regelui faţă de ministrul său fură atît de mari, încît acesta nu numai că-1 sacrifică pe frumosul Cinq-Mars pe care doar cu două zile mai înainte îl copleşise cu favoruri, ci şi pe toţi ceilalţi care fuseseră de partea lui ; ba făcu chiar şi mai mult : ca să-i dovedească lui Richelieu cîtă încredere avea în el, vru să-i lase zăiog cei doi copii ai săi, oferindu-se să-i scrie reginei poruncindu-i să-i trimită copiii. Şi iată-1 făcînd acest lucru ; regina nu i se putu împotrivi şi, spre ruşinea regelui, poporul văzu sîngele Franţei curgînd în valuri la picioarele acestui vasal plin de neruşinare, care se sluji de bărbatul şi de copiii reginei, ca să-şi întărească şi mai mult puterea. Iar ca să-şi guste şi mai din plin răzbunarea, îi tîrî după sine pe cei întemniţaţi, din Tarascon şi pînă la Lyon. Legă deci nava în care se aflau aceştia de nava în care se afla el, bolnav de moarte, ureînd astfel în susul Ronului, aşa cum. făceau odinioară consulii romani, care legau de carul lor, carul regilor prizonieri pe care-i învinseseră. Fapta asta, care nu putea fi săvîrşită decît de un păgîn, şi nu de unul care ar fi respectat cît de cît legile morale, îl dezonoră prin cruzimea ei şi dovedi întregii lumi dispreţul manifestat de unul dintre capii Bisericii, faţă de legile Domnului care interzic orice fel de răzbunare dărămite plăcerea de a o savura pe îndelete, aidoma unui canibal, chiar dacă această răzbunare ar fi fost întrutotul justificată. După ce făcu paradă pînă la Lyon, de această vanitate barbară, le tăie, prizonierilor săi, capetele, pe

eşa-
fod. Domnul le Grand, văzînd ce-1 aştepta, avu laşitatea de a afirma că domnul de Thou nu numai că ştiuse despre tratat, dar că şi participase la redactarea lui, fapt pentru care fu blamat de toată lumea ; după asta însă, îşi veni în fire, şi primi moartea fără nici un fel de tulburare.

în dimineaţa zilei în care urma să fie ucis, se îmbrăcă de parcă s-ar fi dus să asiste la scularea regelui ; chipul, deşi ferm, îi era foarte liniştit. Ii scrisese mamei sale, fa pt ce dc-veo'ea pietate filială, dragoste şi respect. După ce apelă la ea rugînd-o să le plătească ce li se cuvenea slugilor şi creditorilor săi şi să se roage pentru sufletul lui, încheie spu- nîndu-i că, începînd din acea clipă, paşii pe care îi mai avea de făcut, erau paşii care duceau spre eşafod. După ce i se crti sentinţa de condamnare la moarte, păru şi mai liniştit ca înainte. Se spovedi, cu un zel care-1 uimi pînă şi pe duhovnicul său. îi spuse printre altele, că nimic nu-1 mîhnise mai tare decît faptul de a se fi văzut părăsit de toţi prietenii săi ; că se bucurase de amiciţia regelui, că crezuse în ea, dar, că abia acum îşi dăduse seama *că n-ar fi trebuit să-se încreadă. Consolat cu gîndul că va muri, vorbind cu duhovnicul, încheiase :

— Ca să vezi şi dumneata, părinte, cum e lumea !

Regele avusese de gînd să-1 salveze, sau cel puţin aşa declarase la început, susţinînd. că singurul vinovat era ducele de Bouillon şi că acesta ar fi trebuit să moară şi nu Cinq-Mars. Dar cum nu el era cel care avea ultimyl cu- vînt, îşi abandonă favoritul, lăsîndu-1 pe mîna judecătorilor care nu puteau să nu-1 condamne. Cinq-Mars fu regretat de întreaga Franţă care, socotindu-1 demn de un alt sfîrşit, ar fi dorit din suflet ca planul lui să fi reuşit. Femeile îl plîhseră şi pe bună dreptate : căci tînărul avusese o adevărată veneraţie pentru ele. Printre cele care l-au regretat cel mai mult, a fost şi o mare prinţesă, Marie de Gonzague, acuzată că l-ar fi iubit, fiindcă apelase la ducesa de Aiguillon, nepoata lui Richelieu, să intervină pe lîngă acesta ca să-i înapoieze

scrisorile trimise lui Cinq-Mars.

Deşi Cinq-Mars nu fusese decît un simplu gentilom, mulţi au crezut că prinţesa ar fi fost în stare să-1 ia de bărbat, dacă — prin moartea lui Richelieu — favoritul ar fi devenit stăpîn pe inima regelui care l-ar fi făcut conetabil sau poate vreun mic suveran, pe undeva, prin Eu-' ropa. Dar cînd tînărul îi vorbi mamei sale despre această , căsătorie, ea îi spuse că numai un nebun, un zăpăcit şa im caraghios se putea gîndi la o asemenea prinţesă care-i fusese propusă lui Monsieur, fratele regelui. El era doar fiul mareşalului d'Effiat care fusese ridicat la acest înalt grad şi pus în funcţia de ministru al finanţelor, de către cardinalul de Richelieu.

Preşedintele de Thou muri cu curaj şi fermitate, ceea ce spori şi mai mult stima pe care o aveau toţi pentru el. De Thou nu era nici tînăr, nici frumos. Dar am auzit spunîndu-se despre el că ar fi avut unele calităţi cu totul deosebite. înainte de a muri, a scris unei doamne [XIV] de viţă aleasă,, care-i era foarte dragă, una sau două scrisori pe care i le-a încredinţat domnului cancelar. Le spuse deci judecătorilor săi, că puteau să-1 şicaneze la nesfîrşit ; singura lui vină era că avea urechi şi că auzise unele lucruri ; că-i era uşor să dovedească tuturora că nu participase la tratatul cu Spania pe care nici un om cu bun-simţ nu l-ar fi aprobat ; că făcuse tot ce-i- stătuse în putinţă pentru a-1 abate pe Cinq-Mars de la acel nefericit proiect. Şi cum probitatea sa îl făcuse să nu fie de aceeaşi părere cu cei care-1 propuseseră, însăşi această probitate îl dbligase eă-şi ţină gura, ca. nu cumva să-i dea de gol fără să vrea. Că dacă ar fi fost în stare de această mârşăvie, tot n-ar fi fost în siguranţă, fiindcă ar fi trebuit să-1 acuze pe însuşi Monsieur, fratele regelui, de o crimă despre care n-avea încă nici o dovadă pînă ce nu s-ar fi întors Fontrailles cu tratatul. Că nu era

XIV **Doamna de Guâmen$ (n.ed.fr.).**

nevoie să dezvăluie secretul acelui tratat, din moment ce toţi cei în cauză erau de acord să nu-1 pună în practică. Iată de ce hotărîse să aştepte cu răbdare efectele urii cardinalului, pe care i-ar fi fost cu neputinţă să le evite, şi care — la urma urmelor — nu făceau altceva decît să-1 trimită, înainte de soroc, în împărăţia cerurilor.

' Şi el şi Cinq-Mars au fost executaţi în 22 septembrie 1642.

Cel mai viriovat dintre toţi, era Fontrailles. El se dusese în Spania, ca să încheie acel tratat în numele lui Monsieur, al ducelui de Bouillon şi al lui Cinq-Mars. Şi tocmai el izbutise să se salveze de la moarte.

Aflase de la Cinq-Mars, în ajunul arestării sale, că Chavigny stătuse îndelung de vorbă cu regele,' că nu ştia despre ce anume discutaseră, dar că nu credea în nici un caz, că vorbiseră despre boala cardinalului. Aşa că, după ce le spuse prietenilor săi că această discuţie i se păruse suspectă, i- se adresă lui Monsieur :

— Monsieur, dumneavoastră sînteţi un bărbat înalt şi chipeş ; cînd vă vor tăia capul, tot înalt o să păreţi ; pe cînd eu, care sînt atît de scund, voi părea de-o urîţenie fără pereche. Aşa că am tot interesul să mă pun la adăpost de securea călăului !

După care încalecă pe eal şi nu se opri decît în Spania, de unde abia venise. (Acest bărbat — urît şi cocoşat — scăpă mult mai uşor decît taţi ceilalţi, pentru că avusese isteţimea să intuiască nenorocirea, înainte ca aceasta să se fi întîmplat. Ceilalţi — mai încrezători — plătiră cu capul uşurinţa de care dăduseră dovadă, pentru că dacă ar fi fost mai dibaci, s-ar fi putut salva şl ei tot atît de uşor.) S-a spus chiar că Fontrailles fugise cu tratatul în buzunar. Adevărul e că se făcuseră atltea copii încît era cu neputinţă să nu fi avut şi elr una. Orbirea tuturor celor care făceau parte din această conjuraţie, şi mai ales a lui Cinq-Mars, pare foarte ciudată. Fiindcă acesta observase că regele nu-1 mai trata la fel ca în trecut; aşa că în vreme ce Chavigny

discuta cu regele, el — în loc să se ascundă în odaia cu haine, ca să citească
un roman, cum făcea de obicei — văzînd că regele nu voise să discute cu omul cardinalului, de faţă cu el, trebuia să urmeze fără şovăire, exemplul lui Fontrailles ; şi, fără a se încrede în suveranul său, şi nici în cardinal, care se prefăcea a fi mult mai bolnav decît era în realitate, nu trebuia să mai rămînă nici o clipă la Curte, după plecarea lui Chavigny. Preşedintele de Thou — cage cunoştea necazurile şi nenorocirile tuturor celor care se alăturaseră lui Monsieur — văzînd că prietenul său nu voia să plece, trebuia să-1 lase acolo, iar el să fugă în Italia, unde chiar avusese de gînd să se ducă mai înainte de toată povestea asta. Aşa că cei doi, care se încrezură prosteşte în prietenii lor, plătiră cu viaţa uşurătatea de care dăduseră dovadă.

Adevărul e că moartea celor doi conjuraţi a fost o binecuvîntare pentru Franţa, care scăpă astfel de răzmeriţa pe care ar fi putut-o isca o asemenea schimbare dacă regele Spaniei — profitînd de infirmitatea lui Ludovic al XIII-lea, manevrat de un tînăr zvăpăiat şi fără minte, de ducele de Orleans, fratele său, şi de ducele de Bouillon, care sigur că ar fi avut planuri măreţe în legătură cu persoana sa — ar fi devenit stăpîn în Franţa.

Cu puţin înainte ca regele să plece în acea scurtă călătorie, Monsieur voise să-i vorbească reginei despre acea cutezătoare conjuraţie ; îi spuse cine făcea parte din ea, dorind s-o atragă şi pe dînsa de partea lor. Regina — care se temea să nu dea de vreun bucluc şi căreia îi era frică de puterea cardinalului — nu vru să se vîre în nimic. îl conjură pe Monsieur, pe care-1 socotise întotdeauna prieten, să nu spună nimănui că vorbise cu ea ; el îi făgădui să-şi ţină gura şi şi-o ţinu într-adevăr. Această atitudine îi făcu plăcere reginei şi-1 lăudă în taină cînd văzu că conjuraţia fusese de\:operită ; căci el îi mărturisise tot cardinalului, fără însă a rosti numele reginei. Domnul le Grand — însăşi regina mi-a făcut

cinstea să-mi spună înainte de a pleca — o întrebase într-o zi dacă mai avea veşti de la fratele ei, regele Spaniei. Ea şi-a dat imediat seama cam ce urmărea el ; aşa că i-a răspuns prompt, că n-avea voie să mai aibă legături cu el fiindcă îi fuseseră interzise în mod categoric, apoi, schimbînd discuţia, începu a vorbi despre altceva.

în vreme ce la Narbonne se petrecea toată această tragedie, Monsieur plecase la Bourbon, făcînd-o pe bolnavul şi arătînd că nu se sinchisea de nimic ; dar fu înşelat tocmai de cei pe care-i înşelase. De îndată ce se află la Curte că luase parte la conjuraţia lui Cinq-Mar's, regele — sfătuit de cardinalul de Richelieu —, voi să-1 aresteze şi puţin a lipsit ca să n-o facă. Aflînd despre întemniţarea lui Cinq-Mars, Monsieur se retrase în Auvergne unde rămase — pînă ce se împacă cu regele — ascuns în munţi, şi schimbîndu-şi mereu locul, pentru a evita primejdia care-1 ameninţa.

Mai tîrziu, îl trimise pe abatele .de la Riviere ca să vorbească cu cardinalul. Abatele era un om isteţ şi priceput în treburi politice. Mi-a spus că habar n-avusese de tratatul cu Spania şi că Monsieur nu se slujise de ol în treaba asta, pentru că Montresor şi Saint-Ibal — două personaje extraordinare, supranumite pe atunci „spirite tari", — se bucurau de deplina sa încredere, aşa că nu-1 mai vîrîseră şi pe el în acea ridicolă şi nefastă himeră. Abatele sosi la Tarascon unde se afla pe atunci cardinalul, chiar în clipa în care regele venise să-1 vadă, să-i ceară iertare şi să se împace cu el. Regele părea foarte pornit împotriva fratelui său, din pricina acelui tratat. Şi cum întîmplarea aceasta nefastă îi dădea apă la moară cardinalului, neavînd curajul să-şi rupă singur lanţurile cu care-1 cetluise Richelieu, trebuia să urască sau să iubească pe cine avea să-i poruncească' Richelieu să iubească sau să urască.

După acea discuţie a regelui cu ministrul său, abatele de la Riviere fu chemat, ca să spună celer doi, ce anume avea de zis Monsieur în apărarea sa. Scuzele şi protestele ce dovedeau căinţa ducelui, fură doar un

pretext pentru ca abatele să poată intra în materie ; după care, abatele **s-a străduit aşa cum mi-a mărturisit mai, tîrziu, să-I facă pe cardinal să creadă că stăpînul său nu păcătuise decît cu urechile, că în inima lui nu sălăşluise nici o clipă dorinţa de a-1 ucide pe cardinal. Richelieu ştia însă precis că marele scutier trebuia să dea acea lovitură în prezenţa lui Monsieur şi treaba asta sigur că nu-1 încîntase deloc. Dar abatele de la Riviăre susţinea întruna contrariul. îşi dovedi spusele, vorbindu-i cardinalului despre unele întîlniri pe care Cinq-Mars trebuia să le aibă cu Monsieur; dar la care acesta nu se dusese ; poate că o făcuse tocmai ca să nu fie părtaş la o vărsare de sînge şi să-şi încarce conştiinţa cu o crimă pe care morala îi poruncea s-o urască.**

Cardinalul nu se lăsă îmbrobodit chiar atît de uşor. Dar. după ce abatele de la Riviere, plecă, el spuse cîtorva dintre prietenii săi că chiar dacă nu fusese pe deplin convins, fusese totuşi pus în situaţia de a se îndoi de unele lucruri. După ce sfîrşi discuţia cu la Riviăre, cardinalul îl trimise la rege — care se afla la Beaucaire, de cealaltă parte a rîului — deşi ducele de Orleans nu-i dăduse nici o poruncă în acest sens. Regele, îi puse o droaie de întrebări, vrînd să afle dacă ducele de Orleans era vinovat sau nu. în timp ce abatele îl saluta din partea lui Monsjeur şi-1 asigura de fidelitatea lui, regele îl întrerupse brusc, interzicîndu-i să-i mai vorbească despre fidelitatea fratelui său, spunîndu-i că toată lumea ştia cît îi era acesta de „fidel". După care, regele îi porunci abatelui să aştearnă pe hîrtie tot ce-i spusese din partea stăpînului său. Abatele, care socoti un semn rău pentru stăpînul său, faptul că i se ceruse o declaraţie scrisă, preferă să fie ameninţat cu închisoarea — unde dealtfel şi petrecu un ceas — decît să dea o

asemenea declaraţie. Ca să iasă din această încurcătură, îi spuse regelui pe şleau, că nu voia să dea nici un fel de declaraţie scrisă majestăţii sale, fiindcă stăpînul său îi poruncise să nu se ducă la rege şi că nu venise decît pentru că-1 trimisese domnul cardinal. Auzind acest lucru, regele fu .complet dezorientat. Chavigny şi **des** Noyers, care erau agenţii lui Richelieu, fură şi ei la **fel.** Şi astfel, la Riviere, prin abilitatea lui, scăpă din acea situaţie neplăcută, după care se reîntoarse la domnul cardinal. Richelieu îl ţinu de rău că-i spusese regelui cum că Monsieur îi interzisese să-1 vadă pe Ludovic al XIII-lea. Abatele de la Riviere, îi reproşă la rîndu-i că, ducîndu-se, la îndemnul lui, să-1 vadă pe rege, fusese tratat atît de prost şi pus într-o situaţie atît de delicată, încît fusese nevoit să procedeze astfel. După ce-şi vărsară amîndoi focul, începură să discute paşnic şi civilizat. Cardinalul îl întrebă dacă ştia exact ce anume făcuse Monsieur. Abatele răspunse că nu, că nu ştia decît că ascultase cu compătimire plîngerile lui Cinq-Mars. Cardinalul continuă :

— Ei bine, gîndeşte-te la tot ce poate fi mai rău ; află că a săvîrşit un lucru infam faţă de un fiu al Franţei şi că merită moartea.

— Cum ? strigă abatele. Mă uluiţi, nu ştiu ce să mai cred 1 Căci-Monsieur nu-i în stare să atenteze nici la viaţa regelui, nici la cea a nepoţilor săi ! N-a tratat nimic cu spaniolii, aşa că nu ştiu ce să cred !

— Nu, răspunse cardinalul, n-a făcut nimic din toate astea ; o să-ţi spună chiar regele ce anume a făcut ! Du-te din nou la el şi-ţi dau cuvîntul meu că de data asta vei fi primit cum trebuie.

Abatele se duse şi regele — care între timp primise instrucţiuni de la cardinal — îl tratã cu totul altfel. în sfîrşit, îi arătă acel faimos tratat încheiat cu Spania şi-i înşiră motivele pe care le avea ca să se plîngă de Monsieur, după care îl trimise la stăpînul său. Abatele de la Riviere îi spuse lui Monsieur că totul fusese descoperit

şi-i înmînă copia după tratatul cu pricina pe care regele îi poruncise **şă** i-o dea fratelui său. Monsieur rămase încremenit cînd văzu că secretul fusese descoperit, cu atît mai mult cu cît numai Fontrailles iscălise acel tratat nenorecit şi încă cu un nume fals. Strîns cu uşa, Monsieur nu mai avu **încotro** şi mărturisi că într-adevăr, luase parte la acea conspiraţie ; apoi, cuprins de mîhnire, de ciudă sau de ruşine, plînse îndelung. Pe urmă, îl trimise din nou- pe abatele de la Riviere, la Richelieu, ca să ceară îndurare ; ceea ce abatele şi făcu ; apoi cei doi fraţi se împăcară, sau mai curînd cardinalul îngădui regelui să-1 ierte pe Monsieur, care mulţumi cerului că scăpase atît de ieftin, nutrind în sinea lui nădejdea că moartea regelui sau a cardinalului îi vor schimba soarta.

Ducele de Bouillon fu mai puţin fericit ca Monsieur. Comanda oştile regelui, în Italia, unde sS bucura de o mare reputaţie şi unde aştepta, cu nerăbdare, să audă că acea faimoasă conjuraţie, la care luase şi el'parte, reuşise. Dar domnul le Grand fiind arestat, un gentilom ce se afla la Curte şi care trebuia să-i ducă ducelui de Bouillon vestea morţii cardinalului — despre care se spunea că aveau de gînd să-1 ucidă — plecă imediat să-l anunţe că toate planurile lor fuseseră date peste cap. Acest om, nevrînd să meargă pe drumurile obişnuite, trecu pe la vicontele de Turenne, fratele domnului de Bouillon, ca să ia nişte cai şi, fără să-i mărturisească de ce anume se grăbea atît de tare, îi spuse doar că toată lumea vorbea că Cinq-Mars fusese arestat. Vicontele de Turenne, care era prieten cu cardinalul şi care nu se afla prea departe de locul unde acesta zăcea bolnav, socoti că lui Richelieu i-ar face plăcere să afle o veste atît de bună, în ce-1 privea, aşa că-i trimise urgent un curier ca să-1 înştiinţeze ce anume se întîmplase la Narbonne, neomiţînd să adauge că vestea i-o dăduse un slujitor de-al fratelui său, ducele de Bouillon. Cardinalul de Richelieu, - care cunoştea perfect fondul problemei şi

care-1 trimisese pe Chavigny la rege tocmai în acest scop, dar care încă nu ştia că intervenţia sa se soldase cu succes, auzind cine-i trimitea vestea, nu se mai îndoi nici o clipă că n-ar fi adevărată. Pricepu numaidecît cine era nevinovat şi cine ^inovat : îl tratâ pe vicontele de Turenne ca pe un prieten, care îi făcuse un mare bine, trădîndu-şi însă, fără să vrea, fratele. Aşa că trimise imediat un alt gentilom ca să-1 ajungă din urmă pe cel care plecase de la Curte şi să-1 împiedice să-i dea această veste stăpînului său. Totodată, îi primise un ordin marchizului Du Plessis- Praslin — care mai tîrziu a ajuns mareşal al Franţei — şi lui Castellan, ca să-1 aresteze pe ducele de Bouillon. Ordinul era semnat de un secretar de Stat şi de mîna regelui, care adăugase aceste cuvinte : *„Porunca mea este să-l prindeţi, viu sau mort".*

Contele du Plessis şi Castellan fură foarte încurcaţi, fiindcă nu-şi închipuiau cum vor putea să-1 aresteze pe duce, în mijlocul oştirii sale. Din fericire pentru ei, ducele de Bouillon se prefăcu că vrea să viziteze Casalul, ca să-şi poată aduce la îndeplinire planul pe care şi-1 făcuse, de a fugi. îndreptîndu-se deci către acel loc, îşi lăsă oastea în grija contelui du Plessis, locotenent general, ordonîndu-i să n-o părăsească nici o clipă, cit va lipsi el, iar pe Castellan îl luă cu sine. Cei doi, văzînd că soarta le venea în ajutoi, hotărîră ca du Plessis să plece în taină la Casai, ceea ce acesta şi făcu. Sosind în Casai şi întîlnindu-şi prietenul, du Plessis află că Couvanges^ care comanda în acel loc, era ocupat ca să-i arate ducelui, oraşul. Du Plessis şi Castellan trimiseră pe cineva ca săid^nştiinţeze că doreau să-i vorbească într-o chestiune extrem de importantă,

Couvanges îl părăsi deci pe ducele de Bouillon de îndată ce-i fu cu putinţă şi se duse să se întîlnească cu du Plessis şi cu Castellan. Cei doi îi arătară ordinul regelui şi-i spuseră că trebuia să-1 execute, fiindcă avea toate mijloacele necesare, Couvangeş îşi asumă această sarcină şi, oferindu-i un supeu ducelui, voi să-1 aresteze

chiar în cabinetul în care lua masa. Dar ducele, care aflase că contele du Plessis-Praslin se afla în Casai deşi îi poruncise să nu părăsească oastea, şi că se ascundea de el, înţelese că-1 păştea un pericol. Couvanges, împreună cu alţi cinci sau şase gentilomi îi trimise vorbă că nişte oameni doreau să stea de vorbă cu el, încercînd în felul acesta, să-1 scoată

din cabinet. Ducele de Bouillon îi răspunse că ştia despre ce anume era vorba; dar că nu se va lăsa arestat pînă ce nu va vedea ordinul regelui.

Couvanges se duse să aducă ordinul* Ducele, suflînd in luminări, ieşi din cabinet, împreună cu prietenii săi şi o luă la fugă, aşa şchiop cum era, îndreptîndu-se către un anumit loc din acel oraş, care era mult mai jos decît restul aşezării : aruncîndu-şi ochii de jur împrejur, îşi dădu seama dintr-o privire încotro trebuia* să se îhdrepte. Ajunse acolo unde dorea, fără să încurce nici o clipă străzile. Dar dîndu-şi seama că locul nu era bun şi vrînd să se întoarcă, auzi în urmă zgomotul paşilor celor care-1 urmăreau. Acest zgomot, îl obligă să intre într-o crîşmă de pe ulicioara unde se afla şi care de fapt era o fundătură. Acolo se ascunse într-o căpiţă de paie ; din păcate însă, gărzile îl dibuiră imediat şi nu se purtară deloc cu mănuşi, cu el.

Cînd Couvanges şi du Plesis fură înştinţaţi unde se afla ducele, aceştia îl preluară din munile gărzilor ; apoi, eu o pază bună, îl scoaseră din oraş şi-1 duseră la Lyon unde, ca să-şi salveze capul, fu nevoit să' doneze regelui oraşul Sedan, care era proprietatea sa.

Domnişoara de.Bouillon, sora lui, şi contele de Roucy veniră grabnic la Curte, să ceară să fie iertat, dar îl găsiră pe rege foarte pornit pe duce, care fusese iniţiatorul tuturor intrigilor ţesute împotriva lui şi apărătorul tuturor celor răzvrătiţi. Dar cardinalul de Richelieu nu-1 putu refuza pe prinţul de Orania, care interveni pentru ducele de Bouillon — nepotul său — după numeroasele servicii pe care i le făcuse cardinalului. Căci, văzîndu-se abandonat de rege şi înconjurat de atîţia oameni care-1 duşmăneau şi-i voiau răul, acesta recursese la ajutorul unchiului său, rugîndu-1 să intervină la rege, care avea o mare

stimă pentru el, ca să-1 apere de toţi cei ce-1 duşmăneau. Prinţul de Orania interveni, asigurîndu-1 pe rege de sinceritatea şi de ataşamentul său faţă de Franţa, obligîndu-şi aliaţii

ie*

si fie, la rmdul lor, ataşaţi acestei ţări, refuzînd ofertele avantajoase făcute de spanioli. Dar văzînd primejdia în care se afla ducele de Bouillon, nu se mulţumi doar să-i scrie, ci îl trimise în grabă pe contele de Estrades ca să4 roage pe rege să-i ierte nepotul şi să discute cu cardinalul care — deşi ar fi fost bucuros să-şi ucidă adversarul — se văzu nevoit să recunoască obligaţiile pe cane le avea faţă de prinţul de Orania şi să se plătească într-un fel de ele, salvîndu-i nepotul. Cei doi care plătiseră cu viaţa pentru toţi ceilalţi — Cinq-Mars şi de Thou — ar fi putut scăpa şi ei dacă ar fi avut prezenţa de spirit de a se ascunde undeva, două sau trei luni ; sigur că mai tîrziu ar fi fost şi ei iertaţi ca şi ducele de Bouillon, după moartea cardinalului de Richelieu, care a răposat în 4 decembrie 1642, sau după moartea regelui, care s-a prăpădit în 1643, sau ca Fontrailles şi toţi complicii săi, care s-au reîntors cu toţii la Curte. Pe atunci, chiar se spunea că regele şi cardinalul aşteptau să vadă cine va muri primul şi că fiecare din ei îşi făcea planuri privind zilele pe care le măi avea de trăit. Regele dorea să-şi cîrmuiască singur Statul, iar cardinalul îşi făcea planuri pe măsura ambiţiei sale. Cum el muri primul, îi dărui regelui o parte din averea sa, recunoscând astfel faţă de fiu — după cum spunea toată lumea — obligaţiile pe care le avusese faţă de regina- mamă.

Reîntors la Paris, satisfăcut că se răzbunase şi că triumfase asupra duşmanilor săi, muri cu conştiinţa împăcată, în patul său, ca orice bun creştin, dîndu-şi duhul în braţele regelui căruia îi

lăsase o mare avere. Se stinse, încărcat de glorie şi de onoruri, dar şi de ruşinea de a fi avut mult prea multe cusururi, dintre care cele mai mari erau cruzimea şi tirania. E adevărat că şi-a căpătat o mare reputaţie, întărind şi mărind ţara şi făcînd din regele ei unul dintre cei mai mari şi mai puternici capi încoronaţi din Europa. Dar cruzimea cu care a tratat-o pe regina- mamă, iubita şi binefăcătoarea sa, în timpul exilului aces
teia, ca şi asprimea de care a dat dovadă faţă de numeroase alte persoane, au făcut să pălească mult gloria de care s-ar fi putut bucura, dacă n-ar fi fost atît de răzbunător. Lucrul cel mai de necrezut e că muri proslăvit ca un sfînt, deşi, în toată viaţa lui, nu făcuse nici măcar o singură faptă creştinească. Ba chiar am auzit spunîndu-se, că întrebase pe nu ştiu care episcop dacă putea muri liniştit, fără să fie obligat să restituie bunurile pe care şi le însuşise, în mod nedrept, de la atîţia oameni ; că episcopul, obişnuit să-1 linguşească, i-ar fi răspuns că da, fiindcă binele pe care-1 făcuse Franţei depăşea cu mult ceea ce-şi însuşise el, pe căi nedrepte ; că Richelieu, îl rugase să aştearnă pe hîrtie această declaraţie, pe care o împăturise cu grijă şi o pusese sub pernă, ca şi cum ar fi putut s-o ia cu el pe lumea cealaltă şi să se justifice cu ea, în faţa Domnului, pentru nedreptăţile săvîrşite. Mi s-a. părut din cale-afară de ciudat ca un om atît de capabil şi de lipsit de scrupule, ca el, şi care era mult mai ascuţit la minte decît episcopul căruia îi ceruse acea declaraţie, să ajungă să se înşele pînă şi pe sine, într-o treabă în care numai conştiinţa sa trebuia să-i fie judecătorul cel mai imparţial şi mai sincer. Dealtfel, părea atît de mulţumit că triumfase asupra duşmanilor săi, încît duhovnicul lui trebui să insiste multă vreme ca să-i ierte ; dar cardinalul îi răspunsese pînă la urmă că duşmanii său erau duşmanii Statului, aşa că n-avea nici ce, nici pe cine ierta. în vremea asta, episcopul din Nantes — Gospean, stimat pentru virtutea şi evlavia sa, care a devenit mai apoi episcop de Lizieux — ducîndu-se să-1

vadă pe Richelieu, care se afla pe moarte, după ce schimbă cîteva vorbe cu el, ieşind din odaia acestuia, mărturisi că linştea cardinalului îl uluia. Apoi adăugă că Papa Urban al VIII-lea, auzind despre moartea, dar şi despre viaţa pe care o dusese Richelieu, spusese : *„Ah, che se gli e un Dio, ben tosto lo pagara ; ma veramente se non* c'e Dio, *e galant 'uomo".* (Dacă există un Dumnezeu, va plăti cu vîrf şi îndesat; dar dacă

nu există, înseamnă că a fost un om dibaci.) Un prieten de-al meu, italian, pe care mai tîrziu l-am întrebat dacă această afirmaţie era adevărată, mi-a spus că da ; că nu era cazul să mă mir, fiindcă bunul Papă glumea adesea, rostind însă nişte lucruri pline de miez ; că era un om de o mare valoare şi deosebit de virtuos ; ceea ce — fie vorba între noi — se cam batea cap în cap cu spiritul lui maliţios.

După moartea cardinalului, regina — care nu fu deloc mîhnită — începu a-şi da seama de puterea pe care urma s-o dobîndească, văzînd cită lume se înghesuia în jurul ei, şi asta nu din pricină că regele ar fi preţuit-o mai mult ca de obicei. Cardinalul se străduise cu atîta migală să i-o smulgă din suflet, încît nu mai putu niciodată să ocupe un loc în inima lui. Adevărul e că, în acea epocă, regele era atît de necăjit şi de copleşit de boala care-1 chinuia încît, chiar dacă ar fi vrut, n-ar mai fi fost în stare de nici un sentiment de tandreţe faţă de ea, mai ales că se obişnuise s-o trateze prost. Dar iată că chipurile curtenilor reîncepură a se însenina, iar această înseninare începu a sădi în inimile multora dintre ei, florile speranţei, căci toţi începură a o privi pe regină ca pe Soţia unui rege pe ducă şi ca pe mama a doi băieţi încă foarte mici ; o aştepta deci o regenţă foarte lungă ; începînd din acea epocă, regina fu privită de toţi cei din jurul ei, ca un soare la ale cărui raze fiecare trăgea nădejde să se încălzească, şi cît mai bine cu putinţă.

Regele, deşi bolnav, se ocupa singur de toate treburile Statului,, decretînd în gura mare, că nu mai avea nevoie de nici un ministru. îi iertă pe criminali, deschise porţile temniţelor, îngădui exilaţilor să se înapoieze la Curte şi făcu tot ceea ce era necesar pentru a-şi convinge poporul că cruzimile din trecut nu fuseseră făptuite de el şi că dînsul era departe de aşa ceva. Mareşalii de Vitri şi de Bassompierre şi contele de Cramaîlle, ieşiră de la Bastilia. Vautier, medicul reginei-mame, ieşi şi eL Cardinalul, cînd îl azvîrlise în închisoare, nu dorise să-1 omoare, fiindcă

: 109 ţinea — aşa cum fe-a mărturisit prietenilor săi — să-1 chinuie cît mai mult. Prinţii de Vendome — tatăl şi fiii săi — se reîntoarserâ din exilul în care se bucuraseră în permanentă de indulgenţa reginei, care-i preţuia mult. Ducele de Elbeuf — care fusese proscris — reveni şi el **la** Curte, ca toţi ceilalţi, al căror număr ar fi mult prea mare ca să vi-i numesc pe toţi. Toată acea blîndeţe şi acel calm, făcu norodul să binecuvînteze domnia prezentă şi să blesteme asprimea din trecut ; dar lucrurile nu durară prea mult astfel, fiindcă regele muri la puţină vreme după cardinal [XV].

înainte de a muri, îl numi ministru — în locul tui Richelieu — pe Mazarin, italian de origine, dar pe jumătate spaniol, datorită anilor petrecuţi în Spania, şi prieten bun cu cardinalul de Richelieu. Se, presupune că dacă regele ar mai fi trăit, Mazarin ar fi avut tot atîta putere asupra lui cum avusese şi Richelieu ; fiindcă atunci cînd voia, ştia să devină nespus de plăcut.

Deci aşa stăteau lucrurile, cînd Franţa îşi pierdu regele. Era încă tînăr şi totuşi atît de zdrobit de oboseală, de nemulţumiri, de partidele de vînătoare şi de leacurile pe care le lua încît, văzînd că nu mai avea putere să trăiască, se hotărî să moară, făcînd acest lucru într-un mod cu totul ciudat. Niciodată vreun om nu s-a consolat într-un mod atît de ferm, de categoric, cu gîndul că va muri, ma- nifestînd atîta indiferenţă faţă de viaţă. Fusese tot timpul un nemulţumit, pentru că se lăsase dominat de slujitorii săi, preocupat mai mult de patimile favoriţilor săi decît de propriile sale sentimente. Această slăbiciune a sa îl împinsese adesea să săvîrşească unele greşeli de care, în sinea Iui, se căia amarnic. E de presupus că sentimentele nevi-

---

XV Şi totuşi, clemenţa, deşi e o virtute lăudabilă şi necesară în orice vreme, în timpul regenţei reginei, s-a dovedit a fi destul de supărătoare, fiindcă prea multă biîndeţe nu-i o cale bună de a cîrmui, căci corupţia oamenilor cere uneori şi severitate, şi pedepse (n_a.J.

novate pe care le nutrise mai intH faţă de domnişoara de Hautefort, iar mai apoi faţă de domnişoara de La Fayette, nu-i- pricinuiseră decît mîhnire şi cîteva momente mai dificile pe care, cu ajutorul Celui-de-Sus, izbutise să le depăşească ; fusese întotdeauna foarte cucernic şi cele două domnişoare avuseseră de nenumărate ori prilejul să se convingă cît era de scrupulos la acest capitol. Sigur că ar fi fost demn de toată lauda, dacă ar fi dat dovadă de aceleaşi scrupule şi în alte lucruri. In ultimele sale luni de viaţă începu a se căi amarnic pentru un lucru pe care4 săvîrşise la îndemnul răposatului cardinal : exilul mamei sale. Cercetîndu-şi cu atenţie conştiinţa, ajunse la concluzia că săvîrşise un lucru groaznic.

Ceru iertare Domnului, în mod public, de faţă cu numeroşi martori, căindu-se amarnic şi făcînd ceea ce orice om cucernic era obligat a face. Cînd începu a se simţi rău, îi mărturisi lui Chavigny că era frămîntat de două lucruri : primul, că o chinuise pe mamă-sa, care murise de puţină vreme [XVI]; iar al doilea, că încă nu încheiase pacea, fapt pentru care voi să-1 trimită pe Chavigny în Spania. Acesta acceptă această însărcinare, atît de onorabilă pentru el şi atît de rîvnită de popor. Dar soţia lui, ambiţioasă şi voluntară, îl întoarse din drum, vorbindu-i despre situaţia de la Curte, explicîndu-i că va pierde postul pe care-1 deţinea dacă pleca din ţară şi dacă între timp regele murea. Urmînd sfatul soţiei sale, Chavigny rămase, făcîndu-şi planul de a pune mîna pe un post şi mai mare. Dar soarta se pare că-1 condamnase la supliciul ambiţioşilor, fiindcă toată viaţa a rîvnit la

---

XVI **Maria de Medicis a murit la Colonia, în 3 iulie H142.**

favoruri mari, pe care însă nu le-a putut obţine niciodată.

Spre sfîrşitul bolii regelui, cînd Chavigny văzu că medicii nu mai aveau nici o speranţă, îşi asumă sarcina să-1 înştiinţeze pe rege de starea în care se afla. Ceea ce şi făcu, îmblînzind cruzimea acestei veşti, atît cît îi stătu în putinţă. îi arătă deci, cu convingere şi cu respect că, oricît ar fi eî de rege, naşterea şi moartea îi fac pe oameni egali între ei şi că sosise vremea să se gîndească la faptul că, nu peste multă vreme, va părăsi această lume.

Regele îl îmbrăţişă şi-i spuse că-i mulţumea pentru vestea bună pe care i-o aducea şi că nu simţise niciodată o bucurie mai mare ca cea pe care i-o pricinuise această veste, aflînd că în sfîrşit, va părăsi această lume. Apoi îl rugă să-1 lase singur o jumătate de ceas, ca să se gîndească la afacerile sale şi să-şi facă un scurt examen de conştiinţă. După ce trecu acea jumătate de ceas, îl chemă din nou pe Chavigny căruia îi spuse :

— Domnule de Chavigny, te rog să te gîndeşti la afacerile mele.

Apoi făcură împreună planul testamentului în care **o** declara pe Ana de Austria,' regentă. Doamna de Chavigny mi-a spus că soţul ei ar fi putut atunci să-1 determine pe rege să-1 lase regent pe Monsieur, fratele lui Ludovic, care rîvnea de mult la această demnitate ; dar că el ţinuse cu regina, socotind că va fi răsplătit pe măsură ; numai că iar se înşelase. Regina nu-1 putea suferi, iar cei din preajma ei o sfătuiseră ca de îndată ce va muri regele, să-1 pună pe goană. Regina fu poftită la Consiliu, iar regele îi porunci cancelarului să citească testamentul care practic fusese întocmit de Chavigny şi întăjât de Ludovic. Ana de Austria fu lăudată, în prezenţa Parlamentului şi a mai marilor Curţii. Apoi, regele o puse să jure că-i va respecta întocmai voinţa. Neavînd încotro, regina jură ; dar, în sinea ei, ştia sigur că nu va respecta acest jurămînt, mai ales că

testamentul se referea la unele persoane pe care nu putea să le sufere, omiţîndu-le pe altele la care ţinea foarte mult. Regele dorea ca fostul ministru de justiţie, Châteauneuf, şi doamna de Chevreuse să continue a rămîne cît mai departe de Curte, socotindu-le persoane periculoase, de care era mai bine să te fereşti. Cînd cance**larul, care citea testamentul, ajunse la acest paragraf, regele — deşi pe moarte — se ridică în capul oaselor şi strigă :**

— Ah, diavolii ăia !

Cînd Ludovic al XIII-lea îi văzu în preajma sa pe ducele de Beaufort şi pe mulţi alţii, le spuse confidenţilor săi :

— Dacă oamenii ăştia au venit să mă vadă, înseamnă **că** voi muri curînd !

Şi ciuda, făcîndu-1 să uite de dorinţa de a se duce într-un loc mai plăcut decît cel pe care-1 părăsea, îl îmboldi să strige plin de mînie :

— Ah, dacă m-aş mai putea însănătoşi, i-aş face să plătească cu vîrf şi îndesat plăcerea pe care o simt, văzîn- du-mă cum îmi dau duhul !

Apoi îi spuse reginei să aibă grijă de copii, după care, mai bine de şase săptămîni se zbătu între viaţă şi-moarte, vorbind întruna despre sfîrşitul său, ca despre ceva care nu-1 privea cîtuşi de puţin. într-o zi, poruncind să se deschidă larg[x] ferestrele care dădeau spre Saint-Denis, le spuse liniştit celor care erau de faţă :

— Iată locul unde mă voi duce în curînd şi unde voi rămîne vreme îndelungată. Va trebui să mă legaţi bine, de dric, fiindcă drumurile sînt foarte proaste !

Seguin, primul medic al reginei, mi-a spus că, cu două ceasuri înainte de a se prăpădi, trecînd prin faţa patului său, regele îi făcu semn cu capul, să se apropie de el şi, întinzîndu-i mîna, îi spusese foarte clar :

— Seguin, ia-mi pulsul ; **dar ia-mi-1 cu atenţie, fiindcă** vreau să ştiu adevărul !

Medicul, care nu **mai putea să-i ascundă acest adevăr,** îi spuse cu răceală :

— Sire, mai puteţi trăi cel mult două ceasuri !

Împreunîndu-şi mîinile şi ridicîndu-şi ochii spre cer, regele răspunsese încet şi fără să se arate cîtuşi de puţin speriat :

— Doamne, sînt gata să mor şi încă din toată inima !

La puţină vreme după asta, închise ochii pentru totdeauna. Era în 14 mai 1643 şi nu avea decît patruzeci şi doi de ani. Regina păru nespus de mîhnită. După ce soţul ei muri, doamnele de onoare o ridicară din faţa patului, unde stătuse tot timpul în genunchi, plîngînd şi rugîn- du-6e. Mi-a spus mai tîrziu, că suferise cumplit şi ca în clipa în care îi murise bărbatul, i se păruse că i se rupsese o bucată din trupul ei ; dacă n-ar fi fost adevărat, n-ar fi avut nici un interes să mi-o spună. Adevărul e că ea îl .iubise pe rege mult mai mult decît îşi închipuise. După ce Ludovic al XHI-lea se sfîrşi, Ana de Austria se duse s^-1 aducă pe Delfin, sau mai curînd pe noul rege, pe care-1 sărută şi-l strînse la piept, mai întîi ca rege, apoi ca pe fiul ei. După felul în care şi-ea, şi întreaga Franţă îl plîngeau pe răposatul rege, mai să crezi că acesta fusese unul dintre cei mai buni şi mai drepţi monarhi. Ceea, ce nu era chiar aşa. Căci regele avusese destule cusururi* care-1 îndepărtaseră atît de supuşi,.cît şi de familia sa. Avusese — ce-i drept — şi,calităţi, dar-spre ghinionul său, nu i le cunoscuse mai nimeni.'¨Era plin de evlavie şi de zel faţă de cele sfinte. Se bucurase cînd cucerise oraşul La Rochelle şi alte cetăţi ; nu fiindcă dobîndise nişte strălucite victorii militare, ci fiindcă îi alungase pe eretici din acele locuri, ferindu-i pe credincioşi de influenţa lor nefastă.

Era — după cum l-am auzit spunînd pe unul dintre intimii săi — un foarte destoinic militar, priceput în ale războiului, şi foarte viteaz. Ştiu aoeste lucruri de la cei care şi-aii petrecut tinereţea în preajma acestui rege. Ii preţuia în mod deosebit pe soldaţii curajoşi şi întreprinzători, pe care avea ’ grijă să-i răsplătească întotdeauna. Cea mai mare durere a lui a fost faptul că Richelieu nu i-a îngăduit să comande oştirea, sub pretextul că avea prea mulţi duşmani şi că nu era bine să se vîre printre ei.

Era citit şi cultivat. Pînă şi Richelieu fusese nevoit să mărturisească de nenumărate ori că, în Consiliu, dădea întotdeauna cele mai bune sfaturi şi găsea cele mai potri

vite soluţii chiar şi în lucrurile cele mai încîlcite. Nimeni nu s-a îndoit vreodată că n-ar fi fost curajos şi că nu s-ar ii priceput să-şi conducă oştirea, nici chiar generalii săi. Dar, pe lîngă aceste mari calităţi, mai avea şi altele : se pricepea la o sumedenie de lucruri, îi plăcea muzica precum şi celelalte arte, dovedind în toate o mare dibăcie şi un talent înnăscut.

\

Capitolul V

Regenţa reginei (15 mai 1643)

1643. — Curtea la începutul regenţei Anei de Austria. — Domnii de Vendome. — Sosirea reginei la Paris, împreună cu Ludovic al XIV-lea. — Ducele de Orleans şi prinţul de Conde acceptă regenţa reginei. — Reîntoarcerea la Cui'te a doamnelor de Senece şi de Hautefort. — Favoarea de care se bucură prinţul de Marcillac, fiul ducelui de La Rochefoucauld. — Ducesa de Aiguillon păstrează guvemămîn- tul din Havre. — Nemulţumirea prinţului de Marcillac. — Mazarin, prim-ministru. — Bătălia de la Rocroy. —. Diz- graţierea lui Chavigny. — Favorurile cardinalului Mazarin. — Politica sa plină de bunăvoinţă. — Sfîrşitul exilului lui Châteauneuf.

Iată-ne în timpul regenţei reginei unde vom vedea exact ca într-un tablou, care era climatul acelui loc -numit Curte ; cît era de Goruptă acea Curte şi cît de fericit trebuia să se socoată cel care nu era obligat să locuiască acolo, căci aerul Curţii nu era nici plăcut, nici liniştit pentru nimeni. Cei care, în aparenţă, păreau a fi cei mai fericiţi şi adoraţi ca nişte zei, erau de obicei cei mai ameninţaţi de furtună. Tunetul bubuia fără încetare, fie pentru cei mari, fie pentru cei mici. Curtea era un loc bătut de vînturi, sumbru şi plin de furtuni continue. Oamenii aveau viaţă scurtă lâ Curte ; şi în răstimpul dintre furtuni erau întotdeauna bolnavi de boala molipsitoare a ambiţiei, care le răpea liniştea, le rodea inima şi le tulbura mintea, făcîn- du-i adesea să-şi piardă judecata. Această boală îi făcea să le fie silă de lucrurile sănătoase. Nu cunoşteau preţul dreptăţii, al adevărului şi al bunătăţii. Plăcerea de a trăi, bucuriile nevinovate, tot ceea ce înţelepţii antichităţii socotiseră demn de luat în seamă, lor li se părea ridicol ; erau incapabili să cunoască virtutea şi să se conducă^eon- form maximelor sale, chiar dacă se vedeau ameninţaţi să părăsească acest pămînt. Uneori, dacă mai puteau, se vindecau de această boală şi deveneau mai înţelepţi şi mai luminaţi. Şi atunci nu exista om mai evlavios, nici mai cu judecată ca cel trezit la realitate.

A doua zi după moartea lui Ludovic al XIII-lea, regele Ludovic al XIV-lea, regina, micul duce de Anjou, ducele de Orleans şi prinţul de Conde veniră la Paris ; trupul răposatului rege rămase singur la Saint-Germain, fără altă pază decît cea a norodului, care dăduse fuga să-1 vadă mai mult din curiozitate decît din simpatie. Ducele de Vendome rămase lingă el pentru a-i face onorurile, iar marchizul de Souvre, camerierul său, pentru a-şi îndeplini sarcinile. Din atîţia oameni de calitate cîţi se înghesuiseră la Curte în ajun, nu mai rămăsese nimeni pentru a-^i îndeplini îndatoririle faţă

de cel mort : toţi dăduseră fuga după regentă.

în timpul ultimelor zile ale bolii răposatului rege, domnul de Orleans şi prinţul de Conde se priviră unul pe altul, cu oarecare neîncredere. Vedeai o mulţime de chipuri noi şi fiecare avea o suită mult mai mare ca de obicei. Regina îşi dublă şi ea gărzile şi-şi luă toate precauţiile împotriva prinţilor de sînge, deşi temerile sale nu erau întemeiate. Cabala la modă pe atunci era cea a domnilor de Vendome a căror dizgraţiere le aduseseră o droaie de prieteni. Tatăl era un om de spirit, dar lipsit de reputaţie, de bunătate şi de fidelitate, iar cei doi băieţi ai lui n-aveau nici ei cine ştie ce calităţi ; erau însă amîndoi stimaţi pentru faptul că erau oameni de onoare, deşi fiecare în felul lui : ducele de Mercoeur era blind din fire, ceea ce făcea pe toată lumea să creadă că era şi bun la suflet ; ducele de Beaufort, avînd o înfăţişare mai ţanţoşă, sau, ca să ne exprimăm mai corect, mai trufaşă, te făcea să crezi că avea o oarecare măreţie sufletească, deşi în fond era mai mult vorba de ostentaţie decît de generozitate, căci n-avea nici un fel de calitate care să-1 ajute să urce pe scara favorurilor. Episcopul de Beauvais, marele prelat al reginei, se afla de multă vreme în slujba ei şi încrederea de care se bucura în ochii stăpînei sale îl făcea să fie privit ca cel care — fiind prieten cu domnii de Vendome — era sortit să guverneze în timpul regenţei. Era evlavios, şi regina părea să-1 stimeze şi să-1 respecte. Această mare cabală era alcătuită din toţi cei care, fiind nemulţumiţi de domnia precedentă, doreau să se răzbune pentru tot răul făcut de cardinalul de Richelieu, pe rudele şi pe foştii prieteni ai acestuia şi nu se îndo.iau că regina, care suferise tot atît cît şi ei, nu se gîndea şi ea la acelaşi lucru. Numai că observaseră la ea aceeaşi schimbare ce fusese atît de

lăudată odinioară la Ludovic al XIII-lea care, devenind rege, nu voi să se mai răzbune pe ducele de Orleans cu care se certase adesea şi care iscase nenumărate răzmeriţe ce-i tulburaseră domnia.

Ajungînd la Paris, regina fu întîmpinată de un mare număr de oameni, care făcuseră pregătiri pline de fast în vederea sosirii sale. Începînd de la Nanterre şi pînă la por-

ţîle Parisului, toată, cîmpia era plină de trăsuri. De pretutindeni, nu se auzeau decît aplauze şi binecuvîntări. Fu salutată, ca de obicei, de toate corpurile legiuitoare ale oraşului, căci toţi o priveau acum ca pe cea. care, prin mila şi bunătatea sa, trebuia *să* redea Franţei fericirea după care rîvniseră atîta vreme şi de care aveau mare nevoie. Vedeau în braţele acestei regine — ce îndurase cu tărie cele mai mari persecuţii — pe regele lor, încă mic, ceea ce sporea fidelitatea şi mai ales afecţiunea lor faţă de regină; s-ar putea chiar spune că niciodată o regenţă n-a început sub. auspicii mai fericite ?şi niciodată o regină a Franţei nu sna bucurat de atîta autoritate, nici de atîta glorie. Monsieur nu î-a contestat regenţa, mai mult din neputinţă decît din rea-voinţă. Văzuse regenţa' Măriei de Medicis şi încă n-o uitase pe cea a Caterinci de Medicis, care nu fuseseră nici ele contestate. Ludovic al XHI-lea, în ciuda prea puţinei simpatii pe care o nutrise faţă de ea, o declarase totuşi regentă, fiindcă se bucura de simpatia poporului, iar spiţa ei era mult mai ilustră decît a celorlalte două regente care o precedaseră. Avea o mulţime de slujitori credincioşi, pe care necazurile ei îi impresionaseră. Toate astea au făcut ca ducele de Orleans nici măcar să nu cuteze a se pronunţa împotriva unei împuterniciri atît de legitim stabilită.

Prinţul de Conde, avînd o altă fire, n-ar fi fost atât de docil. Era gelos pe casa de Vendome, pe care n-o simpatiza fiindcă era sigur că-i vîrîse în minte reginei unele lucruri care o determinaseră să-şi dubleze gărzile, după ce murise regele, şi fiindcă se grăbiseră să dea impresia că ducele de Beaufort veghea la siguranţa familiei regale. Dar exemplul ducelui de Orleans îl obligă să-şi muşte buzele şi să tacă. Şi cum se temea să nu fie socotit

duşman, rugă pe cineva [XVII] în care avea încredere, să-i vorbească reginei şi — asiguiînd-o de fidelitatea şi de bunele sale intenţii —

XVII Contele de Maure (n.a.).

să-i arate că era firesc şi totodată necesar să aibă încredere în el. Regina se prefăcu bucuroasă, deşi nu-1 simpatiza cîtuşi de puţin. E adevărat că era isteţ şi cultivat. Dar în afară de faptul că nu-i plăcea ca persoană, îl acuza că era lipsit de bunătate şi că era cumplit de zgîrcit. Nevasta lui, care-1 ura. turnase şi ea gaz peste foc, ponegrindu-1 în ochii reginei în aşa hal, încît Ana de Austria nu mai avea pentru el nici o fărîmă de stimă.

Primul lucru pe care-1 săvîrşi regina, ca regentă, fu s-o cheme îndărăt pe doamna de Senece, care fusese exilată de răposatul rege, din motive pe care nu le ştiu. O tratã în acelaşi fel şi pe doamna de Hautefort pe care regele o alungase pentru că trecuse de partea reginei, cînd el voise să ţină cu el. Ca s-o facă să se bucure şi mai mult de această reîntoarcere, regina îi trimise litiera ei, îi scrise cu propria sa mînă şi în nişte termeni atît de plini de politeţe şi de afecţiune, încît ar fi fost peste putinţă să mai adaugi ceva care să fie mai plăcut şi mai frumos adus din condei. Doamnei de Hautefort nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să se roage cerului ca aceste sentimente să dăinuie cît mai mult în inima reginei sale care — nealegîndu-şi încă un prim-ministru — se lăsase călăuzită de sentimentele sale şi de sfaturile celor ce păreau să se bucure de deplina sa încredere. Căci, în afară de prinţii de Vendome şi de episcopul de Beauvais, prinţul de Marcillac, fiul ducelui de La Rochefoucauld se bucura şi el de favorurile reginei. Ajutorul pe "care-1 dăduse ducesei de Chevreuse, în timpul exilului pe care aceasta îl îndurase din pricina reginei, convinse publicul că era sortit să urce cît mai sus. Din această cabală, mai făceau parte şi alte persoane

care se aşteptau, din partea reginei, la mari binefaceri. Ana de Austria avea supuşi devotaţi şi în Parlament, între alţii pe preşedintele Barillon, care-i fusese tot timpul foarte ataşat. Toţi fură de părere ca regina să nu accepte o regenţă condiţionată şi să se slujească de Parlament pentru a fi stăpînă pe deplin. Această propunere îi făcu o deosebită plăcere, fiindcă o ajuta să rupă lanţurile în care o cetluise regele şi să pună pe goană persoanele ce trebuiau — conform dorinţei lui Ludovic al XIII-lea — să ia parte la toate deliberările. Chavigny şi tatăl său erau primii pe care regina ardea de nerăbdare să-i alunge, fiindcă fuseseră prietenii lui Richelieu şi fiindcă erau urîţi de toţi cei ce se aflau pe atunci în preajma reginei. Şi apoi, toţi se temeau- ca nu cumva fiul — care învîrtise toate afacerile sub un ministru atît de abil ca Richelieu, care se dăduse atît de bine pe lîngă răposatul rege — să nu se vîre, după moartea acestuia, şi pe sub pielea reginei. Aşa că toată lumea de la Curte nu se gîndea decît cum să-1 îndepărteze din Consiliul de regenţii.

Parlamentul — pe de altă parte — pîndea ocazia prin care să-şi poată recăpăta autoritatea pierdută pe vremea răposatului rege ; iar cei mai abili din această Companie, sc simţeau fericiţi că regina, care era ş-i ea de părere că regele nu tratase Parlamentul aşa cum ar fi meritat, voia să se servească de el pentru a primi din mîna sa puterea suverană ce părea că-i fusese luată. Toţi cei ce nădăiduiau că se vor bucura de încrederea ci, doreau cu ardoare ca ea să-i alunge pe cei vîrîţi de rege în Consiliul de regenţă, ca să intre ei în locul lor. Ofertele făcute de Parlament de a casa acea declaraţie a regelui în forma în care fusese făcută, fură acceptate ; apoi am auzit despre cardinalul Mazarin, despre cinstea pe care i-o făcu acestuia de a-1 numi prim-ministru, încâlcind astfel dorinţa răposatului rege şi despre puterea dată Parlamentului de a hotărî un lucru de o

asemenea importanţă. Aşa că regina se duse la Parlament unde, cu consimţămîntul ducelui de Orleans şi ăl prinţului de Conde, fu declarată regentă, fără a i se mai propune vreun Consiliu. Regina, îmbrăcată în doliu, îi luă cu ea pe regele încă mic, dus în braţe de ducele de

[1] Preşedintele Buothllier, superi ntendentul finanţelor sub Richelieu, care a murit în 1665. Fiul său, Chavjgny, a murit în 1652. Chevreuse, marele şambelan, pe ducele de Orleans, unchiul regeli^ pe prinţul de Conde, primul prinţ de sînge al ţării, şi pe alţi duci, pairi, mareşali ai Franţei şi membrii ai Consiliului.

Cancelarul Seguier ţinu un discurs demn de toată stima ; şi, după ce ridică în slăvi virtuţile reginei, mulţumi cerului că dăruise Franţei o regentă care, nădăjduiau să aducă ţării tihna şi pacea generală. Apoi ceru să se treacă la vot pentru regentă. Monsieur, unchiul regelui, îşi dădu imediat şi fără ezitare votul său, declarînd că-i încredinţa reginei întreaga putere şi că, în calitate de frate unic al răposatului rege, cerea ca regenţa ei să fie absolută şi nelimitată. Prinţul de Conde spuse, la rîndul său că, din moment ce Monsieur dorea acest lucru, era şi el de acord cu el. în legătură cu acest consimţămînt, am auzit-o pe regină susţinînd că vorbele lui nu fuseseră tot atît de sincere ca cele ale lui Monsieur ; că observase pe chipul său neplăcerea cu care îşi dădea acest consimţămînt, precum şi greutatea cu care păru a se hotărî să fie de acord cu Monsieur, a cărui autoritate ar fi fost mult mai mare decît a sa, dacă puterea reginei ar fi fost limitată,. aşa cum ar fi dorit prinţul de Conde.

De îndată ce regina se văzu independentă şi stăpînă absolută, îl izgoni pe Chavigny din Consiliu şi-i luă Finanţele lui Bouthillier, tatăl lui Chavigny, pentru a i le da preşedintelui de Bailleul, a cărui probitate i-o cunoştea, fără să ştie însă dacă acesta se pricepea cît de cît la o astfel de treabă. în acelaşi timp, ceru de la Roma, pălăria de cardinal pentru episcopul de Beauvais,

o chemă înapoi, din exilul ei, pe ducesa de Chevreuse şi iertă o mulţime de lume, fără să ţină seama de faptul că cei mări au datoria mai întîi să cerceteze astfel de lucruri ; ea însă nu-şi dădea încă seama de preţul mărinimiilor sale, la care toţi se grăbeau să facă apel, cu cutezanţă, şi pe care ei îi era greu să-i refuze.

Ducele 'de Vendome şi întreaga sa familie cîştigase cel mai mult după moartea regelui ţi mai ales diatele de Beaufort, băiatul său cel mic ; căci regina, în ultimele zile de boală ale regelui, îşi lăsase în paza acestuia copiii. Vestea acestei încrederi atrase atîţia oameni de partea lui de Beaufort, încît o vreme acesta păru a fi devenit stăpî- nul Curţii.

Tot în acea vreme, regina voi să-i ia ducesei de Aiguillon guvernămîntul din Havre şi să-1 dea prinţului de Marcillac, prietenul doamnelor de Chevreuse şi de Hautefort, prinţ foarte chipeş, foarte isteţ şi ale cărui calităţi deosebite îl sortiseră să devină o personalitate marcantă la Curte. Ducesa de Aiguillon, nepoata cardinalului de Richelieu — care îi fusese de un real ajutor în timpul ministeriatului acestuia — deţinea acest guvemămînt pe care i-1 lăsase cardinalul, cu consimţămîntul răposatului rege, ca să-1 păstreze pentru nepoţii ei. Această ducesă care, prin calităţile ei deosebite, era cu‘ mult deasupra femeilor obişnuite, se pricepu atît de bine să-şi apere cauza, încît o convinse pe regină cît era de necesar pentru ■ea să-i lâse acest loc atît de important, spunîndu-i că nemaiavînd în Franţa decît duşmani, ea nu putea afla nici siguranţă, nici refugiu decît în protecţia majestăţii sale, pe care o va recunoaşte întotdeauna de stăpînă ; că cel căruia voia să-i dăruiască acest guvernămînt era înzestrat cu atîta spirit, încît putea fi oricînd în

stare de planuri ambiţioase, şi că la cea mai mică nemulţumire putea să-şi înjghebe un partid împotriva majestăţii sale ; şi că prin urmare, era cum nu se poate mai important şi mai sigur pentru Coroană să păstreze ea acel loc. Lacrimile unei femei care fusese odinioară atît de mîndră, îi tăiară elanul reginei care, după ce reflectă îndelung la cele spuse de ducesă, socoti că e mult mai bine să lase lucrurile aşa cum erau.

Prinţul de Marcillac protestă violent, ridicînd în mod public glasul împotriva reginei. Şi, la prima ocazie care i

se prezentă, o făcu să vadă limpede că-şi schimbase atitudinea, că era hotărît să n-o mai slujească, ba dimpotrivă, chiar să se răzbune pentru afrontul adus : fapt care a stai Ia baza multora din relele ce ni s-au întîmplat. Episcopul de Beauvais nu susţinea treburile Statului cu forţa şi cu capacitatea pe care ar fi trebuit să le aibă un prim-minis- tru ; regina — care acum era nevoită să iasă din marea ei pasivitate, deşi de felul ei era nepăsătoare — se trezi din- tr-o dată copleşită de o povară mult prea grea pentru umerii ei. Îşi dădu repede seama că avea nevoie de un ajutor de nădejde, că-i era cu neputinţă să cîrmuiască singură un Stat atît de mare ca Franţa, să descurce singură interesele particularilor sau ale mai marilor regatului, care erau atît de 'diferite ; sigur că i-a trebuit o bună bucată de vreme ca să-şi dea seama de acest lucru, atît de dificil pentru spiritele care nu sînt cîtuşi de puţin obişnuite cu munca şi care n-au nici cea mai mică idee de treburile Statului. Ceea ce o necăjea cel mabgnult pe regină, era faptul că ea dorea să mulţumeasca'pe toată lumea atît cît îi stătea în putinţă, adică pe cei care o rugau să-i despăgubească pentru pierderile suferite pe vremea lui Richelieu, dar numărul acestora era totuşi zfoarte mare şi era greu să-i mulţumeşti pe toţi. în această perioadă de plictis şi de încurcătură, cardinalul Mazarin — numit de răposatul rege, în Consiliu — fu nespus de bucuros să fie ales de regină pentru a se ocupa de treburile Satului. Regina nu-1 scosese din Consiliu, fiindcă nu numai că nu-1 ura, ba chiar nutrea o anumită simpatie faţă de el. Şi cum Mazarin era dibaci, ştiu să-1 cîştige de partea lui pe domnul Prinţ care nu putea suferi familia de Vendome şi să şi-1 atragă pe favoritul ducelui de Orleans, abatele de la Riviăre. Totodată, şi-i apropie pe toţi slujitorii

reginei, care nu făceau parte din cabala domnilor de Vendome ce iscase atîta vîlvă, dar care totuşi erau foarte respectaţi, ca de pildă marchizul de Liancourt, marchizii de Mortemart şi Beringhen şi milordul Mon-

taigu — un englez pe care regina îl cunoştea de pe vremea lui Buckingham — şi care continuase să se poarte foarte familiar cu ea. Toate aceste persoane — opuse celor care se bucurau de favoarea reginei — socotiră că cel mai important lucru era să-i distrugă pe cei care domneau în acel moment la Curte şi să instaleze lingă regină, un ministru care să le fie îndatorat şi care să le poată salva prietenul Aşa că mai întîi se străduiră să-i garanteze cardinalului că nu va fi îndepărtat din Consiliu ; apoi, după ce l-au împiedicat să cadă, s-au străduit să-1 impună reginei ; cum primii doi [XVIII] [XIX] [XX] fuseseră recomandaţi de răposatul rege care avea o stimă deosebită fată de ei, iar ceilalţi doi[1] de regină, care avea o mare încredere în ei, considerîndu-i ca pe nişte vechi curteni ce-1 preţuiau pe cardinalul Mazarin pe care-1 văzuseră de nenumărate ori, împreună cu Chavigny, la cardinalul de Richelieu, se folosiră de toată dibăcia lor ca s-o convingă pe regentă de abilitatea lui Mazarin. Nu le fu prea greu să facă acest lucru, fiindcă Ana de Austria era sătulă pînă peste cap de nevolnicul episcop de Beauvais ; în plus, cum îl simpatiza pe Mazarin, se arătă foarte dispusă să se lase ajutată de acest cardinal al cărui spirit şi a cărui înfăţişare îi plăcuseră încă de la primele discuţii pe care le avusese cu el. Ba chiar încă de pe vremea cînd trăia răposatul rege, ea dovedise destul de des, pomenind despre el, cît de mult îl preţuia. Aşa că vorbindu-le celop în care avea încredere, ea le mărturisi că nu s-ar supăra deloc dacă at discuta cu el unele probleme de politică externă pe care Mazarin le cunoştea la perfecţie şi pe care le discutase şi cu răposatul rege. Dînd deci curs acestui sentiment deosebit', precum şi sfaturilor unora dintre cei mai fideli slujitori, ca şi

---

XVIII* Adică pe Chavigny.
XIX Adică Mazarin şi Chavigny.
XX Adică ducele de Orleans şi prinţul de Condă.

dorinţei ducelui de Orleans şi prinţului de Conde, ce-şi manifestară stima faţă de Mazarin, regenta consimţi să-i acorde acestuia deplina sa încredere.

Mazarin se strecură astfel destul de lesne în sufletul reginei şi în scurtă vreme deveni şeful Consiliului. Episcopul de Beauvais începu a-şi pierde autoritatea, pe măsură ce a lui Mazarin sporea ; acest nou ministru îşi făcu obiceiul de a o vizita în fiece seară pe regină şi de a avea cu ea discuţii tot mai lungi. Felul lui blind şi umil, sub care îşi ascundea ambiţia nemăsurată şi planurile mari, îi făcea pe cei din partidul advers să nu se prea teamă de el şi să-1 privească, la început, cu oarecare indiferenţă. Dar această zeiţă nestatornică pe nume Fortuna — cărora păgî- nii i-au adus ofrande vrînd s-o îmbuneze — îi părăsi pentru a se dărui, cu trup şi suflet, unui străin şi a-1 cocoţa dintr-o dată, în locul cel mai înalt la care ar fi putut rîvni un om de rînd, ridicîndu-1 aştfel deasupra tuturor prinţilor şi mai marilor regatului.

în vreme ce în cabinet se ţeseau aceste intrigi, cerul ne ocroti în afacerile dinafara ţării. Domnul Prinţ avea un fiu, pe ducele de Enghien, ‘care se însurase, împotriva voinţei lui, cu o nepoată a cardinalului de Richelieu ; cînd Ludovic al XIII-lea muri, ducele comanda armata regelui. La începutul regenţei, el cîştigă bătălia de la Rocroy care întări puterea reginei şi spori prestigiul acestui tînăr prinţ în vîrstă de numai douăzeci şi doi de ani, atît de viteaz şi care dovedea un asemenea geniu în materie de lupte, încît nu putea fi comparat decît cu cei mai mari căpitani de oşti ai antichităţii. Cu cîteva zile înainte de a muri, răposatul rege visă o bătălie, care avea loc chiar la Rocroy şi în care duşmanii erau învinşi. Lucrul e demn de respect şi de admiraţie pentru memoria acestui rege care — dîndU-şi sfîrşitul în nişte suferinţe cumplite şi părăsind, aproape cu bucurie, această lume — mai fusese totuşi în stare să întrevadă unele lucruri ce priveau viitorul

Franţei.

Această victorie, chiar la începutul regenţei mginei, fu de bun augur în ceea ce priveştp fericirea de care '.îrebuia **să se bucure mai tîrziu, căci, temîndu-se de problemele externe, se grăbi să le pună cît mai grabnic în ordine, pe cele interne. Cea mai mare plăcere o simţise cînd îl diz- graţiase pe Chavigny. Fiindcă, în afară de faptul că fusese îndemnată să facă acest lucru de toţi cei care-1 urîseră pe Richelieu, am auzit-o spunînd că-1 socotea de fapt autorul testamentului lăsat de rege,. în care ea ocupa un loc atît de neînsemnat. Chavigny, voind să se justifice faţă de acest reproş ce i se făcea, mi-a spus mai apoi (deşi mă îndoiesc că mi-a spus adevărul) că voise s-o ajute pe regină să devină stăpînă absolută şi că chiar se şi opusese la cinstea pe care i-o făcuse regele, de a-1 numi în Consiliul de regenţă ; dar că regele îi spusese mereu- că voia s-o ţină în frîu pe regină ; pe de altă parte, am văzut-o pe regină bătîndu-şi joc de Chavigny — care în vreme ce se discuta problema în cauză, venise foarte grăbit să-i spună să fie foarte atentă la tot ceea ce va făgădui, fiindcă acea declaraţie urma să fie irevocabilă şi tot atît de greu de distrus ca şi legea salică — fiindcă ea ştia precis că nu va ţine seama de nimic şi că va casa orice fel de lege, atunci cînd îi va veni cheful să faeă acest lucru.**

Mazarin, a cărui putere începuse a creşte, trebuia acum să-i salveze pe Chavigny, aşa cum le făgăduise prietenilor săi, plătindu-se astfel de obligaţiile pe care le avea. Dar lată că Mazarin le mărturisi acestora că nu era în stare să înfrunte aversiunea reginei faţă de Chavigny, care va scădea totuşi, în mod sigur, cînd duşmanii săi nu vor mai avea nici o. putere ; că încă se mai temea

şi pentru sine şi trebuia să aştepte ca favoarea sa — pe care nu se sfiia să le-o ascundă — să fie deplină şi solidă.

Totuşi, cum oamenii abili sînt întotdeauna de temut şi cum rivalii — atît în favoruri, cît şi în amoruri — e firesc să se urască, se bănuia că Mazarin nu era chiar atît de necăjit de dizgraţierea lui Chavigny. Iată de ce încă xie pe vremea cînd îl slujea pe cardinalul de Richelieu ca să-1 facă şi pe el cardinal, şi pe rege, ca să-1 pună în locul

răposatului Richelieu, Mazarin ştia foarte bine că mi va Împărţi cu nimeni domnia ; avea destulă cutezanţă şi destul geniu din moment ce ştiuse să se facă iubit de răposatul cardinal şi de răposatul rege, iar* acum avea în plus şi o mulţime de prieteni puternici Aşa că oamenii din acea vreme începură a spune că Mazarin nu dorea cîtuşi de puţin reabilitarea fostului ministru din pricină că se împrietenise la toartă cu abatele de la Ri vidre, favoritul ducelui de Orleans, care — voind să-1 îndepărteze de lîngă stăpînul său — îl făcuse să piardă o funcţie de cancelar pe care-o avusese pe vremea cardinalului de Richelieu, pentru a deveni pedagogul acestui prinţ. Richelieu murind, îi făcu nişte făgăduieli atît de mari şi se prefăcu a-i arăta atîta afecţiune, încît prietenii săi, deşi curteni cu multă experienţă şi foarte abili, se înşelară, copleşindu-1 cu atenţii.

Iată însă că, în sfîrşit, prinţii de Vendome şi episcopul de Beauvais începură a se nelinişti. în calitate de mari favoriţi, voiră să se opună noului venit şi să-1 pună pe goană ca pe un intrus, dar nu mai găsiră pe nimeni care să-i susţină ; aşa că planul lor nu numai că dădu greş, dar îi mai şi pierdu.

Am auzit %punîndu-se de către mareşalul d'Estrees [2], unchiul ducelui de Vendome şi fratele ducesei de Beaufort cu care regele Henric al IV-lea voise să se însoare, că Mazarin — încă din primele zile ale regenţei, neştiind către cine să se îndrepte — voise, la început, să se apropie de familia Vendome, fiindcă o vedea atît de legată de regină ; că mareşalul d'Estrees — care se interesa de soarta acestor prinţi ca de nişte rude apropiate cum îi şi erau — făcu tot ce-i stătu în putinţă pentru a-i atrage de partea lui Mazarin, pe care-1

cunoscuse la Roma, pe vremea cînd

[1] Adică a lui Chavigny.

[J] **Ducele** d'Estrees, poet şi mareşal al **Franţei, mort în 14T0, in** virată de nouăzeci şi opt de ani.

fusese ambasador acolo. D'Estrees îl socotea pe Mazarin un mare curtean şi un mare politician. Ţinea deci de două ori la el, fiindcă socotea că abilitatea şi isteţimea minţii sale îi vor aduce în mod neîndoielnic, favoruri mari. Dar prinţii de Vendome îi refuzară serviciile, din ura pe care o nutreau faţă de toţi cei ce avuseseră legături cu Richelieu. Observară totuşi că mareşalul d'Estrees era un om de temut nu numai prin abilitatea, ci şi prin manierele sale plăcute, care-1 puteau face oricînd agreat de regină. Cum erau mult prea siguri de puterea lor şi aveau şi o foarte bună părere despre ei, socotiră că n-aveau nevoie-nici, de Mazarin, nici de Chavigny, ai căror prieteni îl susţineau dealtfel făţiş pe cel dintîi, dar care lor li se părea prea puţin periculos, deoarece nu avea prea multe demnităţi şi pentru că socoteau că nu era agreat de regină.

Prinţii de Vendome scăpînd deci ocazia de a se alia cu Mazarin, soarta acestui ministru luă o altă cotitură, ară- tînd o dată în plus cum se pot întoarce lucrurile şi cît de şubrede sînt. Ştiu de la regină că într-o seară, la 'începutul regenţei sale, l-a întrebat pe milordul de Montaigu, care-i vorbea adesea despre cardinalul Mazarin, dacă se putea încrede în el şi cam ce fel de fire avea ; că acesta răspunzîndu-i că era cu totul opus cardinalului de Richelieu, acest răspuns i se păru o laudă atît de mare, încît o hotărî să se slujească de el. După ce luă această hotărîre, îşi dădu seama — pe zi ce trecea — că Montaigu avusese dreptate ; ca prim-ministru, Mazarin luase obiceiul '— aşa după cum am mai spus — de a veni serile, la regină, ca şă discute cu ea* aceste discuţii fură numite de atunci „micul consiliu" ; stătea ceasuri în şir în apartamentul ei, evident, cu toate uşile larg deschise. îi vorbea despre

treburile externe, în care avea o măre experienţă încă de pe vremea lui Ludovic al XIII-lea şi îrj care se dovedise capabil să-1 slujească prin nişte fapte demne de toată lauda, înainte de a deveni cardinal, fie în treburile care-i **priveau pe prinţi, pe regele Spaniei sau pe ducele de**

Savoia, după ce devenise cardinal, şi asta datorită lecţiilor pe care le primise de la acel abil ministru care fusese cardinalul de Richelieu, cu care, dealtfel, se asemăna din multe puncte de vedere. Nu trebuie să ne mirăm că i-a urmat sfaturile. Reputaţia deosebită de care se bucurase în Italia unde izbutise — cît ai bate din; palme — să oprească oştirile gâta să se încaiere, deşi pei atunci nu era decît *„signor Giulio“,* îi adusese titlul de cardinal ; iar afacerile importante pe care le tratase mai apoi cu cardinalul de Richelieu îl atrăsese o asemenea stiţnă din partea acestuia, înelt Richelieu — care voia să-1 < lase în locul lui, îi dăduse toate instrucţiunile necesare pentru a sluji Franţa, obligîndu-1 să i se consacre cu trup şi suflet. Toată lumea ştia că în declaraţia răposatului rege fusese numit prim-ministru, pentru că un om mare îl asigurase pe Ludovic al XIII-lea, înainte de a muri, că nu cunoştea o persoană mai capabilă decît Mazarin, care să-i ia locul. Ştiu că acest ministru fericit, fiind convins că-şi datora funcţia celui pe care-1 slujise, a spus uneia dintre prietenele sale (mareşala d'Estrees), pe vrerhea cînd se hotăra numirea lui, că se socotea un om norocos, dar că nu-şi dădea încă bine seama în ce fel ar putea *„spiegar le vele piu lărgite"* (pluti cu toate pînzele întinse).

Ia.tă-1 deci pe cardinalul Mazarin începînd să facă vîlvă, datorită celor care începuseră a se înghesui în jurul lui. îl vîrî din nou pe Chavigny în Consiliu, în calitate de ministru, nemaiputînd să nu-şi ţină cuvîntul şi să nu-şi îndeplinească obligaţiile faţă de cei care puseseră, pentru el, un cuvînt bun pe lîngă regină ; dar nu-i mai acordă nici o încredere. Fu întrutotul de acord cu regina ca să-i lase oraşul le Havre ducesei de Aiguillon, împiedieînd-o astfel să ruineze rudele cardinalului de Richelieu, spunîndu-i că acestea — care nu se mai bucurau de'nici o altă protecţie în afară de a sa — vor fi persoanele care o vor sluji cu tea mai mare fidelitate. în felul acesta, se achita de

obligaţii, susţinîndu-i pe urmaşii celui căruia îi datora toată măreţia sa. Fiind un abil politician, reuşi atît de bine în toate planurile pe care şi le făurise, încît, cu toată opoziţia supuşilor credincioşi ai reginei, ea renunţă să-i mai persecute pe cei ce fuseseră devotaţi odinioară lui Richelieu şi încetă a-i mai urî. Ba dimpotrivă, se arătă faţă de ei de o blîndeţe fără margini, în aşa fel încît aproape toţi deveniră supuşii ei cei mai devotaţi.

Cancelarul Seguier simţi primul această blîndeţe. în •primele zile fu în mare primejdie şi. foarte puţin â- lipsit să nu-şi piardă postul pe care-1 deţinea, socotindu-se ca şi dizgraţiat, cînd îşi aminti de ceea ce făcuse la Val-de-Grâce. Aşa că începu a răspîndi zvonul că Châteauneuf, fostul cancelar, care sub domnia anterioară fusese izgonit de la Curte şi întemniţat, se va reîntoarce şi-şi va ocupa slujba. Dar doamna prinţesă de Conde, care-1 ura din pricină că fusese judecătorul lui Montmorency, fratele ei, se opuse categoric la revenirea lui Châteauneuf la Curte, montîndu-i împotriva lui pe domnii prinţi şi pe fiul ei, ducele de En- ghien. Această rezistenţă întîrzie dizgraţierea cancelarului, pînă ce sosi acel moment favorabil, cînd toate neamurile şi prietenii cardinalului de Richelieu fură priviţi într-un mod favorabil. Deci, furtuna încetînd pentru toţi, încetă şi pentru Seguier. Mazarin avea tot interesul să-1 salveze (nu pentru că prietenia l-ar fi obligat la una ca asta, căci această frumoasă însuşire a sufletului i-a fost întotdeauna necunoscută), ci pentru că Châteauneuf era prieten cu familia Vendome şi cu doamna de Chevreuse, pentru că era un om dibaci, cu multă experienţă, şeful unui partid puternic şi care — după toate aparenţele — n-ar fi acceptat s-o slujească pe regină, decît după ce aceasta şi-ar fi recăpătat vechea încredere în el. Prezenţa sa ar fi întărit situaţia duşmanilor lui Mazarin, care pînă la urmă l-ar fi izgonit fără nici un dubiu din postul în care fusese instalat. Aşa că Mazarin se pricepu să aranjeze cu atîta abilitate lucrurile, încît, într-o

dimineaţă, la scularea reginei, acelaşi cancelar Seguier, atît de urît de ea odinioară, venind să-î vorbească despre nu ştiu ce treburi legate de funcţia sa, regina îl confirmă în funcţia pe care o deţinea de atîta vreme. Milordul Montaigu făcu şi el tot ce putu ca să-1 ajute. Prietenii lui Châteauneuf, pierzîndu-şi orice speranţă, nu izbutiră să obţină de la regină decît sfîrşitul exilului său, cu condiţia să nu se întoarcă la Paris, ci să rămînă la el acasă, la Montrouge, unde avea o adevărată Curte, alcătuită din neamuri şi din cei care-i împărtăşiseră soarta şi al căror număr nu era deloc de neglijat. Marchizul de Villeroy, mai apoi mareşal al Franţei şi preceptor al regelui, mareşalul d'Estrees. marchizii de Souvre şi de Senneterre şi mulţi alţii, se interesau de el, plini de ardoare. Numai că Châteauneuf — care-1 ura cumplit pe Mazarin — nu-şi pierdu timpul de pomană : de îndată ce se văzu acasă, începu să urzească noi intrigi împotriva lui, iar Mazarin, necutezînd să lovească în atîtea persoane de seamă care-1'protejau pe fostul cancelar, nici să-1 închidă, fu obligat să îndure multe neplăceri din pricina lui, iar încrederea de care acest duşman se bucura din partea tuturor, a contribuit în mare măsură la toate neajunsurile pe care le-a avut de îndurat pe parcursul vremii.

Capitolul VI

Graba şi lăcomia vechilor partizani ai reginei. — încurcătura acesteia. — Abilitatea lui Mazarin. —

Regina îi dă depline puteri. — Doamnele de Brassac şi de Lansac sînt alungate de la Curte. — Doamnele de Chevreuse, de Hau- tefort, comandorul de Jars şi alţi exilaţi se reîntorc la Curte -- Vechile sentimente ale reginei faţă de ei, se schimbă. — Intrigi împotriva lui Mazarin. — Blîndeţea şi dibăcia acestuia. — Dispreţul doamnei de Hautefort faţă de el. — Regina îi ia, cu înflăcărare, apărarea.

Cum cardinalul punea tot mai mult stăpînire pe sufletul reginei, familia Vendome începu a se speria. Depuserâ toate eforturile pentru a se opune la ascensiunea lui Mazarin, încercînd s-o facă pe regină să revină la sentimentele sale de la început. Dar regina îşi apără cu străşnicie ministrul. Declară sus şi tare, că avea nevoie de el şi le spuse tuturor celor care-i vorbiră despre acest lucru că politica lui i se păruse bună atunci cînd o sfătuise să renunţe la răzbunare, nedemnă de sufletul unei creştine şi mai ales al unei regine. Mărturisi deci fără nici o jenă, unora dintre slujitorii ei, că ar fi nespus de bucuroasă să-i facă pe plac cardinalului ; şi, fără să-1 mai asculte pe episcopul de Beauvais, ea demonstră prin toate faptele sale, că era dispusă să-i acorde întreaga încredere lui Mazarin.

Cardinalul era un om plăcut, atît datorită spiritului său abil şi fin, felului său blind de a se comporta, cu totul opus asprimii ’ lui Richelieu, precum şi dibăciei sale în privinţa intrigilor. Toţi au crezut că nu va fi demn de stima regineiadevărul e că avea totuşi unele calităţi ce-i compensau cusururile care, datorită invidiei, au făcut să fie atît de urît şi de dispreţuit de popor şi de o mulţime de gentilomi. Regina avea deci motive să-i preţuiască isteţimea minţii, capacitatea şi dovezile sale de moderaţie. Crezu că era şi virtuos, pentru că nu avea nici vicii şi nici cusururi supărătoare pe care să şi le fi dat în vileag pînă atunci. Şi cu toate că aprecierea ei fusese

totuşi cam părtinitoare. deosebirea dintre Mazarin şi episcopul de Beauvais era totuşi atît de mare, încît curtenii îi aduseră reginei nenumărate laude pentru alegerea pe care o făcuse. La Curte, în acea epocă, nu prea ploua cu favoruri, deşi în ochii publicului, regina părea foarte înclinată către ele, din pricina zarvei pe care o mai făceau încă prinţii de Vendome. Iar dintre aceşti prinţi nici unul nu avea atîta putere şi cutezanţă fără margini ca ducele de Beaufort, care era tînăr şi frumos, de o trufie fără pereche şi care — avînd o droaie de prieteni — se socotea primul favorit al reginei. Nimeni nu-şi putea închipui că regina i-ar putea părăsi atît de repede tocmai pe acei pe care pînă atunci îi ţinuse în mare cinste şi cărora le dăduse atîtea dovezi de prietenie. Cardinalul Mazarin părea să-i întreţină bună-voinţa faţă de aceşti prinţi, iar ea se prefăcea a-1 trata pe cardinal mult mai puţin bine decît pe ducele de Beaufort, care petrecea zile întregi alături de ea, discut'r.d cu acea veselie şi libertate pe care soarta le-o hărăzeşte celor fericiţi. Dar necesitatea care-1 aducea mereu în preajma ei şi strădania acestui ministru de a o sluji cît mai prompt şi de a părea plin de sinceritate şi bunătate, îl ajutară să se bucure de deplina încredere a stăpînei sale. Tînărul de Beaufort, rivalul său, avea multe calităţi demne de laudă, dar şi multe cusururi : din pricină că era tînăr, îi lipsea experienţa ; inteligenţa şi cunoştinţele sale lăsau mult de dorit, vorbea mult şi prost. Aşa că nu e de mirare că atîtea cusururi ajunseră să-1 dezavantajeze.

Această nesiguranţă care ţinea în loc şi treburile şi spiritele, făcea ca mulţimea să se înghesuie în jurul reginei, iar pretendenţii la favorurile ei să sporească. Regina părea atît de asaltată, încît adesea punea gărzile să-i păzească uşa odăii, ca nu cumva să fie deranjată de vreun nepoftit. Cum încă nu se obişnuise să domnească, nu se pricepea să-i refuze pe cei inoportuni, nici să-i

răsplătească aşa cum meritau pe cei ce se dovedeau înţelepţi şi moderaţi. Acest discernămînt e destul de greu de făcut şi ar fi ocupat tot timpul unei regine mai active şi mai puţin comode ca a noastră. Fiindcă, profitînd de situaţie, fiecare venea să-i ceară cite ceva, făcîndu-şi un merit din faptul că fusese, pe vremuri, alături de ea. Curtenii mai vechi pretindeau că nu-i putea răsplăti pe măsura serviciilor pe care i le aduseseră odinioară. Iar cei mai noi, pretindeau şi ei recompense tot atît de mari pentru presupusele lor servicii şi pentru fidelitatea lor. Domnul cardinal era cumplit de zgîrcit şi cutezanţa francezilor, p^ care voia să-i cârmuiască şi care-i făceau greutăţi, spori şi mai amarnic sila pe care regina o manifesta faţă de acel noian de cereri care-o copleşise ; la rugămintea sa. Ana de Austria, acceptă %ă-l lase pe el să-şi asume toate grijile, făcînd-o pe regină să creadă că — de dragul ei — era gata să ia asupră-şi, cu plăcere, o asemenea povară. Fiindcă după aceea, am auzit-o pe regină plîngîndu-i de milă cît de mult se oboseşte numai ca să-1 slujească, plin de zel, pe rege. Curtenii — cărora li se acriră repede de acest prim-ministru — îl acuzară că nu dădea nici o atenţie oamenilor de bine, susţinînd că onoarea, meritele şi cinstea n-aveau nici un preţ în ochii lui. Intr-adevăr, epoca regenţei a fost lipsită de favoruri mai ales faţă de persoanele ce fuseseră ataşate odinioară reginei. In schimb, cardinalul Mazarin a ţinut să se bucure de toată măreţia pe care i-o conferea rangul său, nevrînd să renunţe nici la cel mai neînsemnat profit. Dorinţa şi nădejdea favorurilor şi răsplăţilor îţi dă întotdeauna putere să înduri ironiile duşmanilor, josniciile linguşitorilor şi incertitudinile care se ascund întotdeuna în cabinetele regilor. Aşa că oamenii au avut dreptate să se plîngă de un secol în care relele n-au avut nici un fel de dezlegare.

Dar cum viaţa e un amestec continuu de bine şi de rău, Mazarin merita şi laude pentru ceea ce a izbutit să realizeze datorită abilităţii sale, iar forţa geniului său l-a urcat pe cea mai înaltă treaptă a măririi şi datorită faptului că n-a fost crud ; că sîngele curtenilor a fost cruţat şi că nimeni, niciodată — deşi avea atîta autoritate şi se învîrtea printre atîţia duşmani — n-a iertat mai uşor şi n-a trimis mai puţini oameni la puşcărie, ca el.

In acele zile, în care intriga ocupa întreaga Curte, slujbele se îndeplineau conform ceremoniilor obişnuite. La puţină vreme după ce Ana de Austria a devenit regentă, doamna de Senece, pe care regina o rechemase din exil, se înapoie la Paris. Fu bine primită de stăpîna sa şi, prin urmare, bine primită şi cultivată de toată lumea bună. Doamna de Brissac — care fusese făcută doamnă de onoare de către răposatul Richelieu — fu îndepărtată ; treaba aceasta se făcu împotriva dorinţei reginei, care o stima şi căreia îi plăcuse mult cum se purtase. Căci doamna de Brissac avea mari merite ; era învăţată, modestă şi virtuoasă. Şi deşi avea astfel de calităţi, era cea mai modestă dintre femei. Regina, care voia s-o alunge pe doamna de Lansac, guvernanta regelui, antipodul doamnei de Brissac, şi al cărei loc i-1 rezervase doamnei de Senece, ar fi dorit mult ca respectiva doamnă să se mulţumească cu acest loc ; dar doamna de Senece — care socotea că regina nu va putea niciodată să-i facă atîta bine pe cît merita, care se afla de multă vreme la Curte şi care nădăjduia să ocupe un loc de mare cinste — mărturisi că rîvnea să ajungă doamnă de onoare. Aşa că-i răspunse reginei, care o rugă să primească slujba de guvernantă a regelui, că dorea să-şi recapete şi slujba de doamnă de onoare, pe care-o avusese odinioară, precum şi postul de guvernantă a regelui pe care-1 deţinea doaţnna de Lansac, pe care l-ar accepta cu mare plăcere dacă regina binevoia să-i facă această onoare. Avea să le îndeplinească pe amîndouă,

pentru că nu se putea mulţumi numai cu unul din ele şi nici nu voia să le împartă cu nimeni, ceea ce regina acceptă cu plăcere.

Doamna de Lansac fu deci izgonită, fiindcă o tratase pe regină cu insolenţă ; în schimb, doamna de Brissac fu îndepărtată cu multă blîndeţe, fiindcă fusese o pildă de **virtute şi pentru că slujise cu fidelitate. Regina îi mărturisi cît era de necăjită că trebuia să renunţe la ea şi că-i va păstra de-a pururi o mare stimă. După cîteva ziie, fiind de faţă la scularea reginei şi lipsind doamna de Senece, prima cameristă îi întinse cămaşa pentru a i-o înmîna reginei, dar ea o refuză, spunînd că nu mai avea dreptul la această cinste ; regina, văzînd cît era de modestă, luă cămaşa din mîna primei cameriste, i-o întinse ea însăşi doamnei de Brissac şi o convinse, cu multă blîn- deţe, să i-o înmîneze. Ilustra şi virtuoasa doamnă de Brissac fu mişcată şi luînd cămaşa, i-o întinse, cu lacrimi în ochi, reginei ; şi asta nu pentru că ar fi regretat Curtea, căci era mult prea virtuoasă pentru a da dovadă de _o asemenea slăbiciune, ci pentru că într-adevăr o mişcase mult felul în care o tratase regina. Marchiza de Senece avea mult spirit, virtute şi evlavie, o inimă nobilă, o prietenie sinceră şi multă căldură faţă de interesele prietenilor ei ; era însă ambiţioasă şi mult prea sensibilă la ascensiunea celor din jurul ei ; cînd auzi rostindu-se numele lui La Rochefoucauld, simţi o bucurie fără margini. Avea obiceiul de a merge pînă în pînzele albe, cînd îşi punea în minte vreun lucru. Era plină de impetuozitate, de vanitate şi cam repezită în tot ce făcea, aşa că moderaţia nu prea făcea casă bună cu ea. Avînd calităţi, dar şi destule cusururi, nu putem spune, despre ea că era**

o femeie perfectă. Era totuşi foarte bine văzută de regină, pe care o slujise vreme îndelungată. Ştiu că Richelieu se plînsese deseori de ea ; şi deşi nu fusese devotată chiar cu trup şi suflet reginei, a fost destul de bine tratată prin daruTpe care i l-a făcut aceasta, dîndu-i două slujbe atît de importante cum erau cele pe care tocmai i le încredinţase. Toată lumea socoti deci că se bucura de deplina încredere a stăpînei sale. In primele zile după ce s-a înapoiat la , Paris, a fost vizitată de atîta lume, încît am auzit-o spunînd că, deoarece stătea în pat să se odihnească, a fost obligată să se sprijine atîta vreme în coate, pentru a-i saluta pe cei care veneau s-o vadă, încît i se julise pielea? La fel s-a întîmplat şi cu doamna de Chevreuse, cea care stăpînise odinioară inima reginei şi care, în toate perioadele ei de exil, păstrase legătura cu stăpîna ei. La toate astea, trebuiau adăugate suferinţele pe care le îndurase, fiind obligată să se ascundă prin întreaga Europă. Şi deşi călătoriile acestea o acoperiseră de glorie şi îngenun-chease zeci de inimi, ele erau considerate ca un lanţ menit s-o lege şi mai strîns de regină, decît fusese legată în trecut. Numai că pe lumea asta lucrurile nu pot rămîne veşnic în aceeaşi -stare. Această vicisitudine, firească omului, făcu ca ducesa de Chevreuse — care era cum nu se poate mai prost slujită de cei care-1 adulau pe Mazarin — să n-o mai găsească pe regină aşa cum o lăsase ; la rîndul ei, nici regina nu mai găsi la ducesă farmecele care o încîntaseră atît de mult odinioară. Suverana devenise mai serioasă şi mai cucernică, în vreme ce favorita rămăsese la fel de uşuratică şi de vanitoasă, cusururi care nu mai pot fi acceptate la o femeie de patruzeci şi cinci de ani. Rivalii şi rivalele sale îi şoptiseră reginei că doamna de Chevreuse nutrea

dorinţa s-o cîrmuiască. Doamna Prinţesă, care-o ura pe doamna de Chevreuse şi a cărei fire era pe atunci mult mai apropiată de firea reginei, se străduise pe cît putuse să pună beţe în roate rivalei sale. Absenţa îndelungată ajutase şi ea ca s-o distrugă pe vechea favorită,. aşa că prezenţa ei contribui şi mai mult la prietenia sau, mai bine-zis, la obişnuinţa reginei cu doamna Prinţesă. Cînd această exilată de temut sosi, regina păru a se bucura mult că o revede şi o tratã destul de bine. Abia mă reîntorsesem şi eu de cîteva zile la Curte. De îndată ce-am avut prilejul de a mă apropia de regină, mi-am dat seama de sentimentele ei faţă de doamna de Chevreuse şi am înţeles că noul prim-ministru se străduise cît putuse să-i arate stăpînei sale cusururile favoritei şi s-o facă s-o urască. Dovada cea mai grăitoare e uşurinţa cu care a acceptat s-o izgonească din nou, pentru că a încercat să se opună — odată cu ceilalţi — lui Mazarin. Vedem deci cît de imprudentă se dovedi a fi doamna de Chevreuse, care n-ar fi trebuit să se amestece în treburile reginei ce-o iubise totuşi foarte mult. Dar cei ce cunosc Curtea, n-au de ce să se mire, fiindcă toţi ştiu cît e de greu să menţii nişte legături vechi şi mai ales faţă de nişte prieteni care s-au legat să-ţi rămînă fideli şi să te slujească cu credinţă. Doamna de Chevreuse se reîntorsese din Flandra, unde fusese bine primită, datorită reginei, şi mai ales urii pe care străinii o nutreau faţă de cardinalul de Richelieu. Această prinţesă — care atunci cînd plecase, ştia că regina nutrea sentimente profunde de dragoste faţă de regele Spaniei, fratele ei — crezu că ma- nifestîndu-şi interesul faţă de această Curte unde regina văzuse lumina zilei, va fi şi mai agreată ; dar se înşelă amarnic, fiindcă acum regina era mama a doi băieţi şi regenta Franţei. Prin urmare, nu mai era sora cea bună de odinioară. Ştiind care-i era

datoria, acum nu mai avea altă dorinţă decît prosperitatea Franţei ; aşa că dragostea faţă de regele Spaniei, de care începu a-i vorbi doamna de Chevreuse, nu mai făcu să vibreze nici o coardă în inima reginei, care acum nu mai era preocupată decît de interesele fiului ei, pe care-1 iubea ca pe ochii din cap.

Doamna de Hautefort — căreia, aşa cum am mai spus, regina îi scrisese cu propria sa mînă, rugînd-o să se înapoieze cît mai repede — sosi şi ea. *„Vino, draga mea prietenă* — îi scrisese Ana de Austria — *ard de nerăbdare să te văd şi să te îmbrăţişez.“* Aşa că doamna de Hautefort veni, cu scrisoarea reginei în mînă, arătînd-o cu multă bucurie, tuturor prietenilor. Crezu şi ea — ca şi doamna de Chevreuse — că soarta o răsfăţa şi că nu va pierde niciodată bunăvoinţa reginei pe care o cîştigaşe — pierzînd totuşi prietenia lui Ludovic al XlII-lea — dînd dovadă de multă supunere şi fidelitate. Dar, spre nenorocirea ei, se înapoie în aceeaşi stare de spirit în care plecase, în vreme ce starea de spirit a reginei se schinrp base eu totul ; şi cum printre calităţile ei — despre care am mai vorbit — fermitatea se afla pe primul loc, iar obiceiul de a spune verde, în faţă, ce gîndea se afla pe al doilea, neputîndu-se împăca în nici un fel cu slăbiciunea reginei faţă de Mazarin, o ţinu de rău pe stăpîna sa pentru alegerea pe care o făcuse, şi asta cu o libertate şi cu o asprime care aproape că frizau insolenţa.

Comandorul de Jars se întoarse şi el de la Roma, locul ultimului său exil. Acesta îl cunoscuse pe Mazarin acolo, aşa că nu dezaprobă alegerea reginei ; deveni deci prietenul- său, sau cel puţin se prefăcu a-i fi prieten ; fiindcă n-ar fi putut să-i fie cu adevărat din pricina legăturilor pe care le avea cu Châteauneuf. Era cinstit, inteligent şi avea curajul să-şi susţină sentimentele ; păcat însă că era nedrept din fire şi că se mînia uşor. Văzîndu-1 deci pe Mazarin persecutîndu-i sau alungîndu-i prietenii de- la Curte, şi mai ales pe Châteauneuf, începu a-1 urî pe cardinal cu o ură de moarte, deşi

Mazarin îl ajută să capete multe favoruri din partea reginei, pe care le primi chiar din mîna lui ; fiindcă regina a ţinut — în tot cursul regenţei sale — ca toţi cei care o slujeau cu credinţă să-i fie obligaţi cardinalului pentru ceea ce le dădea ea, urmărind să fie astfel ataşaţi ministrului.

Iată deci Curtea în toată frumuseţea şi măreţia ei, dar plină de încurcături. Fiecare s§ gîndea la planurile, la interesele şi la intrigile sale. Cardinalul Mazarin — blind, dar viclean, se străduia să-i cîştige de partea lui pe toţi. Prinţul de Conde îl proteja, ducele de Orleans — deşi sufleteşte era de partea familiei Vendome — îl împingea către puterea supremă. Mazarin făcu tot ce putu pentru a şi-o apropia pe doamna de Hautefort, socotind-o cea mai utilă pentru a-şi întări situaţia, fiindcă ea părea să se bucure de deplina prietenie a reginei ; dar planul nu-i reuşi. însăşi regina îi vorbi acestei doamne şi-i arătă motivele care o determinaseră să-1 numească pe Mazarin prim-ministru, care era părerea ei despre capacitatea şi dezinteresul acestui străin, precum şi credinţa pe care-o avea că nemaiexistînd nici o intrigă în Franţa, nici alte interese decît cele ale Statului, va fi, în sfîrşit, slujită cum trebuie. îi mai spuse că socotea că Mazarin îi va apăra mult mai bine interesele faţă de domnul de Orleans şi de domnul de Conde decît cei care — prin legăturile lor — manifestau simpatie sau antipatie fie pentru unul, fie pentru celălalt dintre cei doi prinţi. Dar nici una din aceste raţiuni nu avu cîştig de cauză în faţa doamnei de Hautefort ; ea nu se mulţumi doar să dezaprobe în sufletul ei, alegerea pe care-o făcuse regina şi s-o contrazică tot timpul cît fu vorba de Mazarin ; ci se apucă s-o blameze în mod public, în nişte termeni plini de dispreţ, care urmau s-o jignească şi care intr-adevăr o jigniră. Căci cum regina începuse să ţină prea mult la acest ministru şi să renunţe la alţii, nu putea concepe ca persoanele pe care le simpatiza să aibă sentimente diferite de ale sale ; aşa că, din această pricină, şi doamna de Hautefort începu să-i displacă. Aflîndu-se la

Luvru, în cabinetul cel mare, neluminat, dar cu ferestrele larg deschi.se din pricina căldurii, ea îi chemă pe Beringhen, primul ei scutier şi pe domnişoara de Beaumont, care fusese pînă atunci în slujba reginei Angliei. Regina li se plînse de prietena lor, căci şi Beringhen o iubea pe doamna de Hautefort. Ea blamă felul acesteia de a se comporta şi-şi manifestă făţiş aversiunea faţă de nesupunerea ei ; le mai spuse că nu era obişnuită să i se cenzureze faptele, nici alegerea pe care o făcuse în persoana cardinalului Mazarin şi le porunci să-i spună doamnei de Hautefort să-şi vîre minţile în cap şi să devină rezonabilă.

Cele două persoane — supărate de această situaţie neplăcută — şi care nu voiau să se pună rău cu Curtea — o dezaprobară pe doamna de Hautefort şi lăudară bunătatea şi răbdarea reginei. în toiul acestei discuţii, care fu lungă şi în care de fapt lucrurile se şi hotărîseră, doamna de Hautefort se afla în cabinetul cel mic, lipit de cel în care se găsea regina. Cum era obişnuită să fie 1^ curent cu toate secretele, se impacientă din pricina acelei discuţii şi începu a se frămînta cumplit. Mă aflam singură cu ea, dar cum de-abia. venisem la Curte nu cunoşteam aproape pe nimeni ; singura persoană de care mă simţeam mai apropiată, era regina. Cum eu n-aveam de ce mă frămînta din pricina acelei discuţii şi cum mă plictisisem să mai aştept sfîrşitul, am părăsit-o şi m-am dus să mă culc. în primele zile, nu m-am vîrît în nici un fel de treburi, hotărîtă s-o ascult pe regină. Aşa că deocamdată mă distra grozav tot ce vedeam, ca o comedie bună ce se juca sub ochii mei şi în care nu aveam nici un fel de interese.

Numai că doamna de Hautefort nu era tot atît de indiferentă Ca mine ; bănuind probabil, că se discuta despre ea, cînd rămase singură, nu mai putu răbda şi încercă să tragă cu urechea la ceea ce le spunea regina

celor două persoane pe care le-am pomenit. Profitînd de faptul că se întunecase, se strecură de-a lungul ferestrelor şi, auzind o parte din plîngerile reginei şi din blamul celor doi prieteni ai ei, ascultă cît putu de mult. Nevrînd să mai fie acuzată pe nedrept de regină, şi atît de prost apărată de „bunii" ei prieteni, se înfăţişă Anei de Austria căreia îi spuse că auzise tot ce se vorbise împotriva ei. Se plînse cu vehemenţă, spunînd că i se părea cel puţin ciudat ca fidelitatea ei să fie astfel răsplătită. Şi, cum se întîmplă ca cel care n-are dreptate să strige cel mai tare, nu omise nimic ca să se justifice, /ba chiar se şi înfurie, după cum mi-au povestit cei doi martori, trîntind nişte reproşuri care nu erau menite să placă stăpînei sale şi care n-au fost aprobate de prietenii • ei. Regina fu uluită s-o vadă apărînd în acel loc ; dar, fără să-şi arate mînia, îi spuse că era chiar bucuroasă de surpriza pe care le-o făcuse, fiindcă va auzi cu urechile ei ceea ce-i poruncise lui Beringhen să-i spună. Acuzata vărsă şiroaie de lacrimi şi se căi amarnic ; pînă la urmă, mărturisindu-şi dorinţa de a nu d L-place celei căreia îi datora totul, spuse şi ea ce-i veni în minte pentru a-şi justifica purtarea şi mai ales mintă de care dăduse dovadă. Făgădui să urmeze întocmai dorinţele reginei, împrietenindu-se cu Mazarin. Regina, care nu era rea din fire şi care era destul de amabilă, o iertă şi, dîndu-i mîna să i-o sărute, îi spuse rîzînd, pentru a-i potoli amărăciunea :

— De fapt, ar trebui, doamnă, să-mi săruţi numai degetul mic, fiindcă e degetul inimii, pentru ca între noi pacea să iie de acum încolo, deplină.

Acest procedeu, atît de blind şi de plin de atenţii, ar fi trebuit s-o determine pe doamna de Hautefort să fie ataşată cu trup şi suflet reginei care era într-adevăr demnă de laudă, fiindcă o tratase într-un mod atît de cordial. Dar bunătatea ei nu fu răsplătită. Firea omului, care e greu de schimbat, o determină pe doamna de Hautefort să dezaprobe tot ce nu intra în vederile ei,

fiindu-i peste putinţă să spună contrariul a ceea ce gîndea. Aşa că, la puţină vreme după asta, această sinceritate, o făcu să piardă toată prietenia şi favorurile reginei.

Capitolul VII

Ducesa de Montbazon. — Întîmplarea cu scrisoarea atribuită doamnei de Longueville. — Scandalul de la Curte. — Vizita reginei la prinţesa de Conde şi la ducesa de Longueville. — Doamna de Montbazon e alungată de la Curte. — Dizgraţierea ducelui de Beaufort şi a „Importanţilor". — Asasinatul plănuit asupra lui Mazarin. — Arestarea ducelui de Beaufort, la Luvru. — E condus la Vincennes. — Prinţii de Vendome sînt exilaţi din Paris. — Episcopul de Beauvais e trimis de la Curte. —[1] Simplitatea acestui prelat. — Doamna de Chevreuse e trimisă la Tours. — Părăseşte Franţa. — Ordinul dat tuturor episcopilor de a se reîntoarce în diocezele lor.

Tot în acea epocă, avu loc o întîmplare care încurcă toate iţele de la Curte şi datorită căreia domnul cardinal Mazarin se văzu aşezat temeinic în funcţia atît de mare la care rîvnea. Culmea ciudăţeniei a fost că aceleaşi lucruri, menite să întoarcă toată Curtea pe dos, dimpotrivă, făcură ordine, dar o ordine de pe urma căreia avură de suferit şi unii oameni de treabă. Deci toate evenimentele care s-au petrecut mai apoi, s-au

datorat acelei întîmplări care putea să ia o întorsătură bună, dar care din păcate, a luat una rea, şi care în loc să ne răsplătească, ne-a pedepsit. Se ştie că de obicei, pricina marilor tulburări în State, .sînt femeile ; războaiele care ruinează regatele şi imperiile, se datorează aproape întotdeauna ori frumuseţii femeilor, ori răutăţii lor. Ducesa de Montbazon — care se pare că a fost cea mai frumoasă, dar şi cea mai năbădăioasă femeie din epoca noastră — fiind mama vitregă a ducesei de Chevreuse, ţinea şi ea cu familia Vendome, nu atîta din dragoste pentru fata vitregă, cît pentru ducele de Beaufort (fiul cel mic al prinţului de Vendome), care o iubea nebuneşte. Deci aceste două doamne n-o înghiţeau cîtuşi de puţin pe prinţesa de Conde care, la rîndu-i, n-avea ochi să le vadă nici pe una, nici pe cealaltă şi care, aşa după cum v-am mai spus, îl sprijinea pe Mazarin numai pentru că-1 ura de moarte pe cancelarul de Châteauneuf. în afară de toate aceste animozităţi mai exista una şi mai mare între doamna de Longueville — fiica prinţesei de Conde —; şi doamna de Montbazon. Frumoasa şi tînăra domnişoară de Bourbon, silită de tatăl ei, se măritase cu ducele de Longueville, una dintre cele mai strălucite partide din pricina averii uriaşe pe care o avea. Deşi urma imediat după prinţii de singe, doamna de Longueville nu-1 socotea demn de ea, fie că nu era din os domnesc, fie din pricina vîrstei sale. Iar pe deasupra mai era şi îndrăgostit lulea, de cine credeţi ? De doamna de Montbazon. Cele două doamne nu numai că n-aveau de ce se iubi, ba dimpotrivă, se străduiau să-şi căşune una alteia cît mai multe necazuri ; frumuseţea fără cusur a doamnei de Longueville, tinereţea şi neamul ales din care se trăgea, îi dădeau acesteia dreptul să-şi privească rivala, cu dispreţ.

Şi iată că într-o zi, doamna de Montbazon, aflîndu-se la ea acasă, înconjurată de o mulţime de lume, una dintre cameristele sale găsi o scrisoare la ea în odaie şi cum era şi firesc, o aduse stăpînei sale. Scrisoarea părea

a fi a unei femei şi era adresată unui bărbat pe care se vedea clar că rru-1 urăşte, ci dimpotrivă. Cum, de obicei, astfel de scrisorele sînt subiectul preferat de discuţie ori de cite ori gazda are oaspeţi, scrisorica cu pricina nu făcu nici ea excepţie, stîrnind rîsetele şi comentariile tuturor celor aflaţi în vizită la doamna de Montbazon. După rîsete, urmă curiozitatea, iar după ea, bănuielile care-o făcură pe gazda să presupună că scrisoarea trebuia să fi căzut din buzunarul lui Coligny, care tocmai plecase şi care — aşa cum se şoptea — era îndrăgostit nebuneşte de doamna de Longueville. Această prinţesă, deşi se bucura de reputaţia de a fi virtuoasă şi înţeleaptă, nu putea fi totuşi bănuită că i-ar displăcea adoraţia şi laudele. (Aceasta e dealtfel slăbiciunea tuturor femeilor care — 1a adăpostul respectului şi sub aparenţele unei prefăcute adoraţii — devin întotdeauna sclavele celor care le înalţă osanale.) Cei cărora doamna de Montbazon le-a spus că scrisoarea era a doamnei de Longueville, n-o crezură. Totul se transformă într-o istorioară nostimă pe care fieeare o şoptea vesel, la urechea celui care încă n-o aflase. Aşa că, în scurtă vreme, ajunse şi la urechile prinţesei de Conde care — trufaşă şi răzbunătoare — o puse serios 1a. inimă. Aproape că-mi este şi greu să vă spun cît de departe a dus-o mînia şi durerea. Doamna de Longueville — care nu era mai puţin sensibilă — dar care era mai reţinută, fide părere să nu se facă prea multă zarvă. Gelozia pe care o nutrea faţă de doamna de Montbazon fiind pe măsura „dragostei“ ce i-o purta soţului ei, n-o făcu să se mînie chiar atît de tare, încît să nu mai fie în stare a se preface că nu-i pasă ; mai ales că avea o fire care prefera să înăbuşe întotdeauna scandalul, în loc să-1 aţîţe. Dar mama ei nutrea cu totul alt fel de sentimente : voia să profite de avantajul pe care-1 avea de a se înrudi cu familia de Bourbon şi, neputîndu-se abţine, făcu din această ceartă, o problemă de Stat. Veni deci la regină, îi ceru să facă dreptate şi se plînse cu vehemenţă

împotriva doamnei de Montbazon. Şi iată. Curtea împărţită în dcfuă tabere. Femeile, care o respectau pe prinţesa de Conde şi o dispre- ţuiau pe duşmanca sa, trecură de partea celei dintîi, în vreme ce aproape toţi bărbaţii trecură de partea doamnei de Montbazon. Paisprezece prinţi veniră s-o vadă şi s-o consoleze. Această victorie ca şi plăcerea de a se răzbuna pe doamna de Longueville — ce-i răpise un iubit cu care într-o bună zi nădăjduia să. se mărite, după moartea bărbatului ei care, într-adevăr, era foarte bătrîn — erau lucruri menite să bucure foarte tare o femeie fără scrupule, şi care nu dorea altă reputaţie decît să facă zarvă cît mai multă în jurul ei şi să aibă cît mai mulţi amanţi. Dar toţi cei care-i măguleau vanitatea fură repede constrînşi să-şi vadă de treabă, de frica tînărului duce de Enghien care, auzind cît de supărată era mamăsa, luă imediat şi.cu multă căldură parte surorii sale. Faptul îi făcu pe cei paisprezece prinţi să fugă care încotro, întocmai ca potîr- nichile, căci toţi laolaltă nu preţuiau cît- eL Singurii, care meritau să fie exceptaţi, fiind într-adevăr demni de toată stima, erau domnul de Nemours — care abia se însurase cu domnişoara de Vendome (sora ducelui de Beaufort) — prinţ plin de calităţi, şi ducele de Guise, de asemenea un om de mare valoare, deşi purtarea sa lăsa de dorit, fiindcă dăduse de cîteva ori dovadă de lipsă de prudenţă şi de judecată. Regina — care ţinea foarte mult la prinţesa de Conde — fu imediat dispusă să-i dea dreptate : era mama ducelui de Enghien, care tocmai cîştigase o bătălie grea şi care devenise un căpitan de temut. Aşa că trebuia neapărat să-i dea dreptate, de teamă ca nu cumva regenţa să-1 fie tulburată. Acestor considerente li se mai adăugau şi altele : în calitate de regentă era obligată să apere dreptatea, iar dreptatea cerea s-o reabiliteze în ochii lumii pe doamna de Longueville, care — lăsînd la o parte familia aleasă din care se trăgea — avea calităţi cu totul deosebite, o reputaţie ce nu putea fi atacată şi care, fie

deasupra, mai era şi o persoană deosebit de drăguţă.
n plus, doamna de Longueville era însărcinată. Fiindcă plecase la Barre, o casă pe care-o avea lîngă Paris, unde se dusese să-şi molcomească necazul şi să se odihnească, regina se duse s-o vadă ca s-o consoleze, făgăduindu-i că o va proteja. Primele amabilităţi odată schimbate, doamna de Conde o pofti pe regină într-un cabinet, unde şi mamă, şi fiică se aruncară la picioarele ei şi cerură .să le facă dreptate pentru jignirea adusă de doamna de Montbazon. Se rugară cu atîta stăruinţă şi potop de lacrimi, încît regina — făcîndu-mi cinstea, după ce s-a reîntors de la Barre, să-mi povestească aceste lucruri — mi-a mărturisit că cele două principese o înduioşaseră atît de tare, încît le făgăduise că vor fi pe deplin satisfăcute. Lucrul se înfăptui într-adevăr, cu toată ceremonia de rigoare şi în aşa fel, încît cele două doamne fură pe deplin mulţumite.

Ducele de Beaufort, iubitul doamnei de Montbazon, începuse a decădea din acele prime favoruri care, la început, uluiseră pe toată lumea. în pofida dragostei pe care i-o. purta doamnei de Montbazon, iată că regina dăduse dreptate doamnei de Conde şi fiicei sale. Ceruse să i se dea Amiralitatea ; fusese refuzat pentru că Mazarin o sfătuise pe regină să i-o lase ducelui de Breze, nepotui cardinalului de Richelieu. Acesta o căpătase de la unchiul lui şi o căpătase pe merit ; fără protecţia lui Mazarin, ar fi rămas fără ea. Această schimbare a reginei faţă de familia de Vendome, displăcu bătrînului Vendome, dar cel mai crunt îl jigni pe ducele de Beaufort. Se miră că-i fusese refuzată o favoare de care era aproape sigur şi despre care susţinea sus şi tare că regina i-o făgăduise în mod solemn. Plin de resentimente, se răci de Mazarin care-i punea mereu beţe în roate. Acesta, care văzuse cît de mult rîvneau cei din familia de Vendâme să se îmbogăţească, voi să se slujească de mînia doamnei de Conde ca să-i înlăture şi,

dacă va putea, chiar să-i şi alunge din ţară. Aşa că ceea ce făcu nechibzuinţa doamnei de Montbazon — atît pentru a-şi satisface ambiţia, cît şi pentru a face rău celor ce susţineau partidul lui Mazarin — îi servi de minune cardinalului pentru a scăpa de duşmanii lui şi pentru a pune capăt intrigilor urzite împotriva sa. Cum era mult mai dibaci decît ei, fu uşor să se slujească de acele întîmplări mărunte, pentru a-şi atinge scopurile mari. Cardinalul era un om perfid ; ştia să se slujească de minune de aşa-zisa lui bunătate, în avantajul său ; stăpînea la perfecţie arta de a-i încînta pe oameni şi de a se face iubit de cei pe care soarta i-i scotea în cale. Am auzit pe cineva care-1 cunoscuse foarte bine la Roma (mareşala d'Estree), spunînd că atunci cînd voia, ştia să fie unul dintre oamenii cei mai fermecători ; acest lucru mă face să trag concluzia că nu e cazul să ne mirăm cum de l-a îndrăgit atîta nu numai regina, dar şi cei doi mari prinţi, domnul de Orleans şi domnul de Conde, cărora la început le dădea dreptate în orice, dar totodată şi cum de l-a urît atîta întreaga Franţă, care şi-a manifestat deseori dispreţul şi furia faţă de el ; şi asta, fiindcă naţiunea noastră, destul de îngăduitoare din fire, nu-i putea suferi pe favoriţi, urîndu-i cu înverşunare, indiferent de meritele pe care le-ar fi avut, şi nelăsîndu-se dominată de ei, cu atît mai vîrtos de unul ca Mazarin ale cărui cusururi displăceau, tuturor, pînă şi celor mai îngăduitori, căci era josnic, avar, mincinos şi lipsit de recunoştinţă.

Regina — pentru a face Ordine în această încurcătură de la-Curte, pe care ea o socotea un fleac — porunci ducesei de Montbazon să se ducă la doamna prinţesă de Conde şi să-i ceară scuze. Ceea ce urma să spună, ca şi ceea ce urma să i se răspundă, fu scris cu grijă în cabinetul cel mic de la Luvru, pe hîrtia sa cerată de către

însuşi cardinalul, care se prefăcu a se strădui să pună capăt scandalului, dind satisfacţie ambelor părţi. Eram de faţă în seara în care toate aceste neghiobii fură examinate îndelung şi-mi amintesc că am rămas uluită în sinea mea, de nebunia şi de preocupările ridicole ale celor mari. Am văzut-o pe regină, în cabinetul cel mare, cu doamna de Conde alături de ea — care emoţionată şi mîniată — făcea din tot acest flecuşteţ, o crimă de lesmajestate. Doamna de Chevreuse — vîrîtă şi ea în acest scandal al mamei sale vitrege — se afla şi ea acolo, împreună cu domnul cardinal, pentru a alcătui scurta cuvîntare ce trebuia rostită. Se discută cam un ceas asupra fieoărui cuvînt. Cardinalul —care conducea afacerea — se ducea de la o tabără la cealaltă, chipurile pentru a aplana diferendul, ca şi cum această împăcare .ar fi contribuit cu ceva la fericirea Franţei sau la fericirea sa personală. După părerea mea, n-am mai văzut niciodată o mascaradă atît de perfectă ; lucrul în sine era un fleac, dar fiece nouă zi aducea cu 6ine noi întîmplări supărătoare şi neplăcute, fie particularilor, fie prinţilor şi prinţeselor, fie regilor şi reginelor. Capetele încoronate sînt cele mai expuse bîrfelilor ; cele mai rezonabile se prefac a nu auzi nimic, ca să nu pedepsească pe nimeni. Ei ştiu şi trebuie să ştie că e vorba de un rău iremediabil. Nu există nici un loc pe lume unde limbile să fie mai slobode şi spiritele mai pornite să-i bîrfească şi să-i scuture pe suveranii lor, aşa cum e la noi în Franţa. Toţi îi înjură în gura mare pe regi şi pe miniştri şi fiecare îşi dă cu părerea în legătură cu treburile lor, fără ca cineva să le vîre minţile în cap. In sfîrşit, ceea ce n-ar fi trebuit să deranjeze pe nimeni, sau care — din prudenţă — ar fi trebuit cocoloşit, deveni, datorită fatalităţii, un lucru cu nişte urmări catastrofale.

Se hotărî deci că vinovata se va duce a doua zi la doamna Prinţesă ; că va trebui să-i spună că vorbele răuvoitoare fuseseră născocite de nişte invidioşi şi că în sinea sa ea nu s-ar fi gîndit niciodată la una ca asta,

cunoscînd prea bine virtutea doamnei de Longueville, precum şi respectul pe.care i-1 datora. Acest scurt discurs fu scris pe un bileţel care fu prins de evantaiul zdoamnei de Montbazon pentru a fi rostit, cuvînt cu cuvînt, în faţa prinţesei de Conde. Doamna de Montbazon îl rosti intr-adevăr, dar într-un mod atît de mîndru şi de plin de trufie, încît întreaga ei înfăţişare părea mai curînd a spune : „îmi bat joc de tot ceea ce sînt' obligată să rostesc !“ După această satisfacţie, doamna Prinţesă, o-rugă pe regină să-i îngăduie să nu se mai afle niciodată acolo unde s-ar fi aflat şi ducesa de Montbazon, rugăminte pe care regina i-o îndeplini pe loc. Dorea să-i facă această plăcere, mai ales că era convinsă că lucrul nu va avea nici un fel de consecinţă, deşi era oarecum dificil de pus în practică. Iată însă că la cîteva zile după asta, doamna de Chevreuse oferi o gustare, reginei, în „Grădina Renard", de la capătul parcului Tuileries. Regina ţinu s-o ia cu ea şi pe doamna de Conde, asigurînd-o că doamna de Montbazon nu va fi acolo, fiindcă ştia că peste zi nu se simţise bine şi că chemase medicul. Asigurată deci de regină că rivala ei nu va veni, doamna de Conde se hazarda s-o urmeze. Dar cînd regina intră în grădină, i se spuse că ducesa de Montbazon se afla acolo, pretinzînd că trebuia neapărat să onoreze masa pe care o dădea fiica ei vitregă. Regina rămase surprinsă ; îi făgăduise doamnei de Conde că nu se va vedea cu rivala ei. aşa că fu cum nu se poate mai încurcată de această întîlnire. Doamna de Conde voi să plece ca să nu strice serbarea : dar regina, o opri spunindu-i că era de datoria ei să îndrepte lucrurile, fiindcă prinţesa nu se hotărîse să vină decît după ce regina îşi dăduse cuvîntul că nu se va întîlni cu ducesa. Ca să nu iste zarvă, trimise pe careva s-o roage pe doamna de Montbazon să se prefacă cum că nu se simte bine şi să ‘plece, scoţînd-o astfel din încurcătură. Numai că ducesa, cunoscînd pricina acestei „alungări", nu consimţi să fugă din faţa rivalei sale şi fu atît de puţin abilă, îneît refuză această rugăminte celei căreia îi

datora foarte multe lucruri. Regina se simţi ofensată de atîta nerecunoştinţă ; nu voi s-o lase pe doamna Prinţesă să plece singură, refuză gustarea şi plimbarea şi se reîntoarse la Luvru, foarte pornită împotriva doamnei de Montbazon care-i arătase atît de puţin respect. Cum, de obicei, regii sînt mult mai puternici decît cei care-i ofensează, sigur că le e foarte uşor să se răzbune pe ei. Aşa că, a doua zi, regina îi trimise vorbă doamnei de Montbazon să plece de la Curte şi să se retragă la una din reşedinţele sale. Ea plecă imediat, spre marele regret al prietenilor săi şi chiar al ducelui de Orleans care, iubind-o mult odinioară, îşi mai aducea şi acum aminte de acest lucru. Din păcate, nu putu s-o ajute în nici un fel, fiindcă regina era mînioasă foc. Această dizgraţiere fu în curînd urmată de cea a ducelui de Beaufort şi a grupului „Importanţilor". Iubirea pe care i-o purta exilatei, durerea pe care o simţea văzînd că o altă persoană [XXI] îi luase locul în inima reginei, ura pe care prinţul de Conde, mama acestuia şi doamna de Longueville o nutreau faţă de familia lui şi mai ales ura cardinalului împotriva casei de Vendome, îi amărîră cumplit viaţa lui de Beaufort, năruindu-i toate planurile pe care şi le făcuse — şi pe bună dreptate — în legătură cu soarta măreaţă care-1 aştepta. Fu cumplit de nefericit că nu putu fi de aceeaşi părere cu regina care păruse să aibă multă încredere şi să nutrească multă prietenie fată de el. Şi tocmai aceste două sentimente stricară totul : căci, voind să se bucure singur de favoarea reginei, nu putu îndura s-o împartă cu altul, după cum nu putu îndura să nu-şi poată ajuta neamurile pe care voia să le pună în posturi înalte. Aşa că, fiind legat de nişte nefericiţi, aceştia îl tîrîră după ei şi căzînd, se văzu ajuns într-o stare demnă de plîns. Fu acuzat că voise de două ori să-1 asasineze pe Mazarin, şi regina fu convinsă că-i pusese gînd rău. Alte persoane m-au asigurat însă că nu voise decît să-1 sperie. Am auzit spunîndu-se, de

XXI E vorba de Mazarin.

asemenea, că ar fi existat totuşi o fărîmă de adevăr în acuzaţia asta. Oameni demni de încredere şi prea puţin ataşaţi cardinalului, mi-au mărturisit că, într-o zi, în vreme ce Mazarin se pregătea să se ducă să ia masa la preşedintele de Maisons, undeva, la ţară, a văzut nişte soldaţi care începuseră a se înşirui pe drum ; că ducele de Orleans sosind din întîmplare, chiar în clipa în care cardinalul se pregătea să se urce în trăsură, ţinu morţiş să vină cu el şi că numai prezenţa acestuia împiedicase să fie ucis.

Altă dată, Istoria ne asigură că Mazarin, pornind de acasă spre Luvru — care se afla în direcţie cu totul opusă — urma să fie împuşcat de la o fereastră ; că în seara aceea fusese avertizat să nu se ducă nicăieri şi că în colţul străzii vecine se aflau îngrămădiţi o mulţime de soldaţi, călări pe cai. Ştiu eu însămi că unii prieteni ai ducelui de Beaufort n-au r\°gat cîtuşi de puţin faptul şi că e adevărat că a doua zi a circulat zvonul, care a făcut mare vîlvă la Curte, că ducele de Beaufort a vrut să-1 omoare pe cardinalul Mazarin. Zvonul a fost auzit de multă lume, iar regina mi s-a părut a fi foarte puţin încîntată de ducele de Beaufort şi de intriga „Importanţilor[11] săi. Apropiin- du-mă de ea şi întrebînd-o de ce era atîta zarvă la Curte, ea mi-a răspuns :

— Vei vedea, înainte de a trece patruzeci şi opt de ore, cum mă voi răzbuna pentru renghiul pe care au vrut să mi-1 joace amicii ăştia răutăcioşi !

Cum nu eram nici interesată, nici curioasă, şi cum sînt din fire, o persoană discretă, am păstrat, cu sfinţenie, în' sinea mea, ceea ce mi-a spus regina şi am aşteptat să văd ce o să se întîmple peste trei zile, aşa cum mă avertizase regina. Amintirea acestor cîtorva cuvinte nu s-a şters niciodată din minte. Am văzut, în ura ce mocnea în ochii reginei şi în faptele ce s-au petrecut a doua zi, iar unele chiar în acea seară, de ce e în stare o regină când e furioasă, fiindcă poate face cu supuşii ei orice vrea.

Chiar în aceeaşi seară, ducele de Beaufort, întorcîndu-se de la o vînătoare ce avusese loc cu cîteva zile înainte de alungarea doamnei de Montbazon, se întîlni — intrînd în Luvru — cu doamna de Guise, cu doamna de Vendome, mama sa, şi cu doamna de Nemours, sora sa, care stătuseră toată ziua în preajma reginei. Aflaseră şi ele vestea despre asasinarea lui Mazarin şi văzuseră spaima zugrăvită pe chipul reginei. Aşa că făcură tot ce putură pentru a-1 împiedica pe prinţ să urce la etaj, spunîndu-i că toţi prietenii lui îl sfătuiau să plece pentru cîteva zile, aştep- tînd să vadă cum aveau să se mai desfăşoare lucrurile. Dar el, fără să pară uimit, îşi continuă drumul, răspunzîndu-le ceea ce ducele de Guise scrisese pe un bileţel în care era avertizat că va fi ucis : ,,Nu vor cuteza !“ Era curajos şi pe deasupra, îmbătat de favoarea de care era convins că se bucură. O văzuse pe regină în dimineaţa sau în seara zilei precedente, vorbindu-i cu aceeaşi blîndeţe şi familiaritate ca de obicei ; aşa că nu-şi închipuia că soarta i s-ar putea schimba chiar atît de lesne. Intră deci la regină, plin de siguranţă. O găsi în cabinetul cel mare de la Luvru ; aceasta îl primi cu căldură, şi-1 întrebă cum decursese vînătoarea, ca şi cum n-ar fi fost preocupată decît de acest lucru. învăţase să-şi ascundă sentimentele, de la răposatul ei soţ, Ludovic al XIII-lea, care practicase acest urît cusur, mai bine decît oricare alt rege de pe pămînt. In timp ce discuta atît de paşnic cu Beaufort, iată că sosi Mazarin. Regina se ridică şi-i spuse s-o urmeze în cămăruţa cenuşie, dînd de înţeles că ar avea ceva de discutat **cu** el. Regina ieşi, urmată de ministru. Ducele de Beaufort, dînd şi el să iasă prin cabinetul cel mic, dădu nas în nas cu Guitaut, căpitanul gărzilor reginei, care-1 arestă, poruncindu-i, în numele regelui şi al reginei, să-1 urmeze. Fără să se mire, ducele — după ce-1 privi fix — îi spuse :

— Da, am să te urmez ! Dar trebuie să-ţi mărturisesc

că lucrul mi se pare destul de ciudat !

Apoi, întorcîndu-se spre partea unde stăteau doamnele **de** Chevreuse şi de Hautefort — care se aflau în cabinetul **cel** mic şi discutau împreună — le spuse :

— Doamnelor, iată că regina a poruncit să fiu arestat !

Cele două doamne au rămas uluite şi chiar s-au arătat a fi foarte îndurerate, fiindcă îi erau prietene ; în ceea ce-1 privea pe duce, cred că inima îi era plină de ciudă şi de mînie. Nu-şi putea închipui că, după ce-o slujise pe regină în epoca în care fusese atît de nefericită, ea ar fi avut vreodată inima să-1 trateze astfel. Ducele nu prea cunoştea lumea şi nici n-avea o minte prea isteaţă, ca să judece sănătos lucrurile ; era un om care se îmbăta , cu falsa glorie a unor favoruri demult apuse ; prin urmare, fu foarte nemulţumit să se vadă înşelat şi dezamăgit, după ce-şi făcuse atîtea planuri măreţe ; dar, fiind curajos, făcu faţă nenorocirii. După ce intră în odaia lui Guitaut, unde fu dus la început, ceru să i se aducă masa. Mîncă zdravăn şi cu poftă şi dormi tun. De îndată ce fu arestat, veniră în goană la Luvru doamna de Vendome, mama sa, şi doamna de Nemours, sora sa, ca să se arunce la picioarele reginei şi s-o roage să-1 ierte. Dar nu putură să ajungă la ea, aşa că lacrimile şi strigătele lor nu fură văzute şi auzite: decît de cîteva persoane care încercară să le consoleze. M-am numărat şi eu printre aceste persoane, spu- nîndu-le că n-o vor putea vedea pe regină. Că n-o vor putea determina să-şi schimbe hotărîrea şi că ar face mai bine, pe moment, să lase lucrurile în voia soartei. Ducesa de Vendome, care era o femeie de înţeles, poreclită şi „mama săracilor", îşi dădu seama că nu mai era nimic de făcut.

A doua zi în zori, prizonierul fu dus la Vincennes. I se dărui un valet de-al regelui, ca să-1 slujească şi un bucă- tar. Prietenii săi se plînseră că nu i se lăsase nici măcar unul dintre servitorii săi ; dar regina — căreia i-am vorbit

în numele lor — mi-a spus că nu se obişnuia acest lucru. Apoi li se trimise poruncă domnului şi doamnei de Vendome precum şi domnului de Mercoeur, fratele mai mare al ducelui de Beaufort, să părăsească imediat Parisul şi să se retragă la una din reşedinţele lor. Domnul de Vendome se scuză că era bolnav. Dar pentru a-1 îmboldi să plece cît mai repede şi a-i face călătoria cit mai plăcută, regina îi trimise litiera ei. Unele persoane, foarte afectate de această dizgraţiere a familiei de Vendome, spuseră că regina făcuse o afacere de Stat dintr-un fleac. Dar duşmanii acestei familii — care erau prieteni cu prinţesa de Conde şi care erau la curent cu toată intriga din palatul Conde — înveninară pînă şi cele mai neînsemnate lucruri, iar cardinalul nu fu deloc supărat să profite de mînia reginei, pentru a-i îndepărta de la Curte pe toţi cei care se opuneau la instalarea lui, dindu-i de înţeles stăpînei sale că prinţii de Vendome nu erau atît de necăjiţi decît pentru că nu se mai putea spune ' că de fapt ei guvernau ţara, lăsînd să se creadă că ea nu făcea nici un bine nimănui, decît la recomandarea lor. Un mare număr de oameni — vîrîţi în această cabală — care o sîcîiau în fiece zi pe regină, cu pretenţiile lor — o convinseră lesne că de fapt ea nu era cîtuşi de puţin obligată să-i despăgubească pentru nişte pierderi de care nu era vinovată cu nimic şi că era cazul să pună capăt pretenţiilor ducelui de Beaufort, care dovedise îndestul, prin neehibzuinţa sa, că în loc să slujească Statul, mai curînd îl ducea de rîpă. Dealtfel, îşi dădu şi ea singură seama că, in calitate de regentă, era obligată să renunţe la slăbiciunile sale, să nu se gîndească decît la binele public şi să nu aibă alte interese decît cele ale Statului, care eraucu totul opuse celor pe care le avusese pe vremea cînd nu avea copii şi cînd era ameninţată în orice clipă că va fi trimisă îndărăt, în Spania. Căci pe vremea aceea ea nu avusese decît foarte puţini prieteni şi slujitori, cărora le

datora recunoştinţă. Pretinsul asasinat de care erau acuzaţi ..Importanţii'[1], nu i se părea chiar de necrezut, ei, care ştia sigur că unii avuseseră de gînd să-1 ucidă pe cardinalul de Richelieu. A doua zi după arestarea ducelui de Beaufort, în vreme ce cameristele o pieptănau pe regină, ea ne făcu cinstea de a ne spune — celor două t femei şi mie — ce-i zisese Beaufort lui Guitaut, cînd îl arestase. îi admiră curajul de a fi manifestat atîta nepăsare faţă de nenorocirea' ce i se întîmplase şi ne spuse că-1 avertizase de nenumărate ori să-şi schimbe conduita şi că, dacă i-ar fi urmat sfatul, ar fi scăpat de acel necaz. Apoi ne mai spuse că se hotărîse să-1 aresteze, cu multă durere în suflet, deplîngînd în sinea ei faptul că fusese obligată să-i mîhnească familia ; că în clipa în care ştiu că i se executa ordinul, inima începuse să-i bată nebuneşte. Ne mai istorisi apoi că,- cu două sau trei zile mai înainte de a-1 aresta, se dusese să se plimbe prin pădurea Vincennes, unde Chavigny oferise un ospăţ grandios şi văzîndu-1 pe Beaufort foarte vesel, îl plînse zicîndu-şi în sinea ei : „Vai, bietul băiat, peste trei zile va fi tot în această pădure, dar nu va mai rîde !“ Domnişoara Filan- dre, prima cameristă a reginei, se jură că în seara aceea, cînd se culcase, regina plînsese. Că-i mărturisise cît de mult îl iubise pe vremea răposatului rege şi cît îi era de greu acum să-1 pedepsească şi să se despartă de el. Iată nişte dovezi de ^bunătate, vrednice de toată stima. Dar, în ciuda acestei calităţi, era oarbă la orice, o orbire pur şi simplu condamnabilă. Căci s-a supus orbeşte lui Mazarin, cedînd întotdeauna în faţa rugăminţilor şi dorinţelor acestui bărbat fericit, chiar din clipa în care se hotărîse să-i reziste. Bunătatea şi spiritul ei de dreptate dispăreau cu desăvîrşire cînd era vorba de acest ministru, îndată ce intrau în joc patima sau sfaturile care o călăuzeau. Şi, spre nenorocirea noastră, dacă uneori, părerile ei erau opuse celor ale lui Mazarin, încrederea pe care o avea în el şi neîncrederea pe care o avea în ea, o făceau să nu-şi susţină acele păreri şi să le

adopte cu mare uşurinţă pe cele propuse de Mazarin. Noroc c-o vedeam destul de rar într-o astfel de situaţie.

Dizgraţierea ducelui de Beaufort fu urmată de cea a episcopului de Beauvais, care nu putu ţine piept unui concurent atît de puternic cum era Mazarin. Pălăria de cardinal cerută pentru el, fu contramandată ; episcopul părăsi Curtea fără'regrete şi se duse la episcopia lui din Beauvais. Iată un lucru despre care nu pot să vorbesc fără s-o ţin de rău pe regină, fiindcă putea să-1 facă pe **acest** episcop, cardinal, pentru a-i răsplăti serviciile, chiar **dacă-1** scotea din minister. Era un om de treabă, foarte pios şi foarte liniştit ; putea trăi la Curte, fără a da de bănuit vreodată că ar avea de gînd să se vîre în yreo intrigă. îi fusese de mare ajutor reginei (ba chiar o împrumutase şi cu bani) şi dăduse dovadă de o mare fidelitate. Banii i-au fost înapoiaţi ; dar fidelitatea, care preţuieşte **mai** mult decît toate comorile Indiei, i-a fost foarte prost răsplătită. Voi mai adăuga doar că bietul episcop era atît **de** inabil, încît duşmanilor săi le-a fost foarte uşor să-1 facă de rîs în ochii reginei. Cardinalul Mazarin s-a slujit de o vorbă spusă de spiscop, cu prea multă uşurinţă, pentru a o convinge pe stăpîna sa că nu era în stare de nici un secret. După întemniţarea ducelui de Beaufort, **cu** care episcopul era prieten, bătrînul de Beauvais îi spusese prinţului de Conde că-1 mira faptul că el consim- ţise la această întemniţare. Prinţul, care nu era deloc necăjit de acest lucru, îi răspunsese :

— Dar dumneata, domnule, care eşti ministrul reginei, cum de n-ai împiedicat acest lucru ?

— Aş fi făcut-o, i-a răspuns episcopul de **Beauvais, şi** l-aş fi avertizat, dacă aş fi ştiut !

Domnul Prinţ — care găsi acest răspuns nedemn de un om ce se ocupa de afacerile Statului, îi rise în nas şi povesti întîmplarea cîtorva prieteni. Brancas, fiul ducelui de Villars, foarte ataşat ducelui de Orleans şi foarte bun prieten cu abatele de la Riviere, îi relată acestuia din

urmă, toată istoria. Abatele i-o spuse stăpânului său — ducele de Orleans — ducele i-o spuse reginei şi lui Mazarin. Cardinalul trase imediat foloase din toată treaba asta, zugrăvindu-1 pe bietul episcop, în faţa reginei ca pe un om ce nu prezenta nici o siguranţă şi că atunci cînd era vorba de secretele de Stat, putea deveni chiar periculos.

Această imprudenţă contribui enorm la îndepărtarea lui ; regina dealtfel observase mai demult că episcopul nu era în stare s-o ajute să ţină sceptrul, a cărui greutate o copleşea. Ea nu .era obişnuită să muncească, şi treburile regenţei, începură s-o sperie ; dorea deci alături, un om abil şi inteligent care s-o scutească de povara cîrmuirii ; negăsindu-1 în persoana episcopului de Beauvais, ea îşi îndreptă privirea către cardinalul Mazarin, care părea să aibă toate calităţile necesare unui ministru destoinic.

Doamna de Chevreuse, sătulă să-şi vadă prietenii exilaţi sau prost trataţi şi încrederea reginei faţă de ea slăbind zilnic, se plînse Anei de Austria de prea puţina consideraţie pe care o manifesta faţă de vechii ei slujitori. Regina o rugă să nu-şi mai vîre nasul unde nu-i fierbe oala, s-o lase să cîrmuiască Statul cum socotea ea de cuviinţă, şi să nu se amestece în treburile sale. O sfătui — după cum am avut cinstea să-mi povestească — să-şi petreacă vremea intr-un chip mai plăcut, să nu se mai vîre în nici o intrigă şi să se bucure, sub regenţa sa, de tihna de care nu avusese parte sub răposatul rege. Apoi îi mai spuse că venise vremea să se retragă şi să se mai- gîndească şi la cele cereşti, nu numai la cele lumeşti. Numai dacă accepta aceste condiţii, îi făgăduia să mai fie prietenă cu ea. Dacă ea ţinea cu tot dinadinsul să tulbure Curtea şi să se amestece în treburi care n-o priveau, o va sili să plece.

Doamna de Chevreuse nu fu de acord nici cu mustrările, nici cu sfatul de a se retrage la o mănăstire. Nu crezu nici o secundă că evlavia şi grija pentru salvarea

sufletului ei erau motivele care o determinaseră pe regină să-i vorbească astfel. Mai ales că la Curte, o astfel de marfă n-avea căutare. Ideea retragerii nu-i trecu nici măcar o secundă prin minte ; dimpotrivă, nimic nu revoltă mai aprig spiritele decît predicile ipocrite. Cea pe care i-o ţinuse regina, avu deci efectul pe care era firesc să-1 aibă. Şi cum regina nu fu satisfăcută nici de răspunsul, nici de purtarea doamnei sale de onoare, începu a-i purta sîmbetele. Pe de altă parte, doamna de Chevreuse, văzînd că bunăvoinţa reginei scădea zilnic faţă de ea, nu se miră cîtuşi de puţin cînd primi porunca de a se retrage la Tours, la una din reşedinţele sale. Plecă imediat de la Curte şi în cîteva zile ajunse la Tours ; dar neputînd sta liniştită acolo, se deghizară — şi ea şi fata ei, domnişoara de Chevreuse — şi porniră la drum. Voiau să ajungă în Anglia, dar în insula Guernesey se îmbolnăvi şi suferi cumplit din pricina lipsurilor. Aşa că de acolo o porni spre Flandra, unde acel biet duce de Lorena, deşi el însuşi surghiunit, o primi pentru a doua oară şi o ajută cu prisosinţă. Ca să se disculpe pentru izgonirea ei, cardinalul Mazarin spunea că doamna de Chevreuse iubea prea mult Spania ; că ţinea morţiş să se încheie pacea cu spaniolii, în favoarea lor, şi că nu voise niciodată să-i accepte prietenia. I-am auzit spunînd pe cei care au cunoscut-o mai îndeaproape, că n-a existat nimeni, în toată Franţa, care să cunoască mai bine ca ea interesele tuturor prinţilor, nici care să vorbească atît de bine şi nici care să aibă uşurinţa de a descurca pînă şi cele mai încurcate afaceri ; numai că prin felul în care s-a comportat, inteligenţa sa nu mi s-a părut a fi chiar atît de mare ca reputaţia de care se bucura. Cum era isteaţă şi umblată prin străinătăţi, socot că merita aceste laude şi poate că era chiar în stare să-şi dea părerea în legătură cu pacea. Trebuie însă să spunem despre ea — dacă vrem să fim drepţi — că cei care-i analizaseră părţile bune, îi găsiseră şi multe cusururi. Cînd vorbea, o cam lua gura pe dinainte, şi era veşnic ocupată cu tot

felul de intrigi în care se vîra. E de asemenea de presupus că nu prea punea bază pe raţiune şi că partea ei tare erau pasiunile. Regina şi ministrul ei aveau deci unele motive să se teamă de ea. Am auzit-o cu urechile mele pe această faimoasă ducesă, spunînd (într-o zi cînd am lăudat-o că luase parte la mai toate marile afaceri politice petrecute în Europa) că niciodată inima nu-i fusese stăpînită de ambiţie, ci că întotdeauna se lăsase călăuzită de plăcere ; că se vîrîse în toate acele afaceri politice numai ca să fie alături de bărbaţii pe care i-a iubit.

Tot cam în acea vreme sau puţin după asta, se porunci tuturor episcopilor să se retragă la diocezele lor, Porunca fusese dată mai mult pentru bătrînul episcop de Lizieux, care nu voia cu nici un chip să plece din Paris. Era evlavios, vorbea frumos şi cam spunea lucrurilor pe nume. Era socotit un fel de „sfînt al Curţii[1]''. Avea obiceiul să-i spună reginei „fiica mea", iar regina îi arătase întotdeauna un respect fără margini. Răposatul cardinal, deşi nu-1 iubea fiindcă era prea bun prieten cu regina, nu se gîndise niciodată să-1 alunge şi nutrise întotdeauna o oarecare veneraţie pentru virtutea şi pentru barba lui albă. Totuşi acum trebui să se ducă şi el, împreună cu ceilalţi. îşi dădu imediat seama că de fapt porunca, deşi generală, fusese dată anume pentru el, la rugămintea lui Mazarin. Era prieten intim cu domnii de Vendome, locuia în casa lor şi vorbea foarte liber cu regina, aşa că Mazarin
— temîndu-se de el — fu bucuros să-i facă vînt cît mai repede de la Curte. Iată-1 deci, într-o bună dimineaţă, venind la regină să-şi ia rămas bun. Ana de Austria tocmai se îmbrăca. Neştiind ce să-i zică şi fiind foarte încurcată să-1 vadă acolo, îl rugă s-o pomenească în rugăciunile sale. Bătrînul nu scoase o vorbă : voia desigur, să-i arate
— prin tăcerea lui — că se supunea poruncii, dar că nu era de acord cu ea. Eram de faţă şi am observat cu amă-

răciune acest lucru, atît pentru regină cît şi pentru cel pe care ea îl alunga. Mai târziu, regina' aflîndu-se la Val-de- Grâce, i-a spus marchizei de Maignelay [XXII], doamnă de o calitate deosebită şi de o virtute rară, prietenă bună cu bătrînul episcop, că fusese obligată — din mai multe considerente — să-1 îndepărteze, dar că se jura că fusese foarte necăjită şi că se hotărise foarte greu să renunţe la un om pe care-1 iubea ca pe propriul ei tată.

Capitolul VIII

Duelul dintre ducele de Guise şi,Coligny, din pricina doamnei de Longueville. -ţ— Moartea lui Coligny. —• Uşurinţele şi prostiile ducelui de Guise. — Regina se duce să stea la Palatul Regal. — Se îmbolnăveşte de tristeţe şi

XXII *Claude Marguerite de Gandy,* era mătuşa cardinalului de Retz, coadj utorul arhiepiscopiei Parisului.

de mîhnire. — Doamna de Hautefort ; ura sa împotriva cardinalului Mazarin, imprudenţele faţă de regină, dizgraţierea şi disperarea ei. — Deplina putere a cardinalului. — Influenţă sa asupra reginei. — Schimbări în slujbele civile. — Tabloul vieţii particulare a reginei. — Gusturile, sentimentele, firea, dispoziţia sufletească, portretul ei la patruzeci şi ceva de ani. — Ducele de Orleans pleacă să comande armatele din Flandra, iar ducele de Enghien, pe cele din Germania. — Primele agitaţii din Parlament. — Preşedintele Barillon e exilat în Pignerol. — Parlamentul se duce in *corpore,* la Palatul Regal, pentru a protesta împotriva acestei exilări. — Regina refuză să-1 primească. — Şederea la- Curtea din Ruel. — Frumoasele versuri ale lui Voiture, închinate reginei. — Părerea lui Henric al III-lea despre Paris.

Cam în acea vreme avu loc un duel în Piaţa Regală, între ducele de Guise, unul dintre principalii susţinători ai doamnei de Montbazon şi contele de Coiigny. Duelul era urmarea scrisorii pe care doamna de Montbazon o găsise la ea acasă şi pe care ţinuse să i-o pună în cîrcă doamnei de Longueville. Ducele de Guise, brav ca şi strămoşii săi, avu avantaj asupra bietului martir al doamnei de Longueville, rănindu-1 atît de grav la braţ, încît muri foarte curînd după asta, peste măsură de nefericit din pricina nenorocirii ce i se întîmplas;e L'Estrade îi sluji ca ajutor ; dealtfel îi era şi rudă ; dorind să-4 împiedice să-şi piardă 'viaţa, îi spuse — cînd acbsta 9 trimise la ducele de Guise să-1 provoace la duel — eă dacă dusele de Guise — care nu luase parte la tămbă- lăul iscat de doamna de Montbazon — renunţă la duel, ar trebui să fie satisfăcut. Dar Coiigny îi răspunse :

— Nu e vorba de asta ! I-am făgăduit doamnei de Coiigny că mă voi bate cu el, în Piaţa Regală, aşa că acum nu mai pot să dau înapoi 1

Bridieu, secundul lui de Guise, fu rănit la rîndu-i de L'Estrade ; după ce-1 răni şi-1 scoase din luptă, L'Estrade alergă în ajutorul prietenului său, pe care-1 găsi într-o stare jalnică. De Guise — faţă de care Coligny se oferi să continuie lupta, deşi era grav rănit — văzînd sîngele care-i curgea şiroaie, nu voi să-i accepte propunerea şi-1 asigură de toată simpatia lui. Doamna de Longueville se pare că se afla la bătrîna ducesă de Rohan, de unde urmărea lupta, ascunsă în dosul unei ferestre. Dar curiozitatea îi fu prost răsplătită. Acest duel îl umplu de glorie pe ducele de Guise, care era un bărbat plin de spirit şi de calităţi ; din păcate, era foarte fluşturatic, fapt care făcea să nu prea fie respectat. Căci — în afară de faptul că nu se prea străduia să-şi păstreze prestigiul şi averea, cum făcuseră înaintaşii săi şi că întreaga sa comportare era lipsită de prudenţă, dăduse prea multe dovezi de neseriozitate, fie în diversele legături amoroase, fie în căsnicie, pentru ca vreo femeie cu scaun la cap să-1 mai poată lua în serios. în tinereţe, fusese îndrăgostit de principesa Ana de Gonzague ; îi făgăduise c-o ia de nevastă şi-o făcuse să alerge după el, crezînd că într-adevăr se va însura cu ea. Apoi după ce-şi bătu joc de ea, o părăsi fără nici o remuşcare, dîndu-i deplina libertate să se mărite cu cine-o vrea. Principesa era frumoasă şi deşteaptă. Aşa că nu-i fu deloc greu să-şi găsească un alt bărbat. După cîţiva ani, se mărită cu Prinţul Palatin al Boemiei ; o vom reîntîlni în timpul regenţei Anei de Austria sub numele de Prinţesa Palatină, prilejuind şi înlesnind o seamă de schimbări la Curte. După ce scăpă de această principesă, ducele de Guise plecă în Flandra, unde se însură — de data asta de-adevăratelea — cu contesa de Bossu. Căsătoria fu celebrată de un episcop, rudă cu contesa. După ce-i tocă cincizeci de mii de livre, în timpul exilului, o părăsi şi pe nevastă-sa. Veni din nou în

Franţa, unde nu se mai gîndea la ea decît atunci cînd **o** înjura. In timpul regenţei, l-am văzut îndrăgostit de una dintre domnişoarele de onoare ale reginei, cu care ţinea morţiş să se însoare, vorbind întruna despre această căsătorie, ca şi cum ar fi uitat că de fapt era însurat. Domni-, soara de Pons — pe care n-o deranja să aibă un anfant însurat — s-a complăcut multă vreme în această situaţie.[1] Apoi am văzut-o părăsind Curtea şi ducîndu-se să trăiască alături de duce, legănîndu-se cu iluzia că acesta **o** va lua de nevastă. I-a fost multă vreme ibovnică, după care ura şi dezamăgirea au luat locul acestei strînse amiciţii. In ceea ce-o priveşte pe contesa de Bossu. ea a venit de mai multe ori din Flandra. în Franţa, ca să-şi caute bărbatul, alungată de soacră-sa fiindcă nu mai avea bani, dispreţuită de necredinciosul ei bărbat şi fugind din regat, cînd din porunca reginei, cînd din propria sa iniţiativă. Această iubită dezolată fu compătimită de toţi care o văzuseră, fiindcă era frumoasă şi nefericită : mai ales că în prima sa călătorie fusese atît» de strîmtorată. încît doamnele din Franţa au trebuit să pună mină de la mînă şi să-i încropească suma cu care să sc poată întoarce acasă. în ultimele călătorii, şi-a pierdui toată compasiunea celor din jur, arătînd că era femeie şi ca atare că ştie să se descurce ; am auzit spunîndu-se că, fără să fie gelos, ducele de Guise începuse chiar s-o privească cu admiraţie.

Dar să revenim la cabinetul regentei si să vedem ce s-a mai întîmplat aici. Regina părăsise Luvrul. din pricină că apartamentul ei nu-i mai plăcea şi-şi alesese ca reşedinţă palatul pe care cardinalul de Richelieu murind, i-1 lăsase regelui. De îndată ce s-a mutat aici, s-a îmbolnăvit grav de gălbinare, pe care medicii o atribuiră necazurilor şi tristeţii. De fapt, plîngerile făcute împotriva cîrmuirji sale, o supăraseră cel mai mult. Afacerile Statului îi creaseră şi ele o mulţime de încurcături. Iar durerea **pe** care o simţea, văzîndu-se

obligată să prilcjuiască atîtea nenorociri, o făcu să aibă atîtca remuşcări, încît se îmbolnăvi. în cele .din urmă, făcîndu-se bine şi alungîndu-şi tristeţea, hotărî să nu se mai gîndească decît cum să se bucure de tihna pe care o va avea, trecînd toate greută- ţile>cîrmuirii pe umerii ministrului ei. Doamna de Hautefort — care nu-şi putea ascunde cu nici un chip, ura pe care i-o purta lui Mazarin — era singura care-i mai tulbura liniştea sufletească, nu numai pentru că nu-1 putea suferi pe ministru, ci şi pentru că apucînd-o o cucernicie exagerată, devenise din cale-afară de severă, contrazicând şi criticînd pe toată lumea. Nimic nu-i mai era pe plac, din ce făcea regina. Şi cum continuase să fie la fel de familiară ca şi pe vremuri, faţă de stăpîna sa, nu pierdea nici un prilej să nu-i trîntească unele lucruri prin care îşi manifesta dezaprobarea faţă de conduita sa. Regina nu putea suferi acest fel de a proceda şi cardinalul — care dorea să se vadă scăpat de această doamnă — nu pierdea prilejul s-o întărite pe regină împotriva ei. Aşa că predicile acesteia despre generozitate, fură, socotite de regină drept reproşuri ; purtarea doamnei de Hautefort — lipsită de orice prudenţă — o făcu, pînă la ui mă. să piardă toate favorurile celei care mai înainte o socotise cea mai bună prietenă a sa.

Intr-una din zilele anului 1644, cînd ne petreceam vremea, ca de obicei, la regină, pînă pe la miezul nopţii, o lăsaiăm pe doamna de Hautefort diseutînd liniştită cu stăpîna ei. Regina tocmai se pregătea să se vîre m pat. Nu mai avea decît să-şi facă rugăciunea, cînd[1] eu, sora mea. comandorul de lars şi domnişoara de Beaumont am ieşit din odaie. în acel moment, doamna de Hautefort, preocupată să facă întotdeauna bine celor din jur, deseăl- ţînd-o pe regină, puse o vorbă bună pentru un- vechi servitor care o slujise de multă vreme şi eare-i cerea nu ştiu ce favoare ; observînd că regina nu. dădea nici un fel de semn de bunăvoinţă faţă de ea,

doamna de Hautefort îi spuse — eu un surîs cam dispreţuitor — că nu era bine să-ţi uiţi vechii servitori. Regina, care abia aştepta ocazia să scape de ea, deşi era destul de blinda din fire, se Vaprinse de mînie şi-i spuse tot ce-i stătea pe inimă : că era sătulă pînă peste cap de predicile ei şi că i se acrise de mutra şi de felul său de a se comporta. Rostind aceste vorbe, se trînti în pat, îi porunci să tragă perdelele şi să nu-i mai spună nici o vorbă. Doamna de Hautefort, uluită de această ieşire, se aruncă în genunchi şi, împreunîndu-şi mîinile, îl luă pe bunul Dumnezeu drept martor al intenţiei sale sincere şi nevinovate, cerîndu-.şi scuze şi asi- gurînd-o pe regină că-şi făcuse întotdeauna cu credinţă, datoria. După care se duse în odaia ei, grozav de tulburată de această întâmplare, ba as putea chiar spune, foarte necăjită. A doua zi. regina îi trimise vorbă să plece de la Curte şi s-o ia cu sine şi pe domnişoara de Escars, sora ei, de care era nedespărţită.

N-am fost niciodată mai mirată ca a doua zi dimineaţă cînd m-am trezit şi am. aflat ce i se întîmplase doamnei de Hautefort, după ce o lăsasem singură cu regina. Putem spune — întru apărarea sa — că bunele sale intenţii îi scuzau «vina ; dar cele mai faune lucruri pot fi tot atît de vătămătoare ca şi cele mai rele, cînd nu sînt orînduite cum trebuie şi că virtutea — dacă sari dincolo de ca — poate pricinui tot atîta rău ca şi contrariul ei. Cum o preţuiam pe a sa, deşi îmi dădeam seama că săvîrşesc o imprudenţă, m-am dus în odaia doamnei de onoare şi am găsit-.o nespus de nenorocită, dacă poate fi pentru cineva ,o nenorocire să plece de la Curte. După o discuţie de o jumătate de ceas, în care ea s-a străduit să se justifice cum .putea mai bine, m-am dus la regină, căreia i-am vorbit despre vizita pe care o făcusem, încercînd — cu mult tact — s-o scuz pe acea doamnă, atît cît îmi era cu putinţă. Regina îmi făcu cinstea de a-mi răspunde cu căldură că nu cunoşteam .adevăratele motive pe care le avea de a se

plinge de doamna de Hautefortcă n-o cunoşteam prea bine, că în bunătatea mea eram gata **s-o**

scuz, deşi ar fi trebuit să-mi dau seama că n-avea dreptate. în afară de ceea ce mi-a spus atunci, ea i-a mărturisit lui Beringhen — ia cîtăva vreme după asta — că nu-i plăcea să mă vadă împrietenindu-mă cu doamna de Hau- tefort, tocmai pe mine care abia mă înapoiasem la Curte şi care nu aveam o prietenă mai bună decît ea. Această obiecţie sigur că era mult prea binevoitoare, fiindcă venea din partea unei mari regine, care intr-adevăr îmi era prietenă : dar, neputîndu-mi vedea inima, regina fu cîtva timp mai rece faţă de mine, lucru care-1 determină pe Mazarin să mă vadă cu alţi ochi, făcîndu-1 să presupună că eram împotriva lui, deoarece luasem partea unei persoane dizgraţiate care nu-1 putea suferi. Deşi bănuită pe nedrept, nu m-am vîrît in nici un fel de intrigi. Intenţiile mele fuseseră cinstite şi doar mila mă făcuse să acţionez astfel.

Seara m-am dus din nou s-o văd pe doamna de Hautefort care — străduindu-se să pară tare — închisese în sufletul ei toată durerea şi amărăciunea, gîndindu-se că nu-i mai rămînea altceva dp făcut decît să moară. Se simţea atît de rău, încît nu fu în stare nici măcal să se dea jos din pat, cu tot ordinul pe care-1 primise de a pleca din Paris. După ce plînsese toată ziua, renunţînd la mîn- dria şi la tăria ei de caracter, doamna de Hautefort se lăsă în voia resentimentului ei faţă de Mazârin, încît pot spune, pe drept cuvînt, că încă nu mai văzusem nici o persoană într-o asemenea stare. Plîngea şi suspina atît de tare, încît se vedea limpede cît o iubise pe regină şi cît de aspră i se părea această dizgraţiere, cu atît mai mult cu cît nu se gîndise niciodată la una ca asta. Am consolat-o cît am putut mai bine. Aş fi dorit din tot sufletul ca regina să fi fost în stare s-o ierte ; a doua zi, sim- 'ţindu-se puţin mai bine — după ce peste noapte i se luase de două ori sînge — doamna de Hautefort părăsi Palatul Regal, spre regretul tuturor. Fiindcă această dizgraţiere fără motiv, pe lîngă faptul că puse capăt invidiei

celor ce-o duşmăneau, făcîndu-i să treacă lesne de la ură la milă, spori amiciţia celor care-o iubeau şi care erau destul de cinstiţi sufleteşte ca să-i preţuiască generozitatea şi să-i ierte aşa-zisele cusururi, care erau de fapt nişte virtuţi destul de rar întîlnite. Această ilustră nefericită se închise într-o mănăstire, unde şi rămase o vreme. Apoi ieşi, trăind foarte retrasă şi nefiind vizitată decît de cîţiva prieteni foarte apropiaţi. După cîţiva ani s-a măritat cu un om de un rang foarte mare, domnul de Schomberg — un om bun şi cinstit, care a preferat favorurilor Curţii, calităţile doamnei de Hautefort, devenită astfel ducesă şi rnareşală a Franţei. N-am mai cutezat să mă duc s-o văd pentru că, vorbindu-i despre ea reginei, şi rugînd-o să mă ierte că odinioară o vizitasem, regina mi-a răspuns cu răceală că eram liberă să fac ce vreau ; i-am răspuns — sărutîndu-i mina — că nu voiam pentru nimic în lume să fac ceva care s-o supere ; că pe ea o iubeam şi o respectam, că faţă de doamna de Hautefort n-aveam decît o oarecare simpatie şi atît ; după care, mi-am dat cuvîntul că n-o voi mai vedea pe această doamnă. Comandorul de Jars, mult mai apropiat de ea decît eram eu, şi care nu avea obiceiul să-şi abandoneze prietenii, n-avu nici el încotro şi n-o mai văzu decît după ce se mărită.

Iat-o deci pe regină liniştită, şi Curtea lipsită de persoane inoportune. Restul, trecu de partea lui Mazarin cerşindu-i protecţia. Nu mai rămăsese lîngă regină decît marchiza de Senece care — nefiind adusă de cardinal — nu proa era simpatizată de acesta, cu atît mai mult cu cît voia să se ocupe de copiii regali aşa cum ştia ea şi mai ales că voia să-1 vîre pe sub pielea reginei pe episcopul de Limoges, care era rudă cu ea. Pretindea să fie făcută ducesă, iar nepoţii ei să fie declaraţi prinţi, din pricina numelui de Foix pe care-1 purtau ; aşa că nu-i convenea cîtuşi de puţin să se vadă constrînsă de {tuto*- **ritatea**

lui Mazarin, care-i redusese toate prerogativele doar la simpla funcţie de guvernantă. Dar, cum era o per-; soană foarte inegală, manifesta mereu acel soi de contradicţii pe care spaniolii îl numesc *„altos y haxos“,* căci, cînd îl blestema pe cardinal, cînd se ducea spăsită, să i se supună, lăudîndu-se peste tot cît de blind îi vorbise acesta ; şi cum aceste dovedi de amiciţie şi de ură împotriva lui alternau întruna, vorbele de laudă sau criticele pe care le trîntea acesta alternau şi ele, aşa încît nu puteai spune dacă era bine ori rău văzută la Curte, unde totuşi nu se prea mai bucura de credit.

La începutul regenţei, Ana de Austria stabilise un Consiliu în care se judecau toate afacerile privind beneficiile, alegerea episcopilor şi a preoţilor şi împărţirea pensiilor pe care ea voia să le dea spre slava Celui-de-Sus şi spre întărirea credinţei.

Acest Consiliu rezistă atîta vreme cît ministrul nu-şi văzuse încă autoritatea întărită pe deplin ; dar de îndată ce puse deplină stăpînire pe sufletul reginei, Consiliul se destrăma ca un fum. Mazarin voia să dispună, după bunul său plac şi fără nici o constrîngei'e de beneficii ca şi de toate celelalte, pretextînd că cei cărora le dădea el pensii fuseseră, pe vremuri, prietenii săi, fără să-i pese dacă erau şi buni slujitori ai Domnului, spunîndu-i reginei că. el socotea că sînt. din moment ce erau preoţi. Acest. Consiliu nu sluji deci decît ca să-i excludă pe toţi cei pe care Mazarin şi regina nu-i puteau înghiţi. După cîţiva ani, fu chiar desfiinţat, din pricină că părintele Vineent de Paul — şeful acestui Consiliu. — fiind un om dintr-o bucată, foarte evlavios, ce nu rîvnea să cîştige favorurile celor de la Curte de care era sătul pînă în gît, se făcu de rîs, fiindcă era cu neputinţă ca umilinţa, penitenţa şi simplitatea să se acorde cu ambiţia, vanitatea şi interesul ce domneau acolo. Regina, care-1 alesese şeful' Consiliului, ar fi dorit mult să-1 menţină în acel post; dar se arătă şi de astă dată lipsită de fermitate

şi lăsă lucrurile pe mîha lui Mazarin, socotindu-se mult mai puţin abilă* decît el în astfel de probleme. Acesta este şi. motivul pentru care el izbutea s-o convingă atît de uşor, ori de cite ori voia — după o scurtă rezistenţă — s-o oblige să nu revină asupra lucrurilor hotărîte de el.

Regina îl pusese la Finanţe pe preşedintele de Bailleul, om de treabă şi magistrat integru, dar prea disciplinat şi prea moale pentru această funcţie, unde nu dreptatea e principala calitate necesară aici. Mazarin voia să-1 schimbe pentru că avea nevoie de un om mai puţin disciplinat şi mult mai aspru decît Bailleul. Cum nu voia să-1 alunge dintr-o dată, i-1 dădu ca ajutor pe Emery, pe care-1 făcu controlor general, cu deplina putere pe care i-o conferea această slujbă, pentru ca încet, încet, să-1 poată face ministru al finanţelor, un ministru suspus lui şi de care să poată dispune în mod absolut. Ceea ce s-a şi întîmplat foarte cui'înd. în acelaşi timp, regina, care voia să-1 scoată pe Chavigny din Consiliu, unde Mazarin nu era prea bucuros să-1 vadă îndeplinind funcţia de ministru al afacerilor externe — funcţie în care se arătase a fi foarte capabil şi pe care o moştenise de la Bouthillier, tatăl său — unde trebuia să analizeze şi să rezolve diverse probleme de mare importanţă, privîndu-1 î« felul acesta pe el de a se amesteca în ele, regina — zic — îi porunci să-şi părăsească pobtul şi să-1 vîndă contelui de Brienne, care la rîndul lui, urma să-şi vîndă postul pe care-1 avusese la Palat, lui Duplessis-Guenegaud ; şi cum regina îl stima pe Brienne nu numai pentru probitatea sa ci şi pentru faptul că era bună prietenă cu soţia acestuia — contesa de Brienne — îi dărui două sute de mii de livre, ca să-1 ajute să cumpere postul care costa cinci sute de mii de livre.

Domnul cardinal nu mai avea acum pe nimeni în Consiliu care să-i inspire invidie, pentru că de Brienne semna, fără nici un fel de opunere, orice hîrtie pe care i-o trimitea el. Nu mai rămăsese de rezolvat decît funcţia

de ministru de război — părăsită de des Noyer's, dizgraţiat de răposatul rege — pe care Mazarin i-o încredinţa lui Le Tel- lier, pe care-1 cunoscuse în Italia, de îndată ce muri des Noyers. Nici pînă atunci Le Tellier nu stătuse degeaba ; foarte preţuit şi foarte iubit de regină, era foarte bine văzut şi de cardinal. Iată-1 deci pe domnul cardinal Mazarin, avînd plăcerea de a numi singur cîţiva miniştri care să nu fie altceva decît preaplecatele sale slugi.

După ce am vorbit de starea în care se afla Curtea, cred că e drept să spun cîte ceva şi despre regină. Se trezea, de obicei, între zece şi unsprezece dimineaţa, iar in zilele de rugăciune, la nouă şi se ruga îndelung, înainte de a o chema pe cea care dormea cu ea în aceeaşi odaie. De îndată ce eram anunţate că s-a trezit, slujitorii cei mai de vază veneau s-o salute ; de multe ori intrau şi alte persoane şi mai ales unele doamne care veneau să-i vorbească despre milosteniile ce trebuiau făcute în Paris, în Franţa şi uneori chiar dincolo de hotarele ei. Căci regina era foarte darnică, şi asta numai fiindcă era foarte evlavioasă ; ajuta de asemenea pe toţi cei care aveau nevoie de protecţia şi de dreptatea sa. Bărbaţii aveau şi ei drep- tuF să asiste la scularea reginei. în acele prime ceasuri ale zilei, ea primea adesea foarte multă lume, analiza şi rezolva toate problemele-care îi erau înfăţişate, aşa cum socotea ea că era mai bine. Regele şi micul Monsieur, fratele său, veneau în fiece dimineaţă s-o vadă şi n-o părăseau decît la ora la care trebuiau să se retragă, cu excepţia ceasurilor de masă şi de joacă, pentru că fiind încă foarte mici nu le ora îngăduit să mănînce împreună cu mama lor, aşa cum au făcut mai tîrziu. După o jumătate de ceas de discuţie — după ce toţi cei care ceruseră audienţă în dimineaţa aceea fuseseră primiţi — regina se scula, îşi punea o rochie de casă şi, după ce mai rostea încă o rugăciune, mînca cu mare poftă. Masa i se părea

întotdeauna bună, fiindcă avea o sănătate de fier. După supă, i se serveau cotlete, cîrnaţi şi pline prăjită. Mînca din toate cîte puţin şi nu se lungea cu masa. Pe urmă, îşi punea cămaşa pe care i-o întindea chiar regele, după ceşî săruta cu dragoste, mama. Acest obicei a durat vreme destul de lungă. După cămaşă îşi punea un jupon, un capot, iar pe cap un fişiu negru şi, astfel îmbrăcată, asculta cu mare evlavie slujba de dimineaţă ; odată această treabă isprăvită, începea să-şi facă toaleta. Era o plăcere s-o vezi pieptănîndu-se şi îmbrăcîndu-se. Era foarte îndemînatică şi mîinile ei frumoase — îndeletnicindu-se cu aceste treburi — erau îndelung admirate de toţi cei care le vedeau. Avea un păr nemaipomenit de frumos, de un castaniu deschis, foarte lung şi foarte des, pe care şi l-a păstrat întocmai ca în tinereţe, fără ca anii să-i scadă din frumuseţe. Se îmbrăca întotdeauna cu multă grijă şi cu acel gust specific persoanelor care vor -fi să fie elegante, fără să bată la ochi, fără podoabe de aur sau argint, fără farduri şi fără nimic ieşit din comun. Era totuşi lesne de observat că, cu toată modestia veşmintelor, era totuşi destul de sensibilă la complimente. După moartea lui Ludovic al XIII-lea, a încetat să-şi mai dea cu roşu pe obraji şi pe buze, fapt care îi sporea şi mai mult albeaţa şi luminozitatea tenului. în loc să-i scadă strălucirea, lipsa fardului i-o scotea şi mai mult în evidenţă, şi cum toată lumea aprobă gestul ei, doamnele de onoare trebuiră să-i urmeze exemplul. Cam tot pe atunci, luă obiceiul de a sta în pat o zi sau două pentru a se odihni din cînd în cînd, neprimind în vizită decît pe cei care-i erau foarte apropiaţi şi n-o deranjau. în alte zile, acorda cu uşurinţă audienţe tuturor celor care i le cereau, fie că era vorba de afaceri de Stat, fie de treburi personale. Cum avea bun-simţ şi judecată, le rezolva pe toate, cu multă înţelegere şi blîndeţe. Cei care-o iubeau, ar fi dorit nespus de mult să fi rezolvat singură treburile Statului,

aşa cum dealtfel şi intenţionase la început, pentru a evita blamul dat de popor răposatului rege, care renunţase la autoritatea sa încredinţînd-o cardinalului de Richelieu, spunînd adesea slujitorilor săi că nu putea face altfel. Dar spre regretul celor ce ţineau cu ea, hotărîrile pe care le lua erau adesea lăsate baltă, pretexted că e obosită şi sătulă de dificultăţile oe se ivesc întotdeauna cînd e vorba de cîrmuirea unui mare regat. Ca timpul deveni tot mai comodă şi învăţă, din proprie experienţă, că Cel-de-Sus nu i-a aşezat pe regi pe tron ca **să** trudească, ci ca să îndure unele din nenorocirile atîrnate **de** gîiu'l. Statelor.

Regina mînca rar în public, servită de slujitorii ei ; de obicei lua masa în cabinetul cel mic, servită de doamnele sale de onoare. Regele şi fratele său îi ţineau adesea companie. Dună ce isprăvea de mîncat, se retrăgea în odaia ei, rămînînd o vreme singură, rugîndu-se sau citind ceva. Pe urma, se întînea cu doamnele din cercul ei, sau ieşea din Falat şi se ducea în vizită la vreo mănăstire. Cînd se întorcea, mai stătea o bucată de vreme de vorbă cu prinţesele şi cu alte doamne de neam mare, care veneau s-o vadă. Cînd domnul duce de Orleans se afla la Curte, venea zi'nic s-o vadă. Domnul prinţ de Conde şi domnul duce de Enghien veneau şi ei din cînd în cînd. Dar, cum la începutul regenţei ei n-au făcut parte din micul Consiliu secret, aşa cum au făcut mai tîrziu, se retrăgeau foarte devreme. Ducele de Orleans rămînea pînă tîrziu ; domnul cardinal Mazarin nu lipsea niciodată seara cînd discuţiile dintre regină, prinţi şi ministru, se purtau în mod public, în acea vreme. Curtea era foarte numeroasă. După discuţii, regina se retrăgea în apartamentul ei. După o seurtă discuţie, purtată în secret, cu ea, se retrăgea şi domnul **duce** de Orleans, ducîndu-se la el acasă, la palatul Luxembourg, lăsîndu-.l pe Mazarin singur cu regina. Ministrul ră- mînea în odaia ei uneori cîte un ceas, alteori, mai multe. După plecarea ducelui de Orleans,

uşile cabinetului rămî- neau deschise ; gărzile închideau uşile şi se adunau în- tr-o cămăruţă de alături, stînd la taclale pînă la ieşirea **cardinalului de** la regină. Când, în sfîrşit, acesta ieşea, **regina le** spunea „noapte bună“, celor care se mai aflau **pe acolo. Fiindcă in cabinetul cel mare se adunau de obicei o** mulţime de curteni şi de mari seniori, acela fiind locul unde se înnodau tot soiul de aventuri amoroase şi unde se puneau la cale tot felul de intrigi. Puţini bărbaţi şi doar patru sau cinci femei aveau onoarea de a rămîne cu regina, în particular, în clipele ei de răgaz. Acei oameni erau : comandorul de Jars, Beringhen, Chandenier — că- pit< ■nul gărzilor regelui —, Guitaut — căpitanul gărzilor reginei — şi locotenentul Comminges, nepotul său. Uneori se mai strecurau şi alţii, dar regina începea să bombăne destul de tare, plîngîndu-se că nepoftiţii prinseseră rădăcini in odaia ei.

In afară de cei pe care i-am pomenit, mai existau şi alţii care-i făceau plăcere dacă voiau să mai rămînă, ca de pildă, mareşalul de Gramont, Crequi, Mortemart ; în ceea ce priveşte femeile, nu rămîneau decît domnişoara de Beaumont, doamna de Bregy, sora mea şi eu ; şi, de asemenea, o doamnă Hebert, mama doamnei de Bregy, dar destul de rar, fiindcă nu era nici tăcută, nici isteaţă, şi pe care n-o asculta nimeni. Căci cum doamna de Senece avea grijă de rege, iar în locul doamnei de Hautefort nu fusese adusă altă doamnă de onoare, noi eram singurele care ne bucuram de avantajul de a petrece multe ceasuri în preajma reginei.

După ce cardinalul Mazarin pleca, iar ea le ura „noapte bună“ celor din jur, intra în oratoriu, unde rămînea să se roage aproape un ceas. După ce ieşea, îşi lua masa de seară, la unsprezece noaptea. Masa odată isprăvită, noi înfulecam resturile, fără nici un fel de etichetă, mincînd cu mîna şi întingînd în sos, bucăţi mari de pîine. Şi deşi masa era fără nici un dichis, ni se părea foarte plăcută (datorită calităţii persoanelor ce se aflau

în jurul ei şi pentru că. era un prilej de a discuta despre regină, care ne făcea şi nouă parte din ee era mai bun şi fiindcă rîdeam cu hohote de slugile care ne serveau şi care nu erau chiar cele mai politicoase din lume, mai ales că noi înfulecam tot ceea ce ele ar fi dorit să mai păstreze pentru a doua zi). După acest festin, ne duceam după regină, în cabinet, unde reîncepea o discuţie veselă şi liberă, care ţinea pînă la douăsprezece sau unu noaptea. După ce regina se dezbrăca şi se vîra în pat, cînd vedeam că era gata să adoarmă, o părăseam şi ne duceam şi noi la culcare.

Am dus o astfel de viaţă, ani în şir, urmînd-o pe regină la Fontainebleau şi la Saint-Germain, pînă cînd războiul civil, asediul Parisului şi tulburările din ţară au luat o asemenea amploare, încît au întrerupt această viaţă ordonată, dar numai în ce ne privea pe noi, nu şi pe regină. Căci Ana de Austria era persoana cea mai calmă din lume ; îşi ţinea Consiliile lunea şi joia şi în acele zile era năpădită de un puhoi de lume. Respecta, cu stricteţe, toate posturile şi în ciuda poftei sale de mîncare ţinea tot Postul Mare. Cînd era la Paris, se ducea in fiece sîmbătă la slujba de la Notre-Dame ; şi, de obicei, după slujbă, stătea toată ziua în' odaia ei, simţind o plăcere deosebită_să se ascundă de jurnaliştii care roiau tot timpul în jurul ei, şi care se obişnuiră pînă la urmă să n-o mai plictisească cu prezenţa lor. în ajunul marilor sărbători se ducea să se culce la Val- de-Grâce, unde hotărî să ridice o nouă mănăstire, mult mai frumoasă decît cea pe care-o clădise odinioară şi să-i adăuge şi o biserică demnă de o regină, mamă a unui rege atît de mare. Aşa că îi încredinţă această sarcină lui Tu- boeuf. Rămînea cîteva zile acolo, retrasă de lume, complă- cîndu-se să stea de vorbă cu călugăriţele. Le căuta pe cele mai evlavioase şi pe cele mai modeste. Ştiu că a vizitat de cîteva ori şi închisorile, deghizată în slujnică ; ştiu de asemenea, că într-o zi a luat-o cu sine şi

pe doamna prinţesă de Conde. Avea o cameristă pioasă şi devotată cu care, în primii ani ai regenţei, se închidea seara în oratoriu. Sarcina acestei doamne era s-o informeze pe regină de tot ce se petrecea în ziua respectivă, să-i vorbească despre nevoile zilnice, publice şi particulare, despre cei[1] nevoiaşi, şi să-i ceară bani ca să-i ajute. Regina era impresionată de aceste lucruri, şi socotea că e de datoria ei să le îndrepte. (Am văzut-o — în timpul războiului civil, cînd n-avea nici un ban — vînzîndu-.şi cerceii cu diamante din urechi, şi dînd banii celor care suferiseră cel mai crîncen din pricina acestui război.)

Pe vremea aceea, regina nu renunţase chiar la tot ceea ce-i plăcuse odinioară. Distracţiile erau mediocre, iar ei nu-i plăcea nimic în mod exagerat. Odinioară, îndrăgise balurile. Odată cu tinereţea, pierduse însă gustul pentru astfel de distracţii, iar şederea îndelungată la Saint-Germain o obligase să renunţe şi la alte lucruri. Se ducea însă la comedii, ascunsă pe jumătate in spatele uneia dintre noi, aşe- zîndu-se în vreun balcon, nevoind ca în timpul doliului să apară în public. Acest fel de distracţie, nu-i displăcea cî- tuşi de puţin. Corneille — ilustrul poet al secolului nostru — îmbogăţise teatrul cu piese frumoase, a căror morală putea servi drept pildă pentru îndreptarea şi potolirea patimilor omeneşti ; adevărul e că printre ocupaţiile vane şi primejdioase de la Curte, nu asta era cea mai de temut. Regina era gravă şi discretă, atît în felul ei de a acţiona, cît şi de a vorbi ; era foarte secretoasă în ceea ce privea confidenţele pe care cutezau să i le facă cei ce- i erau apro- piaţi. Era darnică cu sentimentele ; cînd îţi oferea prietenia, ţi-o oferea din toată inima, dar o făcea foarte rar şi numai după ce te analiza temeinic. Trebuia să fi stat multă vreme în preajmă-i, ca să te poţi bucura de binefacerile sale. Mai avea un cusur — care nu ţinea nici de inima, nici de voinţa sa — şi anunle că-i lăsa pe

alţii să ia hotărîri în Consiliu în numele ei şi că cei care-i erau credincioşi sufereau mult din această pricină. A dat chiar prea mult unor persoane care s-au priceput s-o linguşească şi s-o convingă în favoarea lor, şi care — străduin- du-se să se înavuţească pe această cale — s-au înavuţit, şi încă cu vîrf şi îndesat.

Nu-i plăcea să citească şi nu era prea instruită. Dar era isteaţă, avea o minte ascuţită, o fire comodă şi plăcută. Am vorbit adesea despre frumuseţea ei. Voi spune doar că fiind plăcută, blîndă şi onestă, familiară faţă de cei care aveau onoarea să se apropie de ea, n-avea altceva de făcut decît să se lase în voia înclinărilor sale fireşti şi să se arate aşa cum era, pentru a fi stimată şi pentru a plăcea. **în** ciuda sentimentelor ei cinstite, domnului cardinal Mazarin îi **era foarte** uşor. — pretextînd interesele Statului — **să-i** schimbe aceste sentimente şi s-o determine să fie în stare de asprimi faţă de cei pe caic ea se obişnuise să-i trateze bine. La începutul regenţei, bunătatea ei a fost foarte lăudată şi toată lumea a nădăjduit mult de la ea ; dar cînd i-au văzut dizgraţiaţi cu atîta uşurinţă pe toţi cei care o slujiseră odinioară, au început s-o blesteme în gura mare.

Sfîrşitul anului 1644 se sărbători în mod obişnuit. Regina îşi părăsi doliul care o făcuse să pară frumoasă ; vîrsta de patruzeci şi ceva de ani, atît de cumplită pentru sexul nostru, n-o impiediea să fie foarte plăcută. Era durdulie şi avea c prospeţime care-i îngăduia să se numere printre femeile frumoase din legat şi am văzut-o înaintînd în vîrstă, fără a pierde acest avantaj.

La începutul anului, începură pregătirile de război. Ducele de Orleans plecă să comande armatele din Flandra, iar ducele de Enghieri, pe cele din Germania. îi vom vedea pe primul cucerind cîteva oraşe, iar pe cel de al doilea, bătîhdu-1 pe inamic, umplîridu-se de glorie şi de faimă.

Preşedintele Barillon şi alte cîteva căpetenii ale

Parlamentului, care o slujiseră pe regină, nu erau mulţumiţi de faptul că nu fuseseră răsplătiţi aşa cum nădăjduise-ră. De îndată ce li se ivi'ocazia de a-şi arăta nemulţumirea, începură să se plîngă de faptul că domnul Cancelar casase în Consiliu toate hotărîrile Parlamentului şi ridicară glasul împotriva primului preşedinte care părea să se complacă în această situaţie. Se adunară şi protestară împotriva au

torităţii regale, cenzurară toate lucrurile şi făcură Curtea să se teamă ca nu cumva să se iţte vreo răzmeriţă.

A doua zi după această adunare (în 22 mai 1644), li se trimiseră poruncă preşedintelui Barillon. preşedintelui Ga- yant şi altor cîtorva parlamentari, să se retragă. Preşedintele Barillon era un om cinstit şi foarte stimat ; o slujise pe regină în Parlament, unde se bucura de multă încredere şi reputaţie. „Importanţii"' îi erau prieteni ; şi el şi ei fuseseră slujitorii reginei. îl trimiseră la Pignerol — spre marea consternare a tuturor oamenilor cinstiţi unde muri după un an, regretat de toată lumea. Era socotit un om de onoare şi generos dar, în afară de faptul că era cam necăjit că nu se mai bucura de simpatia reginei, avea ceva din acea tentă specifică unor oameni ai secolului nostru, care-i urăsc pe cei puternici şi fericiţi. Ei socot că dai dovadă de o inimă mare, numai dacă-i iubeşti pe cei săraci şi asta îi determină să intre, în mod invariabil, în partidele adverse Curţii. Am auzit spunîndu-se — la regină — că în timpul vieţii răposatului ei soţ, ea nu avusese un slujitor mai credincios ca acest preşedinte, dar că de îndată ce se văzuse regentă, îl abandonase, dezaprobîndu-i toate acţiunile. La cîtăva vreme după această di/.graţiere, cei din Parlament supăraţi de asprimea cu care fusese tratată Compania lor, ţinură mai multe adunări. JJotărîră să vină la re**gină ca să se plîngă de răul pe cane li-1 făcuse şi hotărîră să vină pe neaşteptate, fără a mai cere audienţă. Monsieur încă nu plecase la oştile sale : se afla la una din reşedinţele lui, iar Mazarin se dusese să-1 vadă pe cardinalul de Valencay, care venise de la Roma şi căruia îi era interzis să se apropie de Paris. Regina stătea în pat, singură în tot Palatul Regal. Doar eu mă aflam lingă ea. Cineva o anunţă că Parlamentul venea *in corpore* ca să protesteze în legătură cu Barillon.**

Era lesne de întrevăzut că -această Companie nu urmărea altceva decît să impresioneze poporul; primele persoane care-şi spuseră părerea în legătură cu această vizită neaşteptată, păreau speriate. Regina — care nu se speria cu una, cu două şi cave nu-şi pierdea lesne cumpătul — nu schiţă nici cel mai mic semn de nelinişte. Trimise să-1 cheme pe preşedintele Bailleul, suprainten- dentul finanţelor, destul de iubit în Parlament. Şi, fără să le închidă uşa în nas — cum o sfătuiră unii — ea îşi trimise slujitorii să-i aştepte pe membrii Parlamentului sub arcada ce despărţea cele două bolţi. Le transmise — prin intermediul căpitanului gărzilor sale şi a supraintendentu- lui — că nu făcuseră bine venind la Palat, fără să li se îngăduie şi fără să ceară audienţă ; că-i sfătuia să se ducă înapoi de unde au venit, pentru că fiind doctorul la ea, nu-i putea primi. Spre ruşinea lor, parlamentarii se văzură nevoiţi să facă ce li se poruncise. Regina rise de mine pentru faptul că fusesem de părere să se trimită după mareşalul de Gramont, comandantul regimentului de gardă, ca să aibă cine ne apăra, dacă cumva poporul s-ar fi alăturat celor din Parlament. Peste cîteva zile, li se acordă audienţa pe care o solicitaseră, iar discursul lor — prin care-1 cereau pe Barillon — nici măcar nu fu luat în seamă. După acest eşec Parlamentul rămase o vreme liniştit, ru- megînd nişte planuri care — cîţiva ani mai tîrziu — erau cît pe-aci să dea peste cap autoritatea regală.

Cînd vremea frumoasă i-a convins pe prinţi să renunţe la plăcerile Curţii pentru truda războiului, regina plecă şi ea să se bucure de aerul curat din jurul Parisului. Hotărî să petreacă vara la Ruel, la ducesa de Aiguillon. Reşedinţa ducesei se afla la doi paşi de Paris şi era deosebit de plăcută datorită frumuseţii grădinilor şi numeroaselor izvoare naturale. Reginei îi plăcea acest loc, unde odinioară, duşmanul ei, cardinalul de

Richelieu, primise onorurile întregii Franţe. Şi totuşi nu pentru acest motiv alesese ea Ruelul : avea un suflet mult prea nobil pentru a tulbura odihna celui mort cu o izbîndă atît de neînsemnată. Dimpotrivă, se duse pentru a-i da ducesei de Aiguillon — nepoata lui Richelieu — cîteva dovezi de simpatie, ară- tîndu-i prin această vizită — că se bucura de protecţia regală, împotriva domnului prinţ de Conde din partea căruia ducesa avusese mari neplăceri ; e de asemenea de presupus că regina, acţionînd din pură generozitate, avu totuşi bucuria de a se afla în situaţia să facă un bine — doar prin simpla sa prezenţă — celor care-i făcuseră atîta rău odinioară. La Ruel. se distra, plimbîndu-se serile, prin grădină. Tot timpul cît stătu în acel loc încîntător, o puse să-i cînte pe *„signora Leonor, tina virtuoso",* o cîntă- reaţă pe care Richelieu o adusese din Italia, şi care avea o voce nespus de frumoasă. Se bucura astfel de toate plăcerile nevinovate pe care frumuseţea şi comoditatea acelui loc, i le îngăduiau. Dar iată că norodul Parisului se răzvrăti împotriva unor impozite pe care cîrmuirea voi să le pună pe case. Aşa că Ana de Austria îl luă pe rege şi, după şase săptămîni petrecute la Ruel. plecară valvîrtej la Paris, pentru a linişti norodul. Bineînţeles că fu urmată de toată Curtea.

în timpul şederii reginei la Ruel, într-o zi. cînd se plimba cu trăsura, pe aleile grădinilor, ea observă că Voi- ture [1] se plimba şi ol. Omul era plin de spirit şi, prin discuţiile sale amuzante, era distracţia tuturor doamnelor, căci îşi făcuse o profesiune de credinţă din a-şi petrece timpul liber în compania plăcută a acestora. Ca să-i facă plăcere prinţesei de Conde care ţinea la el foarte mult, regina îl întrebă pe Voiture la ce anume se gîndea. Atunci Voiture, fără să pregete, îi răspunse reginei, în versuri burleşti, dar care, deşi cutezătoare,

erau nostime, aşa că regina nu se supără de această glumă ; ba dimpotrivă, îi plăcură atît de mult, încît după ce puse să-i fie scrise, le păs-

' *Vincent Voiture* (1587—1648), probator şi poet francă/; născut la Amiens, unui dintre obişnuiţii palatului Rambouillet. ' ■ **tră** vreme îndelungată în cabinetul ei. Mai tîrziu, mi-a făcut cinstea de a mi le dărui. După tot ceea ce v-am spus despre ea, ar fi plăcut să le citiţi şi domniile voastre, lată-lc ;

'„Gîndind precum, un înţelept, Socot că dup-o grea nefericire Soarta v-a-ncununat pe drept Cu-onoare, glorie, mărire, Deşi aţi fost mai fericită Cînd eraţi, doamnă, ştiţi prea bine, Nu vrdau să spun ,,îndrăgostită", Dar rima vine de la sine.

Eu cred că bietul zeu Amor Ce v-a ţintit cu-a sa săgeată, Plecat-a cam demultişor, De-aceeea Curtea-i întristată. Mă-ntreb ades ce mi-e sortit Trăind alături de regină, Dacă pe cei ce v-au slujit I-aţi alungat fără pricină.

Mă tot gîndesc (că noi poeţii, Gîndim adesea cam ciudat), In starea-n care vă aflaţi, Ce-aţi face dacă dintr-o dat' Ar apărea neanunţat Lord Buckingham de prin neant ? Care-ar fi cel dizgraţiat, El sau părintele Vincent ?"

Cu această mică distracţie luă sfîrşit şederea la Ruel şi, **odată cu** reîntoarcerea la Paris, regina revedeni gravă şi serioasă. Unul dintre regii noştri — Henric al III-Iea — a

afirmat că acest cap al regatului [XXIII] era prea înfierbîntat ; că era veşnic bintuit de gînduri vătămătoare, şi că era absolut necesar ca să i se ia, din cînd în cînd, sînge. De data asta, prezenţa regelui şi a reginei, linişti toate lucrurile. Aşa că n-a fost vorba decît de un mic foc de paie, care n-a împiedicat cîtuşi de puţin Curtea să se bucure în tihnă, de toate ccmodităţile şi distracţiile oferite de plăcuta şedere în capitală.

Capitolul IX

1644. — Moartea Papei Urban al VlII-lea. — Sosirea reginei Henriette a Angliei, în Franţa, ca urmare a revoluţiei engleze. — Nenorocirile şi suferinţele acestei regine. — Primirea plină de căldură pe care i-a făcut-o Ana de Austria. — Revoluţia din Anglia, relatată de regina Henriette.

Papa Urban al VlM-lea a -murit în iulie ¥644. Stătuse pe scaunul papal vreme îndelungată, bueurrndu-'se -de -reputaţia de a fi un om foarte abil şi un mare poli tidiun.[1] Cardinalii Barberini, nepoţii săi, care erau 'protecterh lFranţei, se ocupară de alegerea succesorului sfru. ;'Se -ajunse 'ta alegerea cîtorva partizani ai Spanied, »eare pretindeau să fielnălţaţi la acest rang, mai ales ’cardinalul Itairifilta, cave părea eă aibă mult mai -rm9Jte -şanse 'decît 'ceflălţi ; şpuriă la urmă însă, regale

XXIII Adică Parisul.

nostru -nu :se mai preocupă ■ de «eeastia treabă şi cardinalii Barberini slujiră, cum nu se poate mai prost, interesele Franţei.

în aceeaşi lună, regina Angliei — pe care poporul revoltat o alungase intr-un colţ al ţării, unde urma să nască — după numai şaptesprezece zile fu obligată să fugă în Franţa, fiindcă se temea cumplit de ura supuşilor săi ce declaraseră război pe faţă, regelui lor şi care urmăreau s-o ţină prizonieră, ca să-i arate stăpînului lor regal cit de puţin le păsa de mînia lui. Această regină, după ce fusese cea mai fericită dintre femei şi cea mai bogată dintre toate reginele Europei, purtînd trei coroane pe cap, ajunse într-o asemenea stare de sărăcie incit, ca să nască, Ana de Austria a trebuit să-i trimită nu numai pe moaşa ei — doamna Peron ne — ci pînă şi rufăria şi scutecele necesare pruncului.

Regina Henriette fusese condusă de bărbatul ei, la Oxford, care o lăsase acolo ; dar avînd motive să se teamă că duşmanii ei vor veni s-o asedieze, Henriette plecă în grabă la Exeter, unde născu în condiţiile despre care v-am vorbit. înainte de a rămîne însărcinată, fusese foarte bolnavă şi nu-şi putuse ajuta în nici un fel, bărbatul. în această situaţie se văzu obligată de a se pune la adăpost de primejdiile care-i ameninţau persoana şi sănătatea. Ţinu deci să se reîntoarcă în ţara natală, să bea apă de Bourbon şi să-şi ştie viaţa în siguranţă. Franţa o primi cu bucurie. Poporul — care o privea ca pe sora, fiica şi mătuşa regilor lor — o tratâ cu respect. Ana de Austria fu îneîntată s-o ajute în nenorocirea ce o lovise şi să i-o îndulcească atît cît îi stătea în putinţă, cu toate că pe vremuri, Henriette nu se purtase frumos cu ea. şi-i căşunase multe necazuri înainte de a pleca în Anglia. Căci, această principesă, susţinută de mama ei, Maria de Medicis, care n-o putea suferi pe Ana de Austria, îi jucase tot soiul de renghiuri, care par cumplite celor ce le îndură, dar care, cu timpul, se uită. Mai ales că regele Angliei contribuise şi el la

îndulcirea relaţiilor dintre cele două cumnate ; căci, imediat ce se însurase, avusese plăcerea de a-i face Anei de Austria diverse servicii — mai ales prin intermediul doamnei de Chevreuse, aflată pe atunci, în exil, în Anglia. Aşa că, regina Angliei venind în Franţa, Ana de Austria avu prilejul de a se plăti — prin ajutorul dat acestei regine nefericite — de ceea ce datora regelui Angliei ; cele două regine — schimbîndu-şi deci sentimentele pe care le avuseseră una faţă de cealaltă — Ana de Austria se' simţi fericită s-o îndatoreze pe Henriette care, bine primită şi bine tratată, îi dovedi binefăcătoarei sale o mare recunoştinţă.

Regina Angliei rămase la Bourbon cam trei luni, încercînd să se însănătoşească. Ana dc Austria îi oieri tot ce depindea de ea şi de rege. Am avut cinstea d-c a mă împrieteni destul de strîns cu această regină nefericită. Şi cum ea mi-a făcut onoarea de a-mi istorisi exact evenimentele — în acel loc solitar şi liniştit, unde domnea tihna şi nu tulburarea — le-am încredinţat hîrtiei pe cele mai importante, pe care apoi am socotit că e de datoria mea să le includ aici. Digresiunea va fi un pic cam lungă ; dar întâmplările unui rege atît de mare şi ale unei regine dc sînge francez, m-au mişcat atît de mult, încît nu pot spune că istorisirea nu şi-ar afla locul în aceste *Memorii,* unde nu mă pot abţine să nu adaug şi eu unele lucruri. Regina s-a străduit timp de cîteva zile, să-mi istorisească nenorocirile prin care a trecut, cu multă precizie şi într-o anumită ordine, ca să le pot memora şi să pot scrie în fiece seară, cu exactitate, ceea ce mi-a istorisit. fără să schimb cu nimic fondul acestei povestiri.

Istorisirea reginei Angliei

Regele Henric al VIII-lea al Angliei, apărase cu străş-

nicie religia catolică, atîta timp cît trăise în bune relaţii cu prima lui soţie, Caterina, fiica lui Ferdinand al Austriei ;
dar cum această căsătorie fusese făcută din considerente de Stat, el nu-şi iubise nevasta. Aşa că se sătură repede de ea, mai ales că era profund nemulţumit că nu-i dăruise decît o fată, pe prinţesa Maria. Dealtfel, cardinalul Vol- sey — care-i intrase în graţii, despovărîndu-1 de toate afacerile Statului şi lăsîndu-1 să alerge după fuste — îl lămuri că nu era deloc obligat să lase tronul fiicei sale Măria, pe caTe putea foarte bine s-o socoată bastardă, din pricină că soţia lui Caterina, era văduva răposatului său frate, Arthur ; apoi, pentru că se însurase cu dispensă, îi era foarte uşor să declare această căsătorie, nulă. Hernie al VlII-lea; care dorea cu ardoare s-o ia de nevastă pe Ana de Boleyn, de care era îndrăgostit nebuneşte — consultînd cazuiştii din Anglia şi dtn Franţa — află că prima lui căsătorie fusese făcută împotriva canoanelor ; drept pentru care ceru Papei să-1 despartă de prima nevastă : acesta făcu atît de puţine nazuri, încît îi trimise pe loc, prin legatul său, bula papală de desfacere a acelei căsătorii, dar cu eortdiţia de a o desface într-un anumit fel şi în anumite condiţii. Regina Caterina, căreia i se aduse la cunoştinţă acest lucru, sim- ţindu-se profund jignită, iar împăratul Austriei punîndu-i o sumedenie de piedici ginerelui său, Henrie — nerăbdător de a-şi satisface dorinţa — se hotărî să se întoarcă la vechea lui crpdinţă, ca să nu mai fie în nici un fel la cheremul Papei. Credinţa acestuia, se apropia oarecum de a noastră, admiţlnd invocarea sfinţilor, rugăciunile' pentru cei morţr, altarele, luminările aprinse, preoţii, episcopii ; deosebirea consta în faptul că nu se mai supunea Sfintuliii Scaun şi că nu mai credea în transsubstanţierea (hirotoni- sirea) Sfintelor Taine. După moartea tatălui ei, urmă la tron regina Maria. — fiica lui. Henrie al. VIII-lea şi a Caterinei de Austria, prima lui soţie — care, ca o bună ca-

tolică ce fusese, restabili vechea religie. O vîrî în temniţă pe Elisabetar, sora sa mai mică—fiica Iui Henrie al VlIS-fea şi a Anei* dte Botefn — susţjnînd că era bastardă şi că nu putea să-i urmele la tron; ba chiar stătu în cumpănă
dacă să n-o şi omoare. Filip al II-lea, regele Spaniei, soţul Măriei, fiind curios s-o cunoască şi el pe această ilustră prizonieră, îi ceru soţiei sale îngăduinţa s-o vadă. Iar după ce-a văzut-o, se zice că s-ar fi îndrăgostit de ea. Slăbiciunea aceasta a lui, pentru Elisabeta, a salvat-o pe prinţesă, căci Filip s-a opus cu străşnicie ca Maria să-şi omoare sora ; după moartea reginei — care trăi puţin — Filip o ajută cît putu, cu fapta şi cu vorba, pe tînăra Elisabeta să pună mina pe tronul Angliei. Declarată regină, după moartea surorii sale, Elisabeta îşi manifestă dorinţa de a îmbrăţişa credinţa strămoşilor săi, adică religia catolică. Dar toţi cei care rămăseseră credincioşi religiei instaurate de Heni'ic al VlII-lea, o convinseră să renunţe, explieîndu-i că Papa declarase nulă căsătoria tatălui ei cu Ana de Boleyn, mama sa, că nu voise pentru nimic în lume s-o socotească legitimă şi că ar fi cum nu se poate mai bine ca regina să fie şi capul Bisericii şi capul Statului. Acest sfat îi plăcu Elisabetei. Urmîndu-1, ea suprimă multe lucruri din noua credinţă, apropiind-o de cea a Scoţiei, care se aseamănă cam cu religia hughenoţilor din Franţa, dar pe care ei o numesc puritană. După Elisabeta, veni la tron Iacob, fiul Măriei Stuart, regina Scoţiei. Se zice că a fost un rege bun. şi foarte instruit. A seris două cărţi întru apărarea religiei din Anglia, răspunzînd astfel celor pe care cardinalul du Pterron le scrisese împotriva lui. Carol Stuart, fiul lui Iacob, cînd s-a urcat pe tron, a manifestat faţă de religie, aproape aceleaşi sentimente ca şi tatăl său. îl avea alături de el pe arhiepiscopul de Canterburry care — în străfundul inimii sale, fiind un bun catolic — i-a insuflat stă- pînului său dorinţa de a restabili credinţa lui Henric al VlH-Iea, socotind că

putea realiza acest lucru, deoarece diferenţa dintre această religie şi cea catolică era foarte mică. îl sfătui să înceapă cu Scoţia, pentru că era locul cel mai depărtat de inima regatului. Dar scoţienii. nici nu voiră să audă de aşa eeva. Se declarară împotriva regelui, alcătuiră

o oştire mare şi se îndreptară spre capitală. Regele — primind această veste — nu se miră. Ridică şi el o oştire şi mai mare, pe cheltuiala sa şi porni împotriva lor. Supuşii săi, care încă nu fuseseră corupţi, îl ajutară cu dragă inimă. Toţi doreau eu ardoare să se bată. Aşezîndu-se în fruntea acestei armate, regele plecă să-i pedepsească pe rebeli.

Cardinalul de Richelieu — care cîrmuia Franţa — îl ura pe regele Angliei, fiindcă ţinea cu spaniolii. El ştia, de asemenea, că regina era ajutată de Anglia, în toate afacerile sale; că pe această cale coresponda ea cu regele Spaniei, fratele ei, şi că doamna de Chevreuse care petrecuse la această Curte — după ce se înapoiase din Spania — cei cîţiva ani de dizgraţiere, făcea legătura între Ana de Austria şi Spania. Cardinalul de Richelieu se temea grozav de un rege vecin, puternic şi liniştit in ţara lui ; urmînd deci nişte maxime ale unei politici care are în vedere, in primul rînd interesul şi nu dreptatea sau mila faţă de aproapele tău, socoti că era absolut necesar pentru binele Franţei, ca ţara acestui rege să fie tulburată. în acest scop, îl trimise pe marchizul de Seneterre ambasador la Londra, pentru a încerca să-1 înstrăineze pe Carol Stuart de marii seniori şi de popor şi. risipind cu amîndouă mîinile. bani, în capitala ţării, să aţiţe norodul la răscoaiâ şi la revoltă ; ceea ce Seneterre reuşi.

Aceste practici precum şi nemulţumirile norodului, îi obligară pe unii dintre cei mai de seamă seniori de la Curtea Angliei să-i ajute, pe ascuns, pe scoţieni, sfătuindu-i să facă pace cu regele lor ; scoţienii o făcură, ştiind că, cu timpul, lucrurile urmau să se încurce în aşa hal, Incit aveau să le dea deplina satisfacţie pe care o doreau ; trebuiau doar să aştepte ca regele să dizolve acea armată ridicată de el şi să lase lucrurile să se răcească. înainte de a putea face ceva care să fie spre folosul lor. Regina Angliei n-a fost de acord cu această pace. Nici arhiepiscopul de Canterburry n-a fost de acord.

Viceregele Irlandei — unul dintre oamenii care se bucurau de deplina încredere a regelui — n-a fost nici el de acord ; dar aparenţele plăcute ale păcii acţionară cu atîta putere asupra celor care erau bine intenţionaţi, încît e de prisos să te mai miri că cei de la Curte, care cloceau planuri mîrşave, le putură ascunde sub masca fidelităţii şi că Consiliul acestei păci, aprobat de mulţime, fu privit de rege ca un lucru deosebit de avantajos. După ce pacea fu încheiată, toată lumea fu mulţumită şi astfel se scurse o vreme în care regatul părea a fi perfect liniştit.

In 1639, războiul dintre Scoţia şi Anglia se reaprinse, dar fu potolit repede de către cei care au pricinuit mai apoi marile nenorociri din ace;?t Stat. în anul următor, spiritele răzvrătitoare ale Angliei, se apropiară de Scoţia, şi cele două partide, atît de puternice, se uniră cu un al treilea, care era de fapt o sectă numită anabaptistă, care accepta orice religie şi care habar n-avea care era de fapt religia ei. Adevărata credinţă nemaiexistînd în Anglia, şi-au. făcut apariţia tot felul de erezii şi fiecare îşi aveţi acum adepţii săi. Toate acele facţiuni se strînseră laolaltă şi alcătuită o facţiune care — susţinută de intrigile Franţei — prinse rădăcini solide şi produse efecte mari. Primul efect a fost apariţia unei noi armate scoţiene, pe care acest ţinut o ridică la sfatul celor revoltaţi sau nemulţumiţi. Abia acum îşi dădu seama regele Angliei ce bine ar fi făcut dacă i-ar fi pedepsit pe scoţieni, cînd avea armata în mină şi cînd era stăpînul unei oştiri puternice. Dar regretele nu-i mai ajutau la nimic. Carol Stuart se văzu nevoit să facă o nouă recrutare şi să pună pe picioare o armată capabilă să isprăvească ceea ce începuse cu o bună bucată de vreme în urmă. Pentru a-şi realiza acest plan, avea însă nevoie de bani. Trebuia deci să apeleze la popor. Convocă, în acest scop, Parlamentul şi-i ceru să pună nişte dări cu care să fie subvenţionate cheltuielile de război. Parlamentul strîmbă din nas. Socoti că cererile

regelui erau exagerate şi că poporul era şi aşa destul de năpădit de dări. Şi iată-i acum şi pe parlamentari instigînd norodul, căruia nici**odată şi în nici o ţară nu i-a plăcut să dea bani Statului. în această** conjunctură, iată că un secretar de Stat, în care regele avea mare încredere,, dar pe care Strafford — vice-**regele** Irlandei şi prim-ministru, nu-1 putea suferi — dădu dovadă de trădare ; căci, luînd legătura cu duşmanii regelui şi primind poruncă de la Carol Stuart să se ducă la Parlament şi să arate acestuia bunele sale intenţii, el arătă Parlamentului că regele ar avea intenţii cu totul opuse. Deci, cu alte cuvinte, spuse exact contrariul decît ce-1 rugase regele să spună. Şi cum Parlamentul se supără, el le făcu propunerea de a se despărţi de rege. Acest procedeu, înrăi toate spiritele împotriva lut Carol Stuart şi-l făcu să piardă o mulţime de slujitori credincioşi din Parlament, care-i fuseseră devotaţi cu trup şi suflet. Afacerile regelui Angliei afiîndu-se deci în această stare, el se hotărî să împrumute nişte bani şi să facă alt rînd de recrutări, pe seama lui. Comanda acestei armate o încredinţă lui Strafford, viceregele Irlandei, un om brav şi slujitorul cel mai dibaci şi mai fidel, pe care-1 avea. Ştiindu-1 astfel, regele avea în el o încredere neţărmurită. Din această pricină, toţi cei cu intenţii rele, îl invidiau şi nu-1 puteau suferi. Această oştire, comandată de un şef destoinic/ dar plină de căpitani răuvoitori, porni împotriva armatei Scoţiei, care — susţinută de trădările celor ce nu-1 puteau înghiţi pe rege — o **învinse aproape fără luptă. întreaga oaste a regelui se dezmembra, apoi o luă la goană şi cei care o alcătuiau, arătară clar celui ce-i comanda, că ei nu doreau să se bată. Această nesupunere îl făcu pe regele Angliei să-şi dea seama de** situaţia în **care se** afla şi—**1 determină să recurgă la un remediu mai rău decît însuşi răul. îi adună pe toţi pairii regatului, îi înştiinţă de tot ce se întâmplase şi le ceru sfatul în legătură cu**

duşmanii ce pătrunseseră înarmaţi, în ţară. Pairii, care erau nemulţumiţi, fiindcă unii ţineau -cu scoţienii, iar alţii erau independenţi, îl sfătuiră pe rege să convoace Parlamentul, care să găsească mijloacele menite să pună capăt războiului şi să facă el recrutări Regele Angliei — care nu sesiză capcana — se hotărî să urmeze acest sfat menit să-1 ducă la pierzanie, fiindcă Parlamentul s-a tot adunat atît de des, încît cei care-1 alcătuiau avură, la un moment dat, atita putere, încît să-1 doboare pe rege. Primul lucru pe care-1 hotărîră, fu un armistiţiu între rege şi scoţieni : apoi, porunci ca armatele să fie plătite, fiindcă voiau cu orice preţ să încurce treburile regelui şi să-i vină de hac lui Strafford, a cărui ruină ar fi adus-o după sine şi pe cea a regelui. Acel secretar de Stat trădător, despre care v-am mai vorbit, sprijini din toate puterile planurile Parlamentului, numai fiindcă îl ura şi era cumplit de gelos pe Strafford, rivalul său. Arătă deci Parlamentului, planul viceregelui Irlandei, de a doborî acea instituţie şi de a-1 sluji astfel pe regele său. Şi iată Parlamentul strigînd, protestîrid, şi cerînd moartea celui mai fidel slujitor al regelui. Parlamentarii veniră grămadă la rege să ceară pedepsirea viceregelui, susţinînd că acesta era un criminal care tulbura liniştea Statului şi împrăştia pretutindeni sămînţa discordiei şi a neîncrederii regelui în supuşii săi. La început, regele se opuse atît de categoric, încît nici nu voi să-i asculte ; o vreme <5 ţinu aşa. Dar rezistenţa fără nici o putere şi faptul că nu mai avea cum să-şi sperie duşmanii spori neorînduiala care, la rîndu-i, produse atîtea necazuri, încît regele se văzu obligat să facă ceea ce-1 sfătui acel ministru generos, adică să-1 închidă în Tumul Londrei. De îndată, duşmanii săi îl şi împroşcară cu calomnii şi-i atribuiri tot felul de crime. Multă vreme îl aduseră zilnic la Parlament, pentru a-1 interoga. El răspunse la toate capetele de acuzare cu atîta claritate, vigoare şi fermitate, încît duşmanii săi se arătară foarte încurcaţi.

Iar puţinii care-1 ascultară, la început cu indiferenţă, începură a-i lua partea. Strafford era un bărbat urît, dar totuşi foarte plăcut ; regina, istorisindu-mi toate aceste lucruri, se opri ca să-mi spună eă avea cele mai frumoase mîini din lume.

Regele şi regina făcură tot ce le stătură în putinţă pentru a-1 smulge din temniţă ; se folosiră de toţi cei care le erau credincioşi, oferiră funcţiile cele mai mari celor mai îndărătnici ; dar toate strădaniile lor nu ajutară la nimic. Toate acele spirite răzvrătite ardeau de dorinţa de a doborî autoritatea regală ; în acest interval de timp, regina se strădui şi ea să-1 salveze pe Strafford ; nu trecea zi în care să nu se întîlnească cu cei mai porniţi, pe care-i primea — pe o scăriţă dosnică — în apartamentul uneia dintre doamnele sale de onoare, care-i era mai apropiată şi care se afla la ţară. Singură, cu o făclie în mînă — căci nu voia să împărtăşească nimănui taina — îi primea seara, în acea casă, şi le oferea funcţii şi bani ; dar totul fu în zadar.

Pînă la urmă, regele şi regina trebuiră să se ducă împreună să-1 interogheze pe cel mai fidel supus al lor, aşezaţi într-o mică tribună ce se afla în sala Parlamentului, nădăjduind că prezenţa lor va da curaj ministrului să se apere, dar se înapoiară la Palat cu inimile strînse de durere şi cu ochii plini de lacrimi. Regina izbuti să-1 cîştige de partea ei. pe lordul Dambly, unul dintre cei mai pătimaşi parlamentari şi unul dintre cei mai porniţi împotriva lui Strafford. De îndată ce se angaja faţă de rege, milordul cu pricina sări de la o extremă la alta şi ţinu, în favoarea prizonierului, un discurs atît de frumos, menii să justifice toate acuzaţiile, dacă urechile care-1 ascultau s-ar fi supus glasului raţiunii şi dacă inimile care bateau în acea sală ar fi făcut casă bună cu dreptatea.

în acelaşi timp, Parlamentul îl sfătui pe rege să facă pace cu scoţienii ; şi cum banii pe care acelaşi Parlament poruncise să fie plătiţi soldaţilor, nu fură

găsiţi chiar atît de repede, ostile se plînseră, apoi începură să strige împotriva Parlamentului, deşi păreau a fi mai ataşaţi de el decît de rege. Existau pe atunci în armată doi slujitori ai lui Strafford — Gorrein şi Hailmot — care văzîndul pc Strafford în închisoare şi socotind că nu va mai scăpa din mâinile parlamentarilor, şi-au vîrît amîndoi în cap să devină comandanţi ai armatei, dar fără să-şi mărturisească unul, altuia, această dorinţă. Şi unul şi celălalt cîştigară fiecare de partea sa pe ofiţerii mai importanţi, fără să ştie unul de celălalt, fără să ştie că fiecare urmărea exact acelaşi lucru. Hailmot îi vorbi regelui despre această treabă, în vreme ce Gorrein îi vorbi reginei, rugînd-o să pună un cuvînt bun pe lîngă rege ; aşa că regele şi regina — după ce stătură de vorbă — se simţiră foarte neliniştiţi. Regina, împărtăşindu-i regelui planul lui Gorrein, iar regele spu- nîndu-1 soţiei sale pe cel al lui Hailmot, îşi dădură seama că ambjţia nemăsurată a celor doi bărbaţi îl va face în mod sigur, pe unul din ei, duşmanul lor neîmpăcat, dacă-1 vor prefera pe celălalt. Pentru a preîntîmpina această situaţie neplăcută, ajunseră la concluzia că ar trebui să-i mulţumească pe amîndoi, încredinţînd unuia comanda trupelor, iar celuilalt o slujbă tot atît de mare, încît să fie pe deplin mulţumit. Aşa că regele propuse reginei să-1 trimită pe milordul Germain — primul său scutier — să discute cu cei doi — fiind bun prieten şi cu unul şi cu celălalt — în aşa fel încît să-i împace pe amîndoi, punînd capăt unei situaţii ce părea fără ieşire. Regina — gîndindu-se la primejdia în care se vira milordul Germain —, îl chemă în cabinetul ei unde, după ce află de planul regelui, îi mărturisi neliniştea şi frica ei la gîndul că Parlamentul, auzind despre această încurcătură, să nu-i alunge şi pe el şi pe ceilalţi slujitori de nădejde, astfel încît regele şi regina să nu mai aibă în preajmă pe nimeni în care să poată avea încredere. încheind discuţia, regina îi interzise să se vîre în povestea aceea, adăugind că-i va explica şi regelui de ce dorea acest

lucru. Intrînd chiar în clipa aceea, în cabinet, regele — care o auzise interzicîndu-i lui Germain să se amestece — repetă vorbele reginei, apoi adăugă rîzînd :

— Ba nu, draga mea, va face acest lucru !

Regina îi răspuns^ şi ea, pe acelaşi ton :

:— Ba nu, dragul meu, nu-1 va face ! Căci după ce am să-ţi explic motivele, sînt sigură că vei fi de acord cu mine !

— Spune-le, doamnă, zise regele, ca să ştiu ce anume îi interzici şi ca să ştiu ce măsuri să iau.

Regina îi împărtăşi temerile şi-i spuse că dacă foloseau în aceste negocieri pe cei ce le erau necesari lor pentru a-1 ajuta pe Strafford, pe care voiau să-1 salveze, dacă cumva secretul ajungea la urechile Parlamentului, acesta îi va alunga pe toţi supuşii loi-credincioşi şi exilarea lor- va spori starea şi aşa destul de gravă, a lucrurilor. Regele fu nevoit să-i dea dreptate. După ce cîntărh'ă îihpreună importanţa unei astfel de întreprinderi, punînd răul înainte, ajunseră totuşi la concluzia că — avînd în vedere miza — erau totuşi obligaţi să încerce şi că Germain se va strădui să-i mulţumească şi să-i împace pe cei doi. Acesta făcu, într-adevăr, tot ce-i stătu în putinţă. Vorbi cu amîndoi ; le arătă cît era de important ca unul din ei să renunţe la dorinţa de a deveni general ; spuse clar că cel ce va renunţa, va primi cea mai înaltă slujbă din regat, neomiţînd nimic şi străduindu-se să-şi slujească şi să-şi ajute cît mai bine şi stăpînul şi prietenii. Dar soarta nefastă a acestei case regale — şi în special a regelui — i-a făcut pe cei doi lorzi să nu renunţe nici unul la mult rîvnita slujbă de general al armatei. Nu-i spuseră nimic lui Germain ; dar în aceeaşi seară, Gorrein, minat de ambiţia lui nemăsurată, care-1 făcu să renunţe la onoare şi la fidelitate, dezvălui întregul plan, Parlamentului, înrăutăţind prin fapta sa laşă relaţiile dintre Carol I şi Parlament. Imediat Parlamentul trimise oameni la rege, rugîndu-1 să dea porunci ca nici o persoană de la Curte

să nu părăsească Whitehall *-ul, spunîndu-i că descoperise o mare trădare, despre care erau siguri că majestatea sa nu ştia nimic şi că se va simţi desigur foarte uşurată după ce vinovăţii vor

[1] Palatul Regal din Londra.

fi pedepsiţi. Hailmot, avertizat că totul fusese descoperit, izbuti să fugă. Milordul Perei se afla la rege, iar milordul Germain se plimba prin Londra, distrîndu-se şi neavînd habar de nimic. Regina îi scrise imediat un bilet, trimi- ţîndu-i-1 prin milordul Perei, în care îi poruncea să nu se mai întoarcă la Palat şi să se îndrepte în grabă spre guvernămîntul lui — oraş bine întărit şi port la mare — de unde ea nădăjduia că şi el şi milordul Perei vor putea fugi în Franţa. îi mai dădu trimisului un paşaport semnat de rege, urmărind ca cei doi să scape cît mai repede de persecuţiile Parlamentului. Regele şi regina îi trimisese pe cei doi slujitori credincioşi, la Portmore, fiind siguri că Gorrein încă nu le descoperise planul, închipuindu-şi că Germain discutase cu cei doi candidaţi la funcţia de general, că rezolvase lucrurile în mod favorabil şi că trădarea se ivise din cu totul altă parte. Milordul Perei, aflînd de la o persoană pe care o întîlni, ieşind din Palatul Regal, că Gorrein fusese cel care-1 trădase pe rege, nu-şi mai pierdu vremea să-1 mai caute pe Germain ; îi trimise prin cineva biletul reginei iar el, slujindu-se de paşaportul pe care-l primise, fugi în Franţa. Milordul Germain, primind biletul reginei, dar nu şi paşaportul, plecă imediat, îndrep- tîndu-se spre Portmore ca să-1 găsească pe Gorrein, care-i era prieten, fără să-i treacă nici o clipă prin minte că el îl trădase pe rege. Gorrein rămase uluit cînd îl văzu pe Germain în oraşul său. îl întrebă mirat, încotro pornise. Milordul Germain îi arătă biletul reginei şi-i spuse

că planul lor fusese descoperit ; că se temea să nu fie învinuit de cine ştie ce, că nu mai apucase să treacă pe la Curte, fiindcă plecase de îndată ce primise biletul, ca să fie alături de el. Trădătorul, privindu-1 îndurerat, îi spuse :

— Să nu te temi nici pentru mine, nici pentru tine. Fiindcă mă bucur de destulă încredere din partea Parlamentului, ca să te pot salva. Sînt amărît că am săvîrşit o greşeală, dar o voi repara în ce te priveşte şi mai curînd prefer să pier decît să te trădez.

La scurtă vreme după asta, primi ordin, din partea Parlamentului, să-1 aresteze pe Germain ; dar el vrri ordi nul în buzunar şi nu suflă nimănui o vorbă. Atunci Parlamentul trimise în grabă un om pentru a-1 zori sâ-1 aresteze pe Germain. Dar Gorrein negă că ar fi primit vreun ordin şi-şi îmbarcă in grabă prietenul, trimiţînd vorbă Parlamentului că Germain plecase şi că acum era prea tîrziu' ca să i se mai ceară să-1 aresteze. Pe urmă, declară sus şi tare, că era împotriva regelui, mărturisind ce făcuse şi scuzîndu-se faţă de Carol Stuart că procedase astfel, fiindcă nu i se încredinţase slujba pe care o ceruse, nei ăsplătindu-i-se meritele şi serviciile pe care i le adusese stăpînului său. Iată-i deci pe rege şi pe regină fără Consiliu şi fără slujitori. Dar chiar şi în această situaţie, continuări să pledeze pentru Strafford. Acesta, aflînd că-i pierduse **pe** cei mai buni prieteni ai săi — Germain şi Perei — îşi pierdu orice speranţă şi se socoti ca şi mort. Amîndoi făuriseră planuri mari ca să-1 salveze, hotărînd să se folosească de toată dibăcia şi abilitatea lor, dacă regele n-ar fi izbutit să-1 scape. Pînă atunci, viceregele Irlandei nu se sinchisise de viaţa lui. Deşi avusese prilejul să scape de mai multe ori, nu voise s-o facă, ambiţionîndu-se să-şi înfrîngă duşmanii prin dovezile vădite ale nevinovăţiei sale. Dar maiestăţile lor rămînînd fără slujitori şi viceregele fără prieteni, duşmanii săi neînduplecaţi începură a-1 zori pe rege —

cu tot mai multă îndrăzneală — să renunţe la fostul său ministru. îi trimiseră pînă şi pe epis- copi Ia Palat, ca să-i spună că conştiinţa îl obliga să sacrifice un om pentru a salva regatul, persoana şi familia sa. La început, Carol rezistă, apoi începu să şovăie, iar pînă la urmă se hotărî şi, la trei zile după trădarea lui Gorrein, îl lăsă de izbelişte pe ministru. Dealtfel, Strafford trimisese pe cineva la rege ca să-1 roage el însuşi să procedeze astfel, hotărit să rabde tot ceea ce-i pregăteau duşmanii lui înverşunaţi şi să îndure moartea ca un om curajos şi înţe-

lept, care-şi dădea perfect de bine seama de starea în care ajunsese Stâlpi. înghesuit de atîtea necazuri, regele se lărfa învins de soarta lui nenorocită care-1 grăbea să-şi sape singur groapa, fiindcă semnînd condamnarea ministrului său, o semna de fapt şi pe cea care, peste puţină vreme, avea să fie rostită împotriva lui.

De îndată ce parlamentarii revoltaţi avură consimţă- mîntul regelui, fără să asculte de nici un alt sfat, fără să se lase înduioşaţi, îl uciseră pe Strafford în piaţa din faţa Turnului Londrei ; de pe eşafod, Strafford le vorbi pentru ultima oară duşmanilor săi, silindu-i — prin curajul, loialitatea şi fermitatea sa — să-1 regrete şi să recunoască în sinea lor, că săvîrşeau o cruntă nedreptate. Regele fu cumplit de îndurerat, regina vărsă şiroaie de lacrimi şi amîndoi presimţiră că din pricina aceste morţi, într-o bună zi imul îşi va pierde viaţa, iar celălalt, tihna.

După această condamnare, regele se hotărî să plece în Scoţia — pentru că înşişi scoţienii doreau acest lucru —: socotind, şi pe bună dreptate, că prezenţa sa acolo va potoli spiritele. Plecă deci în mai sau iunie, lăsînd-o pe regină la Londra ; aceasta însă plecă şi ea de îndată la Otland, una dintre reşedinţele lor, luîndu-şi şi copiii cu ea. Dar Ia puţină vreme după asta, Parlamentul voi să-i ia copiii,' susţinînd că ar fitnult mai bine, ca în absenţa regelui, să-i încredinţeze acestei Instituţii, fiindcă nu învăţau nimic dacă rămîneau lingă ea‘şi fiindcă se temeau ca nu cumva regina să-i facă papistaşi. Regina le răspunse că se înşelau,' că aveau maeştri şi preceptori, că ea nu-i va face niciodată papistaşi, fiindcă ştia că soţul ei n-ar accepta aşa ceva. Dar,[1] pentru a evita orice neplăcere, fu constrânsă să-i trimită la o reşedinţă vecină — pentru a le demonstra că nu-i ţinea lingă ea — de unde puteau veni uneori s-o vadă. Pe urmă, duşmanii reginei voiră s-o determine să

părăsească ţara, dîridu-i de înţeles că aveau de gînd s-o răpească. Trimiseră — din partea Parlamentului — un ordin gentilomului care stăpînea satul unde se afla reşedinţa regală, să stea

pe aproape cu un pîlc de ţărani înarmaţi. Acelaşi ordin le poruncea să aştepte pînă la miezul nopţii în parcul din Otland, unde se vor întîlni cu ostaşi din cavalerie şi ‘cu cîţiva ofiţeri care le vor arăta ce au de făcut. Gentilomul veni la regină şi-î arătă ordinul, mărturisindu-i că dorea din tot sufletul s-o ajute. Ea îi spuse să nu facă ceea ce-i poruncise Parlamentul şi să tărăgăneze lucrurile. în vremea asta, regina îşi avertiză principalii slujitori care rămăseseră la Londra pentru propriile lor afaceri, rugîndu-i să vină urgent la Otland, înainte de miezul nopţii, cu cît mai multă lume cu putinţă ; apoi îşi înarmă toate slugile, pînă şi pe ajutorii de bucătari. După care se duse să se plimbe prin parc, fără a da nici un semn de nelinişte ; noaptea trecu fără ca Parlamentul să-şi fi pus planul în aplicare. Doar vreo douăzeci de oameni călare dădură târcoale parcului. Regina izbutise să-1 atragă de partea ei pe Gorrein ; socotind că va avea nevoie de el, îi porunci să rămînă la Portmore, unde s-ar putea trezi cu ea, oricînd ; în acest scop, ordonă să se pregătească popasuri cu cai de schimb, pe drum ; dar nevoind să fugă decît numai. dacă s-ar fi aflat la mare ananghie, nu se grăbi şi socoti suficient să fie pregătită în orice clipă, ca să nu fie luată prin surprindere, îl chemă apoi pe milordul Damby, căruia îi spuse să trimită vorbă prietenilor săi să vină cu vreo sută de gentilomi şi să stea pe aproape ; ceea ce se şi făcu foarte repede. Ca această precauţie să nu sară în ochi, regina plecă la Hamp- toncourt pentru a-1 vizita, chipurile, pe un gentilom vecin, care avea întotdeauna în grajduri, un mare număr de cai dintre cei mai iuţi. Rîndaşii îi aduseră acolo şi pe cei ai reginei, ca să fie gata, în orice clipă, de plecare. După ce dădu toate poruncile privitoare la siguranţa sa, fu lăsată în pace şi nimeni n-o mai tulbură. Dimpotrivă, i se cerură zeci de scuze pentru oştirea trimisă în sat, fiecare membru al Parlamentului negînd că ar şti -ceva despre asta. în acest răstimp, regina se strădui să-i caute slujitori de nădejde, soţului ei, regele, cu atât mai mult cu cît mulţi voiau **să-i**

arate că sînt gata să-şi facă datoria faţă de el. îl atrase deci de partea regelui, pe primarul oraşului Londra, iar acesta, împreună cu alţii, făcură ca regele — la reîntoarcerea sa din Scoţia, unde nu izbutise să rezolve nimic — să fie bine primit de întreaga capitală. Norodul îşi manifestă atît de vădit simpatia, prin strigăte de „Trăiască regele", încît Carol nu se mai îndoi nici o clipă că supuşii săi nu l-ar iubi. Regina — care-i ieşise înainte, pentru a vedea în ce dispoziţie se afla norodul — se alătură soţului ei, în uralele londonezilor. îşi luase şi copiii cu ea, aşa că prinţul moştenitor intră călare, în Londra, alături de tatăl său. Sosind, regele voi să profite de această atmosferă, încer- cînd — printr-o lovitură îndrăzneaţă — să pună mîna pe cele trei sau patru persoane care erau şefii facţiunilor ce se ridicaseră împotriva lui, dîndu-şi seama că nu va putea domni liniştit, pînă ce nu-i va aresta ; aşa că se hotărî să-şi pună planul în aplicare chiar în Parlament, socotind că tra- tîndu-i bine pe ceilalţi, toţi vor fi de partea lui. Fu aleasă şi ziua pentru această lovitură ce urma să producă ori mult bine, ori mult rău. Planul acesta nu era cunoscut decît de rege, de regină şi de cîţiva credincioşi de-ai lor. Şi iată-1 pe rege îndreptîndu-se spre Parlament, ca să le vină de hac duşmanilor săi şi lăsîndu-şi soţia singură, în cabinet, ru- gîndu-se pentru reuşita planului său. în drum spre Parlament, regele fu oprit de cîţiva amărîţi care-i întinseră nişte jalbe lipsite de importanţă. Pentru a nu părea grăbit, el îi ascultă şi vorbi vreme îndelungată, cu fiecare dintre ei. Părăsindu-şi soţia, el îi spusese — sărutînd-o — că se ducea ca să redevină stăpîn pe ţara sa, nădăjduind să se înapoieze după un ceas, mult mai puternic decît era cînd plecase. Aşa că regina îl aştepta, plină de nerăbdare şi de emoţie. Se uita întruna la ceas să vadă dacă trecuse acea oră şi

trăgea cu urechea să audă dacă nu cumva venea careva să-i aducă vreo veste. După vreun ceas, socotind că afacerea fusese rezolvată, ţi spuse doamnei de Carlisle
— una dintre favoritele sale — care tocmai intrase în cabinet :

— Bucură-te, doamnă, căci la ora asta regele este —*după cîte nădăjduiesc — stăpîn în ţara lui, iar cutare şi cutare curteni sînt arestaţi.

Doamna Carlisle fu surprinsă de aceste vorbe ale reginei, mai ales că printre cei care urmau să fie întemniţaţi avea şi ea cîteva rude şi cîţiva prieteni buni. Abţinîndu-se să-şi manifeste neliniştea la aflarea acestei veşti, ea ieşi şi scrise repede un bileţel unuia dintre cei ce urmau să fie prinşi, avertizîndu-1 de planul regelui. Acesta abia intră în Parlament că zed de glasuri se ridicară împotrivă-i, susţinînd că acea veste îi privea pe toţi. Şi astfel, Parlamentul se dezbină într-un mod neaşteptat. Toţi păreau nemulţumiţi. înţeleseră că-1 jigniseră pe rege şi că acesta voia să-i pedepsească ; aşa că socotiră că nu mai exista altă ieşire pentru ei, decît să-şi manifeste şi mai vehement revolta. Regina, care săvîrşise o greşeală de neiertat, dînd dovadă de o lipsă de tact fără pereche, se căi amarnic ; ceea ce m-a mirat oel mai tare, a fost faptul că i-a mărturisit totul regelui şi că acesta nici măcar n-a certat-o. După această nefericită indiscreţie, acelaşi norod —.care-1 copleşise pe rege cu urări de sănătate şi bună stare — acum aţîţat de duşmanii suveranului, se întorsese împotriva lui. Londonezii se răsculară şi regele fu obligat să fugă din oraş, cu întreaga familie. A doua zi după ce părăsi Whitehalî-ul, prin faţa acestui palat se perindară şase mii de oameni, cu cîte un băţ în mînă, în vîrful căruia, pe o bucată mare de hîrtie, era scris cuvîntul *„Libertate*[11]*.*

Regele şi regina nu se duseră mai departe de Hamp- toncourt. Voiau să vadă ce anume avea să se mai întîmple, fiind ferm convîr^î că vor putea pleca oricînd vor dori. Dar se înşelară ; Parlamentul porunci întregii nobilimi să pună mîna pe arme şi să nu-1 lase pe rege să plece din ţară. Aflînd de această poruncă, regele şi regina se prefăcură că nici nu se gîndeau să pl£be mai departe, ci dimpotrivă, că chiar voiau să se distreze. în vremea asta, regele plănuia **cum să fugă şi să se ducă la Hull, in Yorkshire, cetate foarte bine întărită, unde avea şi un depozit de arme şi muniţii, care-i erau acum atît de necesare. Locul îi convenea şi pentru că era port la mare şi pentru că întreaga provincie, vecină cu Scoţia, îi era credincoasă ; dar, nevrînd să-şi lase familia în mîna Parlamentului, împrăştie zvonul că regina voia s-o conducă pe fiica sa, în Olanda. Dealtfel, era un lucru cît se poate de firesc să-şi ducă fata viitorului ei bărbat — tînărul prinţ de Oranîa — cu care o măritase de curînd. Cei doi tineri soţi trăiau încă despărţiţi, din pricină că erau mult prea tineri. Duşmanii regelui se arătară de acord cu această plecare ; poate că-şi făcură socoteala că vor dispune de rege mai uşor, dacă regina nu se va mai afla în ţară ; aşa că aprobară cu dragă inimă plecarea acesteia. La rîndul ei, regina abia aştepta să plece în Olanda, ca să poată trimite de acolo ajutoare soţului el şi să facă tot ce se putea face pentru a-i doborî pe duşmanii acestuia. Regele se grăbi deci s-o conducă pe regină pînă la Dover, fiindcă acela era şi drumul spre Huli, prefăcîndu-se că nu urmărea altceva decît să vîneze şi să se distreze. în realitate, era cumplit de îndurerat văzînd în ce situaţie ajunsese, bruftuit de proprii săi supuşi şi constrîns să se despartă de soţia sa pe care o iubea foarte mult, fără să ştie ce avea să le**

mai rezerve viitorul. Regina se îmbarcă la Dover şi regele —[1] ca s-o vadă cît mai mult — alergă de-a lungul ţărmului, mai bine de patru leghe. în timp ce se **prefăcea că vînează şi se distrează, îl trimise pe** ducele de **York înainte, la Huli, ca să-1 ia în stăpînire. Ducele de York fu primit de guvernator, cu toate că acesta trecuse şi el de partea Parlamentului. Regele plecă** numaideeît **după duce, şi totuşi, pînă să sosească şi el în cetate, guvernatorul primi o scrisoare în care era înştiinţat că regele avea de gînd să fugă la Huli, pentru a-1 aresta şi a pune mîna pe cetate. Guvernatorul, speriat de această veste, închise repede porţile, în nasul regelui său şi-l luă prizonier pe ducele de York, fiul lui Carol Stuart. Greşeala regelui a fost de neiertat, pentru că n-a intuit intenţiile rebelilor, pentru că trebuia să fie deosebit de vigilent şi să nu aştepte să le-o ia ei mereu înainte. Ar fi trebuit ca, în loc să-şi piardă vremea cu condusul reginei, să plece cît mai urgent la Huli. Iată de ce mulţi spun că acea regină nefericită a fost cauza tuturor nenorocirilor soţului ei.**

Prinţul Henric de Orania o primi bine pe soacră-sa, în Olanda, şi cum era iubit şi stimat de supuşi, regina Angliei se bucură de o deosebită consideraţie şi de respect şi fu foarte bine tratată de ginerele său ; căci burgmaisterilor olandezi nu le prea păsa de regalitate. Acei oameni, atît de puţin obişnuiţi cu supunerea şi ascultarea faţă de capetele încoronate, se aşezau fără nici o jenă, alături de ea, pe scaun şi intrau în vorbă cu regina, cum ar fi intrat cu cei de seama lor. Dădeau buzna în odaia unde se afla regina, fără să-şi scoată pălăria şi după ce-o priveau, plini de curiozitate, plecau fără s-o salute. Fiica reginei — care n-avea decît zece ani — era tratată ca orice alt copil de vîrsta ei. Mirele — care

n-avea decît paisprezece — era toată ziua pe mîna profesorilor săi, căci tatăl său voia să aibă un urmaş demn de strămoşii săi.

Regina rămase un an întreg în Olanda, ocupată să-i trimită soţului ei bani şi arme. îşi amanetă bijuteriile şi cu ceea ce-i mai putu da prinţul de Orania, îi trimise lui Carol bani cu care să-şi poată înarma patruzeci de mii de oameni. Cu aceşti bani, regele Angliei izbuti să-şi alcătuiască o oaste destul de mare, recrutînd oameni din provinciile ce se învecinau cu .Scoţia, unde rămăsese după ce planul cu fuga la Huli eşuase şi după ce ducele de York izbutise să i se alăture. După ce-i dăduse un ajutor atît de substanţial, regina se pregăti de plecare, dorind să împartă cu soţul ei toate necazurile pe care era sigură că le mai aveau de îndurat. Pomi deci pe mare, cu unsprezece corăbii pline cu arme şi muniţii, lăsîndu^i fata în grija prinţesei de Orania, soacra sa. Soarta — care nu voia cu nici un chip să ţină cu ea — făcu să izbucnească o furtună cum nu se mai văzuse vreodată şi care ţinu nouă zile. Regina suferi cumplit în acele zile, ameninţată în orice clipă să-şi piardă viaţa şi aproape sigură că şi-o va pierde, legată de pat şi înconjurată de femeile sale, care-o slujeau, legate şi ele, fiecare de patul ei. în aceiaşi situaţie se aflau şi cîţiva dintre ofiţerii, capucinii şi preoţii care-o însoţeau. Pînă la urmă, biata femeie se obişnui cu moartea şi, odată-primele zile trecute, deşi atît ea cît şi cei din jur nu mai nădăjduiau să scape, nu încetară să rîdă şi să glumească, ori de cîte ori li se ivea ocazia ; apoi reîncepură să mănînce şi să bea şi aceste mese nenorocite erau întrerupte de ţipete, de spaime, de vărsături, de toate mizeriile şi neputinţele omeneşti. Furtuna' mînă vasul într-un mic port de lîngă Haga, unde, în sfîrşit, regina

puse piciorul pe pămînt, dar într-o asemenea stare încît era cu neputinţă să te apropii de ea, din pricina mirosului groaznic al veşmintelor, pline de toate murdăriile ce se pot imagina, fiindcă rostogolirea continuă a vasului amestecase laolaltă toate împuţiciunile de pe corabie. în afară de asta, atît regina cît şi femeile care o însoţeau erau atît de ameţite şi de năucite, încît zile în şir nu se putură ţine pe picioare. După ce regina se odihni vreo două săptămîni, porni din nou pe mare, cu cele nouă vase care-i mai rămăseseră, fiindcă două pieriseră în toiul furturii. De data asta, ajunse cu bine în Anglia şi acostară într-un cătun, aflat pe ţărmul mării. Rămase cîteva zile în acel loc, aşteptînd trupele regelui, care trebuiau să vină s-o primească şi s-o escorteze. Armata Parlamentului, care o urmărea îndeaproape şi care o urmărise şi pe mare, ajunse pe ţărmul unde se afla ea. în toiul nopţii, în timp ce se odihnea în patul ei, fu sculată din somn de bubuitul tunurilor duşmanilor săi, iar o ghiulea găuri chiar casa în care se adăpostise. Milordul Germain — primul ei scutier şi ministru — se năpusti în odaia ei şi-i spuse că trebuia să fugă grabnic, fiindcă se afla într-un foarte mare pericol.

După ce-şi puse repede o rochie pe ea, fugi şi se ascunse înir-una din grotele ce se aflau dincolo de cătun. Avea pe atunci, o căţea urîtă ca naiba, pe care o chema Mitte, dar pe care o iubea ca pe ochii din cap şi pe care o uitase în pat. La jumătatea drumului, adueîndu-şi aminte de Mitte, şp întoarse îndărăt; şi cu toată împotrivirea celor care o urmau, se duse să-şi ia căţeaua, ferindu-se de ghiulelele care cădeau cu nemiluita. După ce oastea Parlamentului se plictisi şă mai tragă cu tunul şi după ce sosiră şi oştile regelui, regina porni la drum ca să-şi întâlnească bărbatul. In- dreptîndu-se spre

capitală, îşi spori oastea cu noi recruţi, pe care-i găsi în acea provincie, înarmîndu-i cu armele pe care le adusese cu sine. Alcătuindu-şi o oaste impunătoare, regina se aşează în fruntea ei şi se îndreptă spre capitală, călărind bărbăteşte, fără ifose şi fără mofturi, ducînd acelaşi fel de viaţă ca şi soldaţii ei, adică aşa cum făcuse odinioară şi Alexandru cel Mare. Mînca în plin soare, laolaltă cu ei, fără nici un fel de ceremonie ; fiindcă îi trata ca pe fraţii ei, ostaşii o divinizau. Cu toate acestea, victoriile sale au fost mediocre în comparaţie cu cele ale lui Alexandru ; căci cuceritorul Asiei — care mergea la întîmplare — susţinu numeroase bătălii şi cuceri o sumedenie de cetăţi, ceea ce nu fu cazul cu regina Angliei. Ea nu cuceri decît un singur oraş, care n-a fost tot atît de bine apărat ca Anversul, asediat de ducele de Parma, dar care se părea că a fost totuşi de mare folos partidului regal. Regele îşi primi soţia cu multă bucurie, admirîndu-i curajul şi dragostea de care dăduse dovadă ; cînd se văzură cu o oaste atît de impunătoare, fură aproape siguri că le vor veni de hac supuşilor infideli ; din păcate, întreaga oaste se risipi peste puţină vreme, iar ei se treziră la fel ca la început.

Majestăţile britanice se străduiră aproape un an să învingă ghinioanele care-i urmăreau şi care le dădeau peste cap toate planurile pe care se pregăteau să le pună în practică. Apoi, fiindcă regina rămăsese însărcinată, trebui să-1 părăsească pe rege, fără să ştie alunei că-1 părăsea pentru totdeauna. Se duse la Oxford, iar de acolo la Exeter, unde născu o fetiţă, pe principesa Angliei[XXIV]; în timpul naşterii, fiind tot timpul ameninţată de

XXIV E vorba de Henriette de Anglia, viitoarea soţie **a lui Mon**sieur, fratele lui Ludovic ai XlV-lea.

duşmanii ei, se hotărî să fugă în Franţa şi să ceară ajutor regentei Ana de AjJJStria care — aşa cum am mai spus — i-o trimisese pe moaşa ei, doamna Peronne, şi douăzeci de mii de pistoli, ca s-o ăjUte în situaţia demnă de milă în care se afla. Generoasa regină păstră foarte puţini bani pentru ea, iar restul îl trimise soţului, regele avînd mare nevoie de ei, ca să trăiască şi să-şi plătească datoriile.

După ce regina Angliei a plecat — aşa cum am mai spus — s-a îmbolnăvit şi încă foarte grav. Trecînd din Anglia în Franţa, fusese urmărită îndeaproape de oastea Parlamentului şi, sigură că pînă la urmă va fi prinsă, se vîrî în cala vaporului pentru a fi ferită ple ghiulele. Odată ascunsă acolo, îl chemă pe comandantul navei şi-i porunci să nu deschidă focul asupra urmăritorilor decît în clipa în care va vedea că nu mai are nici o şansă de scăpare. Auzind aceste cuvinte, femeile care o însoţeau şi servitorii ei începură să ţipe şi să se văicărească ; regina îi privi tăcută şi curajoasă, arătîndu-le că sfidează şi moartea, şi pe duşmanii ei pe care-i dispreţuia în aceeaşi măsură. Nu simţea — în acea înfruntare — nici mînie, nici ciudă în străfundul sufletului ei^ ci doar ruşinea de a se vedea înfrîntă de Parlament. Dar cerul o scuti de această umilinţă, ajutînd-o să ajungă cu bine într-unul din porturile Bretaniei. Cînd zări coasta Franţei, se urcă într-o şalupă şi se opri într-un sat, unde, înainte de a ajunge, trebui să urce şi să coboare un lanţ de stînci, greu de trecut; ţăranii o primiră bine şi-o găzduiră într-o colibă acoperită cu stuf. Dar cîţiva gentilomi din **acel ţinut, aflînd că era vorba de o regină — care părea mai curînd nefericita eroină a unui roman decît o regină adevărată, îi trimiseră cîteva rădvane cu care călători pînă la Bourbon, unde am lăsat-o la începutul acestei povestiri.**

Cum amintirea lui Henric al IV-lea le era dragă francezilor, ea fu în permanenţă escortată de o mare mulţime de oameni, care se înghesuiau s-o vadă. Din păcate, era foarte schimbată, căci nenorocirile prin care trecuse o umpluseră de mîhnire şi de tristeţe, iar inima îi era atît de îndurerată, încît plîngea aproape tot timpul. Ca să vă daţi seama şi domniile voastre ce putere are durerea nu numai asupra sufletului, ci şi asupra trupului. Cu atît mai mult cu cît regina Angliei era veselă din fire şi se pricepea să vorbească într-un chip foarte plăcut. In starea întristătoare în care se afla, ea îi spuse într-o zi celebrului medic Mayerne, care venise s-o vadă, că-i era teamă să nu-şi piardă minţile. La care doctorul se pare că i-ar fi răspuns, destul de brutal :

— N-aveţi de ce să vă mai temeţi, doamnă, fiindcă vi le-aţi şi pierdut !

In Franţa, ţara natală, găsi înţr-adevăr cîteva leacuri care o mai puseră pe picioare, căci aerul şi apele de aici îi fură de mare folos. Dar trebui^ timp pentru a-şi vindeca rănile sufleteşti.

înainte de a-mi continua *Memoriile* privind anul 1644, aş vrea să mai adaug ceea ce am aflat că a contribuit la nenorocirile regelui şi reginei Angliei, după toate cele povestite de ea.

Cîteva particularităţi ale negocierii contelui de Estrades în Anglia, în anul 1637.

In 1637, contele de Estrades a fost trimis la regele şi la regina Angliei, de către răposatul rege Ludovic al XIII-lea şi de către Richelieu. După ce-am aşternut pe hîrtie povestirea pe care mi-a relatat-o nefericita regină a Angliei, contele mi-a mărturisit că

motivul călătoriei sale în acea ţară era să-1 determine pe Carol Stuart să rămînă neutru, în cazul în care Ludovic al XIII-lea şi prinţul de **Orania ar** fi voit să atace unele cetăţi aflate pe coasta Flandrei. **Mi-a** arătat scrisorile trimise lui Richelieu, răspunsurile **primite** de la el şi mi-a vorbit în amănunt despre acea **negociere.** Asta este de fapt sursa nenorocirilor acestui regat, **de** care regina Angliei n-a ştiut nimic deşi a **contribuit şi** ea, în oarecare măsură, la distrugerea lui. Acest **lucru ne** arată încă o dată cu cîtă atenţie trebuie să examinezi şi să cîntăreşti o propunere importantă, înainte de a **o accepta** sau de a o refuza. Cardinalul de Richelieu îi poruncise lui de Estrades s-o vadă pe regina Angliei, înainte de **a-i în-** mîna soţului ei scrisoarea lui Ludovic al XIII-lea, să încerce s-o smulgă pe regină de sub influenţa nefastă a ducesei de Chevreuse şi s-o vindece de sila pe care aceasta o sădise în inima reginei, împotriva lui Richelieu. îi încredinţă deci lui de Estrades o scrisoare pe care acesta trebuia s-o în- mîneze reginei Angliei, scrisoare în care o asigura de sprijinul şi de fidelitatea sa faţă de ea şi o încredinţa de intenţiile sincere pe care le avea de a o sluji în mod cri. mai util ; îi interzise însă categoric lui de Estrades să i-o dea, dacă ar fi observat că regina nu era dispusă să-i accepte serviciile ; nu uită de asemenea să adauge că le asigura pe majestăţile lor britanice de tot sprijinul lui Lv dovic al XIII-lea împotriva neajunsurilor pe care le-ar fi căşunat unii dintre supuşii lor, care începuseră încă de pe atunci a se burzului. Ambasada marchizului de Sene- terre îi convinseseră însă pe rege şi pe regină că Richelieu le era potrivnic. Şi cînd de Estrades îi vorbi reginei despre el, aceasta îi răspunse — la ofertele şi la făgăduielile făcute în numele cardinalului — că era foarte bine informată despre intenţiile sale, în ceea ce-o privea ; că ştia că domnul cardinal nu se număra printre prietenii săi, că nu dorea nimic de la el, că nu simţea nevoia nici unei Jămu- **riri, — şi asta fără nici un dubiu — că nu-i era prieten. De**

Estrades, mirat de acest răspuns, judicios şi politicos, nu-i, mai dădu scrisoarea ; dar se strădui să-i arate, atît cit îi stătu în putinţă, că se înşela în privinţa cardinalului, şi nu-i mai dădu decît scrisoarea regelui. După ce o citi, regina îi răspunse că nu avea obiceiul să se amestece în afacerile politice ale soţului ei. Dar adăugă că va vorbi totuşi cu el. Apoi îi spuse contelui de Estrades că fratele ei, Ludovic al XIII-lea, trebuia aspru mustrat pentru propunerea pe care i-o făcea soţului ei de a rămîne neutru, 'ăsîndu-1 să atace coasta Flandrei. După ce de Estrades discută şi cu Carol Stuart, acesta îi spuse că va face tot ce-i va sta în putinţă pentru a-şi dovedi prietenia faţă de cumnatul său, în aşa fel încît să nu fie prejudiciate nici onoarea, nici interesele sale sau ale regatului ; că dacă totuşi Ludovic al XIII-lea va ataca cetăţile de pe coasta Flandrei, el îşi va duce flota la Dunes, gata de atac, împreună cu cincisprezece mii de oameni, hotărîţi să treacă în Flandra şi s-o ajute.

Capitolul X

1644. — Şedere şi distracţii la Fontainebleau. — Cardinalul Mazarin se îmbolnăveşte. — Alegerea cardinalului Pamfilio ca Papă, sub numele de Inocenţiu al X-lea. — Moartea Izabelei de Franţa, regina-Spaniei. — Portretul acestei regine. — Regretele pricinuite de moartea ei. — Disputa

întîietăţii dintre Mademoiselle şi prinţesa de Conde. — Mînia crîncenă a Mademoisellei. — Mînia reginei împotriva ei. — Sosirea la Paris, a reginei Angliei. — Portretul acestei regine. — Răpirea, de bunăvoie, a domnişoarei de Bouteville-Montmorency, de către Dan- delet, conte de Châtillon. — Disperarea doamnei de Bou- teville-maman. — Ea se aruncă la picioarele reginei, cerînd satisfacţie. — Cu această ocazie are loc o scenă nostimă, — Căsătoria cavalerului Bois-Dauphin cu marchiza de Coaslin, fata cancelarului Seguier.

Spre sfîrşitul verii, Curtea plecă la Fontainebleau. Reginei i-a plăcut întotdeauna această frumoasă şi încîntă- toare reşedinţă *a regilor noştri, mai mult decît toate celelalte. Regina profită aici de toate distracţiile pe care şi le putu permite în cel de al doilea an de doliu. Dar iată că Mazarin se îmbolnăvi de un soi de febră care nu-1 slăbea nici o clipă, fapt care o îngrijoră foarte tare pe regină, dar care îi bucură pe curtenii ce doreau cu ardoare, ceva nou. Unii au început a presupune că dacă Mazarin ar muri, i-ar lua locul Châteauneuf. Chiar regina lăsase să se înţeleagă acest lucru. Dar cardinalul se făcu bine şi toate treburile reintrară pe făgaşul normal. In 1644, fu ales Papă la Roma, cardinalul Pamfilio, singurul de care Franţa se temea să nu fie ales. Cardinalii Barberini îşi atraseră ura reginei, din pricina acestei alegeri. Li se retrase, în mod public, titlul de „protectori ai Franţei[14], iar Mazarin se purtă în aşa fel cu ei, încît îi făcu să se căiască amarnic pentru greşeala pe care o făptuiseră. Dealtfel, au fost atît de prost trataţi sub pontificatul celui pe care-1 aleseseră şi-1 cocoţaseră pe scaunul Sfîntului Petru, încît pînă la

urmă, fură constrînşi — deşi îl jigniseră pe regele Franţei — să vină şi să-1 roage să-i protejeze. Protecţia le fu acordată de cardinalul Mazarin, care — după ce fusese obligat să le facă oarecum, curte — avu satisfacţia de a-i vedea la uşa lui, de astădată ei fă- cîndu-i curte lui. Toată măreţia lor se dusese de rîpă : dovadă că nimic nu-i veşnic pe pămînt.

Campania ducelui de Enghien îi spori reputaţia şi-l umplu de o glorie răsunătoare, fiindcă bătălia de "la Friburg avea să ocupe un loc de seamă în istorie. în acelaşi an 1644, Monsieur comanda o mare oaste care, sub ordinele sale, fu folosită, cu mult succes, în slujba regelui. Amîndoi — şi ducele de Enghien şi Monsieur — se întoarseră la sfîrşitul campaniei, la Fontainebleau, unde regina tocmai se pregătea să se reîntoarcă la Paris pentru perioada de iarnă. Ea îi primi cu bucurie şi, cît statură acolo, se străduí pe cît îi fu cu putinţă, să-i distreze. Amiciţia dintre ei părea destul de strînsă, atît cît poate fi între doi prinţi de sînge, care nu-şi fac din sinceritate o profesiune de credinţă. Iar starea în care se afla Curtea, părea să prevestească o pace veşnică.

La începutul iernii muri Izabela de Franţa, regina Spaniei, demna fiică a lui Henric cel Mare şi demnă de stima întregii Europe. Fu regretată pretutindeni, iar poporul spaniol, care, pur şi simplu, o venera, fu cum nu se poate mai mîhnit. Bărbatul ei n-o iubise niciodată cît merita, din pricină că era prea galant, şi asta ca să mă exprim elegant. Tîrziu, îşi dădu şi el seama de calităţile şi mai ales de inteligenţa ei. Atunci o lăsă pe ea să cîrmuiască ţara, ceea ce Izabela şi făcu, acoperindu-se de glorie, obligîndu-1 pînă şi pe fluşturaticul ei bărbat s-o regrete enorm. Am auzit-o pe răposata mea mamă — care avusese cinstea de a o cunoaşte

după ce se reîntorsese în Spania, cu puţină vreme înainte ca această prinţesă să părăsească Franţa — că era frumoasă şi plăcută şi că plecase plină de bucurie că ajunsese regina unei ţări atît de mari. Cîţiva ani, trăi fericită. Regele Spaniei era un bărbat frumos şi binefăcut, iar ei doi — foarte potriviţi — erau îndrăgostiţi lulea unul de celălalt. Ba chiar, la un moment dat, Filip al III-lea, socrul ei, văzînd-o atît de frumoasă, nu voi să-i lase pe tinerii soţi împreună, unii pretinzînd că ar fi rîvnit-o pentru sine. Mi s-a spus mai tîrziu că lucrul nu fusese adevărat şi că Filip al III-lea o iubise într-adevăr, foarte mult, dar ca pe o fiică. După ce bărbatul ei deveni rege, avu atîtea iubite, din toate straturile sociale, încît din pricina geloziei — pe care avea dealtfel suficiente motive s-o nutrească faţă de bărbatul ei, viaţa i-a fost un adevărat calvar. Avea destule motive să se plîngă, dar plîngerile i-au fost întotdeauna zadarnice. Şi deşi a fost pe cît de castă tot pe atît de atrăgătoare, cutumele Spaniei fură la început foarte aspre în ceea ce-o privea. Regina Angliei mi-a istorisit — la multă vreme după ce s-a prăpădit această regină — că regele Angliei, soţul ei, pe vremea cînd era doar prinţ de Galles, a făcut o călătorie în Spania ca s-o ceară de nevastă pe Infantă, sora mai mică a Anei de Austria, care mai tîrziu a devenit împărătească ; că găsind-o pe regina Spaniei pe placul său, a încercat în zadar de cîteva ori să-i vorbească fără tălmaci : căci, deşi franţuzoaică, nu cuteza să vorbească franceza ; şi că el adresîndu-i cîteva cuvinte în această limbă, ea i-a răspuns în şoaptă :

— Nu cutez să vă vorbesc în această limbă, fiindcă nu mi se îngăduie ; voi cere însă această îngăduinţă.

Că obţinînd-o, nu i-a spus decît o frază în care i-a mărturisit că ar fi dorit sâ se însoare cu Infanta, că se va însura sigur pentru că contractul anterior de căsătorie fusese rupt ; că, după această discuţie şi după cîteva mărturisiri privind slăbiciunea ei pentru comedii, i se spuse prinţului, cu mare politeţe, că nu mai avea ce discuta cu regina ; că în Spania era moda de a-i otrăvi pe toţi cei ce-i făceau curte reginei. După această caritabilă înştiinţare, el nu-i mai adresă nici un cuvînt şi n-o mai văzu cu faţa descoperită ; fiindcă şi la comedie nu se ducea decît într-o lojă foarte bine închisă. Ana de Austria se strădui să aducă memoriei acestei ilustre regine — de două ori rudă cu ea — omagiul pe care-1 datora unei fiice a Franţei.

Porunci deci să i se facă o slujbă, după obicei, cu toată, solemnitatea datorată unei regine atît de mari. în astfel de ocazii, se întîmplă ca rangurile, care nu sînt regelmen- tate în Franţa, să işte unele neînţelegeri. Mademoiselle, în calitate de verişoară a regelui, pretindea că exista o mare deosebire între ea şi ducesa de Enghien. Pe de altă parte, ducele de Enghien vrînd să-şi susţină rangul şi măreţia pe care i le dăruiseră spiţa din care se trăgea şi gloria cîştigată în lupte, îi spuse reginei că soţia lui putea urma şi ea foarte bine exemplul fiicei ducelui de Orleans, pretizînd că era prima prinţesă de sîn^e regal. Regina — în acel moment, • prea puţin preocupata, de interesele Ma- demoisellei — fără să dea atenţie unor prerogative care subliniau diferenţa dintre familia ei şi cea de Conde, îi acordă ducelui de Enghien ceea ce dorea. Doamna de Longueville, care-şi pierduse rangul măritîndu-se cu ducele de Longueville, dar care căpătase un brevet de la rege prin care totuşi şi-1 menţinea, voi şi ea să se folosească de această ocazie pentru a fi repusă în

drepturile conferite de spiţă din care se trăgea — adică familia de Bourbon — şi pretinse, luîndu-se după ducesa de Enghien, că va face exact ce va face şi cumnata sa. Mademoiselle, avertizată de planurile puse la cale împotriva ei, refuză să ia paşte la slujba ce urma să se facă pentru regina Spaniei, care fusese mătuşa ei. Cînd sosi ora de plecare, pretextă că nu se simţea bine şi nu putea ieşi din casă. Regina, aflînd de împotrivirea fiicei lui Monsieur, se supără ; trimise pe cineva să-i poruncească să vină la slujbă, după care se plînse şi ducelui de Orleans. Prinţul o condamnă şi dezaprobă procedeul, în aşa măsură, încît Mademoiselle' se văzu părăsită nu numai de regină, ci şi de Monsieur, tatăl ei, căruia îi datora măreţia şi rangul. Neputînd face faţă unor atît de crunte atacuri, Mademoiselle cedă, împotriva dorinţei-sale şi se duse Ia Notre-Dame, expunîhdu-se pretenţiilor celor care — fiindcă aveau cinstea de a se înrudi cu ea— voiau să-i fie egali în rang. Plecînd, po- runtime ca două doamne de onoare să-i ducă trena; dar, de îndată ce ducele de Enghien 'o zări, făcu semn unei persoane din suita sa, să se alăture celei care ducea trena soţî&i sale'. Doamna de Longueville care văzu — aşezîn- du-se că Mademoiselle ţinea cu orice preţ să lase un scauh gol între ea şi ceilalţi, o împinse pe acel scaun pe cumnata sa, ducesa de Enghien, iar ea se aşeză alături. Mademoiselle se supără cumplit, văzîndu-se tratată astfel : plînse şi făcu tărăboi, strigînd cît o ţinea gura că avea acte doveditoare în ceea ce privea diferenţa dintre'ea şi doamna ducesă de Enghien, care se străduia, ori de cîte ori se ivea prilejul, să i-o ia înainte, avînd, de pildă, un baldachin în Palatul Regal, "o caleaşcă bătută în ţinte, valeţi în cizme cu carîmbi înalţi şi neoferînd prinţeselor de sînge, cînd veneau la ea, decît scaune

fără spătar, în vreme ce ea şedea pe un fotoliu. Furia sa fu potolită de furia pe*care şi-o manifestă regina, care-i spuse c-o va trimite cîteva zile la mănăstire ca să se căiască de ceea ce făcuse ; dar în loc să trateze această scurtă dizgraţiere, cu o nobilă indiferenţă, ea recurse la doamna ducesă de Enghien, sau mai curînd acceptă ca aceasta s-o împace cu regina, care o făcu de două parale. Ducele de Enghien o sfătui şi el să se mulţumească cu prerogativele pe care le avea, fără să pretindă zilnic altele noi, şi că avantajele pe care le avea trebuiau s-o mulţumească pe deplin. Monsieur, aflînd mai tîrziu că totuşi, fiica sa avusese dreptate, se supără, se plînse reginei şi plecă la Chambord, unde bombăni trei zile. Regina — care-i îngăduise ducelui de Enghien să facă ce făcuse — se crezu obligată, ca să păstreze liniştea, să-1 disculpe de orice greşeală şi să şi-o ia asupră-şi ; aşa că, cu cîteva scuze din partea sa, şi cu cîteva complimente făcute ducelui de Enghien, lucrurile se liniştiră de la sine.

Cam tot în acea vreme, veni la Paris regina Angliei. Trecuseră trei sau patru luni de cînd stătea la Bourbon. ■Regina fu întîmpinată de rege şi de Monsieur. Cele două regine se îmbrăţişară cu multă prietenie şi dragoste şi-şi făcură zeci de complimente de circumstanţă. O poftiră să locuiască la Luvru, care în acel moment era gol, iar ca reşedinţă de ţară îi dădură castelul Saint-Germain. Cum afacerile regelui erau înfloritoare, iar războaieie încă nu începuseră a ruina Statul, i se fixă o pensie de zece sau douăsprezece mii de scuzi pe lună, aşa că regina Angliei aVu motive cît se poate de întemeiate s-o laude cît o ţinea gura, pe regina Franţei.

Regina Angliei era aproape desfigurată de ravagiile bolii şi ale nenorocirilor prin care trecuse, încît nu mai păstrase nici o urmă din trecuta ei frumuseţe. Pe

vremuri, avusese nişte ochi minunaţi un nas frumos-şi un ten demn de toată admiraţia. Avea un chip atît de plăcut, încît cine . o vedea, o şi îndrăgea ; păcat că era mică de stat şi mult prea slabă ; acum trupul i se deformase, iar gura, care nici în tinereţe nu fusese prea frumoasă, din pricina slăbiciunii chipului, părea mult prea mare. I-am văzut cîteva portrete de pe vremea cînd era tînără şi în care se vedea cît fusese de drăgălaşă ; cum frumuseţea ei nu durase decît atît cît durase şi dimineaţa vieţii, părăsind-o înainte de a apuca amiaza, avea obiceiul să spună că femeile, odată ce-au trecut de douăzeci şi doi de ani, nu mai pot fi frumoase. Ca să-i termin de zugrăvit portretul, trebuie să mai adaug că fusese o femeie cu mult spirit şi încă cu unul din acele spirite care plac în mod deosebit celor din jur. Era foarte agreată în societate, cinstită, blîndă, vioaie, trăind fără mofturi sau fasoane, alături de cei care-o înconjurau. Era veselă din fire şi dacă printre lacrimi, se întîmpla ca cineva să spună un lucru plăcut, se oprea imediat din plîns ca să nu-i indispună pe cei din jur. Mai tîrziu, durerea aproape - continuă care o făcea să fie mereu abătută şi să nu mai pună nici un preţ pe viaţă, o preschimbase într-o fiinţă serioasă şi chibzuită, demnă de toată stima, cum poate că n-ar fi devenit niciodată dacă ar fi .avut • parte de o viaţă fericită. Avea o fire darnică ; cei care aii cunoscut-o în epoca ei de înflorire, m-au asigurat că-şi risipise toţi banii, ajutîndu-i pe cci care apelau la ca. Ministrul ei care — după spusele publice — îşi avusese şi el partea lui de contribuţie la nenorocirile din Anglia, era un om cinstit, blind, dar cumplit de mărginit, priceput mai mult în lucrurile mărunte decît în cele mari. Nutrea faţă de ea acel gen de fidelitate, care a devenit/ caracteristic aproape tuturor miniştrilor : voia să aibă bani cu grămada, ca să poată face faţă cheltuielilor care erau întotdeauna foarte mari. Regina, cu toate că avea mare încredere în acest ministru, nu se lăsa totuşi dominată de el ; se întîmplase de multe ori să nu fie de aceeaşi părere, iar într-o astfel de situaţie îşi impunea întotdeauna

voinţa. O făcea însă cu mult tact, deşi se mînia repede şi era cam nestăpînită. în astfel de momente îşi susţinea deci punctul de vedere, cu multă judecată şi cu argumente solide. Era lipsită de multe din cunoştinţele pe care le capeţi de obicei în urma unor lecturi solide. Dar nenorocirile prin care a trecut au învăţat-o multe lucruri şi întristătoarea sa experienţă i-a sporit considerabil capacitatea de a gîndi şi de a acţiona. O vom vedea în Franţa, pierzîndu-şi coroana care încă de pe atunci începuse a i se clătina, pierzîndu-şi bărbatul, ucis pe eşafod şi îndurînd cu răbdare, toate încercările pe care i le-a hărăzit Cel-de-Sus.

Cabinetele regilor sînt de fapt, un fel de teatre unde se joacă tot timpul nişte piese care preocupă întreaga lume. Unele sînt simple comedii ; altele, sînt adevărate tragedii în care inarile evenimente se datorează întotdeauna unor fleacuri.

După ce am vorbit despre cumplitele renghiuri ale soartei şi despre indolenţa cu care-şi bate joc de capetele încoronate, acum voi vorbi despre acele patimi smintite pe care le întîlneşti pînă şi în treburile cele mai serioase şi care iscă întotdeauna tot soiul de încurcături, mai ales atunci cînd pun stăpînire pe inimile bărbaţilor. Domnişoara de Boutteville-Montmorency, fiica lui Boutteville, **cel căruia i se tăiase capul fiindcă se bătuse în duel sfidîad interzicerea acestuia de către Ludovic al XIII-lea, era iubită de contele de Châtillon, care se numea "şi Dandelot. Acesta era fratele acelui Coligny care se bătuse şi el în duel cu ducele de Guise, după cum am mai scris. Mareşalul şi mareşala de Châtillon, părinţii băiatului, se opuseră categoric acestei iubiri, atît din pricină că fata n-avea avere, cît şi pentru că era catolică ; de fapt, ei doreau cu ardoare ca fiul lor să se însoare cu domnişoara'de La Force, moştenitoare bogată şi**

hughenotă îndîrjită, două calităţi care le conveneau de minune, datorită marelui lor ataşament faţă de religia aşa-zisă „reformată".

La rîndul ei, doamna de Boutteville, striga sus şi tare, că nu va consimţi niciodată ca fiica sa — care se înrudea cu familia de Montmorency — să se mărite împotriva voinţei părinţilor ei ; şi că ea nu credea — mai ales că n-avea zestre — ca fata ei să facă prostia să intre într-o familie strîmtorată, unde avea să fie dispreţuită. Dar daca ambii părinţi erau de acord în această privinţă, domnişoara de Boutteville şi contele de Châtillon erau hotărîţi să facă exact invers decît doreau familiile lor. După ce au încercat tot ce le-a stat în putinţă ca să învingă piedicile ce li s-au pus în cale, s-au hotărît să recurgă la singurul lucru care le mai rămăsese de făcut, mai ales că se ştiau susţinuţi de ducele de Enghien, ruda lor comună, confidentul şi protectorul lor. Iubitul îşi răpi deci iubita, după toate aparenţele cu consimţărhîntul ei ; dar, cum inima omenească are nenumărate cute şi cutuliţe şi cum în viaţă există atîtea întîmplări ciudate care contribuie la succesul deplin al unei aventuri, ca de pildă, cea despre care v-am vorbit, s-a întîmplat ca ducele de Enghien — care o iubea nebuneşte pe domnişoara du Vigean — să afle din gura iubitei sale că tatăl acesteia tocmai se pregătea ş-o mărite cu contele de Châtillon, şi că-i oferise mareşalului de Châtillon — viitorul cuscru — o zestre foarte mare, numai ca să-1 poată avea ca ginere pe băiatul domniei sale. Această veste îl înfurie cumplit pe ducele de Enghien. Venise de hac, de atîtea oîi, duşmanilor Statului ; dar inima lui, nefiind tot atît de curajoasă şi în materie de dragoste, se simţi cumplit de îndurerat şi nu se putu împăca — pentru nimic în lume — cu gîndul ca un altul să capete

ceea ce virtutea acestei fete cinstite- îi interzisese să nădăjduiască. Pentru a împiedica această căsătorie, începu să apere interesele lui Dandelot şi să-i sporească patima faţă de domnişoara de Boutteville. Pînă la urmă, ca să fie el însuşi pe deplin liniştit, îl sfătui s-o fure. îşi asumă sarcina de a-1 ajuta pe Châtillon în această treabă şi de a o convinge pe soţia lui — care o simpatiza pe domnişoara de Boutteville, fiindcă erau neamuri — să aplaneze scandalul. Se zice că ducele de Enghien o iubea atît de mult pe domnişoara du Vigean, încît mama acestei fete mi-a mărturisit că ducele îi spusese că voia să se despartă de soţia sa, ca să se poată însura cu cea pe care o iubea. Am auzit-o, de asemenea, pe doamna de Montausier — care a fost la curent cu toate aceste intrigi — spunînd că, la rugămintea domnişoarei du Vigean, prinţul de Enghien se prefăcu — pentru a ascunde celor din jur dragostea pe care o nutrea faţă de această tînără — că ar fi îndrăgostit de domnişoara de Bouttevile ; dar că domnişoara du Vigean, temîndu-se, la un moment dat, de frumuseţea domnişoarei de Boutteville, îi interzisese prinţului s-o mai vadă şi să-i mai vorbească, şi că acesta o ascultase orbeşte, rupînd pe. loc, orice legătură cu domnişoara de Boutteville. Ba mai mult, ca să-i dovedească iubitei sale că n-avea nici o fărîmă de dragoste faţă de acea domnişoară, o ajută să se mărite cu Dandelot.

Dacă domnişoara du Vigean s-a arătat pe deplin satisfăcută de sentimentele prinţului faţă de ea, apoi nici domnişoara de Boutteville n-a fost mai puţin satisfăcută de soarta ei. îl iubea pe cel ce-i fusese hărăzit ; şi cum era ambiţioasă şi prudentă, fu cît se poate de fericită' că puses* «juna pe o partidă atît de bună, cum era contele de Châ tillon, un senior de un neam mult prea ales pentru a nu ajunge

la Curte, fie prin ducele de Enghien, fie prin el însuşi.

Această răpire iscă mare tămbălău şi multe necazuri, ceea ce îi făcură pe mulţi să spună că va fi un mariaj nefericit. Doamna de Valence sora mai mare a celei răpite şi care tocmai o luase pe domnişoara de Boutteville la ea, fu din cale-afară de uluită să vadă cum cîţiva bărbaţi ce se năpustiseră pe uşa casei sale, o luaseră pe sus pe domnişoara de Boutteville, apoi o aşezaseră în braţele contelui de Châtillon. Acesta aştepta la doi paşi de casă, într-o caleaşcă cu doi cai, gata de călătorie. Domnişoara de Boutteville scoase de formă, un ţipăt, două, ca să-şi convingă rudele că nu fusese răpită cu consimţământul ei. Cîţiva valeţi săriră s-o apere, iar elveţianul aflat în slujba doamnei de Valence fu ucis, plătind cu sîngele şi cu viaţa sa escapada domnişoarei de Bouteville. Cei doi îndrăgostiţi, ieşind din Paris, părăsiră caleaşca şi, ca să meargă mai repede, încălecară pe doi cai şi se îndreptară spre Fleury, proprietatea ducelui de Enghien. Nu ştiu unde s-au cununat şi nu cunosc amănuntele acestei ceremonii ; mai mult ca sigur că s-a-făcut fără fast şi cu puţini martori. Voi arăta doar ce s-a petrecut seara, la regină, fapt de o comicărie fără pereche.

Regina tocmai se dezbrăcase şi se pregătea să se vîre în pat, cînd veni cineva să-i spună că doamna prinţesă se afla în cabinet şi dorea s-o vadă. Regina fu surprinsă, fiindcă trecuse de miezul nopţii ; şi o asemenea oră nu era propice vizitelor. Totuşi porunci să fie primită, mai mult din curiozitatea de a afla motivul acelei vizite neobişnuite. De îndată ce doamna prinţesă se află lîngă regină, care tocmai isprăvise să-şi aranjeze părul pentru noapte, ea îi spuse, pe un ton menit să stîrnească milă :

— Doamnă, uitaţi-vă o biată femeie — şi i-o arătă pe doamna de Boutteville care intrase odată cu ea — profund mîhnită de nenorocirea care a lovit-o. Vine să vă roage să-i faceţi dreptate împotriva contelui de Châtillon, care i-a răpit fata.

Doamna de Boutteville se aruncă la picioarele reginei : era despletită, cu gulerul rupt, cu hainele pe jumătate sfîşiate. Striga şi se lamenta ca şi cum contele de Châtillon ar fi fost un tîlhar de drumul mare şi ca şi cum fiică-sa ar fi avut de îndurat cine ştie ce nenorocire. Doamna de Valence — care intrase şi ea odată cu maică-sa — o imploră pe regină să trimită pe careva după acel „criminal", care nu merita altă pedeapsă decît moartea, fiindcă le necinstise casa. Doamna de Boutteville exageră, în nişte termeni foarte elocvenţi, ceea ce trebuie să i se filntîmplat fiicei sale în timpul acelei răpiri, cît trebuie să fi suferit văzîndu-se singură, fără nici o femeie lîngă ea, în puterea unui bărbat pe care nu cutezase niciodată să-1 privească fără îngăduinţa mamei sale ; apoi, mai adăugă cum că era sigură că fata trebuie să se fi simţit groaznic, văzîndu-se răpită cu forţa de un bărbat pe care îl va privi în vecii vecilor, ca pe un tiran. Atîta plînse şi se căină, îne't aproape că i-ar fi înduioşat pe cei de faţă, dacă aceştia ar fi fost atît de creduli încît să-şi închipuie că doi tineri de condiţie bună, care se vedeau destul de des şi de multă vreme, n-ar fi fost înţeleşi. Regina, ghicind adevărul, îşi închipui că mama sau făcea pe mîhnita, sau că fusese într-a- devăr dusă de nas de fiică-sa. Le răspunse cu toată blînde- ţea de care era în stare, prefăcîndu-se şi ea, la rîndu-i, că e mişcată de durerea lor. Apoi, întrerupîndu-se din pieptănat, se întoarse spre doamna prinţesă şi-i spuse în şoaptă :

— Dragă verişoară, socot că nu e cazul să-1 pedepsim pe vinovat; bănuiesc că domnişoara de Boutteville ar fi foarte supărată dacă i-am tulbura fericirea, iar mama ei, aşa înlăcrămată cum o vezi, n-ar fi deloc bucuroasă să rămînă fără un ginere ca domnul de Châtillon.

Domna prinţesă, care-şi dădu seama, în cîteva clipe, de adevărata situaţie, renunţînd la aerul ei serios, se întoarse cu faţa spre perete, rîse, apoi îi spuse reginei :

•— Pentru Dumnezeu, doamnă, nu mă faceţi să joc rolul unui personaj ridicol ; nu mai spuneţi

nimic, căci şi aşa mă străduiesc din toate puterile să nu izbucnesc în •îs şi să-mi ratez rolul. Afurisitul de fiu-meu a pus la cale toată tărăşenia; toată lumea ştie şi e cît se poate de mulţumită, numai aceste biete femei,, de care nu cutez să rfd pe faţă, se pare că n-au avut habar de nimic.

După care, întorcîndu-se amîndouă către doamna de Boutteville — care continua să plîngă şi să se jelească — regina îi vorbi cu multă blîndeţe, o consolă spunîndu-i că foarte curând se va împăca cii iideea acestei c&sătorii, apoi o rugă să se ducă să se culce, asigurînd-o că-i va da totuşi satisfacţie. Doamna prinţesă. întări sfaturile reginei şi încheie spunîndu-i că trebuia să aibă răbdare. Chiar atunci sosi şi ducele de Amville, din familia de Ventadour. Era nepotul prinţesei de Conde şi, prin urmare, rudă cu domnişoara de Boutteville ; dar, din nefericire, era foarte îndrăgostit de ea. Tulburat de acea aventură îi spuse reginei că contele de Châtillon săvîrşise o faptă care trebuia neapărat pedepsită ; că verişoara sa, care era o fată de condiţie foarte bună, nu putea fi tratată astfel ; şi că o ruga pe regină să trimită gărzile după ea, ca s-o aducă înapoi. Regina îi răspunse în şoaptă :

— Bietul meu Brion (fiindcă odinioară purtase acest nume) văd că eşti cel mai necăjit dintre toţi. Dar trebuie să te resemnezi, n-am ce-ţi face ! Verişoara dumitale va fi ţoarte supărată d^că voi trimite gărzile după ea.. Deci, ca o rudă bună ce-i eşti, trebuie să te înclini în faţa preferinţei sale.

Aceste cuvinte îl obligară pe bietul îndrăgostit să nu mai scoată o vorbă ; între timp, mama, obosind să mşi plîngă, începu a se linişti; doamna prinţesă o luă la ea, iar cu timpul, se consolă, fără să-i ierte însă ginerelui sau ruşinea pe care i-o făcuse fiindcă, după reîntoarcerea fiicei sale — acum contesă de

Châtillofc — ea fu ultima care-i iertă această greşeala. Căsătoria celor doi nu fu atît de fericită pe cît se anunţa să fie, căci contele de Châtillon se plictisi repede de nevastă-sa şi se îndrăgosti de un i dintre domnişoarele de onoare ale reginei, care nu era nici pe departe atît de frumoasă ca soţia sa ; doamna de Châtillon, pe lingă gelozia care o rosese, mai avu şi durerea de a-1 pierde, căci contele fu ucis într-un duel, cîţiva ani mai tîrziu. Nu peste mult, o vom vedea pe această frumoasă văduvă luînd locul domnişoarei du Vigean, care — după măritişul domnişoarei de Boutteville — se călugărise devenind carmelită şi lăşînd astfel inima ducelui de Enghien pradă celei cu care cochetase odinioară, deşi toată lumea fusese ferm convinsă că du Vigean fusese singura pe care ducele o iubise cu adevărat.

Anul 1644 a fost un an fertil în căsătorii. Căci cu puţin timp înaintea contelui de Châtillon, cavalerul de Bois- Dauphin, din ilustra familie de Laval, bine făcut şi foarte preţuit de ducele de Enghien, datorită mamei sale, marchiza de Sabie, plăcu marchizei de Coaslin, fata cancelarului Seguier care, fără să-i spună nirpic tatălui ei, se folosi cu atîta îndrăzneală de drepturile sale de văduvă, încît se mărită, la Pafis, în mod pubhc, cu alesul inimii sale, fără ca vreuna din rudele 'ei să afle ceva. Cancelarul fu disperat şi făcu mare tărăboi ; dar pe urmă îşi iertă ginerele, fiindcă tînărul cavaler, devenit marchiz de Laval, îl convinse pe socrul său că însuşirile sale şi spiţa aleasă a bătrînului vor face casă bună împreună. Aşa că, ori de cîte ori avu nevoie, primi mult mai mult ajutor din partea şbcrului său decît ducele de Suly, celălalt ginere al său. Dacă ar fi trăit, probabil că ar fi obţinut multe favoruri strălucite. Căci, de îndată ce se văzu ajuns

pe o treaptă âţît de înaltă, începu a fi dominat de o ambiţie nemăsurată, încît orice slujbă i se părea mult prea mică pentru el. Se miră el însuşi cît de mult se schimbase, amintjndu-şi că pe vremea cînd fusese cavaler, singura lui dorinţă era să se vadă cu zece pistoli în buzunar ; dar că de îndată ce simţise că-i cresc aripile şi că se putea înălţa oricît de sus voia, nimic nu-1 mai mulţumise şi că nu visa altceva decît să ajungă mareşal al Franţei, iar mai apoi conetabil.

Capitolul XI

1645. — Bătălia de la Nortlinghen cîştigata de ducele de Enghien. — Durerea pricinuită de pierderile suferite. — Bucuria reginei la vestea acestei victorii. — Regina şi tînărul rege, se duc însoţiţi de un mare cortegiu, la Parlament. — Frumuseţea şi înfăţişarea cu totul deosebită a reginei, la această ceremonie. — Mulţumirile regelui, exprimate faţă de Parlament. — Discursul destul de îndrăzneţ, al avocatului general Talon. — Impresia pe care o face acest discurs, asupra reginei. — Domnişoara de Rohan se mărită cu Chabot, împotriva voinţei familiei sale. — Căsătoria regelui Poloniei cu principesa Maria de Gonzague. — Strălucitoarea ambasadă poloneză sosită la Paris, cu această ocazie. — Portretul noii regine a Poloniei. — Decepţia ei, ajungînd la Varşovia. — Portretul regelui, soţul ei. — Primirea grosolană

care i s-a făcut.

1645. In primăvara acelui an, prinţii se îndreptară către oştile lor, manifestîndu-şi, în mod public, nerăbdarea de a se duce să lupte pentru gloria Franţei şi pentru binele ţării. Ducele de Orleans se îndreptă spre oastea din Flan- dra, ducele de Enghien — după ce semănase, aşa cum îi
era obiceiul, groaza şi spaima, în Germania — dădu bătălia **de** la Nortlinghen care constitui una dintre cele mai mari victorii ale acestui prinţ. Mi-au murit şi mie acolo două rude : gentilomii Lanquetot şi Gremonville, amîndoi bărbaţi foarte cumsecade. Moartea lor m-a îndurerat foarte mult, căci în afară de faptul că-mi erau rude, îmi erau şi foarte buni prieteni, ceea ce preţuieşte de zece ori mai mult decît o rubedenie. în ziua în care vestea acestei victorii ajunse la Paris, m-am mirat văzînd cîtă lume se adunase, în grupuri şi grupuleţe, la Palatul Regal. Emoţia cu totul deosebită, pe care o iscă dragostea de patrie, se dezlănţuie întotdeauna în astfel de ocazii. Cîţiva prieteni îmi ieşiră înainte, mă informară despre bătălia cîştigată, dar totodată îmi mărturisiră că muriseră foarte ’ mulţi oameni. Aşa că, după bucuria victoriei, îşi făcu loc în toate inimile celor de faţă, spaima, pentru că fiecare avea în acea oştire, o rudă sau un prieten. Mîhnirea celor din jur mă întristă şi pe mine ; şi deşi ţineam foarte mult la regină — care era în culmea bucuriei aflînd această veste — durerea atîtor familii îndoliate mă făcu să nu-i mai împărtăşesc sentimentele. Am găsit-o pe terasa care lega cele două aripi ale palatului ; ochii îi străluceau de fericire. Victoriile constituie adevărate delicii pentru suverani, cu atît mai mult cu cît lor puţin le pasă de jalea oamenilor de rînd. în asemenea ocazii, regina mi s-a părut întotdeauna lipsită de suflet, deşi regreta unele persoane de neam ; dar aşa procedează de obicei mai toţi regii. Cardinalul veni şi el

să afle din gura stăpînei sale amănuntele acestei bătălii. De îndată ce-1 .zări, regina îi ieşi înainte, cu un chip vesel şi satisfăcut El o salută spu- nîndu-i pe un ton grav :

— Doamnă, au murit atît de mulţi oameni, încît nu e cazul ca majestatea voastră să se bucure chiar atît de tare 1

Şi continuă pe acest ton, pe de o parte pentru a-şi atrage simpatia celor de faţă, pe de alta, pentru a-şi cîştiga **reputaţia de om de inimă. Dar fie că era sincer, fie că se prefăcea, oricum, atitudinea lui fu demnă de toată lauda.**

Cardinalul începu cu mareşalul de Gramont care căzuse prizonier, apoi citi reginei toată lista celor morţi. Aşa am aflat că-mi pierdusem cele două rude despre care v-am vorbit, şi în plus, cîţiva prieteni pe care-i voi regreta toată viaţa.

în vreme ce prinţii culegeau victorii după victorii (septembrie 1645), în vreme ce Franţa creştea în ochii întregii Europe, regina se frămînta de unde să- facă rost de bani ca să poată continua războiul. Pînă la urmă, se hotărî să se ducă la Parlament şi să ceară să fie votate cîteva noi edicte*— singurul şi cel mai prompt leac pentru situaţia în care se afla ţara. Numai că un astfel de leac e întotdeauna şi periculos, şi vătămător, iar norodul se teme de el ca de dracu. Parlamentarii se străduiesc de obicei să potolească oarecum zelul stăpînilor, prin unele propuneri făcute cu multă modestie şi respect. Dar se întîmplă uneori ca unii să se servească de acest pretext pentru a-şi spori autoritatea funcţiei pe care o au, impunîndu-şi punctul de vedere în dauna oamenilor de rînd, urmărind în felul acesta să se vadă în fruntea vreunui minister, la care rîv- niseră de foarte multă vreme.

Parlamentul Parisului crezu că, în timpul regenţei, va găsi conjunctura potrivită pentru a se

impune. Aşa că cei din această Companie — care-şi spuneau „tutorii regilor", voiră să-şi manifeste puterea, opunîndu-se suveranului. Sub domnia lui Ludovic al XIII-lea, autoritatea lor fusese înfrîntă ; acum căutau cu înfrigurare mijloacele prin care să se ridice, iar comportarea lor făcu să li se întrevadă intenţia; deşi ea fusese învăluită cu abilitate, în zelul pentru binele public ; aşa că, în această primă înfruntare cu regina, Parlamentul nu vorbi decît despre dorinţa sa de a se comporta conform legii. Drept pentru care, de îndată ce regina îşi anunţă vizita la Parlament, acesta îi răspunse prompt că n-avea dreptul s-o facă.

Regina le rise în nas magistralilor, răspunzîndu-le că exista un precedent, creat de răposata regină Maria de Medicis. Se hotărî totuşi şă aştepte reîntoarcerea ducelui de Orleans. Deşi Ana de Austria n-avea nevoie de prezenţa lui, fiindcă socotea — şi pe, bună dreptate — că prinţul nu se bucura de prea multă consideraţie din partea Parlamentului, era totuşi convinsă că prezenţa unchiului regelui ar avantaja-o foarte mult în afacerile sale. Ducele de Orleans, sosind şi fixînd ziua în care să meargă împreună cu. regina, la Parlament, căpitanul gărzilor — conform obiceiului — vizită toate închisorile şi luă cu sine cheile Palatului. Regina se sculă cu noaptea în cap şi se îmbrăcă cu mult mai multă grijă ca de[1] obicei. îşi puse în urechi cerceii cei cu diamante mari şi cu perle foarte lungi, în formă de pară. Pe piept îi atîma o cruce, tot din perle cu diamante, de o foarte mare valoare. Aceste podoabe, împreună cu vălul ei negru, o făceau să pară frumoasă şi binedispusă, fapt care plăcu magistraţilor. Mulţi o priviră cu admiraţie, dar toţi mărturisiră că gravitatea şi blîndeţea. privirilor sale erau de ajuns ca să-ţi dai seama de

neamul ilustru din care se trăgea şi de însuşirile sale alese.

Ofiţerii porunciră companiilor de gardă şi elveţienilor să se înşiruie, după obicei, de-a lungul drumului care ducea de la Palatul Regal la palatul Parlamentului. Regina, împreună cu regele — care era încă de pe atunci nespus de frumos — se îndreptară către Parlament, cu toată pompa cuvenită unui rege al Franţei, într-o astfel de împrejurare. Cu alte cuvinte, era urmat de gărzile sale personale, de elveţieni, de o companie de cavalerie uşoară, de muşchetarii aflaţi în slujba sa şi de numeroşi prinţi şi seniori, ceea ce făcea c^ întreg acel cortegiu să pară foarte numeros. Regele era într-o jachetă pe care primul său scutier o aşează pe viitorul său scaun de judecată. Domnişoara de Beaumont, sora mea şi cu mine, ne-am dus la Parlament cu mult înainte,, ca să-i putem vedea sosind pe rege"şi pe regină şi ca să putem fi de faţă lu acea şedinţă în care actriţa principală era de fapt regina.

După ce regele se aşează, ea ocupă scaunul din dreapta lui. Ducele de Orleans, căruia i se spunea mai pe scurt, Monsieur, fu poftit să se aşeze cu o treaptă mai jos, iar domnul Prinţ, alături de el. în rînd cu ei, în partea dreaptă, urmau ducii, pairii şi mareşalii Franţei, fiecare după mărimea ducatelor pe care le stăpîneau. în partea stingă, stătea cardinalul Mazarin şi cîţiva pairi ecleziaşti. La picioarele regelui stătea ducele de Joyeuse, marele şambelan. Cu o treaptă mai jos, se afla cancelarul Franţei, iar alături de el, preşedinţii cu tocă de magistraţi. De cealaltă parte a cancelarului, se afla o bancă pe care stăteau doamna Prinţesă şi prinţesa de Carignan, iar ceva mai jos, domnişoarele de onoare ale reginei. Cei patru secretari de Stat erau

aşezaţi mult mai jos, pe o altă bancă, vizavi de preşedinţi. Doamna de Senece, guvernanta regelui, stătu tot timpul, în picioare, lîngă rege, împreună cu cei patru căpitani de gardă ai săi. După ce toată lumea îşi ocupă locurile, regele salută întreaga Companie ; apoi, după ce aruncă o privire reginei, ca şi cum i-ar fi cerut aprobarea, rosti cu glas tare :

— Domnilor, am venit aici ca să vă vorbesc despre afacerile Statului. Cancelarul meu vă va spune ce anume doresc.

Rosti aceste cîteva cuvinte, cu o graţie care încîntă întreaga adunare, încîntare ce se manifestă prin aclamaţii şi aplauze îndelungate. Cînd se făcu linişte, cancelarul vorbi — ţinînd un discurs cît se poate de elocvent — despre nevoile Statului, despre victoriile strălucite repurtate asupra duşmanilor, despre dorinţa reginei de a încheia pacea şi despre necesitatea de a continua totuşi războiul, pentru a-i sili pe spanioli, prin cuceririle noastre, să accepte acea pace. Pentru toate astea, era însă nevoie de
bani ; primul preşedinte [1] o lăudă pe regină, exageră starea înfloritoare a Franţei, purtarea ireproşabilă a cardinalului Mazarin, în calitatea lui de prim-ministru şi calităţile fără egal ale prinţilor de sînge ; vorbi apoi, destul de vehement, despre nevoile poporului şi ţinu un discurs menit să placă atît regelui, cît şi supuşilor săi. Avocatul general Talon[XXV XXVI], se arătă mai curajos ; îi vorbi reginei despre norodul oprimat, ruinat atît de războaiele trecute

---

XXV *Mathieu Mole* (1584—1656), fiul celui care a jucat un rol atît de mare în timpul domniei lui Henrie al IV-lea ; numit prim- preşedinte al Parlamentului, în 1611, a ajuns mai tîrzlu cancelar.

XXVI *Omer Talon* (1595—1652), avocat general în Parlament. Se poate vedea în *Memoriile* sale rolul pe care l-a avut Parlamentul în acea criză financiară şi cum intervenţia sa n-a făcut altceva decît să înrăutăţească şi mai mult situaţia financiară a Statului (n.ed.fr.).

cît şi de cele prezente, ceru, în genunchi, să fie cruţat de biruri, într-un mod cît se poate de patetic şi de înduioşător şi rosti unele lucruri care veneau în totală contradicţie cu cele afirmate de curtenii linguşitori. Parlamentul socoti că vorbise foarte bine ; cred că Mazarin n-a fost prea încîntat de cele auzite, pentru că l-am auzit blamîn- du-i pe linguşitorii de la Curte.

După ce se înapoie de la Parlament, regina se culcă imediat, dorind să se odihnească după atîta oboseală. După-masă, am găsit-o în pat, singură în odaie, doar cu domnul cardinal. îmi făcu cinstea de a-mi spune să mă apropii de ea, cerîndu-mi părerea în legătură cu ceea ce se petrecuse dimineaţă, la Parlament. Mă întrebă cum îmi plăcuse regele, cînd începuse să vorbească cu glăsciorul lui subţirel şi-mi aminti de gestul plin de tandreţe pe care-1 făcuse, întorcîndu-se spre ea, înainte de a vorbi. Dar mai ales, se interesă ce impresie îmi făcuseră discursurile. Văzînd, din răspunsul meu, că-mi plăcuse foarte mult discursul plin de cutezanţă al avocatului general, şi că-i vorbisem chiar cu stimă şi admiraţie despre el, ea îmi spuse aceste vorbe demne într-adevăr de o regină :

— Ai dreptate să-1 lauzi, aprob fermitatea ■ cu care a vorbit şi căldura cu care a apărat bietul popor. Află că îl stimez, pentru că toţi ceilalţi nu fac altceva decît să ne linguşească peste măsură. Totuşi, mi se pare că a fost puţin cam prea tăios faţă de o persoană atît de bine intenţionată cum sînt eu, care doreşte din toată inima să-şi poată despovăra poporul de greutăţile care-1 apasă' ţ Pe urmă, şi ea, şi Mazarin vorbiră despre pacea pe care o doreau cu ardoare. Dar, cu toate cele spuse atunci — şi cred că spusese adevărul — Mazarin era totuşi obligat să continuie războiul, pentru a-i determina pe duşmani să ceară ei pacea. în tot timpul acestei discuţii, care a fost destul de lungă, mi-am dat seama de intenţiile bune ale reginei faţă de popor,

ba chiar şi ale cardinalului, lucru care m-a mirat **mult. Pe urmă, au venit alte persoane şi discuţia a luat alt curs. Au început să vorbească despre domnişoara de Rohan care ţinuse să se mărite cu Chabot, un gentilom dintr-o familie foarte bună, un bărbat chipeş şi foarte de treabă ; dar, aşa cum am mai arătat, cu mult mai prejos** decît prinţii **cu care s-ar fi putut oricînd mărita. Fata era deosebit de frumoasă, deşteaptă şi dintr-o familie ilustră, iar pe deasupra, mai era şi putred de bogată ; fiindcă era moştenitoarea familiei de Rohan, înrudită cu familiile noastre regale şi fata acelui mare duce de Rohan, devenit celebru în războaiele hughenoţilor, al căror şef fusese. Dealtfel, în *Memoriile* pe care le-a lăsat, ne-a istorisit el însuşi întâmplările mai însemnate din viaţa sa. Domnişoara de Rohan se mărită deci din dragoste, după ce s-a bucurat, în primii ani ai tinereţii, de reputaţia de a fi de o mîndrie şi de o virtute atît de exagerate, încît nimeni nu-şi putea Şichipui că se va lăsa vreodată prinsă în mrejele dragostei ; iubirea care pusese acum stăpînire pe inima ci, q făcu să devină mult mai îngăduitoare şi mai puţin ambiţioasă. Chabot era fiul amiralului cu acelaşi nume ; dar nu era decît un simplu gentilom, fără bani şi fără acareturi, ce avusese însă norocul să placă unei fete pe care voise**

s-o ceară de nevastă contele de Soisson şi care s-ar fi putut mărita cu ducele de Weimar, tot atît de celebru ca Cezar şi Alexandru cel Mare, dar căruia ea nu-i dădu nici o atenţie, după cum n-a dat nici altora, ca de pildă, ducelui de Nemours, băiatul cel mare al prinţului de Săvoia, despre care am auzit spunîndu-se că era deosebit de frumos şi binefăcut; norocul lui Chabot a constat în faptul că a ştiut să profite de respingerea acestei ultime propuneri şi, după ce s-a convins că persoana rîvnită de atîţia prinţi, nu dă atenţie nici unuia dintre ei, a început să-i facă o curte insistentă. Timp de cîţiva ani, Chabot — făclnd-o cînd pe ruda, cînd pe prietenul domnişoarei cu pricina — s-a strecurat adesea în odaia ei şi, prin intermediul surorii sale, care era în" slujba domnişoarei de Rohan, a izbutit să. cîştige încrederea acesteia. Această familiaritate l-a ajutat să se strecoare încet, încet, din odaie, în inima frumoasei, iar cînd ea şi-a dat seama de acest lucru, a constatat că i-ar fi cu neputinţă să-1 mai alunge din inima ei. Nu mă îndoiesc cîtuşi de puţin de tulburarea pe care trebuie s-o fi simţit, ţinînd seama de aerele şi de trufia ei, după cum sînt de asemenea sigură, că şi-a revărsat deseori mînia chiar asupra capului celui care-o adusese în situaţia de a-1 iubi astfel. Fata asta orgolioasă, plină de mîndrie şi de ambiţie, trebuie să fi trecut prin chinurile iadului cînd şi-a dat seama că-1 iubeşte pe Chabot. Onoarea, această nălucă atotputernică ce umple sau dimpotrivă, depose-dează de faimă oamenii, luîndu-se mai mult după zvonuri decît după adevăr, probabil că a făcut-o adesea să se jure că va renunţa la bărbatul iubit. Dar, după cum s-a văzut pînă la urmă, această ilustră moştenitoare şi-a călcat pe mîndrie, făcînd ca glasul inimii să-1 amuţească pe cel al raţiunii. Curajoasa fată, a preferat desaga cinicului Crates, bogăţiei celorlalţi pretendenţi, preţuind mai mult înţelepciunea acestuia decît averile celorlalţi. Asta

trebuie să fi fost singura consolare a domnişoarei de Rohan, căci chiar dacă Chabot nu era chiar atît de înţelept ca filozofii din

1B*

antichitate, era în schimb foarte chipeş. Unul dintre prietenii contelui de Chabot şi ai mei, văzînd-o pe domnişoara de Rohan frămîntîndu-se atîta şi zbătîndu-se între teama de a nu fi blamată şi neputinţa de a-şi Infringe patima, i-a spus — după ce a pledat îndelung în favoarea prietenului său — că Chabot — dacă ea renunţa la el* — era hotărît să părăsească Franţa şi să nu se mai reîntoarcă niciodată în patrie. Că auzind aceste vorbe, ea ar fi răspuns :

— Nu ştiu dacă mă voi putea hotărî să mă mărit cu el, dar ştiu perfect de bine că n-aş putea accepta să plece !

Marhizul de Seneterre îmi spuse apoi rîzînd, că-i răspunsese prin aceste versuri ale lui Tasso :

„Ne peţto hai tu di ferro o di diamante
Che vergogna te sia l'esser amante." [XXVII]

Sfaturile marchizului de Seneterre, care era un om de calitate şi foarte apreciat de Mazarin, avură mare influenţă asupra domnişoarei de Rohan, care şi aşa era pe jumătate dispusă să-1 ia de bărbat pe Chabot. Dar lovitura de graţie o dădu ducele de Enghien. Acesta, ţinea mult la Chabot şi vrînd să-1 ajute, îl rugă pe domnul cardinal să-1 facă duce. îi propuse să ia numele de Rohan şi, printr-un brevet pe care i-1 dădu domnişoarei de Rohan, ca să-şi poată păstra 'rangul, găsi mijlocul de a rezolva de aşa manieră lucrurile, încît pînă şi regina fu mulţumită. Aceasta îi obligă însă pe cei doi îndrăgostiţi să scrie în contractul de căsătorie că-şi vor boteza şi-şi vor creşte copiii în credinţa catolică. Acest articol era avantajos şi pentru Stat, din pricină că răposatul duce de Rohan dovedise cu prisosinţă cît era de periculos ca ereticii să aibă astfel de comandanţi.

XXVII *N-ai piept de fier şi nici de diamant Ca să te ruşinezi de-al tău amant* (it.).

Doamna ducesă de Rohan — mama, se opuse cu strășnicie acestei căsătorii, iar neamurile familiei de Rohan fură, pur şi simplu, disperate. Prietenii acestei ilustre moştenitoare, care o adoraseră ca pe o zeiţă, fie din invidie faţa de Chabot care acum era egalul lor, fie din exces de zel faţă de interesele lor, deveniră cei mai încrîncenaţi duşmani ai ei. Unindu-se cu toţii împotrivă-i, începură s-o per- • secute ; şi făcură acest lucru cu atîta ardoare, încît aproape că o jigniră făţiş. Atîta răutate din partea celor care se prefăcuseră odinioară a-i fi prieteni credincioşi, îi amărîră primele zile de după nuntă şi o făcu să-şi dea seama că viaţa nu e făcută numai din bucurii şi satisfacţii şi că ori- încotro s-ar întoarce, omul nu întîlneşte decît spini.

Frumosul anotimp al toamnei (octombrie 1645), atît de propice şederii la Fontainebleau, o convinse pe regină să se îndrepte într-acolo unde — ca să vorbim tot de căsătorii — aveam să vedem o nuntă mult mai strălucită decît cea a domnişoarei de Rohan, fiindcă mirii erau de neam regesc. Regele Poloniei, Ladislau Sigismund, şi moştenitorul legitim al coroanei Suediei, vrînd să se însoare, se interesă, pe ascuns, dacă Mademoiselle, fiica lui Monsieur, unchiul regelui, n-ar vrea să fie regină. Dar ea primi cu un dispreţ de- săvîrşit această propunere : bătrîneţea acelui rege, guta de care suferea şi starea înapoiată a ţării sale, o făcură să-1 refuze şi încă în aşa fel, încît acesta să-şi dea seama că ea nu era o partidă de nasul lui. Peţitorii se gîndiră atunci la domnişoara de Guise ; dar această prinţesă nu era în graţiile reginei, din cauză că toţi prietenii ei erau duşmanii înverşunaţi ai cardinalului. Şi, cu toate că această domnişoară avea însuşiri alese şi mai păstrase încă unele rămăşiţe din marea ei frumuseţe de odinioară, această căsătorie nu se putu face, fiindcă regina nu fu de acord şi fiindcă nici dom-

nişoara de Guise nu depuse nici o strădanie pentru a se mărita cu Ladislau.

Atunci, bătrînul rege se opri asupra prinţesei Maria de Gonzague, care fu în culmea bucuriei să-1 ia de bărbat. Această prinţesă — fata ducelui de Mantua — care fusese frumoasă şi plăcută, mai era încă, cu toate că trecuse de prima tinereţe, cînd orice femeie e frumoasă. Monsieur, fratele lui Ludovic al XlII-Ieâ, pe vremea cînd era moştenitorul prezumtiv al Coroanei, fusese îndrăgostit nebuneşte de ea. Regina-mamă, Maria de Medicis, care avea alte planuri în legătură cu el, temîndu-se de patima fiului ei, o închise pe Maria de Gonzague la Vincennes, iar aceasta stătu o vreme în temniţă, victima nevinovată a unui sentiment demn de laudă. Dar nestatornicia, lui Gaston de Orleans şi dizgraţia în care I-a aruncat propria sa mamă, puseră capăt acestui scurt roman de amor. Cînd un bărbat renunţă la dragostea lui, la prima piedică ce i se pune în cale, ne putem lesne închipui că eroina nu e deloc încîntată de el. Această iubire, care la început iscase atîta zarvă şi care sigur că tulburase foarte tare inima tinerei prinţese Maria de Gonzague, se stinse foarte repede în inima lui Gaston ; fata însă n-o uită atît de uşor, suferi cumplit cînd se văzu părăsită cu atîta nepăsare de cel pe care-1 iubea, iar mai tîrziu, **i-am auzit pe cîţiva prieteni ai acestei prinţese spunînd că, după ce ie**şise **din închisoare, începu a-1** urî pe ducele **de Orleans cu o** ură **de neîmpăcat. După această** tristă experienţă, i **se pro**puse **să se mărite cu regele** Poloniei ; dar cum' astfel **de lu**cruri **nu prea, reuşesc** întotdeauna, pînă la urmă regele se **însura cu o prinţesă germană care,** din păcate, **se prăpădi, dăruindu-i o fiică. La cîtva timp după** asta, **ducele de Man tua, tatăl Măriei de Gonzague,** muri şi el, aşa **că fiica sa rămase la Paris, ducînd o viaţă liniştită** şi

plăcută, alături de prietenii şi prietenele sale. Din păcate, hu fu ocolită **de necazuri. Căci avea avere puţină** şi şanse şi **mai puţine să se mărite. Afacerile i se- încurcară din ce în ce, cînd iată că se îndrăgosti de ea marele scutier Cinq-Mars, pe atunci favoritul regelui Ludovic al XIII-lea. îmboldit de acest sentiment, scutierul îşi făuri nişte planuri măreţe, se vîrî în tot soiul de intrigi, se lăsă legănat de ideea că va ajunge conetabil şi că, deţinând această funcţie, va fi, în sfîrşit, demn de 8 deveni soţul fetei unui suveran. Dar pînă la urmă îşi pierdu capul pe eşafod şi încă într-un mod care nu-i făcu cîtuşi de puţin cinste.**

După, această şi mai tristă experienţă'Care o discredita în ochii Curţii şi care păru să-i micşoreze considerabil orgoliul,^ Maria de Gonzague fu convinsă că n-avea nici o fărîmă de noroc şi că tot ce va face îi va ieşi pe dos.

Cum prinţesa de Conde ţinea însă foarte mult la ea, îi pledă, cu căldură, interesele şi se strădui ca de data asta să facă tpt ce va putea şi s-o mărite cu regele Poloniei. Vorbi deci în acest sens, cu regina şi cu Mazarin ; apoi apelă la fiul ei, ducele de Enghien şi la toţi prietenii săi. Pe urmă, atîta o lăudă, încît o determină pe regină s-o prefere pe Maria de Gonzague în locul domnişoarei de Guise. Mazarin socoti şi el că această prinţesă, care nu fusese niciodată împotriva lui, care era săracă şi copleşită de o soartă vitregă, îi va fi poate cîndva recunoscătoare. Toate aceste lucruri, odată cîntărite şi răscîntărite, regina îl trimise pe Bregi, ambasador în Polonia, să aranjeze această căsătorie. Ambasadorul îşi îndeplini atît de bine sarcina, încît regele Poloniei îşi şi trimise la rîndu-i ambasadorii, s-o ceară de nevastă. Aceştia fură primiţi la Fontainebleau, în cabinetul cel mare al reginei care era foarte frumos aranjat. Cînd

intrară, prinţesa Maria, care se afla de faţă, se ridică repede şi se retrase într-un colţ al cabinetului, ascunzîndu-se în spatele meu. După ceremonia primirii, care dură foarte puţin, trimişii regelui Poloniei, care erau îmbrăcaţi după moda franţuzească, şi care nici nu păreau a fi străini, întrebară unde era mireasa. Cîţiva dintre ei, care stătuseră o vreme în Franţa şi care o cunoşteau, o zăriră şi o arătară şi celorlalţi. Atunci se întoarseră cu toţii către ea şi o salutară înclinîndu-se pînă la pămînt. în audienţa pe care ea le-o fixă a doua zi, ei o tratară cu atîta respect, ca şi cum le-ar fi fost de-acum regină. După cîteva zile, fu semnat contractul de căsătorie, în odaia regelui Franţei, în prezenţa întregii Curţi, fără nici un fel de ceremonie. Nimeni nu-şi schimbă atitudinea faţă de proaspăta regină şi, pînă în ziua nufiţii sale, a fost tratată ca de la egal la egal. în ziua semnării contractului, regeje a oferit o masă ambasadorilor, fiindcă aşa a vrut Ana de Austria. Dar seara, i s-a povestit cît de nereuşită a fost acea masă, fiindcă slujitorii însărcinaţi cu această treabă, se certaseră între ei şi din această pricină uitaseră să servească primul fel. Că masa se lungise mult şi că după ce isprăviseră de mîncat, oaspeţii fuseseră conduşi pe întuneric pînă la scara cea mare, fiindcă încurcaseră coridoarele, apucînd-o pe cel care ducea la apartamentul regelui. Regina, după ce se necăji şi bombăni o vreme, începu a rîde, spunînd că niciodată Franţa nu fusese în stare să facă ordine în lucrurile mari, dar nici în cele mici.

Regina, după ce petrecu o vreme în acel loc pustiu, dar frumos, bucurîndu-se de aerul proaspăt şi de distracţiile ce i se puteau oferi în acele singurătăţi —■ vînătoare, plimbări, comedii şi baluri — se întoarse, în sfîrşit, la Paris, spre bucuria întregii Curţi, singurul loc unde se pare că se simţea la largul ei.

în acea iarnă, am văzut sosind cea de a doua ambasadă a polonezilor, deosebit de frumoasă şi care ne-

a satisfăcut pe deplin curiozitatea. Ea ne-a înfăţişat acea străveche măreţie care a trecut de la mezi la perşi, al căror lux este zugrăvit cu atîta măestrie de către cei din antichitate. Deşi vechii sciţi nu s-au bucurat niciodată de reputaţia că ar fi trăit în opulenţă şi s-ar fi dedat plăcerilor, urmaşii lor, care sînt azi vecini cu turcii, se pare că ar vrea să imite, într-un anume fel, măreţia şi fastul seraiurilor. Fiindcă toţi acei trimişi, mai păstrau încă unele vestigii din vechea lor barbarie ; şi totuşi, francezii noştri, în loc să rîdă. de ei aşa cum aveau de gînd, se văzură obligaţi să-i laude şi să mărturisească cinstit, că sosirea lor îi umpluse de admiraţie. Ca să-i vedem intrînd în Piaţa Regală, ne-am dus la doamna de Vellesavin, unde stăpîna casei ne-a oferit o gustare îmbelşugată.

\

Trimişii regelui Poloniei, veniţi să se. însoare prin procură cu prinţesa Maria şi apoi să i-o aducă acasă, erau palatinul Poznaniei şi episcopul de Varmie. Amîndoi apărură îmbrăcaţi după moda din ţara lor, ca să scoată şi mai mult în evidenţă strălucirea şi măreţia frumoaselor lor stofe. Regina îl trimise pe ducele de Elbeuf ca să-i primească, împreună cu doisprezece nobili şi cu trăsurile regelui, ale ducelui de Orleans şi ale cardinalului. Dar, ca să spunem adevărul, şi trăsurile şi veşmintele noastre păreau urîte în comparaţie cu cele ale străinilor care, pe deasupra, mai străbătuseră şi toată Germania. Intrară pe poarta Saint-Antoine, cu multă seriozitate şi într-b ordine perfectă.

Mai întîi, am văzut trecînd o companie de infanterie, îmbrăcată în roşu şi galben, cu tot felul de aurării şi argintării la butoniere. Compania era comandată de doi sau trei ofiţeri călare, îmbrăcaţi foarte elegant ; purtau o. vestă foarte frumoasă, după moda turcească. Peste ea, aveau o mantie'largă cu mîneci lungi,-pe care o lăsau să atîrne neglijent, într-o parte a calului. Vestele le erau împodobite cu nasturi de rubine, de diamante şi de perle, iar mantiile, împodobite la fel ca vestele. După această

companie, apăru o alta, în aceeaşi ordine perfectă, comandată de nişte ofiţeri şi mai bogat îmbrăcaţi. Vestele şi mantiile erau de culoare verde şi albastru-cenuşiu. Apoi am văzut alte două companii călare care purtau aceleaşi veşminte ca şi infanteriştii, adică una era îmbrăcată în roşu şi galben, iar cealaltă în verde şi albastru-cenuşiu, cu singura deosebire că aceştia erau înveşmîntaţi în stofe foarte scumpe, că harnaşamentele cailor erau deosebit de frumoase, şi că erau împodobiţi cu o puzderie de pietre preţioase. După ei, veneau academiştii[XXVIII] noştri care, pentru a-i onora pe străini şi a-şi dezonora ţara, le ieşiseră acestora înainte. Dar păreau **sărmanii, şi ei şi caii lor, nişte sărăntoci, deşi erau împodobiţi cu panglici şi pene de toate culorile. Cu această ocazie, moda franţuzească de a nu accepta alte podoabe decît nişte amărîte de panglici, se dovedi cît era de ridicolă şi de sărăcăcioasă.**

După companiile despre care v-am vorbit, veneau o mulţime de seniori polonezi, fiecare cu suita sa, toţi îm- brăcaţi în brocarturi groase de aur şi argint. Stofele veşmintelor erau atît de costisitoare şi de frumoase, iar culorile lor atît de vii, încît n-am văzut nimic pe lume, mai plăcut ca acele straie. Pe veste, vedeai strălucind diamantele ; dar, cu toată această bogăţie, trebuie să mărturisesc că această grandoare a lor avea în ea şi ceva cam sălbatec. In primul rînd, că nimeni nu purta pe dedesubt rufărie ; pe urmă, nimeni nu dormea pe cearşafuri, aşa cum se doarme în Europa, d pe blănuri de animale cu care se şi înveleau. Sub căciulile' de blană, aveau capul ras şi nU păstrau din tot părul decît un moţ în creştet, care le atîrna spre spate. Aproape toţi erau foarte

XXVIII Adică persoanele care se ocupau cu echitafia şi care-şi petreceau vremea în manejuri numite pe atunci academii. Mai toţi Sra*nob;li tineri.

graşi, iar în ceea ce privea per-, soana lor, erau cam nespălaţi. Fiecare polonez era secondat de un francez. Tot acest cortegiu era lung cît vedeai cu ochii şi de o frumuseţe cu totul deosebită. Unul dintre ofiţerii principali, purta la chipiu — dovadă gradul său important — trei pene de cocoş, iar calul era şi el împodobit la fel. Unii bidivii erau pictaţi cu roşu şi moda asta, deşi ciudată, nu displăcu deloc francezilor. Palatinul şi episcopul de Varmie erau ultimii. După ei, veneau ducele de Elbeuf şi fiul 6ău, prinţul de Haroourt. Palatinul era un bărbat foarte chipeş, cu un ten frumos şi cu ochi negri; avea o înfăţişare atrăgătoare, deşi barba îi era cam lungă şi ram deasă. Episcopul arăta şi el destul de bine, nu se deosebea prin nimic de ai noştri, n-avea nici măcar părul ras. După ei, veneau caleştile ferecate în argint masiv, în vreme oe ale noastre erau din fier. Caii înbiămaţi la ele erau frumoşi şi graşi şi nu păreau deloc osteniţi de lunga călătorie pe care-o făcuseră. în sfîrşit, tot ceea ce am văzut*«a într-adevăr demn de o asemenea paradă. Convoiul străbătu întreg oraşul ; norodul ieşise în drum ca să caşte gura, iar persoanele mai simandicoase, stăteau la ferestre. Regele şi regina se aşezaseră în balconul care dă spre piaţă, ca să vadă mai bine ; dar nu avură această plăcere, pentru'că atunci dînd cortegiul ajunse în piaţă, începuse a se întuneca. Oaspeţii fură poftiţi la palatul Vendome care era gol, fiindcă stăpînii săi fuseseră exilaţi.

Străinii fură primiţi în audienţă în galeria cea mare a Palatului Regal. Avurăm cu toţi destulă bătaie de cap ca să celebrăm acea căsătorie în aşa fel încît Franţa să apară în toată strălucirea ei în ochii acelor oaspeţi cam barbari. Dar cum rangurile prinţilor încă nu erau prea bine stabilite şi cum fiecare voia să treacă înaintea celorlalţi, ne îm-

piedicarăm de această dificultate, care nu putu fi înlăturată cu nici un chip. De pretutindeni, începură a se'ridica murmure ; vechile dispute se reînnoiră şi încă cu atîta patimă, încît regina, ca să înăbuşe scandalul, hotărî să facă nunta fără nici un fel de invitaţi. Începînd cu Mademoiselle, fu exclusă toată Curtea, încît nici o nuntă regală n-a fost mai solitară ca aceea. în ziua hotărîtă, prinţesa Maria veni cu noaptea în cap, la palatul Nevers ; intră în odaia doamnei de Bregi, soţia ambasadorului Franţei. Palatul era foarte aproape de capela unde avea să se oficieze căsătoria, aşa că ea putea coborî de îndată ce-ar fi fost chemată. M-am dus s-o văd în timp ce se îmbrăca pentru acea zi celebră. Era frumoasă şi parcă mult mai albă ca de obicei, deşi era şi aţa destul de albă la faţă. Dar doamnele de neam ales, în unele situaţii, nu se mulţumesc niciodată numai cu ceea ce le dă natura. Avea un trup atrăgător, fiind nici prea grasă, nici prea slabă, deşi împlinise treizeci şi trei de ani. Ochii îi erau negri şi frumoşi, părul de aceeaşi culoare, tenul alb, dinţii strălucitori; luate una peste alta, trăsăturile nu-i erau nici urîte, nfci frumoase ; şi cu toate astea, părea frumoasă, fi-indcă avea ceva măreţ şi impunător în întreaga ei făptură, flochia de mireasă, alcătuită dintr-o bluză şi dintr-o fustă. era făcută dintr-un ţiul alb brodat cu fir de argint. **Pe** deasupra, voise să-şi pună o mantie regală, după moda poloneză, mantie care era albă, presărată cu nişte flăcărui lungi de aur ; dar cum nunta s-a celebrat fără nici o ceremonie, regina fu de părere să n-o mai pună. Rămase deci în acea rochie care, fiind făcută pentru mantia despre care v-am vorbit, era prea scurtă şi nu avea eleganţa cerută de **o** astfel de ceremonie. Viitoarea regină fusese împodobită cu perlele şi diamantele Coroanei, pe care regina fusese de acord să i le împrumute. Pe cap, purta o coroană de diamante şi de

perle, de o mare valoare. Cînd femeile voiră să-i pună coroana pe cap, ea stătu puţin în cumpănă, ne- ştiin-d dacă trebuia pusă înainte sau după ceremonie ; aşa că mă trimise s-o întreb pe regină, care-mi spuse că nu-şi putea puije coroana decît după căsătorie. După ce se îmbrăcă, principesa voi s-o vadă şi regina, care -se afla în apartamentul ei. Aşa că străbătu terasa care leagă cele două corpuri ale palatului, însoţită de două dintre prietenele sale, de sora mea şi de mine. Polonezii, care se aflau în curtea interioară, aşteptînd să fie poftiţi la slujba căsătoriei, o zăriră şi începură a chiui de bucurie. Principesa o găsi pe regină în odaia ei ; după ce-i mulţumi pentru bunătatea de care dăduse dovadă faţă de ea, se adresă cardinalului Mazarin, mulţumindu-i şi lui că o ajutase să se mărite, apoi îi spuse că venise să-1 întrebe dacă acea coroană — pe care de fapt el i-o pusese pe can — îi şedea bine. Regina, în mantie de doliu, dar împodooită cu un colier de perle mari, **o** coftduse pe Maria de Gonzague — prin galeria cea mare — în capelă, unde nu se aflau decît regele, regina, cea care urma să devină regină, ducele de Orleans şi Monsieur cel mic, adică fratele lui Ludovic al XIV-lea. Principesa se aşeză în genunchi, pe o pernă, pusă în mijlocul capelei, cu regele în dreapta şi regina în stînga. Monsieur cel mic, fratele regelui şi ducele de Orleans, unchiul regelui, se aşezaseră şi ei în genunchi, dar mai în spate. Aşa că, în acea zi, ducele de Orleans fu oarecum inferior fostei sale iubite.

Clipa în care această prinţesă se văzu mai presus decît necredinciosul ei iubit de odinioară, ba chiar mai presus şi decît regina a cărei supusă fusese cînd tatăl ei nu era încă rege în Mantua, sigur că o făcu să guste o bucurie şi c plăcere fără margini.

Episcopul de Varmie celebră slujba căsătoriei, iar Palatinul o luă de nevastă în numele stăpînului său. După ce slujba se isprăvi, i se puse, în sfîrşit, coroana pe cap. Această treabă, fu făcută, cu tot dichisul, de doamna de Se- nece şi de coaforul regal, Champagne. în afară de

polonezi, de regi şi de prinţii de sînge regal, nu se aflau în capelă decît doamna de onoare a reginei (doamna de Senece), mareşala d'Estrees, doamna de Montausier şi doamna de Choisi. Ultimele trei, erau prietenele intime ale reginei Poloniei care o rugase pe regină să le poftească la nuntă. De asemenea mai erau de faţă, doamna de Bregi, sora mea şi cu mine. Ieşind din capelă, Ana de Austria o pofti la masă pe proaspăta regină, făcîndu-i loc să treacă înaintea ei. Multe persoane nu aprobară acest gest, fiindcă Polonia era un regat electiv. Fu aşezată drept la mijloc, cu regele în dreapta şi regina în stingă. Masa era de o lungime de-a dreptul impresionantă. Lîngă rege, stătea ducele de Orleans, iar lîngă duce, episcopul de Varmie. Ducele de Anjou sau Monsieur cel mic, fratele lui Ludovic al XlV-lea, nu se afla de faţă, din pricină că era încă prea mic ca să poată lua parte la astfel de ospăţuri. Aşa că lîngă regină stătea Palatinul, iar restul mesei era ocupat de polonezi. Ospăţul fu într-adevăr regesc, cu multe feluri de mîncare, cu multe dulciuri şi servit cu toată eleganţa şi delicateţea specific franţuzeşti. Odată isprăvită masa, care fu lungă şi plicticoasă, cele două regine intrară în cabinetul cel mare, ca să se odihnească. După asta, Ana de Austria o conduse pe Maria de Gonzague la palatul Nevers, unde o aşteptau toate persoanele de la Curte, ca s-o salute. Abatele de la Riviere, făcîndu-i complimente, îi spuse că ar fi fost mult nîai bine pentru ea să fi rămas în Franţa, ca soţie a lui

Monsieur. La care ea îi răspunse, cu mîndrie, că stăpînul lui era sortit să rămînă toată viaţa doar unchiul regelui, pe cînd ea fusese sortită să ajungă regină, aşa că n-avea de ce să fie nemulţumită.

La cîteva zile după asta, regina dădu în cinstea ei un bal **de o măreţie fără pereche. Se dansă pe scena teatrului** din **sala cea mare a Palatului Regal, al cărei amfiteatru era .socotit drept una dintre minunile artei gotice. Toţi bărbaţii şi toate femeile erau minunat îmbrăcaţi. Doamnele, doldora*de**

nestemate, se înfrumuseţaseră fiecare, pe cît îi stătuse în putere ; altele, mai modeste, excelau în broderii, in panglici şi pene, fiecare cît le îngăduise înfăţişarea şi mai a'es punga. După bal, urmă o gustare îmbelşugată, cu bunătăţi **aduse din diverse ţări şi altele aflaţe în Franţa, în acel anotimp. Regina îl ospătă împărăteşte pe Palatin, întinzîndu-i mereu platouri cu portocale dulci, cu chitre şi cu prăj**i buri ; **mai ales că ştia să îmbie un oaspete, la masă, cu o** graţie **şi cu o drăgălăşenie fără egal. Cum stăteam foarte** aproape **de Palatin, am observat că privea toată acea splen**didă **adunare, cu prea puţină admiraţie, închis în sine şi** tăcut, **fapt ce-i făcea, oarecum, cinste. Regina Poloniei îşi pusese în acea zi o rochie de catifea neagră, brodată cu aur, foarte costisitoare, dar care nu-i venea deloc bine la faţă. Regele o invită la dans ; deşi foarte tînăr, de fapt încă un copil, dansa neaşteptat de bine.**

La porunca reginei, toate corpurile legiuitoare din oraş făcură o vizită noii regine şi-i aduseră toate onorurile cuvenite. Poporul năvălea de peste tot ea s-o vadă, ca şi cUm coroana i-ar fi putut schimba dintr-o dată chipul. Cît timp **•r.ămase în Franţa, toată lumea se înghesui în jurul** ci. **Prietenele sale, deşi se bucurau s-o vadă pe tron, erau din cale-afară de mîhnite că trebuiau să se despartă de ea$_r$ Tiindcă Maria de Gonzague fusese foarte bună cu cei care-i erau apropiâţi. Plecă la puţină vreme după căsătorie, lăsînd întreaga Curte mulţumită de felul cum se comportase. Căci, la plecare, sărutase toate femeile şi fetele de neam.**

Devenind regină, nu-şi schimbase felul de a se comporta faţă de prietenele sale, ajungînd chiar pînă acolo încît le obliga să stea jos, în faţa ei. Deşi părea destul de mulţumită de poporul peste care urma să domnească, se temea totuşi de ţara pe care n-o cunoştea şi se arătă din cale-afară de mîhnită că trebuia să-şi părăsească patria pe care-o iubea nespus. Ajungînd pe pămîntul regelui Spaniei — această ţară atît de curtenitoare faţă de femei — fu primită cu atîta respect, încît nici nu-şi putea dori mai mult. Toate oraşele din Flandra o primiră în acest fel, încît gazetele fură multă vreme pline numai cu descrierea primirilor ce i se făcuseră de la graniţa Franţei şi pînă la cea a Poloniei.

Dar cum întotdeauna după bucurie vine şi întristare, toată acea măreţie a reginei Poloniei îşi pierdu strălucirea cînd ajunse în capitala noii sale ţări, iar fericirea pe care o simţise pînă atunci i se spulberă într-o clipă, cînd îl văzu pe regele pentru care făcuse atîta drum. Varşovienii o primiră fără multă zarvă ; fiindcă regele era bătrîn, gras şi bolnav de gută şi fiindcă nu se simţea bine şi era întors pe dos. nu-i sărbători în nici un fel sosirea. Cum nu i se păru tot atît de frumoasă ca în portretele ce-i' fuseseră trimise, nu-i dădu prea multă atenţie. Am auzit-o pe mareşala de Guebriant, care primise poruncă de la regină, s-o conducă pe Maria de Gonzague, pînă la Varşovia, că bătrînul rege o aşteptase la biserică, stînd pe scaun şi că nici măcar nu schiţase gestul de a se scula ca s-o întâmpine. Cînd ajunse aproape de el, regina îngenunchie înainte-i, şi-i sărută mîna. Regele acceptă acest gest, fără a da cea mai mică dovadă de blîndeţe sau duioşie. O privi cu asprime şi o lăsă să-i sărute mîna, fără să scoată o vorbă. Apoi se întoarse spre Bregi, ambasadorul Franţei şi rosti destul de tare :

— Asta-i marea frumuseţe cu care mi-ai împuiat

atîta urechile ?

Mareşala de Guebriant mi-a istorisit că Maria de Gonzague — care n-a văzut în el decît asprime şi un dispreţ

pe care şi-1 manifestă făţiş, faţă de ea — a rămas uluită. Fiind convinsă că acea călătorie obositoare o urîţise, i se păru firesc ca regele să n-o placă. Roşeaţa ciudei şi a mîniei, nu ţine loc de fard femeilor, iar mîhnirea le stinge flăcările din priviri.

Acel rege bolnav de gută, după ce se arătase atît de lipsit de inimă, se ridică de pe scaun, se apropie de altar şi, la fel de posomorit ca mai înainte, se căsători cu noua regină pe care o aduse apoi în palatul lui, unde maiestăţile lor poloneze fură servite cu nişte bucăţi de carne ce li se părură groaznice de văzut, atît reginei cît şi doamnei de Guebriant, dar şi mai groaznice de mîncat. Tot ceea ce văzură le speriară atît de tare încît, în aceeaşi seară, regina — înfricoşată de locul unde nimerise — îi spuse în şoaptă doamnei care o însoţise, dacă n-ar face mai bine să se întoarcă înapoi în Franţa. Regele nu schimbă o vorbă cu ea ; şi, departe de a schiţa vreun gest de tandreţe, Ladislau se închise în apartamentul lui, lăsînd-o pe regină în apartamentul alăturat, să-şi petreacă singură noaptea.

Doamna de Guebriant se plînse şi le spuse polonezilor care-o aduseseră pe Maria de Gonzague la Varşovia, că Franţa va fi foarte nemulţumită cînd vă afla cît de prost fusese primită cea care venise din această ţară. Le mai spuse că nu va pleca mulţumită decît atunci cînd îl va vedea pe regele lor mai puţin indiferent faţă de regină. Plîngerile sale puseră într-o oarecare măsură capăt nepăsării regelui, îl siliră s-o trateze ceva mai bine şi Să trăiască alături de ea, ca soţ şi soţie. Cînd doamna de Guebriant o părăsi, Maria de Gonzague începuse a fi mai mulţumită şi a se consola cu darurile măreţe pe care le primea de pretutindeni; căci, în acea ţară, cînd regii lor se însoară, supuşii sînt obişnuiţi să aducă reginei lor, daruri de o mare valoare. Nădejdea că se va îmbogăţi o făcu pe regină să-şi privească cu alţi

ochi, bărbatul. Deveni într-a- devăr, bogată, iar bogăţiile pe care le adună îi serviră* nu peste mult, în încercările pe care le avu de îndurat, făcînd-o faimoasă în întreaga Europă, prin curajul şi fermitatea de care a dat dovadă în acele împrejurări.

Iama anului 1645 a fost liniştită. Cîteva mici gelozii între Mademoiselle şi doamna Prinţesă o deranjară oarecum pe regină, fără însă s-o tulbure prea mult. Şi dacă regina s-ar fi lăsat călăuzită de propriile sale sentimente şi ar fi izbutit să renunţe la obiceiul de a-şi impune, cu orice preţ, voinţa, ne-am fi putut lăuda că am fi avut cea mai liniştită şi mai plăcută Curte, şi că duceam cea mai frumoasă viaţă pe care o pot duce toţi cei ce au cinstea de **a** trăi în apropierea celor mari.

Capitolul XII

1646. — Purtarea reginei faţă de slujitorii el. — îi tratează bine, dar nu se ocupă cîtuşi de puţin de interesele lor. — Avariţia cardinalului Mazarin. — Beringhen numit prim scutier. — Regina începe să-şi piardă popularitatea. — Ţinînd cu tot dinadinsul ca Mazarin să fie iubit de popor, îl face să fie şi mai urît de acesta. — Pentru a o distra pe regină şi Curtea, Mazarin introduce la Paris, Opera. — Reprezentaţia lipsită de căldură, de la Palatul Regal. — Educaţia lui Ludovic al XIV-lea. — Regina încredinţează această educaţie, cardinalului. —

Dizgraţierea domnişoarei de Beaumont, cerută de cardinal. — Doamna de Motte-. viile, ameninţată să-şi piardă locul de lîngă regină, e liniştită de către aceasta. — Discuţia doamnei de Motteville cu cardinalul. -— Ambiţia şi politica prinţului de Conde, la Curte.

1646. Regina era o persoană plăcută care-şi trata supuşii ca pe nişte prieteni, cu toate că nu se străduia prea mult să facă vreun bine celor pe care-i preţuia şi faţă de care arăta bunăvoinţă. Aceşti oameni — deşi lipsiţi de binefacerile sale, din pricina avariţiei lui Mazarin, se consolau doar cu stima ei sau cu faptul că le dădea atenţie ; această simplă mulţumire, suficientă pentru a satisface o inimă fidelă, era însoţită — cum să vă spun eu — de multă linişte. Asta, datorită faptului că interesul nu mai aprindea în inimile nici unuia dintre noi, focul mistuitor al invidiei. Neputînd să ne facem nici un fel de speranţe, ambiţiile noastre nu se mai manifestau în nici un fel, aşa că puteam 6pune că priveam Curtea aşa cum ai privi o pictură, din moment ce nimeni nu cuteza să ceară nimic. Dar cum într-o mare familie nu toţi mor de foame, unul dintre curteni, Beringhen, camerierul răposatului rege (al cărui tată fusese camerierul lui Henric al IV-lea) şi care acum era şi al reginei, fu înălţat la rangul de mare scutier, dîndu-i-se în grijă grajdtll cel mic. Deşi preţuit de răposatul rege, fusese exilat fiindcă nu se pricepuse să se vîre pe sub pielea lui Richelieu. Dizgraţia i-a fost de folos ; căci refugiindu-se în Olanda, patria lui de origine, se acoperi de glorie slu- jindu-1 pe prinţul de Orania, săvîrşind multe fapte de vitejie. Reîntoarcerea lui la Curte avu loc sub auspicii

bune Regina, care dăduse întotdeauna dovadă de mare bunăvoinţă faţă de el, îl primi bine, iar el o sfătui să-1 numească pe Mazarin, ministru. Toate aceste lucruri contri- buiră la ridicarea sa, ajutîndu-1 să obţină slujba importantă pe care, sub răposatul rege, o deţinuse ducele de Saint- Simon. Acelaşi Beringhen l-a înfruntat mai tîrziu, de cîleva ori, pe Mazarin, îndemnînd-o pe regină să-1 alunge de lîngă ea. Eu nu cunosc motivele acestei discuţii, dar ştiu că aversiunea pe care slujitorii acestei regine o avură împotriva puterii fără margini pe care ea i-o dăduse cardinalului, ura firească pe care norodul şi toţi oamenii bine intenţionaţi au manifestat-o întotdeauna faţă de favoriţi, ca şi sila acestora împotriva lor, au făcut să le fie ignorate orice fel de calităţi. Mazarin a contribuit din plin, la toate aceste lucruri, prin comportarea sa lamentabilă ; pînă şi cei care l-au ajutat să urce pe cea mai înaltă treaptă, încă din primii ani ai administrării sale, au început să-1 părăsească rînd pe rînd, să murmure împotriva lui şi să-i dorească tot ce putea fi mai rău. Afecţiunea pe care toţi aceşti oameni o avuseseră pînă atunci pentru regină, încet, încet începu să scadă. Puterea absolută pe care ea i-o dăduse cardinalului, o făcu să-şi piardă popularitatea ; mai mult decît atît, do- rind cu orice preţ să-1 facă pe .Mazarin să fie iubit de toţi, izbuti să-1 facă să fie urît de toată lumea. Cum ţinea ca toate hotărîrile sale să fie puâe în practică de ministru, această dovadă de favoare atrase împotrivă-i invidia fără margini a celor din jur. Oamenii sînt întotdeauna sensibili faţă de ceea ce se numeşte lege, căreia se supun fără comen- tarii. Dar cum ţin ca regii să-i cîrmuiască cu prudenţă, nu pot răbda ca aceştia să fie, la rindul

lor, cîrmuiţi de alţii, care să le interzică să ţină seama de sfaturile bune ale celor ce le sînt într-adevăr prieteni. Aşa că era firesc ca regina să fie ţinută de rău pentru încrederea nemăsurată pe care-o avea în ministrul ei. Iată de ce putem spune că regii — care par a fi stăpînii lumii — sînt de fapt sclavii propriilor lor popoare, cărora trebuie să li se supună. Că ei nu trebuie să se lase — ca oamenii de rînd — în voia sentimentelor şi nici o faptă nu trebuie să le fie indiferentă. Sceptrul îi face buni sau răi şi de cel mai neînsemnat sentiment al lor poate depinde mulţumirea sau nemulţumirea supuşilor lor. De voinţa lor depinde soarta noastră. Dacă preocupările lor sînt bune, înseamnă că putem fi liniştiţi; cînd un rege e delăsător sau leneş — cusururi neînsemnate pentru un om de rînd — pentru un cap încoronat acest lucru constituie, pur şi simplu, o crimă.

Din păcate, nu există totuşi suveran care să n-aibă nevoie de miniştri ; avînd în vedere nevoia de a fi slujiţi şi sfătuiţi, ar fi nedrept să li se interzică să discute cu ei unele lucruri secrete, mai ales unei regente care se teme de atîtea răutăţi şi care trebuie să evite atîtea primejdii. Numai că această încredere trebuie să aibă şi ea unele limite ; regii să se poarte faţă de miniştrii lor nu aşa cum le dictează sentimentul, ci raţiunea şi să procedeze faţă de ei aşa cum proceda Henric al IV-lea, care i-a spus ducelui de Sully:

— Amice, îţi vreau binele ; dar nu vreau să-ţi fac atît de mult bine, încît pînă la urmă acesta să fie spre răul dumitaie !

Regii nu trebuie să vegheze numai asupra lor ca să evite nedreptăţile pe care — datorită pasiunilor sau slăbiciunilor lor — le pot săvîrşi ; ei trebuie să se teamă cu mult mai mult de cele pe care le pot făptui miniştrii sau favoriţii lor, care pentru a-şi păstra puterea, a scăpa

de duşmanii lor, a-i îngenunchea pe cei egali cu ei, a face avere şi a împărţi demnităţi şi slujbe înalte rudelor şi prietenilor, sînt gata oricînd să săvîrşească orice fărădelegi pentru a-şi atinge scopurile. Din păcate, noi n-am văzut, în aoea epocă, decît urmările plăcute ale favorurilor de care se bucura Mazarin. Aşa de pildă, ca s-o distreze pe regină şi întreaga Curte, el aduse nişte maşinării la modă pe atunci, în Italia, şi chemă şi cîţiva comedianţi care obişnuiau să-şi cînte comediile. Cei familiarizaţi cu astfel de spectacole, le preţuiau grozav ; în ce mă priveşte, lungimea lor îmi scădea considerabil interesul ; dealtfel, mi se părea că versurile vorbite, impresionau mai mult pe privitor decît cele cîntate, care nu-ţi delectau întotdeauna auzul. Asta era părerea mea, unii n-au fost de acord cu ea, dar faptul nu avea nici' o importanţă. Distracţia plăcu tuturora, toţi o preţuiră şi o comentară favorabil.

La Lăsata-Secului din acel an (1646), regina dori să se joace una din acele comedii muzicale, în sala cea mică a Palatului Regal, unde nu fură poftiţi decît regele, regina, cardinalul şi intimii Curţii, pentru că grosul curtenilor se aflau la Monsieur, care oferise un banchet în cinstea ducelui de Enghien. Nu eram deci în acea sală, decît douăzeci sau treizeci de persoane, aşa că eram morţi de frig şi de plictiseală. Distracţiile de această natură cer lume multă.

Regina, care, cît trăise regele, după ce dobîndise copiii, nu vorbise decît de dorinţa de a-i educa în mod cu totul deosebit, fu foarte încurcată cînd fu întrebată cam în ce fel ar dori să fie educaţi. Nimănui nu i-a trecut prin cap să-i spună că regii sînt obligaţi să ştie multe lucruri şi că cel mai important dintre toate nu era deloc latina. Adevărata gramatică pe care trebuie s-o înveţe temeinic un rege, e politica ; de asemenea istoria, de unde poate trage învăţăminte privind felul în care trebuie să-şi cîrmuiască Statul, cum să respecte legile ţării, cum să

trăiască în pace cu vecinii şi cum să-i facă pe duşmani să se teamă de el. Partea proastă e că nu există o astfel de ştiinţă care să le fie predată copiilor de regi. Iată de ce regina, considerînd că domnul cardinal era cel mai dibaci om din Europa, hotărî să-i încredinţeze lui educaţia regelui. Tot pe el îl lăsă să-i aleagă şi preceptorul. Cardinalul se opri asupra marchizului de Villeroy, care era omul cel mai înţelept de la Curte. Comandase oştiri, dar cea mai mare calitate a lui era că cunoştea, ca nimeni altul, regatul şi că era foarte priceput în afacerile Statului. Cel de al doilea preceptor fu abatele de Beaumont, doctor în teologie, crescut de Richelieu, om cinstit, dar cam necitit, deci prea puţin în măsură să îmbogăţească cunoştinţele unui tînăr prinţ ş? să-1 determine să se ocupe de lucruri mari şi instructive, care nu trebuie să rămînă necunoscute unui viitor rege. Şi unul **şi celălalt spuneau celor care veneau să le dea diverse sfaturi, că munca lor era controlată de cardinal, care-şi rezervase pentru sine „intendenţa educaţiei regale", titlul inventat de el, menit să arate că toate slujbele şi funcţiile depindeau numai şi numai de el ; confirm acest lucru pe care mi l-a mărturisit marchizul de Villeroy, la puţină vreme după ce a fost făcut mareşal al Franţei, vorbindu-mi despre rege ; mi-a spus atunci că admira inteligenţa înnăscută a copilului, dar că el nu avea nici o cădere să se amestece în felul cum era educat; că, dacă ar fi fost după el, n-ar fi lăsat un fond sufletesc atît de bun, fără să-1 cultive la vreme cu tot ceea ce-i era necesar. Apoi a adăugat că ţinea foarte mult ca prietenii săi să nu-1 nedreptăţească, ■cuzîndu-1 că nu-şi făcea cum trebuie datoria.**

E adevărat că-i plăcea să-i prezinte regelui pe oamenii care excelau în ştiinţe sau în arte şi că nu

pierdea niciodată ocazia de a-i istorisi, la orice oră din zi, lucruri ce se petrecuseră pe vremuri şi de a rosti vorbele pline de miez pe care le auzise spuse de oamenii de la Vechea Curte; asta, cu scopul ca regele să mediteze asupra lor, fiindcă odată şi odată puteau să-i fie de folos. în loc ca Mazarin să-i vorbească regelui despre oamenii luminaţi de odinioară, ceea ce i-ar fi trezit copilului curiozitatea de a afla o mulţime de lucruri pe care nu le ştia, el îi spunea numai platitudini, fiindcă era el însuşi un ignorant.

încet, încet, regele îşi însuşi latina, traducînd cu sîr- guinţă *Comentariile* lui Cezar ; apoi învăţă să danseze, să deseneze, să meargă călare, dovedindu-se destul de iscusit în exerciţiile militare, adică atît cît trebuia să fie un rege care nu avea să-şi facă din asta o profesie. Regina-mamă, care-şi rezervase „suprainţendenţa" educaţiei fiului ei pe care i-1 încredinţase „geniului" lui Mazarin, avea grijă să întreţină în sufletul copilului, pe măsură ce acesta creştea, sentimentele virtuţii, înţelepciunii şi cuoemiciei, pe care i le sădise încă din pruncie, preferind să-1 vadă mai puţin instruit, decît să ştie prea multe lucruri menite să4 facă să-şi piardă acea sfioşenie specifică vîrstei *.

La începutul verii (în mai 1646), regina plecă la Com- piegne, apoi de acolo la Amiens, ca să-1 conducă pe ducele de Orleans, care se ducea să comande oştirea din Flandra, unde se întîlni, în scurtă vreme, cu ducele de Enghien. Eu am rămas la Paris pentru că, neavînd avantajul de a avea servitori, călătoriile mă stinghereau şi mă costau foarte mult. Monsieur întîrzie cîteva zile la Amiens, pre- gătîndu-se de luptă. îmi amintesc că mulţi

dintre prietenii

[1] Această mărturisire a doamnei de Motteville, în legătură **ca** educaţia dată fiului Anei de Austria, nu se potriveşte cu cea **a** lui Ludovic al XlV-lea, relatată de doamna de Maintenon. „Regele mă uimeşte cînd îmi vorbeşte despre educaţia' sa. Guvernantele sale se zbenguiau toată ziua şi-1 lăsau pe mîna cameristelor **lor,** care nu se sinchiseau de micul rege ce şi-a început domnia **la** patru ani. Mînca tot ce i se dădea, fără ca cineva să vadă dacă-j prieşte sau nu, ceea ce, de fapt, l-a călit. Dacă se pregătea vreo omletă, i se aduceau şi lui cîteva bucăţele, pe care şi el şi fratele lui le înfulecau în vreun colţ. Mi-a povesit că cel mai adesea avea grijă de el o ţărancă; tovarăşa lui de joacă era fetiţa unei cameriste a reginei ; el îi spunea fetiţei «regina Mărie», pentru că jucau împreună un joc pe care-1 numiseră «â la *Madame»,* fetiţa făcînd-o întotdeauna pe regina, iar el pe pajul sau pe valetubcare-i ducea trena, o aşeza pe scaun sau mergea cu o făclie aprinsă înaintea ei. Judecaţi şi dumneavoastră cam se sfaturi înţelepte putea să-i dea această fetiţă şi dacă putea să-i fie de folo6 fal vreun fel.“ *(Dirt Discuţii privind educaţia tinerelor fete,* de **doamne** jie Maintenon, publicată de Th. Lavallăe, în Bibliothăque **Char**pentier, pag. 145).

Laporte, ale cărui mărturisiri sigur că au mai puţină autoritate, spune la rîndul său : „Cum regele începuse a crească, grija faţă de educaţia sa spori şi ea ; aşa că puseră cîţiva spioni pe lingă el, nu de teamă să nu fie învăţat lucruri urîte, ci de frică să nu înveţe lucruri frumoase. Căci, pe vremea aceea, cea mai mare crimă de care te puteai face vi no va tf era să-i vîri în cap regelui că de fapt el nu era stăpînul care ar fi trebuii să fie. Cărţile bune erau tot atît de suspectate ca şi oamenii care aveau intenţii bune. Şi acel frumos *Catehism regal* al domnului Godeau n-a **fost** singura carte care a dispărut fără să i se mai dea de urmă". Laporte atribuie dealtfel, acest pernicios sistem de educaţie, lui Mazarin (n.ed.fr.).

mei au venit să-şi ia rămas bun şi că mulţi s-au prăpădit în acele lupte sîngeroase. Vitejia —■ care este atît de lăudată la toate popoarele şi atît de des practicată de al nostru, oricît de frumoasă ar fi ea, are şi neajunsurile ei ; căci cei bravi — care dau năvală cu atîta bucurie cînd e vorba de vreo luptă — se umflă şi mai tare în pene cînd li se în- tîmplă să-şi piardă o mînă ori un picior, fără

să-şi dea seama cît rău pricinuiesc familiilor lor. Şi ca să spunem lucrurilor pe nume, apoi aflaţi, dragii mei, că nimic nu-i mai frumos ca bravura şi nimic nu-i mai groaznic ca războiul.

Regina lipsi şase săptămîni, timp în care nu s-a petrecut nimic deosebit. În aceşti primi ani ai regenţei, Curtea a fost foarte liniştită, iar viaţa noastră atît de plăcută, încît era peste putinţă să n-o îndrăgeşti. Domnişoara de Beaumont observă totuşi pe chipul reginei o oarecare schimbare, semn că în curînd avea să izbucnească o mică furtună. Deşi regina, sosind la Paris, îi spusese doamnei prinţese de Conde, care o însoţise în călătorie, că era foarte bucuroasă să ne revadă, se pare că biata domnişoară de Beaumont avusese neşansa de a nu fi pe placul lui Mazarin. E adevărat că săvîrşise unele imprudenţe. Era o fată îndrăzneaţă, cu un suflet mare, dar cam aspră şi fără măsură în tot ce făcea. îl critica pe ministru, ori de cîte ori avea prilejul, fără să se sinchisească prea mult de urechile celor care o auzeau ; şi deşi aceste cusururi erau compensate de calităţi cu totul deosebite, cum nava n-avea un cîrmaci destoinic putea oricînd naufragia pe acea mare a intrigilor, deşi în epoca respectivă acea mare părea a fi foarte liniştită.

În timpul absenţei reginei, ea făcuse o călătorie cu doamna şi domnul de Chavigny, care continuau să fie prost-văzuţi la Curte, Această prietenie displăcu total cardinalului, deşi n-avea în sinea ei nimic care să nu fie demn de laudă. Faptul îl determină pe ministru să-i ceară reginei s-o îndepărteze de la Curte. Nu-i deloc greu,
atunci cînd vorbeşti prea mult, să te. faci urît de cei mari, care se pot lesne înfuria pe tine. Aşa că dizgraţierea domnişoarei cu pricina fu imediat aprobată şi pusă în practică. Deşi domnişoara de Beaumont şi eu aveam firi diferite, deşi felul ei de a se comporta era total deosebit de al meu, întîmplarea făcuse să ne împrietenim. îmi plăcea francheţea, isteţimea,

sentimentele ei care mi se păreau a avea ceva din virtutea stoicilor. îi făcusem însă mereu observaţii în legătură cu felul ei de a se comporta şi cu asprimea cuvintelor sale. Cînd o căutai, voia să reorganizeze Statul, dispreţuindu-i pe cei care se aflau la ■ cîrma lui. Şi cum eram văzute adesea împreună, cardinalul Mazarin vru să mă alunge şi pe mine de la Curte. Regina, care mă cunoştea de cînd eram mică, nu se îndoi o clipă de fidelitatea mea. Avu deci bunăvoinţa să-i spună lui Mazarin că de mine răspundea ea^asigurîndu-1 de nevinovăţia mea. Şi cum cardinalul nu ţinea neapărat să scape de mine, se lăsă convins de regină, că eram complet nevinovată. Aşa 'am scăpat de o pedeapsă pe care nu o meritam şi de un pericol de care nu mi-am dat seama decît după ce a trecut. ,

Domnişoarei de Beaumont' i s-a trimis vorbă să nu îndrăznească să mai apară în ochii reginei. Am fost foarte mirată cînd, în seara aceleiaşi zile, am aflat această veste. Toţi crezură că, fiind prietenă cu «ea, voi fi tratată şi eu la fel. Amicii mei începură a se nelinişti din pricina mea, i.ar cînd am intrat în odaia reginei, deşi nu mă temeam de nimic fiindcă mă ştiam cu sufletul curat, am'observat cum toate chipurile celor din jur se schimbaseră : indiferenţii se prefăcură că nu mă văd, vorbind între ei în şoaptă şi socotindu-mă pierdută. Unul dintre prietenii mei îndrăzni să se apropie de mine şi să mă asculte. L-am întrebat rîzînd, de ce era atît de sumbru, iar el mi-a vorbit atunci .despre alungarea- de la Curte a domnişoarei de Beaumont. Aflînd această veste, mi-am dat imediat seama de ce se comportau oamenii aşa cu mine. Sigur că neno- **pocirea prietenei mele- m-a mîhnit foarte tare, dai' nu m-am simţit cîtuşi de puţin nici vinovată, nici ruşinată. Sigură pe nevinovăţia mea, am intrat cu curaj în cabinetul reginei; în acea clipă — în ciuda onoarei pe care mi-o făcuse de a mă bonstdera confidenta ei — mi-am dat brusc seama că bunurile pe care le**

posedam la Curte, cit şi favorurile care mi se făcuseră, erau ca fulgii de păpădie, |î nu trebuia să pun nici un preţ pe ele ; că poate dacă aş fi şi eu alungată şi aş trăi în singurătate, aş fi mai fericită decît la Curte, unde era aproape cu neputinţă să scapi din capcanele ce ţi se întindeau la tot pasul şi care pricinuiau mai multă mîhnire decît ciudă celor care cădeau în de. Noroc că n-am fost nevoită să mă frămînt prea mult ca să mă obişnuiesc cu gîndul dizgraţierii mele. Regina, care se temuse ca nu cumva izgonirea domnişoarei de Beaumont să mă sperie, se strădui să mă liniştească. De îndată ce mă văzu, se prefăcu foarte veselă, şi-mi vorbi cu multă căldură. Această grijă a ei faţă de mine, într-un asemenea moment, mă făcu să-mi dau seama că .avea totuşi un suflet generos, care nu se lăsa chiar atît de uşor influenţat de cardinal. Cînd am intrat eu, ea tocmai se dezbrăca pentru ă intra în cadă, ca să facă o baie. Căci se-făcuse foarte cald. De îndată ce s-a vîrît în cadă, eu am îngenuncheat, ca să pot discuta cu ea mai pe şoptite, şi am întrebat-o de» ce fusese izgonită domnişoara de Beaumont. Ea mi-a răspuns :

— A fost îndepărtată pentru că şi-a îngăduit să critice felul cum mă comport, în nişte termeni destul de nepo- liticoşi. Domnişoara asta face parte dintre acele persoane cărora nu le place nimic, care bîrfesc pe toată lumea şi ttot veşnic pornite împotriva tuturor. Astfel de persoane dezaprobă orice, iar orgoliul lor nemăsurat le împinge să-şi vîre nasul peste tot!

Apoi adăugă încet, că se mira foarte tare cum de puteam eu ’— care aveam cu totul altă fire — să fiu prietenă

cu o astfel de fiinţă şi să mă apropii de o persoană care avea o fire cu totul apusă firii mele.

Nu era cazul să discut în. contradictoriu, cu regina. Am încercat doar s-o mai îmbunez. Am scuzat-o pe prietena mea pentru firea ei nestăpînită şi pentru temperamentul ei impetuos, străduindu-mă să-i arăt reginei că avea totuşi un fond sufletesc bun şi că, în lucrurile esenţiale, mi se păruse a nu fi lipsită de fidelitate şi nici de zel. Ana de Austria şi-a scos mîna din apă şi punînd-o peste a mea, mi-a spus pe un ton de care-mi voi aduce aminte întotdeauna :

— Dragă doamnă de Motteville, eşti o fiinţă mult prea bună. Ţin să te asigur că ea n-ar fi vorbit astfel despre dumneata şi crede-mă că ştiu ce spun 1

Aceste cuvinte se întipăriră adînc în inima mea. Şi cu toate că nu m-au făcut să-mi bănuiesc prietena, fiindcă ar fi fost nedrept să nutresc o astfel de bănuială fără un motiv întemeiat, ele mi-au deschis totuşi ochii ca pe viitor să nu mă mai las atît de lesne înşelată de vorbele sau de presupusele amiciţii ale unor oameni. Domnul cardinal îmi vorbi mai de-a dreptul, spunîndu-mi fără ocolişuri, că avea toate motivele să se plîngă de mine, adăugind că unii dintre prietenii mei nu-mi făceau deloc cinste ; era clar că se referea la domnişoara de Beaumont şi la comandorul de Jars. îmi spuse că domnişoara de Beaumont mă compromitea în gura mare ; că ori de cîte ori voia să-i trîntească reginei vreo vorbă de duh, care de fapt, era cîte o împunsătură, spunea : „Doamna de Motteville şi cu mine ne-am gîndit că“... sau : „Doamna de Motteville şi cu mine ne-am zis că cutare şi cutare lucru...“ punîndu-mă întotdeauna înainte, ca pe o pavăză.

Mi-am dat seama imediat de ce-mi vorbea cardinalul astfel. Sigur că nu simpatia pe care, chipurile, o nutrea faţă de mine îl determina să procedeze astfel ; Mazarin ţinea cu orice preţ să ne despartă, arătîndu-mi clar să nu cumva să urmez pilda domnişoarei de Beaumont, pe care n-o putea suferi. Dar, o fărîmă de adevăr tot se ascundea în spusele sale, fiindcă domnişoara de Beaumont, cu tot libertinajul[XXIX] ei, era isteaţă şi subtilă şi voia cu orice preţ să-şi facă adepţi. Am văzut-o adesea comportîndu-se faţă de mine în aşa fel, încît regina să nu mă simpatizeze mai mult decît pe ea. I-am răspuns totuşi şi lui Mazarin, la fel cum îi răspunsesem şi Anei de Austria. M-am străduit s-o scuz atît cît îmi stătea în putinţă, pe cea despre care mi se plîngea şi să-1 conving că — în ceea ce mă privea — eram nevinovată. Dar n-am ajuns prea departe apucînd-o pe această cale ; fiindcă Mazarin n-avea nici o consideraţie pentru oamenii cinstiţi cărora nu le plăcea să-şi trădeze prietenii. Dar cum între timp, devenise blind şi mieros, fiindcă văzuse că regina mă proteja, nu mi-a fost totuşi chiar atît de greu să-1 readuc la sentimente mai bune. Cuvintele mele avură destulă forţă ca să-1 convingă să mă lase în pace ; mărturisesc că m-am mirat pînă şi eu că am izbutit să-1 potolesc.

Regina începu a fi din ce în ce mai hotărîtă să urmeze sfaturile acestui ministru al ei. Şi cum el ştia că nimeni dintre noi nu-1 agrea, încerca să ne îndepărteze de la Curte, ca nu cumva careva dintre noi să-1 vorbească de rău în faţa Anei de Austria. în ce mă priveşte, m-a lăsat în pace, fără să-mi facă vreodată vreun bine, dar nici rău. Pe cei ai căror ochi nu-i plăceau, îi îndepărta de la Curte, după ce-i aducea în

XXIX Cuvîntul „libertinaj", n-avea pe atunci semnificaţia pe care o are astăzi. în secolul al XVII-lea, i se spunea „libertin", celui care dădea dovadă de un spirit neînfricat, liber şi independent.

situaţia de a săvîrşi cîteva greşeli ca să poată obţine consimţămîntul reginei. Mă văd însă obligată să mărturisesc că a uzat de puterea lui, cu o moderaţie demnă de laudă ; iubea ţara care-1 adoptase, şi-1 slujea cu atîta credinţă pe rege, încît merita pe deplin încrederea şi — cine ştie — poate chiar şi dragostea reginei.

A doua zi, m-am dus\s-o văd pe dizgraţiată ; îmbrâţişînd-o, m-am simţit înduioşată ; şi cum, într-adevăr, ţineam la ea, nefericirea ei mă mişcă pînă la lacrimi. Avea mult mai multe motive să fie mîhnită,, decît o persoană bogată, fiindcă domnişoara de Beaumont n-avea un sfanţ, n-avea un loc anume sau o casă unde să se ducă şi fiindcă odată cu favorurile reginei îşi pierduse şi pensia şi nădejdile. Ce lucru ciudat e şi fidelitatea ! Cînd am intrat în odaia ei, mi s-a părut că tot ce vedeam acolo aparţinea unei persoane onorabile, unora dintre acei oameni care n-ar putea fi niciodată bănuiţi de laşitate. Nici n-am apucat bine să ies de acolo, că Mazarin m-a şi chemat la el, spu- nîndu-mi că mîhnirea pe care o manifestasem faţă de domnişoara de Beaumont, păţea să dea naştere la o mulţime de interpretări ; că lumea putea crede că, în sinea mea, o acuzam pe regină că dăduse dovadă de prea multă asprime. Mi-a mai reproşat prietenia cu Chavigny, pe care, de fap'c, îl cunoşteam foarte puţin, dar a cărui soţie se purta cu mine atît de amabil, încît putea 'să dea impresia că sîntem foarte buni prieteni, deşi nu eram. Mi-a spus că nu trebuia să-mi fac astfel de relaţii care puteau să-mi fie vătămătoare ; că Chavigny era un om dificil şi îndrăzneţ, că ar fi fost un om fericit dacă ar fi avut încredere în el, că era de trei ori mai bogat decît eminenţa sa şi că tot nu era mulţumit cu cît avea, că, fără să fie pisălog, dorea tot timpul cîte ceva şi nu se potolea pînă nu obţinea ce voia. într-adevăr, în acea vreme, Chavigny dorea funcţia de secretar de Stat pe care regina i-o

dăduse contelui de Brienne, după ce acesta — din pricina situaţiei sale financiare, destul de precare — fusese constrîns să renunţe la ea şi s-o vîndă. Cardinalului Mazarin îi era cu neputinţă să-i ia, fără nici im motiv, slujba lui de Brienne, în plus, contele era un om supus, nu ca Chavigny, care voia să exercite această slujbă, dar fără să se supună celui care se pretindea stăpînul tuturor.

La puţină vreme după asta, în vreme ce Curtea se afla la Fontainebleau, ducele de Breze \ fu ucis în faţa cetăţii Orbitello, pe 'care prinţul Thomas — cel ce comanda oştirea regelui — o asediase de o lună. Acelaşi Chavigny, care atunci se afla în Provenţa> fu ţinut de rău că nu adusese Curţii această veste, cu mai multă promptitudine. Ba a fost chiar bănuit că ar fi favorizat interesele prinţului de Conde, care pretindea ca fiul său, ducele de Enghien, cumnat cu cel ucis, să-i moştenească slujba şi averea. Cardinalului i se păru ciudat că Chavigny, în calitate de ministru, nu-1 avertizase la vreme, pentru că această întîr- z **.ere i-1 urcase în cap reginei pe domnul prinţ de Conde, înainte ca ea să fie pregătită, adică să ştie ce să răspundă Ia cererea acestuia. Imediat după moartea ducelui de Breze, prinţul de Conde o atacă pe ducesa de Aiguillon rare pretindea că' doamna ducesă de Enghien nu-1 putea moşteni pe fratele ei pentru că, măritîndu-se, renunţase** la **partea ei de moştenire. In acelaşi timp, prinţul ceru reginei Amiralitatea rămasă vacantă, guvernămîntul şi funcţiile[2] pe care le deţinuse ducele de Breze. Amiralitatea nu-i fu acordată, pentru că această funcţie mare trebuia să fie încredinţată primului prinţ de sînge, cel mai puternic din Franţa ; iar guvernămîntul din Brouage rămase în mîna unui favorit al ducelui, un oarecare conte de Daugnon,**

care puse stăpînire pe el, împotriva voinţei reginei şi a ministrului ei. Restul averii fu disputat între
i

[1] *Armand de Mailte,* duce de Breză, nepotul cardinalului de Richelieu. Marele Condă se însurase cu sora lui. A fost ucis în 16 iunie 1646, în vîrstă doar de douăzeci şi şapte de ani, la sfîrşi- tul bătăliei care a avut loc la Orbitello şi pe care a cîştigatyO.

[3] în afară de funcţia de amiral şi de titlul de supraintendent al navigaţiei, ducele de Breză, cumnatul ducelui de Enghien, mai posedase guvemămiaitele din Brouage, din La Rochelle şi din insulele învecinate. Contele de Brienne fu rugat de. Ana de Austria să intervină pe lingă prinţul de Condă şi pe lingă ducele de Enghien, care «ereau cu stăruinţă funcţiile şi pămînturile răposatului (n;ed.fr.).

moştenitori. Refuzat de regină, prinţul de Condă se supără şi plecă de la Curte bombănind, retrăgîndu-se pe moşiile sale. Ducele de Enghien — care se afla în oastea comandată de Monsieur — îi scrise reginei, formulîndu-şi răspicat pretenţiile pe care şi le socotea legitime, nădăjduind că ea îi va face dreptate. Am văzut şi eu scrisorile pe care i le-a trimis. După felul cum erau scrise, puteai să-ţi dai uşor seama că acest prinţ — care nu voia ca sîngele Franţei să se verse în zadar — era de o îndrăzneală şi de o mîndrie care l-ar fi putut deranja pe rfege, într-o bună zi. Se spunea despre el că curajul şi geniul său erau mult mai de folos în luptă decît în politică. De data asta însă, se dovedi a fi un abil politician. Căci renunţînd la acea manieră îndrăzneaţă cu care se obişnuise a-1 şicana pe Monsieur, ori de cîte ori avea prilejul, începu dimpotrivă, a se umili în faţa lui şi a face pe-modestul. Cum se aflau în aceeaşi oaste, se prefăcu a avea pentru el o mare simpatie, ba chiar încercă — cu deosebită dibăcie — să-1 atragă de partea lui pe abatele de la Riviere, slujitorul devotat al lui Monsieur. Prietenia dintre el şi Monsieur deveni

atît de strînsă, încît ducele de Orleans le scrise reginei şi cardinalului, rugîndu-i să aibă grijă de ducele de Enghien, fapt care-1 nelinişti grozav pe Mazarin. Inamiciţia dintre aceste două personaje de seamă îi era mult mai pe plac decît prietenia dintre ele.

Prinţul de Conde era un om cu mult tact. Era timid şi nu-i plăcea să se certe cu Curtea ; îşi iubea ţara, iar sfaturile lui erau întotdeauna bune şi drepte. Avea o minte luminată, iar unii spuneau despre el că dacă ar fi fost rege, apoi ar fi fost un rege mare. Lucrurile urîte pe care le văzuse în timpul precedentei domnii, i se păruseră de-a dreptul ruşinoase ; dar pe vremea aceea, el fusese prudent, înţelept şi, ca atare, preţuit Acum însă începuse a îmbătrîni şi cum ştia foarte bine ce poate păţi un prinţ care se revoltă împotriva regelui său, se lăsă destul de uşor convins s-o lase mai moale. Peste cîteva zile, îl chemă pa Le Telier, secretar de Stat, ca să i se plîngă de nedreptatea ce i se făcuse ; apoi avură loc unele negocieri, după care se ajunse la concluzia că i se va trimite hotărîrea reginei, la sfîrşitul războiului ; aşa că mînia prinţului se potoli de la sine. Se reîntoarse la Curte unde fu cît se poate de bine tratat ; nu mai pomeni nimic despre drepturile sale, după obiceiul celor mari, care se urăsc întotdeauna cu zîmbetul pe buze. Doamna prinţesă,' care se afla atunci alături de regină, oricît ar fi fost ea de ambiţioasă şi oricît ar fi vrut* să îngrămădească pe capul fiului ei, toate coroanele din Europa, nu mai osteni s-o asigure pe Ana de Austria că n-avea nici un interes care s-o despartă de ea şi că prietenia sa faţă de regină îi eră mai scumpă decît dorinţa de înavuţire a fiului ei. Procedă cu atîta tact, în- cît regina, pe jumătate convinsă, se purtă cu ea la fel de bine şi de frumos cum se purtase şi mai înainte. în starea sufletească în care se

afla doamna prinţesă, cred că ar fi fost disperată să-şi vadă familia certîndu-se cu regina, atît din pricină că nu dorea să-şi piardă situaţia strălucită de la Curte, cît mai ales din pricina marilor interese pe care le avea.

Capitolul XIII

1646. — Delăsarea Curţii, la Fontainebleau. — Cucerirea oraşului Courtray. — Asediul Mardickului. — Pierderile însemnate care au avut loc. — Predarea oraşului. — Mici împunsături între Mademoiselle şi prinţesa de **Conde. — Ducele de Orleans părăseşte comanda armatei**

şi e înlocuit de ducele de Enghien. — Regina Angliei şi prinţul de Galles, la Fontainebleau. — Sosirea ambasadorului reginei Suediei. — Portretul acestei regine. — Succese militare. — Moartea şi portretul lui Bassompierre. — Intrigile şi ambiţia ducelui de Enghien. — Ridicarea asediului de la Lerida. — Moartea prinţului de Conde, talul ducelui de Enghien. — Portretul acestui prinţ.

Regina petrecu toată vara la Fontainebleau şi acel colţişor unde, de obicei, e o zăpuşeală cumplită, servi ca loc de odihnă în timpul celui mai călduros anotimp al anului. Distracţiile tuturor doamnelor se limitară în întregime la băile în rîul Sena. Rămîneau în fiece zi, ceasuri întregi în apă, sau în pădure, pe unde oricum trebuiau să treacă pentru a ajunge la rîu. Regele, pe atunci încă mic, se scălda şi el, împreună cu Villeroy, preceptorul său, care nu-1 scăpa o clipă din ochi. Regina şi doamnele care aveau cinstea s-o însoţească la scăldat, se îmbrăcau în nişte cămeşoaie largi, cenuşii, şi lungi pînă la pămînt. Tot la fel se îmbrăcau şi regele şi preceptorul său, aşa că pudoarea nu era jignită în nici un fel.

Toţi bărbaţii sub şaizeci de ani, erau la război. Lîngă regină, nu mai rămăseseră decît slujitorii ei şi un mic număr de curteni aflaţi în slujba lui Mazarin. Cu alte cuvinte, Curtea era pustie. Totuşi mie mi se părea că era mai bine aşa, fiindcă niciodată nu mi-a plăcut îmbulzeala.

în Flandra, oştirea noastră deşi mare şi frumoasă, nu prea făcea mare lucru. Asediase oraşul Courtray, cu treizeci de mii de oameni ; ducele de Lorena, cu tot atîţia oameni, îşi aşează tabăra drept în faţa ostaşilor noştri, aşa că cele două armate se uitară o bună bucată de vreme, una la alta, fără să se încaiere. Ai noştri ar fi vrut să se bată, dar duşmanii nu acceptară lupta ; aşa că, sub ochii şi spre ruşinea lor, ai noştri cuceriră oraşul Courtray în ziua de **30 iunie,**

După ac- astă victorie, oastea noastră atacă oraşul Mar- dick. r e care ducele de Orleans îl cucerise cu un an în urmă, dar care, între timp, fusese recucerit de inamic, prin surprindere, doar în trei ceasuri. Clanleu, pe care ducele de Orleans îl lăsase să aibă grijă de oraş, lipsea în ziua în care duşmanii îl recuceriseră. Sigur că a fost aspru criticat pentru această pierdere. Deşi era un om viteaz, nu i s-a iertat faptul că a fost atît de imprudent şi de neprevăzător. Cel de al doilea asediu pe care l-a întreprins Monsieur. încercînd să-i repare greşeala, a costat nenumărate vieţi omeneşti, mulţi bani şi a adus numai tristeţe şi mîhnire. Monsieur a fost şi el aspru criticat că s-a înverşunat să recucerească acest oraş, fiindcă el n-avea flotă şi fiindcă duşmanul, avînd ieşire la mare, spre Dunkerque, a vîrît pe acolo o droaie de soldaţi în oraş, care l-au apărat cu înverşunare. Ducele de Orleans ceru ajutorul olandezilor, care încă se mai prefăceau că ţin cu noi ; ei îi făgăduiră să-i trimită în acel loc, în cutare zi, un număr de vase care să taie orice legătură a inamicului cu ajutoarele dinafară. Dar cum aveau de gînd să ne abandoneze, nu veniră în ziua făgăduită şi ducele trebui să renunţe la planul său. Iată de ce cei din oraşul Mardick se putură apăra atît de bine împotriva atacurilor ce s-au dovedit a fi atît de păgubitoare pentru noi. Duşmanii încercară să iasă afară din oraş, prin partea unde se afla oastea ducelui de Enghien ; prinţul, alergînd în ajutorul alor săi, fu rănit la cap de o oală pe care duşmanii o aruncaseră de sus, urmărind să-i spargă capul sau să-1 orbească. Tot atunci fu ucis contele de Flex, ginerele marchizei de Senece, doamnă de onoare a reginei, un om de treabă, plin de calităţi şi de merite. Aceeaşi soartă o avu şi tînărul conte de La Roche-Guyon ; era fiul ducelui de Liancourt, singurul moştenitor al averii tatălui şi unchiului său dinspre mamă — mareşalul de Schomberg. Tînărul se însurase cu moştenitoarea fami-

liei de Lannoi, care rămăsese însărcinată şi care născu o

fată, la puţină vreme după ce-i murise bărbatul. Acest tînăr senior a fost foarte regretat, atît datorită consideraţiei de care se bucurau părinţii săi care erau stimaţi de oamenii cei mai de vază, cît şi farmecului său personal.

Ducele de Nemours fu rănit la şold ; era un prinţ frumos şi demn de toată stima. Rana sa pricinui multă spaimă prietenilor săi ; de îndată ce aflară vestea, mai toate doamnele îi doriră însănătoşire cît mai grabnică. Tot atunci a mai pierit şi cavalerul de Fiesque care — aşa cum spuneau prietenii lui — era un om deştept şi un suflet de elită ; a fost regretat de o domnişoară de neam mare [1], care l-a onorat cu cele mai tandre şi mai curate sentimente ale ei. Nu cunosc amănunte, ştiu doar că la puţină vreme după moartea cavalerului, tînăra a renunţat la toate bucuriile şi măreţiile vieţii, intrînd la Carmelite şi călugărindu-se.

Marchizul de Themines, singurul moştenitor al familiei sale, muri şi el ; era fiul mareşalei d'Estrees, făcut cu primul ei bărbat. Cum promitea să ajungă cineva, moartea lui a constituit o grea pierdere pentru ai săi.

In ziua în care curierul sosit de pe front aduse toate aceste ştiri triste, mai toate odăile de la Fontainebleau răsunau de ţipete şi de hohote de plîns. Toţi acei morţi şi răniţi iluştri erau persoane de la Curte şi încă dintre cele mai preţuite ; rudele lor îi plîngeau în hohote în faţa reginei, care se duse în odaia doamnei de Senece, ca s-o consoleze pentru pierderea ginerelui ei ce lăsa în urmă o văduvă tînără şi virtuoasă şi cîţiva copilaşi care pierduseră enorm prin moartea tatălui lor. Regina încercă să mai molcomească şi durerea altor doamne, aflate în aceeaşi situaţie, prin compasiunea şi prin sentimentele de profundă mîhnire de care dădu dovadă. Doamna prinţesă de Conde fu cîteva zile grozav de neliniştită. Avea tot timpul impresia că i se ascundea primejdia în care se

[1] E vorba de domnişoara de Epernon (n.ed.fr.).

11*

afla fiul ei, din pricina acelt'i răni. Dar cum era din cale-afară de orgolioasă şi de băţoasă, le răspundea tuturor celor care încercau s-o consoleze, că de fapt, îi părea rău că fiul ei nu fusese rănit mai serios. Auzind-o, regina se simţea un pic mai uşurată, fiindcă ştia că de îndată ce se va întoarce, tînărul prinţ de Enghien va cere să i se restituie pămînturile din Brouage şi Amiralitatea pe care ea nu voia să i le dea cu nici un preţ. într-o seară, în vreme ce se întinsese pe un pat din odaia ei, prinţesa de Cor.de vorbindu-mi despre fiul ei, după ce-i dori să se însănătoşească grabnic, îmi spuse un lucru care aducea oarecum a prezicere :

— Cred că bunul Dumnezeu, din moment ce l-a salvat, ştie că n-o să fie în stare să-mi căşune vreun necaz ; şi că — chiar dacă mi l-ar căşuna — înseamnă că aşa mi-a fost scris, spre binele şi spre salvarea sufletului meu !

Din. păcate, profeţia ei s-a îndeplinit : după ce a adus mari servicii regelui şi ei, tînărul prinţ i-a făcut destul rău. Prinţesa s-a văzut constrînsă să-i facă şi ea.

Dar să revenim la Mardick, care opunea o rezistenţă ce începuse a deveni supărătoare ; după o lungă aşteptare, olandezii sosiră in sfîrşit, şi odată cu ei, se isprăvi şi asediul acelui oraş care se predă, în 25 august, ducelui de Orleans. în condiţiile obişnuite în astfel de ocazii. Doamna prinţesă de Conde îi spuse Mademoiselle-ei că pregătise un *Te Deum* în cinstea victoriei ducelui de Enghien. Mademoiselle — care nu era prea încintată, pe atunci, de victoriile tînărului prinţ, îi răspunse că în loc de un *Te Deum,* mai bine ar porunci să se cînte un *De profondis* pentru cei care muriseră. Doamna Prinţesă îi răspunse destul de înţepată, dar pe un ton de glumă, încît Mademoiselle nu se putu supăra pe ea. Fata ducelui de Orleans nu vedea deloc cu ochi buni prietenia strînsă dintre regină şi prinţesa de Conde. Ba mai mult, începu a simpatiza cîţiva oameni care erau prost văzuţi la Curte, încît toţi cei din jur o tratară ca pe o încurcă-lume. Şi, cu toate că **era destul de frumoasă**

şi de spirituală, rivala ei o bîrfea întruna, criticîndu-i vioiciunea şi neastîmpărul şi sfătu- ind-o pe regină s-o cheme cît mai rar în cercul ei. Dar cum în acea epocă, ducele de Enghien avea nevoie de ducele de Orleans, în ciuda antipatiei, doamna prinţesă de Conde începu a fi plină de respect faţă de ea, pricepîn- du-se să întoarcă atît de .bine din condei, tot ceea ce-i spunea, încît micile ei răutăţi erau considerate adesea drept sfaturi amicale, pentru care Mademoiselle se mai vedea pusă şi în situaţia de a-i mulţumi. Pe atunci era încă tî- nără şi deci timidă, aşa că o asculta cu încredere pe doamna de Conde, care trăgea întotdeauna foloase de pe urma vîrstei şi a experienţei sale.

Ieşind din oraşul Mardick, oastea regelui fu urmărită de oastea duşmană, aşa că prinţii se hotărîră s-o înfrunte Dar spaniolii nu acceptară lupta. Regina îl rugă pe Monsieur să se înapoieze la Curte şi să-1 lase pe ducele de Enghien să poarte mai departe războiul. Ii şi trimise un ordin în acest sens, noului general, vrînd să-i dovedească astfel, încrederea pe care o avea în el şi să-i arate că nădăjduia să fie la fel de fidel şi de îndatoritor ca şi în trecut; că-i făcea această cinste, fiind convinsă că .tînărul prinţ era incapabil de vreun resentiment care ar fi putut leza Statul.

Tînărul prinţ manifestă faţă de Comminges — locotenentul gărzilor reginei, care-i adusese ordinul de numire ca general al întregii armate — o satisfacţie fără pereche, legîndu-se să-1 slujească pe rege cu credinţă şi să săvîrşească unele fapte de arme răsunătoare, ca să-i arate reginei că era demn de funcţia pe care i-o încredinţase. în sinea lui, şi concepuse un plan de o mare importanţă pentru Stat; dar nu-1 putea pune în aplicare decit după plecarea ducelui de Orleans, pentru ca toată gloria şi onoarea să-i revină lui

Tot pe atunci, sosi la Fontainebleau regina Angliei care-1 adusese cu sine pe prinţul de Galles, fiul ei; acesta izbutise să fugă din Anglia, în timp ce tată! său, Carol I, luase hotărîrea de a se duce în Scoţia. Această legină amărîtă şi necăjită, fu cum nu se poate mai bucuroasă să-şi regăsească băiatul. Şi cum nu simţi pe deplin bucuria dacă n-o guşti împreună cu prietenii, ea voi să-şi arate băiatul, Anei de Austria. Dar puse condiţia ca fiul ei să treacă înaintea regelui Franţei, fiindcă regele Carol I, tatăl său, trecuse înaintea regelui Spaniei, cînd se dusese s-o vadă pe Infantă, sora reginei. Dar Ana de Austria îi răspunse că s-ar fi bucurat de acest avantaj, dacă regele Angliei ar fi fost şi rege al Scoţiei, aşa că pretenţia reginei Angliei nu fu satisfăcută. Regele şi regina Franţei ieşiră totuşi înaintea oaspeţilor şi le făcură onorurile cuvenite atît rangului lor cît şi strînselor legături de rudenie dintre ei. După ce se salutară şi se îmbrăţişară, se urcară cu toţii în caleaşca reginei ; iar după ce cobo- rîră, se îndreptară direct spre apartamentul rezervat reginei Angliei. Regele îi întinse mîna mătuşei sale ca să coboare din caleaşcă, iar prinţul de Galles îi întinse mîna Anei de Austria. A doua zi, prinţul de Galles veni să-i facă o vizită mătuşii sale. Ea îi oferi un fotoliu, după cum se înţelesese cu regina Angliei. Ceremonia odată isprăvită, sosi şi regina Angliei ; şi cum în faţa ei nu se mai afla decît un scaun pliant, prinţul se ridică imediat şi stătu în picioare la fel ca toţi ceilalţi. Ludovic al XIV-lea, care veni şi el după cîteva minute ca să-1 ia la plimbare pe prinţul englez, păşi înaintea lui ; a doua zi dimineaţă însă, văzîndu-1 în odaia lui, îi oferi un fotoliu aproape de al său, îi acoperi picioarele cu o cuvertură, iar la plecare, îl conduse pînă dincolo de prag.

După această primă ceremonie, în toate ocaziile în care se găseau laolaltă, cei doi prinţi se aşezau amîndoi pe cîte două scăunele. La cercul reginei, şi el şi regele, de obicei stăteau în picioare. Acest tînăr prinţ era

frumos alcătuit : tenul brun se potrivea de minune cu ochii lui negri şi deosebit de frumoşi ; gura însă îi era mare şi urîtă. Era înalt şi drept. Regina Angliei se bucura grozav s-o vadă lingă sine şi pe mica prinţesă, despre care v-am spus că o născuse cînd fugise în Franţa. Guvernanta ei, femeie isteaţă, izbutind s-o salveze din mîinile parlamentarilor, adusese mamei sale fetiţa care acum avea aproape doi ani. Regina Angliei fu mîngîiată şi consolată de toată lumea şi fiindcă soţul ei încă nu fusese predat autorităţilor — cum speranţa nu-i părăseşte niciodată definitiv pv cei nefericiţi — regina încă mai trăgea nădejde să-şi vadă bărbatul.

La rugămintea Anei de Austria, ducele de Orleans se reîntoarse la Fontainebleau, în 1 septembrie 1646, unde ea dorea să aştepte împreună sfîrşitul acelei campanii, în acea reşedinţă frumoasă, unde la orice pas întîlneai numai distracţii. Ţinea să-i lase ducelui de Enghien plăcerea de a trage cu tunul şi de a mînui sabia, singurele distracţii ale unui războinic care nu găsea altă plăcere decît în lupte şi în cucerirea oraşelor. Regele şi regina — pentru a-1 răsfăţa pe Monsieur — ţinură să-i iasă înainte ; dar cum majestăţile lor nu-1 întîlniră — ducele nefiind probabil chiar atît de aproape de Fontainebleau — intenţia lor se preschimbă într-o simplă plimbare. Mazarin se duse mai departe, pînă ce-1 întîlni şi se întoarse după cîteva ceasuri împreună cu el. Curtea se umplu cu ducii de Guise, de Elboeuf, de Candale şi cu numeroşi alţi curteni de viţă nobilă, care nu erau cîtuşi de puţin supăraţi că veniseră să se odihnească, în cel mai frumos loc din lume, după sîngerosul asediu de la Mardick.

De îndată ce ducele de Enghien se văzu liber să acţioneze cum voia el, asedie — în 9 septembrie 1646 — Furnes, un orăşel de lîngă Dunkerque, pe care-1 cuceri în cîteva zile. Acest plan fu pe placul lui Mazarin care privea lucrurile mult mai în mare. El propusese de la început, să fie atacat acest orăşel şi nu Mardickul. Dar

ducele de Orleans nu voise să fie de acord cu el. Prietenia care îi apropiase pe aceşti doi prinţi, în timpul campaniei, nu fusese destul de puternică pentru a-i împiedica să nu fie muşcaţi de şarpele invidiei şi al amorului propriu. Ducele de Orleans abia acum văzu — desigur, cu ciudă — planul pe care şi-1 făcuse prinţul de Enghien de a cuceri oraşul Dunkerque,, plan pe care lui nu voise să i-1 împărtăşească. Pe de altă parte, ducele de Enghien văzînd că-şi poate pune în practică acest plan măreţ, jubila de bucurie. L-am auzit spunînd, pe Comminges, care mai rămăsese o vreme pe lîngă acest prinţ, că de fapt tînărul se prefăcuse că fusese grav rănit, urmărind să scape cît mai repede de Monsieur, convins că ducele nu mai era în stare să întreprindă nimic.

în 13 septembrie 1646, regina primi în audienţă un trimis extraordinar al reginei Suediei, care venea să ducă tratative pentru apropierea dintre cele două coroane. Trimisul reginei era conte şi se numea Le Gardie. Era fiul conetabilului Suediei ; bunicul lui era francez şi — după cîte se spunea — de o obîrşie destul de modestă. Era un bărbat frumos, trufaş şi după cum se comporta, părea a fi favoritul reginei. Vorbea despre stăpîna sa în nişte termeni respectuoşi, dar prea pătimaşi, încît putea fi lesne bănuit de o dragoste mult mai puternică decît cea pe care i-o datora în calitate de supus. La îndemnul reginei, se însurase cu verişoara primară a acesteia. Unii spuneau că dacă regina s-ar fi lăsat în voia sentimentelor sale, l-ar fi luat chiar ea de bărbat, dar că raţiunea fusese mai puternică decît sentimentul şi că nu se putuse hotărî să se coboare pînă într-atît. Alţii spuneau că regina voia să fie liberă, că nu-i plăcea să aibă bărbat, că nu-1 iubea sau că nu-1 mai iubea din moment ce-1 însurase cu alta. Orice-ar fi fost, acest om părea demn de soarta lui, dar mai curînd făcut să placă decît să cîrmuiască.

Din felul cum vorbea despre stăpîna lui, se vedea clar

că ea n-avea nevoie de ministru, cum avea regina noastră de Mazarin. Căci — deşi foarte tînără — îşi conducea singură Statul[1]. Proceda cum o tăia capul, iar trimisul ne asigură că singurul lucru care n-o interesa deloc, era felul cum arăta. Din modul cum ne-o descrise, reieşea că nu avea nici chip, nici trup frumos şi nici preocupări femeieşti. în loc să-i facă pe bărbaţi să moară de dragoste, ea îi făcea să moară de ciudă şi de ruşine ; se pare chiar, că mai tîrziu, marele filozof Descartes şi-a pierdut viaţa din pricina ei, pentru că regina nu fusese de acord cu filozofia lui. Ea le scrise reginei, lui Monsieur — unchiul regelui — ducelui de Enghien şi cardinalului, nişte scrisori pe care le-am văzut şi eu şi care fură îndelung admirate pentru conţinutul lor, pentru frumuseţea stilului şi pentru uşurinţa cu care se exprima în limba noastră, ce-i era tot atît de familiară ca şi alte cîteva. I .se atribuiau o mulţime de virtuţi şi era aşezată alături de cele mai ilustre femei din antichitate. Penele cronicarilor nu mai pridideau s-o laude şi se spunea că ştiinţele înalte îi erau tot atît de familiare cum sînt, pentru celelalte femei, acul şi furca de tors. Faima e din cale-afară de limbută şi depăşeşte adesea graniţele adevărului. Numai că adevărul are întotdeauna putere şi nu îngăduie lumii să se lase prea multă vreme înşelată. La puţină vreme după asta, am aflat că virtuţile acestei regine gotice lăsau cam mult de dorit. N-avea nici un respect pentru cei cucernici şî dacă respecta morala, o făcea mai mult de ochii lumii decît din convingere. E adevărat că era tobă de carte, tot atît de savantă cît şi bărbaţii cei mai savanţi. Pînă atunci, se bucurase de o înaltă reputaţie atît la Curte, în popor, cît şi în întreaga Europă. Pentru a-1 cinsti cum se cuvine pe ambasadorul ei, regina dădu în onoarea lui un banchet,

[1] *Cristina, regina Suediei* (1626—1689), fiica lui Gustav-Adolf, s-a urcat pe tron în 1632 şi a abdicat în 1664. Ceea ce spune doamna de Motteville puţin mai încolo despre părerile acestei regine în legătură cu filozofia lui Descartes,

nu este în întregime exact. Ceea ce l-a ucis pe Descartes, ria fost lipsa de înţelegere a reginei faţă de ideile sale, ci Climatul aspru al Suediei care i-a scurtat viaţa, stingîndu-se la vîrsta de 54 de ani (n.ed.fr.). un bal, o comedie, precum şi o serie de distracţii dintre cele care aveau loc în mod curent, la Curte. Ambasadorul ieşi la plimbare precedat de o trăsură, acoperită toată cu aur şi cu argint, pe care o comandase pentru regina sa. Trăsura era trasă de şase cai cu hamuri bogat împodobite şi urmată de doisprezece paji ai stăpînei sale, îmbrăcaţi în livrele negru cu galben, şi cu pazmanterie de argint. Contele de La Gardie se afla într-o trăsură tot atît de frumos împodobită, urmată de o mulţime de slugi în livrele portocalii, şi cu pazmanterie de argint. Această Curte, atît de fastuoasă şi de colorată, făcu plimbarea deosebit de plăcută.

După cîteva zile, ducele de Enghien, împins de dorinţa de a se acoperi de glorie, începu asediul oraşului Dunkerque. Această faptă păru cutezătoare ; dar norocul făcuse ca oraşul să fie lipsit de oameni şi de muniţie din pricina ajutorului pe care spaniolii îl dăduseră oraşului Mardick ; în cetate exista prea puţină armată duşmană ca să te mai temi de vreo rezistenţă. Astfel, datorită unui concurs favorabil de împrejurări, acest plan măreţ se dovedi mai uşor de pus în practică decît ar fi nădăjduit vreodată cineva.

în 3 octombrie 1646, regina primi pe principesa Palestrina, care venea din Italia, şi pe dona Anna Colonna, cumnată cu cardinalii Barberini, soţia fratelui lor care era prefectul Romei. Ultima. era fugară şi persecutată de Papa care domnea pe atunci şi care fusese urcat pe scaunul pontifical, după moartea lui Urban al VIII-lea, unchiul lor ; şi cu toate că cei doi cardinali îl aleseseră împotriva Franţei şi a lui Mazarin, ei nu primiră, în dizgraţia lor, nici o altă consolare decît din partea Anei de Austria şi a lui Mazarin. Cînd îşi dădură seama de greşeala pe care o făcuseră şi cît de mult datorau Franţei, încercară să se apropie din nou de Mazarin care le întinse mîna atît sp»e gloria lui personală cît şi ca să-i facă în ciudă Papei, care nu putea să-1 sufere. Acest

ajutor le fu de mare folos italienilor, fiindcă Anna Colonna, nici nu ajunse bine la Curte că şi primi vestea că Papa, cu toată ura pe care o nutrea faţă de familia soţului ei, fusese constrîns să se împace cu ea. Fu silit să facă acest lucru de solida flotă franceză trimisă în Italia sub comanda mareşalului de La Meilleraye, ministrul artileriei, care fusese aprovizionat din belşug cu toate proviziile necesare ce-i lipsiseră prinţului Thomas. Această flotă sosi la patruzeci de zile după ce se ridicase asediul cetăţii Orbitello ; ceea ce păru o adevărată nenorocire în ochii Curţii din Roma, care se credea scăpată de francezi şi care nu se mai temea de ei după debandada şi zăpăceala care se petrecuse în timpul acelui asediu.

Prinţesa Palestrina era destul de în vîrstă ; pe vremuri, fusese frumoasă, acum însă nu mai păstra nimic din trăsăturile de odinioară. Inteligenţa însă îi rămăsese intactă, înainte de a sosi, regina îmi porunci să mă duc, s-o în- tîmpin şi să am grijă de ea, fiindcă eu vorbeam bine italiana şi fiindcă ei î-i era milă s-o vadă sosind la o Curte a cărei limbă n-o înţelegea. Dar cînd sosi ea, eu eram bolnavă ; sora mea, care vorbea italiana tot atît de curgător ca şi mine, mă înlocui şi-i arătă cum să procedeze ca să nu facă vreo gafă. Această doamnă se obişnui foarte repede cu Franţa. Găsi o mulţime de oameni care înţelegeau ce spune şi care — ca să-i facă plăcere lui Mazarin — se amuzau s-o asculte, fără să se deranjeze să-i răspundă, în sinea ei, era mulţumită că era măcar ascultată, fiindcă nu-i plăcea să tacă. Se bucurase întotdeauna de reputaţia de a fi o femeie cinstită şi trufaşă ; numele de Colonna i se părea unul dintre cele mai ilustre din Italia.

Văzînd că trecuse vara, regina se hotărî să părăsească reşedinţa de la Fontainebleau ; în 9 octombrie se reîntoarse la Paris ca să petreacă iarna, mulţumită fiindcă afacerile îi mergeau bine. Cardinalul se duse să doarmă la Petitbourg, casa abatelui de la

Riviere. Ministrul i se **plînse de nenumărate ori în legătură cu prietenia strînsă, ivită în timpul campaniei, între Monsieur şi ducele de Enghien. Abatele, care era favoritul ducelui de Orleans, încercă s-o justifice cum se pricepu mai bine şi încrederea între cei doi îşi făcu din nou loc.**

La cîtva timp după reîntoarcerea Curţii la Paris sosi vestea cuceririi oraşului Dunkerque, fapt care-1 acoperi de glorie pe ducele de Enghien şi prilejui multă bucurie lui Mazarin. Ministrul socotea — şi pe bună dreptate — că propăşirea Statului era menită să-i sporească mai mult gloria lui decît a regelui. Laval, ginerele Cancelarului şi fiul marchizei de Sabie, bărbat chipeş şi elegant, îşi pierdu viaţa în asediul acelui oraş. Fu regretat de toată Curtea şi mai ales de ducele de Enghien care ţinea la el foarte mult. Mareşalul de La Meilleraye cuceri şi el, în acelaşi timp, Porto-Longone din Italia *. Această victorie, de prea puţin folos Franţei, îl făcu totuşi pe mareşal să se umfle în pene, ca de obicei.

Tot pe atunci, muri Bassompierre, cel atît de lăudat cu ani în urmă pentru galanteria sa. Se dusese la Pons ca să-1 vadă pe Emeri, vecinul lui Bouthillier, tatăl lui Chavigny căruia îi aparţinea acea splendidă casă din Pons. Acolo se îmbolnăvi de friguri, dar după cîteva zile păru a se fi vindecat. în vreme ce se reîntorcea la Curte, peste noapte trase la un han ; fără să dea semne că s-ar simţi rău, a doua zi dimineaţă, servitorii săi îl găsiră mort în pat.

Acest senior, atît de drag lui Henric al IV-lea, atît de răsfăţat de Maria de Medicis, atît de admirat şi de lăudat în tinereţe, nu fu deloc regretat de generaţia noastră. Bassompierre mai păstrase unele rămăşiţe ale frumuseţii sale de

odinioară ; era amabil, politicos şi darnic. Dar tinerii nu-1 puteau suferi. Spuneau despre el că nu mai

[1] Mareşalii de la Meilleraye şl Duplessis cuceriseră — în insula Elba — oraşul Porto-Ferrajo, aparţinînd Marelui Duce de Toscana şi Porto-Longone, care aparţinea regelui Spaniei. era la modă, că vorbea tot timpul doar despre el şi uespre vremurile de odinioară, îl luau peste picior şi rîdeau în gura mare de tot ce spunea el. în afară de aceste cusururi — cu unele eram şi eu de acord — îl acuzau că nu ţinea pasul cu vremea, că continua să trăiască în trecut, că deşi se afla la o Curte unde politeţea şi respectul faţă de femei erau la loc de cinste, el se conducea tot după vechile maxime, considerînd că un bărbat politicos şi manierat îşi făcea de ruşine tagma, lăudînd; cu gura pînă la urechi, doar virtuţile marilor seniori de odinioară.

în 4 sau 5 noiembrie 1646, regina primi vestea morţii nepotului ei — don Baltazar, prinţul Spaniei, singurul fiu al lui Filip al IV-lea, fratele ei — care, aşa cum am aflat mai tîrziu de la doamna de Chevreuse, enf un tînăr drăguţ, amabil şi destul de mare, adică la vîrsta la care ar fi putut domni. Măreţia Franţei a ţinut întotdeauna de decăderea Spaniei ; de data asta, Ana de Austria, ca soră a lui Filip al IV-lea, luă partea fratelui ei, apărîndu-i interesele şi fiind adînc îndurerată. Totuşi mîhnirea ei n-a fost chiar atît de copleşitoare cum ar fi fost dacă ea însăşi n-ar fi avut copii şi n-ar fi fost obligată să se gîndească mai întîi la interesele fiului ei cel mare, viitorul rege al Franţei. Căci această dragoste pentru primul ei născut întrecea orice închipuire. Am văzut scrisorile regelui Spaniei trimise reginei, care erau pline de spirit şi de bun-simţ. Răspunsul acestui rege la regretele manifestate de regină pentru pierderea nespus de grea pe care o suferise, fu demn de acest mare rege. După mulţumirile de rigoare, îi reproşa în termeni foarte calzi şi plini de prietenie, cît de mîhnit era că nu primea veşti de Ia ea şi că afla ce mai face doar de la negustorii de

mărunţişuri.' *„Porque bien podemos, dandonos, battalas como reyes, corresponder como hermanos.“* (Căci putem foarte bine să ne luptăm între noi ca regi, dar să ne iubim totuşi ca fraţi ce sîntem.) Fii ip al IV-lea era într-adevăr un rege nefericit ; căci pierduse numai într-un singur an, pe regină soţia sa — pe sora sa care fusese soţia împăratului Germaniei, şi pe care o iubise foarte mult, precum şi pe unicul său fiu cere urma să se însoare cu nepoata sa, fiica împărătesei.

în seara zilei în care regina a primit acea tristă scrisoare, după ce ne-a spus că fratele ei. regele, îi inspirase o adîncă milă, a început să ne vorbească despre ’drepturile ei la coroana Spaniei, dacă nepoata ei, Infanta, singurul copil pe care-1 mai avea Filip, ar muri. Această regină, atît de indiferentă la propria ei măreţie, atît de departe de dorinţa de a comanda, ni se păr.u în acea clipă, deosebit de interesată şi stăpînită de o ambiţie nemăsurată, nu pentru ea, cî pentru copiii ei. Toată lumea a băgat de seamă că n-ar fi fost deloc deznădăjduită să-1 vadă pe cel de-al doilea fiu al ei — micul Monsieur — rege al Spaniei, încoronat cu propria ei mînă.

După cîtăva vreme, am avut prilejul să citesc o altă scrisoare a regelui Spaniei, prin care se oferea să încheie pace asigurînd-o pe regină că o va semna cu plăcere, cu propria lui mînă. Totodată o ruga să fixeze şi condiţiile ; după care adăugase această frază atît de plină de politeţe : *„Porque no cero que Vuestra Majestad se puede olvidar de las paredes en que nacio“.* (Căci nu cred că majestatea voastră poate să uite pereţii între care s-a născut.) Reginei îi plăcură grozav aceste cuvinte şi era lesne de văzut pe chipul ei dragostea pe care o nutrea faţă de rudele sale ; şi totuşi, deşi soră cu acest frate de care odinioară fusese atît de apropiată şi pe care-1 iubea şi acum din toată inima, se prefăcu a fi foarte rece şi indiferentă, scriindu-i aproape numai ceea ce-i dicta cardinalul, de teamă ca nu cumva să se spună

că, în calitate de regentă, afecţiunea faţă de rudele sale îl leza în vreun fel pe fiul ei, viitorul rege al Franţei.

în timpul doliului după prinţul Spaniei, care nu produse nici un fel de mîhnire la Curte, iată că sosi de pe front ducele de Enghien care, plin de laurii izbînzii. ceru — aparent cu modestie, dar în realitate, cu destulă cutezanţă— drept răsplată pentru victoriile sale, să i se dea Amiralitatea. Regina nici nu se gîndea la aşa ceva, fiindcă păstra această slujbă pentru rege ; atunci ducele făcu o seamă de propuneri care nu fură luate în consideraţie, ca de pildă, să i se dea o oştire cu care să cucerească ţinutul Franche-Comte, pe care-1 putea transforma în regat. Propunerea nu conveni, fiindcă îşi aduseră aminte de toate necazurile pe care le pricinuiseră odinioară regelui, prinţii de sînge, ducii şi'suveranii din Bourgogne ; ducele de Enghien mai făcu şi alte propuneri, dar toate fură refuzate. Monsieur — unchiul regelui — se strădui din răsputeri ca — prin vorbă bună şi înţelegere — să menţină liniştea la Curte ; dealtfel, în timpul acestor tratative secrete, lucrurile părură a fi în ordine. Cardinalul avînd posibilitatea de a-1 mulţumi pe abatele de la Riviere, care ţinea morţiş să fie cardinal, era tot timpul slujit de acesta, cu credinţă. Ducele de Enghien nu era încă atît de puternic încît să-şi alcătuiască un partid al său cu care să obţină ce voia. Pe de altă parte, mulţi curteni erau nemulţumiţi şi puşi pe scandal ; dar regina era încă destul de puternică, ducele de Orleans era binevăzut, iar cardinalul încă nu începuse a fi chiar atît de urît de toţi ; aşa că Ana de Austria, deocamdată, n-avea de ce se teme.

Numai că nu te poţi scălda tot timpul în copaia bucuriei, fiindcă soarta ţine întotdeauna ca după bine să vină şi rău. Aşa că în acel anotimp atît de fertil în victorii, marchizul de Leganez, dînd curs poruncii stăpînului său, regele Spaniei, atacă pe neaşteptate oastea regelui aflată în preajma Leridei. Contele de Harcourt asediase această cetate şi toată lumea trăgea nădejde că în curînd

se va cînta în biserici acel *Te Deum* al victoriei. Dar generalul spaniol puse pe goană două regimente franceze, ucise o mulţime de ofiţeri, captură tunul şi-1 izgoni pe bietul prinţ îoren care, în ce-1 privea, făcu minuni de vitejie. Trei cai fură ucişi sub el ; cum asediase această cetate fără ordinul lui Mazarin, deşi făcuse nenumărate fapte de vitejie, fu aspru criticat de toată lumea ; pînă şi cei mai moderaţi socotiră că-i făceau o favoare susţinînd că era viteaz, dar că nu ştia să comande. Cît de uşor îţi poţi pierde o reputaţie pe care ţi-ai cucerit-o atît de' greu şi care te-a costat atît de scump !

Ducele de Guise, a cărui inimă îl făcea să zboare întocmai ca un fluture, din floare în floare, se îndrăgostise în acea epocă, de o domnişoară de onoare a reginei, o fată frumoasă, de neam mare şi foarte cochetă : domnişoara de Pons. Ducele îi făgăduise s-o ia de nevastă deşi, aşa cum am mai arătat, avea o nevastă în Flandra : pe contesa de Bossu. Ca să-şi poată ţine făgăduiala, se duse la Roma să-1 roage pe Papă să-1 despartă de nevastă ; dar Papa nu-i acceptă rugămintea şi-1 obligă să respecte legămîntul căsătoriei, atît de supărător pentru unii bărbaţi, fiindcă acest legămînt fusese făcut pe vecie. Călătoria întreprinsă pentru un motiv atît de puţin important, o flată grozav pe domnişoara de Pons ; numai că ea avu nişte urmări cu totul deosebite, la care fură obligaţi să ia parte cîţiva mari regi.

In timp ce Mazarin şi regina se străduiau să-1 mulţumească pe ducele de Enghien care dorea mult şi căruia ei voiau să-i dea mai nimic, prinţul de Conde, tatăl ducelui, căzu la pat şi în trei zile, muri. Funcţiile şi pămînturile sale fiind apreciabile, slujiră a-1 plăti pe fiu pentru serviciile aduse Statului. Tînărul sigur că fu supărat de acest procedeu, mai ales că toate propunerile lui, pentru a intra în posesia averii rămase de la

cumnatul său, ducele de Breze, fuseseră respinse. Şi era cu atît mai supărat, cu cît propunerile sale ar fi avut urmări importante pentru Franţa : ar fi putut cuceri oraşele Stenay, Jâmetz şi Clermont ; dar — după cum v-am spus — fusese refuzat, pretinzîndu-i-se mult mai mult. Cu timpul, îi acceptară ofertele, pentru că Mazarin nu mai avu posibilitatea să-1 refuze, întrucît puterea sa scăzuse, în vreme ce puterea prinţilor crescuse considerabil.

Prinţul de' Conde, primul în rang după Monsieur, şi plin de merite, muri a doua zi de Crăciun, în 1-646, aproape de miezul nopţii. Noroc că ultimii săi ani, trăiţi creştineşte, mai şterseseră din ochii Domnului, unele din păcatele tinereţii 1 Deşi strămoşii săi fuseseră hughenoţi, el a fost întotdeauna duşmanul neîmpăcat al acestora. Henric al IV-lea îl declarase moştenitorul prezumtiv al coroanei ; pe atunci era atît de sărac, încît toată averea lui se reducea doar la o rentă de zece mii de livre. La moartea lui, s-a spus că lăsase un milion de livre venit, funcţia de Mare- Maestru al casei regale, precum şi nenumărate domenii. Cusururile îi erau tot atît de mari cît şi calităţile. în afară de proasta reputaţie pe care o avusese în tinereţea sa, era avar[xxx] şi păgubos în

---

XXX Avariţia acestui prinţ era atît de mare, încît un istoric — La- borde care a scris o *Istorie a lui Ludovic al XIV-lea* — îl acuză că după ce Richelieu i-a tăiat capul cumnatului său, ducele de Montmorency, Conde a cerut confiscarea tuturor bunurilor acestuia (oraşele Saint-Maur, Ecouen, Chantilly, etc), care ar fi intrat — pe această tristă cale — în familia de Conde. Lucrurile însă nu stau chiar aşa. Adevărul e că averea ducelui de Montmorency, printre care oraşele Chantilly şi Dammartin, n-au fost încredinţate prinţului de Conde decît în 8 octombrie 16-VJ, sub regenţa, Anei de Austria. Dar în afară de confiscarea bunurilor ducelui de Guise de către Richelieu, prinţul de Conde a mai căpătat abaţia Saint-Denis, pe care mai tîrziu a refuzat s-o mai dea înapoi sub pretextul că ducele de Guise, însurîndu-se, pierduse dreptul asupra acestei abaţii. Toate aceste lucruri arată că doamna de Motteville a spus adevărul,

războaie. Acesta e termenul cel mai elegant pe care-1 putem folosi cînd vorbim de un prinţ de rangul lui, care de fapt n-avea nici o fărîmă de curaj. Cei care-1 cunoscuseră mai demult, spuneau că, în tinereţe, fusese un bărbat frumos. Dar în ultimii ani era urît şi murdar şi nu-i mai rămăsese nici ur;nă din frumuseţea **de** odinioară. Ochii bulbucaţi îi erau veşnic roşii. Barba, neglijentă, ca şi părul îi erau tot timpul unsuroase. Avea obiceiul să-şi dea pletele pe după urechi, ceea ce-1 făcea şi mai dizgraţios. Dar, în afară de aceste părţi urîte, avea şi unele bune. Aşa, de pildă, ţinea ca legile ţării să fie respectate cu stricteţe ; dealtfel, în toate Consiliile, el era întotdeauna de partea dreptăţii. îi şfichiuia pe favoriţi şi dovedise în multe ocazii, că avea o puternică înclinare către echitate şi judecată dreaptă. Acelaşi spirit îl îndemnase să-şi facă ordine şi în casa sa. Avea grijă să-şi trimită cu regularitate, servitorii, la slujba de duminică şi de sărbători ; în ziua de Paşti — ca să-şi obişnuiască slugile să-şi facă datoria în acea zi sfîntă — dădea fiecăruia cîte un sfert de scud. Am auzit spunîndu-se — deşi nu ştiu dacă e adevărat — că se ducea el însuşi deseori la piaţă pentru a se interesa de preţul produselor, dorind să ştie în amănunt totul, să se familiarizeze cu poliţia şi cu poporul, urmînd poate să se apropie de ei şi să-şi atragă simpatia acestora. Cum nu aproba purtarea lui Mazarin, se pregătea să-1 combată. S-a bănuit că aştepta ca revoltele ce se puteau isca oricînd în timpul unei regenţe atît de îndelungate, să-i dea prilejul să-1 atace. Regina nu putea să-1 sufere, pentru că în toate Consiliile el era aproape întotdeauna de altă părere în problemele ce se discutau, punîndu-i cu regularitate, beţe în roate, cardinalului şi dîndu-i peste cap planurile. Pe patul de moarte, i-a cerut iertare lui Mazarin, asigurîndu-1 că n-a avut niciodată nimic cu el şi

---

vorbind despre bogăţiile nemăsurate ale prinţului de Conde (n.ed.fr.).

că procedase astfel doar ca să-şi facă datoria şi să se simtă cu conştiinţa curată. îşi binecuvîntă copiii, cu condiţia să trăiască şi pe viitor creştineşte. îi sfătui să nu uite niciodată supunerea pe care o datorau regelui şi le mărturisi că cea mai mare nenorocire ce se putea întîmpla unui prinţ de sînge, era să alcătuiască un partid care să fie împotriva regelui său ; pentru că făcînd acest lucru,

însemna să devină sclavul tuturor celor care-1 slujeau. Faţă de soţia lui se comportă în, aşa fel, ca şi cum ar fi iubit-o cu patimă, toată viaţa. In realitate, n-o băga în seamă decît atunci cînd avea nevoie de ea ca să-i aranjeze unele lucruri la Curte, unde ea era mai iubită decît el. Prinţesa nu fu prea afectată de moartea lui ; iar ilustra doamnă de Rambouillet fu foarte preţuită pentru afirmaţia pe care o făcu, şi anume că Prinţesa nu avusese decît două zile fericite în viaţa pe care o dusese alături de bărbatul ei : ziua cînd se măritase cu el, fiindcă o ridicase la rangul de prinţesă şi ziua cînd murise, pentru că îşi recăpătase libertatea şi-i lăsase o avere uriaşă. în afară de ceea ce i se lăsase prin testament, mai era şi moştenitoarea acelui splendid palat al familiei de Montmorency.

Cu o zi înainte de a muri prinţul de Conde, Madame, soţia lui Monsieur, născu o fetiţă spre profunda mîhniî-e a soţului ei, care-şi dorea cu patimă să aibă un fiu ; mîhnirea lui Monsieur îl bucură grozav pe ducele de Enghien \ care se văzu astfel ajuns primul prinţ de sînge, nu numai prin moartea tatălui său, ci şi pentru că fetiţa lui Monsieur nu-1 împiedica să ocupe acest rang chiar în ziua în care se prăpădea tatăl său şi să se bucure toată viaţa de prerogativele pe care i le conferea această nouă calitate. Avantajele erau foarte mari şi odată cîştigate, ele nu se mai puteau pierde. Ducele de Enghien era mult mai fericit decît Monsieur. Fiindcă el avea de acum un fiu care avea să-i ducă mai departe neamul. Conform obiceiului, efigia prinţului mort fu afişată peste tot. Şi cum în timpul vieţii fusese cumplit de zgîrcit, cei de la Curte făcură o mulţime de glume pe seama lui, presupunînd chinurile prin care trebuia să treacă bietul său suflet, pe lumea

[1] Monglat spune textual :..Prinţul de Conde, află vestea cu o zi înaintea morţii sale, că Madame născuse o fată, ceea ce-1 bucură grozav, spunînd celor din jur că cel puţin murea cu consolarea că fiul său devenise primul prinţ de

sînge, şi că avea să păstreze acest privilegiu, toată viaţa" (n.ed.fr.). cealaltă, văzînd cheltuielile uriaşe şi inutile făcute pentru înmormîntarea lui. Regina se duse s-o vadă pe doamna Prinţesă, mai curînd ca să se bucure împreună cu ea, decît ca s-o plîngă ; vizită astfel întreaga familie, cu excepţia doamnei de Longueville, care de cîtva timp lipsea. Plecase la Miinster ca să se întîlnească cu ducele de Longueville, pe care regina îl trimisese, încă de la începutul regenţei sale, să duca tratative pentru încheierea păcii.

Capitolul XIV

1647. — Mareşalul de Gassion salvează Armentieres. — înclinarea Anei de Austria către comedie. — Părintele de Saint-Germain se ridică împotriva acestei distracţii. — Şapte doctori de la Sorbona o condamnă, dar alţi zece o acceptă. — Pacea dintre Olanda şi Spania. — Prinţesa de Orania încheie această pace. — Marele Conde şi micii proprietari. — Discuţii între prinţul de Conde şi ducele de Orleans. — Ducele de Longueviile cere în zadar funcţia de colonel al gărzilor elveţiene. — Căsătoria regelui Spaniei cu fiica împăratului Germaniei (februarie 1646). — Prinţul de Conde înlocuit (9 februarie) de la conducerea armatei din Catalonia, de către contele de Harcourt. — Logodna, la Luvru, a domnişoarei de Themines cu marchizul de Coeuvres. — Mazarin dă un spectacol de Operă (2 martie 1647). — Bal la Curte : descrierea sălii de bal.— Toaletele domnişoarei de Orleans, ale regelui, vidamului din Amiens, ducesei de Montbazon şi domnişoarei de Guise, la acel bal. — Mazarin oferă o masă doamnelor de

onoare ale reginei. — Plecarea prinţului de Conde în Catalonia (22 martie). — Portretul acestui prinţ, după retragerea domnişoarei de Vigean, la Carmelite. — Domnişoara de Toussy.

1647. In prima lună a acestui an, duşmanii se gîndiră să ia, prin surprindere, Armentieres ; dar mareşalul de Gassion, cel mai vigilent dintre oameni, le-o luă înainte şi salvă oraşul.

Cea mai însemnată treabă la Curte — şi cea la care toţi se gîndeau cel mai mult — erau distracţiile şi plăcerile. Am mai spus că reginei îi plăcea comedia şi că în anii de doliu se ascundea după o draperie ca s-o poată auzi ; după asta însă, se ducea în mod public, la comedii care aveau loc din două în două zile ; cînd una italiană, cînd una franceză, dar cel mai adesea ambele trupe de actori jucau împreună. Cu o vară în urmă, părintele 'de Saint-Germain, om pios şi aspru, îi scrisese reginei că nu se cădea să se ducă la astfel de distracţii. El condamna comedia şi mai ales pe cea italiană, ca fiind mult prea liberă. Această scrisoare tulbură într-o oarecare măsură sufletul reginei, care nu suporta să facă ceva ce n-ar fi fost pe placul Domnului. Simţindu-se deci neliniştită, discută această problemă qu mai multe persoane. Cîţiva episcopi îi spuseră că de fapt comediile — care înfăţişau, de obicei, lucruri adevărate — nu puteau fi ceva rău ; apoi o asigurară că cei de la Curte aveau dealtfel nevoie de acest gen de distracţii pentru a înlătura altele mai rele. Apoi încheiară spunînd că evlavia regilor trebuia să fie diferită de cea a oamenilor de rînd, că ei fiind persoane publice aveau datoria de a îngădui celor din jur să se distreze. Comedia fu deci salvată şi hazul

italienilor fu adăpostit în spatele unor piese serioase. Aşa că serile, aproape întreaga Curte se aduna la Palatul Regal, în sala cea mică. Regina stătea chiar pe scenă, unde cobora pe o scăriţă aflată la doi paşi de odaia ei, ca să vadă şi să audă mai bine. De obicei, îi lua cu ea pe rege, pe domnul cardinal şi alte cîteva persoane faţă de care voia să-şi arate bunăvoinţa, fie din consideraţie pentru rangul lor, fie ca să le facă o favoare.

Cînd preotul de Saint-Germain văzu comedia din nou la loc de cinste, se burzului şi începu a protesta si mai vehement. Veni din nou la regină şi-i spuse indignat, că asemenea distracţii nu trebuiau practicate, fiindcă ele constituiau un păcat de moarte. După care, îi întinse o hîrtie semnată de şapte doctori de la Sorbona, care erau de aceeaşi părere cu el. Cea de a doua mustrare a pastorului o nelinişti atît de tare pe regină, încît aceasta se hotărî să-1 trimită pe abatele de Beaumont, preceptorul regelui, la aceeaşi Sorbonă, să stea de vorbă şi cu cei care erau de jaărere contrarie. Zece sau doisprezece doctori mărturisiră că ei nu vedeau în comedie nimic rău, care să işte scandal, nici care să contravină bunelor moravuri, că — în sine — comedia nu-i influenţa pe oameni nici în rău, nici în bine şi că puteau s-o vadă şi s-o audă liniştiţi. Aşa că regina îşi găsi, în sfîrşit, liniştea. Curtenii protestară împotriva părintelui Vincent şi-1 făcură, în gura mare, ridicol. Apoi se străduiră s-o convingă pe regină că acel preot — dealtfel om foarte evlavios şi la locul lui — se vîrîse în acea afacere numai ca să-1 discrediteze pe Mazarin, care îngăduia asemenea distracţii la Curte ; dar regina le-o tăie scurt, spunîndu-le că nu credea una ca asta.

Deşi n-am vorbit despre lucrurile importante decît în trecere şi aşa cum vorbesc în general femeile, care nu prea văd aceste lucruri în profunzimea lor sau care, pur şi simplu, nu le dau atenţie, ele au fost totuşi discutate în cabinet, unde mi-am dat toată silinţa să-i ascult cu

atenţie pe cei care luau cuvîntul. Aflînd, în felul acesta, unele lucruri deosebit de importantă, am încercat să le aştern pe hîrtie, nu însă în amănunt, fiindcă n-aveam de gînd să scriu chiar zi de zi tot ceea ce se întîmpla la Curte. Am avut însă grijjă întotdeauna să nu scriu decît numai ceea ce era adevărat şi care-mi fusese relatat numai de persoanele ce luaseră efectiv parte la evenimentele respective. Pacea pe care olandezii o încheiaseră cu spaniolii şi despre care vreati să vă vorbesc acum, dovedeşte ceea ce v-am mărturisit miai înainte.

Poporul olandez — răzvrătit împotriva regelui său, după ce i-a dat atîta bătaie de cap lui Filip al II-lea — s-a văzut îngenuncheat de către acelaşi rege care s-a slujit împotriva lui de cruzimea ducelui de Alba şi de cutezanţa prinţului de Parma, ce-au pus la grea încercare răbdarea Margaretei şi a Infantei tiara- Eugenia. Revolta Olandei, această ^republică atît de faimoasă prin puterea, prin îndrăzneala 'atacurilor şi prţn faptele glorioase săvîrşite de prinţul de Orania aflat la cîrma sa, fusese susţinută de către Franţa, printr-un ajiţtor destul de substanţial. Acum însă Olanda se hotărîse săi renunţe la acest ajutor, să stea pe propriile ei picioare şi să-şi recapete libertatea deplină şi legitimă. Cardinalii de Richelieu şi Mazarin o împiedicaseră însă întotdeauna să facă acest pas. Doborîrea adevăratului lor stăpîn, ale cărui afaceri mergeau foarte prost, le dădu posibilitatea să încheie pace [XXXI] cu el, păstrîndu-şi Statele uzurpate, cuceririle şi dominaţia. Olandezii înche- iară deci un tratat cu el, care a fost ratificat mai tîrziu, trăind astfel liniştiţi şi stăpîni în ţara lor, dar cu ruşinea de a fi socotiţi tot pe atît de răi creştini pe cît fuseseră de turbulenţi ca supuşi. Pentru a păstra într-un fel, măsura faţă de rege, tărăgănară

XXXI în 1647, între Spania şi Olanda s-a hotărît suspendarea ostilităţilor. Dar tratatul de pace n-a fost semnat decît în 30 ianuarie 1648, adică înainte de sfârşitul războiului dintre Franţa şi Spania (n.ed.fr.).

semnarea tratatului, pretextînd că înainte de a se 'despărţi definitiv de Franţa, voiau sâ facă 'pace şi cu ceilalţi. Regele îi 'porunci contelui de Ser- yien, care se afla la Munster, să tragă o fugă pînă în

Olanda *şi să încerce să torpileze acea pace separată, dar Servien nu izbuti să facă nimic ; aşa că olandezii, urmînd pilda altor popoare, nu se mai gîndiră decît la interesele şi la întărirea puterii lor.

De Estrades, care se afla la Curtea prinţului de Orania cînd se încheie această pace, mi-a spus că de fapt, ea s-a datorat avariţiei prinţesei ^e Orania, pe care spaniolii o atrăseseră de partea lor încă de pe vremea cînd trăia bărbatul ei, Henrie de Nassau. De Estrades ne asigură că acel principe, care era la fel de viteaz şi de înţelept ca şi strămoşii săi, n-ar fi consimţit niciodată să încheie o astfel de pace, dacă şi-ar fi putut realiza visele sale ambiţioase, de mărire şi de glorie. Dealtfel, era convins că sfîrşitul războiului însemna de fapt şi sfîrşitul puterii sale şi că armata nemaitemîndu-se de el, norodul îl va dispreţui. Dar boala, scăzîndu-i forţele, îi scăzu şi puterea de a iudeca, aşa că nu se mai opuse la această pace, cum ar fi făcut dacă ar fi fost în deplinătatea puterilor sale fizice şi psihice. Dacă avariţia soţiei sale a fost punctul de plecare al acelui tratat de pace, apoi avariţia lui Mazarin — cu toată dorinţa lui de a i se opune — a fost cea care i-a pus capac. De Estrades, povestindu-mi aceste lucruri, mi-a zis printre altele, că acea principesă nu se lăsase cumpărată de Spania decît numai de ciudă că Mazarin n-a vrut să-i trimită perechea de cercei cu diamante pe care i-o făgăduise.

Ca să nu părăsim totuşi Curtea regentei noastre, propun să .ne întoarcem la prinţi, singurul motiv de nelinişte al reginei, în acea perioadă (ianuarie 1647). Prinţul de Conde, devenind bogat şi puternic, începu a fi privit de Întreaga Curte ca un om a cărui amiciţie sau ură te puteau face mare sau doborî. Victoriile de la Rocroy şi Friburg, cucerirea cetăţilor Furnes, Mardick şi Dunkerque, îl făcuseră să se creadă stăpînul Franţei, cu atît mai mult cu cît curtenii preferau protecţia lui în locul celei a ducelui dt Orleans. Iată de ce cei care, prin poziţia lor, erau în stan

2H0

de a face bine sau rău oferindu-şi serviciile şi ataşîndu-se de acest prinţ, începură a-şi îngroşa rîndurile. Aᶜa că, atunci cînd prinţul de Conde venea în vizită la regină, îi umplea acesteia odaia de oamenii cei mai de vază. Admiratorii săi, în marea lor majoritate seniori tineri care-1 urmaseră în armată şi care împărţiseră cu el gloria şi bucuria victoriilor dobîndite, erau numiţi „Ies *petits-maitres",* pentru că erau cu trup şi suflet de partea celui care li se părea a fi cu mult deasupra celorlalţi ; titlu care-1 făcură să pălească pe cel de „Importanţi".

In această situaţie — deşi calitatea de „fiu al Franţei" făcea să existe o diferenţă între ducele de Orleans şi el, pe care dealtfel îl trata cu tot respectul cuvenit — prinţul de Conde nu scăpa nici o ocazie din care să nu tragă foloase. Cum după moartea tatălui său începuse a lua parte la toate Consiliile, într-o zi se nimeri să fie amîndoi — şi el, şi ducele de Orleans — în Consiliuli de conducere : ducele de Orleans, care, de obicei, avea în spatele scaunului său un secretar şi cîţiva slujitori, socoti necuviincios ca prinţul de Conde să procedeze în acelaşi fel, cu atît mai mult cu cît tatăl său, răposatul prinţ de Conde, nu-şi îngăduise niciodată un asemenea lucru. Aşa că ducele se plînse cancelarului, care părea a fi prieten cu prinţul. Cancelarul fu cum nu se poate mai încurcat, fiindcă ducele de Orleans îl rugă să-i spună prinţului că dacă mai continua să-şi ţină slujitorii în spatele jilţului, va porunci să fie alungaţi ; cancelarul neputîndu-se hotărî să aducă la îndeplinire o asemenea poruncă, îi răspunse lui Monsieur că în această privinţă trebuia să-l consulte pe Emeri, care era omul lui Mazarin, şi care-1 văzuse pe răposatul prinţ de Conde, în Consiliu. Emeri, care era curajos şi ştia să pună lucrurile la punct, răspunse pe loc că domnul Prinţ era obligat să procedeze întocmai ca şi tatăl său şi că trebuia să i se aducă la cunoştinţă nemulţumirea ducelui de Orleans. Aşa că amîndoi — cancelarul şi el — îi spuseră prinţului de Conde despre ce anume **ara** vorba ; acesta păru surprins

dar. după ce fu asigurat că răposatul său tată nu ţinea în spatele jilţului său nici un fel de slujitor, prinţul de Conde îşi chemă imediat secretarul şi-i porunci, cu glas tare, să nu se mai apropie de el cînd se afla în Consiliu ; în şoaptă însă, îi porunci să vină şi să nu întîrzie niciodată.

Ducele de Orleans fiind pe deplin satisfăcut, după Consiliu îi spuse prinţului de Conde, înainte de a ieşi din sală, să nu ia în nume de rău faptul că procedase astfel, pentru că aşa era just ; la care domnul Prinţ îi răspunse :

— Aveţi dreptate, Monsieur, iar eu nu voi ezita niciodată să vă arăt respectul pe care vi-1 datorez ; dar, manifestîndu-ne în toate împrejurările respectul pe care vi-1 datorăm, socot totuşi că, în cazul de faţă,'puteaţi să-mi atrageţi atenţia, cu mai multă discreţie.

Monsieur rosti o scuză, după care se salutară şi rămaseră prieteni, atît cît pot fi prieteni nişte mari prinţi pe care politica şi interesele îi pot face, în orice clipă, să devină duşmani.

Ducele de Longueviile, care făcea parte din familia prinţului de Conde, din moment ce era însurat cu sora lui, ale cărei ambiţii nu erau mai prejos de cele ale fratelui ei, ceru slujba de colonel al regimentului de elveţieni, care devenise vacantă, în urma morţii mareşalului de Bassom- pierre, amintindu-i reginei că atunci cînd plecase în Germania pentru a trata pacea, ea îi făgăduise că-i va da prima slujbă ce se va ivi la Curte. Dar iată că Monsieur se opuse cu străşnicie, atît ca să facă plăcere Curţii, cît şi în interesul său personal, afirmînd că el nu va îngădui ca domnul Prinţ, care abia fusese numit marele maestru al casei regale, să-1 aibă pe cumnatul său colonel al elveţienilor ; că cele două slujbe l-ar face pe Conde stăpîn nu numai peste casa regală, ci şi peste rege. Aşa că slujba solicitată de cumnatul lui Conde, fu dată mareşalului de Schomberg împreună cu guvernămîntul din Metz, în

schimbul celui din Languedoc pe care Monsieur îl ţinu pentru sine ; ducele de Longueville fu astfel constrîns să se mulţumească cu bunurile pe care le avea şi cu cinstea de a participa la cea mai importantă afacere din epoca respectivă, despre care se spunea totuşi că Servien deţinea mult mai multe secrete decît el ; noroc că avea naşi mari la Curte. Domnul Prinţ şi Normandia — al cărei guvernator era — constituiau gajuri sigure în ceea ce privea avansarea lui. Dealtfel, nici nu trecu prea multă vreme fără a i se satisface dorinţele, deşi nici aşa n-avea motive să se plîngă.

Regina primi, cam tot pe atunci (februarie 1646), o nouă scrisoare de la fratele ei, prin care acesta o anunţa că se însurase a doua oară, cu fata împăratului Germaniei, care fusese sortită fiului său. Această micuţă prinţesă — care-i era nepoată — şi care n-avea decît treisprezece ani, deveni soţia lui Filip, mai mult datorită faptului că regii Spaniei hotărîseră să se însoare numai cu rude. Fratele Anei de Austria avea atunci patruzeci şi trei de ani şi această înclinare firească persoanelor în vîrstă către femei tinere, avu un efect deosebit asupra lui : îşi iubi soţia cu o dragoste pătimaşă, dovedind că atunci cînd iubirea are la bază şi o fărîmă de rudenie, devine mult mai puternică şi mai tandră. Cum acest prinţ o iubise mult şi pe împărăteasă, acum le iubi pe amîndouă în persoana soţiei sale. Adăugind la această iubire şi calitatea de rudă a bărbatului ei, această prinţesă îi ţinu loc şi de nevastă şi de nepoată ; şi cu toate că multor persoane le displac astfel de legături, lui îi plăcu tot atît de mult pe cît displăcu altora.

Contele de Harcourt, aflat într-o situaţie destul de proastă în Catalonia, fiindcă era prost văzut la Curte, ceru îngăduinţa de a se înapoia la Paris ca să se apere împotriva duşmanilor săi, care nu voiau cu nici un chip să-l cruţe, spunînd despre el că nu izbutise să cucerească Lerida, fiindcă Mazarin părăsise Catalonia trimiţîndu-şi toate forţele în Italia : un om predestinat să

cada, dar ţâre era întotdeauna ajutat de diverse persoane ce se străduiaa să-l susţină, cu toate greşelile de care era — şi pe bune — învinuit. Contele de Harcourt fu într-adevăr rechemat la Paris, iar armata din Catalonia îi fu încredinţată prinţului de Conde, căruia urma să i se mai trimită întăriri pentru a restabili reputaţia oştilor regelui. Acest lucru se hotărî în Consiliul din 9 februarie şi fu ţinut secret o vreme, din motive pe care eu nu le ştiu. Mareşalul de Gramont se minună peste poate, auzind că cei de la Curte putuseră păstra un secret ştiut de cinci sau şase persoane, fie chiar şi numai cîteva zile.

In aceeaşi zi, se logodi la Curte, domnişoara de The- mines, faţa mareşalei d'Estrees şi a primului ei soţ, cu marchizul de Coeuvres. Regina Angliei, care fu de faţă la această ceremonie, se opuse cu străşnicie să semneze ea,' prima, contractul de căsătorie, considerînd că această cinste nu i se cuvenea ; după ea, semnară regele şi regina, apoi prinţul de Galles, iar după el, Monsieur, unchiul regelui, fiindcă adevăratul Monsieur, fratele regelui, era încă prea mic şi nu ştia să scrie.

Spre sfîrşitul postului (2 martie 1647), avu loc la Curte o mare serbare, foarte frumoasă şi foarte lăudată de linguşitorii care au existat întotdeauna şi pretutindeni. Se reprezentă şi o comedie, cu diverse maşinării şi cu muzică, aşa cum era moşia în Italia ; comedia fu nostimă, iar nouă — care nu mai văzusem încă aşa ceva — ni se păru un lucru extraordinar. Căci Mazarin adusese cîntăreţi — aleşi cu mare grijă — tocmai de la Roma, ca dealtfel şi pe maşiniştii care se bucurau de o mare reputaţie în acest gen de spectacole. Veşmintele actorilor fură măreţe, la fel ca şi decorurile. Cei mondeni se distrară ; cei evlavioşi murmurară ; iar cei obişnuiţi să bombăne tot timpul şi să ţină de rău tot ce văd,

condamnaseră această distracţie, fiindcă oamenii de acest soi critică pînă şi aerul pe care-1 respiră.

Comedia nu putu fi gata decît în ultimele zile ale carnavalului ; ceea ce-i determină pe Mazarin şi pe ducele de Orleans s-o preseze pe regină ca această comedie să se joace în postul Paştelui ; dar regina, care era foarte evlavioasă, nu fu deloc încîntată. Ba, la un moment dat, chiar se şi supără pentru că reprezentaţia, care fu fixată într-o sîmbătă, începu cam tîrziu, şi a doua zi ea ţinea neapărat să meargă la slujba de dimineaţă. Totuşi, ne- vrînd să renunţe de tot la această distracţie, ca să nu-1 supere pe cel care se străduise atîta ca să-i facă această plăcere, plecă pe la jumătatea piesei, retrăgîndu-se, ca să se roage Domnului, ca să mănînce şi să se culce cît mai devreme, pentru a se putea scula a doua zi, în zori şi a nu-şi da astfel peste cap, obiceiurile. Cardinalul se simţi totuşi jignit. Şi deşi nu era vorba decît de un fleac care avea însă la ba*ă un lucru serios şi important din moment ce regina procedase aşa cum procedase, adică plecase la jumătatea piesei, curtenii se bucurară enorm că cutezase să nu-i facă pe plac cardinalului. Şi cum el o făcu pe supăratul, acest mic afront le merse la inimă celor care nu-1 puteau suferi. Limbile şi urechile celor de la Curte avură serios de furcă, timp de cîteva zile ; iar cei mai înverşunaţi, trăiră cîteva momente de bucurie fără seamăn.

Mareşalul de Gramont, elocvent, spiritual, şi avînd obiceiul de a sări întotdeauna peste cal cu laudele, ca orice gas con, puse comedia cu pricina, mai presus de tot ce văzuse el pe 1-ume ; ducele de Mortemart, mare amator de muzică şi curtean diplomat, păru încîntat pînă şi de cel mai modest actor ; ceilalţi, ca să-i facă pe plac cardinalului, vorbeau despre acea comedie exagerând în aşa hal lucrurile, inert tocmai bine o făcură să devină pur şi simplu odioasă în ochii persoanelor eu simţul măsurii. A doua zi seara, această celebră comedie se reprezentă din nou şi regina o văzu, în sfîrşit, pînă la capăt Luni avu

loc un bal care se dădu chiar în sala de teatru, pe scena unde fuseseră plasate toate maşinăriile, ceea ce plăcu foarte mult participanţilor. Sala era aurită, iar pe scenă se vedeau tot felul de tablouri uriaşe, pictate în perspectivă, ceea ce constituia o mare distracţie pentru cei ce ocupaseră amfiteatrul. Sala era de asemenea plină de scaune şi de jilţuri, vîrîte în nişte nişe aflate de jur împrejur. La capătul cel mai ridicat, se afla un tron înălţat pe patru sau cinci trepte, cu scaune şi jilţuri de jur împrejur, şi cu un baldachin deasupra, făcut dintr-o ţesătură de aur şi argint şi cu nişte franjuri demne de o astfel de amenajare.- Patru mari candelabre de cristal luminau acea sală, care părea o sală din basme şi care, în zilele noastre, reprezenta secolul Urgandei şi Armidei.

Regele, ca să fie politicos faţă de prinţul de Galles, nu se aşează pe scaunul lui, unde o pofti pe Mademoiselle să şadă, care în seara aceea fusese împodobită chiar de mîna reginei, cu nestematele coroanei, perle şi diamante, prinse cu mici panglici negre, albe, sau de un roşu aprins. Această podoabă era deosebit de frumoasă, mai ales cununa pe care-o avea pe cap. Aveai impresia că acele perle şi acele diamante mari, erau nişte flori şi că toată bogăţia şi frumuseţea naturii se adunaseră în mod special ca s-o împodobească pe Mademoiselle. Din acea cunună, coborau trei pene şi trei panglici — fiecare de altă culoare — care-i atîrnau pînă pe piept. In acea zi, Mademoiselle dovedi că o persoană drăguţă poate deveni frumoasă cînd e gătită cum trebuie. Regele avea o haină de satin negru, brodată cu aur şi argint, unde negrul nu se ivea decît ca să scoată şi mai bine în relief frumuseţea şi bogăţia broderiei. Nişte pene roşii şi cîteva panglici de aceeaşi culoare îi completau toaleta ; dar trăsăturile frumoase ale chipului, strălucirea şi seriozitatea privirii, albeaţa şi vioiciunea chipului, precum şi pletele care pe atunci îi mai erau încă foarte blonde, erau de fapt cele mai frumoase podoabe ale sale. Dansa minunat şi, cu

toate că n-avea decît opt ani, avea o ţinută impunătoare.

Prinţul de Galles fu foarte lăudat şi plăcu la toată lumea. Dar ceh al cărui veşmînt fu cel mai lăudat, fu vidamul din Amiens, ginerele mareşalului de Villerov. Veş-Liîntul acestuia era tot brodat cu aur şi cu perle, iar broderia era atît de delicată încît făcea să pălească pînă şi pietrele preţioase care, în comparaţie cu ea, păreau mult prea grosolane. Ducesa de Montbazon, care veni împodobită cu perle şi cu o pană roşie în păr, deşi trecuse binişor de patruzeci de ani, era încă nespus de încîntătoare, dovedind astfel că uneori şi toamna vieţii poate fi frumoasă. Domnişoara de Guise care se afla şi ea acolo, deşi era mai tînără ca ducesa de Montbazon, părea mai bătrînă. înfăţişarea şi modestia ei — căci era împodobită doar cu nişte perle negre — fură totuşi admirate de toată lumea. Toate celelalte persoane aflate încă la vîrsta la care se mai puteau împodobi, depuseră toate strădaniile ca să placă celor din jur. Domnişoarele de onoare ale reginei — Pons, Guerchy şi Saint-Mesgrin — încercară să facă unele cuceriri, în- frumuseţîndu-se cît putură. Ferice de ele, dacă printre atîtea frumuseţi au putut totuşi să pună mîna pe nişte bărbaţi conform ambiţiilor şi dorinţei lor !

Comedia se reprezentă din nou, a doua zi după bal. Cum se sfîrşi foarte tîrziu, n-am mai avut ce mînca. Mazarin ne pofti la masa lui, pe sora mea şi pe mine, pe doamna de Bregi şi pe domnişoara de Beaumont, care intrase iarăşi în graţiile reginei. A fost singura masă pe care ne-a oferit-o în viaţa lui şi aceea destul de modestă. Dealtfel, ne-a tratat cu atîta indiferenţă şi răceală încît mai bine nu ne mai invita. Dispreţuia femeile şi nu socotea că ele ar fi demne de stima lui dacă — prin intrigile sau maliţiozitatea lor — nu izbuteau să-i cîştige încrederea. Am plecat de la cardinal foarte nemulţumite că n-am fost primite aşa cum se cădea, mai ales doamna

de Bregi care, fiind o femeie frumoasă, avusese îndrăzneala să pretindă ctă marele ministru Mazarin ar nutri faţă de ea o anumită simpatie. Din această pricină, ea se simţi mult mai umilită decît noi, celelalte, care eram hotărîte să suportăm toanele cardinalului şi care, pe deasupra, mai eram şi obişnuite cu manierele lui pline de dispreţ.

Prinţul de Conde, văzînd că luna martie era pe sfârşite (22 martie 1647). începu a se pregăti să plece în Catalonia. I,a plecare, simţi o oarecare mîhnire fiindcă făcuse o mică pasiune pentru domnişoara de Toussy ; această pasiune il obseda deşi — în ciuda tinereţii sale — îşi făcuse o profesiune de credinşă din a dispreţul dragostea, pentru a se putea consacra în întregime gloriei. Făcea pe puritanul în privinţa aventurilor, susţinînd că renunţase de mult la ele, ba chiar şi la baluri, deşi tocmai la un bal o întîl- nise pe domnişoara cu pricina. Prinţul nu era un bărbat frumos : avea o faţă urită, ochii albaştri şi o privire plină de trufie. Nasul acvilin, gura şi mai urîtă, din cauză că era prea mare şi cu dinţii ieşiţi în afară ; cu toate acestea. în întreaga sa fizionomie avea ceva măreţ şi mîndru, făcîn- du-1 să semene cu un vultur. Deşi nu era înalt, era armonios alcătuit. Dansa bine, era un om plăcut, cu o înfăţişare trufaşă şi dominatoare pe care j-o dădeau hainele bogate, frizura şi pudra, deşi era din fire destul de neglijent ; în timpul cît purtase doliu după tatăl său, fusese de-a dreptul şleampăt ; avînd un chip slab şi prelung, această neglijenţă îl dezavantaja şi mai mult ; de fapt, ea se datora faptului c-o pierduse pe domnişoara de Vigean, căci după ce aceasta se călugărise, retrăgîndu-se la Carmelite, prinţul căzuse într-o totală stare de indiferenţă. Dar iată că, pe neaşteptate, domnişoara de Toussy trezi din nou în el dorinţa de a plăcea. Şi încă atît de tare, încît îl văzurăm venind cîteva zile în şir, la Curte, dichisit şi bine dispus, înainte de a pleca în Catalonia. Intr-o seară, cu puţin timp înainte de a pleca, eu şi cu

domnişoara de Beaumont l-am întîlnit în grădină, la Renard. Apropiindu-se de noi ca să ne salute, după ce a vcrbit o vreme despre călătoria sa, domnişoara de Beaumont l-a întrebat dacă pleca cu inima uşoară. El îi răspunse că asta depindea de starea lui sufletească şi, fără să ne spună mai mult, ne lăsă să
bănuim că părăsea Parisul cu mare regret.» Ajungînd la oştirea lui şi negăsind nici trupele, nici tunurile gata de luptă aşa cum crezuse, se supără cumplit. Domnişoara de Toussy era frumoasă, dar nu prea deşteaptă ; de da|a asta, dovedi totuşi că avea minte, fiindcă nu acceptă nici un fel de galanterii. Şi cum rîvnea o partidă bună, această iu- bine atît de puţin încurajată, se stinse aproape tot atît de repede pe cît se aprinsese. Aşa că prinţul o uită cu desăvârşire şi nu mai fu preocupat decît de ambiţiile sale politice ; asta însă pînă în ziua în eare o altă persoană, mult mai periculoasă decît domnişoara de Toussy şi mult mai isteaţă, veni să împartă cu el o pasiune devoratoare. Au existat şi unele persoane care, pretinzindu-se experte în dragoste, au declarat că prinţul n-a iubit-o niciodată cu adevărat pe acea tînără frumoasă, dar lipsită de larmec, care într-adevăr nu l-a fermecat decît prea puţină vreme.

Capitolul XV

Moartea prinţului de Orania. — Regele Angliei, tractat de scoţieni. — Molinistii şi jansenistii. — Ana de Austria îi susţine pe iezuiţi. — Favorurile acordate ducelui de Longueville. — Regina Suediei grăbeşte pacea

cu Get- mania. — Ducele Bavariei mediază această pace, propu- nînd ca el să rămină neutru. — .Slăbiciunea ducelui de Orleans pentru domnişoara de Saint-Mesgrin. — Minia iui împotriva marchizului de Jarze. — Călătoria ducelui şi a ducesei de Orleans la apele din Bourbon. — Firea ciudată a acestei ducese. — Portretul ei şi al ducelui de Orleans. —> Primirea rece pe care i-o face regina, ducelui de Harcourt după ce acesta s-a înapoiat din Catalonia. — Reîntoarcerea la Paris a doamnei de Longueville. — Persoana sa preocupă aproape toată Curtea. — Legătura ei cu contele de Marcillac. — Portretul acestuia. — Motivele răcelii reginei faţă de ea. — Situaţia strălucită a Franţei în acea epocă. — Ambasada Danemarcei. — Portretele ambasadorului şi al soţiei sale. — Capacitatea şi activitatea cardinalului. — Cusururile sale. — Duşmanii asediază Armentieres. — Neliniştea reginei în legătură cu acest asediu. — Încetineala calculată a ducelui de Orleans de a reveni la Curte. — Atenţiile ducelui de Orleans faţă de doamna de Montbazon. — Discuţii între Mademoiselle şi prinţesa de Conde privind privilegiile etichetei.

Deci în acea vreme, muri prinţul de Ora'nia. Moartea lui a constituit — din motivele pe care le-am amintit — o mare pierdere pentru Franţa. Meritele acestui prinţ făcindu-1 să fie stimat în toată Europa, a fost profund regretat de toată lumea. Nefericitul rege al Angliei, care şi-1 făcuse ginere, se afla pe atunci foarte aproape de împlinirea funestului său destin, căci tocmai fusese trădat de scoţienii la care se dusese să caute fidelitate şi forţe pentru a se răzbuna pe parlamentari ; dar acel norod necruţător il dădu pe mina duşmanilor. Am auzit spunîndu-se că aceştia cică l-ar fi întrebat dacă n-ar fi fost mai mulţumit să se ducă în Anglia şi că el le-ar fi răspuns că da, că prefera să rămînă alături de cei care-1 cumpăraseră şi nu de cei care-1 vînduseră. Aşa că pînă la

urmă, fu închis pe insula Wight, unde rămase pînă ce fu condamnat la mcarte. Parlamentul şi slujitorii săi îi făcură o serie de propuneri. Dar fie că le socoti contrare intereselor sale, lie că nu se dovedi îndeajuns de dibaci ca să le accepte pe cele care-i erau favorabile (aşa au spus unele persoane capabile de a judeca just lucrurile), nu acceptă nici una şi fu predestinat de soartă celui mai crud şi mai neaştep-; tat sfîrşit pe care l-a avut vreodată un rege.

Noi n-am avut, slavă Domnului, războaie religioase în Franţa ; n-au existat decît nişte controverse ce-au avut adesea loc între doctorii noştri în teologie. A existat o astfel de discuţie în legătură cu Sfîntul Duh, dar care s-a încheiat printr-o hotărîre a Papei Urban al VIII-lea, împotriva căreia nu s-a mai ridicat nimeni. în fond, şi unii şi alţii erau de aceeaşi părere. Părintele des Mares, din congregaţia preoţilor oratorieni, care vorbea, în acel an, cu un zel deosebit despre postul Paştclui, era ascultat cu sfinţenie de marea aristocraţie, de oamenii înţelepţi, ba chiar şi de multe dintre persoanele ce se retrăseseră din viaţa publică. în ceea ce priveşte doctrina, o socoteau a fi opera lui Jansenius, episcop de Ypres. în Flandra, care scrisese o carte despre harul divin al sfîntului Augustin. Şi, cum îi era greu — ca dealtfel şi altor predicatori — să vorbească despre un lucru atît de delicat încît practic nici n-avea ce spune, la Paris nu se mai vorbi decît despre jansenişti şi molinişti.

Această problemă, de care se interesa toată lumea, împărţi nu numai şcolile, ci şi străzile, întreg oraşul şi bineînţeles şi Curtea. Cei ce se numeau molinişti (de la Molina [XXXII], teolog spaniol), eereau scoaterea a cinci

XXXII Iezuit spaniol, născut la Cuen(,a. în 1535, mort în 1601. Tratatul său *De liberi arbitrii cum gratiac donis concordia,* care a dat naştere partidului molinist, a fost publicată în 1588. Jansenius, episcop de Ypres, născut în 1585, a murit în 1638. Tratatul său intitulat *Augustinus,* în care combatea doctrina lui Molina, n-a. fost publicat decît

propoziţiuni din cartea lui Jansenius ; iar cei care-şi ziceau jansenişti, susţineau că cele cinci propoziţiuni incriminate nici nu existau în cartea cu pricina.

Dorinţa de a ne însuşi ştiinţa binelui şi a răului, ne-a costat atît de scump, incit trebuie să recunoaştem că ar fi fost mai bine s-o ignorăm, fiindcă toţi şi-au dat seama că de fapt ea a fost pricina tuturor relelor.

Dar să ne întoarsem la cabinet, de care m-am îndepărtat fără să vreau, şi să vorbesc despre pretenţiile ducelui de Longueville care ceruse funcţia de colonel al gărzilor elveţiene. Pînă la urmă, s-a mulţumit cu castelul din Caen pe care i l-a dăruit regina. A mai căpătat de asemenea şi un comitat sau o baronie care-i aducea patruzeci de mii de livre rentă, aproape de principatul Neuchâtel — care era tot al lui — precum şi dreptul de moştenire pentrul fiul său, contele de Dunois, care n-avea pe atunci decît un an sau aproape un an. Ducele de Longueville se afla in acea vreme la Munster, unde pregătea; pacea generală'a Europei, între Franţa şi întreaga Germanie, deşi fusese întirziată o vreme din pricina intereselor marchizului de Brandemburg şi a unor dificultăţi pe care le iscaseră suedezii. Dar regina lor. care dorea şi ea pacea, după ce ţinu un mare Consiliu, se mînie auzind părerea cancelarului Oxenstiern şi trimise un curier de la Stockholm la Ostnabruck — unde se aflau plenipotenţiarii francezi — prin care îi anunţa că pot începe deliberările, cu condiţia să-şi menţină propunerile. Le interzise să mai facă altele noi, de teamă ca nu cumva să întîrzie încheierea păcii ; în privinţa păcii cu Spania nu şe mai aştepta decît răspunsul cardinalului Mazarin, care avea unele re-

după moartea sa, în 1640 şi cenzurat de Papă, în anul următor. Abia în 31 mai 1653 Papa Inocentiu al X-lea a condamnat cele cinci nropoztiii extrase din tratatul lui Jansenius după unii, iar după alţii, complet străine de doctrina episcopului din Ypres (n. ed. fr.).

zerve. .

încheierea păcii cu Germania a fost impulsionată de hotărîrea ducelui do Bavaria care a propus un soi de neutralitate prin care se lega să nu-1 mai ajute pe împărat nici direct, nici indirect. Acest prinţ dibaci. care era socotit drept unul dintre marii politicieni ai vremii sale, fiind destul de bătrîn, se temea să-.şi lase ţara în ghearele războiului. Aşa că nu mai voi să ne fie duşman, de teamă ca nu cumva — după moartea sa — Franţa, vrînd să se răzbune pe el, să nu-i ducă .ţara de rîpă, iar împăratul, sub pretext c-o apără, să nu pună stăpînire pe ea.

Iată acum şi o mică galanterie care ne face să trecem de la pacea din Germania, la războiul pasiunilor dezlănţuite. Ducele de Orleans manifestase încă de la începutul regenţei o oarecare slăbiciune faţă de tînăra Saint-Mesgrin, domnişoara de onoare a reginei, fapt care-1 determinase să-i dăruiască un frumos şirag de perle. Făcîndu-i acest dar, prinţul socotea că tînăra domnişoară trebuia să-i fie atît de obligată, încît să nu mai cocheteze cu nimeni. Dar fata, care avea mai mult interes decît afecţiune faţă de prinţ, care dorea să se distreze, cu atît mai mult cu cît îşi dădea seama că ducele nu nutrea o prea mare dragoste faţă de ea, se amuza, în mod public, cu marchizul de Jarze. Acest nou prieten avea o înclinare deosebită către glumă : era spiritual şi ţinea cu orice preţ să placă. Iubitul ei de sînge regal fu atît de nemulţumit de infidelitatea domnişoarei, încît într-o dimineaţă, cînd Jarze se prezentă' la Luxembourg ca să-1 salute pe ducele de Orleans, acesta porunci căpitanului gărzilor, să-I azvîrle pe fereastră. Astfel de vorbe rostite de un prinţ destul de bun la suflet, îi mirară grozav pe toţi cei de faţă ; dar abatele de la Riviere, care-i ieşi înainte lui Jarze, îl salvă din acea primejdie ; sigur că toată lumea s-a minunat peste poate de faptul că o pasiune atît de neînsemnată putea da naştere unuia dintre cele mai violente acte pe care le poate săvîrşi gelozia.

Mai târziu, toată lumea află că mînia lui Monsieur se datora faptului, mărturisit chiar de el domnişoarei de Saint-Mesgrin, că nu-i plăceau discuţiile acesteia cu Jarze şi că, tot văzîndu-i discutînd, el bănuise că se amuzau pe seama lui, simţind o plăcere deosebită să-i aţîţe gelozia. Această presupunere — care poate că nu era chiar neîntemeiată — l-a făcut să-şi piardă stăpînirea de sine, bunătatea şi răbdarea, virtuţi ce trebuie să sălăşluiască întot- deauna în inima unui prinţ. După ce patima i s-a mai potolit, această iubire a pornit-o pe un făgaş mai blind. Monsieur l-a iertat pe Jarze, iar acest gentilom a început să alerge după alte aventuri, apoi s-a ataşat puternic de prinţul de Conde şi n-a mai călcat pe la Luxembourg. Ducele de Orleans a plecat şi el la apele de la Bourbon, iar Madame, soţia lui, l-a însoţit în această călătorie. S-au dus amindoi să-şi vadă de sănătate, ca să poată dărui un prinţ Franţei, lucru pe care Monsieur îl dorea cu toată ardoarea. Soţia lui nu prea călătorea, fie din comoditate, fie că era într-adevăr bolnavă ; nu ieşea nicăieri ; spunea că, cea mai mică agitaţie, o făcea să leşine. L-am auzit de cîteva ori pe Monsieur, luînd-o peste picior, povestindu-i reginei că pînă şi împărtăşania şi-o lua în pat, refuzînd să se ducă la capela care era la doi paşi, şi asta fără să dea semne că ar suferi de ceva serios. Cînd venea la regină, la doi ani o dată, venea într-o litieră şi făcea atîtea fasoane, încît sosirea ei la Palatul Regal era întotdeauna socotită un adevărat eveniment. Adesea, deşi nu se afla decît la trei paşi de palatul Luxembourg, trebuia luată cu litiera, ca şi cum ar fi fost atacată de zece boli dintr-o dată, deşi pe faţă nu i se citea nimic. Tot timpul înfuleca bucăţi de pîine, făcîndu-şi adevărate provizii prin buzunare ; duşmanii ei de moarte erau botinele de piele. Madame era sora ducelui de Lorena. Monsieur — aşa cum mi se pare că am mai spus — se însurase cu ea în timpul exilului său, fără consimţămîntul răposatului rege. Cînd oraşul Nancy a fost cucerit, ea a scăpat deghizată în paj,

ascunsă în fundul unei şarete şi şi-a răscumpărat, cu mare trudă, cinstea de a se fi măritat cu Monsieur.

Acest prinţ, la rîndul lui, care era pe atunci moştenitorul prezumtiv al Coroanei, fiind silit s-o lase în Flandra, cînd s-a întors în Franţa, i-a fost nemaipomenit de» credincios ; cum nu se dovedise niciodată ferm faţă de cei care se ataşau de el, Ludovic al XIII-lea, fratele său, presîndu-1 — după ce s-a înapoiat în Franţa — să rupă acea căsătorie, el nici măcar n-a vrut să audă de aşa ceva şi de îndată ce regele şi cardinalul Richelieu şi-au dat duhul, primul lucru pe care l-a făcut, a fost să-şi cheme soţia lîngă sine. Am auzit spunîndu-se, că după ce a sosit la Paris, în acel splendid palat al Luxembourgului, întrebată dacă nu se simţea fericită de a se vedea într-o atît de superbă locuinţă, ea ar fi răspuns foarte rece că, după bucuria de a-1 revedea pe Monsieur, nimic nu mai conta în ochii ei. Era inteligentă şi medita îndelung asupra a ceea ce avea de spus. După felul cum vorbea, părea să aibă inimă, dar şi ambiţie. îl iubea pe Monsieur cu patimă şi ura tot ceea ce-o putea coborî în ochii lui. Deşi avea un chip cu trăsături regulate, nu era o femeie agreabilă şi întreaga ei făptură era lipsită de acel nu ştiu ce care place ; mai alt's că nu avea cu adevărat urii decît dinţii, care-i erau stricaţi. S-a spus întotdeauna despre această prinţesă că ar fi fost frumoasă, dar nu era : că ar fi fost spirituală, deşi nu părea, pentru ctî nu făcea uz de spiritul ei la Curte, şi că ar fi fost amestecată in afacerile cele mai importante ale Statului. Era şi grasă, dar totodată şi slabă. Avea chipul plin şi pieptul opulent, aşa curn afirmau cameristele ei. în schimb, braţele şi mîinile îi erau foarte slabe. N-avea o talie frumoasă, deşi era destul de băţoasă. în sfîrşit, se părea că toate contrastele îşi dăduseră întîlnire în persoana ei, într-un mod izbitor.

Monsieur o iubea şi n-o iubea. Trăia cu ea şi o trata cu multă bunătate ; nu voia s-o supere în mod deliberat, iar cînd i se părea că era mîhnită sau necăjită, făcea tot ce putea ca s-o înveselească. Era nedespărţit de ca, iar

timpul pe care-1 petrecea acasă. îl petrecea aproape întotdeauna în odaia ei, dovedind în felul acesta că o stima' atît pentru virtutea cît şi pentru spiritul ei. Ducele ave^ un favorit[1] pe care ea nu-1 putea suferi, care fusese ridi- . [1] E vorba de abatele de la Riviere. cat foarte sus şi în care avea mare încredere ; cu toate acestea, ea nu i-a căşunat niciodată vreun rău. în schimb, el îşi batea joc adesea de fasoanele şi de fanteziile ei, rîzînd împreună cu doamnele de onoare care o slujeau şi chiar cu regina căreia abatele îi spunea adesea că Madame se credea o vizionară, că era de o evlavie ridicolă, că nu discuta decît cu duhovnicul ei căruia îi cerea părerea în toate fleacurile. N-o cruţa nici în privinţa favoriţilor ei, care erau cele mai proaste făpturi din Paris. Vorbind despre aceştia, spunea că — Madame fiind lipsită de discernămînt — persoanelor de merit le era ruşine s-o viziteze pe soţia lui Monsieur ; şi că cercul ci era defăimat, pentru că doamnele care — avînd în vedere calitatea ei — erau obligate s-o viziteze, nu întîlneau la ea decît persoane nedemne de favorurile sale. Aşa că putem spune că soţul ei o iubea şi n-o iubea şi că stima pe care o avea faţă de ea, urma acelaşi curs ca şi dragostea. Cei care au cunoscut-o mai bine, mi-au spus că era insensibilă Ia prietenie. Şi că, dacă-1 iubea pe Monsieur, acest sentiment nu isca în ea decît o bombăneală continuă, care-1 deranja foarte tare pe bărbatul ei. Cum această prinţesă era şi sănătoasă şi bolnavă totodată şi cum făcea parte din cate[7] goria femeilor cinstite cărora le place să-şi urmeze pretutindeni bărbatul, doctorul o obligă şi pe ea să bea apă de Bourbon, din moment ce Monsieur avea nevoie de un astfel de leac. Madame încetă deci să se mai vaite, pentru ca Monsieur s-o ia şi pe ea la Bourbon şi să fie alături de el. Nu numai că plecă, dar renunţă pînă şi la litieră ; nu părăsi trăsura in

care se afla Monsieur, iar toate oboselile acelei călătorii le suportă mult mai uşor decît cea mai robustă femeie.

Doamna ducesă de Orleans putea, pe drept, să facă o adevărată pasiune pentru Monsieur. Căci acesta era un bărbat cît se poate dc plăcut. Avea un ten şi nişte trăsături deosebit de frumoase ; înfăţişarea îi- era plăcută, avea ochii albaştri şi părul negru. Deşi era fiu de rege,' era subţirel şi nu dolofan cum sînt majoritatea prinţilor. DUpă firea sa neliniştită şi după ifosele sale, îţi dădeai lesne seama ■ că se trăgea dintr-un neam mare. Era un bărbat bun, spiritual, vorbea frumos şi ştia să glumească în mod plăcut ; citise mult, cunoştea istoria pe dinafară, precum şi alte discipline destul de curioase. Nimic nu-r scăpa acestui prinţ ce se bucura de epitetul de a fi un. pic cam grosolan, ceea ce nu-1 împiedica însă să-i trateze bine pe cei pe care-i simpatiza şi care păstrau respectul cuvenit. Am văzut femei din înalta aristocraţie stînd în picioare în faţa lui — ea să-i dovedească ce mult îl stimau — fără ca el să aibă delicateţea de a le porunci să stea jos ; bărbaţii se plîngeau că în zilele extrem de friguroase, nu le dădea voie să-şi pună pălăriile pe cap, ceea ce regele, fratele său, făcea întotdeauna. Era acuzat că era timid şi leneş. Am auzit spunîndu-se că în lupte, se vira adesea în locurile cele mai periculoase, luînd-o înainte, ca un simplu soldat. Exista, totuşi. în viaţa lui o pată care-1 dezonora : în tinereţe, alcătuind un partid, menit să slujească interesele mamei sale, ducele de Montmorency — care lupta pentru el — fu făcut prizonier sub ochii săi ; şi deşi putuse să-1 salveze, Monsieur nu făcuse acest lucru, motiv pentru care acelui mare senior — despre care ars auzit spunîndu-se că era unul dintre cei mai plăcuţi şi mai amabili bărbaţi din Franţa — i se tăiase capuT. Favoritul său. abatele de la Riviere, care avea tot interesul ca protectorul său să fie viu şi nevătămat. îl împiedica atît cît îi stătea în putinţă, să se vîre în primejdii. Plecînd la băi, ducele de Orleans nu mai

putea să comande nici o oaste. Doctorii — care-1 trimiseseră să bea apă de Bourbon — dăduseră astfel peste cap toate planurile miniştrilor ; căci, în afară de faptul că această plecare a lui încărca serios bugetul regal, toate proiectele lor se duseseră de rîpă, sub pretextul că Monsieur trebuia să-şi vadă de sănătate. Maxima cuceritorilor constă în a cuteza ; acum însă era imposibil să propui nişte planuri de această natură, unui astfel de general care, după rege, regină şi micul Monsieur, ocupa cel mai important loc în regat şi a cărui viaţă era preţioasă întregii Franţe.

Contele de Harcourt, acel general nefericit din Catalonia, sosi la Paris, în Săptămîna Mare (2 aprilie 1847). Regina, sfătuită de cardinal, îl primi foarte rece. Asta era obiceiul cardinalului : să facă rău prin intermediul reginei, pentru ca apoi să apară el, cu binefacerile şi cu iertarea. Regina era convinsă că cu cît Mazarin va avea mai mulţi prieteni, cu atît regenţa ci va fi mai liniştită. Urmărind deci acest lucru, ea îi spuse contelui de Harcourt că-1 ţinea de rău fiindcă se hazardase la acel asediu, fără să fi primit ordin din partea regelui. El îi răspunse cu destulă abilitate — deşi nimeni nu-şi închipuia că ar avea o astfel de însuşire — că o ruga, cu multă umilinţă, să-1 creadă că nu era in stare să se arate lipsit de respect sau de supunere faţă de suverana sa : eă. pentru a nu-şi sîcîi regina cu astfel de lucruri, se va adresa domnului cardinal, nădăjduind că acesta va avea bunăvoinţa de a-i face dreptate şi de a-1 disculpa în faţa ei. Planul îi reuşi, căci cum Mazarin nu urmărea decît să-1 umilească, după ce vor fi lămurit împreună lucrurile, intră din nou în graţiile Curţii ; şi după cum prezisese însuşi contele de Harcourt, fu cît se poate de bine primit de regină, cînd se înfăţişă pentru a doua oară în faţa ei.

Sărbătorile trecură ca de obicei. După ce. în Joia Mare regina se împărtăşi, plecă la Val-de-Grâce unde rămase cîteva zile singură, ca să se roage. Sora mea şi cu mine, urmîndu-i exemplul, ne-am dus şi noi acolo, în

Vinerea Mare. La ora cinci dimineaţa, am găsit-o sculată şi îmbrăcată, pregătindu-se să se ducă la slujbă. După ce s-a înapoiat în odaia ei, regina nc-a vorbit surorii mele şi mie, despre lucrurile trecătoare ale acestei lumi, despre pericolul în care ne aflam veşnic, de a păcătui şi despre sal- valea sufletului. După-masă, regele veni s-o vadă ; era **însoţit de cardinal şi de o duzină de curteni dintre cei mai apropiaţi. Regina simţi o mare plăcere să le arate clădirea şi să le vorbească despre planurile pe care le avea de a face din acea mănăstire un loc deosebit de frumos care să păstreze pentru posteritate urmele şederii sale acolo, ca loc de reculegere şi de odihnă.**

Regele şi cardinalul Mazarin asistară apoi la slujba -de la miezul nopţii. Ludovic al XIV-lea fu admirat de întregul norod adunat acolo, suflînd în luminări şi jucîndu-se ca orice copil de vîrsta lui. Cardinalul — care-1 însoţea — o făcea pe omul pios şi plin de evlavie, deşi nu fusese niciodată astfel. Avea însă mare grijă ca, ori de cîte ori apărea în public, să pară astfel, încît era cu neputinţă să-i poţi reproşa vreun viciu sau vreo slăbiciune.

După ce regele plecă şi după ce regina rămase singură în pustietatea aceea, se duse la infirmerie să viziteze o călugăriţă ce trăgea să moară, bolnavă de canoer la sin. Rana exala o miasmă care nu numai că putea face rău unei regine obişnuită doar cu mirosurile plăcute, ci chiar şi celor obişnuiţi cu bolile şi cu mizeriile spitalelor. Regina rămase vreme îndelungată lîngă ea şi ţinu să vadă cum o pansau, ceea ce era ceva ce-ţi stîrnea mila. Boala îi mîncase în aşa hal carnea, încît pur şi simplu, te puteai uita înlăuntrul trupului. După această faptă milostivă, am lăsat-o pe Ana de Austria să se bucure în linişte, de puţină odihnă. A doua zi, se înapoie la Palatul Regal pentru a asista la slujba de

Paşti, îndeplinindu-şi astfel toate îndatoririle faţă de Biserică.

Sărbătorile odată trecute, nu se mai vorbi nici de război, nici de călătorie. Curtea intenţionase să se îndrepte către graniţă şi chiar să rămînă o vreme acolo înainte de cucerirea oraşelor Compiegne şi Amiens ; dar, în afară de acest zvon, care se pare că fusese scornit de militari, liniştea care domnea la Curte şi care îi îngă

duia acesteia să se distreze, îi dădu posibilitate reginei să mai vadă de trei sau de patru ori, acea frumoasă comedie despre care v-am mai vorbit, fără să dea vreodată semne de plictiseală. Ultima reprezentaţie fu dată în cinstea doamnei de Longueville, care abia se reîntorsese de la Munster.

Această prinţesă care, deşi absentă, domnea în familia ei şi căreia toată lumea îi cerea sfatul şi aprobarea întocmai, ca unei regine, reîntorcîndu-se la Paris (în .mai 1647), nu întîrzie să se arate în toata strălucirea de -care nu avusese parte atunci cînd plecase. Slăbiciunea pe care prinţul de Conde, fratele ei, o avea faţă de ea, lăudînd-o peste poate, frumuseţea chipului şi agerimea minţii sale îi sporiră atît de mult faima în sînul familiei sale, încît ea nu întîrzie să se răspîndească şi la Curte. Doamna în cauză deveni deci ţinta tuturor dorinţelor, alcovul ei, locul tuturor intrigilor, iar cei pe care ea îi iubea, deveniră răsfăţaţii soartei. Adoratorii ei fură respectaţi de cardinal, iar nu peste mult timp această doamnă fu pricina tuturor certurilor şi răzmeriţelor care erau cît pe-aci să ducă Franţa de rîpă.

Prinţul de Marcillac ţ de îndată ce văzu că regina n-avea de gînd să-i dea ceea ce-i făgăduise, ae alie cu prinţul de Conde. Aliindu-se cu domnul Prinţ, se dărui cu trup şi suflet surorii acestuia, adăugind iubirii sale pătimaşe faţă de ea, respectul şi stima faţă de averea şi faţă de neamul din care se trăgea prinţesa. Această dragoste fu observată de toată lumea ; 'întreaga Curte avu impresia că doamna de Longueville o împărăşea şi că se simţea chiar flatată. în tot ceea ce a făcut mai apoi, s-a văzut •dar că n-a preocupat-o numai ambiţia ei, d şi interesele prinţului de Mardllac, care începuse a ocupa un loc important în inima ei. Deveni ambiţioasă şi pentru el : încetă de a mai fi comodă, numai pentru el ; îndrăgostindu-se

[1] Viitorul duce de La Rochefoucauld, nebuneşte de acest bărbat, n-o mai preocupă gloria ei, ci numai a lui. Părerea care se înstăpînise privind puterea ei de discernămînt o făcea să fie admirată de toţi oamenii cinstiţi. Iar aceştia erau convinşi că singură stima ei era în stare să ie sporească reputaţia. Dacă doamna de Longueville domina spiritele pe aeeastă cale, apoi nici cea a frumuseţii nu era mai prejos. Deşi la începutul regenţei avusese vărsat şi-şi mai pierduse puţin din strălucirea chipului, farmecele sale continuau să-i atragă -pe toţi cei care o vedeau. Căci poseda în cel mai înalt grad, ceea ce limba spaniolă exprimă prin cuvintele *donayre, brio y bizaria* (înfăţişare plăcută, Înfăţişare atrăgătoare). Avea un trup minunat, iar persoana sa degaja un asemenea farmec. încît ne fascina pînă şi pe noi. femeile. Dacă o vedeai, era cu neputinţă să n-o iubeşti şi să nu te străduieşti să-i placi. Frumuseţea ei consta totuşi mai mult în culorile chipului decît în perfecţiunea trăsăturilor. Ochii nu-i erau prea mari, în schimb erau deosebit de frumoşi, de blinzi şi de strălucitori, de un albastru minunat, care se asemuia cu cel al peruzelelor. Poeţii îi comparau întotdeauna albeaţa pielii şi rozul obrajilor, cu crinii şi cu trandafirii. Pletele ei, de un blond-argintiu, lungi şi mătăsoase, o făceau să semenea mai mult cu un înger decît cu o femeie. In sfîrşit, putem spune că în acea epocă, toată măreţia şi toată gloria aparţineau acestei familii de Bourbon, al cărei şef era prinţul de Conde şi că un lucru dăiniit de mîinile lor preţuia\ nespus de mult în ochii fericitului care-1 primea. Prinţul de Conti ’, fratele mai mic al prinţului de Conde abia ieşise din colegiu ; cu toate acestea, şi începuse să apară în lume. Avea un chip frumos, dar cum trupul îi era urît, îndesat şi cocoşat, fusese sortit Bisericii. Avea o mare avere şi multe persoane se ataşară

[1] *Armand de Bourbon,* fratele mai mic al lui Conde, abate şi general de Cluny, născut la Paris la 11 octombrie 1620. A părăsit roba şi s-a însurat cu o nepoată a lui Mazarin. A murit în 1666. de el în nădejdea de a face şi ele avere, pe lîngă el. Acest tînăr prinţ, găsind-o pe sora lui în culmea gloriei, dori să-i urmeze sfaturile şi părerile şi mai ales să fie stimat de ea ; cum era destul de isteţ, izbuti să se facă iubit de sora sa mai mare.

Regina, care nu era nici geloasă, nici ambiţioasă, o trata totuşi cu răceală pe doamna de Longueville. Ea nu gusta deloc faptul de a-ţi face o profesiune de credinţă din farmecele personale. Şi nu-i plăceau nici fasoanele. Regina avea judecată şi bun-simţ. Totul la ea era natural şi nesofisticat. Cele două femei, tinînd seama şi de vîrsta lor, erau foarte politicoase una cu alta, dar aveau două firi atît de deosebite încît era cu neputinţă ca cea foarte tânără, care se comporta ca o regină şi care nu ţinea seama de îndatoririle pe. care le avea faţă de suverana.sa, să placă acesteia.

Multiplele ocupaţii atît de aplaudate de marea aristocraţie care priveşte, de obicei, cu prea multă admiraţie calităţile persoanelor de neam mare, îi răpiseră doamnei de Longueville răgazul necesar de a citi şi a se. instrui, lăcgindu-şi cunoştinţele, aşa că în acest domeniu nu era deloc savantă. Era, dealtfel, mull prea ocupată cu iubirile ei, socotite pe atunci aproape nişte obligaţii ; pe urmă, era mult prea afectată în felul de a vorbi si de a se comporta. Ironia fină din care ea şi adoratorii ei îşi făcu- seră o profesiune de credinţă, se revărsa adesea asupra celor care, dorind să-i fie devotaţi, simţeau pe propria lor

- piele că cinstea şi sinceritatea întâlnite adesea la oa- , menii de rînd, erau izgonite din mediul în care trăiau ei.
- Virtuţile şi calităţile demne de laudă ale unor fiinţe de
- .neam mare, sînt. de-cele, mai mv.lte ori. amestecate cu tot
- felul de-cusururi. Căci. toţi _ oameni se parc că au în ei ceva din noroiul tinei din care se trag.

Cum, Franţa n.-a fost niciodată mai triumfătoare ca în acea epocă, pe lîngă un belşug de netăgăduit, dovedit de opulenţa pînă şi a oamenilor de rînd, iar la graniţe, de frumuseţea şi dc îndestularea oştirilor noastre, străinii — curioşi să ne cunoască — începură a veni de pretutindeni. Aşa se face, că în acea vreme, sosi la Paris, ambasadorul extraordinar al Danemarcei, ca să-i mulţumească Anei de Austria pentru că se străduise să facă pace între cele două coroane, ale Suediei şi ale Danemarcei. Ambasadorul era un bărbat de elită, cu o înfăţişare plăcută şi care fusese recomandat de cei care-1 cunoşteau, drept un om de spirit şi cu multă judecată. Mare om politic şi de Stat, ambasadorul era foarte serios şi-şi cîntărea cu multă socoteală, vorbele.

Venise împreună cu soţia lui, care era fiica regelui său, dar o fiică provenită dintr-o mezalianţă. Căci în toate ţările septentrionale, nu se practică aproape niciodată sistemul mezalianţelor ; regii, precum şi toţi ceilalţi nobili nu pot să se însoare decît cu femei de aceeaşi condiţie cu ei. Cînd se îndrăgostesc de femei mai prejos decît ei, se însoară cu ele şi fac ceea ce se numeşti' o mezalianţă ; copiii născuţi dintr-o astfel de căsătorie sînt legitimi, dar nu pot moşteni nici coroana, nici averea tatălui lor. zXceastă doamnă, născută deci dintr-o astfel de căsătorie, era foarte stimată de ai săi. Ca dovadă că era fiica regelui, purta o pălărioară mică de catifea neagră pe care numai fetele regelui aveau dreptul s-o poarte. Ii spuse acest lucru şi reginei, care de îndată ce-o văzu, o întrebă dacă asta era moda în ţara ei şi dacă toate doamnele daneze purtau astfel de pălărioare. în rest, era îmbrăcată după moda franceză şi arăta foarte bine. Avea un chip frumos, iar frumuseţea îi era accentuată de o anumită notă de gravitate ; ceea ce îmi întări credinţa că pretutindeni există oameni de treaba.

Ambasadoarea veni la regină aşa cum ar fi făcut ori-

care dintre prinţesele noastre ; cînd se văzu în societatea ei, nu se simţi cîtuşi de puţin încurcată de faptul că se afla printre atîţia oameni pe care nu-i cunoştea. Luă tot timpul parte la discuţie, cu foarte mult bun-simţ şi cu o candoare care ţinea, într-o oarecare măsură, de răceala naţiei sale. Şi pe veşminte şi pe pălărioară avea cusute o mulţime de perle, ca să se vadă că era o femeie foarte bogată. Cînd veni- a doua oară la Palatul Regal, regina îi arătă apartamentul cel mic, odaia ei, baia şi oratoriul pe care le privi fără nici un cuvînt de laudă, observînd totuşi ceea ce era intr-adevăr frumos. Cum eram singură cu regina, i-am spus ambasadoarei că regina avea cele mai frumoase mîini. că ar fi desigur. încîntată să admire tot ce va binevoi ea să-i arate. Ambasadoarea luă mîna reginei apoi, scoţîndu-i mănuşa, i-o sărută şi o lăudă cu mult respect. Pe urmă, îi ridică vălul ca să-i vadă sinii, cu tot atîta familiaritate ca şi cum ar fi fost vorba de soră-sa pe care ar fi văzut-o zilnic. Aceste luci uri plăcură Anei de Austria, care vorbi întreaga zi numai despre daneză, despre seriozitatea şi blîndeţea ei, despre drăgălăşenia de care dăduse dovadă în toate împrejurările şi despre faptul că se arătase a fi o persoană cu multă judecată. Această blîndeţe se împletea cu o nobilă mîndrie, ceea ce o făcu s-o sărute pe regina Angliei cînd o văzu şi nu fu deloc umilă în nici una dintre ocaziile în care trebui să-şi păstreze rangul. Apoi, Ana de Austria, dădu în cinstea ei un bal, după care îi dărui un ceas de aur. bătut în diamante, de o valoare considerabilă. După ce fu cinstită cum se cuvine, ambasadoarea plecă, fără îndoială tot atît de satisfăcută de Curte pe cît fusese şi Curtea de ea.

La puţină vreme după această ambasadă (9 mai), regina se îndreptă spre Compiegne cu intenţia de a ajunge pînă la Amiens. Cardinalul mai rămase trei sau patru zile la Paris, pentru a isprăvi unele afaceri ce

trebuiau încheiate, apoi plecă şi el în 15 ale aceleiaşi luni. Cum era neobosit cînd era vorba de muncă — ar fi vrut, dacă s-ar fi putut, să îndeplinească el toate sarcinile secretarilor de Stat, dorind *să* ştie şi să cunoască totul — era tot timpul atît de ocupai, incit era aproape cu neputinţă să-1 vezi. Italienilor nu prea le place nici zgomotul, nici mulţimea ; din această pricină, nici cardinalului nu-i prea plăcea să se arate ; toată nobilimea murmura împotriva faptului că era ţinută să lîncezească la uşa lui, fără să izbutească să-1 vadă. Curtenii nu se descurajau din pricina acestui dispQeţ pe care-1 manifesta faţă de ei şi care, practic, nu avea alt efect în sufletele lor decît să-i facă şi mai umili, şi mai slugarnici. Dar cu cît francezii se lasă mai uşor dominaţi de favoriţi, cu atît sînt mai înclinaţi să-i bir— fească. Domnul cardinal, ştiind acest lucru, avea obiceiul să afirme — vorbind despre ei — că prefera să-i ia.se să spună vrute şi ne vrute, numai să nu-1 sicii e pe el şi să-şi poată vedea liniştit de treburi. în anticamera celui ee-şi bătea joc de ei. toată lumea vorbea în şoaptă : după ce ieşeau de acolo, toţi îl bîrfeau în gura mare. Uneori mi se făcea şi silă să-i mai aud strigînd împotriva lui. Mazarin era totuşi un om foarte dibaci, care-şi crease singur, cu propriile sale mîini,' aura cu care se înconjurase. Avea o mare putere de muncă şi mai ales o iscusinţă fără, pereche în a duce oamenii cu vorba, sădind în sufletul lor speranţe deşarte. Nu făcea rău decît celor pe care nu-i putea suferi şi numai dacă era obligat să-1 facă. De obicei, se mulţumea doar să se plîngă împotriva lor. iar aceste plingeri duceau imediat la lămurirea lucrurilor, făcîndu-şi-i chiar prieteni pe cei caro dăduseră dovadă de lipsă de fidelitate faţă de el sau care aveau un ghimpe împotriva sa. Avea darul de a se face plăcut şi era aproape cu neputinţă să nu te simţi impresionat de blîn-

deţea sa ; din păcate, tocmai această blîndeţe îi căsura ce.l mai mare rău, fiindcă atunci cînd nu era însoţită de binefacerile pe care le făgăduia în dreapta şi-n stingă, oamenilor, să tui de atîta aşteptare, mai întîi li se făcea silă, apoi îi cuprindea mînia. Pînă atunci, plîngerile persoanelor particulare nu făcuseră prea mare impresie asupra persoanelor oficiale, fiindcă erau întemeiate mai mult pe aversiunea faţă de favorit. Respectul pe care strălucirea puterii regale ce-1 învăluia ca într-o mantie de lumină, şi care trebuia dăltuit în inimile supuşilor regelui, stăvilea tot ceea ce maliţia semenilor săi încerca să blameze, în persoana sa. Liniştea de la Curte, la. care s-au adăugat şi victoriile unor bătălii, îi conferiseră mai multă reputaţie decît noroiul cu care se străduiseră să-1 împroaşte unii curteni. Dar, încetul cu încetul, cei. din jur începură a-i descoperi o mulţime de cusururi, dintre care unele erau specifice mai tuturor favoriţilor, iar altele, numai lui. Se spunea că nu ne cunoştea obiceiurile şi că nici nu se străduia să le cunoască ; apoi, că nu se sinchisea cîtuşi de puţin, să cîrmuiască Statul — aşa cum s-ar fi cuvenit s-o facă — după vechile legi stabilite cu multă vreme în urmă ; că nu apăra Justiţia decît atunci cînd îl obliga calitatea lui de prim-ministru. şi că nu se' preocupa, absolut deloc, de binele public. Âeeste păcate, deşi mari, nu-1 puteau dezonora, deoarece era bine intenţionat şi dacă aceste intenţii ale sale ar fi fost cunoscute de public, poate că ar fi fost justificate.

Totuşi, avînd în vedere firea lui, nu era acuzat chiar pe nedrept, fiindcă nu se prea grăbea să facă vreun bine cuiva. De asemenea, se părea că nu preţuia nici o virtute şi că nu lira nici un viciu. El personal, .se străduia să pară că n-are nici un cusur ; trecea drept un om obişnuit cu virtuţile creştineşti, dar nu dovedea în nici un fel că le şi practică. Nu făcea paradă de multă evlavie, dar. nici nu arăta că n-ar fi evlavios. Din cînd în cînd, îi mai

scăpau unele ironii cu totul opuse respectului pe care un creştin se cuvine să-1 aibă faţă de cele sfinte. în ciuda avariţiei sale, nu părea zgîrcit, iar în timpul ministeriatului său, Finanţele au risipit banii Statului, cu ghiotura, cum nu s-a mai întîmplat în nici un alt secol.

A acordat totuşi — aşa cum am mai arătat cînd am vorbit despre regină — demnităţi ecleziastice multor persoane dar. din păcate, n-a numit întotdeauna, la cîrma episcopiilor, oameni care să merite această cinste, datorită evlaviei şi virtuţii lor. Era neîncrezător din fire şi una dintre cele mai de seamă preocupări ale sale era să studieze oamenii pentru a-i cunoaşte, pentru a se pune la adăpost de atacurile lor şi de intrigile ce se urzeau mereu împotriva lui. î.şi făcuse o profesiune de credinţă din **a** nu se teme de nimic şi din a nu ţine seama nici chiar de sfaturile ce i se dădeau în legătură cu propria sa persoană, deşi toate strădaniile lui aveau ca obiectiv principal apărarea persoanei sale.

Puţinele zile în care acest ministru stătea la Paris nu făcea decît să aţîţe şi mai mull invidia ce începea a-şi arăta colţii, fiindcă mu Iţi dintre cei care doreau să-1 vadă, nu izbuteau să ajungă la el. Cind se urca în trăsură să plece, toată curtea Palatului Regal era ticsită de persoane cu cordon albastru, de mari seniori, de oameni de vază care. înghesuindu-se. dădeau impresia că se socoteau fericiţi că-1 văd, fie şi de la distanţă. Toţi oamenii sînt robii soarlei ; iar eu aş putea adăuga că n-am văzut încă vreun curtean care să nu fio linguşitor ; sigur, unii mai mult, alţii mai puţin. Interesul, care ne orbeşte, ne trădează în toate ocaziile care ne privesc ; el ne face să acţionăm mai mult cu inima decît cu mintea : iar uneori se întîmplă să-ţi fie şi ruşine de slăbiciunile tale ; din păcate, nu le poţi vedea decît după o analiză amănunţită şi dreaptă, pe care fiecare e dator să şi-o facă după ce ocazia de **a** proceda mai bine, a trecut.

De îndată ce Mazarin se întîlni cu regina, sosi de la

graniţă vestea că duşmanii se pregăteau de atac. Mareşalul de Villerov plecă imediat, ca să primească trupele ce urmau să alcătuiască o mică oaste, pe care o numiră ,.armata reginei". Imediat după asta, duşmanii asediară Armentieres, cu forţe considerabile comandate . de arhiducele Leopold, fratele împăratului Germaniei, care cîrmuia Ţările-de-Jos şi care se buetira de a mare reputate atît în ceea ce privea politica precum şi războiul.

Regina se nelinişti auzind de această oaste ; cardinalul, nevoind să-şi asume singur răspunderea unor astfel de treburi, trimise să-1 cheme pe ducele de Orleans de la Paris. Dar ducele, care ştia că regina se opusese ca el să comande oştile regelui, întârzie intenţionat. Sosind la Paris de la apele din Bourbon, în 21 mai, împreună eu soţia lui, zdravăn şi sănătos, abia în 28 ale lunii plecă după regină. Ajungînd, află că prinţul de Conde asediase, în Catalonia, acelaşi oraş pe care, cu un an în urmă, încercase timp de opt luni să-1 ocupe contele de Harcourt, fără alt rezultat decît acela de a fi fost socotit neîndemî- natic. Cînd ducele de Harcourt fusese izgonit din fortificaţiile Leridei. aveţi cu sine patru mii de oameni ; prinţul de Conde atacase Lerida .cu acelaşi număr de ostaşi nădăjduind probabil, că victoria avea să. fie- de partea lui. După prima veste a acestui asediu, sosi imediat un al doilea curier, care-o înştiinţă pe regină cum că prinţul de Conde pătrunsese în tranşee şi că se statornicise între aceleaşi fortificaţii ca şi contele de Harcourt.

Domnul duce de Orleans o găsi pe regină, vrzitînd ca de obicei mănăstirile, iar pe doamna de Montbazon, care se inapoiase la Curte, foarte bolnavă. Cu acest prilej, îi dădu tot sprijinul necesar, fapt ce dovedea că îri inima lui mai rămăseseră încă unele seîntei din vechea vîhră- taie. Tot timpul a manifestat faţă de ea prietenie şi încredere. Mademoiselle şi prinţesa de Conde avură din nou o mică discuţie în privinţa rangului, discuţie care dădu de

furcă reginei cîteva zile. Doamna Prinţesă îşi pusese covoraşul de rugăciune în dreptul celui al domnişoarei de Orleans. într-o biserică pe care o frecventau amîndouă. Mademoiselle se plînse de acest lucru, dar Prinţesa îi răspunse cu trufie, că era hotărită să-şi păstreze rangul şi că trecuse vremea cînd era obligată să cedeze întotdeauna, cum se întîmplase cînd trăia răposatul prinţ ; că ea

nu era în nici tin caz dispusă să-i urmeze exemplul. Regina şi -.ducele de Orleans potoliră această mică furtunădupă cîteva vorbe apuse şi uneia -şi celeilalte, cele «două femei con'tinuară să fie prietene, aşa cum fuseseră şi pînă atunci.

Capitolul XVI

1647. — Neîncrederea înnăscută a lui Mazarin. — Probitatea doamnei de Motteville i se pare suspectă. — Neliniştea reginei. — Cucerirea oraşului Lens. — Armata franceză faţă în faţă cu oştile duşmane. — Cardinalul interzioe bătălia. — Ridicarea asediului de la Lerida. — Satisfacţia pe care au avut-o unii, auzind această veste. — Starea de epuizare a Franţei, în acea epocă. — Mazarin bănuit că n-ar fi vrut să încheie pace. — Duşmanii asediază Landrecjes. — Spaima Curţii. — Toţi pleacă la oaste. — Duşmanii refuză să se bată. — Generalul de Rantzau cucereşte Dixmunde, iar mareşalul de Gassion, oraşul La Bassee. — Murmure împotriva -cardinalului. — Mai mulţi nemulţumiţi sînt. exilaţi. — Scurta şedere a Curţii la Dieppe. — Ataşamentul locuitorilor de aici, faţă de Tege. — Reîntoarcerea Curţii la Paris. — Boala ducelui de Anjou. — Portretul acestui tînăr prinţ. — Opoziţia Parlamentului la impozitul pe mărfuri. — Discuţia de la Palatul Regal în legătură cu acest lucru.

In timpul absenţei reginei, mi-am făcut .planul să mă duc în Normandia. Am plecat din Paris în 1 iunie. Am tras la marchizul de Main viile, aproape de Gisors, care se însurase cu o strănepoată a răposatului meu soţ. Cum mă aflam la doi paşi de Amiens, m-am lăsat ispitită de ideea de a da o goană pînă acolo, cu djligenţa. Cum nici regina şi nici prietenii mei nu mă aşteptau, n-am fost primită chiar cu prea mare bucurie, mai ales că unii, văzînd că nu plecasem .odată cu Curtea, bănuiau că n-aş mai fi în graţiile Anei de Austria. Adevărul e că unii dintre prietenii mei, nu-i prea plăceau ministrului, şi acest lucru îl făcea să mă suspecteze şi pe mine ; nemulţumit de purtarea lor, Mazarin îmi căşuna mie necazuri. Cum nu-mi cunoştea intenţiile şi cum mă judeca şi pe mine conform părerii pe care şi-o făcuse — că toată lumea ar fi coruptă — bănuia că şi eu mă amestecasem în afacerile potrivnice intereselor sale. Intr-o zi, chiar îmi zise că era convins de acest lucru, fiindcă nu-i spuneam niciodată nimic despre ceilalţi, că-i ascultam pe nemulţumiţii care-mi făceau confidenţe şi că, prin felul meu de a mă purta, lăsam să se vadă foarte clar cît de puţin mă străduiam s-o slujesc pe regină ; apoi adăugase că prietenii mei nu-mi făceau nici un serviciu lăudîndu-mă că eram o persoană cinstită, sigură şi generoasă, fiindcă, de fapt, acest lucru însemna că-1 puteau bîrfi pe el, în faţa mea, fără nici o teamă.

Reproşul dovedea atît neîncrederea înnăscută a cardinalului cît şi nefericirea noastră de a trăi sub puterea unui asemenea om, care aprecia ticăloşia şi dispreţuia cinstea pe care o socotea'aproape o crimă[XXXIII]. Fiindcă

XXXIII Ceea ce spune aici doamna de Motteville despre josnicia lui Mazarin, este confirmat de mărturisirea propriului său frate, cardinalul de Sainte-Cecile (mort la Roma în 1643). Cînd vorbea despre ministeriatul său, el era primul care-şi batea joc de el în aşa hal, încît, aflîndu-se la Aix şi văzînd norodul ridicînd glasul îm-, potriva fratelui său, îl sfătui să protesteze în gura mare fiindcă, zicea el, ,,Jules e

mie nu-mi stătea în caracter să mă duc şi să-i pîrăsc pe cei care vor- b^au despre el, în faţa mea ; cum i-am fost toată viaţa devotată reginei, cum nu-1 uram, dar nici nu-1 simpatizam pe cardinal, îmi făceam datoria, încercind uneori să-i iau apărarea împotriva celor care-1 blamau, chiar dacă unii dintre aceştia îmi erau prieteni. Deviza mea era si. fiu dreaptă cu toţi, fără să alerg după altă răsplată decît cea a propriei mele satisfacţii. I-am vorbit despre felul cum procedam, slrăduindu-mă să-1 conving că cei care-i dădeau raportul erau tocmai oamenii în care nu trebuia să aibă încredere şi că cei care nu făceau rău nimănui îşi vedeau de îndatoririle şi de treburile lor. Aceste explicaţii nu-1 satisfăcură pe cardinal, în schimb mă ajutară pe mine să evit unele greşeli. Cea mai mare mîhnire pe care o poţi încerca în această minunată şi totuşi răutăcioasă tară a noastră, constă în faptul că nu poţi agonisi averi, nici căpăta ranguri, fiindcă asta înseamnă să-ţi pierzi în van un timp deosebit de preţios, pentru cei cari ştiu cum să şi-1 folosească. Am vrut deci să pun capăt acelor mici bîrfeli privitoare la favoruri : saci la Curte c uşor să uluieşti spectatorii cărora nu trebuie să le oferim niciodată prilejul să afle că nu sîntem chiar atît de fericiţi, pe cit îşi închipuie şi nici atît de nefericiţi, pe cît ar dori ei. încrederea mea în regină a avut succesul, scontat iar în ce mă priveşte, m-am simţit satidăcută. Am găsit-o pe Ana de Austria destul de necăjită ; întrebînd-o ce arc, mi-a făcut cinstea de a-mi mărturisi că, probabil, la Paris toţi îl bîrfeau pe rege din pricină că pierduse oraşul Armentieres, care se predase de cîteva zile duşmanului, după o lună de asediu ; că ţinea să se afle că nu regreta cîtuşi de puţin pierderea unui orăşel pe care-1 cucerise cu un an în. urmă, în numai douăzeci şi patru dc orc : că oştirea era puternică şi că va recuceri foarte curînd oraşul, din mîinile'duşmanului.

---

un ticălos de la care nu poţi 4obţine nimic, decît speriindu-1 şi folosindu-te de cuvîntul italian *'cogXîone"* (n.ed.fr.).

într-adevăr, mareşalul dc Villerov, care se reîntoarse de la oaste chiar în timpul şederii .mele. la Amiens, ne asigură că o lăsase în perfectă ordine, sporiţi cu încă patru mii de oameni care veniseră să aducă muniţii. Că se trecuseră în revistă ostile de la Ferte-Seneterre, alcătuite din două, sau trei mii de oameni, ce urmau sâ se- alături celorlalţi. Regele, pe care trimise să-1 cheme, avea în- acea zi o haină brodată cu aur şi argint, care-1 făcea să- pară deosebit de drăgălaş, în ochii soldaţilor. Era urcat pe un căluţ alb in a cărui coadă ei au împletite panglici roşii. Pălăria îi era împodobită cu pene albe, iar distincţia şi graţia cu care se mişca, făceau din el cel mai frumos prin- ţişor din lume.

Şi iată că sosiră veşti de la Lerida : domnul prinţ de Conde făgăduia să cucerească acest oraş, în 25 ale lunii ; mareşalul de Gramont îi scrise şi el cardinalului, bătin-du-şi joc de catalani care făcuseră nişte eforturi demne de admirat în timpul asediului.

în timp ce mă mai aflam încă la Curte, sosi şi prinţul Thomas, ca să-şi rezolve afacerile cu Italia, ale căror amănunte nu le cunoşteam. Am plecat din. Amiens a doua zi după Rusalii, după ce am vizitat, împreună cu regina, trei mănăstiri,, destul de mulţumită de călătoria mea, dacă cineva de la Curte putea fi vreodată mulţumit. I-am lăsat pe regină şi pe curteni în ghearele unei crunte plictiseli, tîn.jind fiecare, în sinea lui, după distracţiile din. capitală.

Cardinalul era ocupat să îngroaşe rîndurile armatei, ca să poată fi în stare să ne apere de duşmanii care, după ce cuceriseră Armentieres şi Comines — un mic castel de minimă importanţă — puseseră mîna şi pe oraşul Lena Ai noştri îl trimiseră imediat pe mareşalul de Tunenne în Germania, să tocmească nişte ostaşi, de fapt cei mai buni din Europa care însă nu ne mai erau necesari, căci sue-dezii voiau pace, iar ducele Ba variei trecuse de partea Franţei. Dar, înainte ca aceste trupe să sosească, duşma-

nii, mult mai numeroşi, se pregătiră să ne atace. Cele două armate se întîlniră la Bethune, în 21 sau 22 iunie. Cîrid fură faţă în faţă, generalii noştri — mareşalii de Gassion[XXXIV] şi de Rantzaii[2], trimiseră pe careva la Curte, ca să ceară cardinalului încuviinţarea de a începe bătălia ; dar Mazarin n-a fost de acord, ddpă cum n-a fost de acord nâei Monsieur. Li s-a ordonat deci alor noştri să se retragă şi să aştepte trupele din Germania. Dar acele trupe nu mai veniră ; vicontele de Turenne îi trimise vorbă cardinalului că oastea lui se răzgîndise şi că; germanii nu voiseră să treacă Rinul, decît dacă li se plăteau soldele înainte. în afară de aceste veşti neplăcute, sosi .şi de la domnul Prinţ un curier, care anunţa- că asediul Leridei fusese ridicat în 17 ale lunii, că solda ţii francezi se risipiseră care încotro, din pricina căldurii excesive şi a oboselii cumplite ; că şi arşiţa, şi oboseala făcuseră asemenea ravagii printre ostaşi, încit aceştia nu mai putuseră fi ţinuţi în frîu nici eu făgăduieli, nici cu ameninţări. Prinţul de Conde îşi dădu el însuşi

---

XXXIV *Jean, de Gassion,* născut la Pau in. 1609, a test ucis în asediul de la Lens, în 1647. „Era — spune Monglat — ţiul preşedintelui Piud'amentul'ui din Pau şi, din fragedă tinereţe, îmbrăţişase cariera arme fer. N-avea nici un viciu, căci era toarte sobru şi nu alerga dlipă. fuste. Era extrem de' muncitor şi stătea mui tot timpul pe caţ. luptîndu-se, căci n-avea altă pasiune decît războtuL îi plăcea să-şi hărtuiască şi să-şi. obosească duşmanii în a.şa hal, incit aceştia. oricît ar fi fost de departe de el, stăteau tot timpul în gardă. Era at.it de temut, încît unii tremurau numai cît auzeau r«stindu-î-se numele. La Curte, moartea lui n-a fost cine ştie ce regretată, fiindcă îi placea să lupte cum ştia el şi nu cum. ii poruncea Mazarin, ale cărui ordine le dispreţuia şi nu le urma, socotind' că se pricepe mai bine in meseria armelor decît cardinalul".

[J] *Josias. conte de Rantzau,* care a murit în 1650. Şi-a pierdut în lupte un ochi, un picior, o ureche şi o mină. înclinarea lui excesivă către băutură, îl tăcea adesea să dea greş în luptă. Din această pricină, Gassion nu se prea înţelegea cu el (n.ed.fr.).

seama că era rinilt prea greu să ducă Ia bun sfîrşit o astfel de întreprindere, pentru că ostaşii care trebuiau să mineze terenul, dăduseră numai de stînci peste tot unde se apucaseră să sape ; aşa că. socoti mai înţelept să ridice asediul, decît să-i aştepte pe duşmani, care erau. în» stare să-1 pună pe goană.

Prinţul fu lăudat de cei înţelepţi şi prudenţi; dai' cum foarte mulţi îl urau şi cum tuturora li se părea de neînvins — unora, pentru stima pe care-o aveau faţă de el, altora pentru teama pe care le-o inspira — toţi comentară această înfrângere, fie mirîndu-se, fie bucurîndu-se. întreaga Europă începu a privi cu admiraţie acea cetate, văzînd că nimeni n-o putea cuceri. Mareşalul de la Motte- Houdancourt, care cucerise Catalonia încă de pe vremea cardinalului de Richelieu, asediind Lerida, nu izbutise s-o cucerească. Contele de Harcourt, care săvîrşise acte de un curaj fără pereche, nu izbutise nici el să facă mai mult decît predecesorul său. Iar acum, ca o culme a gloriei, rezistase pînă şi prinţului de Conde. Dulce consolare pentru ceilalţi doi, dar care nu-1 făcu cîtuşi de puţin pe cel de al treilea să-şi piardă curajul, cu atît mai mult cu cît se aşteptase la un asemenea eşec. Dealtfel, Conde îl apărase pe Harcourt în Consiliu, spunînd că un căpitan atît de mare şi de viteaz, nu trebuie să fie ţinut de rău, pentru că a avut şi el o dată un eşec.

Ura pe care toţi începuseră s-o aibă faţă de ministru, insuflase tuturora dorinţa de o schimbare în afacerile Statului, mai ales că majoritatea curtenilor sufereau din pricina unor favoruri cu care erau copleşiţi tocmai cei care nu le meritau. Aşa că, neajunsurile pricinuite de eşecul acestei campanii, îi umplură pe unii de atîta bucurie rie, încît nu se sfiiră să dea la iveală unele cîntece şi madrigaluri, în care îşi bateau joc de prinţul de Conde. Franţa suportă această înfrîngere cu aceleaşi sentimente ca şi Spania ; cred dealtfel, că diferenţa n-a constat decît în aparenţe :

„Perche a gli occhi malvaggi
Son teatri di gioia anco y naufragi[XXXV]*

Plenipotenţiarii scriseră de la Miinster că spaniolii, văzind că soarta lor începuse a fi mai fericită, se apucaseră să ia în derîdere propunerile de pace. Şi asta, fiindcă în acel an, aveau atîtea trupe, încît puteau să cucerească mai toate cetăţile noastre, în vreme ce ostile franceze nu erau nici măcar adunate ; sigur că Mazarin se căia că nu profitase de momentele favorabile cînd pacea depin- sese de el şi că dorea ca împăratul — avînd în vedere situaţia proastă a afacerilor sale — să-1 silească pe regele Spaniei să revină asupra unor propuneri cu care fusese de acord mai înainte. Războaiele îndelungate îi sleiseră pe oameni şi de putere şi de bani în epoca aceea, lumea chiar se îndoia dacă Mazarin voia cu adevărat pace. Fapt e că pierduse momentul favorabil, care n-avea să se mai repete chiar atît de curînd. Bunul Dumnezeu pune adesea stavilă ambiţiilor noastre, umilindu-i pe cei care se încred prea

---

XXXV Pentru ochii celui ce-i răutăcios Chiar şi naufragiul e ceva frumos (it.).

[1] Laporte, în *Memoriile* sale, redă amănunte, înfricoşătoare ale mizeriei cumplite, ce creştea zilnic : „Regele, văzînd mulţimea de soldaţi bolnavi şi estropiaţi, care îi ţineau calea, întrebă cum le-ar putea uşura suferinţele, mărturisindu-le însă că n-avea un sfanţ în buzunare. Auzind aceasta, lumea rămase cu gura căscată. Faţă de mizeria soldaţilor, cea a populaţiei era şi mai înspăimîntătoare ; peste tot pe unde trecea Curtea, ţăranii se aruncau în genunchi în faţa ei, plîngînd că soldaţii le pustiiseră satele. Unii îşi aduceau cu ei şi vitele care mureau de foame, pentru că nu cutezau să iasă cu ele din ogrăzi, ca să le ducă la păscut. Cînd animalele le mureau, mureau şi ei ; nu mai aveau altă nădejde decît în mila Curţii, care era însă foarte îndoielnică. N-aveau unde se adăposti în timpul arşiţei de peste zi, n-aveau cu ce se înveli pentru a se feri de frigul de peste noapte... Cînd mamele mureau, copiii mureau şi ei, neavînd cine le mai purta de grijă. Am văzut pe podul de la Melun, pe unde am fost obligaţi să trecem, trei copii mici, strînşi lîngă măicuţa lor moartă, dintre care unul mai sugea încă (n.ed.fr.).

mult în puterile lor, arătîndu-le şi regilor, şi miniştrilor că nu-s stăpîni pe soarta lor. Poate că Mazarin o fi .avut motive întemeiate ca să amîne pacea care i se păruse întregii Europe că depinsese numai de el ; dar cum un ministru e, de obicei, bănuit că se gîndeşte mai întîi la propriile sale interese şi apoi la cele ale Statului, toţi şi-nau zis că, probabil, şi Mazarin îşi avusese motivele lui.

Regina — care dorea cu ardoare pacea — m-a asigurat cum că ea ştia în mod sigur că Mazarin făcuse tot ce-i stătuse în putinţă, pentru a oferi această pace ţării sale şi întregii Europe. Dar el putea s-o înşele pe regină, care nu putea convinge norodul de bunele sale intenţii. Totuşi, adevărul e că Mazarin dorise pacea în acea vreme şi nici nu se putea să n-o dorească : fiindcă, în afară de faptul că se străduia tot timpul să dea impresia că se frâ- mîntă pentru binele Statului, Mazarin era şi stăpînul Finanţelor. Pacea i-ar fi înlesnit să adune bani eu lopata, ceea ce, pentru un avar ca el, ar fi fost o bucurie fără pereche.

Duşmanii asediară, în 27 iunie, şi Landrecies, oraş destul de apropiat de Paris, şi destul de important pentru noi. Cutezanţa inamicului îl -obligă pe cardinal să ia -o hotărîre : ori să ridice asediul, ori să-1 înfrunte pe duş- man cu oştile pe care le avea şi care nu depăşeau cincisprezece ori şaisprezece mii de oameni. Cei care rămăseseră lîngă rege şi lingă regină, lîngă ducele de Orleans şi lingă Mazarin, fie curteni, fie slugi, deşi în virată, plecară ca să îngroaşe rîndurile armatei. Regina se arătă bucuroasă, văzîndu-i că pleacă. Odată luată hotărîrea de a-i înfrunta pe spanioli, generalii noştri trecură rîul Sambre, la Casti- llon, în 2 iulie, apueînd-o drept spre liniile inamicului ; martoră a acestei treceri, o parte din oştirea lor, comandată de generalul Bec, fu obligată că părăsească locul, fără a-1 mai disputa alor noştri. După asta, armata regelui o pomi în marş şi se apropie de liniile duşmanului, cu douăzeci şi cinci de tunuri care începură a trage cu atîta furie în tabăra inamicilor, înelt aceştia nu nimeriră pe unde să fugă, iar

mulţi dintre ei fură ucişi. Dar liniile spaniolilor erau totuşi atît de bine apărate, cartierul general al Arhiducelui, atît de bine fortificat, iar cele ale contelui de Bucquoy, marchizul de Caracena şi ale celorlalţi, atît de bine adăpostite, încît generalilor noştri le fu peste putinţă să le cucerească *. Pentru a da totuşi satisfacţie oamenilor noştri, dornici să se bată, generalii îi provocată pe spanioli la luptă, dar aceştia nu acceptară bătălia. Mai tîrziu. s-a spus că dacă i-ar fi atacat pe spanioli şi dacă ar fi dat curs poruncii lui Mazarin, cu siguranţă că ar fi izbutit să-i bată, fiindcă oştile duşmane ajunseseră să se teamă de "bravura soldaţilor francezi. Dar ordinul fiind contramandat, ostaşii noştri se bătură toată noaptea de 2 spre 3, respingîndu-1 pe duşman înapoi în liniile sale, ori de cite ori acesta voia să înainteze spre ei. Pînă la urmă, armata regelui lăsă oraşul Landrecies în miinile guvernatorului său. iar ea se împărţi în două. Intre timp, mai sporise cu cîteva trupe noi, o parte din ele comandate de generalul Rantzau, iar cealaltă, de mareşalul de Gassion. Primul asedie Dixmunde şi-1 cuceri, iar celălalt asedie La Bassee, cetate foarte importantă şi foarte bine întărită, care recompensa pierderea oraşului Landrecies. Mareşalul îşi începu asediul prin alungarea unui mare convoi, pe care duşmanii voiră să-1 introducă în cetate : atacul reuşi, aşa că duşmanii se văzură lipsiţi de strictul necesar, adică de-ale gurii. Guvernatorul oraşului se predă, nemaiaşteptînd ca cetatea să fie minată (în 15 sau 13 iulie). Mareşalul de Gassion, văzînd cît de mare importanţă avea cucerirea oraşului La Bassee şi oît era de necesar să pună stăpînire pe el, îi trimise vorbă celui care-1 comanda, că dacă nu-i preda imediat cetatea pe care oricum tot o va lua cu asalt, nu va mai cruţa pe nimeni, nici măcar femeile şi copiii. Guvernatorul, nevrînd

[1] ..Top se pregătiră ea să execute acest ordin, spune Monglat ; dar generalul de Rantzau, care era în acea zi de serviciu, băuse toată noaptea, şi ţiu voi să se urnească din

loc. cu toate insistenţele mareşalului de Gassion. Fiind beat .şi nemairaţionînd, Rantzau îşi intirzie plecarea cu şase ceasuri, aşa încît ajunse prea tîrziu pe cimpul de luptă ; căci armata spaniolă, gata de bătălie, îl primi cu lovituri de tun : atunci cei doi mareşali, dindu-şi seama că orie* ajutor era de prisos, se retraseră fără să mai lupte“ (n.ed.fr.). să-şi vadă familia pierind, făgădui să se predea în patru ceasuri, dacă pînă atunci nu va primi ajutoare. Mareşalul de Gassion, căpătînd curaj în urma unei astfel de propuneri, strigă tare, punîndu-şi ceasul pe marginea şanţului de apărare că dacă în trei sferturi de ceas guvernatorul nu se preda, avea să facă una cu pămîntul, şi oraşul, şi pe locuitorii săi. Guvernatorul, speriat şi ameninţat de burghezii care nu voiau să moară, îi aduse cheile oraşului, socotindu-se fericit că putuse evita o nenorocire.

Mareşalul de Gassion era viteaz, plăcut şi cutezător ; duşmanii se temeau de el, fiindcă era omul care cuteza orice şi, drept urmare, cîştiga mai întotdeauna. Toată Curtea îl ridică în slăvi ; regina îl lăudă, iar cardinalul — care urmărea cu mîhnire victoriile inamicului — fu extrem de mulţumit de acest succes, deşi nu-1 înghiţea deloc pe Gassion.

Era totuşi atît de ascuns, încît. la primirea acestei veşti care punea capăt temerilor sale justificate, se opri brusc, rămînînd atît de serios şi de rece, că pînă şi cei mai buni prieteni ai săi, crezând că primise cine ştie ce veste proastă, se duseră fiecare la ale sale, necutezînd să-1 mai întrebe' care era motivul mîhniri sale. Rămaseră atît de convinşi că era vorba de o veste proastă, încît atunci cînd ştirea fu în sfîrşit răspîndită, tot mai continuată să creadă, după înfăţişarea cardinalului, că sub această veste bună se ascundea, de fapt, una proastă. Ducesa de Montbazon. văzîndu-1 în acea zi la regină, se îndreptă către el, cu acel aer cutezător şi plin de nonşalanţă, care-i era caracteristic, ca să-1 felicite pentru cucerirea acelei cetăţi ; dar el, trecînd pe lîngă ea, fără să se oprească, îi spuse că faptul nu merita atîta zarvă. Ducesa, fără să se mire — aşa cum mi-a povestit ea însăşi, cînd m-am reînors din Normandia — începuse

să rîdă şi-i spusese, luîndu-1 peste picior pentru răceala pe care o manifesta :

— Ha ! Ha ! Văd, monseniore, că vă trebuie provineii întregi, ca să fiţi mulţumitJ

Dealtfel, toată lumea observase că în mai toate ocaziile de această natură, cardinalul se .prefăcea a fi vesel cînd lucrurile mergeau prost, ca să demonstreze că nu se temea de primejdie, .şi trist, cînd lucrurile mergeau bine, ca să arate că nu se culca pe laurii victoriei. în legătură cu succesul lui Gassion, avea dealtfel, un motiv în plus să pară mohorît : nu voia să dea importanţă serviciului pe care Gassion îl adusese Statului, ca să nu fie obligat să-1 răsplătească. întreg Parisul vorbea despre pierderile pe care le suferisem şi care, fireşte, erau atribuite incapacităţii cardinalului. Aceste nemulţumiri publice duseră la unele proscrieri. Cel mai marcant dintre exilaţi fu contele de Fiesque ; pe vremuri, fusese chiar prieten cu cardinalul ; dar, după dizgraţierea ducelui de Beaufort, cu care era şi mai bun prieten, de Fiesque se declară pe faţă împotriva cardinalului, spunîndu-i acestuia — drept justificare — că între doi prieteni care-i erau la fel de apropiaţi, datoria îl obliga să ia partea celui slab .şi să renunţe la cel puternic. împărtăşi deci dizgraţierea unuia, plecînd în exil şi-şi manifestă ura împotriva celuilalt, prin discursurile pe? care le ţinu. Dar cardinalul, presat de prietenii ducelui de Fiesque şi dorind să uite ofensele acestuia, îl rechemă din exil, arătîndu-i că ţinea neapărat să se împace cu el. Iertîndu-1, se comportă de fapt aşa cum îi era firea, înclinată către blîndeţe şi pace. Firea celui pe care voia să-1 împace era însă cu totul opusă firii cardinalului şi, în plus, de Fiesque nu putea suferi favoriţii : nu fusese niciodată mulţumit şi dezaprobase întotdeauna .faptele celor care se aflau la cîrma ţării. Aşa că temperamentul său îl împiedică să profite de această împăcare, iar purtarea sa îl obligă pe Mazarin să-1 exileze din nou. Abatele de Bele- bat fu şi el alungat împreună cu Sarrazin *, care

scrisese

[1] E vorba de Sarrazin, născut în 1603, mort în 1654 din pricina mîhnirii de a-şi fi pierdut locul de secretar la prinţul de Conti (n.ed.Ir.).

nişte versuri satirice ; alţii, de mai mică faimă, se treziră exilaţi, fiindcă, în crîşme şi în locuri publice, debitaseră diverse prostii.

Imediat după asta, apăru o ordonanţă prin care se interzicea oamenilor să mai discute despre treburile Statului ; regina îşi manifestă şi ea aversiunea faţă de cei care vorbeau vrute şi nevrute. Văzînd-o pe strada Amiens pe doamna de Choisy, care venea să pună o vorbă bună pentru fratele ei, Belebat, Ana de Austria ii spuse mareşaiei d'Estrees :

— Biata femeie, îmi inspiră milă, fiindcă a venit degeaba ; căci sînt hotărîtă să-i pedepsesc foarte aspru pe toţi cei ee ridică glasul împotriva cîrmuirii.

într-adevăr, mareşala d'Estrees. istorisindu-mi ceea ce-am scris, îmi mărturisi că regina se ţinuse tare in faţa rugăminţilor doamnei de Choisy. criticindu-1 pe cardinalul Mazarin că fusese prea bun şi prea îngăduitor.

Cîţiva episcopi avură şi ei de suferit, fiindcă nu-şi ţinuseră gura ; printre ei se număra şi cel din Rennes, fratele mareşalului de la Motte, închis la Pierre-Encise încă din anul 1644. Acest general de armată după ce se întorsese din Catalonia, fusese arestat la Lyon. din ordinul reginei, acuzat de deturnare de fonduri şi amenințat cu tăierea capului. Din pricina durerii ce-o simţea datorită situaţiei cumplite in care .se afla fratele său, nu-şi putuse ţine gura şi-şi atrăsese asupră-şi mînia cardinalului. Această mînie îi aduse un exil de o asprime neobişnuită. Episcopului i se interzise să facă apel la Parlamentul din Grenoble, unde trebuia să se judece procesul mareşalului de la Motte.

Episcopul de Grasse — Godeau — ai cărui ochi nu-i plăceau lui Mazarin, primi poruncă să se ducă la

episcopia lui ; faptul nu cred că i-a displăcut unui om ca el, năpăstuit pe nedrept de o regină care se socotea evlavioasă, dar care vedea atîţia episcopi din Paris negîndindu-se decît

la distracţii şi la a fi pe gustul maimarilor Curţii, şi închi- zind ochii fiindcă acele înalte feţe bisericeşti nu erau nişte amărîţi pe care trebuia să-i hrănească.

Spre deosebire de ceilalţi, Montresor, în loc să intre, ieşise din închisoare. Fusese ataşat ducelui de Orleans şi, odinioară, pretinsese unele favoruri ; dar abatele de la Riviere, rivalul său, îl îndepărtase cu bună ştiinţă de lîngă stăpînul său. Acest gentilom fusese şi el împotriva cardinalului de Richelieu : se manifestase tot timpul ca unul din acei Ca toni francezi, care urau ceea ce numeau ei „tirania favoriţilor" ; în afară de asta, mai era şi prieten bun cu doamna de Chevreuse şi cu domnişoara de Guise, duşmancele lui Mazarin. Dar tânărul prinţ de Orania, ginerele regelui Angliei, din stimă pentru Saint-Ibal, prietenul lui Montresor, îl rugă pe Mazarin să-1 elibereze pe acel Cato francez. Această rugăminte se dovedi deosebit de eficace, pentru că prinţul de Orania era foarte preţuit. Intre timp, domnişoara de Guise păru a-şi schimba şi ea sentimentele şi a rîvni la prietenia lui Mazarin ; împăcîndu-se cu cardinalul, contribui la îmblînzirea pedepsei prietenului ei. Aşa se face că, datorită vicisitudinii lucrurilor din lumea asta, unii suferă, iar alţii se bucură.

Regina, ştiind că armata regelui se afla în situaţia de a se apăra, şi încă bine, plecă din Amiens, ducîndu-se să petreacă două, trei zile la Abbeville. De acolo plecă la Dieppe, cu scopul de a ajunge la Rouen ; dar această provincie a noastră se arătă a fi atît de puţin sensibilă la cinstea pe care voia să i-o facă Ana de Austria, încît regina, temîndu-se de unele neplăceri, renunţă să mai plece la Rouen şi se hotărî să se întoarcă prin Gourney, Gisors şi Pontoise. întîrzie trei zile la Dieppe^ unde şederea fu deosebit de plăcută. De la fereastra odăii sale regina admiră marea şi văzu torţele aprinse, aruncate în valuri, fn cinstea ei. Regele se duse să viziteze o navă pe care i-o 'trimisese regina Suediei, o navă mare şi frumoasă care execută în faţa lui un simulacru de luptă navală ; cuito-

iilor li **se făcu cinstea de li-1 da** în **grijă pe rege,** mai ale. **că era şi necesar să se procedeze astfel, fiindcă avea prea puţine gărzi alături de el.**

Acel popor, care-i fusese atît de credincios lui Henri c al IV-lea, bunicul lui Ludovic al XIV-lea, merita această **dovadă de** încredere. Şi cum îşi luară rolul în serios, ieşiră în stradă, strigînd că făcuseră bine încredinţindu-li-1 pe rege, fiindcă nu mai exista printre e: nici u-n Ravaillac. Cu toate că regina. ar fi dorit să scape cic discursuri, nu le putu totuşi evita. Parlamentul din Normandia veni s-o salute, împreună cu cei din Camera Conturilor şi de la Curtea Impozitelor. în acea zi, am avut neplăcerea de a vedea un lucru din cele-afară de trist. Primul preşedinte, **de Rys,** in vîrstă de vreo şaizeci de ani, dar sănătos tun, **ieşind din** odaia reginei, muri brusc, drept în capul scărilor. **Regele** şi regina dădură fuga şi încercară să-i des**chidă gura, ca** să-1 facă să înghită nişte leacuri. Dar omul murise, aşa că eforturile lor se dovediră inutile. Cum mă dusesem după regină, la Dieppe, hotărî tă să rămîn alături de **ea** atît cit ar fi binevoit să stea în provincia noastră, am avut parte de acest spectacol cumplit, încer- **cînd** acel sentiment de groază pe care-1 ai, ori de cîte **ori** vezi pe cineva prăpădindu-se la un pas de tine. Regina o porni imediat spie capitală, iar eu am urmat-o cu bucurie. Am ajuns la Paris în 28 aug;ust .foarte obosită după o astfel de călătorie, mai ales că mersesem tot drumul foarte repede. La ţară nu e frumos decît atunci cînd ai parte de linişte'şi de singurătate, cînd poţi gusta nestingherit frumuseţile pe care natura ţi le pune la dispoziţie, în pădure sau pe malul unui rîu.

A doua zi, am găsit-o pe regină în odaia micului duce de Anjou, fratele regelui. Acesta se îmbolnăvise, şi încă destul de grav, pentru ca regina să aibă motive să fie. neliniştită. După un timp. începu totuşi a se simţi ceva mai bine, aşa că odaia se umplu de curtenii care

veniseră să-1 vadă. Dar cum oboseala, care este specifică unei astfel (ie boli *, îl făcu pe micul prinţ să se simtă incomodat (ie toată acea societate, care vorbea şi rîdea de parcă s-ar fi aflat la o petrecere, o rugă pe regină să-i dea afară pe toţi,, dorind să rămînă numai cu ea. Regina îi spuse că nu cuteza să facă aecst lucru, pentru că se aflau de faţă, atît doamna prinţesă de Conde, precum şi alte persoane de rang mare. Atunci micul duce strigă supărat :

— Fleacuri, mamă ! Ar trebui să nu-ţi pese cîtuşi de puţin de toate aceste persoane ! Nu eşti dumneata stăpîna ? La oe-ţi mai serveşte coroana, dacă nu poţi face nici măcar atîta lucru ? Pe mine mă alungi, ori de cite ori ai chef, şi doar sînt fiul dumitale ! Nu crezi că e cazul să procedezi şi cu ei la fel ?

Mă aflam lingă regină care, dîndu-i dreptate eopilului, îmi făcu cinstea să-mi spună :

— Trebuie să-i j fac pe plac. Dar va trebui să plec şi eu, ca să-i pot scoate din odaie pe toţi aceşti oameni care-1 deranjează.

Dtipă care ieşi, luînd-o cu ea pe doamna prinţesă de Conde şi pe toţi ceilalţi, pe care nu-i putea totuşi alunga ca pe nişte slugi. I

Acest mic prinţ dăduse dovadă de multă isteţime, încă de cînd începuse să vorbească. Limpezimea ideilor sale *'ra însoţită de două frumoase înclinări, care sînt absolut necesare persoanelor de rangul său : dărnicia şi omenia. Ar fi fost de dorit să renunţe la unele distracţii practicate în adolescenţă. Şi anume, îi plăcea să stea mai mult printre fete şi femei, să le îmbrace şi să le pieptene. Ştia (e anume li se potrivea, mai bine decît femeile cele mai pricepute ; cea mai mare bucurie a sa era să le împodo-

[1] „Era vorba — spune Monglat — de o dizenterie care degeri eră într-un soi de flux hepatic, din pricina căruia micul prinţ se afla într-un mare pericol. Dar. în sfîrşit, se

vindecă, datorită unor f'răunţe pe care i le dădu Vautier, primul medic al regelui tn.ed.fr.).

beascâ, cumpărînd în acest scop pietre preţioase, pe care le dăruia celor care aveau norocul să-i placă. Ducele era bine făcut, iar trăsăturile chipului său erau deosebit de plăcute. Ochii negri erau nemaipomenit de frumoşi şi de strălucitori, cînd plini de blîndeţe, cînd de gravitate. Gura semăna întrutotul cu gura mamei sale. Părul negru, buclat de la natură, i se potrivea perfect cu tenul ; nasul, care spre bătrineţe devenise acvilin, pe atunci era drept şi frumos. Dacă anii nu i'-ar fi adumbrit frumuseţea, acest prinţ s-ar fi putut lua la întrecere cu cele mai frumoase femei din Paris ; singurul lui cusur consta în faptul că era cam scund.

în acea zi, către seară, avocaţii regali fură poftiţi la regină. Aceasta îi chemase ca să li se plîngă de Parlament, care se opusese unei dări ce urma să fie pusă pe toate produsele şi care pînă atunci nu fusese aprobată, din pricină că preşedintele de Mesme, fiind vorba de vacaţiunile din 1646, interzisese punerea ei în practică. Dar, în ciuda acestei interziceri, afacerea fusese supusă deliberării Consiliului unde — din nevoia crîncenă de bani — regele socotise că darea trebuia aprobată.

Parlamentul — care pretindea că e de datoria lui să examineze edictele ce urmau să apese pe umerii poporului — hotărî ca regina să fie respectuos rugată, să revină asupra acestei hotărîri ; rezistenţa Parlamentului determină Curtea să propună o conferinţă, la care luară parte toţi cei din Consiliul regelui precum şi unii deputaţi ai Parlamentului. Luară deci loc, cu toţii, în jurul unei mese, ducele de Orleans într-un capăt al ei, Mazarin la celălalt capăt. Lîngă Monsieur, luă loc, pe un scaun mai scund, Cancelarul, iar lîngă Mazarin, primul preşedinte al Parlamentului, apoi ceilalţi, conform rangului pe care-1 aveau. Toţi crezură că primul care va lua cuvîntul, va fi, ca de obicei, cancelarul ; dar Mazarin îi trimisese un memoriu

scris de Lyonne, secretarul său, unde erau consemnate principalele puncte ale discuţiei. Aşa că, de data asta,

cancelarul nu se mai putu bucura de plăcerea de a se auzi vorbind. Preferă deci să tacă, scuzîndu-se că era răguşit, în această conferinţă se hotărî, în sfîrşit, să fie aprobat tariful cu pricina, fiindcă Parlamentul socoti că — din propunerile ce i se făcură — poporul n-ar „fi chiar atît de dezavantajat. Hotărî totuşi să-1 mai modifice, adăugind că nu va fi valabil decît doi ani, după care Parlamentul îl va interzice ; şi că va interzice totodată şi Curţii Impo-
zitelor să se amestece înmai îndulciră puţin
treaba asta. Pentru calucrurile, Rezolvînd
regina să le aprobe ceea ce
hotărîseră, aprobînd alte cîteva edicte.
cardinalul fu încîntat, iar
regina mulţumită căea însăşi la Parlament, pen-
scăpase de corvoada de a
mai merge ~
tru aprobarea acelor edicte.

Mazarin mai avea pe cap o problemă care nu-1 încînta deloc şi despre care Parlamentul aflase, deşi el nu voise să se afle. Mareşalul de La Motte urma să fie judecat de Parlamentul din Grenoble ; numai că mareşalul, ca duce al Cardonnei, pe care răposatul rege i-o dăruise drept răsplată pentru victoriile sale din Spania, şi ca mareşal al Franţei, născut la Paris, cerea să fie judecat de Parlamentul din capitală, refuzînd să răspundă în faţa altor judecători. La cererea sa, Parlamehtul din Paris ceruse ca judecata să-i fie transferată în capitală, interzicând altor judecători să se amestece în acejasta treabă. Regina, înfuriin- du-se, îl trimise pe Camavalet, stegarul gărzilor sale, să-1 ia pe sus pe mareşal şi să-1 ducă la Grenoble, poruncindu-i totodată episcopului de Renes, fratele mareşalului, să nu se amestece în această treabă. Dar poruncile reginei nu putură fi executate, fiindcă se dovediră a fi împotriva tuturor formelor în vigoare ; ba mai mult, ele ambiţionară Parlamentul Parisului să încline în favoarea mareşalului de La Motte, care profită din plin de clemenţa, de slăbiciunea, sau de mîndria acestui

Parlament. Mazarin fu acuzat că nu cunoştea legile ţării, că dădea diverse dispoziţii de care habar n-avea dacă enaţi legale sau nu ; noroc că, la ^25

cea mai mică rezistenţă pe caic o intiinpi liV Cii C-'ăvL iii'A?-" meiată, fie că era din rea-voiriţă, bietul cardinal se tulbura numaidecît, iar această tulburare îl determina aproape întotdeauna să trateze lucrurile cu blîndeţe şi îngăduinţă. **Nu-i** era greu **să** ierţe, dimpotrivă : socotind că susţinuse destul o afacere necurată, prefera să iasă din încurcătură **pe** poarta onorabilă a împăciuirii

Capitolul XVII

1647. — Sosirea la Curte a tinerelor Mancini. ■— Portretul lor. — Curtenia contelui de Nogent. — Soţia sa le prezintă reginei, pe surorile Mancini. — Prefăcuta indiferenţă a cardinalului, faţă de nepoatele sale. — Prezicerile mareşalului de Villeroy, în legătură cu ele. — Familia Mazarin, rău văzută la Roma. — Asprimea reginei faţă de mareşala de Schomberg. — Sosirea în Franţa, a landgrafului de Hessa. — Plecarea reginei la Fontainebleau (15 septembrie). — Resentimentele lui Mazarin împotriva doamnei de Motteville. — Regina o consolează.
— Dreptatea Anei de Austria. — Evlavia ei îl deranjează pe Mazarin. — Urmările supărătoare ale slăbiciunii ei faţă de cardinal — Abilitatea cardinalului. — Acesta îi îngăduie lui Châteauneuf s-o viziteze pe regină, la Fontainebleau.
— Gîndurile ambiţioase ale lui Châteauneuf. — Lucrurile se restabilesc în armată. — Asediul de la Lens. — Boala ducelui de Anjou. — Regina vine la Paris să-1 vadă. —

Apoi se reîntoarce la Fontainebleau. — Nădejdea iscată **în** sufletele curtenilor, de boala ducelui de Anjou. — Ttnărul prinţ .se însănătoşeşte. —■ Discuţia plăcută a ducelui de Orleans, eu regina.

Şi iată că, în ziua de 11 septembrie, le văzurăm sosind din Italia pe trei dintre nepoatele cardinalului şi pe unul dintre nepoţi. Două dintre fete şi băiatul erau copiii surori mai mici ai eminenţei sale ; cea de a treia fată, aparţinea surorii mai mari a lui Mazarin şi se numea Martinozzi.

Cea mai mare dintre surorile Mancini[1] era o brune iii cu chip drăgălaş, în vîrstă de doisprezece sau treisprezece ani. Cea de a doua [XXXVI] [XXXVII] era foarte brună, avea un chip prelung şi o bărbie ascuţită. Ochii îi erau mici, dar vioi, încît te făceau să nădăjduieşti că pe la cincisprezece ani aveau să-i dea un oarecare farmec. Dacă ţineai seama de regulile frumuseţii, era cu neputinţă, pe atunci, să-i recunoşti vreo calitate,' în afară de faptul că avea gropiţe în obraji. Domnişoara de Martinozzi[XXXVIII] era blondă. Avea trăsături frumoase şi o anumită dulceaţă în priviri, care te îndreptăţea să nădăjduieşti că, cu timpul, va deveni într-adevăr foarte frumoasă. Şi dacă am fi fost tot atît de buni astrologi pentru a-i putea citi pe chip surpriza pe care i-o pregătea destinul, am fi aflat încă de pe atunci că-i era sortit să ajungă prinţesă. Aceste două din urmă nepoate aveau cam aceeaşi vîrstă, adică nouă sau zece ani.

Doamna de Nogent, la ordinul cardinalului, le aduse la Fontainebleau. Mazarin nu voia să aibă obligaţii faţă de nici una dintre persoanele marcante de la Curte, de teamă să nu fie nevoit să le răsplătească. Trată deci toată

XXXVI Mai tîrziu a devenit (toamna de Mercoeor, ducesă de Van- dome.

XXXVII[1] S-«a măritat cu contele de Soiseons.

XXXVIII S-a căsătorit cu prinţul de Conti, fratele marelui Condă

această afacere, cu indiferenţă şi—dezinteres ; curtenii însă, care-1 cunoşteau foarte bine, îşi dădură seama că, încredinţîndu-şi nepoatele contelui şi contesei de Nogent, îşi alesese exact oamenii de care avea nevoie, pentru că acest conte — care era cel mai mare linguşitor — era în stare să-şi ducă slugărnicia la extrem şi să le primească pe cele trei copile, cu cele mai mari onoruri. La care Mazarin ar fi dat din umeri şi ar fi răspuns :

— Asta-i firea lui ! N-am ce-i face ! şi ar fi rîs împreună cu regina, de acest personaj, aşa cum mai făcuse şi în alte rînduri, cînd îi auzise discursurile umflate şi-i văzuse bufoneriile. Căci, toată viaţa lui, contele de Nogent vrînd să fie pe placul celor mari, întrecuse măsura ; vorbind întruna vrute şi nevrute, stîmea hazul celor din jur, fiindcă nu spunea niciodată nimic cu miez. Datorită acestui fel de a se comporta, izbutise să adune o avere considerabilă.

Nu exista nobil de la Curte care să se fi bucurat de mai multe avantaje ca el, fie că era tratat cu o familiaritate exagerată, fie că era vorba de distincţii sau bani. Poseda o avere uriaşă, pe care începuse s-o adune încă de pe vremea lui Richelieu, care se străduise din răsputeri să-1 înavuţească. Acest mare „cuvîntător de nimicuri'[1] a izbutit — prin linguşeală şi josnicie — să se ridice şi să obţină ceea ce n-ar fi izbutit să obţină nici prin stirpea lui obscură, nici prin meritele pe care nu le avea, nici prin mintea lui mărginită. Cred că singura lui calitate era faptul că nu era răutăcios, căci nu l-am auzit niciodată vorbind de rău pe cineva, indiferent despre cine ar fi fost vorba. Poate că în unele ocazii, dorinţa de a plăcea, l-o fi împins să săvîrşească şi acest păcat ; n-a răsuflat însă niciodată nimic, pentru că dacă nu-i proteja pe cei sărmani, nici nu încerca să le facă vreun rău. Se străduia să se facă plăcut în felul său, şi anume ironizînd totul. Dacă ţi-era greu să-1 stimezi, ţi-era şi mai greu Să-1 urăşti, fiindcă, propriu-zis, n-aveai de ce. Acest flecar fu deci cel care — prin intermediul soţiei sale — îi

prezentă reginei pe nepoatele şi pe nepotul lui Mazarin. Ana de Austria ţinuse să-i vadă chiar în seara în care sosiseră. I se părură drăguţi şi, tot timpul cît îi avu în faţă, nu făcu altceva decît să-i laude. Doamna de Senece se oferi să-i aducă şi a doua zi, dar află că lui Mazarin nu-i plăcea să fie deranjat. Cînd acest unchi atît de rezervat, de fericit şi de puternic, văzu sosindu-i nepoţii, o părăsi pe regină de îndată ce aceştia intrară în cabinetul ei şi se dusese la el acasă să se culce. După ce copiii o văzură pe regină, fură conduşi la cardinal, care nu le dădu însă nici o atenţie ; dimpotrivă, îi luă peste picior pe cei care fuseseră atît de proşti ca să le dea o asemenea atenţie ; dar, în ciuda acestei nepăsări, avea planuri mari, mai ales în legătură cu cele trei fetiţe. Căci toată indiferenţa lui nu era decît teatru ; de unde putem trage concluzia că, de cele mai'multe ori, nu şarlatanii sînt cei care joacă pe scenă piesele cele mai bune. A doua zi, nepoatele fură duse din nou la regină, care le pofti lîngă ea ca să le poată cerceta mai pe îndelete ; mai tîrziu veni şi cardinalul, care nu se arătă mai interesat decît în ajun. Pe urmă, copiii fură prezentaţi curtenilor. Toţi se înghesuiră să-i vadă, fiecare străduindu-se să-i găsească, unii drăguţi, alţii foarte frumoşi, unii isteţi, alţii teribil de inteligenţi; mă rog, toţi îi copleşiră cu laude din belşug. In vreme ce curtenii nu mai conteneau cu linguşelile, ducele de Orleanî se apropie de abatele de la Riviere şi de mine — care discutam împreună lîngă fereastra din cabinet — şi ne spuse încet :

— Uitaţi-vă cîtă lume se înghesuie în jurul bieţilor copii, despre care mă îndoiesc că mai sînt în siguranţă, căci tot privindu-i atîta, cei din jur riscă să-i sufoce !

Chiar în aceeaşi clipă, mareşalul de Villeroy se apropie şi ei şi zise :

— Uitaţi-vă, Monsieur, nişte mici domnişoare, care deocamdată nu sînt bogate, dar care, nu peste multă vreme, vor avea castele minunate şi rente serioase, puzderie **de**

pietre scum;: ■ d veselă de argint şi, cine ştie, poate şi male răngii:: foarte înalte, în ceea ce priveşte însă oare mai are hăiatulj ■ă mult pînă să se facă mare, s-ar inc nu facă
avere dent pictînd.

De fapt, marleşalul voise să spună că unchiul tînărului Manei ă decadă, înainte ca băiatul să ajungă la ni putea ti poată căpăta diverse ranguri şi favoruri. vîrsta la care să
Fără să bănuiască, profeţia lui se adeveri aproape în întregime.

Fetele au
devenit nişte băiatul, într-adevăr, nu se putuse aristocrată, mult
mai mari, decît se crezuse de nimic, fiindcă moartea îl lipsi de
favorurile celui o bucată de vreme, că cei de la Roma care i-ar fi pututse tare cînd auziseră cum fuseseră aranja oprimite ui în Franţa, şi mai ales de ceea situaţie, care să-
1 facă respectat de toată lumea. Unul dintre prietenii mei, italian de origine, mi-a spus, după
miraseră foarte rudele cardinalu scrisese, şi anume că prinţii şi marii seniori îşi puseseră în gînd.să se înuoare cu nepoatele lui Mazarin. Avînd în vedere situaţia din ţara lor, cît şi faptul că nu erau de neam, la Roma oameni ar fi dat
s-au bucurat lan-ar prea fi avut pretendenţi, şi puţini meu să-şi dea s?buzna să le vadă ; dar onorurile de care ama de situaţia Curtea Franţei, l-au făcut pe' prietenul celui care le era
unchi şi pe care concetăţenii lui nu-1 puteau suferi. Aceştia rîdeau cu hohote de poporul nostru care se lăsa cîrmuit de un om pe care ei nu-1 iubeau şi pe care-1 cunoşteau ca pe-un cal breaz, adăugind că, la urma urmei, era firesc ca franţuzii să admire im om despre care nu ştiau mai nimic. ***,.Fugga il tetto ngtivo, chi gloria brama“ *,***

Principesa Palestrina şi dona Anna Colonna, care s-au reîntors în Italia, foarte curînd după ce-au vizitat Parisul, m-au asigurat că Mazarin le mărturisise, în mare taină, vorbind despre riepoatele sale, că oei mai de seamă prinţi

[1] Cine aspiră la glorie, trebuie să părăsească acoperişul sub care s-a născut (it.).

ai ţărir i le ceruseră de soţii. Cu cîţiva ani mai înainte, **le** spuseseră prietenilor săi. arătând u-le nişte statui pe care le adusese de la Roma, că acelea -erau singurele sale rude pe care dorise să le aducă în Franţa ; dar iată, că între timp, îşi schimbase părerea şi-şi adusese nepoţii, presat şi de regină, căreia nu-i putea refuza această favoare. Mazarin era omul ce cîntărea de zece ori un lucru, înainte de a-1 face. Socoti deci că era drept să-şi ajute neamurile, mai ales că, în felul acesta, îşi putea spori şî mai mult averea. Dacă regii nu încearcă să îngrădească ambiţia miniştrilor lor, aceşti miniştri, zău că n-au nici o vină, dacă în timpul cît deţin puterea, doresc mai mult decît li se cuvine pentru serviciile aduse. E cît se poate de firesc ca omul să vrea mai multă glorie, mai multă fericire, mai multă avere decît are şi, cel mai adesea, mai mult decît merită. '

A doua zi, la scularea reginei, se întâmplă o dandana -destul de neplăcută şi de supărătoare, ca să nu mai poată fi uitată toată viaţa. Ducesa de Schomberg, pierzîndu-şi numele de Hautefort — aşa după cum am mai spus — renunţase la drepturile sale de primă cameristă a reginei, în schimbul a două sute de mii de livre. Dar cum dorinţa de mărire e ca un lanţ invizibil care-i leagă pe toţi curtenii ■de persoana regelui, pe unii din simpatie, pe alţii din interes, şi cum prea puţini renunţă de bunăvoie la un -astfel de lucru, doamna de Schomberg făcu tot ce putu ca să reintre în graţiile reginei, dorind cu ardoare să recîş- tige familiaritatea de odinioară.

După ce se măritase, doamna de Schomberg, aflîn-

du-se de cîteva ori singură cu regina, avusese cinstea de a o sluji ; regina îi acceptase cu plăcere serviciile, dar asta nu însemna că ar fi avut vreun drept s-o înlocuiască pe prima cameristă. în ziua cu pricina, fiind de faţă doamna prinţesă de Conde şi doamna marchiză de Senece, doamna de Schomberg voi să se bucure în continuare de acelaşi privilegiu. Atunci regina îi spuse, şi încă destul de aspru, căci vechea prietenie dintre ele dispăruse demult :

— Doamnă, nu vezi că doamna de Senece e de faţă şi că n-o laşi să-şi îndeplinească atribuţiile ?

Ducesa de Schomberg îi răspunse, destul de repezită, că vedea, şi încă foarte bine ; dar că atribuţia aceasta era de competenţa ei.

Regina, uşor enervată, îi ripostă :

— Atribuţia dumitale, doamnă ? Dar, după ce te-ai măritat, n-ai renunţat la ea în schimbul a două sute de mii de livre ?

— Da, majestate, i-a răspuns doamna de Schomberg, dar încă nu i-am primit! Iată de ce m-am socotit îndreptăţită să-mi îndeplinesc atribuţiile.

— Ei, bine, doamnă, vei fi plătită ! Sînt destui bani în Franţa, pentru asta ! Şi mai află, doamnă, că e foarte greu să reintri în inima mea, odată ce-ai ieşit !

Profund mîhnită, doamna de Schomberg izbucni în lacrimi ; apoi se ţinu toată ziua scai de regină, plîngînd tot timpul în faţa ei. Procedă astfel, ca nu cumva Ana de Austria să-i căşune vreun necaz soţului ei, pe care ar fi vrut să-1 vadă la fel de preţuit şi de stimat ca şi pînă atunci.

Regina, înduioşată, ca să-i mai îndulcească mîhnirea, îi vorbi, ba chiar o şi mîngîie de cîteva ori. Dar, aşa cum mi-a mărturisit mai tîrziu această doamnă, s-a reîntors curând la ea acasă, cu intenţia

de a nu mai pretinde nimic de la regină. S-® mulţumit s-o mai vadă din cînd în cînd, la ceasul la.care avea loc aşa-zisul „cerc al reginei". Apoi, după o vreme, fără zarvă şi fără să se plîngă de ceva, ea şi mareşalul de Schomberg plecară în provincie, la reşedinţa lor, ducînd o viaţă liniştită, singura care poate da odihnă minţii şi pace sufletului.

Această întîmplare făcu mare vîlvă la Curte : fiecare — ca de obicei — o comentă după cum îi era firea. Unii o ţinură de rău pe doamna de Schomberg pentru imprudenţa de a-şi atrage un astfel de necaz ; alţii o acuzară pe regină de o asprime pe care pînă atunci n-o manifestase faţă de nimeni.

După cîteva ceasuri, întrebînd-o pe Ana de Austria ce era cu acea poveste care iscase atîta zarvă, ea mi-a istorisit totul, în amănunt, adăugind că fusese într-adevăr foarte supărată pentru faptul că doamna de Schomberg o silise, împotriva voinţei sale, să-i pricinuiască acel necaz, avînd în vedere că ei nu-t plăcea şă facă rău nimănui ; dar că nu voise să fie înşelată şi că-şi dăduse seama că mareşala procedase astfel, nu ca să-i cîştige prietenia, ci ca să-şi recapete slujba pe care dorea cu ardoare s-o încredinţeze' surorii sale, doamna d’Escars, faţă de care regina manifestase întotdeauna o aversiune făţişă. Şi că nu era totuşi drept ca, fiind regină, să fii slujită de oameni care nu-ţi plac. Ducesa de Schomberg mi-a confirmat mai tîrziu aceste lucruri, asigurîndu-mă eă dorise din tot sufletul să păstreze slujba de primă cameristă, pentru sora ei.

Cam tot pe atunci, landgraful de Hessa veni să viziteze Franţa. Fu bine primit atît de regină, cît şi de întreaga Curte, nu numai pentru meritele sale, ci mai ales pentru că prinţesa-mamă luase întotdeauna şi în mod constant partea Franţei, nedînd niciodată dovadă nici de vreo slăbiciune, nici că şi-ar fi schimbat gîndurile. Datorită acestei prietenii, trecuse prin mari primejdii şi

fusese adesea la un pas de prăbuşire. Teama de o astfel de nenorocire ar fi înfricoşat un suflet mai puţin tare ca al ei ; prinţesa însă avea mult curaj şi era deosebit de inteligentă. Fiul ei era binefăcut dar, din păcate, faţa îi rămăsese ciupită de vărsat. în ceea ce priveşte inteligenţa, socot că nu era nici pe departe atît de isteţ ca generoasa lui mamă, pe care o venera întreaga Europă. Regina îl pofti să stea jos, în faţa ei, şi-i făcu toate onorurile, ospătîndu-1 împărăteşte, încercînd să se plătească — cît de cît — de obligaţiile pe care Franţa le avea faţă de fidelitatea acelei ilustre văduve, eare-i era landgrafului, mamă.

Dorind să mai schimbe atmosfera, regina plecă din Paris în 15 septembrie, ca să petreacă toamna în acel frumos palat de la Fontainebleau, lăsîndu-1 la Paris pe micul Monsieur, care nu era încă pe deplin vindecat şi **pe** care nu avea curajul să-1 supună oboselii drumului. Mareşalul de Villeroy — dorind să placă celui care-1 făcuse preceptorul regelui — insuflă lui Ludovic dorinţa de' a-1 lua cu sine, la Fontainebleau, şi pe tînărul Mancini. Regele o rugă pe regină care, la rîndu-i, îl rugă pe cardinal să nu-1 trimită încă pe băiat la iezuiţi şi să-1 lase să plece cu regele.

în ajunul plecării reginei, m-am apropiat de cardinal pentru a-i aduce omagiile datorate celui mai de seamă om din regat. El îmi răspunse la amabilităţiile mele, făcînd pe supăratul, fiindcă aşa îi era firea, să ne strice întotdeauna buna dispoziţie. îmi spuse că i se adusese la cunoştinţă că Sarrazin, acel poet dizgraţiat, făcuse — la mine acasă — nişte versuri maliţioase la adresa reginei. Am fost atît de uluită să aud un astfel de lucru, încît la început, nici nu mi-am dat seama de grozăvia unei asemenea învinuiri. Aşa că i-am răspuns rîzînd, că maliţiozitatea era ceva mult prea dur pentru o persoană ca mine, care n-aş fi fost în stare să ascult astfel de versuri nici măcar împotriva celor mai crînceni duşmani ai mei, darămite împotriva reginei ; că nici măcar nu merita să

răspund la o astfel de învinuire nedreaptă, avînd în vedere că trecuseră patru ani de cînd nu-1 mai văzusem pe Qarrazin. Şi chiar ăsta era adevărul. Apoi am trecut !a alte lucruri pe care aveam să i le spun, fără să fac nici un fel de zarvă în legătură cu acea învinuire nedreaptă.

Se vede că nu nimerisem bine momentul, fiindcă Mazarin, nefăcînd niciodată vreun bine cuiva, simţea o mare nlăcere să semene neliniştea în sufletele noastre, urmărind să-i rămînem obligaţi pentru faptul **că ne ierta nişte** greşeli imaginare. Cînd voia, se **pricepea să-i trateze pe** oameni cu atîta blîndeţe şi bunăvoinţă, **incit era cu ne** putinţă să nu te simţi încîntat ; cînd ţinea să **placă cuiva,** se pricepea să ducă de nas pînă şi pe oamenii cel mai greu de înşelat. în ce mă priveşte, favorurile sale erau rare

După ce m-am întors acasă, am început să mă gîndesc la acea răutate pe care fie că i-o dictase politica, fie unii care urmăreau să mă ponegrească în ochii lui ; mi-am petrecut astfel o bună parte din noapte, burzuluindu-mă împotriva lumii, împotriva ambiţiei şi linguşelii, împotriva slăbiciunii oamenilor faţă de aceste două cusururi. Mi-am zis, în sinea mea : *„Molto avrai, se nulla speri"* ***. Cum** aşa-zisa mea înţelepciune nu izbuti să mă liniştească, m-am dus să mă plîng reginei de nedreptatea ce mi se făcuse ; după ce mă ascultă, socoti că aveam dreptate să fiu mîhnită. Şi, cu toate că avea obiceiul să aprobe tot ceea ce făcea sau spunea cardinalul, de data asta **se ne**căji foarte tare cînd află că el dăduse crezare acestei istorii şi că-mi vorbise despre ea, ca şi cum ar fi fost adevărată. Apoi îmi dădu toate asigurările că va discuta cu el despre acest lucru ; îndrăznesc să cred că a vorbit şi că i-a arătat că acuzaţia pe care mi-o adusese era intr-adevăr menită să stîrnească rîsul.

Regina era din fire, destul de bună şi de dreaptă. Nefiind bănuitoare, .era uşor de convins şi cînd cineva despre care ea avea o părere bună, era vorbit de rău, îi lua întotdeauna apărarea. în general, era foarte calmă

dacă cel în care avea încredere nu încerca s-o facă să-şi schimbe impresia, străduindu-se să-i denigreze pe cei pe care ea îi preţuia. Cînd acesta se încăpăţîna totuşi să rupe gîtul cuiva, ca să poată reuşi, trebuia să-i aducă reginei dovezi temeinice despre infidelitatea celui în cauză Cum vina mea ţinea doar-de imaginaţia cardinalului, m-am convins încă o dată că regina avea un suflet drepl

[1] Vei avea mai mult, dacă nu tragi nădejde la nimic (it.).

şi cinstit, atunci cînd cardinalul nu izbutea s-o înşele. Aş mai putea adăuga că nu-i spunea niciodată lui Mazarin nimic despre cei cărora ea le voia binele, ca nu cumva acesta să le căşune vreun rău. Printre cei pe care acesta îi ura şi ar fi vrut să-i alunge de la Curte, au existat destui cărora ea le-a luat apărarea, explicîndu-i bănuitorului cardinal că ea îi cunoştea mai bine decît el şi că, într-adevăr, oamenii n-aveau nici o vină. Cardinalul îi spunea adesea lui Le Tellier (acest ministru mi-a mărturisit-o el însuşi) că evlavia reginei îl cam deranja, pentru că nu accepta decît cu mare greutate să fie de acord cu ceva ce n-ar fi fost pe placul Domnului. Era destul de isteaţă, ca să-şi dea seama ce înseamnă să faci un bine cuiva ; şi dacă ar fi avut puterea să apere întotdeauna acest bine, sigur că penele de scris ale istoricilor n-ar mai fi pridiait s-o laude. Din păcate, nu prea avea încredere în propriile sale forţe şi, cucernică cum era, se lăsa lesne convinsă de nepriceperea ei în treburile Statului. Acest sentiment — într-un fel nedrept şi lipsit de raţiune — i-a slujit de minune lui Mazarin să se aşeze mai temeinic în scaun, devenind din ce în ce puternic ; căci dacă regina n-ar fi dat dovadă de atîta modestie, şi poate şi de comoditate, Mazarin ar fi ocupat locul pe care i-1

hărăzise răposatul Ludovic al XIII-lea. Dacă ar fi fost pus în situaţia de a se vedea că nu-i este absolut necesar Anei de Austria, Mazarin s-ar fi străduit din răsputeri să merite stima poporului. Dacă s-ar fi temut de proastele oficii pe care unii i le-ar fi adus faţă de regină, sigur că ar fi avut mai mulkxespect pentru cei care se bucurau de încrederea stă- pînei sale. In sfîrşit dacă regina s-ar fi preţuit mai mult şi şi-ar fi susţinut cu mai multă tărie părerile, aşa cum făcea uneori cînd socotea că datoria o obligă la acest lucru, bunele sale intenţii ar fi predominat întotdeauna, determinîridu-1 şi pe cardinal să şi le schimbe pe ale sale, mai ales că Mazarin avea destule calităţi, care — călăuzite

de o mînă' fermă şi sigură — ar fi făcut din el un prim-ministru demn de stima tuturor.

Soarta l-a ridicat deasupra celorlalţi oameni, nu numai' prin norocul pe care l-a avut, ci şi prin superioritatea cunoştinţelor sale. Nici unul dintre cei care s-au bucurat de prietenia şi de încrederea sa, n-a avut asupra lui aceeaşi putere pe care au avut-o interesele şi planurile sale. Era înzestrat cu o mare experienţă în politica externă şi . era în stare de cele mai iscusite negocieri. Muncea foarte mult, iar politica lui era de un mare rafinament ; era deosebit de dibaci în intrigi ; îşi atingea întotdeauna scopul, după multe ocolişuri. Nu era nici rău, nici crud din fire. Nu dăduse dovadă chiar de la început de o ambiţie nemăsurată, ci dimpotrivă, se lipsise vreme destul de îndelungată de înlesnirile de care toţi ceilalţi favoriţi se bucuraseră chiar din clipa în care fuseseră numiţi în funcţii. Pe atunci, încă nu poseda nici oraşe, nici provincii, nici demnităţi, nici funcţii înalte. Nici măcar lăcomia lui fără margini pentru bani şi pietre scumpe, nu fusese încă remarcată. Cei care îl acuzau în acea epocă, că ar fi prea lacom, erau nedrepţi. Mulţi dintre cei care se învîrteau în jurul lui, îi erau datori nenumărate favoruri ; şi mulţi dintre aceştia erau mai bogaţi decît el. Ca bărbat, era destul de plăcut şi, în ciuda cusururilor sale, se vorbea despre el ca despre un om extraordinar. Prodigioasa lui putere de muncă uluise pe toată lumea, iar uimitoarele capricii ale soartei sale îl cocoţaseră pe un piedestal foarte înalt. Ar fi putut să se bucure d^{n} o mare reputaţie, căci, vă mărturisesc cinstit, toate leacurile care au trecut, nu ştiu dacă au dăruit omenirii un om mai mare ca el.

Sosind la Fontainebleau, dădu dovadă de multă uşurinţă : lăsîndu-se influenţat de prietenii săi, admise ca Châteauneuf să vină şi s-o salute pe regină. Ceea ce acesta şi făcu imediat, în ciuda celor care vedeau în el un rival la putere. Regina îl salută pe acest bătrîn ministru

şi-1 tratã cu multã politeţe. Dar, din cele spuse, îi dãdu de înţeles cã dacã Mazarin n-ar fi insistat, tui nu l-ar fi primit. aşa cã sã ştie cui îi era de fapt îndatorat. Châteauneuf îi trimise vorbã cancelarului de felul cum fusese primit la Curte şi-i mãrturisi cã dorea din suflet sã i se şteargã de pe frunte pecetea de ,.dizgraţiat*', fiindcã nimeni nu mai era împotriva lui ; cã era slujitorul cel mai Credincios şi cã-1 va asigura el însuşi de acest lucru, de îndatã ce va avea prilejul sã-1 întîlneascã. Cardinalul — socotind cã diferendul dintre aceşti doi oameni, fusese aplanat — îl pofti pe Châteauneuf la Fontainebleau, înainte de sosirea Consiliului acolo.

Acest exilat fusese odinioarã cancelar ; aşa cã actualul cancelar avea toate motivele sã se teamã de o reînnoire a favorurilor sale'; numai cã Châteauneuf nu avea aceastã pretenţie, fiindcã, pe de o parte, încã nu venise vremea sã se gîndeascã la aşa ceva, iar pe de alta, pentru cã el nu dorea sã fie decît prim-ministru. Dorinţa de a se afla în vîrful piramidei se înstãpînise atît de tare în inima sa încît, rugîndu-1 pe unul dintre prietenii sãi sã-1 salute pe cancelar, îl rugã sã-1 asigure totodatã cã nu-i rîvnea cîtuşi de puţin locul ; cã era obişnuit sã comande şi nu sã asculte de poruncile altora şi cã, dacã soarta îl va ajuta, îşi va realiza planul ; adicã, cu alte cuvinte, îi mãrturisea cancelarului cã urmãrea sã ajungã prim-ministru şi, cine ştie, poate chiar cardinal ; cã dacã visul lui se va realiza, cancelarul n-avea de ce sã se teamã cã-şi va pierde slujba. Dupã cum vedeţi, începuse a-şi face planuri, înainte de a avea puterea în mînã. Acest om trufaş nici nu putea gîndi altfel ; departe de a fi un om cu judecatã şi de a se retrage din treburile publice, el îşi închipuia cã ar fi fost ruşinos sã trãiascã fãrã sã se bucure de favorurile celor mari.

Dupã aceste reflecţii, ar trebui sã vorbesc puţin **despre** rãzboiul pe care Franţa începuse a-1 purta cu **ceva** mai multã glorie decît la începutul campaniei. Ai noştri atacaserã armata duşmanã, izbutind s-o punã pe goanã.

Căzuseră o mulţime de oameni ; din oastea noastră nu fusese rănit deeît Vardes, şi încă destul de uşor. Privirile alor noştri se îndreptară spre Ypres ; dar mareşalul de Gassion,. din pricina unor încurcături făcute de ştafetele care trebuiau să-1 anunţe, nu se află acolo cu oastea sa. Cardinalul fu foarte nemulţumit de acest lucru, atît de nemulţumit încît ajunse să presupună că Gassion nu venise numai ca să-i facă în necaz lui Rantzau, care propusese cucerirea acestui oraş. Aşa că, în loc de Ypies, începură a asedia oraşul Lens ; şi, ca să cucerească mai repede acest loc întărit, întreaga armată, comandată de i ei doi generali care nu se agreau, se îndreptă intr-acolo.

In vreme ce războiul continua în Flandra, iar Curtea - e distra la Fontainebleau, la Paris, un doctor îi dădu micului Monsieur un purgativ care să-1 cureţe pe dinăun- nu, după fierbinţeala pe care-o avusese. Acest leac îi provocă, timp de şase zile, o uşoară durere de burtă căreia, ia început, nimeni nu-i dădu atenţie, dar care, după o .ăptămînă, se preschimbă într-o dizenterie foarte periculoasă. La această veste, toată lumea începu să se alarmeze. Dar, de teamă ca vestea acestei boli să nu-i bucure pe prinţii de sînge şi să nu aibă cine ştie ce urmare neplăcută, nu-i spuse nimeni nici reginei, nici cardinalului, > ă boala copilului era foarte gravă. Iată însă că într-o seară regina primi un curier care-i aduse vestea .că micului prinţ i se luase sînge, ceea ce însemna că încă mai avea fierbinţeală. Cum dragostei unei mame nu-i poţi ascunde răul copilului ei, fluturîndu-i prin faţa ochilor vălul zîmbetelor forţate, ea strigă imediat că voia să plece la Paris să-şi vadă băiatul, să-i insufle curaj şi să-i spună că-1 va vindeca de orice boală. Aceste vorbe iscară zvonul că întreaga Curte pleca la Paris, fiindcă prinţul era pe moarte. Cardinalul — care plecase de la regină mai înainte ca ea să fi primit această veste — veni a doua zi dimineaţă, imediat ce aceasta se trezi, ca s-o mustre pentru ceea ce spusese în ajun, explicîndu-i, cu o

mutră încruntată, că zvonul care-i ajunsese la ureche putea avea urmări dintre cele mai primejdioase. Mai adăugă apoi că, spre binele Statului, trebuia să-şi ascundă mîhnirea ; că, mai mult ca sigur, această veste avea să se răspîndească în întreaga Franţă şi că toţi nemulţumiţii îşi vor spune, probabil, că micul Monsieur îşi şi dădea sufletul.

Regina primi această lecţie usturătoare, cu blîndeţea care o caractezira, spunîndu-i cardinalului că avea într-adevăr dreptate, dar că zvonul nu va avea nici o urmare, fiindcă Domnul va avea grijă de fiul ei ; şi că, dacă va îndura groaznica nefericire de a-1 pierde, această veste nu va avea nici un fel de urmare, nici mare, nici mică. Urmînd deci sfatul cardinalului, nu mai plecă la Paris ; în următoarele două zile, toţi curierii care sosiră din capitală, îi spuseră că prinţul se simţea mai bine ; la fel îi spuseră şi gentilomii care veneau de la Paris. Nouă, însă, ne mărturisiră în şoaptă, că micul Monsieur era grav bolnav ; că avea febră foarte mare şi scaune cu sînge. Scrisorile medicului Vautier confirmau acelaşi lucru. Şi totuşi, el o asigura mereu pe regină, în încheierea scrisorilor sale, că prinţul se simţea mai bine şi că boala mergea spre vindecare. Regina care — cu bunul simţ care o caracteriza — nu pricepea cum un copil putea să aibă fierbinţeală şi diaree cu sînge, fără să se afle în primejdie, se hotărî — în porf&a regulilor disimulării practicate de regi — să plece pentru două zile la Paris. Trebuia să se ducă, fiindcă în capitală lumea începuse să murmure că nu se afla acolo.

Doamna ducesă de Orleans, urmărind acelaşi efect politic, procedă cu totul contrar. Ca să-i arate reginei că nu socotea periculoasă boala micului prinţ, renunţă la lenea care o caracteriza şi părăsi Parisul, venind la Fontainebleau, unde se afla soţul ei, cu intenţia însă de a o vizita pe regină. întîlnindu-se cu ea pe drum, se reîntoarseră amîndouă la Paris. Aici, ducesa o vizită de

cîteva ori pe regină, la Palatul Regal, nu atît din politeţe, cit mai mult din curiozitatea de a afla în ce stare se mai afla bolnavul, căci n-o iubea din cale-afară pe regină.

Regina se întristă, cînd îl văzu pe micul Monsieur, căci starea lui nu numai că o îngrijora, dar o şi mîhni profund. Cînd o văzu, micul prinţ se agăţă de gîtul ei şi o îmbră- ţişă îndelung, nebun de bucuria şi de plăcerea de a o vedea. în ciuda gravităţii bolii, îi spuse o mie de nimicuri copilăreşti, fapt ce demonstra că boala nu-i răpise vioiciunea de spirit. Prezenţa mamei sale îi făcu bine ; chiar în aceeaşi zi, răul scăzu simţitor. Cum cele două zile pe care regina făgăduise că le va petrece alături de el, trecuseră, Ana de Austria începu a se pregăti de plecare, vrînd să se reîntoarcă la Fontainebleau, unde-1 lăsase pe rege, plîngînd. Micul Monsieur, chemă pe una dintre slujitoarele sale şi-o întrebă, în mod confidenţial, dacă ea socotea că ar face bine s-o roage pe regină să mai rămînă cu el, o zi. Femeia îi răspunse că da.

— Eşti sigură ? o întrebase el. Căci aş fi cumplit de supărat dacă m-ar refuza !

Aflînd despre dorinţa fiului ei, regina se apropie de el şi-l determină, pe ocolite, să-şi formuleze rugămintea, pe care i-o acceptă pe loc. Trecînd şi cea de a treia zi, ea îşi părăsi băiatul cu încrederea fermă că mergea spre bine deşi încă nu se afla în afară de orice pericol.

Ajungînd la Fontainebleau, ea spuse, tuturor că fiul ei se simţea bine. Mie însă îmi mărturisi că acest „bine" nu era deloc în măsură s-o liniştească, deşi medicii o asiguraseră că boala nu mai prezenta nici un pericol. Regina se temea să nu-şi piardă copilul, pe care-1 iubea ca pe ochii din cap, atît fiindcă era nespus de drăgălaş, cît şi pentru faptul că, într-un astfel de caz, ducele de Orleans devenea

moştenitorul prezumtiv al tronului, şi nu mai ocupa un locşor oarecare, în timpul regenţei. Toţi însă arătau nişte chipuri cum nu se poate mai zîmbitoare, deşi fiecare .din motive diferite : regina, care era disperată să nu-şi piardă fiul, făcea pe vesela ; ducele de Orleans, care se şi consolase cu ideea că-şi va pierde nepotul, nu cuteza s-o facă pe întristatul, de teama de a nu fi bănuit că se preface ; era insă atît de obsedat de dorinţa de a deveni moştenitorul prezumtiv al Coroanei. încît nu mai cuteza nici să rîdă, nici să se bucure. Nu mai văzusem Curtea atît de sobră decît în primele zile ale regenţei. Mulţi şi vedeau schimbîndu-li-se soarta, datorită acelei morţi pre mature, alţii veneau special de la Paris ca să vadă cu ochii lor ce se întîmpla la Fontainebleau şi cam ce mina aveau cei de acolo.

Cum oamenilor le plac — cum e şi firesc — noutăţii^, tuturor li se păru că puterea cardinalului se micşorase că regina, nemaiavîndu-b decît pe rege, devenise mult mai slabă şi că puterea ducelui de Orleans crescuse simţitor. Această schimbare era pe placul multor curteni, fiindcă majoritatea dintre ei erau mult mai ataşaţi ducelui de Orleans şi prinţului de Conde decît' cardinalului: Căci Mazarin era urît pentru zgîrcenia lui cumplită, în timp ce dărnicia ducelui îi făcea pe unii fanatici să spere că Franţa le va cădea pradă lor. Dealtfel, era de datoria lui Mazarin să fie avar în unele situaţii, să nu dea iama **în** finanţele Statului şi să ţină bine în mînă hăţurile Statului ce-i fusese încredinţat, în numele unui rege minor, a cărui avere n-avea voie s-o risipească.

Prinţii, dimpotrivă — dacă s-ar fi lăsat călăuzit **de** maximele lor — ar fi risipit totul, fie pentru a **deveni** puternici şi a fi în stare să ţină piept regelui, cînd **acesta avea** să devină major, f-ie pentru a-şi spori numărul supuşilor şi a le cumpăra încrederea. Avînd în vedere toate **aceste** motive, numeroase persoane înclinau de partea lor, pentru că există puţini oameni cu judecată, îndatori-

tori şi statornici rn **eeea** ce priveşte fidelitatea pe **care** trebuie s-o manifeste faţă de stăpînii lor. Dar iată că

Gel-de-Sus îşi bătu joc de ei, şi-l ajută pe micul Monsieur **să>se** vindece.

Gînd, în sfîrşit, regina se linişti, dueele de Orleans venind s-o vadă, intră în cabinetul ei, unde o găsi, împreună cu domnişoara de Beaumont şi cu mine. AflîndU-se într-o dispoziţie sufletească bună, regina rîse şi glumi pe seama multor lucruri pe care le auzise îh legătură cu boala fiului ei ; ducele îi ţinu hangul, vorbind despre vindecarea tînărului prinţ şi mărturisindU-i că avea o stimă profundă pentru evlavia ei ; că Cerul o copleşise cu tot ceea ce se rugase să-i dea, că era sănătoasă; grasă şi frumoasă, că totul îi mergea din plin şi că toate dorinţele i se împliniseră. Că, în ceea ce-1 privea, lucrurile nu mergeau deloc bine ; că soţia lui, Madame, era veşnic morocănoasă ;i bolnavă, că nu avusese pînă atunci decît fete şi' nici un băiat şi că, dacă va deveni vreodată evlavios, va lua pildă de la ea. Regina îi răspunse veselă, şi discuţia, în acea seară, fu cum nu se poate mai plăcută; Dacă e să spun adevărul, apoi trebuie să mărturisesc că. în primii ani ai îegenţei ducele de Orleans s-a împăcat foarte bine cu regina.

Capitolul XVIII

5 octombrie. — Mbartea mareşalbliii de Gassion în asediul de la Lens. — Stima pe care ai inspirat-o tuturor. — Moartea lui La Feuillade. — Neînţelegerile dintre ma**nele** Conde şi mama sa. — Prinţul **de** Gălles îi vizitează **pe rege şi regină, la Fontainebleau. —**

Reîntoarcerea Anei de Austria, la Paris. — Balul dat în cinstea landgrafului din Hessa. — Cucerirea oraşului Dixmunde de către duşmani. — Motivul urii lui Mazarin faţă de Gassion. — Mareşalul de Gramont îl înlocuieşte pe prinţul de Conde, în Catalonia. — Perfida răzbunare a lui Don Juan de Austria. — Această răzbunare duce la revolta oraşului Neapole. — Regele se îmbolnăveşte (în 10 noiembrie) de vărsat. — Ana de Austria e mult mai neliniştită din pricina acestei boli decît fusese din pricina bolii micului duce de Anjou. — Pericolul în care s-a aflat regele : mîhnirea cumplită a reginei. — Calităţile tînărului rege. Vindecarea sa. — Atitudinile cu totul diferite ale ducelui de Orleans şi ale prinţului de Conde în timpul bolii regelui. — Mazarin izbuteşte să-1 atragă pe abatele de La Riviere de partea sa. — Regina are febră. — Masacrarea, de către napolitani, a şefului lor, Toralte. — Ambasadorul Franţei le făgăduieşte ajutor, în numele regelui său. —. Ei îl cer ca şef pe ducele de Guise. — Firea plină de cavalerism a acestui prinţ. — Domnişoara de Pons visează să ajungă regină a Neapolelui. — Fericita debarcare a ducelui de Guise, în acest oraş. — Entuziasmul napolitanilor faţă de duce care cucereşte oraşul Averse. — Ana de Austria petrece Crăciunul la Val-de-Grâce. — Vindecarea regelui readuce la Curte doamnele care plecaseră ca să nu se molipsească. — Proasta stare de spirit de la sfîrşitul anului 1647.

Luînd parte la asediul de la Lens, mareşalul de Gassion fu rănit la cap de o salvă de muschete ; în 5 octombrie muri din pricina acestei răni. Primi

moartea cu multă resemnare, ceea ce dovedi încă o dată curajul şi nobleţea firii sale. A fost regretat de întreaga oştire, dar mai ales de ofiţerii şi trupele armatei sale. Pînă şi cel din urmă soldat şi-a manifestat durerea. Fusese fiul unui preşedinte al Parlamentului din Pau. îmi povestise el însuşi — deşi nu prea venea la Curte, aşa că nu l-am putut cunoaşte prea bine — că plecase de acasă de la cincisprezece ani, ca să se angajeze în armată, renunţînd la roba de magistrat şi la studii, neavînd în buzunar decît douăzeci sau treizeci de soli. Mi-a mai spus că plecase în picioarele goale, cu pantofii în vîrful unui băţ şi că trăise din mila publică, pînă ce ajunsese la oaste, unde se înrolă imediat. Acolo îşi îndeplini atît de strălucit datoria şi săvîrşi atîtea acte de curaj, încît ajunse mareşal al Franţei, fără a primi din partea favoriţilor Curţii nimic altceva decît laude. Răposatul cardinal de Richelieu îl preţuise foarte mult, spunînd despre el că se asemuia cu Bertrand Du Guesclin, cu singura deosebire că nu era atît de grosolan ca acela.

Curtea nu-1 regretă, deşi regele pierduse în persoana lui pe unul dintre cei mai viteji şi mai iscusiţi căpitani. Mazarin îl urîse, fiindcă Gassion nu se împăcase deloc cu mareşalul de Rantzau, pentru care el avea o adevărată slăbiciune, fiindcă-i era foarte ataşat. Rantzau era şi el un bun soldat, dar totodată şi un mare beţiv, iar acest cusur era atît de supărător, încît îi umbrea toate celelalte calităţi. Curtea îl trimise pe Comminges — din partea regelui — să preia oastea lui Gassion, pentru a linişti spiritele şi a îndemna trupele fostului mareşal s-o slujească pe majestatea sa, cu aceeaşi credinţă ca şi în trecut. La Feuillade fusese şi el ucis în acelaşi asediu. Era un om de valoare şi moartea lui îi mîhni profund pe toţi prietenii săi, care aveau pentru el o stimă deosebită. Muri creştineşte, rostind de mai multe ori o frază, care arată cît de deşartă e vanitatea omenească : „O,

Doamne, după ce-am alergat eu toată viaţa ?“

Prinţul de Conde se mai afla încă în Catalonia, aşteptînd, plin de nerăbdare, ordinul de a se reîntoarce. Doamna de Conde-mama nu se'afla la Curte, din pricină că fiica sa, doamna de Longueville, tocmai născuse, aşa că rămăsese alături de ea, la Paris ; dar iată că în 6 octombrie, prinţesa de Conde sosi îa Curte, aducîndu-1 cu sine şi pe prinţul de Conti, fiul ei cel mie, care era slăbiciunea ei. Interesul —- care pune capăt şi celor mai strînse prietenii — o făcuse să se certe cu fiul ei mai mare. Prinţul de Conde îl păstrase lîngă sine — împotriva dorinţei mamei sale — pe preşedintele Peraut, intendentul răposatului ei soţ, pe care ea îl ura cumplit. Omul acesta izbutise să se vîre pe sub pielea fiului ei, convingîndu-1 că mama sa îl urîse întotdeauna, dar că el îl va sluji cu tot atîta credinţă, cu cîtă îl slujise şi pe răposatul lui tată, spunîndu-i că n-avea nevoie de bani şi că nu dorea nimic altceva decît să-1 slujească, aşa cum îi făgăduise tatălui său, pe patul de moarte, şi că un fiu atît de înţelept ca el trebuia să ţină seama de ultima rugăminte a tatălui său. Aşa că prinţul de Conde îl păstră lîngă sine pe Peraut, în ciuda lacrimilor şi protestelor mamei sale, slujindu-se mai apoi de el, în diverse ocazii.

Şi iată că prinţul de Galles veni şi el la Fontainebleau, să-i vadă pe rege şi pe regină. în cinstea lui avură loc baluri, plimbări şi comedii. Prinţul se schimbase mult şi arăta foarte bine. Situaţia lui, demnă de milă, făcea să fie privit de toţi, cu simpatie şi cu compasiune. La început. ' ’nărui prinţ manifestă o oarecare slăbiciune faţă de doamna de Châtillon, ceea ce fu de bun augur pentru el. fiindcă era cam greu de cap şi pe deasupra şi puţin hăituit. Din acest punct de vedere, semăna leit cu tatăl său, legele Angliei, care — aşa cum am auzit — era şi el cam bîlbîit, şi cu bunicul său, care era şi mai bîlbîit. Regele nostru şi el încercară să se împrietenească, deşi lucrul acesta nu fu chiar atît de uşor, fiindcă amîndoi erau încă foarte timizi şi nu aveau acea siguranţă, de sine pe care

ţi-o dă frecuşul cu oamenii, legătura cu lumea. Ludovic al XlV-lea, care era plin de farmec, deşi încă foarte tînăr, părea destul de înalt pentru vîrstă lui. Avea o privire de cm matur, plină de seriozitate, care-i dădea un aer foarte demn. Era atît de prudent, încît mai mult tăcea decît vorbea. de teamă .sa nu spună ceva ce nu s-ar. fi-cuvenit. Prinţul de Galles tăcea şi el : dar cum erau totuşi amîndoi foarte tineri şi deci destul de puţin ceremo.nioşi, pînă la urmă se împrieteniră.

După această viztă. regina se hotărî să părăsească reşedinţa de la Fontainebleau şi să se reîntoarcă la Paris, unde micul Monsieur încă se mai resimţea de pe urma bolii pe caic o avusese. Ducele de Orleans — care avea gută — plecă cu cîteva zile mai înainte, foarte stînjenit de boala sa. Cardinalul, care în acea epocă era sănătos tun şi era putred de bogat, dădu un ospăţ magnific în cinstea doamnei prinţese de Conde şi a tuturor favoriţilor săi. Ospăţul acesta îi făcu prinţesei o plăcere fără margini, mai ales că fu agrementat cu multe şi diverse distracţii.

Ajungind la Paris în 17 octombrie, regina îl găsi pe micul Monsieur atît de schimbat din pricina bolii şi atît de sltîb. încît părea aproape desfigurat. Niciodată n-avea să mai fie copilul frumos care fusese înainte de a se îmbolnăvi. Dar cum nu se mai afla în primejdie, regina se hotărî să dea un bal în cinstea landgrafului, ca să-i poată prezenta frumuseţile de la Curtea sa. Prinţul palatin, fiul regelui Boemiei, stabilit în Franţa, şi prinţul Robert, fratele său, care se afla la Curtea prinţului de Galles — cu care cei doi aveau cinstea de a se înrudi — nu luară parte la acest bal, din motive de protocol.

Cum războiul de la graniţele ţării era destul de blind, duşmanii puseră capăt acestei campanii, cucerind oraşul Dixmunde. Mareşalul de Rantzau avusese de gînd să ajute acel oraş ; dar cînd ajunse la doi paşi de el, oraşul tocmai se predase ; şi cum linguşeala îşi croieşte drum peste ţol, ofiţerii începură să-1 ponegrească pe' răposatul mareşal de Gassion, spunînd — ca să-i facă

plăcere celui ce-i supravieţuise — că era vinovat că-şi pierduseră vremea cu asediul oraşului Lens, unde bietul mareşal îşi pierduse viaţa, răcind astfel jocul duşmanului, care nu urmărise decît să le distragă atenţia şi să cucerească oraşul Dix~ munde, mult mai important decît Lensul, atît prin poziţia lui cît şi prin numărul mare de trupe care se aflau în acel oraş. Dixmunde era comandat de Clanleu, căruia ducele de Orleans abia îi dăruise acest oraş. Se pare că numele său era de rău augur pentru oraşele care-i erau date în grijă, fiindcă mai înainte pierduse Mardickul, pe care îl predase. duşmanului, chiar în clipa în care apăruseră trupele regelui.

Arhiducele oferise şase mii de scuzi celui care ar putea apăra Lensul, ca să mai reziste încă două zile şi acesta fusese motivul pentru care Gassion îşi pierduse viaţa, umplîndu-i de bucurie atît pe unii dintre compatrioţii săi, care-1 urau, cît şi pe spanioli. Bucuria aceasta nu scăzu însă cu nimic gloria marelui general : căci bucuria spaniolilor dovedea cît de mult se temuseră de el, iar bucuria lui Mazarin şi a acoliţilor săi — care nu-i diminua cu nimic prestigiul — dovedea cît de mult îl urîse cardinalul. Căci într-una din zile, Mazarin îi trimisese lui Gassion una din acele scrisori ale sale prin care îi poruncea să facă nu ştiu ce lucru, cu care Gassion nu fy de acord. Ba, după ce citi scrisoarea, o făcu mototol şi o aruncă, spunînd cu glas tare că Mazarin ţinea s-o facă pe generalul, deşi habar n-avea de treburile militare. Această izbucnire a fost de ajuns pentru a se face urît de un ministru care pretindea ca toţi cei care comandau oştile regelui să-1 respecte, nu aşa cum proceda acel gascon încăpăţînat.

Prinţul de Conde — după ce cîştigă cîteva mici bătălii fără importanţă şi împiedică un asediu pe care-1 puneau la cale spaniolii, părăsi Catalonia şi veni la Curte, lăsîndu-1, pentru scurtă vreme, în locul său, pe

mareşalul de Gramont. Dealtfel, se aştepta sosirea cardinalului d'Aix, fratele cardinalului Mazarin, care fusese numit viceregе în acea provincie.

Tot pe atunci, Curtea află vestea că don Juan de Austria, tînărul' bastard al regelui Spaniei, fusese trimis de tatăl său la Neapole, ca să-i pedepsească pe răzvrătiţi. Sosind in acest regat, el le făgădui pacea, spunîndu-le că nu venise acolo decît ca să-i împace cu regele său. După care, puse mîna pe cîteva mari castele din oraş şi urmă-exemplul ducelui de Alba, cel ce executase cu străşnicie ordinele ce-i fuseseră date împotriva flamanzilor. Acest prinţ, dorind să-şi slujească tatăl, cu acelaşi zel, îi pedepsi cu aceeaşi asprime pe napolitani. Lipsa de cuvînt a lui don Juan făcu să se răzvrătească întregul regat ; imediat i se aduse la cunoştinţă Anei de Austria că, în Neapole, fuseseră ucişi mai bine de cincisprezece mii de oameni. Mîniaţi, napolitanii se năpustiră asupra armatei spaniole, pe care aproape, că o spulberară, plătind şi ei cu aceeaşi monedă înşelătoria lui don Juan. Păţania spaniolilor şi făţărnicia lor îl bucurară grozav pe cardinal, fiindcă acesta era aproape sigur că lucrurile vor avea urmări care puteau fi foarte avantajoase pentru Franţă, aşa că era hotărît să profite de ele.

în 10 noiembrie, regele — care nu suferise niciodată de nimic — se plictisi brusc de comedie, spunîndu-i reginei că nu se simţea bine şi că-1 dureau şalele. Toţi crezură că era vorba de ceva trecător ; dar a doua zi îl cuprinse o fierbinţeală mare ; regina se sperie ca nu cumva să se fi îmbolnăvit de friguri. Trimiseră de îndată un curier la ducele de Orleans — care se afla la una din reşedinţele sale — pentru a-1 înştiinţa de starea în care se afla regele. După două zile, medicii văzură că era vorba de vărsat ; regina îşi mai veni un pic în fire, fiindcă se speriase să nu fie vorba de ceva mult mai rău. Chiar în aceeaşi zi îşi părăsi apartamentul,- instalîndu-se în odaia

regelui. Cum fierbinţeala sporea, neliniştea reginei creştea şi ea, cu atît mai mult cu cît nici unul dintre medici nu-i putea da nici o speranţă. Toate fetele tinere care se pretindeau frumoase, precum şi cele care nu suferiseră de această boală, părăsiră Palatul Regal. Cred că am fost singura care, deşi tînără, nu m-am îndurat s-o părăsesc

pe regină, cînd se afla la ananghie. Măr turisesc că ii trebuit să fac unele eforturi asupra propriei mele persoane, ca să pot da dovadă de un asemenea zel ; căci deşi avusesem vărsat, era un lucru destul de obişnuit să te îmbolnăveşti şi a doua oară ; în plus, sora mea nu avusese nicodată vărsat şi se putea molipsi foarte uşor, prin mine. Dar cerul s-a îndurat de noi şi ne-a ferit să ne îmbolnăvim.

Micul Monsieur, încă nerestabilit şi foarte slăbit după boala pe care-o avusese, fu repede trimis la Mauroi, intendentul finanţelor, a cărui casă, aflată la doi paşi de Poarta Saint-Honore, era aşezată în aer curat şi se afla destul de aproape de Palatul Regal. De data asta, regina — lăsîndu-se pradă sentimentelor sale — nu mai ascunse boala regelui, dovedind, în felul acesta, că îl iubea mult mai mult pe fiul cel mare decît pe cel mic. Căci el îi fusese dăruit de pronia cerească, după mii de rugi zadarnice, cînd nici măcar nu cuteza să mai spere că ar putea deveni mamă. Acest copil o salvase din situaţia precară în care e afla din pricina persecuţiilor lui Richelieu. Datorită lui, devenise regentă şi apoi el fusese primul care-i trezise instinctul matern, aşa încît micului Monsieur nu-i mai dăruise decît o parte din dragostea ei, pe care orice mamă o are adînc înrădăcinată în inimă. Am observat atunci că începutul acestei boli o impresionase cu mult mai mult decît întreaga boală a micului Monsieur, boală care fusese foarte grea şi foarte lungă. Fiindcă atunci nu-şi întrerupsese nici o clipă ocupaţiile obişnuite, la Fontainebleau ; nu se revoltase cîtuşi de puţin împotriva politicii pe care i-o impusese Mazarin in legătură cu boala micului Monsieur şi nu fusese tulburată decît atunci cînd aflase că copilul era în primejdie. De data asta însă, suferi cumplit ; boala regelui aproape că o îmbolnăvi şi pe ea : durerea din suflet i se citea cum nu se poate mai limpede, pe faţă. Niciodată n-am văzut-o atît de schimbată intr-un interval de timp atît de scurt. După două sau trei zile,

se mai linişti un pic, fiindcă fierbinţeala regelui scăzu dintr-o dată şi vărsatul ieşi, în sfînşit, .la iveală. Pînă în cea de a unsprezecea zi a bolii, regele nu-i mai prilejui reginei o stare de nelinişte şi de durere ca aceea prin care trecuse în prunele zile ale bol ii fiului ei. Sigur că suferea văzîndu-1 bolnav ; dar cum era o boală pe care o făceau mai toţi copiii, şi începuse a se consola cu gîndul că bă iatul îşi va pierde frumuseţea, dar că va trăi. în 21 ale lunii, către ora nouă dimineaţă, în vreme ce regina se afla la Notre Dame, la slujbă, regele se simţi dintr-o dată, rău ; fierbinţeala îi crescu brusc, îşi pierdu cunoştinţa şi rămase leşinat trei sferturi de ceas. Cînd se întoarse de la slujbă şi-1 găsi în această sture, regina simţi un asemenea junghi în inimă, încît puţin a lipsit să nu-şi dea duhul Toată ziua, cît regele a fost în pericol de moarte, regina a plîns cu hohote. Ducele de Orleans n^a părăsit-o o clipă, ceea ce i-a sporit, suferinţa, fiindcă nu voia să-şi arate durerea şi să plîngă în faţa lui. Abia către miezul nopţii regele se simţi ceva mai bine. Dar, a doua zi dimineaţă, boala se înrăutăţi şi mai tare. Duminecă, în cea de *a* paisprezecea zi a bolii, regele se simţea atît de rău, încî[1] medicii aşteptau, din clipă în clipă, să se prăpădească, pentru că — începînd din cea de a unsprezecea zi, cînd leşinase — vărsatul se ascunsese şi bubele dispăruseră Deşi i se luase de patru ori sînge, fierbinţeala nu-i scădea deloc. Ea era atît de mare, încît îi uscase pielea şi nu îngăduia bolii să-şi urmeze cursul ei firesc. Toată ziua aceea, regina avu impresia că se sufocă ; cum nu mai avea lacrimi să plîngă, îşi închisese durerea în sine, suferind îngrozitor. Această suferinţă o făcu să îndure tot ceea ce dragostea nestăvilită şi spaima pot insufla unui suflet dominat de o patimă oarbă. Deşi de data asta nu mai izbutea să se stăpînească — aşa cum făcuse în timpul bolii micului Monsieur — era atît de îndurerată, încît părea, fără să vrea, sobră şi reţinută, tăind astfel orice elan celor care se bucurau de

nenorocirea ei. Dar cum în
orice om există un prag al rezistenţei, dincolo de care dacă treci, te prăbuşeşti, în acea zi, în timp ce veghea la căpă- ’ îiul fiului ei, Ana de Austria leşină. Seara tîrziu, după ce se retrase în odaia ei, neavînd alţi martori decît pe cardinal, cîteva doamne de onoare şi pe mine, regina dădu frîu liber lacrimilor, plîngînd îndelung şi cu hohote. Cînd am văzut-o în acea stare, am îndemnat-o să se vîie în pat, ceea ce a şi făcut ; dar nu-şi putea găsi cu nici un chip liniştea. în sfîrşit, către miezul nopţii, Cerul îi redădu copilul, care-i era mai drag ca lumina ochilor şi a cărui viaţă era atît de necesară ţării. Fierbinţeala scăzu, vărsatul îşi făcu din nou apariţia, apoi boala începu a da îndărăt, pînă ce regele se vindecă. Spaima reginei odată trecută, ea ne mărturisi că în acele zile îşi dăduse foarte limpede seama că, dacă l-ar fi pierdut pe rege, nici ea n-ar mai fi putut trăi ; că oricît s-ar fi străduit să se supună vrerii Celui-de-Sus, durerea totuşi ar fi răpus-o.

în tot timpul bolii, regele arătă multă, blîndeţe şi bunătate faţă de toţi cei care-1 îngrijeau sau veneau să-1 vadă ; vorbea frumos cu cei care-1 slujeau, le spunea lucruri spirituale şi politicoase, îndura cu răbdare toate încercările la care-1 supuneau medicii şi înghiţea toate leacurile pe care i le dădeau aceştia. Regina primi atîtea dovezi de dragoste din partea lui, încît se simţi profund mişcată ; regele o chema tot timpul lîngă el şi o ruga să nu-1 părăsească, mărturisindu-i că atunci cînd stătea lîngă el, parcă se simţea ceva mai bine. De asemenea, regina ne mai asigură că nu se temuse atîta că-1 va pierde, pentru că era rege, ci pentru că era fiul ei, pe care-1 iubea ca pe lumina ochilor, şi încă un fiu plin de calităţi, bun şi cuminte. E adevărat, nu văzusem la el nici una din acele încăpăţînări care sînt atît de caracteristice mai tuturor copiilor. Potolit şi ascultător, făcea întotdeauna ce-i spunea regina. Am observat adesea, cu mare mirare, că în timpul jocurilor şi distracţiilor regele-

copil nu rîdea
aproape niciodată. Cei care se bucurau de cinstea de a se afla în preajma lui, spuneau adesea că avea în el ceva regesc ; cînd avea cîte o mică dispută cu fratele său, aşa cum li se întîmplă, în mod firesc, tuturor copiilor, regina ţinea întotdeauna să fie ascultat, dorind cu ardoare să fie respectat, tot atît de mult pe cit îl iubea ea. Sentimentul acesta de măreţie pe care i-1 insufla tot timpul mama sa, nu era cîtuşi de puţin primejdios, avînd în vedere candoarea tînărului rege, care te făcea să tragi nădejde că va fi un monarh tot atît de înţelept ca şi Solomon şi că, în timpul domniei sale, ţara va prospera, cum nu mai prosperase niciodată pînă atunci.

Cum regele începu a se simţi din ce în ce mai bine, regina îşi regăsi şi ea liniştea de odinioară. Curtea, odată cu sosirea prinţului de Conde, căpătă o nouă strălucire, fiindcă acesta adusese cu sine o mulţime de nobili. Prinţul — care aflase că regele fusese la doi paşi de moarte, îşi întîrziase cît mai mult cu putinţă reîntoarcerea la Curte, ca nu cumva să pară că se grăbeşte să se întîlnească cu Monsieur, să-şi împartă puterea între ei. întîrziase deci în mod deliberat, deşi regina îi trimisese mai mulţi curieri, rugîndu-1 să vină mai repede. Doamna prinţesă de Conde se lăuda în mod public că ea şi întreaga familie erau total dezinteresaţi în ceea ce privea treburile Statului, adăugind totodată că regina avea memorie bună şi nu uita niciodată nimic ; afirmînd aceste lucruri, prinţesa de Conde voia de fapt, să-i reproşeze lui Monsieur că, în vreme ce nepotul său se aflase la im pas de moarte, el se dusese la masa pe care o dăduse în cinstea sa unul dintre slujitorii săi şi că ascultase cu plăcere unele profeţii în legătură cu apropiata sa grandoare \ Aflînd de

[1] Monglat este mult mai explicit asupra acestui punct : „în timpul bolii regelui — spune el — au avut loc la Curte nenumărate intrigi, pentru că cei care-i erau apropiaţi ducelui de Orleans, îi arătară că — murind regele — regenţa Anei de Austria înceta şi că, pînă la încoronarea micului

Monsieur, trebuia instituită o altă povestea cu masa, regina se supărase atît de tare, încît **na** se putuse abţine să nu manifeste o oarecare răceală faţă de ducele de Orleans, dar care n-o ţinu mult. Bucuria **pe** care o simţi, văzîndu-şi fiul vindecat, fu atît **de mare,** încît uită de masa ducelui de Orleans. Dealtfel, acest prinţ se purtase tot timpul atît de frumos, încît aveai impresia că regele nu-i era nepot, ci propriul său fiu, iar ea nu-i era cumnată, ci soră. Lucrul pe care-1 observase toată lumea, era marele respect pe care Monsieur îl purta acum şi regelui, şi reginei.

Cardinalul Mazarin îşi luase toate precauţiile necesare •pentru a preîntîmpina necazul care-o pîndea pe regină : se strădui din răsputeri să-1 atragă de partea lui pe abatele de la Riviere, pe care-1 instrui să-1 sfătuiască pe Monsieur să nu întreprindă nimic, în caz că **regele va** muri. Căci, cum ar fi trebuit s-o aleagă din nou pe regină în Consiliul de regenţă şi cum ea nu mai era tot atît **de** simpatizată ca pe vremuri, sigur că ducele de Orleans şi-ar fi ales pentru sine, cum era şi firesc, partea leului, în acest scop, ii promise noului său favorit pălăria **de** cardinal şi-1 mai ademeni şi cu făgăduiala că-i va asigura un loc în guvern. Nu omise nimic, pentru a-i suci capul .bietului abate şi a-1 determina să-1 convingă pe ducele de Orleans să facă ceea ce dorea Mazarin. Dar interesul reginei, de astă dată opus celui al ducelui de Orleans, şi pe care slujitorii Anei de Austria îl socoteau îndreptăţit, regentă', în care ducele trebuia să'aibă rolul principal. Ei îi mai spuseră că i-ar fi foarte uşor să realizeze acest lucru, întrucît regina nu mai era iubită de popor, cum fusese, fiindcă ura pe care toată lumea i-o purta lui Mazarin se răsfrîngea şi asupra ei ; că Ana de Austria pierduse simpatia tuturor supuşilor săi, care-şi schimbaseră buna părere pe care-o avuseseră despre ea. Vorbiră despre această nouă regenţă, ca şi cum ea ar fi fost aievea ; ba, într-o seară, la palatul Luxembourg (reşedinţa lui Monsieur). îi traseră un chef pe cinste, anticipînd acest eveniment, chef la care ducele de Elbeuf bău zdravăn în sănătatea noului regent, urmat de toţi mesenii. Dar vindecarea regelui, puse capăt tuturor acestor nădejdi

deşarte." (N.ed.fr.)

nu mai avu răsunet nici în sufletul lui Monsieur, nici în cel al .slujitorilor săi ; această schimbare de atitudine, care sigur că ar fi diminuat puterea reginei, l-ar fi schimbat mult şi pe Monsieur. Nu ştiu dacă abatele de la Riviere a făcut ceea ce i-a cerut cardinalul ; ştiu însă că i-a făgăduit marea cu sarea, încercînd să profite de această situaţie pentru a-i determina pe regină şi pe Mazarin să-i dea pălăria de cardinal, unicul şi singurul său ţel \ străduindu-se să profite în acest scop, şi de boala regelui. Pe de altă parte, curierii trimişi de regină după prinţul de Conde, îl zoreau pe acesta să vină cît mai repede, spunîndu-i clar că regina voia să-1 vadă înainte de a se întîmpla vreo nenorocire ; mai bine-zis, cardinalul Mazarin voia să-1 vadă şi să discute cu el, luînd măsuri împreună şi încercînd să-1 atragă de partea reginei, în caz că ducele de Orleans ar fi. vrut să pună mîna pe putere. Dar vindecarea regelui puse capăt tuturor acestor intrigi şi o linişti pe regină, care — preocupată mult mai mult de viaţa fiului ei decît de politică, nu se gîndea decît cum să-i mulţumească Domnului, că-i dăruise pe cei doi băieţi ai ei pentru a doua oară şi într-un interval atît de scurt.

[1] Monglat — care e întru totul de acord cu cele spuse de doamna do Motteville — explică mai clar intrigile abatelui de la Riviere şi politica, lui Mazarin faţă de acest favorit al ducelui de Orleans i „El nu s-a mulţumit — spune Monglat — cu bunurile excesive cu care a fost copleşit, ci a ţinut - morţiş să fie înălţat în rang, să aibă putere. în acest scop, a cerut să fie primit-în Consiliu şi să fie făcut ministru ; în plus, a mai cerut şi prima pălărie de cardinal, care s-ar fi acordat Franţei. Şi prima, şi cea de a doua pretenţie l-au deranjat foarte tare pe Mazarin, dar mai ales ultima l-a supărat cumplit, fiindcă îi era peste putinţă să accepte ca acest om care rivnea să intre în Consiliu, să fie cardinal ca şi el. Nu cutează totuşi să-i spună nimic, de teamă ca nu cumva abatele să se ducă să-i mărturisească totul ducelui de Orlăans".

Monglat adaugă apoi că. Mazărin, „care nu voia să se lase virît in astfel de afaceri şi care vedea că lucrurile începeau a se cam încurca, la Paris, cedă tuturor dorinţelor favoritului ducelui de Orleans'*. (N.ed.fr.)

2 1
3*

La cîteva zile după această miraculoasă vindecare **a** regelui, spaima prin care trecuse regina, efortul pe care-1 făcuse de a-şi ascunde durerea, nopţile de veghe şi neliniştea o răzbiră şi Ana de Austria avu, timp de două zile, o febră foarte mare. Cardinalul se alarmă ; dar tocmai cînd medicii erau pe cale de a anunţa că era vorba de o boală foarte gravă,, febra scăzu brusc, fapt care-i tyucură mult pe toţi cei care aveau motive serioase să se sperie din pricina bolii sale. în seara în care s-a simţit mai bine, m-am apropiat de ea să-i iau pulsul, ca să văd dacă într-adevăr se simţea atît de bine pe cît doream noi ; ea îmi făcu cinstea de a-mi întinde mîna, pe **care** i-am sărutat-o cu respect şi cu bucurie, fiindcă nu **mai** era fierbinte. Regina îmi şopti că ştia sigur că mă voi bucura de însănătoşirea ei, apoi adăugă cum că moartea n-o speriase niciodată ; o înspăimînta însă situaţia în care i-ar fi lăsat pe rege şi ţara, în care şi-ar fi lăsat copiii şi Franţa ; că numai aceste lucruri o determinaseră a dori cu ardoare, să trăiască.

în timpul bolii regelui, curierii aduseseră veşti noi despre revolta din Neapole L Acest norod răsculat, care avea şi o armată numeroasă, se năpustise cu mult curaj împotriva celor trei castele din oraş, pe care puseseră mîna spaniolii, sau mai curînd se prefăcură că vrea să le atace, pentru că duşmanii abia dacă se mai puteau apăra ; căci flota lor, care se temea straşnic de a noastră, se afla hăt, departe, pe mare şi nu putea să le dea nici un ajutor celor din Neapole. Norodul îşi alesese ca şef pe unul To- v raite. Am auzit spunîndu-i-se mareşalului de Villeroy că Toralte fusese prizonier în Franţa, dar că era trup şi suflet de partea spaniolilor. Şi totuşi acceptase să fie ales şef de către acel popor disperat, numai de teamă ca nu cumva răsculaţii să facă vreun rău oraşului ; pe ascuns

[1] Este vorba despre faimoasa revoltă în care poporul şi-a ales ca şef pe un vînzător de ierburi, Tommaso Aniello, poreclit Ma- saniello.

însă, urmînd pilda iezuiţilor, se străduia să-şi vîndă com-

patrioţii, regelui spaniol. E de crezut că înclinînd către pace, el nu aprobase cruzimea lui don Juan ; lăsîndu-şi nevasta ostatecă în mîinile norodului, el începu a acţiona pe două fronturi, dorind ca napolitanii să se supună de bunăvoie regelui Spaniei şi ca acest rege să-i ierte că se revoltaseră. Dar cum din nenorocire, o mină pe care napolitanii o puseseră sub unul din castele, îi ucise tot pe ei (ceea ce, după cîte am auzit de la unii experţi, se întîmplă adesea), răsculaţii, cuprinşi de furie, dînd dovadă de o cruzime neaşteptată, dar firească pentru nişte oameni certaţi cu disciplina, puseră mîna pe şeful lor şi pe paisprezece sau cincisprezece iezuiţi — pe care-i acuzară de a fi complicii săi şi de a fi înţeleşi cu spaniolii — şi-i rup- seră în bucăţi. După această faptă, trimiseră cîţiva soli la Papă pentru a-1 ruga să le ia apărarea în faţa regelui Spaniei, al cărui portret îl sfîşiaseră, săvîrşind, bineînţeles, şi alte fapte condamnabile. Dar Papa, care ţinea cu regele Spaniei, nu se grăbi să acorde audienţă trimişilor. Atunci napolitanii se duseră la ambasadorul Franţei, marchizul de Fontenay-Mareuil, cerînd să fie puşi sub protecţia regelui său. El le făgădui să-i ajute, iar ei se angajară să devină — cu unele condiţii — supuşii regelui Franţei. Ambasadorul scrise imediat la Curte, cardinalul îi porunci ce să facă şi ambasadorul făcu întocmai. După mai multe discuţii — pe care nu le cunosc cu destulă precizie, ca să le pot aşterne pe hîrtie — napolitanii îl cerură ca şef pe ducele de Guise, care se afla atunci la Roma, ca să-1 roage pe Papă să rupă căsătoria cu contesa de Bossu şi să-i îngăduie să se însoare cu domnişoara de Pons. Napolitanii îi făgăduiră să-i dea depline puteri asupra lor, aşa cum avusese şi prinţul de Orania asupra olandezilor.

Această propunere o bucură mult pe regină, dar şi mai mult pe Mazarin, care avea o ocazie în plus de a contribui la fericirea Statului, la gloria Franţei şi, mai ales,

la gloria sa personală. Se vorbi despre steaua norocoasă **a** ducelui de Guise, care de fapt se dusese în Italia pentru a săvîrşi o faptă ridicolă şi nedreaptă în sine, dar care găsise în revolta napolitanilor, un motiv prielnic de a se acoperi de cinste şi — după toate aparenţele — de a ocupa o funcţie foarte mare, avînd în vedere vechile pretenţii ale familiei sale, ce dorea ca acest regat să-i aparţină Se spunea că Mazarin n-ar fi acceptat cu inimă uşoară ca ducele să plece în Italia. Nu cunosc motivele ; dar **unii** oameni, care, probabil, ştiau unele lucruri, mă asigurară că marchizul de Fontenay — care ţinea mult la gloria Franţei — văzînd că n-aveau pe cine trimite, îl determină pe Mazarin să accepte şi-1 sfătuiră pe prinţ să aducă acest serviciu Coroanei, acoperindu-se el însuşi cu laurii destinaţi eroilor.

Ducele de Guise era demn de o asemenea slujbă. Căci era portretul viu al vechilor noştri,, paladini, iar valoarea lui putea fi comparată cu a lor. Vorbea frumos, era convingător, politicos cu femeile şi chipeş. Era curajos şi avea o înfăţişare marţială, care-ţi dădea impresia că fusese sortit să fie soldaţ. Cînd îl vedeai, puteai să juri că seamănă cu unul din vechii cavaleri rătăcitori ; îi plăceau tumirurile şi luptele cu obstacole aşa cum le vedem zugrăvite în Amadis şi în războaiele din Gi-enada.

Domnişoara de Pons plecase mai de mult de la -Curte; şi trăia pe seama acestui prinţ. De cîncl o părăsise pe regină, locuia o bucată de vreme în cite o mănăstire, slujită de subordonaţii domnului prinţ, care, bineînţeles, îi plătea toate cheltuielile. Cînd află această veste, îşi dădu imediat seama de toate foloasele pe care le putea trage şi aştepta evident, cu multă nerăbdare, ceasul cînd iubitul ei va veni s-o ia de nevastă. Probabil că nu de puţine ori se gîndise ce anume va face; -cînd va fi regina Neapolelui ; dar cum mai toate planurile noastre se dovedesc a fi adesea nişte himere, şi cele ale ei se

prăbuşiră, date peste cap de **planurile** făcute de cei de la Curte în legătură cu trimi**terea** ducelui de Guise în Italia, planuri în care se străduiau să-i pună ducelui beţe în roate. Pe de altă parte, du**cele** făcu şi **el** tot ce putu, pentru a încerca această mare aventură a vieţii sale. Din păcate, nu vru să asculte **de** glasul prudenţei, ca să aibă sorţi siguri de izbîndă. Lă- sîndu-se în voia soar tei, plecă la Roma, pentru ca de acolo să se îndrepte către Neapole, unde urma să devină şeful norodului răsculat. Plecase singur, însoţit doar de nădejdea şi de (furajul său. Se strecură noaptea printre flota Spaniei, într-o felucă foarte mică încît, dacă spaniolii ar fi zărit-o şi ar fi vrut să tragă cu tunurile în ea, ar fi nimerit-o mult mai greu decît ar fi nimerit un vas mare. Aflîndu-se în plină mare, se trezi urmărit de cinci vase, dintre care două galere ce se apropiau văzînd cu ochii. Pînă la urmă', ajunse în acel oraş, care i-a costat pe regii noştri atîta sînge şi atîtea lupte.

Poporul îi ieşi în întîmpinare, primindu-1 cu aclamaţii puternice, cu strigăte şi cu manifestări de o bucurie de necrezut. îl luară pe sus şi-1 duseră pe umeri pînă la lă- caşul Carmeliţilor, unde-i înmînară scapularul[1] de la Notre Dame ; şi, ca dovadă a bucuriei, atîrnară chiar în biserică feluca cu care ajunsese la **Neapole. Apoi îi dă-** ruiră un cal. Urcîndu-se în şa, ducele se plimbă prin **oraş,** unde înfăţişarea lui plăoută fu admirată **de** întreg **norodul,** care alerga pe străzi, strigînd :

— *Vive la France et le duc de Guise !*[XXXIX XL]

îşi aruncau mantiile sub picioarele calului său şi-1 priveau ca pe un înger salvator. Apoi îi aduseră două ligheane : într-unul se aflau arme, iar în celălalt bani. Ducele luă sabia, în calitate de general în condiţiile care-

---

XXXIX Tunică purtată de unele ordine călugăreşti, peste veşminte.

XL Trăiască Franţa şi ducele de Guise (fr?).

i fuseseră propuse, şi porunci ca banii să fie distribuiţi celor din jurul său, sporindu-le astfel strigătele de bucurie. Soţia generalului Annese — care nu era nici frumoasă, nici prea curată — îi dărui o cămaşă pe care s-o îmbrace a doua zi, iar cei din jur îi dăruiră la rîndu-le, tot ce avea nevoie.

Venise la ei fără echipaj, fără ofiţeri, fără trupe şi, lucrul cel mai rău, fără bani ; ceea ce-i făcu pe străini să-i admire încrederea şi hotărîrea. Apoi se duse de îndată să viziteze fortul Saint-Elme, ocupat de spanioli şi-şi trecu în revistă oamenii. Socoti că ar putea avea la .dispoziţie cam douăsprezece mii de oameni şi două sute de călăreţi ; şi, cu toate că soldaţii lui nu erau călîţi în luptă, el nu pregetă să se aşeze în fruntea lor, nădăjduind în ajutorul Franţei, a cărei flotă avea ordin s-o înfrunte pe cea a Spaniei.

Ducele de Gpise porni la luptă la $ desembrie şi cuceri Averse, un orăşel care putea fi de folos planurilor sale, în vremea asta, flota noastră, risipită de o furtună puternică, fu obligată să se adăpostească la Porto-Longone, de unde se îndreptă mai apoi către Neapole ca să -vină în ajutorul temerarului duce de Guise. între timp, acesta nu pregetă să-i ia prizonieri pe marchizul de Vasto, pe contele de Versanno şi pe ducele de Montalonne. Aceste succese îl făcură să se bucure de o mare reputaţie, căci lumea şi începuse să vorbească despre el ca despre un al doilea Alexandrul cel Mare ; numai că Alexandru avea o oaste de treizeci de mii de oameni călîţi în lupte, căpitani străluciţi, şi bani cu toptanul ; iar el n-avea decît cutezanţa şi priceperea sa.

Sărbătorile Crăciunului puseră capăt, pentru cîtva timp, atît afacerilor publice cît şi celor particulare. Regina, aflîndu-se la Val-de-Grâce, îl primi pe micul Monsieur, pe care încă nu cutezase să-1 primească, de teamă să nu se molipsească şi el de vărsat. Prinţul se însănătoşise pe deplin şi arăta bine. După cîteva zile, micul Monsieur se reîntoarse la Palatul Regal şi-1 văzu

pe rege, care nu-1 mai recunoscu, fiindcă se schimbase foarte mult. Doamnele se înapoiară cu toatele la Curte, regele fu înfăţişat tuturor, numai că arăta încă foarte rău, din pricina spuzelii şi a ro- şeţii chipului. Le certă pe cele care-1 părăsiseră, ceea ce păru de bun augur, aceasta dovedind că n-ar fi chiar atît ' de indiferent faţă de unele prietenii, cum sînt de obicei toţi prinţii. Deşi pe regină n-am părăsit-o nici o clipă în timpul bolii fiului ei, nu m-am apropiat totuşi de el. Re-, gina, care observase cît de greu îmi venea s-o urmez în odaia regelui, unde, în ciuda strălucirii Coroanei, mai plutea încă primejdia molipsirii, îmi poruncise să rămîn afară. Aşa că regele s-a plîns şi de mine, dar m-am consolat împrenă cu ceilalţi care nu s-au prea necăjit de reproşurile micului bolnav, ba dimpotrivă, s-au simţit chiar onoraţi de bombănelile sale.

Aşa se sfîrşi acel an (1647), fără prea multe bucurii, dar şi fără mari necazuri ; şi totuşi, unul dintre cei mai abili şi mai informaţi oameni de la Curte [XLI] îmi spuse în acea zi, că se temea ca pe viitor Statul să nu fie tulburat de prea multe nenorociri, avînd în vedere nemulţumirea poporului. Regina, dimpotrivă, ne spuse chiar în seara aceleaşi zile, în timp ce se dezbrăca, aşezată în faţa oglinzii, că-i părea bine că începe un nou an, pentru că în cel care trecuse nu avusese decît necazuri, prea puţine victorii în război şi multă spaimă din pricina bolii celor **doi** copii, pe care fusese sigură că-i pierde. Numai eă se înşela amarnic, fiindcă avea să regrete grozav tihna de care **se** bucurase pînă atunci. Necazurile pe care le avu de îndurat în anul următor, o făcură să priceapă că omul nu-şi **dă** niciodată seama nici de puterea, nici de slăbiciunea sa ; şi că de foarte multe ori, alegerea pe care o facem, ne împinge mai

XLI Marchizul de Senrieterre (n.a.).

mult spre rău decît spre bine.

Capitolul XIX

1648. — Plecarea flotei spre Neapole. — Domnişoara **de** Pons la mănăstirea Sajnte-Marie. — Negustorii din **Paris** îi insultă pe fiul supraintendentului şi pe primul preşedinte. — Răzmeriţa raportorilor din Consiliul Statului. — Consiliul ţinut la regină, cu această ocazie. — Agitaţia burghezilor (11 ianuarie). — Desfăşurarea trupelor în Paris. — Regele se duce la Parlament (15 ianuarie). — Discursul cancelarului despre nevoile Statului. — Discursul viguros al lui Omer Talon. — Spiritele se încing.
— Sărăcia de la Curte. — Rezistenţa raportorilor în faţa unui edict. — Parlamentul acceptă opoziţia lor (20 ianuarie). — Nemulţumirea reginei. — Veşti proaste de la Neapole. — Ducele de Orleans şi prinţul de Conde o sprijină pe regină. — Curtea, în timpul postului. — Murmure împotriva lui Mazarin. — Olandezii încheie pace cu Spania.
— Mazarin îşi încredinţează nepoatele, doamnei de Senece. — Portretul acestei doamne. — Rezistenţa Parlamentului — Regina plecă la Chartres (23 martie). — Mareşalul Du Plessis-Praslin, preceptorul micului Monsieur.
— Porunca dată consilierilor de Stat de a îndeplini şi funcţia de raportori. — Unirea Camerelor Parlamentului împotriva Curţii.

1648. Una dintre primele veşti ale aoestui an, a fost că f'ota noastră plecase, în sfîrşit, din Porto-Longone, în 22 a'e lunii trecute, ceea ce-i făcu pe toţi să spere în restabilirea depină a puterii franceze în Neapole. Vom vedea rezultatul şi vom avea prilejul să ne întărim credinţa că naţiunea noastră nu era sortită să comande acel regat.

în vremea asta, domnişoara de Pons — care nu era

decît pe jumătate sechestrată, înoepuse a fi obsedată de **gîndul** la coroana Neapolelui, deşi nu-şi făcea prea mari speranţe de viitor, din moment ce prezentul era încă atît db nesigur. Conta totuşi pe dragostea pătimaşă pe care ducele de Guise o nutrea pentru ea, aşa că se şi vedea în rîndiri marilor regine ale Europei. Dar acest lucru n-o împiedica deloc să se distreze. Această fiinţă lacomă de plăceri, nu era deloc mulţumită de un iubit absent care o adora şi de un erou care, pentru a o merita, voia să devină rşge şi să-i pună la picioare toate victoriile sale. Ambiţia şi dragostea, puse laolaltă, nu erau chiar atît de puternice, ca să ocupe în întregime o inimă ca a ei. Ca să fie mulţumită, domnişoara trebuia să se fîţîie la Curte, să primească daruri şi să fie lăudată pentru noile sale cuceriri. Doamna de Guise, temîndu-se să nu se ducă după fiul ei, o rugă pe regină s-o închidă într-o mănăstire mai severă decît cea unde stătuse pînă atunci. Căci ea nici nu se gîndea s-o lase să tragă nădejde că va fi regină, sau măcar ducesă de Guise. Iar viaţa pe care o ducea această domnişoară, nu-i plăcea cîtuşi de puţin.

Regina — care privea pe atunci afacerea din Neapole ca pe un lucru ce putea să aibă urmări importante — fu foarte bucuroasă să-i dea satisfacţie ducesei. Cum acea fată avusese cinstea de a fi fost domnişoara ei de onoare, era firesc să se preocupe de conduita ei. Aşa că, la porunca reginei, doamna ducesă de Aiguillon îi aduse domn- şoarei de Pons la cunoştinţă, că trebuia să intre de îndată la mănăstirea Sainte-Marie. Deşi domnişoarei nu-i plăcea să fie constrînsă, neavînd încotro, trebui să se supună poruncii — sigur, cu destulă greutate — aşa că rămase în acea mănăstire pînă cînd — pe de o parte, dorinţa puternică a ducelui de Guise de a o vedea, iar pe de alta, lipsa totală a dorinţei de pocăire a domnişoarei — îi dăruiră, in- sfîrşit, libertatea.

De Bobotează, regina — după ce-şi făcu rugăciunea — îşi petrecu întreaga seară în singurătate. Cum îi plăcea să guste din plin odihna, şi cum propria-i putere îi era

indiferentă. nu se prea grăbea săjntre prin cabinete, cînd **era** singură. Ducele de Orleans şi cardinalul luau masa, în acea zi, la prinţul de Conde ; şi cînd aveau loc astfel de ospeţe, fiecare rîvneasăfacă parte dintr-unul din grupurile celor trei ; aşa că apartamentul reginei rămăsese pustiu, în loc să-i pară rău, ea era dimpotrivă, încîntată că toţi cei de la Curte îl urmaseră pe Mazarin şi, deşi nu se bucura de cele două mari plăceri ale solitarilor — cititul şi reveria — îi plăcea totuşi foarte mult să rămînă singură, fără să fie tristă şi fără să se plictisească.

în seara aceea, ca să-1 distreze pe rege, ne făcu cinstea, mie şi surorii mele, de a împărţi cu noi prăjitura făcută de doamna de Bregy ; apoi am băut în sănătatea sa cite un pahar de vin tonic, adus de ea : cu acest prilej ne mărturisi că, în ciuda firii sale, s-ar fi plictisit, dacă nu i-am fi ţinu-t tovărăşie ; ceea ce a însemnat pentru noi o mare onoare ; fiindcă regele, micul Monsieur, cardinalul şi treburile Statului îi răpeau aproape tot timpul ; iar cardinalul îi era cu atît mai drag, cu cît o scutea de multe din necazurile şi greutăţile regenţei, asumîndu-şi dificultatea rezolvării lor.

A doua zi, la dorinţa regelui şi a întregii Curţi, reîncepură spectacolele de comedie ; doamnele, din cale-afară de bucuroase de reluarea acelor piese, veniră care mai de care mai înzorzonate, încercînd astfel să alunge pentru totdeauna amintirea lucrurilor neplăcute. Regele, care veni şi el, deşi chipul îi era încă umflat şi plin de pete roşii, păru tot atît de urît pe cît fusese înainte de frumos. Şi cum tot în timpul unei comedii se îmbolnăvise, în seara zilei de Sfîntul Martin, Beautru [XLII] nu se putu

---

XLII Unul dintre primii membri ai Academiei franceze, ambasador în Anglia şi în Spania.

[1] Parlamentul, refuzînd noile impozite, Mazarin pretindea
— după cardinalul de Retz — că acesta nu trebuia să se opună măcar la punerea în practică a vechilor edicte şi-i ceru o declaraţie înregistrată cu doi ani mai înainte, „pentru

abţine să nu spună că boala sa se datora teatrului.

în 7 ianuarie, opt sute de negustori din Paris se adunară şi protestară împotriva unei taxe pe care Statul voia s-o impună proprietarilor de case, sau poate din altă pricină \ nu ştiu exact, fiindcă nu-mi mai aduc aminte amănuntele. Aleseră zece dintre ei şi-i trimiseră să vorbească, în numele lor, cu ducele de Orleans. Aceştia porniră spre palatul Luxembourg, reşedinţa ducelui, intrară în odaia acestuia, îl rugară să le facă dreptate şi-i spuseră răspicat, că nu erau cîtuşi de puţin dispuşi să plătească un astfel de impozit. Căci, în ciuda nevoilor ţării, Parisul voia să fie un oraş bogat şi nici măcar nu voia să audă să-i dea bani regelui. Ducele îi făcu să nădăjduiască într-o oarecare moderaţie a taxei, le făgădui să vorbească despre acest lucru cu regina, le arătă că aveau datoria să se supună legilor şi-i concedie cu cele două cuvinte pe care obişnuiesc să le rostească întotdeauna prinţii, în astfel de situaţii : „Vom vedea !“ A doua zi, burghezii se adunară din nou, îndrep- tîndu-se către Parlament. Întîlnindu-l în drum pe preşedintele Thore, fiul lui Emery, ministrul finanţelor, burghezii strigară împotriva lui, îl numiră „fiul tiranului" şi, de la ameninţări, puţin a lipsit ca mulţimea aceea furioasă, să nu treacă la ciomăgeală ; noroc că, ajutat de cîţiva prieteni, preşedintele a izbutit să scape din mhnile lor. în ziua următoare, îl atacară chiar pe primul preşedinte, Mathieu Mole ; după ce strigară împotriva lui, îl ameninţară că va plăti cu propria sa persoană răul pe care voia să li-1 facă. Acest om, care în multe ocazii a dat dovadă de o dîrzenie şi de c fermitate asemănătoare cu cea a romanilor, le spuse

— fără să se sperie — că dacă nu vor tăcea şi nu se vor

instaurarea unei Camere a Domeniului, care ar fi fost o povară cumplită pentru popor". La rîndul său, avocatul general Omer Talon spune că Statul încasase chiriile pe prăvăliile negustorilor, pentru plata aceloraşi drepturi. în legătură cu toate aceste dispute dintre Curte şi Parlament, puteţi revedea *Memoriile* cardinalului de Retz (n.ed.fL).

supune poruncii regelui, va da ordin să se înalţe cîteva spînzurători, chiar în piaţă din faţa Parlamentului, în care îi va atîrna de îndată pe cei mai clonţoşi dintre ei. La care, norodul răspuse prompt că spînzurătorile vor sluji pentru magistraţii de rea-credinţă, care nu le făceau dreptate şi care erau robii cardinalului.

In aceeaşi zi de 9 ianuarie, atît de faimoasă prin evenimentele sale, se auzi în Consiliu că raporturii se burzului- soră şi ei, pentru că Statul voia să le sporească numărul cu încă doisprezece[XLIII]. Cum aceştia îşi cumpăraseră funcţiile foarte scump, şi cum sporirea lor cu încă doisprezece le scădea considerabil preţul, fură convinşi că multe familii de magistraţi din Paris ar putea fi foarte stînjenite de acest Jucru [2]. Drept urmare, refuzară să se mai ocupe de procesele particularilor şi se jurară între ei, pe sfînta Evanghelie să nu accepte această sporire şi să reziste la toate persecuţiile pe care le vor avea de îndurat din partea Curţii ; apoi îşi făgăduiră că, dacă vreunul dintre confraţii ior şi-ar pierde slujba din pricină că se împotrivise poruncii regelui, toţi ceilaţi să pună mînă de la mină şi să-i înapoieze aceluia banii cu care-şi cumpărase slujba. După care se duseră la Mazarin, unde unul dintre ei, pe nume Gomin, îi vorbi cardinalului foarte răspicat şi cu atîta cutezanţă, încît ministrului îi pieri graiul. Imediat după asta, se ţinu un Consiliu la regină, pentru a hotărî ce era de făcut, ca să se pună capăt acelor dezordini. Emery izbutise să-şi urce în cap tot poporul, care începuse să

XLIII Omer Talon spune chiar că ei s-ar fi purtat faţă de cancelar şi de supraintendent „cu prea puţin respect, că i-ar fi jignit cu vorbe de ocară, un ceas şi mai bine, constrîngîndu-1 pe domnul cancelar să părăsească locul ; în plus, raportorii din Consiliul Statului. nevrînd să mai raporteze nimic, nu s-a mai putut discuta nimic în Consiliu". (N ed.fr.)

în magistratură, aproape foaie familiile. erau înrudite între ele.

[1] Care se revoltaseră şi care-1 alesese pe de Guise, ducele **re**publicii lor.

protesteze împotriva lui. Cancelarul nu ştia cum să-i. mai potolească pe raportorii din Consiliul Statului, care nu se plîngeau atîta împotriva lui Emery, cît a celui care-1 patrona, adică împotriva lui Mazarin ; dar, necutezînd să tune şi să ful-

gene, chiar de la început, împotriva cardinalului, îl **atacau** cu furie pe supraintendent şi-şi revărsau toată ura împotriva lui. Aşa că, din pricina prea multelor probleme, Consiliul din ziua aceea fu lung, şi părerile contradictorii. Fură chemaţi primul preşedinte şi avocaţii regelui. Pînă la urmă, ajunseră la concluzia să se dea nişte hotărîri fulminante, şi împotriva unora şi împotriva altora ; apoi, înnoptîn- du-se, prinţul de Conde şi cardinalul se duseră să ia masa la-domnul duce de Orleans, pentru a se binedispune după toată acea zăpăceală de peste zi, care nu-i neliniştea nici pe departe atît de tare, cît îl neliniştea pe domnul cardinal. Acesta abia atunci începuse a vedea că, de fapt, eî era obiectul urii publice şi că această ură îi umplea pe prinţii de sînge de acele dulci himere, care plac atît de mult celor mari, făcîndu-i să tragă nădejde că orice tulburare sau orice schimbare le-ar spori autoritatea, în -vreme ce autoritatea regelui şi a reginei ar scădea serios ; adică, aşa cum spun spaniolii : *„Rio turbio ganancia de Pescadores"* (Apele tulburi sînt raiul pescarilor).

în noaptea de 10 spre 11, burgezii, continuînd să f ie nemulţumiţi, traseră cu armele, fără încetare. Locotenentul civil trimiţînd cîţiva oameni prin cartierele oraşului ca **să** afle ce se întîmplă, .burghezii le răspunseră că îşi încercau armele, în slujba regelui, şi le mai spuseră verde, în faţă, **că** dacă li se vor cere bani, erau hotărîţi să urmeze exemplul napolitanilor * Mi s-a spus că unii dintre ei au alergat toată noaptea, din casă în casă, spunîndu-le burghezilor să-şi facă provizii de pîine. Toate astea se făceau împotriva hotărîrilor Curţii, la îndemnurile Parlamentului, **a** raportorilor din Consiliu şi, mai ales, din acel spirit de **re**voltă pe cane nu ştiu ce demon, vizibil sau invizibil, începuse a-1 sădi în sufletul fiecărui om. Acest demon a iscat mai appi tot ceea ce am văzut în discordiile care au urmat, care ne-au pricinuit multe necazuri şi care ne-au pus în situaţia de a nu mai putea proceda niciodată, la bătrîneţe, ca părinţii noştri

care aveau obiceiul să laude vremea tinereţii lor şi s-o prefere întotdeauna prezentului.

In dimineaţa zilei de 11 ianuarie, regina, ducîndu-se la slujbă, la Notre-Dame (lucru pe care-1 făcea cu regularitate la fiece sîmbătă), fu urmărită de peste două sute de femei, care o însoţiră pînă pe treptele bisericii, strigînd şi cerînd să li. se facă dreptate. Femeile chiar vrură, la un moment dat, să se aşeze în genunchi în faţa ei, ca s-o înduioşeze. Dar gărzile le ţinură la distanţă şi regina trecu, făcîndu-se că nu le aude strigătele. După ce s-a reîntors de la slujbă, ne-a mărturisit că, la un moment dat, s-a simţit ispitită să stea de vorbă cu ele ; sigur că vorbele ei ar fi avut un mare efect asupra tuturor spiritelor ; dar ne-a mărturisit că s-a temut de cine ştie ce bădărănii ; aşa că a socotit că e mai bine să nu intre în vorbă cu astfel de femei care nu ascultă niciodată de raţiune, care n-ar fi înţeles-o, care n-au în cap decît interesele lor mărunte şi care, prin urmare, nu pot fi de acord cu cauzele ce-i silesc pe regi să le ceară bani, oricît de juste şi de întemeiate ar fi ele.

După-amiază se ţinu un alt Consiliu despre tot ce se petrecuse dimineaţă, la care luă parte şi primul preşedinte. După ce se sfătuiră cum să pună capăt acelei situaţii periculoase, hotărîră ca regina să poruncească avocaţilor regelui .să se străduiască să menţină autoritatea suveranului lor. Seara, se dădu poruncă regimentului de gardă să fie pregătit pentru orice eventualitate ; cartierele fură împînzite cu santinele şi oameni de pază. Mareşalului de Schomberg i se porunci să facă acelaşi lucru cu regimentul său de elveţieni. Aşa că, în acea noapte, Parisul semănă cu o tabără militară. Bubuitul armelor de foc răsuna pretutindeni ; totul aducea a un fel de război care, după aparenţe şi după proasta dispoziţie a spiritelor, prevestea nişte urmări nefaste.

In dimineaţa zilei de 12, regele se duse la Notre-Dame ca să asculte slujba şi ca să-i mulţumească Celui-de-Sus, că se însănătoşise. Trecuseră mai

bine de opt zile, de cînd regina tot vorbea de dorinţa regelui de a face această scurtă plimbare ; acum, nu mai voiră s-o amîne, ca nu cumva să se creadă că regina şi Mazarin s-ar teme de cei care se răzvrătiseră împotriva lor. Numai că, în loc de garda sa obişnuită în asemenea ocazii, în ziua aceea s-au luat toate precauţiile necesare. Regele fu urmat de toţi cei ce trebuiau să contribuie la întărirea autorităţii sale, ur- mărindu-se ca toată acea demonstraţie să sporească respectul pe care asemenea alaiuri îl trezesc de obicei, în sufletele oamenilor simpli. în timp ce regele se afla în catedrală, la regină se ţinu un nou Consiliu, în care pînă la urmă se hotărî ca majestăţile lor să se ducă pentru a doua oară la Parlament, pentru a-1 obliga să aprobe edictul de sporire al numărului raportorilor, precum şi altele împotriva cărora magistraţii se opuseseră, vrînd să arate prin aceasta că majestăţile lor nu renunţaseră la hotărîrile luate şi că puţin le păsa de rezistenţa parlamentarilor şi a norodului.

în urma acestei hotărîri, în ziua de 15 ianuarie, regele se duse la Parlament, nu cu tot atîta strălucire ca ultima oară, dar cu tot atîta ceremonie. Cancelarul ţinu un discurs interminabil : vorbi despre necesităţile Statului, despre nevoia pe care o avea regele ca poporul să-1 ajute la plata cheltuielilor de război, fiindcă numai prin război puteau ajunge la o pace onorabilă ; apoi vorbi destul de categoric despre puterea pe care o aveau regii, încercînd să impună drept lege datoria popoarelor de a li se supune, ară- tînd, totodată, că regele şi norodul trebuiau să fie uniţi, susţinînd că, fără această unire, nu exista nici o ţară pe lume care să fie pe deplin fericită.

Primul preşedinte, deşi om abil, şi, de felul lui, foarte elocvent, vrînd să flateze Curtea, ţinu un

discurs care li se păru foarte slab celor din Parlament şi care nu fu lăudat nici de Curte. Discursul avocatului Talon fu foarte viguros. Vorbi despre sărăcia poporului şi o rugă **pe regină** să-şi aducă aminte de acest lucru în timp ce se va ruga **în** oratoriul ei, spunîndu-i că, de fapt, cîrmuia un popor liber şi nu nişte sclavi [XLIV] ; şi că totuşi acest popor era atît de cople- **şit de** dări şi de impozite, încît putea spune că nu **mai avea** nimic care să-i aparţină decît sufletul, singurul **pe** care nu-1 putea vinde la mezat ; că laurii şi victoriile smulse duşmanilor, nu ţineau loc nici de mîncare, nici **de** îmbrăcăminte. După care, adăugă că întreaga Franţă se plîngea de toate acele războaie interminabile. Din păcate, acest discurs îndrăzneţ, nu plăcu cîtuşi de puţin lui Mazarin. Seara, rîse de regină, pentru faptul că Talon o trimisese în oratoriu. Slujitorii mai apropiaţi îi ţinură hangul şi, astfel, una dintre cele mai serioase lecţii ţinută regilor, **nu** făcu asupra lor nici o impresie. Regii întâlnesc rar oameni care să le spună adevărul în faţă ; iar atunci cînd îi întâlnesc, sînt cumplit de ridiculizaţi de către curtenii din preajma stăpînilor. Aşa că gîndurile Lor fiind abătute de la lucrurile serioase de către cei din jur, care se străduiesc să le ascundă adevărul, regii nu se mai deranjează să discear- nă adevărul de minciună ; lăsîndu-şi deci spiritul să lenevească şi trecînd foarte uşor, atît peste bine, cît şi peste rău, fac aproape întotdeauna ceea ce le sugerează miniştrii. Fireşte că regina, pioasă şi bine intenţionată, avea adesea momente de adîncă mîhnire din această pricină , nevrînd să cunoască în amănunt cauza nenorocirilor pe care le vedea în faţa ochilor, sigur că nu era în stare nici **să** dea vreo soluţie. Aşa că norodul deveni agresiv şi **o** puse în

XLIV Sînt de remarcat cuvintele următoare adresate regelui : „Im portant pentru gloria majestăţii sale, e să fim oameni liberi şi nu nişte sclavi ; căci măreţia Statului său şi demnitatea Coroanei sale **se măsoară după** calitatea supuşilor săi" *(Memorii* de Omer Talon) (N.ed.fr.).

situaţia de a se speria. Pentru a-şi menţine puterea regală, despre care avea o idee înaltă, ar fi fost de

dorit — spre fericirea ei — să acţioneze după legile prescrise de Coroană şi să vegheze ea însăşi ca supuşii regelui să nu fie oprimaţi de cei mari. *■

Regina — aşa cum am mai spus — fusese destul de înzestrată de Cel-de-Sus. ca să cîrmuiască un Stat ; miniştrii spuneau că părerile sale, în toate problemele importante. erau întotdeauna bune şi drepte ; pe cînd cele a¦e miniştrilor, nu prea arătau că ar fi vorba de nişte minţi prea luminate. în aceeaşi zi, cîţiva consilieri din Parlament venind să mă" vadă, îmi mărturisiră că fuseseră impresionaţi de prezenţa reginei. Fură de acord cu mine că Ana de Austria avea darul de a se face plăcută şi-mi spuseră că Franţa ar fi fost fericită dacă, ea ar fi vrut s-o cîrmuiască, sau cel puţin să n-o lase pe mîna lui Mazarin.

Edictele fură destul de moderate ; căci suveranii se duseseră la Parlament mai mult pentru a menţine autoritatea regală, decît pentru a-şi spori pretenţiile. Numai că poporul socotea că avea destule motive să protesteze împotriva celor care voiau să-1 despoaie. Se auzi spunîndu-se că lefurile slujitorilor coroanei şi ale maimarilor de la Curte fuseseră suspendate, că nici lefurile slujbaşilor mărunţi nu mai fuseseră plătite, că favorurile încetaseră şi că regina renunţase la dărnicia cu care fusese obişnuită încă de mică, deşi banii continuau să umple visteria Franţei, într-adevăr, Curtea începea a fi din ce în ce mai strîmto- rată. Cardinalul voia să convingă poporul, printr-un discurs (şi socot că spunea adevărul), că ducele de Orleans şi domnul Prinţ risipeau finanţele regelui şi că nu stăteau în puterea lui să dăruiască nici bani, nici onoruri. Tubeuf, pe atunci încă începător în afaceri, mi-a spus într-o zi că economiile, în anul care trecuse (1647), urcaseră la o sută patruzeci şi două milioane. Toată lumea îl acuza pe cardinal eă-şi însuşise o bună parte din aceşti bani ; dar Mazarin mai era încă modest pe vremea aceea şi nu începuse a-şi da în petec. Cei doi prinţi, tocind banii cu

nemiluita, nu-i mai îngăduiau să-şi mai vîre şi el mîinile în avutul Statului ; pe atunci, Mazarin nu era decît un pirat mărunt, în vreme ce prinţii de Orleans şi de Conde erau tîlhari de înaltă clasă.

A doua zi, regina îi chemă pe raportori. îi primi în cabinetul cel mare, împreună cu ducele de Orleans, cu domnul Prinţ, cu ministrul său, cu Consiliul şi cu toată Curtea. Cancelarul începu a-i mustra aspru, dar regina îl întrerupse printr-un gest, spunîndu-le că probabil le ardea de glume, din moment ce voiau să îngrădească autoritatea regelui ; că le va dovedi că poate creea oricîte funcţii dorea. Cancelarul, continuîndu-şi discursul, le interzise tuturor slujbele şi le porunci să înmîneze reginei hîrtia pe care se zicea că ar fi semnat-o între ei şi prin care se legau să se ajute reciproc ; sau, mai bine, să dea în scris că nu redactaseră niciodată un astfel de act. Cînd auziră acest discurs şi această poruncă, fără să mai ţină seamă de respectul pe care-1 datorau reginei, unii dintre ei îşi înălţară fruntea cu destulă cutezanţă şi toţi arătară că nu erau deloc dispuşi să se supună. După ce făcură o profundă reverenţă, plecară foarte nemulţumiţi şi hotărîţi să se apere. Simţeau că în aer pluteau nori grei, că vremea nu era favorabilă Curţii şi că ei erau în stare să-i reziste ; aşa că acea asprime n-avu nici un succes.

In ziua următoare (20 ianuarie), se prezentară cu toţii la Parlament, ca să se opună la înregistrarea edictului lor. Prezentîndu-se ca părţi, se puseră sub ocrotirea Parchetului, aşa că primul preşedinte nu putu admite ca edictul să fie aprobat, din moment ce raportorii se opuneau ; fiindcă — spuse el — Parlamentul avea puterea de a delibera asupra unor edicte considerate ca aprobate numai prin simpla prezenţă a regelui şi fiindcă parlamentarii aveau dreptul să se opună. Lucrul acesta o obligă pe regină să le spună că ei încă de la început i se păruse că procedeul lor era de condamnat, din moment ce încurajaseră opoziţia raporto- rilor ; dar că, mai tîrziu,

aflînd că aveau puterea de a aproba edictul, ea îi iertase şi că era de acord să se adune, aşa cum dealtfel şi făcuseră, pentru a discuta serios asupra acestui lucru ; dar că le poruncea să nu sară peste cal şi să nu se mai adune din nou pentru acelaşi lucru.

Parlamentul protestă, asigurînd-o de fidelitatea sa ; şi, fără să tină seama de interdicţia reginei, se adună, ori de cite ori socoti că era necesar să lămurească lucrurile. Dealtfel, am mai văzut de multe ori astfel de porunci ale reginei, neluate cîtuşi de puţin în consideraţie de Parlament.

Să ne întoarcem acum la situaţia din Neapole. care nu era deloc strălucită ; poporul îl alesese pe domnul de Guise, duce al Republicii, dar Gennare Annese, care condusese cetatea pînă atunci, deşi nu era ■ decît un simplu vînzător de bere, se supără foc. Ducele de Guise — nefiind încă destul de puternic ca să-1 pună la locul lui, încercă să stea de vorbă cu el şi să-1 ia cu binişorul. Flota noastră, de la care aşteptam lucruri mari, fusese pentru a doua oară împrăştiată de furtună, aşa că ajunse în preajma, Neapolelui, în ziua de Crăciun şi nu se luptă cu oastea Spaniei decît după Bobotează, pentru că don Juan de Austria trimisese vorbă generalului francez, ducele de Richelieu [XLV], că-1 ruga să lase să treacă acea sărbătoare şi că, după ce va fi cinstit cum se cuvenea acea zi, era gata să-i dea satisfacţie. Veştile trimise de ducele de Richelieu reginei (în 21 ianuarie), o bucurară nespus, căci acesta o informa că-1 bătuse pe duşman. De îndată ce află vestea cea bună, deşi era foarte tîrziu, regina trimise un curier la ducele de Orleans, la palatul Luxembourg, ca să-i spună şi lui noutatea ; dar, la foarte puţină vreme după asta, vestea se dovedi a fi falsă ; căci după o luptă destul de încinsă, spaniolii rămăseseră în portul Neapole, iar oastea franceză fusese obligată să se retragă în insula Sfînta Margareta. Ducele de Turcy, din

XLV[1] *Armand Jean de Vignerot,* strănepotul cardinalului de **Ri**chelieu.

familia Doria, care comanda escadra

galerelor spaniole, fu păcălit de napolitani. Aceştia îi **făgăduiră** să-i predea un anumit post aflat la una din **porţile** oraşului, eu condiţia să vină singur. Ducele de Turcy fu destul de naiv să creadă acest lucru, aşa că, de **îndată** ce-şi făcu apariţia, fu luat prizonier, atît el cît şi un **nepot** al său pe care-1 luase cu sine şi care era singurul său moştenitor.

La începutul tulburărilor ce avură loc în Paris, ducele de Orleans fu de partea reginei, sprijinind-o cu toată **autoritatea** sa. Se pare că nu era chiar atît de necăjit să vadă oraşul răzvrăttndu-se, pentru că, în felul acesta, devenea mai mult decît necesar, reginei ~ Dar nici nu unelti în **vreun fel,** ca să aprindă şi mai rău răzmeriţa, mai ales **că** favoritul său, abatele de la Riviere, îl îndemna tot timpul la pace, atît datorită temperamentului, cît şi intereselor sale ; căci, amăgit că va fi numit cardinal, chiar la prima promoţie ce va fi propusă, abatele făcea nenumărate servicii, atît reginei cît şi cardinalului, servicii pe care le socotea şi utile, şi plăcute. Certurile şi nemulţumirile mocnite- î'. aduceau, la disperare, pentru că-1 împiedicau să ajungă acolo unde voia el, atîta vreme cît Monsieur, unchiul **re**gelui, rămînea alături de regină. Ceea ce unii numeau bunătate la ducele de Orleans, era de fapt slăbiciune, pe **care** o dispreţuiau. spunînd că dacă stăpînul era atît de lipsit de curaj, apoi numai favoritul, adică abatele de la Rivi- ere, era de vină ; fiindcă acel abate, ca să-şi satisfacă interesele lui meschine, îşi împiedica stăpînul & dobîndaască gloria şi măreţia la care-1 obligau rangul.

Prinţul de Conde, la rîndul său, acţiona în acelaşi **fel,** dorind — în interesul său — să rămînă la Curte, în c^e mai bune relaţii cu regina. Ducele de Orleans nu-1 eclipsa în nici un fel, aşa încît măreţia lui nu era cîtuşi **de puţin** umbrită ; e adevărat, că rangul prinţului nu era **chiar** atît de mare ca al duoelui, care — oricum — era unchiul regelui ; iar pe lîngă calitatea de locotenent-general al **regatului** şi **de** conducător al armatelor

regelui — **care-1** aşeza deasupra lui ■— o mai avea şi pe aceea de fiu şi de unchi de rege. Din această pricină, domnea în **Cabinet** aproape ca şi un rege ; din păcate, Monsieur neavînd nici un urmaş pe linie bărbătească, toată măreţia **celei de a** doua ramuri a casei regale se revărsa asupra prinţului de Conde : dealtfel, Curtea lui era mult mai mare decît **a lui** Monsieur pe care totuşi îl trata cu respectul cuvenit, ca să salveze aparenţele, în vreme ce el se bucura **de avantajele** unei puteri solide, datorită căreia putea dărui supuşilor şi prietenilor săi, tot ceea ce-i plăcea.

Zilele acelui început de an trecură fără nici o **serbare** care să iasă din comun ; nu avu loc decît un balet în ziua de 23 ianuarie, la care dansară ducii de Candale, de Dam- vilJe, de Roanets şi mulţi alţii, balet care fu destul de frumos. Distracţiile Curţii erau moderate, potrivite cu gravitatea şi seriozitatea reginei, care nu se prea dădea în vînt după ele. Seara — cînd de obicei ar fi trebuit să aibă loc diverse distracţii — Ana de Austria se retrăgea în odtia ei. liniştită şi mulţumită. Curtenii se duceau cu toţii grămadă, la domnul cardinal. Dealtfel, însăşi regina voia acest lucru, dorind cu toată ardoarea ca Mazarin să devină cît mai puternic, fiind convinsă că puterea lui era spre binele ei. Lumea era însă foarte nemulţumită de Mazarin fiindcă nu încheiase pace, ţinîndu-1 de rău şi spunînd în mod public că putuse încheia pace, dar că nu vrusese. Poporul începu a striga şi el împotrivă-i, iar spiritele înclinate spre revoltă nu-i iertară această greşeală.

Olandezii — cînd văzură că ducele de Longueville se pregătea să se reîntoarcă la Paris — îl rugară să mai zăbovească o vK'me la Miinster ; ceea oe-i făcu pe cei de la Curte să tragă nădejde că — prin intermediul lor — poate că spaniolii ar fi vrut să intre în tratative cu noi. Dar regele Spaniei, care urmărea atent situaţia din Franţa, văzînd-o la strîmtoare, **declară sus** şi **tare că dacă nu se va** bucura de unele avantaje, **nu va încheia nici un fel**

de pace. Cuvintele sale erau atît **de categorice, încît era peste** put-inţă să te mai gîndeşti la vreo împăcare. Aşa că, Olandezii părăsindu-ne, ducele de Longueville văzu clar că nu mai putea face nimic pentru Franţa. Atunci se gîndi la binele său personal şi ceru îngăduinţa de a se înapoia în ţară ; ea îi fu acordată şi ducele îşi făcu apariţia la Curte, aureolat doar de faptul că se străduise să încheie pacea cu Spania, prin intermediul Olandei, pace care, într-un fel, ar fi fost dezavantajoasă. Şi cardinalul, şi regina îi dădură ducelui multe dovezi de bunăvoinţă. îmi amintesc chiar că, în seara zilei în care a sosit, regina — în timp ce se dezbrăca — vorbi foarte frumos despre duce, numindu-1 „părintele patriei", deşi — fără a mai pune la socoteală şi viitorul, domnul de Longueville făcuse parte de două ori din partidele adverse regelui. Apoi fu vîrît chiar şi în Consiliu, ceea ce, în acea epocă, nu era un lucru chiar atît de lesne de obţinut. Această prerogativă îi fusese, de fapt, acordată încă înainte de a se duce la Miinster, căci pînă atunci numai prinţii de sînge se bucuraseră de acest privilegiu. Maliţioşii susţineau că fusese copleşit cu toate acele favoruri, ca să-şi ţină gura şi să nu divulge nimănui că nu se putuse încheia pacea numai din pricina dificultăţilor iscate de Mazarin, care nu voise cu nici un preţ să se ajungă la o împăcare.

Tot pe atunci, Mazarin îşi încredinţă nepoatele, doamnei de Senece. Doamna de Senece primi cu multă satisfacţie acest lucru, deşi cardinalul se purtase destul de urît cu ea ; căci — după cum am mai spus — îşi făcuse o profesiune de credinţă din a dispreţui persoanele ataşate reginei. Există pe lume prea puţini oameni care să fie atît de tari sufleteşte, încît să privească favorurile ce li se fac, cu ochi indiferenţi. Un astfel de om pare curajos faţă de cel ce nu-1 bagă în seamă, dar, la cea mai mică atenţie din partea acestuia, devine poltron şi de obicei toată acea trufie a lui se termină cu o jalnică slugărnicie.

Această doamnă de Senece, fireşte, foarte la locul ei, avusese întotdeauna mici necazuri la Curte. Era devotată, avea spirit şi chiar unele calităţi care păreau s-o aşeze oarecum mai presus de condiţia ei de femeie. Virtutea îi fusese recunoscută după o lungă văduvie, dînd întotdeauna dovadă de modestie şi, mai ales, de marea afecţiune pe care o nutrise faţă de soţul ei ; dar cum era totuşi o fire pătimaşă şi inegală, avea momente cînd îi plăcea grozav să fie adulată şi momente cînd umilinţa îi era tot atît de mare pe cît trufia. Am observat atît la ea, cît şi la alte persoane, cîtă putere are asupra noastră ambiţia ; rîvnind cele mai neînsemnate favoruri care ne ajută să urcăm, fie şi o amărîtă de treaptă, de fapt nu urcăm, ci coborîm, aflînd astfel cît de primejdioase sînt de obicei, adulările stăpînilor noştri. Tocmai pentru asta trebuie să ne temem de ele ; doamna în cauză, ar fi trebuit, cu atît mai mult, să fie tot timpul preocupată de relele pe care ni le căşună regii. La început, dădu impresia că acceptă-rugămintea lui Mazarin, împotriva voinţei ei.' Ironicii afirmau, că, de fapt, era în culmea fericirii că devenise guvernanta nepoatelor cardinalului, că preţuia mult mai mult această slujbă decît pe cea pe care-o avusese mai înainte, de guvernantă a regelui. Numai că cei care-o ironizau, nu ştiau un lucru ; căci după ce arsese de dorinţa de a se ocupa de aceste nepoate ale lui Mazarin, începu a le trata atît de prost, încît cardinalul n-a mai fost muţumit şi le-a luat de la ea ; dar cum aura favoriţilor continuă să strălucească o bună bucată de vreme, doamna a profitat şi ea de acest lucru, înlesnindu-i doamnei de Flex, fiica sa, favorurile pe care le pretindea în calitate de prinţesă de Navarra.

Prin şedinţele sale interminabile, Parlamentul incomoda Curtea. Unii dintre magistraţi, prinzînd curaj, începuseră chiar să ridice foarte tare glasul. Regina căreia,

fireşte, nu-i plăcea să întîlnească piedici în calea puterii sale, mai ales cînd era lezată autoritatea regelui, trimise pe careva să-i întrebe dacă aveau dreptul de a îngrădi voinţa suveranului lor. Parlamentarii dădură din colţ în colţ, dar

unii fură de părere să cerceteze registrele, şi să-i dea reginei un răspuns autorizat, întărit cu exemple din veacurile trecute, ceea ce, mai mult ca sigur, l-ar fi înfuriat grozav pe Mazarin. Dar cum cei mai mulţi erau de părere ntrară, îl trimiseră la regină pe primul lor preşedinte, ca o asigure de supunerea şi de fidelitatea lor, ca s-o întiinţeze că modificaseră edictele pe care le adusese rede şi că ceea ce realizaseră în favoarea raportorilor din Consiliul Statului, avea — cu siguranţă — să-i placă regelui ; că ei n-aveau de gînd să-1 lipsească pe majestatea sa de respectul ce i-1 datorau, ca nişte supuşi buni şi fideli ce erau.

Numai că vorbele rămaseră vorbe ; Compania îşi continuă adunările, amînînd la nesfîrşit edictele după care cardinalului îi crăpa buza. Purtarea magistraţilor o obligă pe ■egină să cheme Parlamentul la ea pentru a-i aduce la cunoştinţă că n-avea nici un drept să se opună la înregistra- ■a edictelor. Voia, de asemenea, să poruncească Parlamentului să aducă şi foaia unde le ordonase să înregistreze edictele, şi unde erau menţionate modificările făcute ■e ei ; planul ei era să-i pună să rupă acea foaie în faţa ei. Dar parlamentarii adunîndu-se, trimiseră o deputăţie la regină ca s-o roage să le îngăduie să nu vină, asigurînd-o de tot respectul pe care i-1 datora.

Regina — care se sculase eu noaptea în cap ca să-i primească — ţinu imediat un Consiliu, ca să ştie ce să le răspundă. Consiliul hotărî să fie chemaţi din nou, precizînd că vor fi primiţi după-masă. Procurorul general — care se duse să le ducă ordinul reginei — nu-i mai găsi ; plictisiţi mai aştepte răspunsul, magistraţii plecaseră acasă ; ceea ce suveranilor li se păru un lucru total lipsit de respect. Fură chemaţi a doua zi ; pentru ca această acţiune să fie cît mai solemnă, se adunară — ca să-i primească — toţi ducii şi pairii Franţei; ba fură poftiţi chiar şi marii seniori care se aflau în trecere pe la Curte.

Cum ştiau că **vor fi** muştruluiţi foarte aspru şi de faţă cu toată lumea, magistraţii veniră umili ca să-i ceară iertare reginei, prin intermediul primului preşedinte, al cărui discurs fu plin de supunere, de respect şi de făgăduiala de a asculta tot ce i se va spune. Aşa că în loc de pedeapsă, deputăţii fură cum nu se poate mai bine primiţi de regină, care le recomandă să lucreze fără odihnă pentru a-1 mulţumi pe rege ; le mai spuse că nu le dădea decît opt zile pentru a rezolva această treabă.

Profitînd de acest răgaz (25 martie) regina făcu o scurtă călătorie la Notre-Dame din Chartres, unde se ju-, rase să se ducă, după boala regelui. Plecînd din Paris, ea îi repetă primului preşedinte porunca pe care i-o dăduse, asigurîndu-1 că nu va lipsi din capitală decît cinci zile. Petrecu acel răgaz, la Notre-Dame, împreună cu regele — pe care-1 luase cu sine — şi cu micul Monsieur, pe care-1 smulsese din mîinile femeilor ce se ocupau de el, dîndu-i-l ca preceptor pe mareşalul Du Plessis-Praslin, căpitan faimos şi strălucit, ce căpătase o reputaţie fără pereche în luptele pe care le cîştigase şi în oraşele pe care le cucerise. Mai comanda şi acum armata regelui din Italia, unde cardinalul Mazarin avusese prilejul să-i aprecieze meritele.

în timpul acestei scurte absenţe, raportorii interzişi veniră cu toţii la cardinal, pentru a-1 ruga să-i apere în faţa reginei şi să fie repuşi în slujbele lor. El îi primi cu un chip grav şi sever ; şi totuşi, le răspunse cu blîndeţe că, dacă erau dispuşi aă se supună şi să asculte de porunca reginei, sigur că aveau să fie repuşi în funcţiile lor.

Acest fapt îl bucură mult pe ministru, care trimise re-pede un curier la regină, ca să afle şi ea vestea. Mazarin credea că acea vizită pe care o primise, însemna că raportorii se hotărîseră să accepte înfiinţarea celor douăsprezece noi posturi la care se opuseseră cu atîta îndîrjire ; raportorii însă — care-i făcuseră avansuri cardinalului, numai ca să-1 lase să se îmbete cu gloria de

a-i fi repus în funcţie — rămaseră la hotărîrea lor de mai înainte. Aşa încît Gpnsiliul porunci consilierilor de **Stat** să **se ocupe ei** de procesele particularilor, regele vrînd să le arate astfel raportorilor că se putea lipsi foarte bine de serviciile lor. In urma acestei pedepse, multe familii din Paris se neliniştiră şi se întristară că-şi vor pierde slujbele. Cum cei din magistratură făceau parte din familii înrudite între ele, şi încă destul de strîns, această afacere făgăduia să aibă urmări serioase, fiindcă privea toate Curţile suverane. Aşa că magistraţii ţinură să aducă la cunoştinţă regelui, că ei nu vor suporta ca, în numele său, favoriţii şi miniştrii să lase fără slujbe nişte slujitori atît de importanţi ; după care se adunară cu toţii pentru a-şi susţine drepturile, pretinzînd că dacă regele nu voia să-i ajute, se vor ajuta ei singuri.

Capitolul XX

Aprilie, 1648. — Uniunea dintre prinţul de Conde şi ducele de Orleans. — Destituirea contelui d'Avaux. — Napolitanii aţîţaţi împotriva ducelui de Guise. — Ducele îi readuce de partea lui. — Scrisorile sale către regină şi către cardinal, în favoarea domnişoarei de Pons. — Annese tratează cu Spania. — El îl introduce pe don Juan în Neapole. — Ducele de Guise e luat prizonier. — Insuccesul expediţiei din Neapole. — Ducele de Guise, considerat prizonier de război. — Purtarea nedemnă a domnişoarei de Pons. — Arestarea lui Saujeon. — Doamna de Motteville contribuie la împăcarea cu ducele

de Orleans. — Regina o primeşte foarte rece, pe Mademoiselle. — Sau- jeon pus în libertate. — Botezul micului Monsieur. — Ducele de Beaufort fuge din închisoarea din Vincennes.

Prinţul de Conde îşi începu campania din acel an cu. o şedere, de opt zile lă Chantilly, unde s-a dus să petreacă Săptămîna Mare, cu toată' Curtea sa ; ducele de Orleans rămase alături de regină, ca s-o ajute în problemele ce se întrezăreau că le va isca Parlamentul. Cei doi prinţi păreau — în acea epocă — însufleţiţi de cele mai bune intenţii de a-1 sluji pe rege, fie să încheie pace, fie să continuie războiul. Regina petredu Săptămîna Mare, ca de obicei ; şi ca să-i sporească importanţa, porunci ca toată lumea să se roage pentru pacea generală ; din păcate, rugăciunile nu se vădiră a fi de vreun folos.

După reîntoarcerea ducelui de Longueville, contele d'Avaux primi ordin să se înapoieze în Franţa şi să-1 lase în Germania pe Servien, ca singurul plenipotenţiar. Cei doi bărbaţi nu se înţeleseseră niciodată în timpul acelei negocieri şi, în toate propunerile făcute după adunarea de la Munster, părerile lor se bătuseră tot timpul, cap în cap. Cardinalul îşi impusese de multe ori autoritatea încercînd să-i apropie, iar prezenţa ducelui de Longueville fusese un remediu suveran pentru a împiedica efectele nefaste ale lipsei lor de unitate ; dar, rămînînd singuri, duşmănia dintre ei se accentuă în aşa hal încît cardinalul se văzu nevoit să-i despartă. Ghinionul căzu asupra lui d'Avaux, deşi el era cel mai înţelept şi mai moderat, pentru că Servien avea un nepot, pe nume de Lyonne [XLVI], la care Mazarin ţinea foarte mult şi care — prin şiretlicurile practicate la Curte

XLVI *Hugues de Lyonne* era în acel moment secretarul lui Mazarin ; a murit în 1671, ca ministru al Afacerilor Externe.

chiar şi de cei mai cinstiţi oameni — îşi susţinu unchiul, cu atîta tărie şi-l ponegri în aşa hal pe d'Avaux, încît cardinalul — cu cîteva zile înainte de înapoierea

acestuia — îl declară, în plin Consiliu, duşmanul său \ şi-1 acuză că fusese o piedică în calea păcii. Adăugă apoi că nu-i putea trece cu vederea această ofensă şi-o ruga pe regină să-i'facă plăcerea şi să nu-i acorde nici un fel de în- i revedere. Regina, fireşte, îşi dădu imediat cuvîntul că-1 va izgoni din preajma ei. Monsieur, unchiul regelui, făgădui ŞJ el acelaşi lucru : cardinalul . — pentru a se justifica de ce procedase astfel — stătu de vorbă cu preşedintele de ivlesme fratele lui d'Avaux ; i se plînse şi acestuia de contele d'Avaux, mărturisindu-i însă că nu avea nimic cu el şi ca continua să-1 socoată, şi de acum încolo, prietenul său.

Bietul magistrat, vrînd să-1 determine să-i vorbească mai clar, îl rugă să-i explice dacă nemulţumirea împotriva fratelui Său era chiar atît de mare, încît să-1 împiedice pe acesta să-şi mai exercite slujba ; căci d'Avaux fusese numit, înainte de a pleca în Germania, suprainten- rient ai finanţelor şi ministru de Stat. Cardinalul îi spuse că nu-î putea da un răspus precis, dar că atunci cînd va >osi, nu voia totuşi să-1 mai vadă ; ceea ce — cu alte cu- v.nte — însema o dizgraţiere în toată regula, Preşedintelui îi pieri graiul de uluit ce era, ştiind precis că nu i se putea reproşa nimic fratelui său ; cum domnul de Longueville fusese foarte bine primit, socotea că fusese mulţumit de contele d'Avaux. Asprimea cardinalului nu-1 împiedică, totuşi, pe magistrat de a-1 sluji conştiincios pe rege, aşa cum i-o cerea datoria.

La Neapole, flota Franţei nu-şi făcu apariţia[XLVII XLVIII], decît ca să-i arate ducelui de Guise că nu putea

---

XLVII[1] Omer Talon redă o discuţie pe care o avusese cu Mazarin, în 21 martie şi în care ministrul „îi vorbise cu dispreţ despre purtare^ şi mărginirea contelui d'Avaux, care se comportase foarte prost în negocierile ce-i fuseseră încredinţate". (N.ed.fr.)

[3] *Henri* de *Mesme* era fratele Jui Claude de Mesme, conte d'Avaux.

XLVIII în 18 decembrie 1647, deci la o lună după sosirea ducelui de Orleans. Lipsa de hrană obligă flota france**! să se îndrepte spre Provence, în 3 ianuarie 1648 (n.ed.fr,).

nădăjdui nici

un ajutor din partea ei căci, după ce fuses. văzută de acest mare oraş, se retrăsese fără nici un profit şi fără nici o glorie. între timp, la Curtea din Neapole îşi făcu apariţia un trimis deghizat în călugăr, din partea acelui Annese, generalul-meşteşugar, care urmărea să submi neze autoritatea ducelui de Guise. Acest om de rînd era mai ambiţios decît un nobil şi voia să-şi redobîndească puterea printr-o viclenie : şi anume, ca Franţa să intre la bănuieli în legătură cu ducele de Guise. îi scrise deci, în acest scop, cardinalului, că de Guise era înţeles cu Spania, făgăduind totodată, că dacă voia să-1 lase pe el să cîr- muiască oraşul, va aduce mari servicii Franţei.

Nimeni nu socoti că trebuia să-i dea crezare, căci îşi dădură cu toţii seama că acuzaţiile erau false şi că Annese proceda astfel, din invidie ; dar nu-1 repeziră pe călugăr, ci îl trimiseră înapoi, încărcat de făgăduieli care nu însemnau nimic. Acel căpitan ridicol, care pretindea să comande armata, văzînd că vicleşugul îi fusese descoperit, se gîndi să le spună napolitanilor, ce anume făcuse trimisul lui în Franţa. In acest scop, umplu oraşul Neapole cu bileţele ce conţineau numai minciuni ; tocmi cîţiva oameni să strige şi să protesteze şi se pricepu atît de bine să înşele spiritele credule din acel oraş, şi aşa destul de lesne de convins, încît napolitanii se hotărîră să scape de ducele de Guise ; unii chiar strigară pe stradă, în .gura mare, că ar trebui să-1 pună pe duce într-o barcă şi să-1 trimită înapoi, în ţara sa.

Dar ducele — care nu ştia ce-i frica — aflînd ce se spunea despre el, se urcă pe cal, se vîrî în mijlocul po-porului şi-1 aţîţă strigînd el însuşi : „Libertate ! Trăiască Republica !“, izbutind astfel să-1 facă să treacă'de partea lui. Două companii din oraş şi un mţire număr de oameni se îndreptară către Torion, locul pe care şi-1 păstrase An-nese pentru sine, la sosirea în ţara a ducelui de Guise ; la început acest lucru îl sperie, pentru că ducele, care era în ‘ stare de orice, putea foarte bine să-i vină de hac, ba la un moment dat chiar se şi gîndi că-i sunase ceasul ;

dar cînd se văzu din nou liber — cum se bucura de încrederea multora dintre semenii săi — începu iarăşi .să aţîţe mulţimea împotriva ducelui. Cel puţin, asta ne-a istorisit regina despre peripeţiile acestui prinţ. în vreme ce ducele dădea dovadă, în ochii întregii Europe, de un curaj fără pereche, dădea dovadă şi de o dragoste fără egal, pe care i-o purta domnişoarei de Pons, dar, din păcate, într-un mod cu totul nedemn de el. Faptul scoate şi mai pregnant în evidenţă deosebirea dintre putere şi slăbiciune, dintre judecată şi rătăcire, dintre viciu şi virtute. Dragostea îi face pe unii bărbaţi, demni de dispreţuit, chiar dacă s-ar acoperi de laurii unui Cezar sau ai unui Alexandru.

Ducele de Guise aflînd, la Neapole, că regina o obligase pe domnişoara de Pons să intre la o altă mănăstire, mult mai severă decît cga unde o instalase el, se supără cumplit şi-i scrise reginei o scrisoare. Sînt sigură că, într-o astfel de situaţie, strămoşii acestui prinţ n-ar fi renunţat la glorie, la avere şi la ambiţie pentru o fată oarecare. Că plîngerile lor ar fi fost bazate pe lucruri mai serioase ; că necazul ar fi fost pricinuit de neputinţa de a cuceri, de pildă, un regat ca Neapolul ; că ar fi fost convinşi că — cu sau fără coroană — meritau iubirea unor fete ca domnişoara de Pons şi că un tron li s-ar fi părut necesar nu pentru ea, ci pentru ei. Dar, mă rog, fiindcă dragostea poate să tulbure judecata oricărui bărbat, trebuiră să-i ierte acest păcat ducelui de Guise care avea în schimb, nenumărate calităţi ce-1 făceau demn de stima întregului regat.

în vremea asta, Gennare Annese, dorind să scape de duce, intră în tratative cu vechiul său stăpîn, regele Spaniei, căruia îi făcu propuneri deosebit de avantajoase.

Filip al IV-lea, mai mult decît încîntat, vorbi imediat cu Papa — care avea o mare slăbiciune pentru Spania — care, la rîndul lui, vorbi cu Filomarini, arhiepiscopul Neapolelui. Acesta porunci tuturor preoţilor şi duhovnicilor din această cetate, să vorbească cu enoriaşii lor şi să-i

îndemne să se supună regelui Spaniei, care nu dorea altceva decît pacea şi bunăstarea lor. Totodată, contele de Ognaste, ambasadorul Spaniei la Roma, fu numit vicerege al Neapolelui, unde şi sosi pentru a începe negocierile cu nunţiul papal, apoi direct cu arhiepiscopul Filomarini. Şi în timp ce preoţii slujeau cu zel în biserici, fiind Joia Mare, Annese, Ognaste şi alţi cîţiva puseră mîna pe fortul Saint-Sebastien, pe unde introduseră mai apoi în oraş patru companii spaniole ; acestea trecură fără nici o piedică, prin Neapole, şi se îndreptă spre Torion del Carmen, unde comanda Annese, strigînd cît îi ţinea gura : „Pace ! Pace !“ Cardinalul Filomarini, îndreptîndu-se şi el către acelaşi loc, binecuvîntînd întruna mulţimea şi pe cei care-1 urmau, slujitori de-ai săi şi soldaţi spanioli, spunea şi el aceleaşi vorbe : „Pace ! Pace !“ Norodul, adunat grămadă pe străzi, neînţelegînd ce se întîmplă, neştiind nimic din cele puse la cale de Annese, căsca gura şi ochii, fără să zică nimic. Ajungând la Torion del Carmen, îl găsi acolo pe don Juan. de Austria, care sosise în taină în acel loc, din ordinul regelui Spaniei. Annese, aruncînduTse în genunchi înaintea lui don Juan, îi întinse cheile acelei fortăreţe şi-şi ceru iertare că se răzvrătise împotriva regelui său, crimă care îi fu iertată pe loc. în vremea asta, o parte dintre soldaţii spanioli prădau palatul ducelui de Guise, care se dusese să vizitere nişte forturi. Ducele nu era însoţit decît de treizeci de oameni, în timp ce se întorcea spre Neapole, auzi larma norodului, care îşi revenise din stupoare, şi pe vreo cîţiva care-i strigau : *„Salva, salva tradimento !** (Fugi, fugi, trădare !). Dîndu-şi seama că era pierdut, dădu pinteni calului şi o luă la goană spre Bonaverite. Dar, ajungînd într-o pădure, fu prins de o patrulă spaniolă, trimisă special în acel IOB^ pentru a pune mîna pe el. Bătut şi dus în Spania ca prizonier, o vreme fu aproape sigur că i se va tăia capul. Palatul său, care nu era deloc plin de bogăţii, aşa cum credeau unii, fu prădat şi devastat, iar slugile care încercaseră cît de

cît să se opună, fură ucise. De îndată ce doamna de Guise află de nenorocirea întîmplată fiului ei, ■ea, bărbatul ei, ducele de Joyeuse — cel de âl doilea băiat al ei — şi domnişoara de Guise — fiica ei — veniră s-o roage pe regină să-1 ajute pe acel prinţ nefericit care, din pricină că fusese prea curajos, urma să piară. Regina, dîn- du-Je dreptate, trimise imediat un curier în Spania, rugîn- du-1 pe fratele ei, Filip al IV-lea, să-1 trateze pe duce ca pe un prizonier de război. Deşi — le spuse ea celor patru rude mîhnite — ducele ar fi meritat să i se taie capul, fiindcă nu făcuse ceea ce i se poruncise. Cînd familia sa află că va fi considerat prizonier de război, răsuflă uşurată, fiindcă odată dus în Spania, acolo o altă rudă de a sa, ducele de Lorena, care se afla în solda Spaniei, urma să aibă grijă de el şi să-1 ferească de orice necaz.

Dar dintre toate nenorocirile care i se întîmplară du- celui de Guise, cea care l-a durut cel mai rău, a fost trădarea domnişoarei de'Pons care a procedat faţă de el, exact aşa cum a procedat şi el faţă de domnişoara de Gonzague şi faţă de contesa de Bossu ; căci, după ce l-a înşelat cu mai mulţi bărbaţi, pînă la urmă s-a încurcat cu propriul său scutier. Se pare că prinţul a fost atît de revoltat de această poveste, încît, atunci cînd a scăpat din prizonierat şi a ajuns teafăr acasă, i-a intentat infidelei sale iubite un proces, pretinzînd că aceasta îi furase mobilele şi bijuteriile, nemulţumindu-se numai cu nenumăratele daruri pe care i le făcuse pe vremea cînd o iubise. Malicome, scutierul pe care-1 preferase stăpînului, o părăsi şi el, aşa că, pînă la urmă, domnişoara, ca să scape de necazuri, fu silită să fugă în Flandra, unde cu siguranţă că făcuse alte cuceriri. Sau poate, cine ştie, dacă nu cumva şi ea şi contesa de Bossu nu se consolară una pe alta, punîndu-i nenumărate perechi de coarne celui pe care-1 iubiseră amîndouă.

Acum vom părăsi Neapolul şi ne vom reîntoarce în Franţa, la Curte, unde vom vedea o mare prinţesă vîrîtă într-o mare încurcătură.

Spre sfîrşitul lui aprilie, fu arestat un gentilom din slujba domnişoarei de Orleans, un oarecare Saujeon a cărei soră era domnişoară de onoare la Madame şi pe care ducele de Orleans o plăcea foarte mult. Dar simpatia pe care o nutrea pentru soră, nu-1 împiedică să-1 alunge pe frate, pentru că avea motive serioase şi pentru că era vorba de un lucru foarte delicat.

La început se făcu un mare secret din toată această afacere : doar regina, cardinalul, Monsieur şi favoritul său, abatele de la Riviere ştiură despre ea. Arestatul fu interogat în taină, în timpul unei scurte călătorii pe care ducele de Orleans o făcu la Limours ; şi deşi toate cele patru persoane îşi ţinură gura, Comminges, rudă cu Saujeon şi prieten cu mine, îmi istorisi în amănunt toată tărăşenia. Scandalul izbucni într-o joi seara, după ce se isprăvi Consiliul care, în ziua aceea, se ţinu în mica galerie din apartamentul reginei. Ducele de Orleans o chemă pe Mademoiselle în acel loc unde nu mai rămăseseră decît regina, Mazarin, cardinalul şi abatele de la Riviere. Intrînd în galeria cea mică, Mademoiselle o găsi pe regină foarte iritată, acuzînd-o că ar avea legături cu duşmanii Statului, fiindcă voise să se mărite fără îngăduinţa ei şi nici a tatălui ei, dînd astfel dovadă de o totală lipsă de respect atît faţă de ea cît şi faţă de Monsieur. După ce-o tră cu o excesivă severitate, o dădu pe mîna tatălui ei, care se purtă la fel de aspru. Mademoiselle, văzîndu-se atacată cu atîta vehemenţă, se burzului şi ţinu piept cu mult curaj celor doi acuzatori de' care avea atîtea motive să se teamă. O ţinu întruna că nu ştiuse nimic de nici un fel de negociere ; ba, la un moment dat, se transformă ea în acuzator şi începu a-i reproşa lui Monsieur că, dacă ar fi vrut, ar fi măritat-o cu împăratul Germaniei, că era ruşinos pentru un tată să nu ia apărarea copilei sale într-o situaţie în care, de fapt, era atacată propria lui familie. Regina, care ascultă uimită aceste vorbe, îmi spuse seara că dacă ar fi avut o fată care ar fi tratat-o aşa cum îi tratase Made- **moiselle pe Monsieur, ar fi izgonit-o**

pentru totdeauna de la Curte şi ar fi închis-o într-o mănăstire.

După ce spuse ce avea de spus, Mademoiselle ieşi din galeria cea mică mai mult trufaşă decît ruşinată, iar în ochi i se citea nu căinţa, ci mîndria. Trecînd, se opri o clipă în faţa abatelui de la Riviere, apoi se duse în odaia ei cumplit de îndurerată de felul cum se purtase Monsieur care, în loc să-i ia apărarea, se lepădase de ea. Atîta nedreptate o mîhni atît de tare, încît, la un moment dat, făcu febră. Iar cînd mai auzi că una dintre femeile sale, care o slujea de multă vreme, cu credinţă, fusese alungată pentru că se dovedise a fi fost înţeleasă cu Saujeon, pur şi simplu, leşină. Saujeon nu voise altceva decît s-o slujească ; greşeala lui ţinea mai mult de imprudenţă decît de crimă. Mademoiselle voia să se mărite şi sigur că nici prin cap nu-i trecuse că această dorinţă a ei ar putea să-i jignească pe regină sau pe Monsieur. Purtarea ei era totuşi de condamnat, fiindcă nu respectase legile Statului care-i interziceau orice fel de legături particulare cu duşmanii ţării sau cu străinii. Văzînd că toată povestea luase o întorsătură cam neplăcută, Mademoiselle se adresă cardinalului Mazarin şi-l rugă să intervină pe lîngă regină s-o ierte. Ceilalţi tăbă- rîră pe Monsieur. Cardinalul, care ţinea s-o servească, se strădui să aplaneze conflictul. Abatele de la Riviere făcu şi el acelaşi lucru. Aşa că, în cea de a unsprezecea zi a captivităţii sale, după mari discuţii cu regina şi cu Monsieur, abatele de la Riviere îi putu duce Mademoisellei primele veşti bune, însoţite bineînţeles, de mustrările de rigoare.

în aceeaşi zi, Mademoiselle, veni s-o vadă pe regină, care o primi foarte rece. Aceasta îi spuse că nu trebuia să se umfle în pene că-i înfruntase atît pe ea cît şi pe ducele de Orleans, nevrînd să mărturisească greşeala pe care o săvîrşise ; că cei care o sfătuiseră să se poarte astfel, sigur că o lăudaseră, dar că nu trebuia să se lase linguşită de aceştia, fiindcă, din păcate,, n-o sfătuiseră bine. Că

trebuia să fie convinsă că făptuise o mare greşeală, din moment ce o vedea dezaprobată de un tată atît de bun. şi de îngăduitor ca al ei.

După cîteva zile, Mademoiselle primi îngăduinţa să-şi viziteze tatăl care, după o discuţie între patru ochi, îi iertă greşeala. Saujeon fu închis la Pierre-Encise, de unde ieşi foarte repede (în 11 mai).

La puţină vreme după asta, micul Monsieur, fratele regelui, fu botezat cu numele de Philippe, avîndu-i ca naşi pe regina Angliei şi pe ducele de Orleans, unchiul regelui şi al lui.

In mai, 1648, ducele de York, în vîrstă de doisprezece ori treisprezece ani, fugi din Anglia, la porunca mamei sale, şi se refugie în Olanda. Mi-a istorisit el însuşi mai apoi, cum îşi făcuse, de un an de zile, planul să fugă, dar nu şi-1 putuse pune în aplicare. Preceptorul său nutrea şi el aceeaşi dorinţă, dar, cum fusese chemat de Parlament şi ameninţat că dacă-1 scăpa din ochi pe prinţ şi acesta izbutea să fugă, el avea să putrezească în Turnul Londrei, renunţase la această idee. Aşa că, micul prinţ, pentru a-şi deruta preceptorul, se prefăcu a renunţa şi el la acest plan. într-o zi însă, văzînd că gărzile erau foarte preocupate de jocul cu zarurile, ieşi încetişor din palat, pe o portiţă de din dos şi se duse în fundul ţxarcului, unde un servitor, care ştia toată povestea, şi care-1 aştepta, îl îmbrăcă repede în nişte straie femeieşti, ascunzîndu-1 într-o casă din Londra, unde rămase cîteva zile. Pe urmă, se îmbarcă împreună cu scutierul său, pe un vas care pleca în Olanda. Cum era frumos, marinarii fură ferm convinşi că aveau de **a** face cu o foarte sfioasă şi cuminte copilă.

Cînd cei din Londra observară că prinţul fugise, trimiseră imediat după el un vas englezesc, fiind siguri că-1 vor prinde la Flessingue. Dar cum portul unde prinţul voia să poposească, devenise foarte primejdios din pricina vîn- tului ce începuse să bată, căpitanul nu voi să mai acosteze. Dîndu-şi seama că nava care-i urmărea

pornise **pe** urmele sale, băiatul îşi aruncă fustele, rămase în veşmintele sale de prinţ şi, punîndu-i căpitanului sabia în gît, îl sili să oprească, chiar cu riscul de a se îneca. Speriat, căpitanul, acostă şi astfel copilandrul scăpă de soarta pe care i-o pregăteau urmăritorii săi, care n-ar fi pregetat să facă şi cu fiul ceea ce făcuseră cu tatăl[XLIX].

Nu după mult, sosi în Franţa, unde regele şi regina îl primiră cu bunătate şi cu toată dragostea ce i se cuvenea nepotului lui Henric al IV-lea şi fiului unui rege care pierise pe eşafod.

în ziua de Rusalii, ducele de Beaufort, închis de mai bine de cinci ani la Vincennes, scăpă din temniţă, cam prin jurul prînzului. Păzit • de un ofiţer pe nume La Ramee, şi de şapte sau opt ostaşi, care dormeau în odaia lui şi care nu-1 scăpau o clipă din ochi, izbuti totuşi să evadeze, cumpărînd pe unul dintre paznici, trăgîndu-1 astfel pe sfoară pe guvernatorul închisorii, care nu putea să-1 sufere şi care nu era altul decît Chavigny. Venind vremea să-şi pună în practică planurile pe care şi le făcuse, ducele de Beaufort aşteptă ziua de Rusalii, pentru că ştia că în acea zi toată lumea se va duce la slujbă. La ora la care gărzile stăteau la masă, ducele îl luă cu sine pe La Ramee, ca să se plimbe printr-o galerie pe unde obţinuse îngăduinţa să-şi mai dezmorţească uneori, oasele. Galeria era mai jos decît donjonul unde era el întemniţat, dar totuşi desul de sus faţă de adîncimea celor două şanţuri care o înconjurau şi într-o parte, şi în cealaltă. Paznicul pe care-1 cumpărase şi care mînca împreună cu peilalţi, văzîndu-1 de departe pe duce, se prefăcu a nu se slimţi bine, se ridică de la masă şi ieşi din odaia unde se aflau gărzile, încuind cu cheia, nu numai uşa odăii de unde ieşise, dar şi alte uşi care dădeau în galerie. Apoi, întîmpinîndu-1 pe duce, tăbărîră amîndoi asupra lui La Ramee ; nevrînd să-1 omoare, îl legară fedeleş, îi puseră un aăluş în gură ca să nu strige, şi-l lăsară acolo. Apoi legară o frînghie groasă

XLIX E vorba de Carol I care a murit decapitat

de fereastră şi coborîră unul după altul, mai întîi paznicul — fiindcă acesta, dacă ar fi fost prins, ar fi fost spînzurat, apoi ducele, care nu risca nimic altceva decît să fie vîrît înapoi, în celula din cate o ştersese. Dar, din nefericire, frînghia era mult mai scurtă decît prevăzuseră ei, iar şanţul mult mai adînc decît părea de sus. Disperat, ducele îşi dădu totuşi drumul în şanţ, cu riscul de a-şi fringe gîtul. Gîtul nu şi-1 frînse, dar se lovi atît de rău, încît, de durere, leşină. După ce-şi veni, în sfîrşit, în fire, prietenii săi — care-1 aşteptau de cealaltă parte a şanţului, îi traseră afară cu o frînghie şi pe el, şi pe paznic, încăle- cară pe doi cai gata pregătiţi, şi, după ce se îndepărtară de acel loc, se alăturară unui grup de cincizeci de călăreţi care-i aştepta într-o pădurice din apropiere. Unul dintre gentilomii care s-au aflat atunci printre cei cincizeci de călăreţi, mi-a povestit că, de îndată ce ducele- s-a văzut liber şi înconjurat de prietenii săi, s-a înviorat brusc, a uitat de durerile pricinuite de căzătură şi, încălecînd pe un cal mult mai rapid, a dispărut, ca fulgerul, spunînd şi el ca şi Francisc I, cînd, întors din Spania, a pus piciorul pe pă- mîntul Franţei : Ah ! în sfîrşit, sînt liber !“

O femeie şi un băieţaş, care culegeau ierburi de leac de ge marginea şanţului, văzuseră tot. ce se petrecuse. Dar cum prietenii prinţului le porunciseră să-şi ţină gura, arătîn- du-le că n-aveau nici un interes să-1 împiedice pe duce să evadeze, cei doi tăcură şi priviră liniştiţi la tot ceea ce se întîmplase. Abia după ce ducele plecă femeia se duse să-i spună totul soţului ei, care era grădinar prin apropiere. Pe urmă, amîndoi se duseră să înştiinţeze gărzile. Dar nu mai putură face nimic. Oamenii nu mai putură schimba nimic din ceea ce hotărîse soarta dinainte. Dealtfel, se pare că un astrolog, pe nume Goîsel, prezisese că ducele va fi liber în acea zi. Vestea surprinse pe toată lumea de la Curte şi mai ales pe cei care aveau diverse interese. Ministrul a fost cel măi necăjit, dar — după cum îi era obiceiul — n-a lăsat să se

vadă nimic. Regina, care fusese odinioară foarte bună prietenă cu acest prinţ pe care-1 ura mai mult din raţiuni de Stat decît din alte motive, se linişti foarte repede. Sigur că multe alte persoane fură de-a dreptul fericite ; căci, în afară de faptul că acest prinţ se bucura de foarte multă simpatie, duşmanii cardinalului trăgeau nădejde că ducele, odată liber, vă alcătui un partid care să aducă ceva nou în guvern. Nimeni nu se îndoia de faptul că de Beaufort ardea de dorinţa de a se răzbuna pe duşmanul lui, mai ales că starea de spirit care domnea atunci în ţară, îi putea facilita această răzbunare. Cardinalul fu o vreme neliniştit, din pricina ducelui de Beaufort care se retrăsese în Vendomois. Dar unul dintre prietenii mei, domnul de Seneterre, căruia Mazarin îi împărtăşi temerile sale, îl linişti, spunîndu-i că Beaufort, neavînd nici bani, nici caste, nici cetăţi întărite, nu putea face nimic nici împotriva Statului, nici a eminenţei sale.

Regina — făcîndu-mi cinstea de a vorbi despre acest lucru — îmi spuse că ducele de Beaufort nu putea alcătui un partid. în Franţa, iar în ceea ce privea răzbunarea, domnul cardinal putea fi pe deplin liniştit, fiindcă ducele de Beaufort era un om cu frica lui Dumnezeu, care n-ar fi fost în stare să omoare nici o muscă, darămite un cardinal.

Capitolul XXI

3 iunie 1643. — Ana de Austria îi vizitează pe regina Angliei şi pe ducele de Orleans. — Parlamentul se adună, deşi Ana de Austria îi interzisese acest lucru. —

Hotărîrea de joncţiune casată printr-o hotărîre a Consiliului (10 iunie). — Parlamentul deliberează asupra casării hotărîrii de joncţiune. — O nouă hotărîre a Consiliului. — Concesiile lui Mazarin. — Parlamentul devine din ce în ce mai îndrăzneţ.

în 3 iunie, Ana de Austria s-a dus s-o viziteze pe regina Angliei, care, de la Saint-Germain, venise la Paris ca să petreacă cincisprezece zile ; după regina Angliei, regina noastră îl vizită pe ducele de Orleans, ţintuit la pat de o criză de gută.

Luni 5 iunie, deşi Ana de Austria interzisese acest lucru, Parlamentul — sfidîndu-i porunca — se adună pentru dezbateri. Preşedintele de Mesme, văzînd că se pusese rău cu Curtea, se crezu obligat să acţioneze cu prudenţă ; aşa că, chiar a doua zi, cerîndu-şi scuze Parlamantului şi pretextînd că nu se simţea bine, plecă la ţară. Lipsi o bună bucată de vreme, fiindcă Parlamentul îl acuzase de slăbiciune, iar Curtea, că voise să se răzbune pe ea. Fu ţinut de rău şi de unii, şi de alţii, iar prietenii săi fură foarte supăraţi pe el, susţinînd că nu trebuia să părăsească Compania, tocmai atunci cînd intrase în dispută cu regele şi cînd, prin urmare, avea mare nevoie de ajutorul unui om cu greutate, cum era el.

în 15 iunie, Parlamentul se adună din nou ; voia să delibereze în legătură cu casarea hotărîrii de joncţiune cu alte Parlamente. Pînă la urmă, toţi magistraţii ajunseră la concluzia că trebuiau să-şi menţină hotărîrea, deşi Consiliul regal o casase ; că trebuiau.să se adune din nou, a doua zi, în Camera Saint Louis pentru a dezbate pe larg această problemă şi că-i rugau şi pe deputăţii altor Companii să poftească. Începînd din ziua aceea, mulţi magistral avură curajul de a-şi susţine deschis părerile, criticînd guvernul, înjurîndu-1 pe Mazarin şi acuzîndu-1 în mod public pe supraintendentul d'Emery, de delapidare şi de hoţie. Cît putu displace această cutezanţă reginei şi mai ales ministrului ei, vă puteţi da

lesne seama. După Consiliul care se ţinu în cabinetul reginei, toţi hotărîră să caseze din nou hotărîrea Parlamentului. Regina îi porunci lui Du Plessis, secretar de Stat, lui Carnavalet şi altor cîtorva din garda ei personală, de a se duce la Parlament şi de a aduce regelui acea hotărîre atît de primejdioasă pentru liniştea Statului ; dar magistraţii protestară şi făcură atîta tărăboi, încît trimişii reginei, de teamă să nu fie ucişi, trebuiră să se înapoieze la Pa'atul Regal, cu mîinile goale. în 16, Curtea chemă la ea Parlamentul. Magistraţii veniră pe jos la Palatul Regal [L], aşa după cum era obiceiul. Pentru a-i primi cu cît mai multă pompă, regina îi poftise pe toţi ducii şi pairii, pe toţi ofiţerii Coroanei şi mareşalii Franţei. în cabinetul cel mare instalaseră un fel de estradă, iar deasupra aşezaseră un ba'dachin. Regele şi regina stînd pe tron, sub acel ba’dachin, erau înconjuraţi de toţi marii seniori de la Curte. Chipul reginei, plin de majestate, era aspru, ceea ce dovedea că abia se abţinea să nu dea frîu mîniei. Cancelarul ţinu magistraţilor un mic discurs foarte la locul lui. Apoi, citind hotărîrea lor de joncţiune, îi mustră pentru greşeala pe care o făcură de a se uni, aidoma unor răzvrătiţi, cu alte Companii. Primul preşedinte dădu să răspundă ; dar regina, luîndu-i vorba din gură, îi spuse că n-avea nevoie de răspunsul său ; că ştia că în sinea lui era animat de intenţii bune ; că în legătură cu nemulţumiţii care tulburau liniştea Statului îi asigura că, dacă n-aveau de gînd să se supună poruncilor regelui, îi va pedepsi cumplit, închizîndu-i şi confiscîndu-le 'averile. în ciuda acestei ameninţări, de îndată ce se întoarseră la Parlament, magistraţii se adunară imediat după- masă şi-i interziseră cu toţii grefierului să ducă reginei originalul hotărîrii de joncţiune, aşa cum le poruncise aceasta.

Cardinalul, văzînd că magistralii erau porniţi mai ales împotriva lui. se g'îndi să-i atragă de partea sa. prin

---

L Douăzeci dintre ei refuzară să vină, de teamă să nu fie arestaţi, spune Omer Talon în *Memoriile* sale.

funcţii şi favoruri. Regina — care nu se temea şi de nimic — era de părere că numai exilul şi închisoarea ar putea remedia situaţia. Nutrind un profund dispreţ faţă de robă, nu-şi închipuia că aceşti supuşi ai regelui ar putea s-o deranjeze şi să-i dea peste cap planurile. Ea nu cunoştea proverbul că : „buturuga mică răstoarnă carul mare“, şi nu-şi închipuia că nişte oameni, aparent neînsemnaţi, pot răsturna regatele cele mai puternice şi pot ruina imperiile cele mai solide ; de aceea, nu vedea alt remediu care să curme răul din rădăcină, decît pedeapsa. Adesea, le spunea celor din preajmă că nu va accepta, pentru nimic în lume, ca nişte amărîţi de magistraţi să surpe autoritatea regelui. Mazarin — care vedea mult mai clar lucrurile decît Ana de Austria, şi care ştia că cu poporul nu e de glumit — se supără cînd auzi că regina întărîtase şi mai rău Parlamentul. Cum regenta voia ca toată lumea să i se supună, nu accepta ca voinţa să-i fie călcată în picioare, iar vinovăţii să rămînă nepedepsiţi. Dar cum părea sortită să se supună veşnic voinţei ministrului ei, îi făcu şi de data asta pe plac. Hotărîră deci, împreună cu ducele de Orleans şi cu prinţul de Conde, să dea Parlamentului tot ceea ce dorea. Mazarin îşi dădu seama că prea năpăstuise Companiile suverane, aşa că se decise să mai slăbească hăţurile ; cei doi prinţi fură întrutotul de acord cu el. Şi cum într-o zi, vorbeau toţi trei despre fermitatea şi asprimea reginei, cardinalul le mărturisi că Ana de Austria era aidoma unui soldat plin de curaj, din pricină că nu-şi dădea seama cît de mare era primejdia. După ce se hotărîră ce să facă, ducele de Orleans îi pofti la el acasă pe toţi şefii Camerelor suverane, le vorbi prietenos, îi asigură că va pune o vorbă bună pe lîngă regină şi-i făcu să tragă nădejde că li se va da din nou dreptul lor anual. în 22 şi 23, Camerele se adunară din nou şi, departe de a fi mulţumite cu ce li se făgăduise, se duseră la ducele de Orleans căruia îi mărturi- şiră că nu ţineau să se adune decît numai ca să înlăture abuzurile ce se săvîrşiseră

pînă atunci. în plus, cerură ca hotărîrea ce fusese pronunţată împotriva lor, să fie anulată. Această cutezanţă disp'ăcu total lui Mazarin care — vîrîndu-se în pat mult mai devreme ca de obicei — spuse unuia dintre prietenii săi, cu multă amărăciune, că şi cancelarul, şi supraintendentul îl vîrîseră într-o mare încurcătură şi că-1 lăsaseră pe el să scoată castanele din foc.

Tot în vara acelui an, Parisul primi vestea morţii regelui Poloniei, fapt care n-o deranjă pe regină, decît că trebui să poarte doliu. Nu era nici aşa prea mulţumită de văduva acestuia, căreia îi pusese coroana pe cap, ca să-i pese prea mult de soarta ei. Căci "fosta prinţesă de Gonza- gue pierduse un bărbat bătrîn şi grosolan, care se purtase groaznic cu ea şi rămăsese să se consoleze cu fratele acestuia, care era tînăr şi care-o iubea. în plus, cumnatul ei ţinea s-o ia de nevastă, în cazul în care poporul l-ar fi ales rege, în locul celui răposat. Sigur că situaţia lui de frate unic al regelui, prietenii şi mai a’es influenţa reginei Poloniei, care avea bani şi era foarte iubită de popor, i-au fost de mare ajutor.

în vremea asta, situaţia din Franţa devenise catastrofală. Poporul era copleşit de impozite şi de taxe. Ţara era sărăcită după lungile războaie pe care le avusese. Curtenii erau sătui pînă în gît de Mazarin. Toţi voiau o schimbare, mai mult de dragul schimbării decît din cine ştie ce alte motive. Ministrul fiind dispreţuit de toată lumea, fiecare îşi luase libertatea să se poarte cu el după cum îi dicta capriciul ; oamenii cu scaun la cap, trăgeau nădejde că toate aceste dezordini vor duce în sfîrşit la instaurarea ordinei în Stat. Pe buzele multora dintre magistraţi începuse a sta un singur cuvînt : reformă. Aşa că mai toţi, şi poporul, şi curtenii şi Parlamentul aveau motive să tune şi să fulgere împotriva reginei şi a ministrului ei. în seara zilei de 30 mai, cardinalul îi spuse reginei, în faţa întregii Curţi, **că** tocmai primise nişte scrisori din Flandra, prin care i se aducea la cunoştinţă

că duşmanii se bucurau grozav de neînţelegerile Curţii cu Parlamentul, fiind convinşi că la Paris se şi dezlănţuise războiul civil ; că toate aceste zvonuri — deşi false — aveau o influenţă proastă asupra prestigiului regelui, îndemnîndu-i pe străini să-şi vîre nasul în afacerile Franţei.

în 6 iulie, ducele de Orleans se duse la Parlament şi ţinu un amplu discurs în care încercă să le arate magistralilor că comportarea lor îi incitase pe duşmani, care abia aşteptau să intre în Franţa ; că din moment ce ei aduseseră lucrurile în starea asta, tot ei erau obligaţi să le şi remedieze ; dar dă s-o facă de aşa manieră, încît să nu scadă prestigiul Franţei ; că el, Monsieur, le propunea o conferinţă în care să fie luate în discuţie toate cerinţele lor, făgăduindu-le protecţia sa precum şi o deplină sinceritate în tot ceea ce vor discuta cu un prinţ de seama lui, care pînă atunci nu înşelase pe nimeni şi care n-avea de gînd să înceapă tocmai cu Parlamentul pentru care avea o deosebită afecţiune. In aceeaşi zi, sosi la Curte un curier din Catalonia, care-i spuse reginei că, mareşalul de Schomberg — care comanda oştile regelui în calitate de viceregе al acelui ţinut — pregătindu-se să asedieze oraşul Tortose, fusese avertizat că duşmanii se pregăteau să asedieze şi ei oraşul Flix ; că dăduse o fugă ca să aprovizioneze Flixul şi să-1 întărească, apoi se întorsese şi asediase Tortose, pe care trăgea nădejde să-1 cucerească. Din Neapole, aflarăm că spaniolii, cînd auziră că Gennare Annese se pregătea să-i trădeze, îl arestaseră luîndu-1 prizonier. Cum această naţie nu era obişnuită să-şi cruţe prizonierii, toată lumea era convinsă că-I vor ucide şi că astfel va fi răzbunat şi bietul duce de Guise, care zăcea şi acum în temniţa spaniolilor. Imediat după asta sosi ştirea că mareşalul Du Plessis — care comanda oştile regelui în Italia, în numele ducelui de Modena — îl bătuse pe marchizul de Caracena, generalul oştilor spaniole ; dar că tributul pe care-1 plătise pentru această victorie, fusese unul dintre fiii săi, la care ţinea

ca la ochii din cap.

în ceea ce priveşte Parlamentul, în 7 şi 8, ţinu două şedinţe lungi, la reşedinţa [1] ducelui de Orleans. în care îşi manifestă mulţumirea pentru blîndeţea şi înţe egerea lui Monsieur ; la această conferinţă participară deputaţi din toate Camerele suverane. Cardinalul, aflat de faţă, le iăudă zelul, iar cei care — cu cîteva zile mai înainte — fuseseră numiţi rebeli şi trădători în faţa reginei, acum iură numiţi de Mazarin ,,părinţii patriei şi instauratorii liniştei pu- blice“.

Sigur că această conduită inegal îi făcu pe cei care-i vînau greşelile să-1 ia, fără milă, peste- picior, să-1 dispreţuiască, să-1 facă om de nimic şi să-i reproşeze că n-avea nici o fărîmă din mîndria şi din probitatea caracteristice marilor bărbaţi de Stat. în vreme ce la Luxembourg aveau loc aceste conferinţe, unele persoane din Parlament se străduiau să urzească o serie de intrigi împotriva lui d’Emery, supraintendentul finanţelor, propunîndu-i lui Mazarin să-1 scoată din funcţie, pentru că toată lumea se plîngea de el[LI] [LII]. Aşa că d’Emery se trezi, la un moment dat, urît crîncen de toată lumea. Prietenii săi de la Curte, văzînd furtuna care se pregătea să-1 învăluie în trîmbele sale şi să-1 prăvale la pămînt, se străduiră din răsputeri să-1 susţină, fiindcă îi plătea bine. Dai cardinalul, închi- puindu-şi că-şi putea cumpăra liniştea înlăturîndu-1 pe d’Emery, se hotărî să-1 sacrifice pe altarul binelui public şi al său personal.

în acele zile, în care soarta acelui om era nesigură, cînd Mazarin ba voia să-1 .menţină în slujbă, ba să-1 alunge, unul dintre prietenii lui d’Emery propuse în Camera Saint- Louis, să se cerceteze ce bani fuseseră scoşi afară din ţară. Cardinalul, ştiind că cel care propusese acest lucru era unui dintre prietenii

---

LI Adică la palatul Luxembourg.

LII Monglat spune în *Memoriile* sale că : *„d’Emery ruinase pe toată lumea ca să procure bani pentru continuarea războiului şi mai ales pentru a satisface lăcomia şi avariţia cardinalului, care erau fără margini“.* (Nied.fr.)

supraintendentului, crezu că însuşi d'Emery îi sugerase acest lucru, pentru a-1 pune PQ el în încurcătură. Propunerea nu avu însă nici un efect împotriva ministrului, dimpotrivă, îi făcu rău lui d'Emery, oferindu-i cardinalului prilejul să-1 lase pradă urii publice, cu atît mai mult cu cît d'Emery vrînd să sape groapa altuia, căzuse el singur în ea. Aşa că, în seara zilei de 8, după ce se isprăvi conferinţa din palatul Luxembourg, dizgraţierea supraintendentului şi fusese hotărîtă.

A doua zi, către prînz, Le Tellier îi porunci lui d'Emery, din partea reginei,' să se retragă, în două ceasuri, de la Curte, lucru care nu i-a convenit deloc supraintendentului. îşi vedea nenorocirea cu ochii şi tot nu-i venea să creadă că prietenii săi nu-i săriseră în ajutor, mai ales cînd ştia cîte făcuse pentru ei. Abatele de la Riviere, pe care-1 umpluse de bani, îi făgăduise că-1 va ajuta. La fel mareşalul de Villeroy, şi mulţi alţii. Dar nici unul nu făcu nimic. Regina, avînd multă încredere în mine, îmi mărturisise cu două zile mai înainte că, într-adevăr, supraintendentu.1 era foarte urît de toată lumea, şi că era firesc să ia măsuri împotriva lui. Mi-am dat imediat seama că afacerile acestui om, gras ca un porc, vicios şi care dispreţuia pe toată lumea, mergeau prost de tot ; 'mi-am dat imediat seama, zic, că acel om, pe care toată lumea îl invidia pentru bogăţiile şi pentru viaţa de nabab pe care o ducea, de-acum încolo, avea să fie un simplu muritor de rînd, un individ căruia nimeni nu-i va mai da atenţie, pentru că nimeni nu va mai avea nevoie de el. Trimiseră imediat după mareşalul de la Meilleraye, ministrul artileriei, căruia îi încredinţară Finanţele, ca unui om ce părea străin de dorinţa de înavuţire, fiindcă, posedînd o foarte mare avere, nu mai simţea dorinţa să se îmbogăţească. Acest mare senior, care-şi dovedise curajul încă de pe vremea cardinalului de Richelieu, era un om cu suflet nobil, care-şi făcuse o profesiune de **credinţă din a iubi virtutea şi onoarea ; dar, cu toate calităţile lui, nu era deloc potrivit**

pentru acea slujbă, pentru că avea o sănătate şubredă, pentru că se pricepea mai mult la războaie decît la finanţe şi pentru că era violent din fire, în plus, era bănuit că voia să-şi însoare singurul băiat pe care-1 avea, cu una dintre nepoatele cardinalului, şi acest unic motiv era de ajuns ca să-1 facă urît de popor. Fiind totuşi om cinstit şi stimat, Curtea se bucură pentru alegerea lui, iar oamenii de treabă crezură că, în sfîrşit, vor avea de-a face cu un ministru la care .vor găsi sprijin şi înţelegere şi care va aprecia calităţile şi nu favorurile semenilor săi. într-adevăr, în puţinul timp cît a condus Finanţele, a mulţumit — prin felul său cinstit de a rezolva problemele — o mulţime de oameni şi şi-a păstrat toţi prietenii. Spre deosebire de .fostul ministru, care fura de stingea, La Meilleraye, nu numai că nu lua nici măcar un sfanţ din banii Statului, dar deseori mai punea şi de la el, atrăgîn- du-şi astfel simpatia şi binecuvîntările celor care încă nu mai văzuseră un ministru atît de integru.

D'Emery odată alungat, se părea că nemulţumirile aveau să se potolească ; dar lumea nu se simţi satisfăcută doar cu atît. Această primă victorie îi făcu pe răzvrătiţi să nădăjduiască şi în altele, mult mai importante ; Parlamentul deveni atît de arogant şi de atotputernic, încît mulţi începură a se teme să nu urmeze exemplul celui din Anglia. Ţara sărăcea pe zi ce trecea, răzmeriţa ameninţa să se transforme într-un război civil, aşa că regina se văzu nevoită să împrumute bani de la cîţiva bancheri particulari, amanetînd bijuteriile Coroanei. Masa regelui fu mult redusă, iar pentru a-i plăti pe elveţienii din gardă, care ameninţară că pleacă, Mazarin îşi amanetă cîteva diamante mari, iar restul îl împrumută de la prieteni. Doamna prinţesă de Conde îi dărui reginei o sută de mii de

livre, ducesa de Aiguillon şi alţi cîţiva îşi desfăcură şi ei, destul de larg, băierile pungii. Numai că toate încercările Curţii de a face ordine în ţară se soldau cu noi eşecuri. Poporul — în nădejdea că va scăpa de taxe şi de impozite — nu visa decît răscoale şi schimbări şi nu mai avea încredere decît în Parlament. Fiecare consilier li se părea un înger po- gorît din cer, menit să-1 salveze de tirania cardinalului, pe care şi-o imagina a fi mult mai mare decît era în realitate.

în 14 iulie, ducele de Orleans se duse la Parlament. Deliberările nu fură în avantajul regelui, iar curtenii şopteau că boala de care suferea Franţa se înrăutăţise. în aceeaşi zi, regina ne spuse mîhnită, că ea nu mai înţelegea nimic din tot ce se petrecea, că atunci cînd credea că totul se potolise, răzvrătiţii o luau, din nou, de la capăt, că se săturase să tot spună zilnic : „Vom vedea mîine ce-i de făcut !“ Ştiu că într-o zi, Ana de Austria s-a arătat a fi atît de supărată încît, în plin Consiliu, i-a spus ducelui de Orleans că degeaba mai avea ministru, din moment ce acesta nu era în stare, de atîta vreme, să facă ordine în ţară. După Consiliu, Mazarin, rămînînd singur cu regina, îşi alcătui o mască plină de smerenie şi de căinţă, spunîndu-i reginei, cu glas mîhnit :

— Văd, doamnă, că am început să displac majestăţii voastre. Se pare că am dat greş în tot ce-am făcut, deşi am avut întotdeauna intenţia de a vă sluji cu credinţă. E drept să răspund pentru toate eşecurile !

La care regina, îmblînzindu-se brusc, convinsă de bunele sale intenţii şi mai ales de sentimentele pe care ştia că le avea faţă de ea, îi spuse să nu-şi mai facă griji, fiindcă ştia că n-ar avea niciodată inima să-1 pedepsească ; şi că, orice s-ar întîmpla, afecţiunea şi încrederea ei în el vor rămîne aceleaşi.

în 14 iulie, domnişoara de Beaumont şi cu mine, neam dus s-o vedem pe regina Angliei care se retrăsese pentru cîteva zile la Carmelite, ca să-şi mai molcomească durerea pe care o simţea fiindcă prinţul de Galles

plecase de lîngă ea. Băiatul se dusese la Calais, făcîndu-şi planul ca de acolo să treacă în Scoţia, nădăjduind să înduplece inimile supuşilor săi. Am găsit-o singură, într-o cămăruţă, scriind şi pecetluind nişte scrisori — zicea ea — extrem de importante. Cum tocmai le isprăvise, ne mărturisi temerile sale în legătură cu reuşita călătoriei fiului ei, cu atît mai mult cu cît n-avea nici un ban şi nici nu putea cere nimănui, avînd în vedere situaţia grea în care se afla Franţa. Apoi ne arătă o mică cupă de aur din care obişnuia să bea, jurîndu-se că era singurul obiect de preţ pe care-1 mai avea. Ne mai spuse că atunci cînd fiul ei plecase, toţi slujitorii săi veniseră să-şi ceară lefurile, spunîndu-i clar şi răspicat, că dacă n-avea de gînd să le plătească ce li se cuvenea, îl vor părăsi. Că i se rupsese inima de jale văzînd că nu-1 putea ajuta în nici un fel. Că la fel făcuseră şi slujitorii mamei sale, regina Maria de Medicis ; neplătin- du-i la vreme, aceştia se prezentaseră în faţa Parlamentului englez, tocmai cînd începuseră tulburările în acea ţară, cerîndu-şi drepturile ce li se cuveneau şi căşunîndu-le mult rău atît ei cît şi bărbatului ei, regele Carol I. Sărăcia cruntă în care se zbătea această regină, ne mişcă mult şi pe mine, şi pe doamna de Beaumont. Slavă Domnului, că nu eram regine şi că nu aveam astfel de probleme !

în 16 şi în 17, ducele de Orleans se duse la Parlament să ducă nişte declaraţii ale regelui, prin care majestatea sa aproba toate cererile acestuia.

în vremea asta, prinţul de Conde, plictisindu-se să stea degeaba la oaste, şi poate şi puţin gelos pe reputaţia ducelui de Orleans, dori să ia şi el parte la şedinţele Parlamentului. Vorbi despre această dorinţă a sa mareşalului de Gramont, cu care pe atunci era prieten, şi-1 rugă să se ducă la Curte şi să-1 recheme în secret. Ministrul — încîntat să-i mai scadă din putere lui Monsieur — fu de acord, cu condiţia s-o poată convinge pe regină cum că ea nu ştia nimic de această chemare.

După ce izbuti s-o convingă, în 20 iulie toată lumea află că prinţul de Conde urma să sosească la Curte, fapt care miră pe mulţi. Regina, Mon- sieur şi Mazarin conveniseră mai demult că dacă vor fi nevoifi să ia măsuri împotriva Parlamentului, atunci îl vor chema pe prinţul de Conde. Dar cum încă nu era cazul să ia asemenea măsuri, ducele de Orleans rămase foarte surprins auzind de sosirea vărului său, necrezînd pentru nimic în lume că regina şi cardinalul nu ştiau nimic despre sosirea acestuia. Iată de ce se supără şi spuse, sus şi tare, că avea toate motivele să se înfurie pe regină, care — fără să-i spună nimic — chema pe un altul în ajutor, ce n-ar fi slujit-o nici mai bine, nici cu mai multă dragoste şi fidelitate, decît el. Abatele de la Riviere — de la care am aflat toate aceste amănunte — veni la regină şi-i aduse la cunoştinţă plîngerile stăpînului său, arătînd că Monsieur era cumplit de mînios şi că nu prea ştia cum avea să-1 liniştească. Regina şi Mazarin îl convinseră pe abate că habar n-aveau de sosirea Prinţului. Atunci abatele le răspunse că Monsieur dorea ca Prinţul să fie trimis după un ceas, îndărăt, la oaste, fiindcă venea la Curte fără să fi primit poruncă de la rege. Cardinalul, tulburat de această mică furtună, se urcă în trăsura abatelui şi se duse acasă la Monsieur. După ce se jură de zeci de ori că nu ştiuse nimic despre sosirea Prinţului, încercă să-1 liniştească pe duce, prin tot soiul de vorbe care mai de care mai mieroase. Dar cum ducele nu se lăsă înduplecat de cuvintele dulci ale cardinalului, acesta se sui din nou în trăsură şi se înapoie la regină, pentru a găsi împreună o ieşire din impas, menită să-1 mulţumească pe duce, care, într-adevăr, o slujise cu fidelitate. Pînă la urmă, după o discuţie interminabilă, între regină, cardinal şi abatele de la Riviere, Ana de Austria îi făgădui lui Monsieur, că după ce-1 va primi pe Prinţ, îl va trimite îndărăt la oaste, cît de repede va putea.

într-adevăr, prinţul de Conde a fost primit de regină,

care era toată numai zîmbete şi vorbe mieroase ; Prinţul s-a simţit cu atît mai încîntat cu cît i s-a relatat în amănunt toată furtuna pe care o stîrnise sosirea lui, în sufletul domnului duce de Orleans. Rămase un ceas încheiat cu regina şi cu Mazarin, apoi se duse la el acasă, unde toată nobilimea dădu fuga să-1 salute. A doua zi, Monsieur şi el luară masa împreună, la domnul cardinal, rîzînd şi glumind întruna.

Dar chiar în aceeaşi zi, printr-un noroc nemaipomenit care-i oferi reginei posibilitatea să-şi ţină cuvîntul dat lui Monsieur, veni vestea că duşmanul începuse a mărşălui către'oştile noastre ; aşa că a treia zi, prinţul de Conde îşi luă rămas-bun, cu noaptea în cap, de la regină şi se îndreptă cît putu de repede, către armata sa, alcătuită din treizeci şi cinci de mii de oameni ; şi deşi avea o oaste atît de mare, nu izbutise să-1 împiedice pe duşman să ia oraşul Courtray, deosebit de important pentru noi. Singura lui faptă eroică era că luase Ypres în opt zile, un oraş mare, într-adevăr, dar care nouă nu ne era de nici un folos. După această ispravă, oastea Prinţului se micşorase. Acel mare general, sortit unor fapte de mare răsunet, nu-şi putea desfăşura geniul militar, din pricină că regina îi poruncise să nu înLreprindă nimic de capul lui. Aşa că autoritatea regală îl privase pînă atunci de cîteva victorii strălucitoare.

Mareşalul de Schomberg, nefiind binevăzut la Curte, fusese obligat să accepte conducerea armatei din Catalonia pe care cardinalul de Sainte-Ceeile, fratele cardinalului Mazarin, o părăsise [LIII]. Schomberg plecase cu bani puţini, cu oameni şi' mai puţini şi pe deasupra şi prost văzut de Curte. Aşa că maliţioşii spuneau, în bătaie de joc, că cei cărora le plăcea pericolul, n-aveau decît să-1 urmeze pe mareşal, care, pînă la urmă, va sfîrşi prin a face serenade pe sub ferestrele doamnelor spaniole.

LIII Atît pentru .că se săturase de război-i, cît mai ales ca să vină la Curte. Dar cardinalul, ca să scape de el, îl trimise, chipurile, cu o misiune la Roma (n.ed.fr.).

Căci, deşi nu mai era tînăr, mareşalul era un bărbat foarte elegant. Dar, în afară de ajutorul pe care-1 dădu oraşului Flix, în ziua de 26 iulie, un curier îi aduse la cunoştinţă reginei, că mareşalul cucerise în cîteva zile oraşul Tortose. Lupta fusese atît de grea şi de sîngeroasă, încît pînă şi episcopul din acel oraş fusese găsit mort pe metereze, cu o suliţă ruptă, în mînă. Prelatul ieşise să apere oraşul, împreună cu toţi preoţii şi călugării care-i urmaseră exemplul. Marchizul de la Trousse [LIV] fu ucis în acea luptă ; era un om de treabă, nemaipomenit **de** politicos, care, chiar cînd se bătea în duel (ceea ce i se în- tîmpla destul de des), îi făcea complimente rivalului său. Cînd îl rănea, îi mărturisea aceluia cît **era de** mîhnit ; şi aşa. printre vorbe dulci, îşi ucidea adversarul cu tot atîta cruzime, ca şi cel mai brutal dintre **oameni.** Contele de Harcourt, care nu fusese tot atît de fericit ca mareşalul de Sqhomberg, îl lăudă pe acesta cît îl ţinu gura, spunîndu-i lui Mazarin că acel oraş — deşi nu fusese tot atît de greu de cucerit ca Lerida — era deosebit de util, fiind situat la graniţa cu regatul Valenciei şi că dădea posibilitate francezilor să intre în Spania, oricînd ar fi dorit. Profitînd de absenta domnului Prinţ, care, după cum v-am spus, se repezise două zile la Paris, duşmanii asediară oraşul Furnes, oraş care pentru ei nu prezenta nici **un** fel de importanţă şi pe care, cu doi ani mai înainte, **domnul** Prinţ îl cucerise în trei ore ; pentru noi însă era important, fiind situat lîngă Dunkerque pe care spaniolii se pregăteau să-1 atace, regre- tînd enorm **că-1** pierduseră. La **Moussaye** veni să aducă vestea la Curte, învinuindu-1 **pe mareşalul de** Rantzau **că** nu avusese destulă grijă de acest oraş, neglijîndu-1, ca să păstreze un mic fort numit Knoque, aflat între Ypres şi Furnes, pe care-1 alesese ca post necesar pentru a putea păstra Ypres ; la Moussaye mai adăugă cum că Rantzau nu respectase întocmai ordinele

LIV *François le Hardi, marchiz de la Trousse.* Soţia sa, Henriette de Coulanges, era mătuşa doamnei de Sevigut

pe care le primise de la prinţul de Conde, cînd acesta plecase în acea scurtă călătorie, la Curte. Şi ca să isprăvim cu războiul, trebuie să mai adaug **că** mareşalul Du Plessis — care se afla în Italia cu oştile regelui şi cu cele ale ducelui de Modena — asediase Cremona.

în 29, deputăţii veniră din nou la regină ca să se plîngă de dezordinea ce domnea în ţară. După mai multe discuţii, regina hotărî să-1 trimită pe rege la Parlament, ca să pună odată capăt nemulţumilor şi să le acorde magistralilor tot ce cereau. Redactară deci o declaraţie prin care îi copleşea de favoruri, interzicîndu-le totuşi să se mai adune, făgăduind să-i pedepsească extrem de aspru, dacă vor încălca acea poruncă. Mai tîrziu, îmi mărturisi că parcă-şi smulsese din suflet acea declaraţie, cînd de fapt ea ardea de dorinţa de a se răzbuna pe cei care-i nesocotiseră autoritatea. Se simţea profund jignită de lipsa de respect a Parlamentului şi, ceea ce o durea cel mai rău, era faptul că toţi acei magistral priveau cu dispreţ tot ceea ce le oferise ea. în 30, îl luă deci pe rege de mînă şi se duse la Parlament, hotărîtă ori să le dea magistraţilor tot ce ceruseră, ori să-i pedepsească fără milă pentru lipsa de recunoştinţă şi de respect pe care o arătau suveranului lor. După ce cancelarul citi declaraţia redactată de regină, procurorul general, Omer Talon, ţinu un discurs foarte frumos. Apoi luă cuvîntul cancelarul, care — lungindu-se ca de obicei — fu întrerupt de mai multe ori de unii consilieri ce nu mai avură răbdarea să-1 asculte cum bătea apa în piuă. Ieşind din Marea Cameră, regina îi spuse primului preşedinte că nădăjduia că Parlamentul nu-i va mai nesocoti poruncile, că el va fi primul care să dea exemplu celorlalţi, că va împiedica orice fel de dezordine şi că, de-acum încolo, Parlamentul nu se va mai aduna. Regina îi. spuse aceleaşi cuvinte şi preşedintelui Bellievre ; amîndoi îi răspunseră, plini de respect, că îi vor respecta cu stricteţe poruncile. Dar, din păcate, nu se putură ţine

de cuvînt. Seara, regina vorbind despre tot ceea ce şe petrecuse peste zi, ne spuse că aştepta cu nerăbdare să vadă ce se va întîmpla în ziua următoare. Dar a doua zi, magistraţii cerură să se adune, făcînd tămbălău şi bombănind împotriva regelui, fiindcă le interzisese un lucru ce intra în atribuţiile lor. Mazarin — pe care toate aceste certuri îl deranjau grozav — ar fi dorit ca magistraţii să n-o înfurie pe regină, fiindcă aceasta nu putea răbda ca regalitatea să fie înfruntată, şi puterea ei dispreţuită. Dar Mazarin o sfătui să fie răbdătoare şi, mai ales, înţelegătoare ; această moderaţie era una dintre trăsăturile de caracter ale cardinalului ce dorea să evite, cu orice preţ, un război civil, temîndu-se nu atît pentru Stat, cît mai ales pentru sine. Dar, cu toată prudenţa lui, lucrurile nu se îndepărtară ; magistraţii încăpăţînaţi, ţinură să se adune şi, în 4 august, Monsieur fu constrîns să ia parte la şedinţa Parlamentului. îşi spuseră deschis părerile în faţa lui. mărturisită că nu erau mulţumiţi şi că puţin le păsa de poruncile reginei. Se ridicară împotriva primului' preşedinte, care nu le îngăduia să se adune şi să delibereze asupra declaraţiei regelui.

Şi ca şi cum toate aceste necazuri n-ar fi fost de ajuns, se mai adaugă unul, neplăcut mai ales prin urmările sale. Ducele de Beaufort, care locuia într-una din casele tatălui său, ducele de Vendome, aştepta cu nerăbdare ca răzmeriţa să ia amploare şi să poată profita de ea. Cînd află că era înconjurat de spionii cardinalului, îi puse pe goană cu scandal şi tămbălău. Ducele de Vendome îşi trimise şi el un om la Paris, pentru a-şi oferi parlamentarilor serviciile şi ajutorul său. Acest om fusese arestat din porunca reginei. Şi, pentru a spori necazurile Anei de Austria, arestatul trimise o jalbă Parlamentului, prin care cerea să fie interogat, ca să se convingă şi magistraţii că fusese închis degeaba. Compania se arătă foarte interesată să afle pe cine şi de ce îl întemniţa regele, aşa încît seara, omul duce- de Vendome, închis la

Bastilia, fu imediat transferat în donjonul din pădurea Vincennes, scoţîndu-1 astfel de sub puterea regelui.

In 5 august, Monsieur se duse din nou la Parlament pentru a lua parte la deliberări[LV]. Văzînd însă că magistraţii săriseră peste cal şi, că o vor înrăi pe regină dacă nu se vor potoli, îi convinse să se supună hotărîrii regelui şi să se mai adune doar pînă la jumătatea lunii august, pentru a rezolva o parte din afacerile particularilor. între timp, delegară patru comisari care să cerceteze în amănunt declaraţia regelui, cu scopul de a se aduna din nou şi de a delibera asupra acelei declaraţii, cînd vor socoti ei de cuviinţă.

Iată-1 deci pe'ducele de Orleans venind la regină, foarte mulţumit de rezultatele obţinute clin partea Companiei, nutrind speranţa că totul va merge bine şi că, în curînd, magistraţii se vor potoli.

Cam aceasta era starea dinlătuntru regatului, bolnav — după cum se vede — pînă în măduva oaselor. •

între timp, cardinalul s-a împăcat cu preşedintele de Mesme, căruia i-a mărturisit că se căia amarnic că-1 tratase pe fratele său, contele d'Avaux, cu atîta asprime. Teama făcuse să se ivească în inima cardinalului o undă de dreptate, aşa că cei doi fraţi reintraseră în graţiile sale ; în curînd, fură copleşiţi de favoruri şi de daruri, dar — din păcate — şi unele şi altele durară destul de puţin.

Regele, acordînd aceleaşi înlesniri şi Parlamentului din Rouen ca şi celui din Paris, aîndu-i printre altele, dreptul de a încasa darea numită *„la paulelte",* magistraţii din acest oraş primiră această favoare cu atîta nepăsare şi dispreţ, încît, Hi loc să înregistreze declaraţia, 0 depuseră la grefă şi o lăsară acolo, fără să pomenească nicăieri de ea. Acest fapt o înfurie cumplit

---

LV în deliberările din 4 şi din 5 august. Broussel făcu unele propuneri care neliniştiră profund, Curtea. Ducele de Orleans se prefăcu că vrea să **se retragă** din acele şedinţe ; dar preşedintele îl rugă să-şi reocupe locul, asigurîndu-1 că *„Parlamentul îşi cunoştea perfect indatoririle"* (n.ed.t'r)..

pe regină şi-1 mîhni peste măsură pe cardinal, care se vedea dispreţuit de toată lumea. Parlamentul din Aix-en-Provence procedă şi el la fel ca cel din Rouen. Acum lucrurile se încurcară şi în provincie tot atît de rău ca şi la Paris ; pretutindeni, nu se auzeau decît înjurături împotriva guvernului şi cuvintele cele mai deşucheate împotriva lui Mazarin ; ba unii chiar nu se sfiiră să ridice glasul şi împotriva reginei pe care începuseră a o urî, din pricină că-1 susţinea pe Mazarin.

în 6 august, sosi vestea că spaniolii cuceriseră oraşul Fumes. Regina fu foarte supărată, pentru că în situaţia în care se aflau lucrurile, cele mai mici pierderi puteau avea consecinţe grave. în aceeaşi zi, luă parte la o procesiune organizată de preotul din Saint-Sulpice, din pricina unui sacrilegiu ce fusese săvîrşit în biserica sa. Un hoţ, care voise să fure anaforniţa, aruncase anafora pe jos şi fugise.

în ziua de Sfînta Maria, regele se duse la vecernie, la Feuillants, îm.preună cu cardinalul. Protocolul prevedea că acolo unde se găsea persoana regelui, nu aveau voie să se afle decît gărzile sale personale. Aşa că, în biserica unde se dusese tînărul Ludovic, nu avea voie să intre decît marchizul de Gesvres, căpitanul gărzilor sale şi oştenii lui. Dar iată că, la un moment dat, în aceeaşi biserică, intră şi garda personală a primarului Parisului. Marchizul de Gesvres îi porunci locotenentului său, un oarecare L'Ile, să se ducă să le spună celorlalţi să plece. Locotenentul se duse şi — calm şi reţinut — le spuse gărzilor primarului că n-aveau dreptul să intre în locul unde se afla regele şi că-i ruga să se retragă. Dar gărzile primarului, privindu-1 de sus, îi răspunseră obraznic, că nu vor pleca. De L'Ile se întoarse să-i raporteze marchizului ce-i spuseseră ceilalţi. Marchizul îi spuse să facă ce-o şti şi să-i dea afară din biserică. De L'Ile se întoarse şi, fiindcă nu-i putu convinge pe intruşi să plece de bunăvoie, se văzu nevoit să tragă sabia. Urmă o învălmăşeală cumplită, în toiul căreia un soldat fu ucis,

iar altul grav rănit. De L'Ile — care era Un om paşnic din fire — făcuse tot ce-i stătuse în putinţă ca să înlăture acea ciocnire. A trage spada din teacă într-un loc unde se afla regele, însemna o crimă de les- majestate. cu atît mai gravă cu cît toată acea învălmăşeală se dcsfăşurase la doi paşi de rege, care putea fi cănit sau chiar ucis. Cînd auzi acest lucru, toată lumea se tulbură. Jarze, prietenul primarului Parisului, îl învinui pe Ges- vres de exces de zel. Cardinalul nu se simţi nici el bine că Gesvres trecuse peste capul său şi dăduse acel ordin nefericit, fără să-1 întrebe nimic, fără să-i ceară părerea, ca şi cum nici n-ar fi existat. Totuşi atunci, pe moment, nu zise nimic şi-şi ascunse cum putu mai bine ciuda. Re- întorcîndu-se la Palatul Regal, regele trimise imediat după regină care se afla la Val-de-Grâce, ca să-i istorisească toată acea aventură. A doua zi dimineaţă, din pricină că marchizul de Gesvres făcuse să curgă sînge în prezenţa regelui, sau, mai curînd, pentru că-1 ignorase pe cardinal, primi ordin, prin Le Tellier, să depună bastonul de şef al gărzilor regelui şi să-1 încredinţeze contelui de Charost, tot căpitan de gardă ca şi el.

Contele de Treme, tatăl marchizului de Gesvres, i se plînse lui Mazarin de felul cum fusese tratat fiul său, adăugind că nu putea fi scos din funcţia pe care-o avusese, întrucît funcţia fusese cumpărată de el şi dăruită marchizului. Că dacă totuşi fiul său trebuia să părăsească acea slujbă, ea nu putea fi, în nici un caz, încredinţată contelui de Charost, ci lui, pentru că — după cum am mai spus — funcţia îi aparţinea. Că de fapt, el era adevăratul şef al gărzilor regelui şi că nu i se va lua bastonul de căpitan decît odată cu capul. După care, se duse şi .la contele de Charost ; după ce-i arătă cum stăteau lucrurile. îl rugă prieteneşte să nu primească acea slujbă. Cardinalul — după ce contele de Treme isprăvi ce avea de spus — îi răspunse că contele de Gesvres dăduse ordine ostaşilor lui, trecînd peste capul său ; că nu-1 întrebase nimic şi nu-i ceruse părerea ; că

era totuşi primul ministru al ţării şi ministrul educaţiei regelui. Din pricina resentimentului pe care-1 simţea pentru fiu, nu vru sâ ia în consideraţie nici rugămintea şi nici — mai ales — dreptul' tatălui acestuia, căruia îi spuse că regina voia să-i dea acea slujbă lui Charost. Beringhen, primul scutier al reginei, om înţelept şi prudent, îl sfătui pe Charost să accepte slujba încredinţată de regină şi să se supună poruncii acesteia. Ministrul îl sfătui şi el acelaşi lucru, aşa că, pînă la urmă. Charost făgădui să accepte bastonul de căpitan al gărzilor. Coborî deci în odaia căpitanilor de gărzi unde dădu peste contele de Treme care înşf&case bastonul de căpitan al fiului său, spunîndu-i acestuia că-1 va păstra pînă cînd va sosi regina de la Val-de-Grâce, ca să audă din gura ei ordinul pe care urma să i-1 dea. Charost, conform dispoziţiilor cardinalului, îi ceru contelui de Treme, bastonul de căpitan. Acesta însă îi răspunse că nu i-1 putea da, că onoarea îl obliga să-1 păstreze, cu atît mai mult cu cît el nu săvîrşise nici o crimă, aşa că n-avea de ce să fie pedepsit, luîndu-i-se un lucru care-i aparţinea. Contele de Charost, om cinstit, după ce-i dădu dreptate confratelui său, mărturisindu-i că dacă s-ar fi aflat într-o situaţie asemănătoare, ar fi procedat la fel, spuse că nu ţinea cîtuşi de puţin să ia cu forţa ceva ce nu-i aparţinea şi că nu dorea să facă rău nimănui. NemaicuTezînd să se înapoieze la cardinal şi să-i spună cum stăteau lucrurile, Charost se duse acasă la el, preferind să-şi vadă de treburile sale şi să fie scutit de o asemenea cinste ce-1 obliga să-şi calce în picioare, onoarea.

Regina — care se mai afla încă la Val-de-Grâce — fu informată că Charost primise slujba de căpitan la gărzilor regelui, aşa că ziua trecu fără ca ea sau cardinalul să afle adevărul. Seara, reîntorcîndu-se de la mănăstire, regele îi ieşi nerăbdător înainte, ca s-o îmbrăţişeze şi s-o sărute ; regina, văzîndu-1 fără nici o gardă după sine, întrebă ce se întîmplase. Regele îi răspunse că contele de Treme nu voise să-i cedeze locul lui Charost ; că acesta,

văzînd că nu poate obţine de la el bastonul de căpitan al gărzilor regelui, lăsase totul baltă şi se dusese acasă. Regina. "’’int 'nsă brusc de mînie -şi înciudată de cutezanţa supuşilor ei, spuse :

— Ei, slavă Domnului că am ajuns şi în situaţia în care fiecare îşi face o onoare din a nu-mi asculta poruncile ! vrînd să lovească, prin aceste cuvinte, atît în cei de la Curte cît şi în Parlament.

De îndată ce cardinalul veni s-o vadă, ea chemă patru din căpitanii de gardă, adică pe contele de Treme, pe contele de Charost şi pe marchizul de Chandenier ; contele de Gesvres refuză să vină. După ce-i mustră pentru nesupunerea lor, îi îndemnă să-şi vină în fire şi să facă fiecare ce i se poruncise. Dar cînd văzu că cei trei se apărau unul pe altul, regina se înfurie, îi dădu afară din cabinet, spunîndu-le că nu voia să-i mai vadă în faţa ochilor şi că va găsi ea oameni care să-i asculte poruncile. Ca de obicei, Curtea se împărţi şi de astă dată în două : unii, care ţineau cu regina şi alţii care-i dezaprobă purtarea, spunînd că n-avea dreptul să dea altcuiva slujba pe care contele de Treme o plătise cu bani grei. între timp; cum regina ţinea neapărat să se răzbune pe cineva, alegerea căzu asupra lui Charost pe care voia să-1 exileze, hotărîtă să dea un exemplu de severitate care să constituie totodată un avertisment pentru magistraţii refractari din Parlament. Adevărul e că Charost era un om iubit de cei de la Curte, ceea ce era de ajuns ca să-i fie antipatic cardinalului. în plus, era frate cu contele de Bethune, susţinătorul înflăcărat al celor din partidul Importanţilor şi prietenul ducelui de Beaufort, care începuse să se agite din nou, după ce izbutise să fugă din închisoare. Chandenier se afla într-o situaţie şi mai proastă, căci ministrul avea mult mai multe motive să-1 urască, fiindcă era rudă cu Des Noyers, care pe vremea răposatului Ludovic al XIII-lea îl alungase pe Mazarin de la Curte, şi-i dăduse postul de prim-ministru lui Le Tellier, prietenul său. Răzbunător

din fire, Mazarin nu-1 uitase şi deşi Chandenier era destul de binevăzut la Curte şi preţuit de regină, cardinalul — neputîndu-1 suferi — abia aştepta un prilej ca să scape de el. Cum eram bună prietenă cu el, l-am sfătuit să fie deosebit de atent în ceea ce-i va spune reginei, pentru că de acele vorbe depindea -toată situaţia lui. Cunoscîndu-i însă cinstea şi onestitatea faţă de interesele confraţilor săi, şi eu, şi ceilalţi prieteni ai lui am început a-i plînge de milă, fiindcă nu vedeam cum va putea ieşi din acea situaţie, fără să-şi piardă propria lui situaţie. Şi aşa a şi fost. Nevrînd să-şi trădeze prietenii, refuză politicos şi respectuos funcţia de căpitan al gărzilor, fapt care o înfurie atît de tare pe regină, încît le porunci şi lui, şi lui Charost să se retragă de la Curte şi să se ducă fiecare la casa sa. Aceeaşi poruncă îi fu dată şi contelui de Treme. Chiar în aceeaşi zi. slujba lui Charest îi fu încredinţată lui Jarze ; noul căpitan al gărzilor regelui era de neam bun şi era foarte binevăzut la Curte ; dar era cam zvăpăiat din fire, uşuratic şi neserios^ noua lui funcţie cerea dimpotrivă, multă prudenţă, chibzuinţă şi înţelepciune. După ce depuse jurămîntul de credinţă în faţa reginei, făgădui proprietarului funcţiei să-i restituie, cît mai curînd, banii. A doua zi, funcţia lui Chandenier fu încredinţată contelui Anne de Noailles, căruia i se luase mai înainte nu ştiu ce mare domeniu, pentru că se însurase cu o fată putred de bogată —domnişoara de Boyer — cu care voise să se însoare Chandenier. Marchiza , de Senece, mătuşa marchizului de Chandenier, făcu tot ce putu pentru a mai îndulci dizgraţia nepotului ei. Dar Mazarin nu se lăsă înduplecat în nici un fel, pentru că era ferm hotărât să-i alunge de lîngă rege pe toţi cei pe care nu-i putea suferi. Dar, ipocrit cum era, îi făcu o vizită doamnei de Senece, căreia îi mărturisi cît era el de necăjit de faptul că domnul de Chandenier îşi atrăsese asu- pra-şi mînia reginei.

Aşa că, în numai două zile, fură izgoniţi din casa regală trei dintre cei mai buni şi mai fideli slujitori ai

regelui, fără să pară că Mazarin ar fi avut vreun amestec în toată povestea asta, deşi, în realitate, el fusese caDul tuturor răutăţilor.

Capitolul XXII

Continuarea dezbaterilor dintre Curte şi magistraţi. — Bătălia de la Lens. — Incidentele din acea zi (20 august 1648). •— Arestarea magistraţilor Broussel, Blancmesnil şi Charton. — Baricadele din Paris. — Primul preşedinte al Parlamentului, constrîns de popor, cere eliberarea lui Broussel. — Mînia reginei şi vorbele împăciuitoare ale lui Mazarin. — Eliberarea lui Broussel. — Mîhnirea reginei şi a cardinalului. — Hotărîrea Parlamentului de a înlătura baricadele. — Potolirea răzmeriţei.

Trecînd Sfînta Maria, începînd chiar de a doua zi, adică din 16 august, Parlamentul reîncepu deliberările privind declaraţia dată de rege. Examinînd cu atenţie fiecare articol, la unele hotărîră să ceară modificări, la altele, schimbări radicale. Se plînseră că declaraţia era înşelătoare, susţinură că nu li se rezolvaseră cererile decît pe jumătate, şi cu rea intenţie. Principala lor plîngere era în legătură cu birul pe care urma să-1 plătească poporul, despre care ei susţineau că nu se arăta în amănunt despre ce anume era vorba. în 29 august, Monsieur ducîndu-se la Parlament, magistraţii hotărîră să solicite o nouă discuţie, la reşedinţa ducelui

de Orleans, lucru ce se şi petrecu în 21 septembrie ; după conferinţă, Monsieur se duse încîntat la regină, spunîndu-i că, în sfîrşit, puseseră la punct şi problema impozitelor, adică numărul dărilor pe care Parlamentul le acceptase şi care trebuiau afişate pe toate străzile, pentru ca poporul să nu mai fie înşelat, nici silit să plătească ce nu datora Statului. Dar bucuria lui Monsieur fu de scurtă durată pentru că Parlamentul continuă să se adune, bătîndu-şi joc de autoritatea reginei şi mai ales a ministrului ei, ale cărui forţe scădeau, în vreme ce puterile Companiei păreau să sporească. Dar chiar în aceeaşi zi, iată că o veste încă nesigură, o făcu pe regină să uite brusc de toate necazurile : un om sosit din Arras, o asigură că se dăduse pe undeva, pe aproape, o bătălie ; că auzise tunurile bubuind, dar că nu văzuse nici un soldat din oastea regelui, ceea ce însemna că bătălia fusese cîştigată, fiindcă altfel graniţa ar fi fost îm- pînzită de fugari. Se ştia mai demult că prinţul de Conde — aflînd că duşmanii se îndreptau spre Lens — trimisese tot calabalîcul oştirii sale la Arras şi în alte orăşele de la graniţă, cu hotărîrea fermă de a susţine bătălia. Prinţul socotea — şi pe bună dreptate — că o victorie răsunătoare l-ar scoate din letargia în care căzuse şi ar îmbunătăţi simţitor situaţia regelui, în Franţa. Inima lui, însetată de glorie şi care nu ştia ce-i frica, îi sporea puterile şi încrederea în reuşita sa, mai ales cînd ştia cîtă nevoie avea ţara de victorie. Obrăznicia spaniolilor devenise, în acea epocă, atît de mare, încît publicaseră într-o gazetă din Anvers, un articolaş în care spuneau că ar da oricît să afle unde se pitise armata franceză ; că ei o căutaseră acolo unde s-ar fi cuvenit să fie, dar că nu izbutiseră s-o găsească. Spre necazul lor, nu numai că o găsiră, ci se văzură obligaţi să se şi lupte cu ea, susţinînd una dintre cele mai crîncene şi mai sîngeroase bătălii din cîte avuseseră loc în ultima vreme.

Regina petrecu toată ziua de 16, arsă de nerăbdarea de a şti ce se întîmplase. Tîrziu, aproape de

miezul nopţii, după ce se dezbrăcă pentru a se vîrî în pat, sosi şi contele de Châtillon, pe care domnul Prinţ îl trimisese la Curte,- imediat după bătălie. Regina află, în sfîrşit, că acel curier nobil făcuse minuni de vitejie, demne de el şi de neamul său ; după ce regina citi scrisoarea prinţului de Conde, Châtillon îi istorisi în amănunt cum. decursese bătălia, cît fusese de grea şi de sîngeroasă şi ce victorie strălucită repurtase oastea franceză, care, după ce doborîse o mulţime de duşmani, le mai luaseră şi tunurile ; că generalul Bec şi fiul său fuseseră luaţi prizonieri, împreună cu prinţul de Ligne şi cu contele de Saint-Amour, general de artilerie ; că pe cîmpul de luptă rămăseseră trei mii de morţi, cinci mii de prizonieri şi un număr uriaş de răniţi. Lupta fusese dorită cu ardoare de ambele tabere. Arhiducele primise ordin de la regele Spaniei să-i înfrunte pe francezi, cu orice risc, crezînd — şi pe bună dreptate — că dacă va cîştiga bătălia, Franţa, avînd în vedere situaţia jalnică în care se afla, va deveni prada ambiţiei sale. In acest scop, Arhiducele îşi trimisese bagajele în Flandra, aşa cum şi le trimisese şi domnul Prinţ în cele cîteva orăşele de la graniţă. Cei doi mari prinţi doreau amîndoi, cu ardoare, acelaşi lucru : -să se bată. Prinţul de Conde, după cum îi era obiceiul, s-a aflat tot timpul peste tot. Contele de Châtillon îi istorisi reginei că, în loc de discurs, Prinţul le spusese doar atît soldaţilor :

— Dragii mei, fiţi curajoşi ; astăzi e musai să ne batem. Nu mai putem da înapoi ! Aşa că, laşi sau temerari, toţi veţi lua parte la luptă, fie de voie, fie de nevoie !

Armata noastră era alcătuită din paisprezece mii de oameni, în timp ce oastea spaniolilor număra şaisprezece sau şaptesprezece mii. După luptă, prinţul de Conde ceru bastonul de mareşal al Franţei pentru contele de Châtillon ; dar fu refuzat din pricina prea multor solicitanţi care-i cereau acelaşi lucru cardinalului, printre care se

număra La Ferte-Seneterre, Villequier — care şi devenise între timp cavaler al nu ştiu cărui ordin — şi La Ferte- Imbault, aflat în slujba lui Monsieur, unchiul regelui.

După ce-şi mai potoli bucuria, regina — care dorea din tot sufletul să încheie pace cu Spania, spuse faţă de întreaga Curte, că după această bătălie, nădăjduia că şi Filip al IV-lea nutrea aceeaşi dorinţă, aşa încît ea credea că pacea era ca şi încheiată. După ce porunci să se cînte un *Te Deum* la Notre-Dame, ca să-i mulţumească Domnului pentru bătălia cîştigată, regina voi să se folosească de acea zi pentru a-i pedepsi pe cîţiva dintre magistraţii care, după atîtea favoruri acordate şi atîtea porunci nerespectate, păreau să ascundă, sub o falsă fidelitate, a îndrăzneală şi o obrăznicie, de-a dreptul criminale. Aşa că. de comun acord cu ducele de Orleans şi cu cardinalul, îi porunci lui Comminges, locotenentul gărzilor sale, să-i aresteze pe preşedintele de Blancmesnil, pe preşedintele Charton şi, mai ales, pe un oarecare Broussel *, consilier în Marea Cameră, care se ridicase mereu împotriva regelui şi care se străduise să submineze autoritatea regală, erijîndu-se tot timpul în tribun al poporului, dînd impresia că s-ar fi născut într-o republică şi comportîndu-se ca un adevărat roman. Ziua aceea era foarte favorabilă arestării celor trei magistraţi, pentru că regele, dueîndu-se la *Te Deum,* gărzile se alineaseră şi de-o parte şi de alta a drumului, de la Palat şi pînă la catedrală. Şi cum Curtea se temea ca nu cumva poporul să sară în ajutorul lui Broussel, cardinalul voia să aibă la dispoziţie soldaţi care să-1 apere, în caz de primejdie. Aşa că regina îi dădu ordin lui Comminges [2] să se ducă şi să facă ce-i poruncise.

’ Broussel era un magistrat bătrîn, în vîrstă de saptezeci şi trei de ani, foarte popular prin zelul cu care lupta împotriva noilor impozite cu care Curtea voia să împovăreze poporul. în Camera Saint- Louis jucase rolul unui adevărat şef de partid (n.ed.tr.).

[J] Comminges era nepotul lui Guitaut, căpitanul gărzilor reginei.

Acesta trimise doi dintre ofiţerii săi — unul, la Blancmesnil, iar pe celălalt la Charton, ca să-i aresteze, lui rezervîndu-şi-1 pe Broussel, amicul şi prietenul poporului.

După ce ieşi de la *Te Deum,* regina îi şopti lui Comminges :

— Du-te, şi Domnul să te aibă în pază ! nădăjduind că în curînd se va putea răzbuna pe cei care-i dispreţuiseră poruncile şi subminaseră autoritatea fiului ei. Le Tellier, secretar de Stat, îi spuse şi el lui Comminges că se putea duce, că totul era gata, vrînd să-i spună prin asta că toţi cei ce urmau să fie arestaţi, ajunseseră la casele lor. Comminges mai rămase puţin la Notre-Dame, aş- teptînd ca un ordin pe care-1 dăduse, să fie executat. Cum, de obicei, ofiţerii corpului de gardă nu-1 părăseau niciodată pe rege, cei rămaşi în biserică presupuseră că din moment ce Comminges încă nu plecase, careva dintre ei urma să fie arestat ; speriaţi, o luară la goană către ieşire, îmbulzindu-se în aşa hal, încît uriaşele uşi ale catedralei li se părură mult prea strimte pentru a le îngădui să iasă toţi deodată. Norodul, care se răspîndise pe străzile din jur, după ce-1 văzură pe rege trecînd, auzind larmă în faţa catedralei, se năpusti într-acolo să vadă ce se în- tîmplase. Intre timp, Comminges îşi trimisese trăsura cu patru dintre gărzile sale şi cu un ofiţer, să-1 aştepte la capătul străzii pe care locuia Broussel — o stradă mică şi strimtă — poruncind ofiţerului să stea acolo, cu portiera deschisă şi cu scăriţa coborîtă. El veni pe jos şi bătu la uşa lui Broussel. Un lacheu deschizîndu-i, Comminges lăsă doi soldaţi de pază la uşă, iar el intră în casă, cu alţi doi soldaţi. îl găsi pe Broussel la masă, în mijlocul alor săi. Comminges îi spuse că avea ordin să-1 aresteze, dar că voia să-1 cruţe şi să nu-i mai citească ordinul de arestare. Acel bătrîn, în vîrstfi de şaptezeci şi ceva de ani, în ciuda curajului manifestat i'n incinta Parlamentului, se simţi din cale-afară de tulburat, cînd

auzi despre ce anume era vorba. îi răspunse deci lui Comminges că nu era dispus să-1 urmeze, că abia i se luase singe fiindcă nu se simţise prea bine şi că Comminges n-avea decît să vină mai tîr- ziu. O slugă bătrînă din casă, deschise fereastra şi începu să strige după ajutor, ocărîndu-1 pe Comminges cum îi venea la gură şi spunîndu-i că nu-i va îngădui să-i facă vreun rău stăpînului ei. La strigătele femeii, lumea năvăli în stradă ; văzînd trăsura plină de ostaşi înarmaţi pînă în dinţi, începură a striga că voiau să-1 aresteze pe apărătorul lor. Unii voiră să taie hamurile cailor, dar gărzile şi un mic paj al lui Comminges se apărară cu mult curaj, strigînd că primul care se va apropia de trăsură, va fi împuşcat. Comminges, care auzi şi el larma norodului adunat în ştradă, îşi dădu seama că nu mai avea vreme de pierdut? îl înşfăcă deci pe Broussel, amenînţîndu-1 că dacă nu avea de gînd să-1 urmeze, îl va ucide, şi-1 azvîrli în fundul trăsurii, dînd ordin să se închidă repede uşile şi vizitiul să dea bice cailor. Cînd mulţimea văzu trăsura pornind, închise imediat strada cu lanţuri ; Comminges se văzu deci obligat să întoarcă trăsura şi să înfrunte norodul furios, ale cărui rînduri se îngroşaseră în mod îngrijorător. Cu chiu, cu vai, ajunse, în sfîrşit, pe chei, unde trăsura se răsturnă şi se rupse. Ar fi fost pierdut dacă în acel moment nu s-ar fi aflat acolo soldaţii din regimentul de gardă ce continuau să stea înşiruiţi. ca la paradă, dar care de fapt primiseră ordin, ca. în caz de nevoie, să-i dea o mînă de ajutor. Ieşind din trăsura răsturnată şi văzîndy-se înconjurat de norodul care se pregătea să-1 sfîşie, Comjninges răcni cît îl ţineau bojocii :

— Soldaţi din gardă, la mine ! Veniţi-mi în ajutor !

Soldaţii, fideli regelui, îl înconjurară şi-1 ajutară să iasă din încurcătură. Unul dintre oamenii săi îi făcu rost de o altă trăsură a unor burghezi ce se plimbau pe chei şi **pe care-i dădu** imediat jos, cu toate protestele lor. Comminges se urcă repede în ea, împreună cu prizonierul

său, poruncind vizitiului să dea bice cailor. în urmă, norodul furios, ca să se răzbune, făcu praf trăsura lui Comminges. Dar, culmea ghinionului, pe strada Saint-Honore, se rupse şi cea de a doua trăsură. între timp, vestea arestării lui Broussel se lăţi în întreg Parisul. Noroc că Guitaut, unchiul lui Comminges, temîndu-se ca nu cumva nepotul său. să aibă nevoie de ajutor, îi ieşi înainte cu o trăsură şi cu cîţiva ostaşi. Comminges se aruncă în cea de a treia trăsură, împreună cu Broussel şi ajunse la un popas de poştă, unde-1 aşteptau caii de schimb, popas aflat aproape de Tuileries, unde locuia pe atunci Mademoiselle. De la Tuileries se îndreptă spre castelul Madrid, iar de acolo o porni glonţ către Saint-Germain, conform ordinului pe care-1 primise de la regină. Bănuiesc că de la Saint- Germain, Ana de Austria voia să-1 ducă pe Broussel, la Sedan.

După ce parizienii îl pierdură din vedere pe Broussel. începură a striga şi a urla — ca nişte disperaţi — că erau pierduţi, că li se luase protectorul, că nu va mai avej? cine să-i apert şi că vor muri de foame. Furioşi, închiseră toate străzile, cu lanţuri şi, în mai puţin de un ceas, ridicară baricade [LVI] în toate cartierele oraşului. Regina avertizată de această dezordine — il trimise pe mareşalul de La Meilleraye, pe străzile Parisului, ca să liniştească norodul. Intre timp. Paul de Gondi, coadjutorul Parisului, om de o ambiţie nemăsurată, fusese şi el trimis de regină, pe străzi, cu acelaşi scop. Pleţă deci pe jos, în sutană şi, amestecîndu-se printre cei care strigau şi înjurau, începu a predica supunerea şi ascultarea faţă de rege ; dar, la toate cele spuse de el, norodul îi răspundea cu mînie că nu se va supune regelui, pînă ce acesta nu-1 va elibera pe Broussel, protectorul loţ. Gît despre mareşalul de la Meilleraye, acesta fu întîmpinat cu o ploaie **de** înjurături

LVI Se zice că. Omer Talon numărase o mie două sute şaizeci de baricade (n.ed.Cr.).

la adresa reginei şi a ministrului ei. şi alungat în mod ruşinos, cu pietre.

Ziua a trecut, cu nădejdea că răzmeriţa se va potoli **de** la sine, dar şi cu spaima să nu cumva să se înteţească. La Palatul Regal s-a ţinut — ca de obicei — Consiliul, iar noi. am rămas liniştite, rîzînd şi glumind ; căci în astfel de situaţii, nimeni nu avea curajul să spună ce gîndea, nici să se arate speriat, nici să prezică ceva rău. Cei care stătuseră de vorbă cu regina, îi spuseseră, glumind, că era vorba de un fleac şi că lucrurile se vor linişti de' la sine. Regii sint în general, uşor de flatat ; regina noastră, curajoasă şi întreprinzătoare din fire, rîdea de orice răzmeriţă, neputind crede că ar fi în stare să căşuna vreun rău prea mare ţării. Spre seară, coadjutorul veni la regină să-i spună că norodul îl. trimisese să-1 ceară pe Broussel, ho- tărît să-1 ia cu forţa, dacă cei de la Curte nu voiau să li-1 dea. Regina îi rise în nas coadjutorului, aşa că acesta se întoarse la cei care-1 trimiseseră, fără nici un răspuns. Laigue, care era prieten şi cu Paul de Gondi şi cu mine, îmi spuse la ureche că totul era pierdut ; că poporul nu va ceda pentru nimic în lume : că străzile erau pline de oameni care strigau împotriva reginei şi că el nu credea că lucrurile se vor linişti de la sine. Intre timp, întunecîndu-se, lumea se risipi, fiecare ducîndu-se pe la casele lor, în- tărindu-j reginei credinţa că totul se isprăvise şi că nu mai avea a se teme de nimic. Bucuroasă, începu să rîdă şi să-i ia peste picior pe cei care se speriaseră ; în timp ce se dezbrăca pentru a se vîrî în pat, mă întrebă dacă-mi fusese teamă. Ştia că eram fricoasă din fire şi-mi şi spuse că — după *Te Deum,* cînd auzise de „baricade*[1] şi de „străzi închise cu lanţuri[1]* — se gîndise tot timpul la mine. Intr-adevăr, intuise bine' pentru că eu, la auzul acelei veşti, era să mor de spaimă. Cine-ar fi crezut vreodată că în Parisul acela liniştit, plin de distracţii care mai de care mai plăcute, vor mai fi văzute vreodată baricade, ca pe vremea lui Henric al III-

lea ?

A doua zi, aşa cum se hotărîse la Consiliul din ziua precedentă, cancelarul[LVII] primi poruncă să se ducă la Parlament, să liniştească spiritele şi să pună capăt dezordinei. Revolta însă speriase pe toată lumea, aşa că prietenii cancelarului îl sfătuiră să nu se vîre într-o afacere atît de periculoasă. Dealtfel, văzu şi el, cu ochii lui, primejdia la care se expunea ; dar fiind prea ahtiat după favoruri, preferă să-şi pună în pericol viaţa, decît să piardă încrederea reginei. Plecă deci, la cinci dimineaţa, îndreptîndu-se către clădirea Parlamentului. Episcopul de Meaux, fratele său, ţinu să-1 însoţească, iar fiica sa, ducesa de Sully, tînără frumoasă şi curajoasă, se urcă şi ea în trăsura tatălui ei, încercînd să-1 determine să nu se ducă la Parlament. Cînd ajunseră pe Pont-Neuf, trei sau patru grupuri mari de oameni opriră trăsura şi cerură să le fie redat Broussel, spunîndu-le clar şi răspicat, că dacă nu vor face acest lucru, îi vor ucide pe toţi trei, ca pe nişte pui de găină. Cancelarul, neştiind cum să scape de gloata care-1 asaltase, porunci vizitiului să dea bice cailor şi să se îndrepte către mănăstirea Augustinilor, alături de care se afla casa ducelui de Luynes, prietenul său, unde nădăjduia să poată intra, în cazul în care mulţimea l-ar fi împiedicat să meargă mai departe ; dar cînd ajunse aproape de Augustini, văzînd că mulţimea nu se mai ţinea după el, părăsi trăsura şi se hotărî să se ducă pe jos, pînă la palatul Parlamentului. Nu apucă să facă nici trei paşi, că un zdrahon îmbrăcat într-o haină cenuşie, începu să strige cît îl ţineau bojocii :

— La arme ! La arme ! Să-1 ucidem şi să ne răzbunăm pe el pentru toate suferinţele pe care le-am îndurat !

Cum lumea începuse a da năvală, cancelarul fu nevoit să se refugieze în palatul Luynes, ca să scape cu viaţă. Cum nici o slugă nu se trezise încă în acel palat, Seguier

---

LVII E vorba de cancelarul Seguier.

fu întîmpinat de o dădacă bătrînă, care — văzînd un cancelar al Franţei cerîndu-i ajutor — îl luă de mină şi-1 duse într-un mic cabinet făcut din scînduri de brad, cabinet ce se afla la capătul unei săli. Nici n-apucară bine să intre acolo, el şi ai săi, că mulţimea şi dădu năvală înăuntru, strigînd şi întrebînd

— Prizonier contra prizonier ! Ei ni l-au luat pe Broussel, noi îl luăm pe cancelar, pe care-1 vom da în schimbul protectorului nostru !

Alţii, mai cruzi, susţineau că ar trebui rupt în bucăţi, în piaţa publică. Cercetară toată casa, pînă la micul cabinet, în care bătură cu palma, ascultînd dacă nu se auzea vreun zgomot înăuntru. Dar cum toată casa părea pustie, plecară să-1 caute în altă parte, convinşi că ieşise pe undeva, prin spatele casei. E de presupus că bietul cancelar, abia atunci, cînd stătuse înghesuit în cămăruţa aceea, ţinîndu-şi răsuflarea, îşi dăduse seama că. de fapt, nu era decît un biet muritor. Căci se spovedise fratelui său, episcopul de Meaux, convins că-i sunase ceasul.

După ce urmăritorii săi plecară, trimise o slugă la Palatul Regal, ca să ceară ajutor. Cînd regina află de primejdia în care se afla, porunci unui grup de jandarmi şi de cavalerişti să se ducă după cancelar. Mareşalul de La Meilleraye porni şi el spre palatul Luynes, cu două companii de elveţieni şi bietul cancelar fu, în sfîrşit, salvat de către La Meilleraye. Locotenentul civil Dreux d'Aubrai, conte de Offremont, veni şi el să-i dea ajutor cancelarului ; întîlnindu-1 pe drum, împreună cu La Meilleraye, care în învălmăşeala aceea nu-şi mai găsise trăsura, îi luă pe toţi în trăsura sa, adică pe cancelar şi pe mareşalul de La Meilleraye, pe episcopul de Meaux, fratele cancelarului şi pe ducesa de Sully, fiica acestuia din urmă. Străbătînd piaţa Dauphine, şi ajungînd pe Pont-Neuf, norodul — care era mîniat că scăpase prada din mînă — trase o salvă asupra trăsurii, ucigînd pe cîtiva dintre sqjdaţii care înconjurau caleaşca. Ducesa de Sully primi şi ea un glonte în braţ. Un ofiţer al regelui, cel care

se afla întotdeauna în fruntea suitei cancelarului, fu ucis, împreună cu ostaşul aflat lîngă el. Ajunseră, destul de 6periaţi de toată acea aventură, la Palatul Regal, unde cancelarul rămase cîteva zile, necutezînd să se ducă acasă, **de** teamă ca nu cumva nor-odul, furios, să-i prade locuinţa şi să-1 omoare. După ce s-a întors la Palatul Regal, m-am dus să-i fac o vizită ; mi-a istorisit în amănunt ce i s-a întîmplat ; şi cum eu l-am întrebat dacă fusese înspăimîn- tat la gindul că va muri, mi-a mărturisit că trecuse prin toate chinurile iadului ; dar că bunul Dumnezeu îi dăduse tăria să reziste. Şi acum iată ce se petrecu a doua zi, care nu fu mai bună decît ziua din ajun. în ciuda baricadelor, Ana de Austria fu vizitată de o mulţime de lume, în frunte **cu** regina Angliei, toţi curioşi să afle ce hotărîre va lua Parlamentul. Cardinalul era atît de neliniştit, încît se închise în cabinetul cel mic al reginei, împreună cu abatele de la Riviere, care nu era chiar atît de necăjit pe cît părea; fiindcă nădăjduia că izgonirea ministrului l-ar ajuta pe ei să se ridice. Culmea e că nici cardinalul nu părea mîhnit. Dimpotrivă, cînd se arăta în public, părea foarte liniştit ; am observat adesea că atunci cînd **era. ne**căjit, "părea mult mai uman şi mai blind decît atunci cînd era bucuros. Nu-i mai punea pe goană pe cei care voiau **să** discute cu el, tăindu-le vorba, sec şi dispreţuitor, ca atunci cînd era mulţumit şi satisfăcut. Din această pricină, toţi cei din preajma lui doreau să aibă mereu necazuri, ca să se arate blind şi smerit, căci e în firea omului de a-şi potrivi sentimentele, după cum îi dictează interesele. Chiar şi cel mai înţelept dintre oameni uită de raţiune, cînd e vorba de ceva la care rîvneşte cu ardoare. în ciuda blîndeţii pe care se obişnuise a o afişa mai tot timpul, cardinalul nu era blind niei în faptele, nici în vorbele sale : vorbele îi era mai întotdeauna scurte şi tăioase, iar faptele erau cu totul deosebite de ceea ce făgăduia să facă ; de obicei, nu-şi ţinea niciodată promisiunile, decît atunci cînd era strîns

cu uşa. Toate bunurile sau favorurile obţinute de la el nu se datorau bunătăţii sau generozităţii sale, ci îi erau, pur şi simplu, smulse cu forţa.

Isprăvindu-şi deliberarea, magistraţii veniră la regină care-i primi în galeria cea mică. Primul preşedinte, îi aduse la cunoştinţă că Parlamenlul hotărîse să-şi amîne deliberările pînă după Sfîntul Martin, cu condiţia să li-1 dea pe Broussel.

Hotărirea Companiei o deranjă foarte mult pe regină, fiindcă dincolo de ea, Ana de Austria văzu clar că de fapt Parlamentul abia aştepta să treacă ziua de Sfîntul Martin, pentru a se putea aduna din nou şi a delibera în voie asupra tuturor problemelor pe care avea de gînd să le limpezească. Pe de altă parte, avînd în vedere situaţia în care se afla Parisul, regina n-avu încotro şi trebui să le cedeze prizonierul, dindu-le o scrisoare cu pecete şi aducîndu-1 îbapoi la Paris, cu trăsura regelui. Iată-1 deci pe Broussel din nou la Paris, iat-o pe regină înfrîntă şi umilită şi' iată Parlamentul şi poporul, victorioşi şi fericiţi că izbutiseră să-şi impună punctul lor de vedere. După reîntoarcerea lui Broussel, se părea că toată acea harababură avea să ia sfîrşit. Dar burghezii nu voiau pentru nimic în lume să depună armele, nici să distrugă baricadele, pînă ce nu primeau ordin de la Parlament, spunînd în gura mare, că nu recunoşteau pe nimeni alt-cineva de stăpîn. Aşa că, chiar în acea dimineaţă, în prezenţa lui Broussel, care de la el de acasă se dusese glonţ la Parlament, Compania — acum stăpînă pe oraş —: dădu următoarea hotăpre :

' „Camerele adunate îl deleagă pe primarul Parisului să dea poruncă şi să ia măsuri ca baricadele să fie distruse, iar lanţurile care închid străzile, să fie scoase ; oamenii să se ducă fiecare la casele lor şi să-şi vadă de treburi. Dată de Parlament azi, 28 august, 1648.“

Toţi se supuseră cu atîta zel, acestei hotărîri, încît, peste două ceasuri, puteai să te plimbi pian Paris, ca în vremurile bune. Totul se linişti atît de brusc, încît toate

cele petrecute mai înainte păreau a fi fost un vis urît. Dar cum e de ajuns doar o scînteie ca să aprindă o răzmeriţă potolită numai pe jumătate, nenorocirea făcu să apară chiar atunci două căruţe pline cu pulbere, care fritrară în Paris, pe Poarta Saint-Antoine. Acest lucru îi sperie pe parizieni care-şi ziseră că, probabil, regina avea de gînd să-i pedepsească. Furioşi, se năpustiră asupra căruţelor, le prădară şi începură a striga din nou : „La arme !". Magistraţii oraşului încercară să-i liniştească. asigurindu-i că n-aveau de ce se teme. Dar nu-i putură convinge. Focul noii răzmeriţe se încinse atît de repede, încît, în mai puţin de o jumătate de ceas, dogoarea lui ajunse în celălalt capăt al oraşului, iar Parisul căpătă înfăţişarea de dimineaţă. Aflînd acest lucru, regina ţinu imediat un Consiliu cu Monsieur, cardinalul, La Meilleraye şi cu toţi ceilalţi, în care hotărîră să trimită toate gărzile de la Palatul Regal, ca să potolească lumea, ceea ce se şi făcu imediat. Răzmeriţele populare din Paris au fost şi sînt aidoma unor torente furioase, care o iau la vale cu o atît de mare impetuozitate, că dacă le-ai lăsa să se îngroaşe, ar fi în stare să facă asemenea ravagii, încît posterităţii i-ar fi greu să creadă ce urmări cumplite ar avea.

Pînă la urmă, îl chemară la Palatul Regal pe primarul Parisului, căruia regina îi spuse că se mira grozav de zarva ce se stîmise pe străzi. Că acel praf de puşcă ce speriase atît de tare norodul, era pentru corpul de gardă al regelui ; dovadă că n-avea de gînd să pedepsească pe nimeni, era faptul că trimisese toate companiile de gardă la unităţile lor, asigurîndu-1 că nu mai rămăsese în Palatul Regal decît corpul ide gardă obişnuit. După care, regina îi porunci primarului să se ducă şi să-i liniştească pe oameni, spunîndu-le adevărul.

Primarul o ascultă pe regină, dar, din păcate, nimeni nu-1 ascultă pe el. Populaţia, înfuriată, îl înjură ca la uşa cortului şi nu crezu o iotă din cele spuse de el. Incredulitatea lor spori cînd nu ştiu care se apucă să le spună că în pădurea Boulogne fuseseră masaţi o mulţime de ostaşi

călare. Şi fiindcă în astfel de situaţii orice zvon este crezut, cîţiva zăpăciţi se apucară să spună că regina Cristina a Suediei se afla cu oastea la porţile Parisului, gata s-o ajute pe Ana de Austria.

Dar tot agitîndu-se atîta, la un moment dat ardoarea mulţimii păru să se mai potolească ; şi, pe la şapte sau opt seara, cîţiva slujitori veniră să-i spună reginei că norodul încetase să mai strige ; aşa că Ana de Austria se gîndi să se vîre în pat ; simţea nevoia să se odihnească după atîtea nelinişti şi oboseală, în ciuda firii sale impasibile. Dar n-apucă să se aşeze în faţa oglinzii pentru a-şi scoate rochia, că zarva de pe strada Saint-Antoine — care se răs- pîndise în tot Parisul — începu din nou, de astă dată pe Saint-Honore, speriind mult mai rău Curtea, decît cea de peste zi ; căci noaptea lucrurile par întotdeauna mai înfricoşătoare şi-i înspăimîntă mult mai mult pe oameni. Au existat şi persoane fără inimă care au aruncat bilete pe străzi şi în pieţele publice, în care îi sfătuiau pe burghezi să pună din nou mîna pe arme, avertizîndu-i că în jurul Parisului fuseseră masate trupe, că regina voia să-1 ia pe rege şi să fugă din Paris, pentru ca mai apoi să-i poată pedepsi nestingherită, pe cei care-o supăraseră.

Neliniştea norodului spori considerabil şi, în aceeaşi măsură, spori şi cea a celor de la Curte. Cîţiva curteni veniră să-i spună reginei, fără ocolişuri, că nu mai era în **siguranţă în acel Palat care nu era împrejmuit nici de** ziduri, nici de şanţuri cu apă. I se aduse la cunoştinţă, fără menajamente, că mulţimea îl cerea pe rege, că voiau să-1 ducă la Primărie şi să-1 păzească ei ; că cereau de asemenea, cu insistenţă, cheile porţilor oraşului, de teamă ca nu cumva regina să fugă cu regele, din Paris.

Auzind aceste lucruri, am început a tremura atît pentru viaţa reginei, cît mai ales pentru a noastră, pentru locuinţele noastre-care se aflau la doi paşi de Palatul Regal şi care puteau fi arse sau prădate. Jarze, noul căpitan al gărzilor, îi declară reginei, cu ostentaţia lui

obişnuită :

— Doamnă, deşi n-am mai rămas decît un pumn de oameni, vom muri la uşa domniei voastre !

Dar cum numai cu nişte vorbe, oricît de frumoase ar fi ele, nu poţi face mare lucru, regina' încetă să se mai teamă şi-şi găsi liniştea şi judecata ; cardinalul era atît de înfricoşat, încît îşi dădu seama că nu mai putea conta pe el. începînd din acea clipă, Ana de Austria se dovedi demna urmaşă a strămoşilor ei, şi şi mai demna nepoată a lui Carol Qu intui. Mazarin, speriat de moarte, se îmbrăcă la repezeală într-un costum cenuşiu, ca să poată fugi în orice clipă, dacă s-ar fi văzut nevoit să părăsească Franţa ; caii săi statură înşeuaţi toată noaptea, iar slujitorii săi, pregătiţi să-1 urmeze în orice clipă.

Spre miezul nopţii, burghezii, convingîndu-se că nu exista nici picior de gărzi înarmate în faţă Palatului Regal, unde nu se vedeau decît două amărîte de santinele, că în Palat părea să domnească o linişte desăvîrşită, semn că lumea se culcase, îneepură a se mai linişti. Apoi, după ce regina le trimise cheile de la porţile Parisului, iar magistraţii — care bătură străzile toată noaptea — îi convinseră că n-aveau a se teme de nimic, zarva se potoli, în sfîrşit, aşa că Comminges, trimis pe străzi să vadă care mai era situaţia, veni să-i raporteze reginei, că nu mai intîlnise aproape pe nimeni.

Capitolul XXIII

1648. — Nemulţumirea coadjutorului. — Ambiţia secretă a ducelui de Orleans. — Răzbunarea spaniolilor, la Neapole. Boala ducelui de Anjou. — Politica moderată a cardinalului. — Conde rănit, în faţa oraşului Furnes. — Curtea se retrage la Ruel. — Arestarea lui Chavigny. — Parlamentul cere reîntoarcerea regelui şi schimbarea lui Mazarin. Sosirea lui Conde la Paris. — Curtea pleacă la Saint-Germain. — Monsieur şi Conde propun magistraţilor o conferinţă. — Aceştia cer eliberarea lui Cha-

vigny. — Doamna de Vendome cere protecţia magistraturii împotriva lui Mazarin.

în 29 şi 30 august, Parisul se potoli atît de mult, încît nu mai rămăsese nici o urmă din răzmeriţa din ajun. Coad- jutorul Parisului, Paul de Gondi, care era foarte ager şi ambiţios, se crezu obligat să se folosească de încrederea de care se bucura în ochii norodului, datorită funcţiei sale, ca să potolească — în acele zile de răstrişte — răzmeriţa ce izbucnise chiar lîngă zidurile catedralei sale. Ieşi deci în stradă, cu intenţia de a-i sluji cu trup şi suflet pe rege şi pe regină. Dar, mai tîrziu, află că regina, în loc să-i mulţumească, îşi bătuse crîncen joc de el şi că Mazarin îi cîntase în strună lui Bautru, care-1 maimuţărise pe coadjutor. Paul de Gondi se plînse prietenilor săi, arătîndu-le în ce fel îi fuseseră răsplătite zelul şi fidelitatea faţă de regină. Ducele de Orleans — care pînă atunci se dovedise devotat cu trup şi suflet Anei de Austria — nu putea privi starea jalnică în care se afla ţara, fără a nutri în sinea lui nădejdea că într-o bună zi, regenta — sătulă de ura ndrodului — îi va da depline puteri să cîrmuiască regatul, aşa cum va crede el de cuviinţă. Favoritul său; abatele de la Riviere, care vedea cît de lesne ar putea deveni stăpînul său, cel mai puternic om din ţară, îi ţinea hangul, făcîndu-şi socoteala că, odată cu puterea stăpînului său, va creşte şi puterea sa. Şi cum e destul de greu, cînd nutreşti astfel de planuri, să nu dai de bănuit celor din jur, regina băgă imediat de seamă, în şedinţele de Consiliu, că Monsieur nu se mai străduia cu atîta abnegaţie pentru ea, ca în trecut. Aşa că regina nu mai apelă chiar atît de des la serviciile sale, pentru a remedia răul din ţară, de teamă ca nu cumva acest medic ambiţios să nu înrăutăţească boala de care suferea Franţa. Se gîndi deci să-1 atragă de partea ei pe prinţul de Conde, care şi aşa era nemulţumit că Monsieur

profitase de absenţa sa pentru a deveni stăpînul nu numai al Parlamentului, ci şi al Consiliului regal, al Parisului şi al întregii Franţe.

în Flandra. războiul îşi urma cursul lui normal. Bătălia pe care o câştigasem, ne făcea să fim, într-un fel, stă- pîni pe situaţie. Domnul Prinţ se apucase să asedieze oraşul Furnes, căruia duşmanul nu-i putea veni în ajutor. în ceea ce priveşte situaţia din Neapole, nu eram însă tot atît de mulţumiţi. Flota trimisă de noi, ca să le vină în ajutor răsculaţilor, fusese respinsă. Au pierit atunci o mulţime de oameni de-ai noştri, printre care Montade, Normand şi Bassompierre, băiatul din flori al mareşalului de Bassompierre. Spaniolii, necruţători ca de obicei, uciseseră un mare număr dintre cei chemaţi de ducele de Guise în ajutor. Gennare Annese, urmînd pilda spaniolilor care nu iertau niciodată pe nimeni, deşi se împăcase cu ei, avu aceeaşi soartă. în acele zile, micul nostru Monsieur se îmbolnăvi de Vărsat. După două zile, se umplu tot de bube şi cum febra îi scăzu, fără nici un alt accident neplăcut, regina nu se nelinişti ; îl lăsă în apartamentul lui, cu geamurile bine închise ca să nu-1 tragă vreun curent, iar el fu nespus de fericit că-ff va păstra frumuseţea pentru care-1 invidiau chiar şi doamnele cele mai arătoase. La începutul lui septembrie, regina se simţi puţin cam rău ; dar cum nu prea obişnuia să se răsfeţe, nu dădu atenţie acelei stări neplăcute. în 3 septembrie, Parlamentul veni la Palatul Regal şi o luă de la capăt cu şicanele. Primul preşedinte o rugă pe regină să formuleze altfel unele articole din declaraţie. Regina, sătulă şi plictisită de toate acele discuţii, se arătă dispusă să facă tot ce-i cerea Parlamentul. Numai că pretenţiile magistraţilor începură a creşte pe măsură ce regina le satisfăcea cererile ; aşa, de pildă, magistraţii o rugară pe regină să le îngăduie să-şi continuie activitatea şi în timpul vacanţei, fapt care-1 surprinse şi-1 încurcă grozav pe Mazarin. După mai multe discuţii, se văzu obligat să le aprobe cererea, fiindcă magistraţii îl anunţară că oricum

îşi vor continua activitatea, fie că Curtea era sau nu, de acord. Tot atunci cardinalul se împăcă şi cu d'Avaux, care — după patru ceasuri de discuţie — îl încîntă pe ministru. Apoi îl eliberă imediat pe mareşalul de La Motte, de a cărui nevinovăţie era, dealtfel, convins mai de mult. în 12 septembrie, sosiră veşti de la Furnes şi astfel regina află că prinţul de Conde fusese rănit de un glonte, la şold, dar că rana nu era gravă, din pricina vestei sale de piele de bivol, care în acel loc era dublă. în aceeaşi zi, regina anunţă că va pleca într-o scurtă călătorie la Ruel, ca slugile să poată face o curăţenie generală în Palatul Regal, pentru a mai purifica aerul. Pretextînd deci murdăria în care se afla Palatul Regal, Mazarin şi regina izbutiră să înşele poporul — care se temea ca nu cumva regele să fie scos din Paris — şi să-şi pună în aplicare planul de a părăsi capitala, plan pe care-1 pritoceau de multă vreme în nfiintea lor. Aşa că a doua zi, în 13 septembrie, fără nici un fel de zarvă, Mazarin împreună cu regele şi cu alte cîteva persoane, se urcară într-o caleaşcă şi părăsiră Parisul ; graba cu care plecă, nu mai îngădui Parlamentului să se opună. Regina rămase singură, acoperindu-i retragerea. Şi cum duhovnicul ei era bolnav, se duse la Cordelieri ca să se spovedească, apoi la mănăstirea Val-de-Grâce ca să-şi ia rămas bun de la călugăriţele de acolo, la care ţinea foarte mult. **înainte de a pleca, îi făcu o vizită micului Monsieur, a cărui boală decurgea în mod normal, fiind foarte bine îngrijit şi căruia nu-i suflă nici un cuvînt despre plecarea ei din Paris, ca să nu-1 mîhnească.**

■Regele, ieşind din Paris, fu zărit de cîteva pilcuri de oameni, care imediat începură să strige : „La arme !", re- pezindu-se să prade cele cîteva trăsuri cu bagaje, care veneau după caleaşca regală. Această cutezanţă îl sperie grozav pe. Mazarin, nu atît pentru el, cît pentru regină care rămăsese la Paris. îl trimise imediat -pe Estrades s-o avertizeze, spunîndu-i să aibă grijă de ea şi rugînd-o să nu mai

piardă vremea pe la Val-de-Grâce, ci să se îndrepte spre Ruel, cît putea de repede. Cînd regina a primit această veste, nu mă aflam decît eu în odaia ei. După ce Estrades plecă, îmi spuse că nu va renunţa la nimic din ceea ce hotă- rîse să facă. Trăsurile se aflau gata de plecare, în curte, iar ea îşi pusese pălăria pe cap ; îşi dădu seama însă că dacă va da dovadă de cea mai mică teamă sau nelinişte, fie chiar şi faţă de ofiţerii din propria sa gardă, va fi pierdută. Aşa că, înainte de a pleca, se duse să-1 vadă pe primar, căruia îi făgădui că şi ea, şi regele se vor înapoia peste opt zile. Mademoiselle nu vru s-o urmeze pe regină în acea călătorie, trăind destul de retrasă după ultimele sale aventuri. Se ducea adesea la ţară, la cîte una dintre proprietăţile sale, ca să se distreze şi ca să dovedească tuturora că puţin îi păsa de necazurile prin care trecuse. Domnul Prinţ, după ce cuceri Fumes, îşi manifestă dorinţa de a se afla în preajma reginei, care nu mai era chiar atît de mulţumită de ducele de Orleans, ce nu visa decît să profite de situaţia proastă în care se găsea regenta.

La rîndul ei, Ana de Austria, care aniea de dorinţa de a se răzbuna, dar care îşi dădea seama că încă nu avea această posibilitate, amîna mereu întoarcerea în capitală, pretextînd că ar vrea să-şi ia o mică vacanţă şi să se ducă la Fontainebleau. Cardinalul, mai abil decît toţi, se gîndi că această primă furtună odată trecută, le va putea veni de hac duşmanilor săi, cînd se va înapoia la Paris. Dar iată că brusc, descoperi care erau cele două persoane care dezlănţuiseră şi care alimentau acea furtună : Chavigny şi Châteauneuf. Cel de al doilea, după cum v-am mai spus, urmărea să-i ia locul cardinalului ; primul, fusese prieten cu Mazarin, îl ajutase — pe vremea lui Richelieu — să se ridice şi să se oploşească pe lîngă regină. Dar ‘după ce-şi văzuse sacii în car, primul căruia îi dăduse cu piciorul

fusese tocmai bunul său prieten Chavigny. Vă puteţi da lesne seama că un om tratat astfel, ardea de dorinţa de a se răzbuna. Chavigny era profund ataşat prinţului de Conde şi avea o mulţime de prieteni în Parlament. Preşedintele Viole, unul dintre cei mai buni prieteni ai săi, era foarte pornit împotriva Curţii. Châteauneuf era protejat de ducele de Orleans şi avea şi el o droaie de prieteni fie în Parlament, fie în alte locuri.

De îndată ce regina sosi la Ruel, Châteauneuf primi poruncă de la rege să se retragă la una din reşedinţele sale, la cel puţin cincizeci de leghe de Paris, urmărind să-1 îndepărteze de capitală, unde urzea întruna intrigi împotriva lui Mazarin.

Pe data de 18 septembrie, Chavigny îşi vedea liniştit de funcţia lui de guvernator la Vincennes. în dimineaţa acelei zile, pe la vreo unsprezece, careva îi spuse că-1 căuta un gentilom al regelui. După bătălia de la Lens, închisese în donjonul închisorii pe toţi prizonierii mai importanţi ce fuseseră capturaţi în acea luptă. Chavigny credea că gentilomul aducea vreun ordin din partea regelui, în legătură cu vreunul din prizonieri. Dar locotenentul său veni să-i spună că gentilomul avea ceva de vorbit cu el, personal, îl primi deci imediat, iar acesta îi înmînă o scrisoare cu pecete, din partea reginei, prin care i se poruncea ca în două ceasuri să plece la Chavigny şi să-şi ia şi nevasta cu el. După ce citi scrisoarea, o arătă lui Du Plessis, secretar **de** Stat şi Lui d'Aumont, doi dintre prietenii săi care **se aflau** în vizită la Vincennes, şi cărora le spuse :

— Dragii mei, trebuie să ne despărţim. Aş fi vrut să luăm masa împreună. Dar voi trebuie să vă duceţi înapoi la Paris, iar eu trebuie să plec peste două ceasuri, acolo unde mi-a poruncit regina !

La această veste, doamna de Chavigny se apropie de el, speriată ; discutară o vreme, împreună despre ce anume aveau de făcut şi hotărîră ca înainte de a pleca la Chavigny, ea să se abată pe la Paris şi să ia de acasă unele hîrtii şi cîteva haine de care aveau nevoie. Nu se

aşteptaseră, pentru nimic în lume, la un necaz atît de mare ca acela de a fi izgoniţi din Paris. Dar, cu o clipă înainte ca doamna de Chavigny să fi apucat să se urce în trăsură, Chavigny fu anunţat că un căpitan de gardă, pe nume du Droit, dorea să-1 vadă. După ce fu poftit să intre, îl anunţă pe guvernator că fusese trimis de rege să-i preia postul. Chavigny, fără să scoată o vorbă, îi înmînă cheile de la toate porţile închisorii. Du Droit le luă şi după ce puse cite un om de pază la fiecare poartă, îl arestă pe fostul guvernator, îl închise într-o celuă şi porunci cîtorva soldaţi să-1 păzească. în vremea asta, doamna de Chavigny, care se afla în trăsură, primi ordin să nu calce prin Paris şi să se ducă direct la Chavigny. Aşa că, neavînd încotro, trebui să se supună poruncii. înainte însă de a pleca, se năpusti în odaia soţului ei, cu toată împotrivirea gărzilor, pentru a-şi lua rămas bun de la el. Cum nu li se dădură voie să vorbească în şoaptă, Chavigny izbuti — în timp ce-o îmbrăţişa — să-i strecoare cîteva scrisori de-ale domnului Prinţ, pe care le avea în buzunar. Doamna de Chavigny mi-a spus mai tîrziu, că scrisorile acelea erau de mare importanţă şi că dacă ar fi fost găsite asupra lui, i-ar fi căşunat mult rău. După ce-şi mai spuseră cîteva vorbe, soţia fu obligată să-şi părăsească soţul, să se urce în trăsură şi să plece. Prietenii lor se reîntoarseră imediat la Paris. Cît despre Chavigny, el fu condus în donjon luînd loeul lui Beaufort şi al altor prizonieri, al căror paznic fusese pînă nu de mult. Rămase o vreme la Vincennes, apoi Mazarin porunci să fie dus la Havre. Numai că a ieşit din închisoare mult mai repede decît şi-a închipuit Mazarin. Se înţelege că atît Chavigny cît şi prietenii săi, nu mai avură ochi să-1 vadă pe cardinal pe care-1 socotiră cel mai ingrat dintre oameni.

Prietenii lui Châteauneuf nu se plînseră chiar atît de tare ca cei ai lui Chavigny, dar erau şi ei foarte mîhniţi de dizgraţierea amicului lor ; singura lor consolare era faptul că bietul Chavigny pătimea mult mai rău decît Châteauneuf. Comandorul de Jars, care era bun prieten

cu Châteauneuf, se duse la regină şi-i spuse :

— Doamnă, domnul de Châteauneuf a fost îndepărtat de la Curte. E o persoană cu care eu voi fi întotdeauna bun prieten. Majestatea voastră cunoaşte dealtfel relaţiile de amiciţie dintre noi. Sigur că aceste relaţii nu vor prejudicia în nici un fel îndatoririle pe care le am faţă de domnia voastră. Dar, doamnă, dacă domnia voastră sau domnul cardinal aveţi o cît de mică bănuială împotriva mea, vă rog smerit, să mi-o spuneţi. Căci, decît să fiu privit de majestatea voastră cu neîncredere, prefer să plec din proprie iniţiativă de la Curte şi să trăiesc în aşa fel, încît să nu dau nici cel mai mic prilej majestăţii voastre să se plîngă de mine !

Regina, care ţinea la el, îi răspunse că prietenul său nu fusese îndepărtat de la Curte pentru că ar fi săvîrşit cine ştie ce crimă, ci doar din raţiuni de Stat ; că nu fusese îndepărtat nici din ură, nici din dispreţ ; că ei i se părea cît se poate de firesc ca de Jars să continuie să ţină la el şi că ea dorea foarte mult ca el, de Jars, să rămînă la Curte şi s-o slujească cu aceeaşi credinţă ca şi pînă atunci.

Fontrailles, care fusese exilat pe vremea lui Ludovic al XIII-lea, fiindcă fusese amestecat în complotul lui Cinq-Mars, se întorsese la Curte, protejat de Chavigny, ajungînd chiar unul dintre prietenii cardinalului. Dar cum, într-o zi, îi ripostase lui Mazarin care se apucase să-1 mustre pentru că era cam destrăbălat, cardinalul se supără, nu mai avu ochi să-1 vadă şi, la prima boacănă pe care o făcu, îl exilă din nou. Nu era chiar un lucru fără socoteală să alungi de la Curte şi din Paris un om care nu rostea o vorbă bună la adresa guvernului, şi care era un ateist înflăcărat, semănînd sămînţa necredinţei în inimile celor cu care era prieten. Mai ales că în afară de el, începuseră să apară la Curte şi alte spirite mai puţin bigote. Fontrailles, deşi urit, era foarte simpatic în societate : era

spiritual, generos, loial ; şi dacă ar fi să ne luăm după gura lumii, prietenii săi se plictiseau de moarte cînd nu-1 vedeau. Cite unul, îşi lua inima în dinţi şi-i vorbea despre el. cardinalului, rugîndu-1 să-i îngăduie să se întoarcă. Mazarin îi răspundea că el ar fi de acord, dar că nu voia Monsieur. Atunci unul dintre prietenii lui Fontrailles — de Mortemart — se duse la Monsieur şi-1 întrebă rîzînd, ce avea cu bietul Fontrailles şi de ce-1 lăsa să lîneezească departe de Curte. Monsieur spuse că n-avea nimic cu Fontrailles şi nu se opunea cîtuşi de puţin la reîntoarcerea lui, dar că regina şi cardinalul erau împotrivă. Prietenul, aflind din ce parte venea opoziţia, fără a mai discuta cu .cardinalul, îl rechemă pe Fontrailles şi i-1 prezentă, plin de tupeu, cardinalului. Mazarin rămase uluit, văzîndu-1. Şi cum voia să cunoască motivul pentru care se întorsese, prietenul lui Fontrailles îi răspunse, cu răceală, că din moment ce eminenţa sa îl asigurase că n-avea nimic împotriva întoarcerii amicului său, şi că Monsieur fusese- de acord ca Fontrailles să revină la Curte, nu vedea de ce acesta n-ar fi revenit. Ministrul înghiţi găluşca şi se prefăcu bucuros, deşi în sinea lui clocotea de nemulţumire. Fontrailles era prieten cu Chavigny. De ajuns ca să poată fi pedepsit de cardinal, fiindcă îndrăznise să-1 înfrunte. Aşa că, în timp ce Chavigny era dus în donjonul din Vincennes, gărzile lui Mazarin îl căutau pe Fontrailles să-1 aresteze. Acesta însă, obişnuit să se salveze la vreme din astfel de primejdii, > înştiinţat cu noaptea în cap că la poartă se aflau cîteva din gărzile cardinalului, porunci să se înhame caii la trăsură, şi vîrî în locul său, în pat, un valet bătrîn şi burduhos. In timp ce sluga sforăia de zor în patul stăpînului, acesta o ştergea din Paris, rumegînd în sinea sa gînduri de răzbunare.

în 22 ale lunii, Parlamentul se adună din nou, dar nu

ca să discute despre tarife sau rente, ci ca să se plîrigă de violenţa comisă asupra persoanei lui Chavigny, om de bine şi de onoare, şi să afirme că fusese ultragiat tocmai de către cel care îi datora rangul şi averea, de un străin ce ruinase ţara şi pe rege, furînd banii Statului şi trimiţîndu-i în Italia. După ce deliberară în legătură cu ceea ce aveau de făcut, hotărîră să trimită cîţiva deputaţi, la regină, ia Ruel, ca s-o roage să-1 readucă pe rege, în douăzeci şi patru de ore, în capitală şi s-o anunţe că ei vor continua să se adune pînă ce ea, regina, îl va schimba pe ministru şi va face unele reforme în ţară. în acest scop, îi rugară pe prinţii de sînge să vină a doua zi la şedinţa Parlamentului pentru ca, în prezenţa lor, magistraţii să încerce să pună capăt dezordinei şi abuzurilor datorate celui ce se afla la cîrma ţării. Apoi adăugară că a doua zi aveau intenţia de a reactualiza hotărîrea din 1617, dată după moartea generalului d'Ancre, care prevedea că, pe viitor, nici un străin, indiferent cine ar fi el, nu va putea sta la cîrma Statului.

M-arn dus la Ruel, cu noaptea în cap, ca să văd cum va reacţiona regina, cînd va auzi ce anume dorea Parlamentul. Am găsit-o în faţa oglinzii, îmbrăcîndu-se, foarte liniştită, fiindcă încă nu aflase ce lovitură îi pregăteau magistraţii. După ce se găti, mă luă deoparte şi începu a mă trage de limbă, dorind să ştie ce zvonuri mai circulau prin Paris. I-am răspuns că lumea se temea că nu-1 vor vedea prea curînd, pe rege, la Paris, că toţi comentau, în fel şi chip, întemniţarea lui Chavigny şi îndepărtarea lui Château- neuf ; că toate aceste lucruri mă făceau să mă tem de vreo nouă răzmeriţă şi că majestatea sa putea fi sigură că va vedea din nou o serie de lucruri menite să-i displacă. Ea îmi răspunse că poporul o bănuia pe nedrept că ar avea intenţia să-1 pedepsească ; dar că eu o cunoşteam destul de bine ca să-mi dau seama că nu dorea nimic altceva decît linişte. în ceea cc-1 privea pe Chavigny — cu a cărui nevastă ştia că eram prietenă — mă asigură că avusese motive să

procedeze aşa cum procedase, deşi domnului cardinal îi venise foarte greu să se hotărască să facă acel pas. Apoi adăugă, că aştepta cu nerăbdare să vadă ce va mai face Parlamentul în ziua aceea, avînd în vedere că-1 simpatizau pe Chavigny şi că-1 urau pe cardinal. Dar nici n-apucă bine să-şi isprăvească vorba, că cineva veni s-o anunţe de hotărîrile pe care le luase Parlamentul. între timp, m-am dus la ducesa de Aiguillon, unde fusesem invitată la masă. Cînd m-am întors, am găsit-o pe regină în cercul ei obişnuit, cu un chip pe care nu se putea citi nimic, rîzînd şi discutînd ca de obicei. Dar, dintr-o singură privire, mă făcu să înţeleg tot ce se petrecea în sufletul ei. Faţă de ceilalţi însă, părea neschimbată. Totuşi favoritul ei era atacat, gata să fie izgonit de mînia poporului, autoritatea ei era călcată în picioare, persoana sa ultragiată prin mii de jigniri şi n-avea altă armă de apărare, decît nădejdea că prinţii de sînge n-o vor părăsi ; ceea ce constituia ceva foarte nesigur pentru o regentă a cărei cădere urma să le asigure lor urcuşul.

La ora trei după-amiază, deputăţii sosiră la Ruel, plini de o mîndrie ce aducea oarecum a bravadă. Prinţesa de Conde, care ţinea la Chavigny — fiindcă îi făcuse mii de mici servicii pe vremea lui Ludovic al XIII-lea şi a cardinalului de Richelieu, motiv pentru care se opusese întotdeauna la reîntoarcerea lui Châteauneuf — mă luă de mînă şi mă duse la fereastră ca să-i văd intrînd în curtea Palatului Regal, pe bărboşii în robă. Acea deputăţie nu-i displăcea. Găsi că aveau cu toţii o înfăţişare trufaşă şi nu se putu abţine să nu-mi spună acest lucru, ca Unei persoane care ştia să-şi tină gura ; îmi mai spuse că era de acord cu răspunsul pe care-1 dăduse fiul ei, deputaţilor, dar că nu era de acord cu faptul că nu se prea sinchisise de Chavigny.

Discursul primului preşedinte fu scurt. îi spuse reginei că venise din partea Companiei ca s-o roage pe majestatea sa să binevoiască să se reîntoarcă, împreună cu regele, în bunul său oraş, Parisul, printre bunii şi fi-

delii săi slujitori, care se plîngeau că absenţa regelui aducea, în ochii lor, mai curînd cu o răpire decît cu o vacanţă. Apoi se plînse de întemniţarea lui Chavigny, rugîndu-se îndelung să i se redea libertatea ; pe urmă, o rugă pe regină să nu fie supărată pe ei dacă vor continua să se adune pînă ce vor izbuti să impună unele reforme în ţară. Regina îi răspunse că se mira că regii erau lipsiţi de privilegiile de care se bucurau toţi muritorii de rînd. Că, de obicei, mai toată lumea pleca vara din Paris şi că i se părea ciudat că supuşii ei nu-i îngăduiau să trăiască şi ea la fel ca ceilalţi oameni ; că trebuise să părăsească Palatul Regal unde se simţea o mare nevoie de o curăţenie generală ; că dorise, mai ales, să aerisească bine locul după vărsatul pe care-1 avusese fiul ei cel mic ; că era hotărîtă să se întoarcă la Paris, dar cînd va avea ea chef, nu cînd îi poruncea Parlamentul ; că avusese motive temeinice să-1 aresteze pe Chavigny ; că nu socotea cererile lor, îndreptăţite, nici adunările lor, legitime, şi că se cam jucau cu focul.

Drept răspuns, preşedintele de Maisons îi spuse lui Monsieur, de faţă cu regina, că-1 ruga să poftească a doua zi la deliberările Companiei care era hotărîtă să-şi con- tinuie activitatea pînă cînd avea să se statornicească ordinea în ţară.

Ducele de Orleans răspunse vehement, că el ţinea cu regina şi că era pentru apărarea autorităţii regale ; că **se** simţea foarte jignit de procedeul lor ; că avînd cinstea de a fi unchiul regelui, era obligat să-şi păstreze autoritatea şi s-o apere pe regină ; după care, repetă de mai multe ori, că socotea că ar fi bine să-1 lase pe domnul cardinal în funcţia în care se afla. Ducele de Orleans răspunsese astfel, în primul rînd pentru că-şi iubea nepotul, în al doilea rînd, ca să i-o ia înainte prinţului de Conde care părea foarte devotat reginei, iar în al treilea rînd, pentru că nu putea să-1 sufere pe Chavigny ; era bucuros că fusese întemniţat şi era plin de mînie văzînd cîtă zarvă făcea Parlamentul, ca să fie eliberat.

Prinţul de Conde răspunse Parlamentului cam tot la

fel ca ducele de Orleans ; prinţul de Conţi zise că era într.utotul de acord cu cele spuse mai înainte de Monsieur şi de fratele său ; ducele de Longueville, ca să fie mai cu moţ, \Vu să se adreseze in mod special preşedintelui de Maisons ; dar, fie din ordin, fie din întîmplare, fu întrerupt de cancelar. Apoi toţi cei din Consiliu se străduiră să arate celor din Parlament că greşeau şi că ceea ce cereau ei avea să ducă la alt rînd de răzmeriţe şi de tulburări.

Seara, înainte de a mă înapoia la Paris, regina îmi spuse că atunci cînd primul^jreşedinte vorbise cu ea, avea ochii plini de lacrimi, atît era de mîhnit că se vedea constrâns să se vîre într-o afacere atît de cutezătoare şi de vătămătoare şi regelui, dar şi poporului.

Treburile aflîndu-se deci în situaţia în care se aflau, regina se hotărî să-1 aducă şi pe micul Monsieur la Ruel ; pentru a-i înşela pe parizieni, care erau îneîntaţi că aveau acest mic, dai' preţios ostaiec, în mîinile lor, îl chemă pe Beringhen, primul ei scutier, în care avea mare încredere, şi-i porunci să îndeplinească, în cea mai deplină taină, această sarcină de mare răspundere. Beringhen plecă deci din Ruel şi veni la Paris, cum veneau zilnic urai toţi cei de la Curte. Odată ajuns în capitală, se urcă într-o trăsură cu doi cai şi porni spre Palatul Regal, ca să-i facă o vizită micului Monsieur, care — după cum ştim — era bolnav de vărsăt. îl luă în braţe, îl ascunse în spatele trăsurii şi porni spre Longchamp. Pe urmă, se urcară pe puntea unei mici nave care-i trecu pe celălalt mal al Senei, uncle-i aştepta o trăsură ce-i duse la Boisen- val, la doi paşi de Ruel. A doua zi dimineaţă, regina se duse sâ-1 vadă, apoi îi luă cu ea la Ruel, cu intenţia de a-şi schimba în curînd reşedinţa şi de a se duce la Saint- Germain, unde Curtea era apărată de un eventual atac al parizienilor, din trei părţi, de rîu, şi aflată la o distanţă destul de apreciabilă pentru a fi mult mai în siguranţă decît la Fontainebleau, unde Parlamentul o sîcîia zilnic. Temîndu-se de vreo năvală a parizienilor, pînă ce avea să plece la Saint-Germain, regina puse soldaţii să păzească

podul Neuilly. A doua' zi, adică în 23 septembrie, trimise Parlamentului o declaraţie prin care interzicea acestuia să se mai adune. în acea noapte, o mulţime de lume părăsi pe furiş Parisul, mulţi dintre ei cărîndu-şi după sine, nu numai obiectele de mare valoare, ci pînă şi mobilele. Norodul era acum sigur că regina se pregătea să pedepsească Parisul. începură deci a-şi face rezerve de griu şi de hrană ; preţul alimentelor urcă brusc, iar cînd parizienii mai aflară şi vestea că-1 răpiseră pe micul Monsieur, se mîniară cumplit şi se adunară, cu mic, cu mare, în faţa Palatului Regal, strigînd şi plîngîndu-se că erau pierdu ţi. Dar această mică revoltă a lor nu avu nici o urmare, în 29, deputăţii Parlamentului se duseră la Saint-Germain, unde regina ajunsese din 24. Prima rugăminte a deputa- ţilor fu eliberarea lui Chavigny. Ducele de Orleans le răspunse că se mira foarte tare de această cerere a lor, fiindcă el — ca fiu al Franţei — cînd fusese proscris de fratele său, răposatul rege Ludovic al XIII-lea, Parlamentul nu se deranjase să-i ia apărarea, iar acum, pentru Chavigny, care nu stătea nici măcar la degetul lui cel mic, se agita atîta. Nemaicutezînd să spună nimic despre Chavigny, deputăţii începură a-şi înşira doleanţele şi anume : să li se asigure deplina siguranţă, atît a lor cît şi a parizienilor ; să se asigure siguranţa tuturor celor exilaţi, reîntoarcerea lor în capitală, şi eliberarea tuturor deţinuţilor politici, indiferent de ce condiţie ar fi fost ; ministrul să nu mai aibă puterea ca, în numele regelui, să întemniţeze pe cineva mai mult de douăzeci şi patru de ore, fără ca Parlamentul să ştie de ce-1 întemniţase ; poporul să fie scutit de un sfert din dări, fără nici un fel de impuneri ; iar, în încheiere, cerură categoric ca regele să se întoarcă la Paris.

Aceste propuneri părură Curţii foarte dure[1] şi foarte îndrăzneţe ; după ce prinţii discutară fiecare articol în parte, conferinţa luă sfîrşit, şi cum ambele părţi părură a fi foarte puţin satisfăcute, discuţiile fură aminate cu două zile ; după acest interval de timp, iată ce răspunse Curtea, celor din Parlament :

1. Că eliberarea domnului de Chavigny depindea numai de îndurarea şi de bunăvoinţa reginei, dar că, avînd în vedere bunătatea majestăţii sale, puteau trage nădejde că întemniţatul va fi eliberat.

2. Că regele se va înapoia la Paris, atunci cînd Parlamentul şi poporul se vor dovedi demni de această cinste, prin supunerea şi ascultarea de care vor da dovadă.

Articolul privitor la prizonieri şi exilaţi nu fusese acceptat, nici cel prin care se cerea ca nimeni să nu fie închis mai mult de douăzeci şi patru de ore, fără ştirea Parlamentului. în ce privea scutirea poporului de un sfert din impozite, regina arăta că n-avea nimic împotrivă, dar că, din păcate, se temea că nu putea face un astfel de gest în acest moment în care ţara trecea printr-o mare criză financiară, pe care dealtfel o vedeau şi ei cu ochii lor.

La cea de a doua conferinţă, părţile nu fură deci satisfăcute decît pe jumătate, rămînînd ca deputăţii să mai vină o dată la Saint-Germain. în vremea asta, doamna de Vendome, profitînd de puterea Parlamentului, îi ceru acestuia s-o protejeze atît pe ea cît şi pe toţi ai săi, împotriva persecuţiilor lui Mazarin. Cererea ducesei **a**

fost primită cu multă bunăvoinţă, pentru că tot ce era împotriva .cardinalului, le dădea magistraţilor o mare satisfacţie. Cererea ducesei a fost deci citită, în ultima zi a lunii septembrie, în faţa tuturor Camerelor reunite, apoi a fost încredinţată lui Lesne ; în aceeaşi zi, deputaţilor ce se duceau pentru a treia oară la Saint-Germain, li se încredinţa sarcina de a discuta toate articolele propuse de Parlament .şi de a le rezolva.

Capitolul XXIV

1648. — Afacerile Spaniei şi ale Portugaliei. — Mazarin încercă în zadar să negocieze pacea cu Spania. — Şedinţa de Consiliu, din trăsura reginei. — Prinţul de Conde şi ducele de Orleans încep să încline către Parlament. — Comedia jucată în şedinţa de Consiliu. — Mihnirea regentei de a fi obligată să cedeze în faţa Parlamentului. -- Ducelui de Orleans i se naşte o fiică — Coadjutorul, Châteauneuf şi Chavigny, bănuiţi că agită din nou spiritele. — Ho- tărîrea Parlamentului de a micşora impozitele.;— Piegina e obligată să facă noi concesii. — Pacea cu magistratura. — Chavigny este eliberat. — Profunda nemulţumire a reginei.

Nu numai în Franţa şi în Anglia am văzut pe atunci o constelaţie nefastă ce ameninţa siguranţa regilor. Spaniolii — a căror fidelitate, era atît de lăudată — au făcut-o şi mai boacănă decît noi,

pentru că au pus la cale o conjuraţie ce viza însăşi viaţa regelui lor. Marii seniori de la Curtea Spaniei, voiau s-o mărite pe Infanta Maria-^ereza, moştenitoarea tronului — pe care regele, tatăl ei, ţinea s-o dea de nevastă moştenitorului casei de Austria — cu fiul regelui Portugaliei. Dar iată că ducele de Braganţa se proclamă pe neaşteptate, rege al Portugaliei, pretinzînd că ar avea mult mai multe drepturi la această coroană, de- teît regele Portugaliei. Şi profitînd de faptul că puterea Spaniei scăzuse, puse mîna pe regatul Portugaliei. Cum noul rege avea neamuri şi prieteni în Consiliul Spaniei, a început să-şi facă planuri şi mai mari. Căci nu dorea alt-ceva decît să pună mîna şi pe tronul Spaniei,-reunind cele două coroane. Dar regele Spaniei, încheind pace cu .Franţa, puse stăpînire pe Portugalia şi-i aresta pe toţi cei ce fuseseră implicaţi in acest complot. Şeful conjuraţiei se pare că fusese ducele de Medina-Sidonia, din familia de Guzman, rudă cu ducele de Braganţa. Cum toţi cei din acest complot îşi propuseseră să-1 ucidă pe Filip al IV-lea, acesta îi făgădui lui Medina viaţa, cu condiţia să-i dea în vileag pe toţi ceilalţi. Medina îi trădă şi scăpă doar cu exilul. Ducele de Hijar fu acuzat că ar fi făcut şi el parte din conspiraţie ; dovedindu-se însă că nu ştia nimic, fu doar izgonit, scăpînd cu viaţă. Dar oasele lui zdrobite — pe drept sau pe nedrept — aveau să-i aducă aminte toată viaţa de greşeala sau de năpasta căzută pe capul său. Marchizului de Ayamonte i se tăie capul , la fel păţiră don Carlos de Padilla şi alţi cîţiva. Din pricina războiului, nu s-au putut afla toate amănuntele acelei conjuraţii. Ceea ce v-am relatat pînă acum, pe scurt, am aflat de la regină, care mi-a făcut cinstea să-mi spună unele lucruri auzite de la cardinal, care le ştia şi el de la Roma. După ce făcu ordine în ţară, regele Spaniei s-a însurat cu nepoata sa, fata împărătesei Austriei, sora sa.

Tînără soţie a fost primită de augustul ei soţ, cu multă dragoste şi bucurie, iar căsnicia le-a fost rodnică şi binecuvîntată. Un spaniol, pe nume Galarette, plecînd din Flandra şi înapoindu-se prin Franţa, în Spania, rămase cîteva zile la Saint-Germain, unde avu o serie de discuţii foarte lungi, cu Mazarin, în legătură cu încheierea păcii. Ministrul dorea şi el acea pace, deşi avea o oaste bună şi bani destui ca să le vină de hac celor care ar fi cutezat să-1 atace. Dar, de teamă să nu fie învinuit de popor că nu voise să pună capăt războiului, spuse tuturor că nu dorea decît acest lucru "şi că, dacă fratele Anei de Austria ar fi fost de acord, pacea ar fi fost ca şi încheiată. Dar propunerile făcute de Mazarin lui Gala- rette, au fost primite de acesta eu atîta răceală, încît reginei i-a fost cu neputinţă să-şi realizeze visul ; fratele ei pretindea mult mai mult decît putea acorda o mamă care-şi iubea cu patimă fiul, şi o regentă atît de legată de interesele Franţei, cum era Ana de Austria.

în 1 octombrie, reîncepînd conferinţa de la Saint-Germain, deputăţii Parlamentului veniră cu noi propuneri şi cu alte douăzeci şi cinci de articole. Toate fură acceptate afară de cele două despre care v-am mai vorbit : unui, privind eliberarea înteimaiţaţilor şi celălalt, privind privilegiul pe care-1 cerea Parlamentul de a nu mai fi nimeni închis mai mult de douăzeci şi patru de ore, fără ştirea sa. Discuţiile se îneheiară eu făgăduiala eă deputăţii vor reveni peste două zile pentru a isprăvi cu negocierile. Mazarin n-a asistat lâ nici una din acele conferinţe şi nici cancelarul care primise poruncă de la regină să-i ţină companie'. A doua zi, Parlamentul dădu o hotărîre m favoarea poporului, cu intenţia de a-şi întări puterea. Hotărîrea interzicea încasarea unui impozit pus pe aşa-zisele ,,copitate“, care erau aduse la Paris şi pentru care stapînii .lor trebuiau-să plătească patruzeci de soli de fiecare cap de vită. în 3, deputăţii se întoarseră la Saint-Germain, unde începură a discuta iar articolele

propuse, la care adăugau zilnic cîte ceva, fie de interes general, fie personal. De astă dată, principala neînţelegere se ivi chiar de la începutul discuţiei. Deputăţii susţineau că ar fi în posesia unei ordonanţe dată de Ludovic al XI-lea, în care acest rege specifica limpede că nimeni n-avea voie să fie închis mai mult de douăzeci şi patru de ore, fără să fie judecat. Nu suflară o vorbă despre Chavigny, nici despre alţii ; nu făcură altceva decît să se străduiască să impună această lege, cu atît mai mult cu cît ştiau că era agreată de întreaga Franţă, căci dragostea de libertate e adînc înrădăcinată în sufletul fiecăruia. Nici chiar cei mai prudenţi, care pînă atunci dezaprobaseră intervenţiile Parlamentului, nu puteau — în adîncul inimii lor — să nu fie de acord cu această propunere. Rudele lui Chavigny — care luptau pe toate căile pentru eliberarea lui — veniră cu toatele să-1 roage pe Mazarin să intervină pentru el. Făcînd pe modeştii, cerură, cu destulă cutezanţă, eliberarea prizonierului, pentru că văzuseră că acum această afacere devenise de interes public. înşişi prinţii îi autorizaseră să facă acest lucru şi mai ales prinţul de Conde, care ţinea foarte mult la cel întemniţat. în sfîrşit, deşi conferinţa durase pînă seara tîrziu, lucrurile tot nu se lămuriseră, pentru că regina nu voia pentru nimic în lume să le acorde ce cereau ei. Prinţii îi lăsară pe deputaţi acolo unde se găseau, se duseră să-1 ia pe cardinal şi plecară împreună prin parc, după regină, unde aceasta se dusese să facă o plimbare, aşteptînd rezultatul negocierilor lor. Aşa că şedinţa de Consiliu se ţinu chiar în trăsura reginei. Ana de Austria, auzind despre îndărătnicia celor din Parlament, îl întrerupse pe cancelar ca să-i spună că ea era de părere să refuze tot ceea ce cereau şi să-i pedepsească aşa cum meritau. Apoi adăugă cum că mai curînd prefera să moară, decît să compromită autoritatea regelui, fiul său. Cardinalul, înţeles în taină cu regina, arătă că el dorea pacea şi că era dispus să acorde Parlamentului tot ceea ce cerea, pentru ca norodul să

vadă că el era blînd şi îngăduitor, că regina era aspră şi neînduplecată şi că dacă n-ar fi fost el — care să medieze tot timpul între ei — norodul n-ar fi obţinut nimic de la regină. Prinţul de Conde, care era de o ambiţie nemăsurată, care avea planuri mari şi care era direct interesat în eliberarea lui Chavigny, nu s-a arătat a fi împotriva acelui articol privitor la siguranţa persoanelor, fiindcă nu ţinea cîtuşi de puţin să se trezească într-o bună zi la Bastilia, cum păţise pe vremuri tatăl său. Aşa că avu curajul să apere punctul de vedere al Parlamentului, înfruntînd-o pe regină. D-ucele de Orleans, care în calitatea lui de unchi al regelui, n-avea a se teme de puşcărie şi nici n-avea pe nimeni de apărat, dar care, în schimb, avea un favorit (pe abatele de la Riviere) pe care voia să-1 vîre pe sub pielea reginei şi a cardinalului, la început ţinu cu Ana de Austria. Dar cum nu voia să-şi atragă ura publică sau dispreţul Parlamentului, susţinu totuşi că domnul Prinţ avea dreptate şi se alătură cardinalului, preferind, în locul unui război civil, împăcarea. Numai că această înclinare a celor doi prinţi către Parlament nu plăcu deloc ministrului, care ar fi dorit ca prinţii să fie tot atît de fermi ca şi regina, ca să pară el singur, bun şi îngăduitor. Dealtfel, ministrul avea motive serioase să nu strice relaţiile cu Parlamentul. Oştirea noastră, în acea epocă, era încă necesară la frontieră. Iar el n-avea nici bani, nici oameni ca să pedepsească Parisul, care — fiind un oraş foarte mare — era destul de greu de pedepsit. După acel mic Consiliu din trăsură, regina, prinţii şi ministrul se despărţiră în piaţa ce separa cele două castele. Prinţii se reîntoarseră la deputăţii care-i aşteptau în castelul cel nou, unde locuia ducele de Orleans, iar cardinalul se reîntoarse în apartamentul său. Fu urmat, ca de obicei, de un mare număr de curteni, căci — deşi înjosit şi înjurat de popor şi de Parlament — nu-1 puteau părăsi, pentru că soarta lor depindea de el. Prinţii le spuseră deputaţilor că nu izbutiseră s-o convingă pe regină, dar că le făgăduiau nădejde, îi rugară să revină a doua zi, asigurîndu-i că vor

isprăvi în mod sigur, să pună lucrurile la punct. Ziua aceea părea să fie hotărîtoare pentru Stat, pentru că ori izbucnea un război civil dezastruos, ori se încheia pacea cu Parlamentul, o pace în care Unul dintre regii mari ai Europei se vedea constrîns să-şi asculte supuşii şi să le acorde, împotriva voinţei sale, tot ce le cerea. Regina, reîntorcîndu-se de la plimbare, unde numai de plimbare nu-i arsese, veni în cercul ei de doamne ; văzînd-o, mi-am dat seama după chipul ei, că afacerile nu mergeau deloc bine. La puţină vreme după asta, veniră s-o cheme la Consiliu. înainte de a se duce, îl trase deoparte pe mareşalul de Villeroy, căruia îi împărtăşi o parte din necazurile sale. Nu se plînse de cardinal, la care ţinea mult prea mult, ci se plînse de cei doi prinţi. Am auzit-o cînd îi spunea mareşalului :

— Dacă aş consimţi la cererile Parlamentului şi aş accepta să slăbească astfel autoritatea regelui, fiul meu va deveni în curînd un rege aidoma celor de pe cărţile de joc ! Aşa că să nu mă mai preseze degeaba cu rugăminţile lor, fiindcă nu le voi accepta în vecii vecilor !

N-am mai auzit ce i-a răspuns' preceptorul regelui. După această discuţie, Ana, de Austria a intrat în cabinetul unde avea loc Consiliul. Prinţul de Conde se apropie imediat de ea şi începu a-i vorbi în favoarea Parlamentului. Ii spuse că vremea războaielor civile trecuse şi că ar trebui să dea dovadă de oarecare înţelegere. La care regina răspunse foarte înţepată :

— Domnule, să nu mai vorbim despre acest lucru ! Am săvîrşit o dată o greşeală, nu mai sînt dispusă s-o săvîrşesc şi pe a doua care ar fi mult mai gravă !

Cînd am văzut că cei mari se iau la harţă, noi ne-am retras, lăsîndu-i să hotărască singuri soarta Franţei. Ştiu că lupta dintre ei a fost foarte dură. Cum fiecare dintre ei erau animaţi de interese contrare, fiecare îşi apăra cu înverşunare punctul său de vedere. Regina, susţinîndu-şi opinia cu un curaj fără egal, toţi cei din jur o părăsiră, afară de Cancelar, care primise ordin să ţină cu ea. Şi

cum toţi voiau să-i înfrîngă înverşunarea şi îndîrjirea, ea făcu faţă tuturor atacurilor, cu o putere care ar fi fost de neînvins dacă, tocmai la sfîrşit, n-ar fi fost rău sfătuită. Nu-i
cruţă nici pe Monsieur, nici pe domnul Prinţ ; ba îl atacă pînă şi pe cardinal, fără să-şi dea seama că-i face uri mare rău ; îi trînti, de faţă cu toţi ceilalţi, nişte lucruri din cale-a- fară de aspre. îl luă peste picior în legătură cu blîndeţea de care-făcea atîta paradă, şi încheie spunîndu-i că indulgenţa lui, ei nu-i era de nici un folos. în sfîrşit, uşile cabinetului se deschiseră mai devreme decît ne aşteptam, iar cardinalul, care după Consiliu avea obiceiul să mai ră- mînă cu regina, ieşi primul, cu o mutră ca de îngropăciune. După el ieşi imediat prinţul de Conde ; Monsieur rămase cu Ana de Austria pentru a încerca s-o mai tempereze. Abatele de la Riviere fu chemat de Monsieur să asiste la discuţie. După o jumătate de ceas, ducele de Orleans se întoarse întristat la el acasă, deşi, în realitate, nu era deloc mîhnit. Regina, rămînînd singură şi vrînd să intre în oratoriu ca să se roage, m-am apropiat de ea şi am întrebat-o de ce era atît de mîhniiă şi ce spunea domnul cardinal despre toate acele lucruri. Ea îmi făcu cinstea de a-mi răspunde, dar ca şi cum ar fi fost încă supărată pe Mazarin :

— N-are decît să spună ce-o vrea, eu nu-mi voi schimba hotărîrea.

— Şi care e hotărîrea domniei voastre, doamnă ?

— De a face exact invers de cum îmi poruncesc ei să fac 1

Apoi surîzînd, adăugă : Cred că-ţi dai seama că nu voi fi atît de nebună, încît să doresc ruina fiului meu ! Adevărul e că nici Mazarin nu poate face nimic ! Şi nici nu mă pot supăra pe el, fiindcă să ştii că e un om foarte bun.

Aceste cuvinte mă făcură să-mi dau seama de toată comedia ce se jucase cu atîta artă, în sala de Consiliu. Am înţeles că toată acea zarvă fusese făcută special pentru a-i determina pe prinţi să susţină autoritatea regală, pentru

a scoate în relief blîndeţea şi bunătatea cardinalului şi pentru a micşora puterea pe care cei doi prinţi se lăudau c-o aveau în Parlament. A doua zi i-am vorbit unuia diritre bunii mei prieteni, domnul de Senneterre, despre toată comedie ce se jucase în cabinet, în ziua precedentă. El M ou: • un strigăt, apoi îmi spuse :

— Ah, doamnă, nu e bine să ştii astfel de lucruri ! Ăsta e deocamdată, cei mai mare secret al Curţii!

A doua zi, înainte de sosirea deputaţilor, avu loc, către prinz, un Consiliu în care se hotărî că regina va declara cum că, la rugămintea prinţilor, se hotărîse să acorde Parlamentului — spre binele Statului — tot ceea ce ceruse. Regina semnă acea hîrtie cu o mîhnire de nespus şi cu durerea unei femei care-şi iubea copiii şi ţara. Regina se lăsase deci convinsă de cardinal să-şi calce mîndria în picioare ; multe persoane au fost atunci convinse că Mazarin pierduse enorm : în primul rînd, scăzuse în ochii prinţilor de care era foarte speriat ; iar în al doilea rînd, în ochii reginei, care, probabil, îl ura cumplit, fiindcă o obligase să abdice de la fermitatea ei şi care pînă la urmă, mai mult ca sigur avea să-1 izgonească de lîngă ea. După ce Consiliul luă această hotărîre, deputăţii veniţi la Saint- Germain găsiră lucrurile aranjate şi nu mai avură altceva de făcut decît să mulţumească reginei şi prinţilor. Apoi plecară, ducînd Parlamentului vestea victoriei lor.

După cîteva zile, domnul Prinţ se înapoie la oştire, dovedind prin marile servicii pe care le adusese reginei, că-i era la fel de supus şi de fidel cum fusese întotdeauna. Dar, din păcate, avea în familia lui unele persoane care se străduiau să-1 corupă b Pe de altă parte, mai era şi Chavigny, care trebuia ajutat şi protejat. Aşa că toate aceste idei ce-i fuseseră strecurate în suflet, făcură să-i slăbească vizibil ataşamentul pe care-1 manifestase pînă atunci faţă de regină. Cînd regina se pljnse că o părăsise, el protestă cu vehemenţă, 1'apt care n-o împiedică o vreme să fie foarte nemulţumită de el. Ştiu de la cancelar, că în acea epocă,

[1] Aluzie la ducesa de Longueville, sora sa, care era dominată de prinţul de Marcillac, (viitorul duce la La Rochefoucauld), plin de resentimente împotriva reginei (n.ed.fr.). ducele de Longueville făcea tot ce putea pentru a-1 smulge de sub inLuenţa reginei, spunîndu-i că, dacă mai continua să fie de partea ei, avea să piardă şi Statul şi averea lui personală.

Constrîns să satisfacă cererile Parlamentului, Mazarin s'e văzu obligat să-1 elibereze şi pe Chavigny. Dar, din păcate, toate aceste mari favoruri acordate reformatorilor Statului nu-i aduseră reginei liniştea atît de mult rîvnită. în 12 octombrie, poporul — aţîţat de unele spirite răuvoitoare — se adună grămadă în faţa Parlamentului, cerînd să se renunţe la aşa numitul ,,crîşmărit", impozit care-i privea pe cîrciumari şi din pricina cărora aceştia se încăieraseră cu negustorii de vinuri. Primarul, care sărise să-i despartă, era cît pe-aci să-şi piardă viaţa : căci. ambele tabere se năpustiseră asupra lui, îi făcuseră trăsura praf şi puţin a lipsit să nu-1 calce şi pe el în picioare. Regina, înştiinţată imediat, trimise Parlamentului, în toiul nopţii, o scrisoare cu pecete., în care poruncea magistraţilor să vină a doua zi la ea. Seara, părăsind-o şi urîndu-i să se liniştească, ea îmi răspunse :

— Poţi să-mi plîngi de milă că n-am fost în stare să-1 răzbun pe rege aşa cum ar fi meritat. Căci, dacă aş fi procedat aşa, norodul n-ar mai fi cutezat să se poarte astfel cu mine şi să-mi facă atîta rău !

A doua zi sosi vestea că Madame, soţia lui Monsieur, născuse o fată, spre marele regret al ducelui de Orleans şi chiar şi al reginei, care ar fi dorit ca cumnatul ei să aibă un fiu pentru a echilibra oarecum avantajele de care se bucura prinţul de Conde, care avea de-acum un fiu ce urma să-i ducă mai departe numele.

Deputăţii veniră la regină, chiar în după-amiaza aceleiaşi zile. Regenta li se plînse de dezordinea ce domnea în Paris şi care aducea mari prejudicii regelui şi le porunci să ţină în frîu norodul. Şi pentru că prevedea că vor veni să ceară noi scutiri de impozite pentru popor,

nevrînd ca **această propunere să vină din partea lor, regina — pentru a-şi atrage bunăvoinţa parizienilor şi a diminua puterea Parlamentului — mai scăzu, cu încă un milion două sute de** mii de livre toate impozitele ce se strîngeau din oraşul Paris, spunîndu-le magistraţilor că, după asta, nu mai voia să audă de nici o scutire. După această declaraţie, Parlamentul, care nu urmărea decît să facă şicane Curţii, pretinse că i se oferise mai puţin decît voise el să ceară. A doua zi, Camerele adunîndu-se ca de obicei, o mulţime de pierdevară, bine plătiţi, făcură zarvă mare în faţa palatului Parlamentului, strigînd cît îi ţinea gura, că nimeni nu le apăra interesele. Crîşmarii bombăniră şi ei împotriva primului preşedinte. Preşedinţii de Nesmond şi de Maisons fură înjuraţi şi îmbrînciţi. Zarva a fost destul de mare, dar nimeni n-ar fi ştiut să spună din ce anume se iscase. Toţi îşi dădură seama că existau nişte spirite nărăvite la rele, cărora le plăcea să aţîţe poporul la revoltă, încercînd să-1 convingă că singura cale de a nu-şi plăti dările, era să facă 'Scandal. Această ultimă răzmeriţă se pare că urmărea să determine Parlamentul să dea o hotărîre prin care ultimele două impozite ce fuseseră puse pe fiecare butoi cu vin, şi care ajungeau pînă la cincizeci şi opt de soli, să nu mai fie plătite. Toate acele nemulţumiri fură aflate de Curtea de la Saint-Germain, în mai puţin de un ceas. Bineînţeles că toată lumea îşi dădu seama că în toate aceste neînţelegeri erau amestecaţi coadjutorul Parisului, Châ- teauniuf şi Chavigny care urmăreau, fiecare în parte, să-1 discrediteze pe Mazarin şi să-i ia locul.

în 13 octombrie, avocaţii regelui veniră la Saint-Germain, trimişi de Parlament, să-i mai ceară reginei o scutire de impozite în valoare de încă două milioare de livre. Regina tocmai se pregătea să facă o vizită la Carmelitele din Pontoise, fiindcă era ziua Sfintei Tereza. Aşa că avocaţii fură obligaţi s-o aştepte pînă seara. Reîntoarsă din

acea scurtă călătorie, regina chemă Consiliul — care între timp se şi adunase — şi începură să discute noua cerere a Parlamentului. Pînă la urmă, hotărîră să-i acorde şi **cele** două milioane de livre în plus, făcînd socoteala că o astfel de sumă nu-1 ruina nici într-un caz pe rege. Hotărîră însă că dacă după acest ultim act de dărnicie, Parlamentul nu se potolea, va fi aspru pedepsit. în 18, avocaţii regelui veniră să-i dea reginei raportul despre ceea ce se petrecuse la Parlament, să-i mulţumească şi să-i ceară încă o scădere **a** impozitelor, pe care o propusese Broussel. Regina fu atît de mîhnită, încît nu mai scoase un cuvînt. Ţinu un nou Consiliu în care dezbătură această problemă, ce le dădea o nouă bătaie de cap. în acest Consiliu, regina spuse că-şi dădea seama că numai războiul va potoli lăcomia Parlamentului. în aceeaşi zi, regina îmi mărturisi că tot apro- bînd cererile Parlamentului, micşorase veniturile Statului cu treizeci şi două de milioane de livre, ceea ce însemna totuşi o sumă. în Consiliul care se ţinu a doua zi, mareşalul de La Meilleraye fu de părere să se aprobe toate cererile Parlamentului şi să se isprăvească odată cu discuţiile şi cu nemulţumirile. Vorbi despre situaţia grea în care se afla Franţa, despre sărăcia regelui, despre revolta poporului, despre insolenţa Parlamentului şi despre antipatia manifestată faţă de rege şi de regină. Aminti despre cutezanţa Parlamentului care dăduse nas tuturor celorlalte Curţi suverane să se poarte la fel, vorbi despre războiul de la graniţă şi despre cel ce trebuia dus împotriva supuşilor rebeli, cărora cine ştie dacă nu le venea cumva ideea să facă ceea ce făcuseră supuşii lui Carol I. După care încheie, spu- nînd că ar fi bine să i se dea Parlamentului tot ce cerea şi să se termine odată cu tot bîlciul acela. Cei de faţă dîn- du-i dreptate, fură de aceeaşi părere cu el. în sfîrşit, pacea fiind hotărîtă, s-a redactat o declaraţie în acest sens, care **a** fost imediat trimisă Parlamentului, cu porunca de a nu se mai aduna şi de a se potoli odată pentru totdeauna. Ca urmare a acestei păci, fu eliberat Chavigny, căruia i se porunci să

se retragă la una dintre reşedinţele sale ; ceea ce acesta şi făcu, plin de bucurie, mărturisind prietenilor săi cît de mult suferise în perioada cît fusese privat de libertate. în ziua în care s-a încheiat, în sfîrşit, acea pace, regina mi-a spus că mi voia să mai audă în vecii vecilor despre Parlament, de care se săturase pînă peste cap. Apoi mi-a mărturisit că-i era silă să-i mai vadă pe cei care contribuiseră la o astfel de pace. Că cel mai rău o dezamăgise şi o mîhnise însuşi ministrul ei, Mazarin, pentru că nu ştiuse să pună piciorul în prag chiar de la începutul poveştii aceleia. Că-şi dădea perfect de bine seama cît de puţin se putea sprijini pe cei din jurul ei, care o asigurau de o sută de ori pe zi de fidelitatea şi de supunerea lor. Că dacă stătea să se gîndească mai bine, la urma urmei, cardinalul nici nu era chiar atît de vinovat cît erau alţii, care puteau face mult mai mult decît el, care aveau dealtfel şi căderea s-o facă, dar care se dăduseră în lături ; că, de fapt, nici nu ştia de ce mai era regină a acelei ţări, din moment ce tot nu mai avea nici un fel de putere.

Dihonia din ţară odată potolită, Discordia aruncă un măr viermănos în cabinetul regal, iscînd o mică gîlceavă care avea toate şansele să se lăţească, transformîndu-se într-un scandal public.

în dimineaţa zilei de 28 octombrie, mareşalul d'Estrees şi marchizul de Seneterre, se duseră la abatele -de la Riviere ca să-1 anunţe, din partea reginei şi a lui Mazarin, că prinţul de Conde ceruse pălăria de cardinal făgăduită pentru fratele său, prinţul de Conti, şi că propunerea cu numirea lui fusese revocată *. Această veste îl ului atît de

[1] Ludovic al XIV-l ea nu numai că ceru o promovare extraordinară a prinţului de Conti la rangul de cardinal, dar insistă în nenumărate rînduri, pe lîngă Sfîntul Scaun, pentru rezolvarea acestei probleme. Cînd prinţul de Conţi trecu de partea Frondei, împotriva Curţii, regele îi ceru Papei să revoce numirea prinţului din funcţia de cardinal, şi-1 propuse din nou pe abatele de la Riviere (B.ed.fr.). tare pe

favorit, încît nu-i veni să-şi creadă urechilor[LVIII] ; apoi se mînie cumplit şi protestă vehement că fusese privat de o funcţie de care era tot atît de sigur ca şi cum ar **fi** avut numirea în buzunar. Arătă că-l slujise cinstit pe ministru, îndemnîndu-1 tot timpul pe stăpînul său, ducele de Orleans, să-1 susţină în Parlament, ori de cîte ori era atacat. Deci cardinalul, după ce se slujise de el atîta vreme cît avusese nevoie, îl trăsese pe sfoară, luîndu-i singurul lucru pe care i-1 făgăduise şi pe care el îl dorea cu ardoare : pălăria de cardinal. într-o secundă îşi văzu toate nă- dejdiile năruite şi toate sacrificiile pe care le făcuse, zadarnice şi fără nici un rezultat. Nu se îndoi nici o clipă că această înţelegere exista de multă vreme între Mazarin şi Conde şi, văzînd în ce fel îşi bătuse cardinalul joc de el, simţi o dorinţă pătimaşă să se răzbune. Prietenii săi îl sfătuiră să rabde în tăcere şi să nu-şi dea gîndurile pe faţă ; că prinţii, de obicei, obţin întotdeauna ceea ce vor şi că el nu se putea măsura cu ei ca să se răzbune pentru jignirea ce-i fusese adusă. Ascultîndu-şi prietenii doar cu ’ o ureche, îi duse pe mareşalul d’Estrees şi pe marchizul de Seneterre la stăpînul său, ducele de Orleans, care primi această veste exact aşa cum dorise abatele de la Riviere. Monsieur socoti că era de datoria lui să se plîngă. că vărul său, prinţul de Conde, n-avea nici un drept să ceară o funcţie ce fusese făgăduită unui slujitor de-al său. pe care-1 onora cu protecţia şi cu încrederea sa.

Incepînd din acea clipă, la Riviere încetă să mai fie supărat ; căci văzîndu-şi stăpînul preocupat de interesele sale, îl lăsă pe el să se agite, abatele nefăcînd altceva decît să-1 aţîţe şi să-1 înfurie. Slujindu-se cu dibăcie de detaşarea sa faţă de această nedreptate, izbuti de minune să-1 monteze pe Monsieur, spunîndu-i că, în toată afacerea asta, nu era vorba de el, abatele de la Riviere, care

LVIII Ceea ce l-a uimit pe la Riviere a fost faptul că în zilele de dinainte de 25 octombrie, prinţul de Conti a apărut la Curte, în veşminte strălucitoare şi cu sabia la şold, părînd că renunţase la cariera ecleziastică. Dar fratele şi mama sa îl convinseseră să ceară pălăria de cardinal „pe *care i-o solicită lui Mazarin în ziua de 25 octombrie 1649“,* spune Omer Talon în *Memoriile* sale.

era un nimic pe lîngă stăpînul său, ci de Monsieur, cel dintîi prinţ al ţării, de care cardinalul cutezase să-şi bată joc. lipsindu-1 de respectul cuvenit rangului său şi dispreţuindu-1 făţiş, din moment ce-i făgăduise un lucru şi apoi îşi luase cuvîntul îndărăt, ca şi cum ar fi fost vorba de un simplu particular. între timp, abatele de la Riviere -îşi regăsise seninătatea şi liniştea, apărînd în public nici mai puţin vesel, nici mai puţin mulţumit ca de obicei. După ce ieşi de la slujba reginei, Monsieur îi ceru acesteia o audienţă, între patru ochi ; regina ne porunci să ieşim din cabinet şi, închizînd uşile, îşi ciuli bine urechile la toate plîngeriie cumnatului ei. Discuţia a fcst aspră şi dură. Ducele de Orleans îi aminti reginei de toate serviciile pe care i le adusese, nu numai cedîndu-i regenţa pe care i-ar fi putut-o disputa, ci refuzînd Parlamentul, care dorea cu ardoare să fie el regent. îi mărturisi multe din jignirile pe care le îndurase din partea ei, care — de multe ori — îl preferase pe vărul său de Conde, în locul cumnatului ei, fără ca măcar să aibă bunăvoinţa să-1 anunţe ; îi mai spuse, pe un ton destul de acru, că, după cîte făcuse pentru ea, putea să nu se pripească şi să ia o hotărîre contrară angajamentelor pe care şi le luase faţă de el în aceea ce privea pălăria de cardinal făgăduită lui la Riviere. în încheiere, adăugă cum că nu va lăsa nepedepsit acest afront şi că dacă regina nu ştiuse să-i preţuiască prietenia, o va face el să-i simtă ura. Ana de Austria îi răspunse cu multă chibzuială şi fără nici o urmă de mînie, că nici ea, nici cardinalul nu aflaseră despre această dorinţă a domnului Prinţ, decît de cîteva zile ; că îl asigura că făcuse tot ce putuse pentru a-1 determina să renunţe ; că neizbutind să-1 convingă — avînd în vedere interesul deosebit de a-1 face pe fratele său cardinal — îi trimisese pe cei doi emisari la abatele de la Riviere, cu rugămintea de a cere în schimb orice alte demnităţi ar fi

dorit ; că dacă abatele ar fi fost un om de înţeles, ar fi aceptat această propunere şi nu l-ar fi îndemnat pe stăpînul său să se certe cu regina pentru ambiţia sa ; că dacă Monsieur ţinea să se supere pe ea, sigur că va fi mîhnită, dar că va încerca totuşi să se consoleze. Apoi îl sfătui să nu părăsească Curtea unde, slavă Domnului, era mult prea bine tratat ca să nu fie mulţumit. Monsieur ii răspunse că nu se punea problema să părăsească Curtea ; dar că ţinea să-şi îndeplinească funcţia de locotenent general al regatului, fără a-i pretinde să-i mai fie prieten, pentru că atunci cînd fusese, nu ştiuse să-1 preţuiască. Mazarin — apărut spre sfîrşitul discuţiei — făcu tot ce putu ca să mai încălzească atmosfera. Dar cei doi cumnaţi păreau mult prea porniţi unul împotriva celuilalt, aşa că se despărţiră în termeni foarte reci. în ajunul Sărbătorii Tuturor Sfinţilor, regina plecă de la Saint-Germain, întorcîndu-se la Paris ca să se bucure, în sfîrşit, de liniştea ce părea că se instaurase în capitală după declaraţia de pace. Inaite de a părăsi acel loc, se duse s-o viziteze pe ducesa de Orleans care era lăuză. Această prinţesă nu-1 putea suferi pe abatele de la Riviere ; dar, din diverse motive, se simţi obligată să-i ia apărarea bărbatului ei. Aşa că regina, venind s-o vadă, ea îi mărturisi cît de supărat era Monsieur. Cu vreo două ceasuri mai înainte de a veni regina s-o vadă, discutînd cu soţul ei, el îi spuse că pînă atunci Ana de Austria se mulţumise doar să-şi arate colţii, dar că acum, după felul cum îi, vorbise, vîrîse cuţitul în el, pînă la os. Madame nu putea să sufere nici familia de Conde, nici pe regină şi cu atît mai puţin pe cardinal, din pricina fratelui ei, ducele de Lorena, pe care cei doi îl izgoniseră de la Curte. Aşa că regina fu primită foarte rece de Madame şi şi mai rece de Monsieur, care, intrînd între timp în odaia soţiei sale, nici măcar nu catadicsi să se apropie de regină, fapt ce fu

dezaprobat de toate persoanele aflate de faţă, pen-

tru că ducele îi datora destul de mult cumnatei sale. Cit stătu în odaia soţiei sale, Monsieur discută tot timpul cu Mademoiselle, fiica sa din prima căsătorie, — care la fel ca şi mama ei vitregă — era foarte bucuroasă că tatăl ei se certase cu regina. Nici Mademoiselle nu putea să-1 sufere pe abatele de la Riviere, dar cum avea un cui împotriva reginei, îl aţîţă şi ea pe Monsieur împotriva mătuşa sale. Şi acum să vedem care era cuiul. Deşi cu unsprezece ani mai mare decît regele, Mademaiselle ţinuse morţiş să se mărite cu acesta, ca să ajungă regină a Franţei. Era frumuşică, isteaţă, putred de bogată şi se trăgea din sînge regal. Mademaiselle avusese naivitatea să creadă că toate aceste calităţi îi erau de ajuns ca să-şi atingă scopul, deşi, dacă te uitai mai bine la ea, frumuseţea sa nu era chiar fără cusur, iar mintea nu-i era chiar atît de ageră pe cît se spunea. Vioiciunea ei exagerată făcea ca toate gesturile sale să fie lipsite de acea demnitate necesară persoanelor de rang mare, dar firea îi era mult prea nestăpînită şi capricioasă. Din pricina asta, se şi înroşea uneori foarte tare la faţă. Dar, cum avea totuşi o piele albă, ochi frumoşi, o gură atrăgătoare, era binefăcută şi foarte blondă, la prima vedere părea, pur şi simplu, încîntătoare. Numai că mătuşa sa, Ana de Austria, visa o cu totul altă soţie pentru fiul ei. Iată de ce Mademoiselle era supărată pe regină.

După stăpîna sa, cardinalul Mazarin se duse şi el să-şi ia rămas bun de la Madame, care — din pricina naşterii recente — trebuia să mai rămînă o vreme la Saint-Germain. Din apartamentul ei, cardinalul trecu în cel al ducelui de Orleans, unde fu primit cu multă răceală. Monsieur îi spuse răspicat cardinalului, că nu era deloc dispus să îndure afrontul ce i se adusese în legătură cu pălăria de cardinal făgăduită lui la Riviere. Aşa că, întoreîndu-se la Paris, ministrul — în loc să se bucure de pacea pe care o cumpărase atît de scump — fu cuprins de noi nelinişti.

In acea zi, regele, regina, prinţul de Conde, şi întreaga Curte se înapoiară la Paris. După două zile, ducele de Orleans făcu o vizită la Palatul Regal, însoţit de toţi prinţii loreni : ducele de Nemours, ducii de Candele şi de Brissac şi de un mare număr de seniori. Toţi nemulţumiţii din Franţa, se înghesuiră la Curtea lui, oferindu-şi serviciile şi înjurîndu-i în gura mare pe regină şi mai ales pe ministrul ei. Monsieur, flatat de atîta atenţie, spuse într-o zi, de faţă cu o mulţime de lume, că regina era o ingrată şi că ministrul ei era un pungaş care nu-şi ţinea niciodată cuvîntul. Cardinalul, speriat, protestă împotriva învinuirilor ce i se aduceau, susţinînd că era nevinovat şi arătînd că era gata să-1 mulţumească pe abatele de la Riviere-, dîndu-i orice altă slujbă dorea. Mareşalul d'Estrees şi marchizul de Seneterre bătură de nu ştiu cite ori drumul de la Palatul Regal la Palatul Luxembourg şi înapoi, pentru a pune capăt acestui, diferend ; şi cum se duceau după ce se însera, fură numiţi în bătaie de joc „negustorii de uscăţele[LIX] [LX] Prinţul de Conde era foarte bucuros că izbutise să-1 îndepărteze pe Monsieur de la Curte, rămînînd singurul stăpîn în cabinetul regal. Pentru a-şi atinge scopul, se străduia din răsputeri să-1 discrediteze total pe Monsieur, în ochii reginei. Uneori, îi spunea acesteia, în bătaie de joc, că mînia acestui prinţ nu produsese pînă atunci nimănui nici un necaz ; că regina putea dormi liniştită, fiindcă nu avea a se teme de nimic.

In 4 noiembrie, ducele de Orleans se duse la Saint-Germain s-o vadă pe Madame ; în aceeaşi zi, la Palatul Regal se reprezentă o comedie pentru a-i demonstra ducelui că nici nemulţumirea, nici absenţa lui n-o neliniştea pe regină. Nu luară parte la reprezentaţie decît cei din tabăra prinţului de Conde. Ceilalţi, vrînd să arate că ţineau cu ducele de Orleans, nu se duseră.

LIX Negustorii de uscatele vindeau către seară, pe străzile Pari
LXsului, tot soiul-de prăjiturele, făcute din aluaturi crocante.

Monsieur se întoarse a doua zi pentru a lua parte la şedinţa de Consiliu, Şi deşi era foarte posomorit, nimeni nu se sperie, fiindcă toţi ştiau că era numai gura de el. că, deşi ameninţa în dreapta şi-n stingă, nu făcea niciodată rău nimănui ; în plus, era atît de comod şi de leneş, încît nu era în stare de nici un fel de iniţiativă.

Abatele de la Riviere, după ce aruncase mărul discordiei în mijlocul familiei regale, începu a trâmbiţa peste tot cît era el de .necăjit că regina şi Monsieur se certaseră pentru un fleac care, de fapt, nu-1 privea decît pe el. Că era profund mîhnit că stăpînul său se simţise ultragiat pentru jignirea adusă lui ; că, în ce-1 privea, nu mai cerea nimic. Adevărul e că în ambiţia lui nemăsurată, refuzase — în locul pălăriei de cardinal — arhiepiscopia din Reims, precum şi banii ce i se oferiseră. îşi dădu seama însă, că această ceartă n-avea să se oprească aici, că ori avea să meargă mult mai departe, ori avea să apuce pe drumul împăcării. Printre cei care-şi oferiseră serviciile ducelui de Orleans, se numărau şi ducii de Mercoeur şi de Beaufort, băieţii ducelui de Vendome. Ofertele lor fură .primite de Monsieur cu cea mai mare bucurie. Numai că abatele de la Riviere voia cu orice preţ să aplaneze lucrurile. Cum voia să se bucure în continuare de favorurile stă- pînului său, se temea că, în cazul unui război civil, cei cu spada i-ar fi fost mai de folos decît el, care ar fi putut pierde tot ceea ce agonisise. împinşi de abate, mareşalul d'Estrees şi domnul de Seneterre începură tratativele de împăcare. Primul lucru pe care-1 ceru ducele de Orleans fu reîntoarcerea la Curte a ducilor de Vendome, de Mercoeur şi de Beaufort. Apoi ceru oraşul Montreuil pentru ducele de Elboeuf şi spuse că voia să-şi îndeplinească funcţia de locotenent general al regatului, care îi conferea puteri nelimitate în întreaga ţară şi, în special, în armată. Ceru, de asemenea, ca ducele de Lorena, cumnatul său, să se poată reîntoarce în ţară.

Aceste propuneri se făcură prin Le Tellier pe care abatele de la Riviere îl preferase ca negociator în locul oricărui altuia. Propunerile fură primite de regină, cu

mirare. Domnul Prinţ fu şi mai surprins, pentru că nu-şi închipuia că Monsieur era în stare să-şi etaleze cu atîta ostentaţie resentimentele. Cel mai încurcat dintre toţi, fu însă cardinalul. în vreme ce cabinetul regal se frămînta cum să înlăture furtuna, ducele de Orleans se duse la Saint-Germain, unde Madame îi lăudă generozitatea şi isteţimea ; sigur că aceste laude îl măguliră nespus de mult. în vremea asta, regina îi trimise la Saint-Germain, după Monsieur, pe mareşalul d'Estrees şi pe marchizul de Seneterre, ca să-i.spună că'nu era drept să-i ceară regelui nişte lucruri atît de periculoase pentru autoritatea majestăţii sale. Cînd se înapoiară, regina — care-i aştepta cu nerăbdare — îi vîrî în cabinetul ei, vrînd să ştie dacă Monsieur nu se mai îmblînzise. Dar ei răspunseră că nu şi că ţinea să se rezolve tot ceea ce ceruse. în calitate de negociatori, îi explicară regentei că plîngerile lui Monsieur erau justificate, cu atît mai mult, cu cît nu-1 puteau suferi pe prinţul de Conde. După această discuţie, regina ni se păru schimbată ; i se citea limpede pe chip, cît era de abătută de felul de a proceda al lui Monsieur. Cardinalul, în ciuda obrazului său impasibil, păru melancolic, iar prinţul de Conde — care cu cîteva zile mai înainte părea atît de vesel — acum se posomorise. Vedea, cu regret, cum acest adversar al său, care formulase nişte pretenţii de necrezut, atrăsese de partea sa toată floarea nobilimii franceze. Regina, cardinalul şi prinţul de Conde ţinură un Consiliu în trei, ca să vadă ce era de făcut, deşi atît cardinalul cît şi abatele de la Riviere erau pentru împăcare. Partea cea mai proastă, din toată afacerea asta, era că Monsieur nu mai voia să se ducă la Palatul Regal şi să fie obligat să discute cu persoanele pe care acum nu mai avea ochi să le vadă. Abatele de la Riviere, disperat, se aşeză în genunchi în faţa lui, implorîndu-1 să. se ducă la Palat, ca de obicei, şi să nu-i lase domnului Prinţ avantajul de a domni în cabinetul regal. Ducele de Elboeuf (Charles de JLorena), îl rugă şi el acelaşi lucru. împreună cu Madame şi cu Mademoiselle. Dar Monsieur, pretextînd o criză de gută, se vîrî în pat şi nu mai voi să

audă de nimic. Falsa gută a lui Monsieur îi prilejui multă neliniște reginei, atît de multă încît porunci unui regiment de gardă să fie pregătit pentru orice eventualitate şi să fie dublate gărzile de la Palatul Regal. Aceste ordine — de care ducele de Orleans fusese avertizat — îi spori teama ; iar teama lui se transmise la rîndu-i reginei, care, văzînd cît de numeroşi erau partizanii acestui prinţ, avea motive temeinice să se pună la adăpost de şicanele şi de maliţia unor astfel de oameni. Monsieur, văzînd măsurile de siguranţă ale reginei, care începuse a-1 privi ca pe un duşman înverşunat, se supără foarte tare, dar în loc s-o apuce pe drumul unui război civil, o apucă spre dormitor şi se vîrî în pat. Odihna i se păru atît de plăcută, încît trîndăvi cît putu mai mult, pretextînd că nu se simţea bine. Nu ştiu chiar dacă nu-şi dorea să fie bolnav de-ade- văratelea, ca să se bucure cît mai mult de liniște şi să scape de toate încurcăturile în care intrase. A doua zi discuţiile reîncepură, dar în cu totul alte condiţii, pentru că şi o parte şi cealaltă îşi dădură seama că nu aveau de ce se teme una de alta. Prinţul de Conde se strădui să-1 împace pe Monsieur, numai din dorinţa de a fi pe placul reginei şi al cardinalului, deşi unele persoane — între care şi ducele de Rohan — mă asigurară că era grozav de mîhnit să-1 vadă pe Monsieur, din nou, la Curte. Pe de altă parte, ducele de Orleans intuise — şi de la sine şi datorită slujitorilor săi — sentimentele pe care le nutrea faţă de el prinţul de Conde. Asta îl făcu să se împace cu regina şi să nu întreprindă nimic care să fie cît de cît în avantajul rivalului său. Ca prim pas către împăcare, Monsieur îi făcu reginei o scurtă vizită, care fu destul de rece de ambele părţi. Dar, ca dovadă că voia totuşi să se împace, regina se plinse că toţi cei care ţineau cu Monsieur, nu mai veniseră s-o vadă. Imediat, ducele de Orleans îşi rugă prietenii şi slujitorii să se ducă s-o viziteze pe re--- gină. Aceştia se duseră, şi Curtea reginei arătă din nou ca pe v reni uri. Regenta fu foate bucuroasă, cînd veni să Ă se spună că tot cabinetul cel mare era plin numai d? per-

soanele ataşate lui Monsieur.

în timpul acestui calm aparent, Le Tellier făcu mai multe drumuri la palatul Luxembourg, purtind lungi discuţii cînd cu regina, cînd cu ducele de Orleans. Apoi abatele de la Riviere şi Le Tellier petrecură împreună o zi la Chartreux ; după care, abatele îl determină pe Monsieur să vină la Consiliu, fără toată acea liotă de curteni după sine, ca să-i dovedească reginei că avea încredere în ea;

In 13 ale lunii, abatele se duse să-1 vadă pe Mazarin care-1 primi cu braţele deschise, jurîndu-se de' mii de ori că nu avusese nici o vină în toate cele întîmplate ; că singurul vinovat era prinţul de Conde care ţinea morţiş să-1 facă pe frate-său cardinal. Apoi, după aceste prime fraze, intrară în miezul problemei şi căzură de acord cu toate condiţiile împăcării. Primul punct pe care-1 atacă Mazarin fu cel care pricinuise toate aceste neînţelegeri; Cardinalul îi mărturisi abatelui că şi regele, şi regina vor face tot ce va fi posibil pentru ca să fie mulţumit ; că ducele de Mercoeur se va înapoia la Curte şi va intra din nou în graţiile suveranilor ; că oraşul Montreuil va fi încredinţat ducelui de Orleans, ca să-1 dea cui va vrea el ; că regina va consimţi la împăcarea cu ducele de Lorena, dar numai de formă şi ca s-o mulţumească pe Madame.

în aceeaşi seară, cardinalul îl înfăţişă reginei pe ducele de Mercoeur al cărui protector se ştia că era ducele de Orleans, deşi toată lumea aflase că, între timp, se împrietenise cu mulţi dintre amicii lui Mazarin prin intermediul doamnei de Ampus, rudă cu el după ducesa de Beaufort, fosta amantă a lui Henric al IV-lea. Doamna de Ampus, urmînd pilda acestei strămoaşe ale sale, avea tot soiul de iubiţi, care nici într-un caz nu puteau sta alături de un rege, dar care-i erau foarte folositori în ceea ce privea interesele sale ■ dintre ei, un italian, omul de încredere al cardinalului, rszolvă acea împăcare. A doua zi, Mazarin se urcă în trăsură şi se duse să-i facă o vizită lui Monsieur, la Palatul Luxembourg, unde fu primit cu multă căldură. La plecare, ducele împreună cu favoritul

său, abatele de la Riviere, se urcară în caleaşca lui Mazarin şi — împreună cu acesta — sc duseră să-i facă o vizită reginei. Cu asta, cei doi pumnaţi se împăcară, spre bucuria întregii Curţi, cu excepţia soţiei lui Monsieur care-şi văzu năruite toate speranţele de a-1 smulge pe fratele ei din situaţia grea în care se afla. Mademoiselle nu fu nici ea prea încîntată, mai ales că abatele de la Riviere, pe care nu putea să-1 sufere, fu numit ministru, spre marea satisfacţie a ducelui de Orleans. Regina, sătulă de toate necazurile pe care le îndurase, crezu că, în sfîrşit, va avea şi ea un răgaz să-şi tragă sufletul şi să răsufle uşurată o bună bucată de vreme. Dar se înşela, fiindcă odihna şi Coroana sînt două noţiuni care se bat cap în cap, şi fiindcă tronul — prin înălţimea lui — se aseamănă cu marile edificii care, cu cît sînt mai înalte, cu atît atrag mai abitir trăsnetele asupra lor.

Marchiza de Senece, doamnă de onoare a reginei şi guvernanta nepoatelor cardinalului, ceru drept răsplată pentru îndelungatele sale servicii aduse Curţii, ca fiica sa, contesă de Flex, să aibă dreptul la un taburet, la cercul .reginei. Contesa avea o mulţime de calităţi : în plus, era blîndă, modestă şi mult mai plăcută decît mama sa, doamna de Senece. Fata se trăgea din acel faimos Gaston de Foix, ale cărui surori fuseseră una, regina Spaniei, iar cealaltă, a Ungariei. Prin aceasta din urmă, contesa de Flex avea cinstea de a se înrudi cu regina, aşa că putea trage nădejde la un taburet. Dar iată că foarte multă lume tratată această cerere drept „himerică" : unii, din invidia ce ni se strecoară în suflete cînd vedem că aproapele nostru are şanse să prospere ; alţii, din interes, adică ri- dicînd şi ei aceleaşi pretenţii. Unii demonstrară că contesa de Flex se înrudea cu familia de Graili, ceea ce era adevărat. Dar această înrudire avusese loc înaintea lui Gaston de Foix care, sub Ludovic al XII-lea, fusese socotit prinţ şi pe care acest rege îl iubise nu numai ca pe un nepot, ci ca pe propriul său fiu. Aşa că doamna de Senece obţinu taburetul pentru fiica sa. Şi iată că, dintr-o dată, zeci de

familii cerură şi ele un taburet la regină. Curtea se umplu brusc de tot felul de seniori, mai mult sau mai puţin nobili, căci în Franţa situaţia e cu totul alta decît în Germania, de pildă, unde este interzisă orice fel de mezalianţă. Toţi cei care avuseseră, pe vremuri, prin familie vreo strămoaşă care fusese amanta vreunui rege sau aveau unele neamuri ce se trăgeau din bastarzii vreunui suveran, cerură să li se acorde acelaşi drept ca şi doamnei de Flex.

Pe vremuri, Ludovic al XIII-lea dăduse nişte brevete de duci marchizilor de Liancourt şi de Mortemart, primii gentilomi ai Camerei sale, precum şi altor cîtorva. Aşa că cei care nu primiseră încă astfel de brevete, dar se socoteau îndreptăţiţi să le primească pentru meritele lor, le cerură fără nici o jenă. Mareşalii de Gramont, d'Estrees şi de La Meilleraye fură deci făcuţi duci, împreună cu contele de Châtillon, căruia i se făgăduise un baston de mareşal al Franţei şi nu i se dăduse.

Intre timp, trecînd ziua de Sfîntul Martin, Parlamentul îşi manifestă dorinţa de a se aduna din nou. In 15 sie lunii noiembrie, Camerele se adunară, împotriva voinţei preşedintelui lor, care pînă atunci invocase diverse pretexte, împiedicîndu-le să se adune, deşi aveau atitea lucruri importante de discutat. Preşedintele Viole susţinu — sus şi tare — că în Stat se strecuraseră nenumărate abuzuri şi că era cazul să li se pună capăt ; că, pentru a vindeca atîtea răni, trebuia stîrpit răul din rădăcină ; adică —cu alte cuvinte — trebuia înlăturat Mazarin ; că soldaţii, nefiind plătiţi, începuseră a se deda la tot felul de jafuri **şi stricăciuni ; că la doi paşi de Paris, nu ştiu ce colonel,** prăda ca-n codru, şi că vîrîse spaima în bieţii parizieni ; că regele suferea din pricina proastei guvernări a miniştrilor săi ; că masa regelui era ruşinos de sărăcăcioasă şi că slujitorii săi n-aveau un ban pentru a-i întreţine cum trebuia, casa ; că persoanele cele mai însemnate de' la Curte nu-şi puteau exercita funcţiile pe care le aveau ; că, în sfîrşit, dacă voiau să le vorbească în

amănunt despre toate relele, el era gata să le expună pe larg, arătîndu-i totodată şi pe cei vinovaţi de toate aceste neajunsuri. Ducele de Orleans, care lua parte la şedinţă, îl lăsă pe prinţul de Conde să-i răspundă lui Viole. Ziua trecu în discuţii inutile, aşa că şedinţa se amînă pe a doua zi, care nu mai fu tot atît de paşnică precum fusese prima. Pînă la urmă, hotărîră să se adune la primul preşedinte acasă, pentru a lua din nou la cercetat vechea declaraţie a regelui, şi pentru a o ruga pe regină să-i aducă unele îmbunătăţiri. între timp, răuvoitorii, care urmăreau să creeze panică, pentru a profita de pe urma dezordinei şi a-şi rotunji averile, lansară zvonul că regina voia să se răzbune şi să pustiiască Parisul. Poporul, care înghiţea toate aceste baliverne, îşi manifestă făţiş ura împotriva reginei ; nu rămăsese piaţă sau stradă unde să nu fie fixate placarde defăimătoare la adresa ei. Pe Pont-Neuf, exista un stîlp indicator care, în fiece dimineaţă, era plin de versuri satirice unde respectul datorat persoanelor regale era violat fără ruşine. Regina auzise de toate aceste lucruri, dar nu părea să se sinchisească prea tare. Josnicia celor care abuzau de credulitatea poporului, o scîrbea în aşa hal, încît aproape că nu-i mai păsa de nimic. Atîta doar că-i era milă de bieţii parizieni, înşelaţi într-un mod atît de ordinar. Fără să se mire sau să se mai întristeze de răutatea iscată din prostie şi din ignoranţă, îşi vedea liniştită de treburile ei, ca o persoană obişnuită cu astfel de situaţii. Sărbătorile Crăciunului curmară timp de cîteva zile avalanşa răutăţilor şi ironiilor. Regina nu se mai duse, ca de obicei, la Val-de-Grâce, de teamă ca nu cumva poporul să creadă că vrea să-1 iă pe rege şi să părăsească Parisul.

în ultima zi a acelui an, mareşalul de Villeroy fu numit ministru în Consiliul regelui, unde existau puţine persoane care să-1 poată întrece în inteligenţă şi înţelepciune. Era un om modest, drept, cinstit, umil şi abil totodată. Fusese întotdeauna urît de Mazarin, din pricina ataşamentului său faţă de Châteauneuf, cu care era bun

prieten. In ciuda acestei prietenii, acest curtean înţelept a găsit întotdeauna mijlocul de a se menţine la Curte, supunîn- du-se celor mari, dar ajutîndu-şi prietenii atît cît îi stătea în putinţă, deşi cardinalul nu pierdea niciodată prilejul de a-i pune beţe în roate.

Astfel se încheie anul 1648, care nu fusese un an bun. Trandafirii avuseseră mai mulţi spini decît flori. Din nenorocire, anul în- care păşeam avea să dovedească din plin că nu mai aveau decît spini şi nici o floare.

Capitolul XXV

1649.— Reîntoarcerea la Curte a ducesei de Vendome. — Situaţia anarhică a Franţei. — Ana de Austria, de comun acord cu ducele de Orleans şi cu prinţul de Conde, se decide să scape de jugul Parlamentului. — Hotărârea ei de a părăsi Parisul. — Regina fuge în toiul nopţii şi se refugiază la Saint-Germain (în noaptea de 5 spre 6 ianuarie). — Mînia- parizienilor. — Doamna de Motteville nu mai cutează să iasă din casă. — Parlamentul ordonă burghezilor să se înarmeze. — Regenta porunceşte să se înfometeze capitala. — Parlamentul îl declară pe Mazarin, duşman al Statului. — Doamna de Motteville, urmărită de mulţimea furioasă, se refugiază lâ Luvru. — Durele de Elboeuf, numit general al armatei Parlamentului.

1649. Ducesa de Vendome, după împăcarea fiului ei cel mare, ducele de Mercoeur, cu regina şi cu

cardinalul, veni s-o salute pe Ana de Austria, însoţită de fiica sa, doamna de Nemours. Amîndouă n-o mai văzuseră pe regină de cînd fusese arestat ducele de Beaufort. Regina le primi cu bucurie şi le mărturisi cît fusese de supărată că ducele de Beaufort o obligase să-1 trateze ca pe un criminal de rînd şi să-1 închidă. Răzmeriţele ce tulburaseră Statul, fuseseră avantajoase acestei familii ; căci, pe măsură ce autoritatea regelui scădea, a particularilor creştea, aşa că miniştrii nu mai aveau puterea nici să susţină, nici să menţină ce li se părea că ar fi drept şi necesar. Franţa se alia într-o situaţie in care îi era cu neputinţă să mai reziste multă vreme. Ori regele îşi recăpăta puterea, ori supuşii i-o luau şi pe cea care-i mai rămăsese. Regele era slab, prinţii erau puternici, Mazarin era discreditat, Parlamentul se ridicase făţiş împotriva autorităţii regale. Totul depăşise limita, paharul se umpluse şi dădea pe dinafară ; ordinea fusese dată peste cap ; fi®icezii, pentru că acum aveau prea mulţi stăpîni, practic, nu mai aveau nici unul.

In timp ce Franţa se afla într-o asemenea situaţie jalnică. apăru pe scena politică ambiţioasa doamnă de Longueville. Această prinţesă, frumoasă şi dornică de distracţii, fusese de o lene proverbială. Dar cînd otrava iubirii i se strecurase în inimă, indolenţa i se schimbase în vioiciune, vioiciunea in amuzamente din cele mai agreabile, iar amuzamentele se transformară pînă la urmă în tot soiul de aventuri, care de care mai răsunătoare şi mai supărătoare. Curtea lui Marcillac — după cum am mai spus — nu i-a displăcut ; acel senior, care era poate mai mult interesat decît tandru, dorind să parvină prin ea, încercă să-i insufle dorinţă de a-şi guverna fraţii. Cum era foarte ambiţioasă şi foarte îndrăgostită de prinţul de Marcillac, ideea îi surise. îşi dădu seama că, în acest fel, Va putea lua parte la toate marile afaceri ce se petreceau la Curte şi toate aceste lucruri, laolaltă, îi slăbiră şi bunul simţ şi virtutea. începu cu tînărul de Conti, pe care-1 convinsese să devină cardinal.. Pe prinţul de Conde îl rugă să intervină ca să i se dea soţului ei — ducele de

Longueville — oraşul le Havre. Dar acest plan nu avu succes, iar opoziţia ducelui de Orleans îl făcu să se prăbuşească cu desăvîrşire. Dorind să-1 înhame la carul dorinţelor sale pe fratele ei mâi mare, acesta nu se arătă cîtuşi de puţin dispus să-i satisfacă, în nici un fel, capriciile. Atunci ducesa, supărată, puse stăpînire pe fratele cel mic, prinţul de Conti, care o iubea foarte mult şi care era ca ceara în mîinile ei. între timp, regina, sătulă pînă peste cap de şicanele Parlamentului, care, sub pretextul binelui public, aducea ţării numai necazuri, se strădui să le arate prinţilor că acelei Companii puţin îi păsa de liniştea publică ; şi că demersurile şi pretenţiile ei. chiar şi cele mai întemeiate, nu erau decît pretexte pentru a ruina ţara şi a distruge autoritatea regelui. Aşa că se hotărî să nu mai asculte nici una din propunerile Parlamentului şi să nu se mai gîndească decît la Singurul remediu menit să facă ordine în ţară ; cardinalul dorea şi el să se vadă odată scăpat de tirania Parlamentului. Cu un protector ca domnul Prinţ, cardinalul era gata să facă tot ce-i cerea regina. Aceasta, văzîndu-se la rîndul ei sprijinită şi ajutată, hotărî, împreună cu prinţul de Conde şi cu Mazarin, să fugă pe furiş din Paris, ca să poată, mai apoi, pedepsi acel oraş veşnic nemulţumit şi să nu mai vorbească cu supuşii ei, decît prin gura tunurilor. Domnul Prinţ, oferindu-şi reginei serviciile, îi oferi totodată guvernămîntul său din Bourgogne şi o asigură şi de ajutorul Normandiei. unde era guvernator cumnatul său, ducele de Longueville. Fă- cîndu-şi planul să fugă din Paris, regina se gîndi să-şi stabilească statul major la Saint-Germain, de unde putea declara război rebelilor şi primi din Normandia toate ajutoarele de care avea nevoie. Pentru ca acest plan să reuşească pe deplin, trebuia convins să ia parte la el şi ducele de Orleans, lucru greu de sperat, pentru că era iubit de Parlament şi-i plăcea să se ducă acolo.

Cînd se auzi că regina se pregătea să părăsească Parisul (căci secretele regilor nu pot fi niciodată ascunse), cîţiva mari seniori din Parlament se duseră la

ducele de Orleans şi-1 rugară că dacă regina pleca, el să rămînă alături de ei, să-i ajute în caz de nevoie şi să nu părăsească acel oraş mare şi frumos, care era Parisul, unde era atît de iubit în ciuda lui' Mazarin care, simţindu-se crunt jignit, poate că va încerca să se răzbune, fără milă, pe ei. Dar ducele de Orleans nu cuteză să profite de această situaţie şi să devină stăpînul Parisului, pînă la majoratul regelui. Ca să-i răsplătească pe magistraţi pentru încrederea arătată, nu voi, pentru nimic în lume, să fie de acord cu propunerea reginei ; şi cînd ea îi vorbi despre planul ei, el făcu tot ce-i stătu în putinţă pentru a o face să şi-1 schimbe. Dar regina îl rugă, îl imploră, îl conjură în numele prieteniei care existase întotdeauna între ei, să n-o părăsească într-o situaţie atît de dificilă, spunîndu-i — printre altele — că dacă el nu voia s-o ajute, va fi nevoită să apeleze la prinţul de Conde, decît să se mai expună, în continuare, jignirilor, ofenselor şi ameninţărilor Parlamentului. Ducele de Orleans, moale din fire, şi care mai avea şi un favorit ce nu voia pentru nimic în lume să se certe cu Curtea, se văzu nevoit să-i facă reginei pe plac. Imediat, Ana de Austria hotărî ziua plecării şi dădu ordinele necesare. Cei care cunoşteau acest secret, erau oameni de încredere şi ştiură să-şi ţină gura. Ducele de Orleans nu suflă o vorbă nici soţiei, nici fiicei sale ; domnul Prinţ ascunse cu grijă taina plecării, atît surorii, cît şi mamei sale. Dar, cu toată această mare discreţie, tot se răspîndi în Paris zvonul că regina pune ceva la cale. Parlamentul se sperie ; toată lumea se întreba despre ce anume putea fi vorba şi nimeni nu izbutea să afle ceva sigur. Seara. în ajunul Bobotezii, m-am dus, ca de obicei, la regină. Am găsit-o în cabinetul cel mic, privindu-şi liniştită copiii care se jucau. După cîteva minute, doamna de la Tremouille îmi făcu un semn din ochi, cum că ar vrea să-mi spună ceva. Această doamnă, care nu era prea isteaţă, îmi şopti :

— Prin Paris circulă zvonul, cum că regina ar pleca la noapte !

Am rămas uluită auzind aceste vorbe. Văzînd însă cît de liniştită era regina, n-am crezut-o, am ridicat din umeri şi i-am spus doamnei de Tremouille că ştirea mi se părea, pur şi simplu, ridicolă. Regina a fost tot timpul serii la fel de calmă şi poate mai veselă ca de obicei. Prinţii şi ministrul veniră s-o vadă, dar stătură foarte puţin, pentru că erau invitaţi să ia masa la mareşalul de Gramont care, în fiece an, în seara de ajun a Bobotezei, oferea celor de la Curte o masă. Rămasă singură, regina ne mărturisi că a doua zi se va duce la Val-de-Gfâce. Micul Monsieur, după ce veni să-i spună noapte bună, o puse să-i tăgăduiască cum că-1 va lua şi pe el la mănăstire. Rămasă numai cu regele, regina tăie o prăjitură mare, care se afla pe masă, în cinci bucăţi şi ne făcu cinstea de a o împărţi cu noi, adică cu mine, cu sora mea şi cu doamna de Bregy, singurele care îi mai ţineam companie. După asta, am început să vorbim despre masa pe care, peste două zile, urma s-o dea marchizul de Villequier, căpitan al gărzilor ; regina făcu ea însăşi lista celor ce urmau să ia parte la această masă, adăugind că va porunci să fie chemaţi şi violoniştii domnului Prinţ, ca să ne distreze cu muzica lor. Pînă la urmă, a izbutit să ne înşele atît de bine, încît am început să rîdem cu hohote, toate, patru, de cei care lansa**seră zvonul cum că majestatea sa se pregătea să pără**sească Parisul. Cum se făcuse foarte tîrziu, regina începu să se dezbrace, pregătindu-se de culcare. Cînd fu gata să se vîre în pat, în odaie intră Beringhen, primul ei scutier, pe care ea trimisese între timp, să-1 cheme. Cînd îl văzu, îl trase într-un colţ şi-i porunci să pregătească trăsurile regale. Apoi, tot atît de calmă, se vîrî în pat. După ce ne-am luat rămas bun de la regină, am plecat fiecare la casele noastre. Imediat ce-am ieşit din Palat, porţile acestuia s-au închis, cu porunca de a nu mai fi deschise pentru nimeni. Regina s-a ridicat din pat, s-a îmbrăcat, i-a împărtăşit cameristei sale — care dormea în aceeaşi

odaie cu ea — secretul păstrat cu atîta grijă, poruncindu-i să înghesuie în cîteva cufere, cele necesare plecării. Mareşalul de Villeroy — pus în sfîrşit şi el la curent cu acea taină — îl lăsă pe rege să doarmă pînă la trei dimineaţa ; apoi îi trezi, şi pe el şi pe micul Monsieur, îi îmbrăcă şi-i urcă în trăsurile care aşteptau la poarta grădinii Palatului Regal. Regina se urcă în aceeaşi trăsură cu copiii ai şi cu Monsieur. Cele patru persoane regale fură urmate de mareşalul de Villeroy, de Villequier şi de Guitaut, căpitani ai gărzilor reginei, de Comminges, locotenent al gărzilor reginei, şi de doamna de Beauvais, prima sa cameristă. Coborîră mai întîi o scăriţă tăinuită ce ducea din apartamentul reginei direct în grădină, apoi se urcară în trăsurile ce-i aşteptau gata de plecare. Ajungînd la Cours, aştep- tîndu-i pe ducesa de Orleans şi pe prinţul de Conde care trebuiau să sosească şi ei cu familiile şi cu slujitorii lor. Mazarin mai rămase o vreme, jucînd cărţi, pînă ce i se aduse la cunoştinţă că doamna de Senece plecase împreună cu nepoatele sale. Venind vremea să plece şi el, se urcă într-o trăsură, împreună cu cîţiva dintre cei mai buni prieteni ai săi, cărora abia atunci le spuse despre ce era vorba, şi se îndreptă în goana mare spre Cours, unde îl aştepta regina. Persoanele care nu fuseseră avertizate decît în ultima clipă de plecarea reginei, se înghesuiră, claie peste grămadă, în trăsuri, şi porniră valvîrtej după Curte, îngrozite la gîndul de a rămîne în Parisul asupra căruia urma să se reverse mînia reginei. Toţi cei care avură cu ce să fugă, fugiră cît putură de repede. Am fost şi eu avertizată, ca toţi ceilalţi, imediat după plecarea reginei. Unul dintre prietenii mei veni să mă ia, cu o trăsură cu şase cai ; dar eu "-am vrut să plec, fiind o fire din cale-afară de comodă : ţinînd mult la odihna mea. Madame a fost sculată în toiui nopţii, spre uimirea acesteia, şi, după ce i s-a spus despre ce era vorba, şi-a luat copilele, s-a urcat în trăsurile ce-o aşteptau şi s-a îndreptat, împreună

cu Mademoiselle, fata cea mare a lui Monsieur,către locul unde-i aştepta regina. Prinţul de Conde a făcut acelaşi lucru cu ai săi, cu singura deosebire că prinţesa-mamă s-a arătat foarte supărată pe el că-i ascunsese acest secret. Nora sa, speriată, nemaiavînd cînd să-1 îmbrace pe micul duce de Enghien, l-a luat aşa cum era, în cămaşă de noapte, plecând valvîrtej ca să îngroaşe rîndurile celor care-i aşteptau la Cours. Doamna de Longueville, care avea cu totul alte planuri, pretextînd că era însărcinată şi nu se putea deplasa, n-a vrut să plece, adăugind că nu putea părăsi Parisul fără ştirea soţului ei, ducele de Longueville. Regina se miră foarte tare, nevăzînd-o laolaltă cu familia sa, dar aflînd că era însărcinată şi nu se putea deplasa, îi dădu dreptate să rămînă. Apoi, fiind ocupată cu propriile sale probleme, nu se mai preocupă de lipsa doamnei de- Longueville, pe care nici aşa n-o iubea prea tare.

După ce se strînseră cu toţii la Cours, aşa cum le fusese înţelegerea, regina dădu semnalul de plecare, îndreptîn- du-se către Saint-Germain-en-Laye. Ajungînd acolo, regele, regina şi întreaga Curte se treziră fără slugi, -fără mobile, fără paturi, fără lenjerie, fără nimic din toate cele necesare unor persoane atît de suspuse. Regina se culcă într-un pat mizerabil, pe care cardinalul izbutise să-1 ducă cu cîteva zile mai înainte, în acel loc. Cu chiu cu vai, **SC** mai găsi un pătuţ pentru rege şi două paturi de campanie, unul pentru Monsieur şi altul pentru cardinal.; în noaptea aceea doamna ducesă de Orleans şi Mademoiselle dormiră pe paie. Toţi cei care urmaseră Curtea, avură aceleaşi soartă ; în cîteva ceasuri, paiele ajunseră atît de scumpe la Saint-Germain-en-Laye, încît nu le mai puteai găsi nici dacă le-ai fi plătit cu aur.

Cînd parizienii aflară despre plecarea regelui, a reginei şi a întregii Curţi, îi apucă o disperare fără margini. Lumea începu să se reverse pe străzi, încă de la cinci dimineaţa, să strige, să protesteze, să se lamenteze. Auzind că regina avea de gînd să asedieze Parisul şi să-1

înfometeze, m-am gîndit să plec în Normandia, căci la Saint-Germain- en-Laye în nici un caz nu mă puteam duce, fiindcă n-aveam nici unde sta şi nici unde dormi. Pe de altă parte, n-aveam nici curajul să rămîn într-un oraş asediat, unde poate că aveam să rabd de foame şi să îndur necazuri mari. Cum însă, între timp, poporul pusese stăpînire pe străzi, dedîndu-se la tot soiul de acte de sălbăticie faţă de cei care mai cutezau să părăsească oraşul, n-am mai avut curajul să ies din casă. La fel au făcut şi celelalte persoane de la Curte, care nu apucaseră să plece peste noapte. In această perioadă am avut tot felul de surprize neplăcute ; între altele, a trebuit să constat că persoanele care, cu opt zile mai înainte mă linguşeau şi se jurau că-mi sînt cei mai credincioşi prieteni, acum deveniseră cei mai cruzi persecutori.

Parlamentul, văzînd că regina avea de gînd să se răzbune asupra oraşului, îşi luă şi el măsurile sale de precauţie. Mai întîi, porunci burghezilpr să se înarmeze. Plecînd din • Paris, regina trimise o scrisoare primarului în care îi declara că nu voia răul poporului şi nici al burghezilor. Le mărturisea însă că fusese nevoită să fugă din pricina şicanelor şi răutăţilor Parlamentului, ale cărui im trigi şi înţelegeri cu duşmanii ţării, nu-i mai îngăduiau să trăiască în siguranţă la Paris.

In 7, de Lisle aduse Parlamentului şi tuturor Curţilor suverane din Paris, o hîrtie prin care li se interzicea să se mai adune şi li se poruncea să plece la Montargis. Compania refuză să se supună acestui ordin. Atunci regina interzise satelor din jurul Parisului de a mai aproviziona capitala. Nu mai avură voie să mai aducă nici pîine, nici vite. Parlamentul, luat prin surprindere, neştiind ce să facă, luă hotărîrea să trimită o deputăţie la regină ca s-o roage să le spună de ce fugise din Paris şi să-i numească pe cei care se înţeleseseră cu duşmanii Statului, ca să fie daţi în judecată. Acele persoane orgolioase începuseră a se teme atît de tare de răzbunarea suveranilor, încît unele dintre ele chiar se şi gîndiră să se retragă din Parlament. Alţii, mai curajoşi, făcură tărăboi în Marea

Cameră, pro- punînd să se dea o hotărîre împotriva lui Mazarin, prin care să se ceară alungarea lui, ca străin. Dar fură fluieraţi, ba chiar şi huiduiţi, pentru că, în situaţia în care ajunseseră lucrurile, cei cu scaun la cap voiau să evite nenorocirile ce-i ameninţau tocmai din pricina acelor confraţi ai lor a căror cutezanţă era cauza tuturor necazurilor.

Regina şi cardinalul refuzară să-i asculte pe deputăţii Parlamentului ; regina le trimise vorbă că nu trebuiau sâ se afle la Paris, ci la Montargis, unde primiseră poruncă să se retragă ; că-i sfătuia ca mai întîi să se supună ordinului regelui şi abia după aceea va vedea ce va face cu ei. Seara, deputăţii se duseră la cancelar, dar şi el le spuse exact acelaşi lucru, refuzînd să stea de vorbă cu ei. A doua zi, deputăţii aduseră la cunoştinţa Parlamentului, ceea ce li se spusese. Dar, aşa cum se întîmplă de obicei, disperarea le întări curajul şi, socotindu-se pierduţi, se hotărîră să recurgă la nişte lucruri extraordinare. Profitînd de ura pe care şi poporul, şi mai marii regatului o nutreau faţă de Mazarin şi dîndu-şi seama că nu puteau scăpa cu bine, decît făcîndu-i rău acestuia, se hotărîră să pună în practică maximele lui Machiavelli, care susţinea — după cite îmi amintesc eu — că nu trebuie să-i faci niciodată cuiva un rău, doar pe jumătate. Bazaţi pe această afirmaţie, dădură o hotărîre împotriva lui Mazarin, in care acesta era condamnat ca perturbator al liniştei publice, ca duşman al Statului şi al regelui său. In aceeaşi zi, Compania dădu ordin poliţiei să adune bani pentru apărarea Parisului. Ca să dea exemplu celorlalţi, magistraţii se autotaxară, fiecare consilier dînd cite cinci sute de livre. Toate Companiile suverane făcură la fel. Fiecare proprietar care avea poartă mare pentru trăsuri, trebuia să dea douăzeci şi cinci sau cincizeci de livre. Se adună astfel o mare sumă de bani destinată recrutării de trupe şi plăţii soldelor ostaşilor. Marchizul de La Boulaye

fu primul care primi sarcina, dea recruta trupe : în curînd, el a fost urmat de o mulţime de alţi mari seniori.

A doua zi, ducele de Elboeuf, care fugise la Saint-Germain-en-Laye, plecă de acolo, pretextînd că doamna de Elboeuf, mama sa, era bolnavă, şi veni la Paris ca să-şi ofere serviciile Parlamentului, cerînd să fie numit generalul armatei acestei Companii. Propunerea fu primită cu deosebită bucurie. Ducele de Bouillon — o adevărată capacitate atît în materie de război cît şi de politică — se afla în acea epocă la Paris, cerînd cu insistenţă să i se înapoieze Sedanul. Pe vremea lui Ludovic al XIII-lea, acest oraş îl salvase de la moarte, căci făcînd parte din conjuraţia lui Cinq-Mars, Richelieu acceptase să-1 ierte, cu condiţia ca ducele să-i cedeze Sedanul. După moartea Iui Richelieu, regina îi oferise în schimbul acestui oraş, moşii întinse şi castele, dintre care unele aparţinuseră răposatului rege. Dar el nu voia nimic decît Sedanul. Prinţul de Conde, deşi făcuse tot ce-i stătuse în putinţă să-1 ajute, nu izbutise. Căci, nefiind un om modest, ducele de Bouillon nu numai că cerea în locul Sedanului bogăţii uriaşe, dar mai pretindea şi titlul de prinţ, deşi tatăl său nu pretinsese niciodată aşa ceva şi nu fusese decît un simplu mareşal al Franţei.

Persoanele de la Curte care rămăseseră la Paris, erau singurele fiinţe demne de plîns : căci erau ameninţate sau să fie prădate, dacă stăteau în casă, sau să fie ucise, dacă îndrăzneau să iasă din casă. Pînă la urmă, nemaiputînd îndura această spaimă veşnică, am hotărît, împreună cu sora mea, să încercăm să fugim. Am luat-o cu noi şi pe una dintre prietenele noastre, care rămăsese la Paris şi cu care stăteam împreună. Am făcut tot ce-am putut ca să ieşim pe Poarta Saint-Honore, dincolo de care ne aşteptau nişte prieteni, cu care ne înţelesesem să ne scoată din Paris. Dar sărăcimea aflată lingă mănăstirea Capucinilor, văzînd că voiam să ieşim, ne sili să ne retragem în biserică, unde ne urmă vociferînd. Pînă la urmă ne obligă să ieşim din biserică şi

să ne îndreptăm către un corp de gardă, aflat la doi paşi de acolo. în nădejdea că vom găsi pe cineva cunoscut care să ne ajute. Dar soldaţii, care nu voiau să se pună rău cu poporul, nu numai că nu ne apărară, dar ne mai trîntiră şi nişte vorbe atît de deşucheate, încît n-am ştiut cum s-o luăm mai repede la goană, de astă dată către palatul Vendome. Numai că paznicul acelei case, în loc să ne ajute, ne trânti poarta în nas, tocmai în clipa în care mulţimea furioasă începuse a scoate pietrele din caldarâm şi a le arunca după noi. Luîndu-ne picioarele la spinare, am început să alergăm, cu moartea în suflet, pînă ce-am ajuns în faţa bisericii Saint-Roch. Am intrat înăuntru şi am îngenuncheat în faţa altarului, unde se oficia o mare slujbă. Cei care ne urmăriseră, se sinchiseră atît de puţin de ceea ce se petrecea în altar, încît o femeie se repezi la mine şi-mi smulse vălul de pe cap. strigînd că eram o mazarinistă şi că trebuia să fiu sfişiată în bucăţi. Speriată de moarte, m-am năpustit spre uşă ; dar sora mea, care îşi dădu seama de primejdie, se repezi după mine, mă apucă de mînă şi mă trase îndărăt, în biserică. Atras de zgomot, preotul ieşi în uşa altarului **şi** încercă să potolească mulţimea. Prefăcîndu-mă că vreau să mă spovedesc, l-am implorat să trimită pe careva după ajutor. Preotul trimise imediat după marchizul de Beuvron, vecinul meu, care veni în goană cu toţi ostaşii din garda lui şi cu o mulţime de oameni de treabă, ca să nc scape de primejdia în care ne aflam. Cînd m-am văzut acasă, trebuie să mărturisesc, spre ruşinea mea. că m-am îmbolnăvit din pricina spaimei prin care trecusem. Din ziua aceea n-am mai avut curajul să pun piciorul afară din curte. Dar cum spaima nu mă lăsa deloc din gheare, am rugat-o pe regina Angliei să mă ia sub ocrotirea ei, la Luvru. Ceea ce aceasta şi făcu — cu multă bunătate şi înţelegere — punîndu-mi la dispoziţie două dintre cele mai frumoase odăi, mobilate cu mobilele Coroanei. M-am retras deci imediat la Luvru, împreună cu sora mea, cu domnişoara de Villeneuve şi cu slujnicele mele. După ce ne-am văzut oarecum în siguranţă, ne-am apucat să ne

facem provizii de mîncare.

Dar, ca să revenim la treburile publice, doamna de Longueville. care rămăsese la Paris sub pretext că era însărcinată, nu rămăsese de fapt, decît ca să triumfe asupra reginei şi a ministrului ei şi — ceea ce pare într-adevăr de mirare — ca să se răzbune pe fratele ei mai mare, prinţul de Conde, de care nu era cîtuşi de puţin mulţumită. Firea ei, capabilă de mari planuri şi de şi mai mari pasiuni, îmbătată de glorie şi de dragostea pe care i-o purta prinţul de Marcillac, o împingea să săvîr.şească fapte datorită cărora să fie adulată şi ridicată în slăvi întocmai ca o regină. Patima acelei iubiri o făcuse să nu mai ţină seama de nimeni şi de nimic, să dispreţuiască fidelitatea conjugală şi să-şi uite îndatoririle ei de femeie şi de mamă. Mizînd pe marea ei frumuseţe, cît şi de faptul că era iubita unui bărbat deosebit de abil, de ambiţios şi de curajos, voia să aibă o soartă care s-o întreacă îri măreţie chiar şi pe regină şi care să sporească grandoarea familiei din care se trăgea. De îndată ce auzi că regina voia să plece din Paris, nu mai şovăi o secundă : se alie cu coad- jutorul Parisului, Paul de Gondi, care nu numai că să ajungă cardinal, dar rîvnea să-i ia locul lui Mazarin, de îndată ce acesta avea să fie alungat de Parlament. Şi astfel, cele două persoane, animate de aceleaşi sentimente, se treziră luptînd alături, fără să se gîndească totuşi că această înţelegere dintre ei nu putea ţine o veşnicie şi fără să le pese de necazurile şi de nenorocirile pe care le aduceau Statului.

După ce regina plecă şi doamna de Longueville se putu declara împotriva Curţii, îi chemă imediat la Paris pe fratele ei. prinţul de Conti şi pe soţul ei, ducele de Longueville. Cei doi prinţi, urmînd orbeşte poruncile doamnei de Longueville, care stătea ea însăşi pe marginea unei prăpăstii, plecară hoţeşte de la Saint-Germain-en- Laye, în noaptea de 10 ianuarie, şi ajunseră la porţile Parisului, înainte de răsăritul soarelui. Fură primiţi atît de norodul cît şi de burghezii acelui oraş

dezolat, cu o bucurie fără margini, fiindcă era un mare avantaj pentru parizieni să aibă, ca protector, un prinţ de sînge. Auzind de fuga celor doi, regina nu fu chiar atît de dezamăgită pe cît fură prinţul de Conde — care nu şi-ar fi închipuit, pentru nimic în lume, că fraţii săi se vor rupe vreodată de el — şi prinţesa-mamă, care-1 iubea pe prinţul de Conti, ca pe lumina ochilor ei.

Prezenţa prinţului de Conti potoli, în bună măsură, dezordinea şi zăpăceala ce domneau în Paris. Respectul datorat unui prinţ de sînge făcu ca groaza şi dezolarea să înceteze. Timp de două zile şi două nopţi nu auzisem altceva decît strigătul : „La arme !“ răcnit cu atîta furie, încît aproape că şi începusem a ne obişnui cu această serenadă, noaptea, şi cu această dulce muzică, ziua, deşi, tremuram din toate mădularele, ori de cîte ori îl auzeam. După ce sosi prinţul de Conti, am început să mă mai liniştesc, fiindcă nădăjduiam că va face totuşi ordine, în oraş.

Capitolul XXVI

1649. — Blocada Parisului. — Prinţul de Conti e ales generalisim. — Mînia lui Conde împotriva fratelui şi surorii sale. — Doamna de Longueville, la Primărie. — Bastilia se predă frondeurilor. — Parlamentul ridică şi el o oaste. — Raritatea alimentelor în capitală. — Poltroneria parizienilor. — Doamna de Longueville naşte la Primărie. — Moartea fiului doamnei de Rohan. — Inundaţiile din Paris. — Regina vrea pace, Conde vrea război. — Ducele de Beaufort introduce un convoi cu care cu griu, în Paris.

i

în timp ce noi muream de foame în Paris, oastea regelui a înconjurat şi a blocat oraşul, ocupînd toate

locurile pe unde era introdusă, în oraş, hrana. Mareşalul de Gramont comanda la Saint-Cloud, iar mareşalul Du Plessis la Saint-Denis. Parizienii sufereau de foame şi tremurau să nu fie prădaţi, fiecare ascunzînd prin diverse locuri şi prin biserici, tot ce avea mai de preţ. Tilhăria era în floare, crimele aşijderea. Te trezeai cu hoţii că-ţi răscoleau casa şi tu trebuia să taci mile, de frică să nu te omoare. Drepturile oamenilor deveniseră ceva ridicol. Toţi cei care mai aveau bani, erau obligaţi să plătească nişte taxe usturătoare. Multe persoane, pentru a scăpa din acest iad, încercau să fugă deghizîndu-se, mai ales femeile. Cînd ajungeau — dacă mai apucau să ajungă la Saint-Germain — aveau ce povesti celor' de acolo şi ar fi fost mai bine pentru ele să rabde foamea şi mizeria din capitală, decît să se expună rîsetelor şi bufoneriilor celor de la Curte, care nu se sfiiau să povestească în gura mare, ce păţiseră bietele femei şi în ce hal scăpaseră din mîna soldaţilor care păzeau Parisul. Din păcate, fugeau de dracu ca să dea peste tată-său, pentru că situaţia celor

din Saint-Germain era şi mai proastă. Nimeni n-avea bani, nu existau alte mobile decît cele pe care soldaţii le vindeau la piaţă, după ce prădau satele din jur. Pretextul acestui război civil era ura împotriva lui Mazarin. Glumele deocheate la adresa ministrului şi a reginei, erau de multe ori spuse atît de tare, încît le auzeau şi ei. Treburile mergeau din ce în ce mai rău, ducele de Bouillon şi marchizul de Noirmoutiers trecuseră de partea Frondei, iar ducele de Beaufort dăduse fuga la Paris, ca să ia şi el parte la luptă. Toţi trei fură declaraţi generali, sub conducerea prinţului de Conti, declarat de parizieni generalisim.

Prinţul de Conde se făcu foc, cînd auzi de

renghiul pe care i-1 jucase fratele său şi jură să se răzbune pe familia sa, care-1 lăsase deoparte. Bineînţeles că nu l-a cruţat pe frate-său pe care l-a ironizat în toate felurile, bătîndu-şi joc şi de chipul lui urît şi de cocoaşa din spinare şi, mai ales, de puţina minte pe care i-o dăduse bunul Dumnezeu.

Ducele de Orleans era mîhnit şi supărat de înjurăturile care-i ajungeau la ureche, fiindcă, în loc să rămînă la Paris, alături de Parlament, o ştersese cu regina şi cu Mazarin, la Saint-Germain.

Prinţul de Conti şi sora lui, doamna de Longueville, se mutară la Primărie, dorind să fie socotiţi ca ostateci ai Parlamentului şi ai oraşului; ducele de Longueville plecă în Normandia, al cărei guvernator era, pentru a-şi pregăti un refugiu, în caz de nevoie.

în 12 ianuarie, Conti porunci să fie luată cu asalt Bastilia, care, la început, păru că ar vrea să se apere, dar care, mai apoi, s-a predat de bunăvoie. Parlamentul a hotărît apoi ca, cu banii luaţi de la particulari şi cu cei găsiţi la Primărie, să înjghebe o oaste de paisprezece mii de pedestraşi şi de patru mii de călăreţi. Cei care se înrolară, nu ştiau nici să ţină o puşcă în mînă ; contele de Fiesque, care nu voise să treacă de partea regelui, ceru să i se dea comanda Arsenalului. Dar ducele de Elboeuf se opuse şi ceru să fie numit unul dintre prietenii săi. Ducele de Beaufort înaintă o cerere Parlamentului, în care ceru să fie absolvit de acuzaţiile nedrepte ce-i fuseseră aduse odinioară şi pentru care făcuse cinci ani de puşcărie, pe degeaba. Şi tot aşa cum Mazarin îl condamnase fără să-1 asculte, îl absolvi şi Parlamentul fără să-i ceară vreo dovadă a nevinovăţiei sale, mulţumindu-se doar cu faptul că era duşmanul neîmpăcat al cardinalului. Fu primit de toţi cu braţele deschise, mîngîiat şi căinat pentru tot ce îndurase, lăudat pentru curajul lui şi privit ca

un om care putea fi util tuturor, mai ales că era foarte iubit de norodul Parisului, ceea ce-i atrăsese din partea duşmanilor săi porecla de „regele halelor".

în 15 ianuarie, Parlamentul îi trimise reginei o scrisoare în care aceasta era rugată să-1 alunge de lîngă ea pe Mazarin. în 16 şi 17 ianuarie, fnareşalul de La Motte, cu vreo sută de călăreţi, înaintă către oştile regelui. Mareşalul Du Plessis îi ieşi înainte. Dar parizienii, din respect pentru rege, nevrînd să tragă ei primii, se retraseră.

în 21 ianuarie, generalii din Paris ieşiră cu oastea pentru a escorta un convoi de care pline cu grîu, pe care nu le mai găsiră, aşa că, din această curajoasă întreprindere, nu se aleseră decît cu un guturai general, pentru că afară era o vreme cîinească. Cum pîinea se scumpea în fiece zi, parizienii începură a tuna şi a fulgera împotriva tuturor celor pe care-i bănuiau a fi mazarinişti. Furia lor se transformă în adevărată turbare, căci, la un moment dat, se apucară să prade pînă şi mobilele regelui şi ale reginei, hainele, ba chiar şi lenjeria acestora. Iar numele regelui le deveni atît de odios, încît pajii şi valeţii acestuia erau alungaţi de către mulţime, cu huiduieli şi cu picioare în fund, din Palatul Regal. Ca să scape de ciomăgeală, bietele slugi se văzură obligate să-şi schimbe cît mai repede livrelele pe care le purtaseră pînă atunci. Prinţesa de Carignan şi fiica ei izbutiră să fugă din Paris cu un poştalion, luîndu-şi cu ele toate bijuteriile şi pietrele scumpe

pe care le posedau. Auzind acest lucru, Parlamentul trimise imediat oameni să răscolească toate casele celor care erau ataşaţi cardinalului, iar bancherul său primi o ciomăgeală zdravănă. Oamenii cu scaun la cap priveau cu mîhnire toată această debandadă, dar nimeni n-avea curajul să spună nimic. Primii bani pe care-i strînsese Parlamentul — aproape trei milioane de livre — erau pe ducă. Aveau absolută nevoie de alţii, aşa că începură a-i strînge. Preşedintele Novin dădu a doua oară, cincizeci de mii de livre. Urmîndu-i exemplul, o mulţime de persoane dădură şi ele sume importante. Bănuiesc însă că vă daţi seama,- că treaba asta nu le era deloc pe plac şi că ar fi preferat să fie şi ei nişte simpli particulari de la care nimeni să nu ceară nimic. Aşa, de pildă, ducele de Elboeuf trebuise să dea, împreună cu fiii săi. mai bine de patruzeci de mii de scuzi. Ducele de Beaufort, in fruntea a cinci sau şase mii de soldaţi, îşi făcu planul să atace satul Corbeil ; în ziua aceea, se afla călare pe un cal alb şi-şi împodobise pălăria cu un mănunchi de pene albe. Prinţul de Conti îl conduse pînă la una din porţile oraşului. Coad- jutorul, tot atît de bun soldat pe cît era do bun predicator, împreună cu prietenul şi ruda sa, ducele de Brissac, plecară şi ei împreună cu Beaufort. A doua zi, toată acea măreaţă oaste se întoarse cu buzele umflate, căci toţi acei ţărani amărîţi, adunaţi cu arcanul, îşi părăsiră generalii, la trei paşi de porţile Parisului ; din pricina laşităţii lor, ducele de Beaufort, care ardea de dorinţa de a se bate, nu cuteză să atace satul Corbeil. Căci prinţul de Conde, care era un soldat cu experienţă, lăsase acolo o mie două sute de oameni, ca să-1 păzească. Toată bravura acelor ţărănoi din oastea lui Beaufort se reduse la ,a pune mîna pe cîţiva boi şi pe cîteva vaci, vite pe care le mînară către Paris, spre bucuria norodului. Măreţele lor fapte de arme se încheiară cu această cucerire, de care prinţul de Conde rise de se prăpădi, povestindu-i-o reginei. Dar, din păcate, regina nu mai rîse deloc, cînd auzi că ţăranii din împreju-

31» 12

rimi o ştergeau frumuşel noaptea, pe sub nasul santinelelor şi-şi vindeau la Paris produsele, luînd pe ele bani frumoşi. Burghezii, care pînă atunci nu ştiuseră ce sînt lipsurile, erau la fel de mîndri ca şi mai înainte, căci aveau tot ce le trebuia.

Prinţul de Conti şi Parlamentul se înţeleseseră cu Spania să conteze pe armata acesteia, cînd a lor le va lipsi. Sigur că-şi băteau joc de ameninţările lui Mazarin care le trimisese vorbă că se va împăca cu ducele de Lorena şi că Pigneranda, ministrul de război al Spaniei, urma să vină la graniţă să trateze cu el. în timp ce ducele de Orleans trata cu Parlamentul, în timp ce coadjutorul Paul de Gondi, Châteauneuf şi alţii duceau şi ei tratative să-1 atragă pe Monsieur de partea lor, deci în timp ce toată lumea trata, doamna de Longueville, sufletul partidului parizian, născu la Primărie un băiat ce primi numele de Charles-Paris [LXI]. Şi, în ciuda situaţiei în care se afla, deşi de o constituţie destul de delicată, nu înceta o clipă să tragă cu urechea, să spună ce avea de spus şi să se agite. Micul Tancrede[2], fiul doamnei de Rohan, se afla la Paris, unde nădăjduia să fie ajutat de careva. Prinţul .de Conde, vîrîndu-se în afacerile doamnei de Rohan, o măritase pe fata acesteia, împotriva voinţei mamei sale, cu Henri de Chabot. Tancrede se apropie atunci de Parlament, care-1 luă sub aripa sa ; mai tîrziu, părinţii răposatului duce de Rohan îl recunoscură ca nepot al lor, ba chiar găsiră că era foarte avantajos, pentru ei ca fiul doamnei de Rohan să continue numele fiului lor mort şi închiseră ochii în privinţa tatălui, despre care nu ştiau nimic, cu atît mai mult, cu cît mai aveau şi alte exemple de copii care

---

LXI Acest copil a fost botezat de primarul Parisului, în numele oraşului. De aici, numele de, Paris adăugat celui de Charles.

Doamna de Rohan voia să-1 recunoască pe acest băiat ca fiu al ei, ca s-o poată dezmoşteni pe fiica sa care se măritase, împotriva voinţei sale, cu Hepri de Chabot.

purtau numele şi blazoanele unor familii **de neam mare, fără să se ştie prea bine cine le era tatăL Dar toate nădejdile pe care şi le puseră ai săi în tînărul Tancrede, se spulberară, fiindcă băiatul — care nici nu ieşise încă bine din copilărie — pieri într-o luptă pe care parizienii o susţinură în preajma oraşului lor. Băiatul muri ca un Viteaz, bătîndu-se ca un leu şi chiar dacă nu era fiul marelui căpitan, care fusese ducele de Rohan, era în mod sigur băiatul vreunui gentilom, ce nu părea să fi fost deloc lipsit de măreţie şi de curaj. Bunica lui, bătrîna ducesă de Rohan, care-şi pusese toate nădejdile în el, fu distrusă cînd află că se prăpădise. Cei ce păreau a-i fi bunici, vrînd să-1 adopte, îl regretară enorm ; întreaga familie, în afară de sora sa, fu cumplit de mîhnită. Poate că glasul sîngelui îi făcu să verse lacrimi amare, poate că o crezură pe mamă că nu-şi înşelase bărbatul şi că, în realitate, copilul fusese totuşi băiatul ducelui de Rohan. Adevărul e că toată lumea observase că ducesa de Rohan, mama băiatului, era însărcinată pe vremea cînd mai era încă împreună cu soţul ei, la Veneţia.**

Nu peste mult, sărăcia începu a se face simţită şi la Paris, unde cel mai greu o duceau cei sărmani. Toate produsele se scumpiseră. Şi fiindcă un rău nu vine niciodată singur, în acel an apele crescură, Sena ieşi din matcă şi Parisul părea a fi o a doua Veneţie. Mergeai pe stradă cu barca. Dar apa în loc să înfrumuseţeze oraşul, dimpotrivă, îl urîţea şi-i incomoda grozav pe bieţii parizieni. Noroc că natura a avut- grijă să pună ordine în toate. Ceea ce slujeşte de podoabă în unele locuri, poate deveni de o urîţenie cumplită în altele. Nemaifiind închisă în matca sa, Sena — acest rîu frumos care constituia bogăţia şi frumuseţea

Parisului — distrugea, prin apele sale revărsate, oraşul, pe care acum îl scălda mult mai mult ca de obicei şi-1 lipsea de foloasele pe care le avea de pe urma sa, cînd curgea domoală în albia ei naturală. în timp ce la Paris se înmulţeau calamităţile, la Saint-Germain se înmulţeau Consiliile. Regina şi Monsieur voiau pace. Cardinalul voia să părăsească Franţa, pentru a nu şubrezi autoritatea regelui. Prinţul de Conde, în schimb, voia război. O ţinea întruna că voia să-i înfrîngă pe parizieni, ca pe nişte poltroni ce erau, şi pe generalii lor, în cap cu frate-său, prinţul de Conti, ca pe nişte ticăloşi care se ocupau doar de intrigi şi de calomnii. Parlamentul, aflînd că regina era dispusă să pună capăt răzmeriţei, se arătă întru to tul de acord cu ea, cu condiţia să-1 izgonească pe Mazarin. Or, Ana de Austria tocmai asta nu voia.

între timp, generalii frondeuri aflară că oastea regelui se pregătea să atace Charentonul, una dintre cele mai sigure treceri ale lor, pe unde erau introduse mărfurile în Paris. Aşa că trimiseră acolo o garnizoană puternică şi un om viteaz, care să apere Charentonul. Generalii — care de la distanţă se dovedeau a fi foarte curajoşi — făgăduiră să vină în ajutorul celor de la Charenton, deşi, după părerea mea, ştiau dinainte că nu vor mişca un deget. Şi iată că prinţul de Conde, spaima parizienilor, se năpusti în 8 februarie, ca un torent care ia totul în cale, asupra Charentonului, sat întărit, baricadat şi apărat de soldaţii cei mai curajoşi. Ducele de Orleans făcea şi el parte din oastea regelui, împreună cu toţi cei de la Curte care erau în stare să ţină o spadă în mînă. Oastea nu era mare, doar vreo şase mii de oameni, dar era o oaste călită, iar numele celui care o conducea îi sporea şi mai mult

prestigiul. Obişnuit cu victoriile, prinţul de Conde puse mîna, cît ai clipi, pe Charenton, trecu prin foc şi sabie întreaga garnizoană de două mii de oameni şi-l ucise pe Clanleu, comandantul ei, care preferă să moară eroic în luptă, decît în mod laş, pe eşafod. După această ispravă, prinţul de Conde mai avu şi vreme să-şi strîngă oamenii şi să-i aranjeze în poziţie de luptă, înainte ca oştirea Parisului să fi apucat măcar să iasă din oraş. După ce ajunseră faţă în faţă, cele două armate stă tură o vreme să caşte ochii una
la cealaltă, fără a face vreo mişcare, fiindcă oştirea Parisului n-avea intenţia să atace armata regelui şi nici curajul de a rezista în faţa oştirii prinţului de Conde, unde cei mai amărîţi ţopîrlani erau nişte Cezari şi nişte Alexandri, în comparaţie cu cei mai buni soldaţi din oştirea Parisului.

Aşa că această oaste mare, dar complet nepregătită, nu ieşi nici moartă din adăposturile unde se vîrîse, undeva în dosul ultimelor case din Picpus[LXII] ; după bătălie, oastea regelui se retrase glorioasă şi mulţumită, iar oastea Parisului, ruşinată de a nu fi dat altă dovadă de vitejia ei, decît printr-un potop de înjurături şi de ameninţări. Cu această ocazie, ducele de Châtillon fu rănit mortal. Chiar şi prinţul **de** Conde fu uşor rănit. Tînărul duce fu plîns şi regretat de toţi cei care-1 cunoşteau şi toată lumea l'u profund impresionată de soarta lui. Soţia sa, frumoasa ducesă de Châtillon, care se măritase cu el din dragoste, plînse şi se jeli mult prea tare pentru a-i putea convinge pe cei din jur că durerea ei era sinceră, mai ales de cînd aflase că bărbatul ei o

LXII Mai bine de cincizeci de mii de oameni ieşiţi din Paris, se aşezară în poziţie de luptă pe cîmpia ce se întindea între Picpus şi rîu, dar luară parte doar cu privirea la bătălia ce avu loc în valea Fecamp, uitîndu-se cum zece mii de oameni ai regelui îi pun pe goană pe ai lor, fără a cuteza să înainteze ca să le vină în ajutor (n.ed.fr.).

înşela cu neruşinare, motiv pentru care de mult nu-1 mai putea suferi.

După această înfrîngere, generalii Parisului fură nevoiţi să înghită ocările burghezilor şi nemulţumirea oamenilor de rînd, pentru că datorită incompetenţei lor pierduseră Charentonul, o cale sigură pe unde se puteau aproviziona ; nemairămînîndu-le decît una, cea din Brie-Comte-Robert, toţi erau speriaţi că vor muri de foame. în seara zilei de **9** februarie ducele de Beaufort părăsi oraşul, pentru a întîmpina, la Etampes, convoiul cu care cu grîu şi cu vite, de care parizienii aveau atîta nevoie. în drum spre Paris fu atacat de trupele comandate de mareşalul de Gramont, care nu cuteză totuşi să continue lupta, fiindcă, între timp, norodul Parisului ieşise afară din oraş şi se năpustise în ajutorul prinţului lor iubit. Acesta, dînd dovadă de un curaj fără pereche, apără ca un leu grînele, boii, şi oile pe care le adusese cu atîtea sacrificii, parizienilor.

în 12 februarie, la Poarta Saint-Honore, se prezentă un crainic al regelui, îmbrăcat într-o mantie scurtă, fără mîneci, de catifea albastră, brodată cu flori de crin din fir de aur, ca o tocă de catifea neagră pe cap, iar în mînă cu un baston îmbrăcat în catifea de aceeaşi culoare, brodat cu crini de aur. Căpitanul de la poartă îi spuse că nu putea să-1 lase să intre fără consimţămîntul prinţului de .Conti. Parlamentul se adună imediat, ca să hotărască dacă să-1 primească sau nu pe crainic. Pînă la urmă, hotărîră să nu-1 primească şi-i rugară pe avocaţii regelui să se ducă la Saint-Germain şi să-i spună reginei că regele nu avea obiceiul să trimită crainici decît duşmanilor .săi ; că ei nu erau duşmani, ci supuşii majestăţii sale ; că din pricina asta refuzaseră să-1 primească pe crainic şi că, pentini a afla ce anume dorea regele de la ei, vor trimite imediat o deputăţie la Saint-Germain. Această atitudine plăcu în mod deosebit Curţii, mai ales că deputăţia se dovedi a fi foarte respectuoasă şi gata să accepte propunerile de

împăcare, pe care toată lumea o dorea cu ardoare.

Am să întrerup deocamdată aici negocierile dintre Parlament şi Curte, pentru a vorbi puţin despre situaţia dezastruoasă din Anglia şi despre crima pe care au săvîr- şit-o cîţiva dintre supuşi faţă de regele lor. Situaţia familiei regale din Anglia era, într-adevăr, în acea epocă, demnă de milă. Persecutată de unii curteni, trădată de alţii, nu mai putea spera nici un ajutor de la cei care-i erau prieteni şi care, prin forţa împrejurărilor, şe văzură obligaţi s-o părăsească. Războiul civil din propria sa ţară o împiedica pe Ana de Austria să-1 ajute pe regele Angliei, faţă de **care se simţea obligată şi faţă de care mărturisise că nutrea o deosebită simpatie. Dar, din păcate, o simpatie infruc- toasă, pentru că, practic, nu putea face nimic pentru el, fiind legată şi de mîini şi de picioare de situaţia deosebit de grea din propria ei ţară. Părăsit de toţi, regele fu adus, în sfîrşit, la Londra, din insula Wight, unde fusese ţinut prizonier vreme îndelungată. Tradus în faţa instanţei de judecată, înalta Curte îl găsi vinovat de trădare de patrie şi-l condamnă la moarte. Regina Angliei, care se afla la Luvru, trecea prin chinurile iadului. După ce şi-a vîndut aproape toate bijuteriile pentru a-i trimite bani soţului ei, pe care se străduia să-1 ajute pe toate căile, s-a văzut obligată să renunţe şi la ultimele diamante pe care le mai avea, ca să-şi procure cele necesare traiului, în Parisul asediat. Lipsită de ajutorul Anei de Austria, care trecea ea însăşi printr-o etapă foarte grea, regina Angliei a fost nevoită, pînă la urmă, să ceară ajutor Parlamentului Parisului, pentru a nu muri de foame şi de frig. Toţi mai marii acestei lumi, care se cred sortiţi unei puteri veşnice şi care îşi**

închipuie că măreţia, distracţiile şi slava lor deşartă nu se vor sfîrşi niciodată, ar trebui să mediteze adine asupra acestui lucru şi să-şi scoată din cap astfel de idei. Mizeria la care s-a văzut împinsă această mare regină, era groaznică, dar ea n-a însemnat nimic în comparaţie cu durerea pe care a simţit-o văzîndu-şi soţul ucis.

încă din timpul asediului Parisului, regina Angliei era cumplit de îngrijorată pentru că nu mai primise veşti de la bărbatul ei, despre care ştia că fusese dus la Londra, unde era păzit cu mare grijă, motiv pentru care regele nu-i putea scrie ; şi cum, de obicei, cînd eşti gata să te îneci, te agăţi pînă şi de un pai, regina Angliei îşi închipuia că nu primise nici o veste.de la soţul ei, din pricina tulburărilor din Franţa care-i împiedica pe curieri să ajungă la Paris. în vremea asta, Carol I fusese chemat în faţa înaltei Camere a Parlamentului, să se disculpe de acuzaţiile aduse,
cum că şi-ar fi trădat ţara şi că ar fi ridicat sabia împotriva supuşilor săi. Fără să răspundă la asemenea acuzaţii răuvoitoare şi neadevărate, Carol I o ţinu întruna că înalta Cameră nu avea căderea de a-i judeca pe regi şi că, conform legilor în vigoare, Parlamentul nu-1 putea trata astfel. Dar preşedintele Camerei, de îndată ce regele vorbi despre legi, justiţie şi drept, îi răspunse că, din moment ce nu mai era decît un simplu întemniţat, nu mai avea dreptul să conteste puterea înaltei Camere.- Adus de nenumărate ori în faţa judecătorilor săi, copleşit de calomnii şi de insulte, refuză toate propunerile umilitoare care i se făcuseră ; şi cum nu mai avea nici puterea de a mai rezista, nici bani, nici prieteni, nici oştire care să-1 apere, se trezi condamnat la moarte. După această cumplită şi

nedreaptă hotărîre, în 9 februarie 1649, la ora zece dimineaţa, regele fu dus de la Saint-James, pe jos, la Whitehall, însoţit de un regiment de infanterie, şi de un grup de soldaţi care băteau tobele. înainte şi după el mergeau cîţiva gentilomi, cu capul descoperit. în dreapta şi în stînga regelui se aflau sieurul Juxson, doctor în teologie, episcopul Londrei şi colonelul Thomlinson, care discutau cu el, ţinîndu-şi pălăriile în mînă. Ajuns la Whitehall, intră în odaia unde dormise pe vremea cînd fusese rege, iar de acolo, în cabinetul unde avea obiceiul să se închine, şi unde rămase vreme îndelungată ca să se roage Domnului. Refuză masa, pentru că, împărtăşindu-se cu un ceas mai înainte, băuse puţin vin şi socoti că atîta îi era de ajuns pentru a se înfăţişa Domnului. însoţit de Juxson, de Thomlinson şi de alţi cîţiva ofiţeri, ieşi, prin Sala banchetelor, în piaţa din faţa palatului, unde fusese înălţat eşafodul, îmbrăcat în întregime în negru. în mijlocul lui se afla butucul, iar alături securea. Mai multe companii de artilerie şi de cavalerie erau înşiruite de o parte şi de alta a eşafodului, iar în spatele lor un puhoi de lume care se înghesuia să asiste la această execuţie, ca şi cum ar fi asistat la, cine ştie ce spectacol. Urcîndu-se pe
eşafod, regele privi cu atenţie butucul şi-1 întrebă pe colonelul Haker, dacă nu i se părea că ar fi cam sus. Apoi **le** vorbi celor din jur cu atîta linişte şi resemnare, încît pînă şi călăul se simţi mişcat. Se socoti vinovat de moartea lui Strafford, căindu-se că-şi dăduse consimţămîntul să fie ucis pe nedrept.

La cîteva zile după moartea regelui, regina primi **o** veste falsă, cum că regele fusese dus din temniţă pe eşafod ; că voiseră să-i taie capul, dar că norodul se opusese. Cred că milordul Germain, ministrul ei, care ştia cît **de** gravă era situaţia regelui, voia s-o

pregătească pentru acea groaznică lovitură ; regina, istorisindu-ne ce păţise bărbatul ei, plîngea cu hohote ; apoi se potoli, mîngîindu-se cu nădejdea că poporul îl va salva, pentru că începuse a fi mişcat de soarta lui.

în 19 ale lunii, ea primi, în sfîrşit, vestea morţii lui Carol I, care nu-i mai putea fi ascunsă multă vreme. Răul atît de mare, de cumplit şi — de data asta — atît de sigur, o făcu pe regină să îndure cea mai crîncenă durere pe care o poate îndura o inimă omenească. Nefericita femeie plînse şi se zbătu, suferi şi zăcu bolnavă de moarte, dar pînă la urmă scăpă cu viaţă. Moartea, care părea să fie singurul leac menit să pună capăt suferinţelor sale, o opoli, ***„porque jamas muere un triste, quando conviene que muera"*** [LXIII] aşa cum spune un vechi proverb spaniol.

Mi-a mărturisit adesea ea însăşi, că s-a mirat cum de a putut supravieţui după acea nenorocire. Mai ales că ştia prea bine ce viaţă o aştepta de acum încolo. Pierduse o coroană, dar nu coroana o regreta ea cel mai mult, ci pe bărbatul ei, bun, drept, înţelept, demn de dragostea şi de încrederea supuşilor săi. Cea mai bogată regină din lume ajunsese într-o situaţie demnă de plîns, cu atît mai mult cu cît' nu vedea, pe mai departe, decît o suită de necazuri şi de mîhniri, toate menite s-o îngrozească. Fiind **femeie, îşi dădea seama ce pierduse şi cît de mult datora memoriei soţului ei pe care-1 iubise, de a cărui încredere 6e bucurase şi care o stimase şi o preţuise într-un mod cu totul deosebit. A purtat toată viaţa doliu după el, atît în ceea ce privea veşmintele cît şi în adîncul inimii sale.**

în prima zi, cînd a aflat vestea morţii soţului ei, n-am putut-o vedea, pentru că durerea i-a fost atît de mare, încît, pur şi simplu, s-a îmbolnăvit ; dar, după vreo două zile — cu ajutorul unui prieten de-

LXIII Pentru că un nenorocit nu moare niciodată, cînd vrea el **să** moară (span.), *

al meu — m-am dus s-o văd pe acea nefericită regină. Cînd m-a zărit, a izbucnit în hohote de plîns şi, printre suspine, mi-a poruncit să-i spun Anei de Austria că soţul şi stăpînul ei se prăpădise, numai pentru că nu i se spusese adevărul ; că o sfătuia să nu-şi ridice niciodată norodul în cap, chiar dacă îşi închipuia că are puterea de a-1 îmblînzi ; că norodul, cînd se dezlănţuia, nu mai putea fi îmblînzit cu nimic. Că soţul ei încercare acest lucru, dar că-1 încercase zadarnic ; şi că o sfătuia, mai ales, să-i asculte pe cei care-i spuneau adevărul şi nu pe cei pe care o linguşeau şi o minţeau : că era bine să se străduie ea însăşi să-1 afle, fiindcă necunoaşterea adevărului era lucrul cel mai primejdios pentru un rege, care-şi putea pierde şi capul, şi regatul, dacă nu-1 afla la vreme. Că dacă ţineam într-adevăr la regină, trebuia neapărat să-i spun aceste lucruri, făcîndu-i, în felul acesta, tuiul dintre cele mai de seamă servicii. Apoi încheie, transmiţîndu-i reginei cele mai calde urări de bine şi dîndu-mi cîteva porunci în legătură cu fiul ei, prinţul de Galles, devenit — în urma morţii tatălui său — rege fără regat.

Ducele de Yorck, cel de al doilea fiu al ei, în vîrstă de cincisprezece ani, după ce izbutise să fugă din Anglia, aşa cum v-am arătat, ajunsese în Olanda, iar de acolo în Franţa. Regina Angliei dorea ca regele şi regina Franţei să-1 recunoască pe fiul ei cel mare ca rege al Angliei, iar pe cel de al doilea, să-1 trateze cu stima cuvenită fratelui regelui. Aşa că mă rugă să vorbesc în acest sens cu Ana de Austria ; apoi, strîngîndu-mi mîna, îmi spuse — începînd din nou să plîngă — că pierduse nu numai un rege, ci în primul rînd un bărbat pe care-1 iubise şi un prieten pe

care-1 stimase, că nu se va consola niciodată cu moartea lui, că această amară despărţire va constitui un chin veşnic pentru ea.

Mărturisesc că lacrimile şi durerea acelei regine m-au mişcat mult. M-au impresionat, mai ales, sfaturile pe care mi-a poruncit să i le transmit Anei de Austria ; n-am uitat şi nu voi uita niciodată acea interesantă lecţie, atît pentru regi, cît şi pentru noi, ceilalţi, că dacă vrei să ştii cum trebuie să procedezi în viaţă, apoi trebuie musai să cunoşti adevărul, să-1 respecţi şi să n-ai altă lege în afară de el.

In aceeaşi zi, sora mea şi cu mine, însoţite de micul nostru servitor, am plecat din Paris, escortate de o trupă de cavalerie din regimentul prinţului de Conti, comandată de Barriere, acel gentilom despre care cred că am mai vorbit pe undeva, care-i era foarte ataşat prinţului de Conti şi care — după ce fusese unul dintre cei mai fideli slujitori ai Anei de Austria — acum se număra printre duşmanii ei. La Saint-Denis am fost primite de contele Du Plessis, care comanda oraşul în locul tatălui său, mareşalul Du Plessis. Contele ne-a oferit o masă bună şi un pat şi mai bun, iar a doua zi am ajuns, în sfîrşit, cu bine, la Saint-Germain. A trebuit să facem un mare ocol şi să trecem prin unele sate unde am văzut privelişti cutremurătoare. Multe din ele şi fuseseră părăsite. Casele erau fie arse, fie dărimate, bisericile prădate, iar cruzimile războiului îşi puseseră peste tot pecetea. Am găsit-o pe regină în cabinetul ei, împreună cu ducele de Orleans, prinţul de Conde, prinţesa de Carignan şi mulţi alţii. Curtea era atunci foarte mare, pentru că toţi cei care nu ţineau cu frondeurii, se retrăseseră lîngă rege. Apartamentul reginei — în afară de persoanele suspuse care se aflau la Curte — era plin de o mulţime de militari şi cred că n-am văzut niciodată atîtea mutre necunoscute ca atunci. Regina, se afla în mijlocul acelei mulţimi, care părea veselă şi liniştită. Nu părea să se teamă cîtuşi de puţin

de necazurile ce-o amenințau, deși oricine avea o fărîmă de minte și de judecată, își putea da lesne seama că veselia reginei era simulată, ca să nu dea apă la moară celor care o tot sîcîiau să-1 alunge pe Mazarin.

Cînd am plecat din Paris, aveam inima plină de tot ceea ce auzisem spunîndu-se în acel oraș, adică eram sigură că regina va pierde sau coroana, sau regența. Dar, ajungînd la Saint-Germain, am fost surprinsă să constat buna dispoziție de acolo și să aud glumele ce se făceau pe seama parizienilor, a frondeurilor și mai ales pe seama celor .ce se plîngeau de sărăcia norodului. în atmosfera de la Curte n-am mai putut să-mi manifest frica de acel partid puternic, de care se temea întreaga Europă. Și, ca să nu fiu luată în rîs, a trebuit să mă prefac și eu veselă, ca toți cei care luau în derîdere cele două tabere, dar care, de fapt, nu urmăreau altceva decît să tragă foloase cît mai mari din toată această dezordine și harababură.

Seara, după ce regina s-a retras în odaia ei, m-a chemat și mi-a poruncit să-i spun tot ce știam despre situația din capitală și despre starea de spirit din Paris. Cum eram nespus de tristă de tot ceea ce văzusem și auzisem, i-am istorisit totul, în amănunt, neuitînd să adaug tot ceea ce-mi spusese regina Angliei să-i transmit. Că cei din capitală își închipuiau că regenta n-avea habar de nimic ; *fă* Mazarin o asigura că Parisul suferea cumplit și că, toți ticăloșii care se răzvrătiseră, vor fi în curînd obligați să cerșească milă și îndurare. Și totuși, regina știa ce se petrecea la Paris. Dar vrînd să pedepsească sau măcar să modereze excesul Parlamentului și nedorind să-și alunge ministrul, nu voia să cedeze pentru nimic în lume. îmi spuse și mie, ceea ce le mai spusese și altora, că era obligată să-1 țină pe Mazarin, de teamă să nu pățească' și ea ceea ce pățise regele Angliei ; că dacă l-ar alunga pe ministru, cum făcuse Carol I cu Strafford, după aceea s-ar putea să-i vină și ei rîndul. Că prinții, văzînd că nu mai avea

ministru, îi vor alege ei unul ; că, neîmpăcîndu-se cu această alegere, sigur că se vor ivi discuţii care vor degenera în certuri. Că, în sfîrşit, ea ţinea la Mazarin, că voia să-1 păstreze cu orice preţ, nu numai pentru că era mulţumită de felul cum o slujea şi de fidelitatea lui, dar mai ales pentru că era convinsă că, susţinîndu-1, va restabili autoritatea regală şi-i va împiedica pe prinţi să-i smulgă regenţa. Apoi, profund mişcată de moartea regelui Angliei, îmi spuse că, intr-adevăr, un asemenea sfîrşit trebuia să le dea de gîndit şi să-i facă să tremure pe toţi regii lumii. Dar că, în ce-o privea, ea nu făcea decît ceea ce era de datoria ei să facă şi că, deşi trăia în mijlocul unor asemenea furtuni, ea îşi simţea sufletul liniştit. Intr-adevăr, firea sa, care nu putea fi chiar atît de uşor tulburată, o ajuta să pară în ochii celor de la Saint- Germain — unde, evident, era păzită şi apărată de oştile regelui — de un calm imperturbabil.

în 22 sau 23 februarie, nunţiul papal şi ambasadorul Veneţiei veniră s-o vadă, unul din partea Papei, celălalt, din partea republicii veneţiene. în discuţiile avute, o îndemnară, cam prea categoric, la pace, şi vorbiră, cam prea cutezător, despre război. Regina se supără şi, întrerupîn- du-i. le spuse că se găsiseră destui care să vină să-i vorbească despre pace şi despre iertare, dar că nimeni nu venise să-i vorbească despre restabilirea autorităţii regale care s-ar fi dus de rîpă, dacă ea nu i-ar fi pedepsit pe rebeli şi nu i-ar fi silit să revină la îndatoririle lor.

în 25 februarie a sosit la Saint-Germain o delegaţie a Parlamentului. Primul preşedinte, care a vorbit la fel ca şi nunţiul papal, a fost tratat la fel ca el. Acesta se obişnuise să vorbească — cu multă cutezanţă — despre dezordinea din ţară, dezordine de care — zicea el — nu era **vinovat decît Mazarin, la adresa căruia nu se sfii să trîn- tească şi unele epitete destul de jignitoare. După ce isprăvi cu invectivele la adresa cardinalului, o rugă pe regină să facă ordine în**

Stat, să încheie pace şi să se înapoieze la Paris, bineînţeles, împreună cu regele. încheind, aduse vorba despre înţelegerea pe care unii se pregăteau s-o încheie cu Arhiducele ; dar că Parlamentul ţinea cu regele şi cu Statul şi că, slavă Domnului, dăduse destule dovezi de zelul cu care susţinuse întotdeauna autoritatea regală. Că zelul de care dăduse dovadă Parlamentul se vădise încă de pe vremea strămoşilor noştri, prin acea faimoasă hotărîre [LXIV] de care, făcînd apel la legea salică, se slujise, păstrînd coroana pentru augusta casă de Bourbon, iar acum se vădea prin grija pe care Compania o avea de a întări — în timpul minorităţii regelui — regenţa reginei-mame.

Regina şi domnul Prinţ îi răspunseră preşedintelui, arătînd că ei n-aveau nimic nici cu legea salică, nici cu regenţa. Cancelarul, mîniat foc, strigă cît îl ţinu gura, că nu Parlamentul, ci regele era stăpînul ţării, că, în această calitate, putea să dea oricîte ordonanţe poftea şi că Companiile erau obligate să-I asculte fără murmur. Dar toate acele cuvinte cutezătoare ale bătrînului magistrat, nu fură luate în seamă de Curte. Mazarin făcuse din acele injurii ceea ce făcuse Mitridate cu otrava care, în loc să-1 ucidă, ajunsese — din pricină că înghiţea zilnic cîte o porţie — să-i servească drept întăritor. La fel şi Mazarin ajunsese prin iscusinţa sa, să tragă foloase din blestemele şi înjurăturile publice. în primul rînd, se sluji de ele pentru a-i arăta reginei cît de mult era el în stare să îndure pentru ea, acceptând să fie victima nedreptelor învinuiri ale

---

LXIV în timpul Ligii, F-ilip al Il-lea, regele Spaniei, încercă să dăruiască fiicei sale coroana Spaniei; dar Parlamentul se opuse, făcînd apel la legea salică.

supuşilor regelui său ; în al doilea rînd, pentru a creşte în ochii prietenilor săi, dovedindu-le de ce sacrificiu era el în stare pentru regele său, dorind în felul acesta să şi-i apropie şi mai mult şi să se bucure de deplina lor încredere.

În aceeaşi seară, primul preşedinte şi preşedintele de Mesme veniră la regină, ca simpli particulari, adică neoficial, şi discutară îndelung cu Mazarin şi cu prinţii ; şi, în ciuda hotărîrii pe care Compania lor o dăduse împotriva cardinalului, îl tratară tot timpul pe aceasta ca pe primul ministru al ţării. Cei doi, îi făgăduiră reginei, înainte de a pleca, că-i vor trimite o nouă deputăţie pentru a discuta condiţiile păcii şi a-i cere grîu şi alimente pentru parizieni. Regina le spuse că, dacă vor da dovadă de fidelitate, le va aproba tot ce vor cere. De fapt, deputăţii, sub pretextul păcii, nu urmăreau altceva decît să obţină alimente pentru parizieni ; căci acestea începuseră a se scumpi şi norodul Parisului era ameninţat de spectrul foametei. într-adevăr, cea de a doua deputăţie izbuti să smulgă de la regină şi grîul, şi alimentele de care Parisul avea atîta nevoie. Ele reîmprospătară forţele fron- deurilor, dar nu le diminuară maliţia. Regina se căi amarnic că făcuse acest gest, pentru că scăpase ocazia de a-i supune pe parizieni prin foamete.

Deputăţii, ajunşi la Paris, raportară Companiei ce anume făcuseră. Primul preşedinte se alese cu o droaie de reproşuri, fiindcă discutase cu cardinalul. Magistraţii, auzind acest lucru, protestară atît de violent, încît în marea sală a Parlamentului se auzi un vuiet prelung, care se prelinse în curte, iar din curte în stradă. Toţi vrură să afle ce făcuse noua deputăţie. Şi cînd auziră că

primul preşedinte discutase cu Mazarin, se răzvrătiră pe faţă şi strigară în gura mare că ei nu voiau nici un fel de pace cu Mazarin ; ba unii chiar propuseră să se ducă Ia primul preşedinte să-1 prade ca să-1 pedepsească astfel pentru că discutase cu ministrul, urmărind, probabil, să se împace cu el.

O droaie de gură-casă fuseseră plătiţi ca să se ridice împotriva păcii. Frondeurii, care voiau ca pacea să li se datoreze lor, protestară şi. ei împotriva primului preşedinte, pentru a-1 speria şi intimida. Dar primul preşedinte, care dăduse dovadă de fermitate în nenumărate rînduri, dădu şi de data asta dovadă de un curaj fără margini, asigurînd norodul că nu-1 înşelase şi spunînd tuturora că-1 va izgoni pe Mazarin. Zarva potolindu-se, magistraţii hotărîră să trimită o nouă deputăţie la regină, cite şapte magistraţi din fiecare Cameră, ca să discute condiţiile păcii. Deputăţia dădu nădejdi celor bine intenţionaţi şi o făcu pe regină să creadă că lucrurile se desfăşurau conform înţelegerii. Ea nu putea să-şi închipuie că deputăţii vor cuteza să-i ceară ceea ce ea ştia sigur că nu le putea acorda.

După ce primul preşedinte fcj. isprăvi raportul, ieşind din galeria palatului Parlamentului, pentru a se duce acasă la el. se văzu atacat de o mare mulţime de oameni. Cum unul dintre cei de faţă îl ameninţă cu moartea, magistratul îi răspunse cu răceală :

— Amice, după ce voi muri, eu nu voi mai avea nevoie decît de şase picioare de pămînt, dar să vedem ce-ai să faci tu !

Şi fără să se grăbească, se duse la el acasă, pe deplin mulţumit de deputăţia pe care o trimisese la Palat. Dar dacă el era mulţumit, generalii nu erau cîtuşi de puţin, căci deputăţia aceea le displăcuse din cale-afară. Vedeau că conducătorii Parlamentului înclinau

către Curte ; că ei nu vor avea nici o contribuţie la încheierea păcii, care nu era nici pe gustul, nici pe măsura ambiţiilor lor. Se consolau însă cu ideea că, totuşi, pacea nu se va putea încheia fără ei.

Capitolul XXVII

1649. — Cucerirea oraşului Brie-Comte-Robert de către trupele regale. — Arestarea mareşalului de Rantzau. — Discuţiile de la Ruel. — Parlamentul îl exclude pe Mazarin. — Vînzarea mobilelor şi a bibliotecii lui Mazarin. — Revolta şi căinţa lui Turenne. — Pacea încheiată la Ruel, e blamată şi de curteni, şi de frondeuri. — Pretenţiile exagerate ale generalilor frondei. — Contele şi contesa de Maure. — Arhiducele chemat în Franţa de către prinţul de Conti, doamna de Longueville şi coadjutor. — Vînzarea mobilelor cardinalului continuă.

în timpul tuturor acelor negocieri, armata regelui cuceri Brie-Comte-Robert care era un adăpost bun pentru revoltaţi şi a cărui lipsă avea să-i deranjeze foarte mult. Pe de altă parte, parizienii trecură, pe sub nasul oştilor regelui, un convoi cu pîine din Gonesse, pentru că foamea dă curaj pînă şi celor mai fricoşi. Tot în acele zile, îl arestară la Saint-Germain, pe mareşalul de Rantzau *, bănuit că ţinea cu parizienii ; ş“i cum era guvernatorul oraşului Gravelines, Mazarin — ca să prevină eventualele necazuri pe care i le-ar fi putut face mareşalul — porunci să fie închis. Pînă atunci, Rantzau îl slujise cu credinţă pe rege. Dar constanţa nu-i o calitate specifică tuturor oamenilor. Aşa că, de îndată ce-a renunţat la ea, i s-a schimbat şi soarta.

în 2 martie, avocaţii regelui veniră la Saint-Germain

ca s-o anunţe pe regină de deputăţia Parlamentului. Fu ales ca loc al discuţiilor, castelul din Ruel, fiindcă se afla la jumătatea drumului, între Paris şi Saint-Germain.

Ducele de Orleans, prinţul de Conde, Mazarin, abatele de la Riviere şi Le Tellier se duseră la Ruel, unde se aflau

[1] Fu închis la Vincennes, acuzat că s-ar fi înţeles cu spanHU. deputăţii care primiseră ordin din partea Parlamentului să nu-1 admită la discuţii pe Mazarin. Châplatreux, fiul primului preşedinte, care aduse la cunoştinţă această poruncă, fu privit şi tratat cu multă asprime de către regină. Dar această asprime nu-i împiedică pe deputaţi să refuze să discute cu Mazarin ; faptul iscă o mare încurcătură şi sigur că-1 puse într-o situaţie dintre cele mai umilitoare pe domnul cardinal. Seara, aflîndu-mă în preajma reginei — care aştepta cu nerăbdare încheierea acestei dispute — Chamarante, primul valet al reginei, veni să-i spună că, din păcate, conferinţa fusese anulată, şoptindu-i la ureche şi pricina. Regina — care nu voia să arate cît era de afectată din pricina nedreptăţii pe care Parlamentul i-o făcea ministrului ei — rîse, apoi spuse :

— Dacă nu vom avea conferinţă, nu vom avea nici pace ! Cu atît mai rău pentru ei !

în timp ce conferinţa se împotmolise astfel, generalii veniră cu oştirea şi cu un tun, şi-şi stabiliră tabăra în cîmpia de la Villejuif, ameninţîndu-1 pe Mazarin şi încercînd să-1 sperie cu ura poporului, zicînd că de fapt poporul era stăpînul, şi nu Parlamentul. Faptul îl nelinişti într-adevăr pe Mazarin, mai ales că Parlamentul părea să fie întrutotul de acord cu sentimentele populaţiei şi ale generalilor, fiindcă deputăţii săi refuzau cu înverşunare să discute cu el.

A doua zi, cum aceştia erau pe cale de a pleca, din pricină că nu ajunseseră ia nici o înţelegere, ducele de Orleans, vrînd să aibă o contribuţie tot atît de

importantă la încheierea păcii pe cît avusese prinţul de Conde în războaiele purtate, găsi un mijloc de împăcare, susţinînd că dacă la această conferinţă nu participa primul ministru, apoi atunci nu trebuia să participe nici el, nici domnul Prinţ. Hotărîră deci că vor sta toţi trei deoparte şi că nu vor participa la discuţii decît cancelarul şi Le Tellier.

în vremea asta, parizienii continuau să vîndă mobilele- eardinalului ; biblioteca sa, adunată cu atîta grijă, fu risi-

pită şi pusă Ia dispoziţia tuturor celor care voiau s-o devalizeze. -

în 6, cardinalul făcu o scurtă călătorie la Saint-Germain, ca s-o pună la curent pe regină cu toate cele petrecute. Seara, după ce o părăsi, cum toţi cei care o înconjurau erau curioşi să afle noutăţi, regina spuse că lucrurile nu avansaseră cîtuşi de puţin, că n-avea nici o speranţă să obţină ce dorea, adică Parlamentul să revină la sentimente mai bune. Apoi adăugă cum că trăgea totuşi nădejde că, pînă la urmă, lucrurile se vor aranja. Dar deputăţii declarară că primiseră poruncă din partea Parlamentului, să ceară îndepărtarea ministrului. Ducele de Orleans se văzu obligat să ia, de mai multe ori,- partea lui Mazarin. în sfîrşit, pînă la urmă, conferinţa fu încheiată cu o comedie jucată cu multă abilitate : căci cei care cereau îndepărtarea ministrului, ştiau că nu vor obţine acest lucru şi — aşa cum am mai spus — poate că nici nu doreau prea mult îndepărtarea lui. în timpul acelei conferinţe, sosi o veste care-i făcu pe mulţi să-şi schimbe hotărîrile, care spori puterea regelui şi scăzu mîndria şi orgoliul parizienilor. Vicontele de Turenne — care comanda oastea regelui, din Germania, şi care cu puţin timp mai înainte trecuse de partea Parlamentului, din pricină că fratele său, ducele de Bouillon, era de

partea acestuia — fu părăsit de întreaga oştire, care — credincioasă regelui — îşi renegă comandantul şi se alătură lui Erlac, general german aflat în slujba Franţei. Lui Turenne nu-i mai rămăseseră decît două sau trei regimente, în care nu mai cuteza totuşi să aibă încredere; văzîndu-se fără putere, de Turenne se retrase, mîhnit şi singur, la Heilbrun.

In aceeaşi noapte — în care Mazarin rămase să doarmă la Saint-Germain — Turenne îi şi trimise o scrisoare lui Conde, în care — nefericit şi smerit — îl ruga să-1 ierte pentru ceea ce i se întîmplase. în plus, îl implora să-1 protejeze în continuare şi să intervină pe lângă Mazarin să-1 ierte.

Această veste, îi doborî pe parlamentari şi pe generali, fiindcă ei îşi puseseră mari speranţe în acea armată. Acest ajutor lipsindu-le, cardinalul crezu că acum avea un avantaj serios asupra adversarilor şi că-şi va restabili lesne autoritatea ; aşa că începu a fi mai curajos ; dar duşmanii săi, în ciuda necazului avut, nu cedară, pentru nimic în lume. Coadjutorul, vrînd să ascundă parizienilor vestea neplăcută, cu oastea din Germania, ţinu în aceeaşi zi, la Parlament, un discurs înflăcărat, oferind acestuia oastea lui Turenne, fapt ce incintă populaţia care habar n-avea cum stăteau, în realitate, lucrurile.

Mazarin, plin de speranţă şi de bucurie, se reîntoarse la Ruel ; aici îşi găsi însă duşmanii foarte bine dispuşi, şi nici pe departe atît de supuşi pe cît presupusese el. Două sau trei zile se pierdură cu şicanele pe care şi le făcură unii, altora. Existau ceasuri în care, în loc să se discute despre pace, se discuta despre război. Dar, în ciuda acestor variaţii de temperatură, îţi puteai da totuşi lesne seama că ambele tabere doreau acelaşi lucru. Moulevrier, un gentilom foarte preţuit şi care avea o minte foarte ageră, spunea că conferinţa ajunsese să semene perfect cu o boală care se înrăutăţeşte de obicei spre seară, dar care dimineaţa şi la prînz e mai mult decît acceptabilă.

Generalii — care nu-şi urmăreau decît propriile lor interese — sesizară faptul că regina se angajase ca pe tot timpul conferinţei să le dea parizienilor, în fiece zi, cîte o sută de muizi de grîu. Regina, crezînd că acea conferinţă nu va ţine decît trei zile, nu le făgăduise decît trei sute de muizi de grîu. Deputăţii, alarmaţi de faptul că după trei zile nu mai primiră grîul cuvenit, le spuseră prinţilor de Orleans şi de Conde că, în condiţiile astea, nu mai puteau discuta şi că-i rugau să le îngăduie să se retragă. Domnul Prinţ le răspunse de sus :

— Mă rog, domnilor, dacă n-aveţi împuternicirea necesară, plecaţi ; deşi sînt convins că veţi fi siliţi să vă reîntoarceţi !

După ce deputăţii îşi luară rămas bun şi ieşiră din odaia în care se afla Prinţul, ducele de Orleans îi spuse acestuia :

— Vere, dacă oamenii ăştia rezistă pînă la primăvară, se vor uni cu Arhiducele şi vor alcătui un partid atît de periculos pentru Stat, încît atunci mă tem că ne vom căciuli noi în faţa lor ! Să profităm de ocazie acum, cît îi avem în mînă, şi să încheiem pacea. Dealtfel, toţi oamenii de bine doresc acest lucru !

Deputăţii, care, la rîndul lor, nu ţineau deloc să plece, dădură de înţeles că celor doi prinţi nu le-ar fi prea greu să-i reţină. Pînă la urmă, hotărîră ca deputăţii să dea o fugă la Paris să-i asigure pe ai lor că grîul le va fi trimis zilnic, iar ei să se întoarcă repede îndărăt şi să continuie negocierile. Toate acele discuţii avură un rezultat atît de satisfăcător, încît, în dimineaţa zilei de 11 martie, mareşalul de Villeroy, care primise o scrisoare de la Ruel, veni s-o asigure pe regină că lucrurile mergeau bine ; pe la prînz, un curier al ministrului o vesti că pacea era ca şi încheiată şi că toate articolele fuseseră acceptate şi dintr-o parte şi dintr-alta.

Generalii Parisului fuseseră poftiţi să ia şi ei parte la discuţii. Li se dădură patru zile timp de gîndire, iar ducelui de Longueville, opt, din pricina depărtării, în nădejdea că-i vor putea arăta unele articole secrete menite să-1 mulţumească şi că-i vor flutura prin faţa ochilor şi altele, la fel de plăcute. Pacea fu semnată chiar în seara aceleiaşi zile şi numai după un ceas, regina şi primi vestea care-o bucură grozav.

Mai existară unele mici dificultăţi la semnarea păcii, dar pînă la urmă ele fură înlăturate şi războiul se isprăvi, în sfîrşit. Toţi cei de la Ruel se reîntoarseră la Saint-Germain, bucuroşi că se încheiase acea atît de rîvnită pace, afară de cîţiva, printre care şi doamna ducesă de Conde, pentru că nu participaseră la acea pace nici fiul ei, prinţul de Conti, nici fiica ei, ducesa de Longueville. Sigur că toţi cei care ţineau cu ea, erau la

fel de supăraţi, fiindcă nă- **dăjduiseră să-1 alunge pe Mazarin şi să se aleagă cu nişte avantaje foarte mari.**

Acea pace, atît de prost primită de unii, ar fi trebuit totuşi să-i bucure pe toţi. Cred că singura cu adevărat fericită era regina, care voise să îmblînzească Parlamentul şi să-1 oblige să-i acorde regelui respectul şi supunerea care i se cuveneau. Şi cum principalii magistraţi din acea Companie păreau a-i îndeplini această 'dorinţă, regina era destul de mulţumită. Din păcate, bucuria şi mulţumirea ei fură de scurtă durată. Poporul — după ce s-a liniştit în privinţa griului şi a hranei — nu s-a mai gîndit la lipsurile îndurate (care, la urma urmelor, nici nu fuseseră chiar atît de mari, încît să-1 oblige să rabde de foame), şi a început din nou — aţîţat de generalii nemulţumiţi — să tulbure liniştea reginei şi mai ales a celui care începea să spere că, în sfîrşit, instaurase liniştea în ţară.

După ce încheiară pacea, deputăţii Parlamentului — escortaţi de mareşalul de Gramont — se întoarseră la Paris, unde fură foarte prost primiţi şi de Parlament, şi de popor. Pacea încheiată cu Mazarin nu-i încîntase pe parizieni, pentru că nU-i încîntase pe cei care-i manevrau. Aţîţaţi de generali, începură a striga în faţa Prlamentului că mai curînd preferau războiul, decît ca duşmanul lor şi al ţării să rămînă în Franţa. Majoritatea celor din provincie cereau şi ei acelaşi lucru. Ducele de la Tremouille [LXV], marchizul de Estissac şi mulţi alţii începuseră a aduna

---

LXV*,[2] E vorba de ducele Henri de La Tremouile, duce de Thouars, mort în 1674.

Familia de La Tremouilles se înrudea prin alianţă, cu Ana Laval, fiica lui Guy al XV-lea, contè de Lavăi, cu Charlotte •Aragon, principesă de Tarente şi cu Francois de La Tremouilles, viconte de Thouars, mort în 7 ianuarie 1541,

trupe cu care să înfrunte — dacă ar fi fost cazul — ostile regelui. Doamna de La Tremouille — care era isteaţă şi ambiţioasă — voia ca soţului ei să i se recunoască titlul de prinţ, ca unul ce se trăgea din Charlotte de Aragon, moştenitoarea regatului Neapole[2]. Pentru a pune mîna pe acest titlu, socoti că ar trebui să-1 sperie într-un fel pe Mazarin. Şi cum erau mari seniori în ţinutul lor, bucurîndu-se de multă putere şi încredere, le fu uşor să-şi ridice supuşii împotriva lui Mazarin.

Această veste îl făcu pe cardinal să petreacă multe ceasuri albe. Prinţul de Conde, care se înrudea cu familia de La Tremouille — ca să nu fie socotit trădător — citi în Consiliu o scrisoare a prinţului de Tarente, fiul mai mare al ducelui de La Tremouille, în care-1 ruga să-i asigure pe rege şi pe regină de fidelitatea sa. Procedînd astfel, prinţul de Conde vru să arate celor din Saint-Germain **că** el nu era de acord cu pretenţiile rudelor sale.

Sîmbătă **13,** parlamentarii se adunară pentru **a citi cu** atenţie articolele incluse în tratatul de pace. Generalii făcură mare zarvă şi se plînseră de deputăţii care semnaseră acel tratat, fără consimţămîntul lor. Facţiunile **fură** toate de partea lor, încît primul preşedinte fu învinuit pe faţă că-şi abandonase partidul. Totodată, **trimiseră un** curier în Flandra, la doamna de Chevreuse şi la Arhiduce, ca să vadă dacă — în caz de nevoie — puteau **conta pe** ei, din moment ce se socoteau părăsiţi de Parlament în vremea asta, norodul strîns în jurul palatului Parlamentului, ştiind că tratatul de pace fusese semnat de Mazarin, dădu sfoară în ţară cum că erau în căutarea **unui călău** care să ardă acel tratat, ameninţîndu-1 **ca de obicei, cu** moartea pe primul preşedinte. Dar acesta, care era obişnuit cu asemenea ,,mîngîieri“, fără a face caz de ele, le trimise vorbă burghezilor să pună mîna **pe** arme şi **să menţină** cu orice preţ liniştea publică. Burghezii făcură ce li se poruncise şi generalii fură foarte supăraţi de rezistenţa primului preşedinte, rezistenţă care prilejui o serie de

conferinţe secrte acasă la doamna de Longueville. Această prinţesă, ca dealtfel mulţi alţii, era foarte nemulţumită **de** starea precară a afacerilor sale şi se străduia din răsputeri să-şi îmbunătăţească situaţia materială. Dar primul preşedinte nu putu face nimic, din pricină că prinţii aveau mult mai multă putere asupra poporului şi relaţii mult mai mari în Parlament. Aşa o că anunţă pe regină de toate cele petrecute, cerîndu-i totodată părerea cum să procedeze pentru a putea învinge piedicile ce i se puneau în cale, în ceea ce privea traducerea în fapt a tratatului de pace. Regina i-1 trimise pe Saintot *, căruia îi porunci să facă ce-o şti şi să înregistreze tratatul, făgăduind că după asta nu le va refuza generalilor nici una din cererile lor personale, dacă — evident — pretenţiile lor erau rezonabile. Generalii discutară toată noaptea de 14 spre 15, chemîndu-şi şi prietenii cei mai apropiaţi, pentru a-şi formula cererile menite să le satisfacă toate dorinţele personale.

A doua zi, Parlamentul se adună pentru a ratifica tratatul de pace şi pentru a încerca să impună liniştea în Franţa, în ciuda tulburărilor care o agitau. Dar facţiunile erau atît de puternice şi dificultăţile atît de mari, încît parlamentarii stătură în sală pînă la ora şase seara, înfruntând o opoziţie continuă. La ora zece, Saintot sosi la Saint-Germain ; regina tocmai mînca, dar el nu ţinu seama de asta ; intră în odaia ei şi-i spuse că parizienii acceptau pacea, cu condiţia ca aceiaşi deputaţi care luaaeră parte la conferinţă, să vină din nou şi să discute cererile prinţilor şi ale căpeteniilor Frondei şi să ceară modificarea cîtorva articole din tratatul de pace.

Deputăţii Parlamentului veniră deci din nou la Saint-Germain, dar cum generalii nu mai aveau încredere în deputăţii Parlamentului, îi rugară pe regină şi pe Mazarin să le îngăduie să-şi trimită şi ei deputăţii lor. Acordîndu- li-se acest drept, ei îi trimiseră la Saint-Germain pe ducele

[1] *Nicolas de Saintot,* consilier al regelui, maestru de ceremonii, mort în 1655. A purtat o serie de discuţii deosebit de însufleţite cu cei din Parlament, în legătură cu unele amănunte privind Conferinţa de la Ruel. Sosirea lui Saintot, însoţită de făgăduielile făcute de regină generalilor, a potolit pe loc spiritele şi a aplanat toate conflictele (n.ed.fr.).

Se Brissac, pe Barriere şi pe Creci ca să discute pretenţiile generalilor. Cei trei ajunseră la Saint-Germain în 18 martie şi, dacă te luai după cererile lor, se pare că erau gata să ceară întreaga Franţă.

Regina a fost cumplit de indignată de purtarea generalilor, căci — după cum mi-a spus mai tîrziu — tocmai acei oameni care voiseră să-i detroneze fiul, acum cereau fără ruşine răsplăţi şi recompense, cînd de fapt nu meritau altceva decît să fie pedepsiţi pentru faptele pe care le săvîrşiseră. Mazarin era şi el la fel de nemulţumit. Această hidră cu care se lupta de atîta vreme fără s-o poată doborî, îl deranja foarte tare. Şi cum toate acele cereri erau de fapt preţul răscumpărării sale se mîngîia cu gîndul că, rămînînd în postul de prim-ministru, va veni şi ziua cînd avea să la-o plătească cu vîrf şi îndesat, tuturor acelor hulpavi şi apucători. Cei care într-adevăr aveau dreptul să se plîngă erau curtenii credincioşi, care nu puteau fi răsplătiţi, aşa cum meritau pentru fidelitatea lor. Vedeau şi ei că ploua cu favoruri nu peste capetele lor, ci peste capetele celor ce se făcuseră vinovaţi de crima de lesmajestate. Sigur că inimile le erau pline de mînie şi de mîhnire, cu atît mai mult cu cît trebuiau să mai joace şi teatru şi să se prefacă veseli şi bucuroşi, şi la urma urmei chiar puteau să şi fie, fiindcă această pace se încheiase într-o vreme în care Franţa avea nevoie de ea, cum are nevoie un om de aer, ca să respire. Căci războiul dinlăuntrul ţării şi cel din afară ar fi dus Franţa de rîpă, fiindcă duşmanii de la graniţă n-ar fi lăsat să le scape ocazia şi să nu profite de dezordinea dinlăuntrul ţării. între timp, generalii, văzînd că prea săriseră peste cal cu cererile lor exagerate, declarară că dacă regina era dispusă să-1 izgonească pe Mazarin, ei nu mai

aveau nici o pretenţie şi că se mulţumeau doar cu cinstea de a fi adus un serviciu Statului.

Contele de Maure, fratele ducelui de Mortemart, din ilustra familie de La Rochefoucauld, fu desemnat de generali să propună reginei această alternativă. Sosi deci, **în 20 martie, la Curte, şi cum sosi declară că misiunea lui era să-1 pună pe goană pe Mazarin, care era duşmanul său de moarte şi despre care pretindea că-1 maltratase. Contesa de Maure, nepoata mareşalului de Marillac, era o femeie a cărei frumuseţe iscase pe vremuri multă vîlvă. Era însă deosebit de cinstită şi fără pată, generoasă, de o elocvenţă nemaipomenită, avea un suflet elevat, sentimente nobile, o deosebită isteţime şi o mare putere de pătrundere. în sinea ei, socotea că are motive să se plîngă de regină. Dar sensibilitatea ei exagerată o făcea uneori să nu mai ţină seamă nici de raţiune, nici de prudenţă. într-adevăr, contesa de Maure era supărată pe Ana de Austria, pentru că, după moartea mareşalului de Marillac, care fusese condamnat pe nedrept, regina refuzase revizuirea procesului. Cu toate plîngerile şi izbucnirile de mînie ale doamnei de Maure, regina îi spusese deschis că nu-i putea satisface dorinţa şi că soţul ei, contele de Maure — orice-ar face — nu va izbuti să-şi pună planul în aplicare şi să-1 alunge pe Mazarin. Dar contele — care avea o fire foarte răzbă- toare şi foarte hotărîtă — se decise să se ţină de capul lui Mazarin, pînă la exasperare. Bineînţeles că nimeni nu-1 luă în serios, ba unii dintre curteni îl mai luară şi peste picior. într-o seară, întorcîndu-mă dintr-o plimbare făcută la Maisons, regina mă întrebă rîzind, ce părere aveam despre bunul meu amic, contele de Maure, fiindcă într-a- devar eram foarte bună prietenă şi cu el, şi cu soţia lui. N-am rostit nimic jignitor, fiindcă nu voiam să-i dau apă la moară reginei. I-am răspuns doar, destul de**

rece, că domnul de Maure era demn de plîns, din moment ce se angajase să vină la Curte şi să ceară un lucru pe care ştia că nu-1 va obţine niciodată. într-adevăr, în prima şedinţă de Consiliu, hotărît cum era, îşi îndeplini punct cu punct misiunea care-i fusese încredinţată, făgăduind că generalii erau gata să renunţe la orice bogăţii, demnităţi sau guver- năminte, cu condiţia ca Franţa să scape de cel care fusese numit de popor „duşmanul Statului". Cancelarul, respin- gînd această propunere, îi răspunse că pacea fusese încheiată şi că toate urile şi animozităţile fuseseră abolite. Aceste vorbe n-avură alt rezultat decît că întîrziaTă pacea cu încă cincisprezece zile.

Conferinţele care aveau loc la Saint-Germain privind pretenţiile generalilor, fură întrerupte, din ' pricină că Arhiducele pătrunsese în Franţa. Duşmanii lui Mazarin îl chemaseră pentru a-1 împiedica pe primul preşedinte al Parlamentului să se înţeleagă cu Curtea. Dar cum spaniolii se izbiră de oastea lui Bridieu care părea mai mult decît hotărît să le ţină piept, se retraseră. Generalii, văzînd că aveau toate şansele să piardă şi puţina încredere de care se mai bucurau, ca să mai poată smulge cite ceva de la Mazarin, dădură o hotărîre prin care porunceau ca vîn- zarea mobilelor acestuia să fie continuată. Mazarin se supără cumplit, căci ţinea enorm la lucrurile sale şi, mai ales, la cele pe care le adusese cu atîta greutate din Italia. Palatul său era mobilat regeşte ; avea tapiserii, statui şi tablouri de o frumuseţe fără pereehe. Ca să nu piardă aceste lucruri, acceptă toate pretenţiile duşmanilor săi. Şi deşi generalii se prefăceau că luptă din răsputeri să-1 izgonească pe Mazarin, tratau în secret cu el şi-i făgăduiau toată amiciţia şi tot ataşamentul lor, cu condiţia să le satisfacă cererile. Şi iată şi cam ce pretenţii aveau :

Domnul prinţ de Cpnti cerea un loc în Consiliul regal şi un oraş întărit în guvernămîntul său din Champagne.

Cerea să, i le plătească prietenului său, domnul.de Marcillac, toate beneficiile din guvernămîntul din Poitou, care se ridicau la vreo patru sute de mii de livre, şi, în plus, un taburet la regină pentru soţia acestuia. Altui prieten al său, domnul de Saint-Ibal, cerea să i se plătească toate dobînzile la pensia lui de cinci mii de livre şi să i se dea o abaţie, ca să aibă un venit sigur. Mai cerea ca atît casele cît şi edificiile, publice sau particulare, care ţineau de abaţia Saint-Denis şi' erau situate în oraşul Saint-Denis să fie repuse în drepturile de care se bucuraseră pînă în ziua de 6 ianuarie 1648.

Cerea să i se plătească ducelui de Elboeuf banii necesari întreţinerii soţiei sale şi să i se dea guvernămîntul din Montreuil (pentru prinţul de Harcourt, fiul său), guver- nămînt vacant prin moartea contelui de Lannai, socrul său, care-1 cumpărase cu bani grei ; pentru contele de Rieux, celălalt fiu al lui Elboeuf, cerea plata sumei de o sută de mii de livre, ce urma să-i fie dată ca să se poată însura ; în plus, cerea să se acorde cîte o funcţie militară atît pentru contele de Rieux. cît şi pentru contele de Lislebonne, cel de al treilea i'iu al lui Elboeuf.

Domnul de Beaufort cerea să i se dea tatălui său guvernămîntul din Bretagne, pe care-1 primise ca zestre de la soţia lui. şi care-i fusese luat fără să i se mai dea echivalentul în bani ; sau să i se dea funcţia de mare maestru (adică de ministru) al mărilor. împreună cu guvernămîntul din La Rochelle pe care i-1 făgăduise însăşi regina, în schimbul guvernămîntului din Bretagne ; cerea de asemenea o despăgubire pentru toate casele şi castelele ce-i fuseseră dărîmate în Bretagne, o pensie pentru tatău său, precum şi o serie de bunuri ce-i fuseseră smulse printr-o hotărîre a Consiliului ; mai cerea reîntoarcerea.lui Beaupui, restabilirea lui în funcţia avută mai înainte, precum şi o pensie, iertarea celor care-1 ajutaseră să evadeze din închisoarea din Vincennes şi, mai ales, a domnului de Vau- griman.

Domnul de Bouillon cerea să i se înapoieze Sedanul,

dacă nu cumva regina nu dorea să-i dea în schimb suma echivalentă pentru acest oraş ; rangul făgăduit şi datorat stirpei sale ; dacă i se vor da alte domenii în locul Seda- nului, ele să fie specificate ca şi termenul la care urma să intre în posesia lor. Datoriile cerea să-i fie plătite cu bani peşin sau cu moşii. Mai dorea că domnului de Chaulnes să **i** se ia guvernămîntul din Auvergne, pentru care sigur **că acesta avea să primească nişte bani, şi acest guvernă- mînt să-i fie dat domnului de Bouillon.**

Domnul mareşal de Turenne cerea guvernămîntul din Alsacia împreună cu cel din Philisbourg, aşa cum i se făgăduise ; cerea de asemenea să i se dea *„Sank Forkic“* din Hagenau, precum şi alte castele pe care le avea regele în Alsacia ; să-i fie plătite dobînzile veniturilor, precum şi pensia făgăduită ; dacă regele mai păstra oastea din Germania, atunci să i se încredinţeze lui comanda ei.

Domnul mareşal de la Motte cerea guvernămîntul din Seurre sau un altul de aceeaşi valoare ; o sută de mii de livre pentru marchizul de Pouare ; ducatul de Cardonne care valora, cam cinci sute de mii de livre ; o sută de mii de livre care-i fuseseră dăruiţi de răposatul rege Ludovic al XIII-lea, în 1643 şi pe care nu-i mai văzuse ; de asemenea, să-i fie înapoiat regimentul de cavalerie care-i fusese luat, împreună cu domnii de Saint-Germain şi Montauban.

Ducele de Retz cerea restabilirea în vechea sa funcţie de general de galere sau plata în bani peşin a acestei funcţii.

Domnul de La Tremouille cerea comitatul de Roussillon ; sau dacă nu, atunci oraşele, forturile şi castelele, pă- mînturile şi senioriile din Villefrache, Villeneuve, Perusse, Flayac, Le Muac, Laroquebolac, Marcillac, Cassentieu, Cou- trava,

Saint-Antoine, Versueil, Compârie, Comboulas, Vasfeu, Sauveterre, Saint-Genest, Deribedon, precum şi alte pământuri şi seniorii din comitatul de Roussillon ; toate acestea, în virtutea faptului că fuseseră ale strămoşilor săi Frederic de Aragon şi Ana de Savoia, încă din 1482, după cum dovedeau actele de proprietate ; mai cerea să i se dea Amboise, Montrichard şi Blere, care ţineau de senioria din Amboise al cărui singur moştenitor era. Mai cerea comitatul din Guyenne, un vechi domeniu al familiei de La Tremouille, precum şi baronia din insula Bouchard, pe
care o vînduse răposatului cardinal de Richelieu, dar pentru care nu primise nici un sfanţ.

Domnul conte de Maure cerea Cordonul Albastru de cavaler, revizuirea procesului răposatului mareşal de Ma- rillac şi, dacă acesta era declarat nevinovat, să-i fie dată lui funcţia de locotenent al regelui, pământurile şi episcopia din guvemământul Verdun, iar dacă nu, cincizeci de mii de scuzi pe care răposatul mareşal îi plătise pentru acea funcţie de locotenent.

Urmărind cu atenţie toate aceste cereri, vă puteţi da seama şi domniile voastre dacă războiul fusese făcut pentru popor, pentru rege sau pentru alungarea lui Mazarin.

Dar să relumă firul povestirii şi să-i lăsăm să judece lucrurile, în lumina adevărului, pe cei care vor citi într-o zi* aceste *Memorii.*

CUPRINS

Doamna de Motteville de Sainte-Beuve **5**

Portretul reginei Ana de Austria făcut de doamna ie Motteville in anul 1658 **27**

Prefaţă de Frangoise de Motteville **34**

Capitolul I **37**

1641. — Starea înfloritoare a regatului la moartea lui Henric al IV-lea. — Influenţa nefastă a mareşalului d'Ancre. — Planurile reginei Maria de Medicis. — Intrigile ducelui de Luynes. — Richelieu, episcop de Luţon. — Caruselul din Piaţa Regală. — însurătoarea lui Filip al IV-lea al Spaniei cu Elisabeta de Franţa şi a lui Ludovic al XllI-lea cu Ana de Austria. — Toaleta acesteia din urmă. — Anturajul său. — Portretul regelui Ludovic al XIII-lea. — Moartea conetabilului de Luynes. — Intrigile politice ale regi- nei-mame, Maria de Medicis. — Influenţa moravurilor şi a galanteriei spaniole asupra Curţii Franţei. — Pasiunea pe care o inspiră Ana de Austria ducelui de Montmorency, ducelui de Bellegarde şi ducelui de Buckingham. — Portretul acestei regine.

Capitolul II

1628. — Curtea, la Nantes. — Chalais acuzat de conspiraţie. — Ana de Austria bănuită de a fi luat şi ea parte. — Manevrele lui Richelieu împotriva ei. — Fermitatea reginei în faţa regelui. — Mărturisirea lui Chalais, înainte de a muri. — Doamna de Chevreuse e îndepărtată de lîngă regină.— Persecuţiile şi dragostea cardinalului de Richelieu faţă de regină. — Teama reginei de a nu fi repudiată. — Politica lui Ri- cheliey. — Doamna de Motteville este îndepărtată **de** lîngă regină. — **Ana de** Austria, ridică **la 1** iulie 1624, mănăstirea Val-de-Grace. — Cardinalul percheziţionează chiliile. — Căsătoria doamnei de Mottevile. — Portretul Anei de Austria, devenită recentă. — Tabloul Curţii în **acea** epocă. — Portretele femeilor mai însemnate de la acea Curte.

Capitolul III.

Ura Măriei **de Medicis** împotriva cardinalului **de Richelieu. —** Ziua păcăliţilor şi urmările sale. — Maria de Medicis fuge in Flandra, la **fel ca şi Gaston,** fratele regelui. — Domnişoara de Hautefort ajunge camerista Anei de Austria. — Doamna de Chevreuse, reîntoarsă la Curte, e exilată din nou. — Cavalerul de Jars e întemniţat la Bastilia. — Tăria de care dă dovadă pe eşafod. — Viaţa tristă a lui Ludovic al **XIII-lea*** Ia Saint-Germain. — Intrigile reginei împotriva-cardinalului. — Slăbiciunea regelui pentru domnişoara de La Fayette. — Aceasta se călugăreşte.— Naşterea lui Ludovic al XIV-lea (5 septembrie 1638).

— Situaţia neplăcută a Anei **de** Austria. — Slujitorul ei, La Porte, e închis **Ia** Bastilia. — Curajoasa prezenţă de spirit a acestui slujitor. — împăcarea dintre Ludovic al XIII-lea şi Ana de Austria. \

Capitolul IV ***9***

Naşterea celui de al doilea fiu al lui Ludovic al -XIII-lea, JFilip de Franţa (21 septembrie 1640). — Conspiraţia lui Ciflq-Mars. — Richelieu o descoperă. — Chavigny vorbeşte cu regele. — Arestarea lui Cinq-Mars şi a lui de Thou. — Richelieu, bolnav în Tarascon. — Regele pleacă din Narbonne, ducîndu^se după el şi vrînd să-i încredinţeze copiii. — Supliciul lui Cinq-Maas şi al lui de Thou (22 septembrie 1642). — Fontrailles fuge în Spania. — Orbirea conjuraţilor. — Regina refuză să intre în această conjuraţie. — Monsieur, care intrase, se ascunde în munţii din Auvergne. — Abatele de la Riviere îl împacă cu Rtchelieu şi cu regele. — Richelieu porunceşte arestarea ducelui de Bouillon, la Casai. — Rolul vicontelui de Turenne în această afacere. — Couvanges, contele Du Plessis-Praslin şi Castellan execută ordinul şi-1 arestează pe ducele de Bouillon. — Ducele de BÎUillon cedează regelui oraşul Sedan. — Moartea lui Richelieu (4 decembrie 1642). — Sfetnicii revin la Curtea Anei de Austria. — Regele deschide porţile închisorilor şi pune capăt exilului prinţilor. — Mazarin, ministru. — Ludovic al XIII-lea în ultimele sale zile de viaţă. — Declaraţia regelui în

Consiliu, privitoare la regenţă. — Ana de Austria jură să-i respecte dorinţele. — Amănunte in legătură cu moartea lui Ludovic al XIII (14 mai 1643, — Portretul acestui rege.

Capitolul V

Regenţa reginei (15 mai 1643)

1643.— Curtea la începutul regenţei Anei de Austria. — Domnii de Vendome. — Sosirea reginei la Paris, împreună cu Ludovic al XIV. — Ducele de Orleans şi prinţul de Conde acceptă regenţa reginei. — Reîntoarcerea la Curte a doamnelor de Senece şi de Ilautefort. — Favoarea de care se bucură prinţul de Marcîllac, fiul ducelui de La Rochefoucauld. — Ducesa de Ai- guillon păstrează guvernămînlul din Havre. — Nemulţumirea prinţului de Marcîllac. — Mazarin, prijn-ministru. — Bătălia de la Rocroy. — Diz- graţierea lui Chavigny. — Favorurile cardinalului Mazarin. — Politica sa plină de bunăvoinţă. — Sfîrşitul exilului lui Châteauneuf.

Capitolul VI

Graba şi lăcomia vechilor partizani ai reginei.— încurcătura, acesteia. — Abilitatea lui Mazarirf. — Regina îi dă depline puteri. — Doamnele de Brassac şi de Lansac sînt alungate de la Curte. — Doamnele de Chevreuse, de Hau- teforl. comandorul de Jars şi.nlţi exilaţi se reîntorc la Curte. — Vechiie sentimente ale reginei faţă de ei, se schimbă. — Intrigi împotriva lui Mazarin. — Blîndeţea şi dibăcia acestuia. — Dispreţul doamnei de Ilautefort faţă de el. — Regina îi ia. cu înflăcărare, apărarea.

Capitolul VII

Ducesa de Montbazon. — întâmplarea cu scrisoarea atribuită doamnei de Longueville. — Scandalul de la Curte. — Vizita reginei la prinţesa de Conde şi la ducesa de Longueville. — Doamna de Montbazon e alungată de la Curte. — Dizgraţierea ducelui de Beaufort şi a „Importanţilor". — Asasinatul plănuit asupra lui Mazarin. — Arestarea ducelui de Beaufort, la Lu- vru. — E condus la Vincennes. — Prinţii de Vendome sînt exilaţi din Paris. — Episcopul de Beauvais e trimis de la Curte. — Simplitatea, acestui prelat. Doamna de Chevreuse e trimisă la Tours. — Părăseşte Franţa. — Ordinul dat tuturor episcopilor de a se reîntoarce in diecezele lor. 11

Capitolul VIII 13

Duelul dintre ducele de Guise şi Coligny, din pricina doamnei de Longueville. — Moartea lui Coligny. — Uşurinţele şi prostiile ducelui de Guise. — Regina se duce să stea la Palatul Regal. — Se îmbolnăveşte de tristeţe şi de mîhnire. — Doamna de Hautefort ; ura sa împotriva cardinalului Mazarin, imprudenţele fatji de regină, dizgraţierea şi disperarea ei. — Deplina putere a cardinalului. — Influenţa sa asupra reginei. — Schimbări în slujbele civile. — Tabloul vieţii particulare a reginei.— Gesturile, sentimentele, firea, dispoziţia sufletească, portretul ei la patruzeci şi ceva de ani. — Ducele de Orleans pleacă să comande armatele din Flandra, iar ducele de Enghien, pe cele din 14

Germania. — Primele agitaţii din Parlament. — Preşedintele Barillon e exilat în Pignerol. — Parlamentul se duce *in corpore,* la Palatul Regal, pentru a protesta împotriva acestei exilări. — Regina refuză să-1 primească. — Şederea la Curtea din Ruel. — Frumoasele versuri ale luî Voiture, închinate reginei. — Părerea lui Henric al III-lea despra Paris.

Capitolul IX 18

1644. — Moartea Papei Urban al VIII-lea. — Sosirea reginei Henriette a Angliei, în Franţa, ca urmare a revoluţiei engleze. — Nenorocirile şi suferinţele acestei regine. — Primirea plină de căldură pe care i-a făcut-o Ana de Austria. — Revoluţia din Anglia, relatată de regina Henriette. **20**

Capitolul X I

1644. — Şedere şi distracţii, la Fontainebleau. — Cardinalul Mazarin se îmbolnăveşte. — Alegerea cardinalului Pamfilio ca Papă, sub numele de Inocenţiu al X-lea. — Moartea Izabe- lei de Franţa, regina Spaniei. — Portretul acestei regine. — Regretele pricinuite de moartea ei. — Disputa întîietăţii dintre Mademoiselle şi prinţesa de Conde. — Mînia crîncenă a Mademoisel- lei. — Mînia^ţegelui împotriva ei. — Sosirea, la Paris, a reginei Angliei. — Portretul acestei regine. — Răpirea, de bunăvoie, a domnişoarei de Bouteville-Montmorency, de către Dandelot, conte de Châtillon. — Disperarea doamnei de Boute- ville-mama. — Ea se aruncă la picioarele reginei, cerînd satisfacţie. — Cu această ocazie are loc o scenă nostimă. — Căsătoria **23** cavalerului Bois- Dauphin cu marchiza de Coaslin, fata cancelarului Seguier.

Capitolul XI

1645. — Bătălia de la Nortlinghen

câştigată de ducele de Enghien. — Durerăfc pricinuită de pierderile suferite. — Bucuria reginei la vestea acestei victorii. — Regina şi tînărul rege se duc

însoţiţi de un mare cortegiu, la Parlament. — Frumuseţea şi înfăţişarea cu totul deosebită a reginei, la această ceremonie. — Mulţumirile regelui, exprimate faţă de Parlament. — Discursul destul de îndrăzneţ al avocatului general Talon. — Impresia pe care o face acest discurs asupra reginei. — Domnişoara de Rohan se mărită cu Chabot, împotriva voinţei familiei sale. — Căsătoria regelui Poloniei cu principesa Maria de Gonzague. — Strălucitoarea ambasadă poloneză sosită la Paris, cu această ocazie. — Portretul noii regine a Poloniei. — Decepţia ei ajungînd la Varşovia. —. Portretul regelui, soţul ei. — Primirea grosolană care i s-a făcut. 24

Capitolul *XII*

1646. — Purtarea reginei faţă de slujitorii ei. — îi tratează bine, dar nu se Ocupă cîtuşi de puţin de interesele lor. — Avariţia cardinalului Mazarin. — Beringhen numit prim scutier. — Regina începe să-şi piardă popularitatea. — Ţirrînd cu tot dinadinsul ca Mazarin să fie iubit de popor, îl face să fie şi mai unt de acesta. — Pentru a o distra pe regină şi Curtea, Mazarin introduce la Paris, Opera. — Reprezentaţia lipsită re căldură, de la Palatul Regal. — Educaţia lui Ludovic al XTV-lea. — Regina încredinţează acesta educaţie, cardinalului. — Dizgraţierea. domnişoarei de Beaumont, cerută de cardinal. — Doamna de Motteville,

ameninţată să-şi piardă locul de lîngă regină, e liniştită de către aceasta. — Discuţia doamnei de Motteville cu cardinalul. — Ambiţia şi politica prinţului de Oonde, la Curte.

Capitolul XIII **25**

1646. — Delăsarea Curţii, la Fontainebleau.
— Cucerirea oraşului Courtray. — Asediul Mar- dikului. — Pierderile însemnate care au avut Joc. — Predarea oraşului. — Miei împunsături între Mademoiselle şi prinţesa de Conde — Ducele de Orleans părăseşte comanda armatei şi e înlocuit de ducele de Enghien. — Regina Angliei şi prinţul de Galles, la Fontainebleau. — Sosirea ambasadorului reginei Suediei. — Portretul acestei regine. — Succese militare. Moartea şi portretul lui Bassompiere. — Intrigile şi ambiţia ducelui de Enghien. — Ridicarea asediului de la Lerida. — Moartea prinţului de Conde, tatăl ducelui de Enghien. — Portretul acestui prinţ, *Capitolul XIV* 27

1647. — Mareşalul de Gassion salvează Armentieres. — înclinarea Anei de Austria către comedie. — Părintele de Saint-Germain se ridică împotriva acestei distracţii. — Şapte doctori de la Sorbona' o condamnă, dar alţi zece o acceptă.
— Pacea dintre Olanda şi Spania. —Prinţesa de Orania încheie această pace. — Marele Conde şi micii proprietari. — Discuţii între prinţul de Conde şi ducele de Orleans. — Ducele de Longueville cere în zadar funcţia de colonel al gărzilor elveţiene. — Căsătoria regelui Spaniei cu fiica împăratului Germaniei (februarie 1646).— Prinţul de Conde e înlocuit (9 februarie) de la conducerea armatei din Catalonia, de călre contele de Harcourt. — Logodna, la Luvru, a domnişoarei de Themines cu marchizul de Coeuvres. — Mazarin dă un spectacol de Operă (2

martie 1647). — Bal la Curte : descrierea sălii de bal. — Toaletele domnişoarei de Orleans, ale regelui, vidamului din Amiens, ducesei de Montbazon şi domnişoarei de Guise, la acel bal. — Mazarin oferă o masă doamnelor de onoare ale reginei. — Plecarea jirinţului de Conde în Catalonia (22 martie). — Portretul acestui Prinţ, după retragerea domnişoarei de Vigean, la Carmelite. — Domrti- şoara de Toussy.

Capitolul XV 28

Moartea prinţului de Orania. — Regele Angliei, trădat de scoţieni. — Moliniiştii şi jansenişiii. — Ana de Austria îi susţine pe iezuiţi. — Favorurlie acordate ducelui de Longueville. — Regina Suediei grăbeşte pacea cu Germania. — Ducele Bavariei mediază această pace, propu- nînd ca el să rămînă neutru. —.Slăbiciunea ducelui de Orleans pentru domnişoara de Saint-Mesgrin. — Mînia lui împotriva marchizului de Jarze. — Călătoria ducelui şi a ducesei de Orleans la apele din Bourbon. — Firea ciudată a acestei ducese. — Portretul ei şi al ducelui de Orleans. — Primirea rece pe care i-o face regina ducelui de Harcourt, după ce acesta s-a înapoiat din Catalonia. — Reîntoarcerea la Paris- a doamnei de Longueville. — Persoana sa preocupă aproape toată Curtea. — Legătura ei cu contele de Marcillac. — Portretul acestuia. — Motivele răcelii reginei faţă de ea. — Situaţia strălucită a Franţei în acea epocă. — Ambasada Danemarcei. — Portretele ambasadorului şi al soţiei sale. — Capacitatea şi activitatea cardinalului. — Cusururile sale. — Duşmanii asediază

Armentieres. — Neliniştea reginei în legătură cu acest asediu. — încetineala calculată a ducelui de Orleans de a reveni la Curte. — Atenţiile ducelui de Orleans faţă de doamna de Montbazon. — Discuţii **intre** Mademoiselle şi prinţesa de Conde privind **pri**vilegiile eticheteI.

Capitolul XVI **30**

1647. — Neîncrederea înnăscută a lui Mazarin. — Probitatea doamnei de Motteville i se pare suspectă. — Neliniştea reginei. — **Cucerirea** oraşului Lens. — Armata franceză faţă în faţă cu oştile duşmane. — Cardinalul interzice bătălia. — Ridicarea asediului de la Lerida. — Satisfacţia pe care au avut-o unii, auzind această veste. — Starea de epuizare a Franţei, în acea epocă. — Mazarin bănuit că n-ar fi vrut să încheie pace. — Duşmanii asediază Lan dree ies. — Spaima Curţii. — Toţi pleacă.le oaste. — Duşmanii refuză să se bată. — Generalul de Rantzau cucereşte Dixmunde, iar mareşalul de Gassion oraşul La Bassee. — Murmure împotriva cardinalului. — Mai mulţi nemulţumiţi sînt exilaţi. — Scurta şedere a Curţii la Dieppe. — Ataşamentul locuitorilor de aici, faţă de rege. — Reîntoarcerea Curţii la Paris. — Boala ducelui **de Anjou. —** Portretul acestui tânăr prinţ. — Opoziţia Parlamentului ia impozitul pe mărfuri. — Discuţia de la Palatul Regal în legătură cu acest lucru.

Capitolul XVII

1647. — Sosirea la Curte a tinerelor Mancini. — Portretul lor. — Curtenia contelui de Nogent. — Soţia sale prezintă reginei, pe surorile Mancini. — Prefăcuta indiferenţă a cardinalului faţă de nepoatele sale. — Prezicerile mareşalului de Villeroy, în legătură cu ele. — Familia Mazarin, rău- văzută la

Roma. — Asprimea reginei faţă de mareşala de Schomberg. — Sosirea în Franţa a landgralului de Hessa. — Plecarea reginei la Fontainebleau (15 septembrie). — Resentimentele lui Mazarin împotriva doamnei de Motteville. — Regina o **consolează. —** Dreptatea Anei de Austria. — Evlavia ei îl deranjează pe Mazarin. — Urmările supărătoare ale slăbiciunii ei faţă de cardinal. — Abilitatea cardinalului. — Acesta îi îngăduie lui Châteauneuf s-o viziteze pe regină **ia Fontainebleau. —** Grindurile ambiţioase ale lui Châteauneuf. — Lucrurile se restabilesc in armată. — Asediul de la Lens. — Boala ducelui de Anjou. — Regina vine la Paris să-1 vadă. — Apoi se reîntoarce la Fontainebleau. — Nădejdea iscată în sufletele curtenilor de boala ducelui de Anjou. — Tînărul prinţ se ^însănătoşeşte. — Discuţia plăcută a ducelui de
Orleans, cu regina.

Capitolul XVIII 343

5 octombrie. — Moartea mareşalului de Gassion la asediul de la Lens. — Stima pe care a inspirat-o tuturor. — Moartea lui la Feuil- lade. — Neînţelegerile dintre marele Conde şi mama sa. — Prinţul de Galles îi vizitează pe rege şi pe regină, Ia Fontainebleau. — Reîntoarcerea Anei de Austria la Paris. — Balul dat în cinştea landgrafului de Hessa. — Cucerirea oraşului Dixmunde de către duşmani. — Motivul urii lui Mazarin faţă de Gassion. — Mareşalul de Gramont îl înlocuieşte pe prinţul de Conde, în Catalonia. — Perfida răzbunare a lui don Juari de Austria. — Această răzbunare duce la revolta oraşului Neapole. — Regele se îmbolnăveşte (în 10 noiembrie) de vărsat. — Ana de Austria e mult mai neliniştită din pricina acestei boli decît fusese din pricina bolii micului duce de

Anjou. — Pericolul în care s-a aflat regele, mîh- nirea cumplită a reginei. — Calităţile tînărului rege. Vindecarea sa. Atitudinile cu totul diferite ale ducelui de Orleans şi ale prinţului de Condă, în timpul bolii regelui. — Mazarin izbuteşte să-1 atragă pe abatele de la Riviere de partea sa. — Regina are febră. — Masacrarea, de către napo- ltiani, a şefului lor, Toratte. — Ambasadorul Franţei le făgăduieşte ajutor, în numele regelui său — Ei îl cer ca şef pe ducele de Guise. — Firea, plină de cavalerism a acestui prinţ. — Domnişoara de Pons visează să ajungă regină a ■ Neapolelui. — Fericita debarcare a ducelui de , Gui.se, in acest oraş. — Entuziasmul napolitani- lor faţă de duce care cucereşte oraşul Averse. — Ana de Austria petrece Crăciunul la Val- de- Grâce — Vindecarea regelui readuce la Curte doamnele care plecaseră ca să nu se molipsească. — Proasta stare de spirit de la sfîrşitul anulu- 1647

Capitolul XIX , 36

1648 — Plecare flotei spre Neapole, — Domnişoara de Pons la mănăstirea Sainte-Ma- rie — Negustorii din Paris îi insultă pe fiul sup.amtendentului şi pe primul preşedinte. — Răzmeriţa raportorilor din Consiliul Statului. — Consiliul ţinut la regină cu această ocazie. — Agitaţia burghezilor (11 ianuarie), — Desfăşurarea trupelor in Paris. — Regele se duce la Parlament (15 ianuarie). — Discursul cancelarului despre nevoile Statului. — Discursul viguros al lui Omer Talon. — Spiritele se încing. Sărăcia de la Curte. — Rezistenţa raportorilor în faţa unul edict. — Parlamentul

acceptă opoziţia lor (20 ianuarie). — Nemulţumirea reginei. — Veşti

proaste de la Neapole. — Ducele de Orleans şi prinţul de Conde o sprijină pe regină. — Curtea în timpul postului. — Murmure împotriva lui Mazarin. — Olandezii încheie pace cu Spania. — Mazarin îşi încredinţează nepoatele, doamnei de Senece. — Portretul acestei doamne. — Rezistenţa Parlamentului. — Regina pleacă la Chartres (23 martie). — Mareşalul Du Plessis-Praslin, preceptorul micului Monsieur. — Porunca dată consilierilor de Stat de a îndeplini şi funcţia de raportori. — Unirea Camerelor Parlamentului împotriva Curţii.

Capitolul XX 38

Aprilie, 1648. — Uniunea dintre prinţul de Cond£ şi ducele de Orleans. — Destituirea contelui d'Avaux. — Napolitanii aţîţaţi împotriva ducelui de Guise. — Ducele îi readuce de partea lui. — Scrisorile sale către regină şi către cardinal, în favoarea domnişoarei de Pons. — Annese tratează cu Spania. — El îl introduce pe don Juan în Neapole. — Ducele de Guise e luat prizonier. — Insuccesul expediţiei din Neapole.

— Ducele de Guise, considerat prizonier de război. — -Purtarea nedemnă a domnişoarei de Pons.

— Arestarea lui Saujeon. — Doamna de Motteville contribuie la împăcarea cu ducele de Orleans. — Regina o primeşte foarte rece, pe Mademoiselle. — Saujeon pus în libertate. — Botezul micului Monsieur. — Ducele de Beaufort fuge din închisoarea din Vincennes.

Capitolul XXI

3 iunie 1648. — Ana de Austria îi vizitează pe regina Angliei şi pe ducele de Orleans — Parlamentul

3
9
2

se adună, deşi Ana de Austria îi

intel zisese acest lucru. — Hotărîrea de joncţiune casată printr-o hotărîre a Consiliului (10 iunie). Parlamentul deliberează asupra casării hotărîrii de joncţiune. — O nouă hotărîre a Consiliului. — Concesiile lui Mazarin. — Parlamentul devine din ce în ce mai îndrăzneţ. **41**

Capitolul XXII

Continuarea dezbaterilor dintre Curte şi magistraţi. — Bătălia de la Lens. — Incidentele din acea zi (20 august 1648). — Arestarea ma- gistraţilor Broussel, Blancmesnil şi Chartori. — Baricadele din Paris. — Primul preşedinte al Parlamentului, constrîns de popor, cere eliberarea lui Broussel. — Mînia reginei şi vorbele împăciuitoare ale lui Mazarin. — Eliberarea lui Broussel. — Mîhnirea reginei şi a cardinalului. — Hotărîrea Parlamentului de a înlătura baricadele. — Potolirea răzmeriţei. **42**

Capitolul XXIII

1648. — Nemulţumirea coadjutorului. — Ambiţia secretă a ducelui de Orleans. — Răzbunarea spaniolilor, la Neapole. — Boala ducelui de Anjou. — Politica moderată a cardinalului. — Conde rănit. în faţa oraşului Furnes. — Curtea se retrage la Ruel. — Arestarea lui Chavigny. — Parlamentul cere reîntoarcerea regelui şi schimbarea Iui Mazarin. — Sosirea lui Cond4 la Paris. — Curtea pleacă la Saint-

Germain. — Monsieur şi Conde propun magistraţilor o conferinţă. — Aceştia cer eliberarea lui Chavigny. — Duamna de Vendome cere protecţia magistraturii împotriva lui Mazarin.

Capitolul XXIV **44**

1848. — Afacerile Spaniei şi ale Portugaliei. — Mazarin încearcă în zadar să negocieze pacea cu Spania. — Şedinţa de Consiliu, din trăsura reginei. — Prinţul de Conde şi ducele de Orleans încep să încline către Parlament. — Comedia jucată în şedinţa de Consiliu. — Mîhnirea regentei de-a fi obligată să cedeze în faţa Parlamentului. — Ducelui de Orleans i se naşte o fiică. — Coadjutorul, Châteauneuf şi Chavigny bănuiţi că agită din nou spiritele. — Hotărîrea Parlamentului de a micşora impozitele. — Regina e obligată să facă noi concesii. — Pacea cu magistratura. — Chavigny este eliberat. — Profunda nemulţumire a reginei. **46**

Capitolul XXV

1649. — Reîntoarcerea la Curte a ducesei **de** Vendome. — Situaţia anarhică a Franţei. — Ana de Austria, de comun acord cu ducele de Orleans şi cu prinţul de Oondâ, se decide să scape de jugul Parlamentului. — Hotărîrea ei de **a** părăsi Parisul. — Regina fuge în toiul nopţii şi se refugiază la Saint-Germain (în noaptea **de** 5 spre 6 ianuarie). — Mînia parizienilor. — Doamna de Motteville nu mai cutează să iasă din., casă. — Parlamentul ordonă burghezilor să se înarmeze. — Regenta porunceşte să se înfometeze capitala. — Parlamentul îl declară pe Mazarin, duşman al Statului. — Doamna de Motteville, urmărită de mulţimea furioasă, **se** refugiază la Luvru. — Ducele de Elboeuf, numit general al armatei Parlamentului.

Capitolul XXVI **430**

1649, — Blocada Parisului. — Prinţul de Conti e ales generalisim. — Minia Iui Condă împotriva fratelui şi surorii sale. — Doamna de Longueville, la Primărie. — Bastilia se predă frondeurilor. — Parlamentul ridică şi el o oaste. — Raritatea alimentelor în capitală. — Poltroneria parizienilor. — Doamna de Longueville naşte la Primărie. — Moartea fiului doamnei de Rohan. — Inundaţiile din Paris. — Regina vrea pace, Conde vrea război. — Ducele de Beaufort introduce un convoi eu care cu grîu, în Paris.

Capitolul XXVII **49**

1649.— Cuceri rea oraşului Brie-Comte-Roberl de către trupele regale. — .Arestarea mareşalului de Rantzau. — Discuţiile de la RueJ. — Parlamentul îl exclude pe Mazarin. — Vînzarea mobilelor şi a bibliotecii lui Mazarin. — Revolta şi căinţa lui Turenne. — Pacea încheiată la Ruel. e blamată şi de curteni şi de frondeuri. — Pretenţiile exagerate ale generalilor Frondei. — Contele 'şi contesa de Maure. — Arhiducele chemat în Franţa de către prinţul de Conti, doamna de Longueville şi coadjutor. — Vînzarea mobilelor cardinalului continuă.

Lector: CORNEL POPESCU
Tehnoredactor: CONSTANŢA VULCANESCU

Apărut: 1981. Bun de tipar: 21.1.1981. Format: 32/70X108. Coli tipo ? 16.5. Coli ed ? 26,97.

Comanda nr. 713
Combinatul Poligrafic „Casa Scinteii",
Piaţa Scinteii nr. r, — Bucureşti
Republica Socialistă România

La Fayette spune că : „Richelieu atrase de partea lui, un valet de cameră al regelui, care se bucura de deplina lor încredere, şi—Q cţ)Hgă să spună fiecăruia,

în parte, nişte lucruri în totală corrtra- «ţtttţfe ou adevărul[71]. Domnişoara de La Fayette crezu ceea ce i se spuse şi, temîndu-se să nu fie părăsită de rege, intră la mănăstirea TSfînta Maria (n.ed.fr.).